Suttantapiṭake Khuddakanikāye

Dhammapadapāḷiyā saṁvaṇṇanābhūtā

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

DHAMMAPADAṬṬHAKATHĀ

(Paṭhamo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1968

Aṭṭhakathā Series 21

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a　　အာ ā　　ဣ i　　ဤ ī　　ဥ u　　ဦ ū　　ဧ e　　ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL “A”

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya　　ရ ra　　လ la　　ဝ va　　သ sa　　ဟ ha　　ဠ ḷa　　ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā　　ိ = i　　ီ = ī　　ု ု = u　　ူ ူ = ū　　ေ = e　　ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ပ္ဗ pba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
က္ဝ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Dhammapadaṭṭhakathā

Paṭhamabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

3. Cittavagga

4. Pupphavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

5. Bālavagga

6. Paṇḍitavagga

Mātikā Piṭṭhaṅka

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge mātikā niṭṭhitā.

Khuddakanikāya

Dhammapadaṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

Ganthārambhakathā

1. Mahāmohatamonaddhe, loke lokantadassinā.
Yena saddhammapajjoto, jālito jalitiddhinā.

2. Tassa pāde namassitvā, Sambuddhassa sirīmato.
Saddhammañcassa pūjetvā, katvā saṁghassa cañjaliṁ.

3. Taṁ taṁ kāraṇamāgamma, dhammādhammesu kovido.
Sampattasaddhammapado[1], Satthā **Dhammapadaṁ** subhaṁ.

4. Desesi karuṇāvega - samussāhitamānaso.
Yaṁ ve devamanussānaṁ, pītipāmojjavaḍḍhanaṁ.

5. Paramparābhatā tassa, nipuṇā **atthavaṇṇanā**.
Yā Tambapaṇṇidīpamhi, dīpabhāsāya saṇṭhitā.

6. Na sādhayati sesānaṁ, sattānaṁ hitasampadaṁ.
Appeva nāma sādheyya, sabbalokassa sā hitaṁ.

7. Iti āsīsamānena[2], dantena samacārinā.
Kumārakassapenāhaṁ, therena thiracetasā.

8. Saddhammaṭṭhitikāmena, sakkaccaṁ abhiyācito.
Taṁ bhāsaṁ ativitthāra - gatañca vacanakkamaṁ.

---

1. Sampannasaddhammapado (Syā)   2. Āsiṁsamānena (Sī, Syā)

9. Pahāyāropayitvāna, tantibhāsaṁ manoramaṁ.
Gāthānaṁ byañjanapadaṁ, yaṁ tattha na vibhāvitaṁ.

10. Kevalaṁ taṁ vibhāvetvā, sesaṁ tameva atthato.
Bhāsantarena bhāsissaṁ, āvahanto vibhāvinaṁ.
Manaso pītipāmojjaṁ, atthadhammūpanissitanti.

---

1. Yamakavagga

1. Cakkhupālattheravatthu

1. **Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.**
Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ dukkhamanveti, cakkaṁva vahato padanti—

Ayaṁ dhammadesanā kattha bhāsitāti? Sāvatthiyaṁ. Kaṁ ārabbhāti? Cakkhupālattheraṁ.

Sāvatthiyaṁ kira Mahāsuvaṇṇo nāma kuṭumbiko ahosi aḍḍho mahaddhano mahābhogo aputtako. So ekadivasaṁ nhānatitthaṁ[1] gantvā nhatvā āgacchanto antarāmagge sampannapattasākhaṁ ekaṁ vanappatiṁ[2] disvā “ayaṁ mahesakkhāya devatāya pariggahito bhavissatī”ti tassa heṭṭhābhāgaṁ sodhāpetvā pākāraparikkhepaṁ kārāpetvā vālukaṁ[3] okirāpetvā dhajapaṭākaṁ ussāpetvā vanappatiṁ alaṅkaritvā añjaliṁ karitvā[4] “sace puttaṁ vā dhītaraṁ vā labheyyaṁ[5], tumhākaṁ mahāsakkāraṁ karissāmī”ti patthanaṁ katvā pakkāmi.

Athassa na cirasseva bhariyāya kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā tassa ārocesi. So tassā gabbhassa parihāramadāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṁ vijāyi. Taṁ nāmaggahaṇa-

---

1. Nahānatitthaṁ (Sī, Syā) 2. Vanasvatiṁ (Sī) 3. Vālikaṁ (Sī, Syā)
4. Padakkhiṇaṁ katvā (Ka) 5. Alaṅkaritvā puttaṁ vā dhītaraṁ vā labhitvā (Sī, Syā)

divase seṭṭhi attanā pālitaṁ vanappatiṁ nissāya laddhattā tassa **Pāloti**[1] nāmaṁ akāsi. Sā aparabhāge aññampi puttaṁ labhi. Tassa **Cūḷapālo**ti nāmaṁ katvā itarassa **Mahāpālo**ti nāmaṁ akāsi. Te vayappatte gharabandhanena bandhiṁsu. Aparabhāge mātāpitaro kālamakaṁsu. Sabbampi vibhavaṁ itareyeva vicāriṁsu.

Tasmiṁ samaye Satthā pavattitavaradhammacakko anupubbenāgantvā Anāthapiṇḍikena mahāseṭṭhinā catupaṇṇāsakoṭidhanaṁ vissajjetvā kārite Jetavanamahāvihāre viharati mahājanaṁ saggamagge ca mokkhamagge ca patiṭṭhāpayamāno. Tathāgato hi mātipakkhato asītiyā, pitipakkhato asītiyāti dve-asītiñātikulasahassehi kārite Nigrodhamahāvihāre ekameva vassāvāsaṁ vasi, Anāthapiṇḍikena kārite Jetavanamahāvihāre ekūnapīsativassāni, Visākhāya sattavīsatikoṭidhanapariccāgena kārite Pubbārāme chabbassānīti dvinnaṁ kulānaṁ guṇamahattataṁ paṭicca Sāvatthiṁ nissāya pañcavīsativassāni vassāvāsaṁ vasi. Anāthapiṇḍikopi Visākhāpi mahā-upāsikā nibaddhaṁ divasassa dve vāre Tathāgatassa upaṭṭhānaṁ gacchanti, gacchantā ca "daharasāmaṇerā no hatthe olokessantī"ti tucchahatthā na gatapubbā. Purebhattaṁ gacchantā khādanīyabhojanīyādīni gahetvāva gacchanti, pacchābhattaṁ gacchantā pañca bhesajjāni aṭṭha ca pānāni. Nivesanesu pana tesaṁ dvinnaṁ dvinnaṁ bhikkhusahassānaṁ niccaṁ paññattāsanāneva honti. Annapānabhesajjesu yo yaṁ icchati, tassa taṁ yaticchitameva sampajjati. Tesu Anāthapiṇḍikena ekadivasampi Satthā pañhaṁ na pucchitapubbo. So kira "Tathāgato Buddhasukhumālo khattiya sukhumālo, 'bahūpakāro me gahapatī'ti mayhaṁ dhammaṁ desento kilameyyā"ti Satthari adhimattasinehena pañhaṁ na pucchati. Satthā pana tasmiṁ nisinnamatteyeva "ayaṁ seṭṭhi maṁ arakkhitabbaṭṭhāne rakkhati. Ahañhi kappasatasahassādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni alaṅkatapaṭiyattaṁ attano sīsaṁ chinditvā akkhīni uppāṭetvā hadayamaṁsaṁ uppāṭetvā pāṇasamaṁ puttadāraṁ pariccajitvā pāramiyo pūrento paresaṁ dhammadesanatthameva pūresiṁ. Esa maṁ arakkhitabbaṭṭhāne rakkkhatī"ti ekaṁ dhammadesanaṁ kathetiyeva[2].

1. Pālitoti (Sī) 2. Kathesiyeva (Syā)

Tadā Sāvatthiyaṁ satta manusssakoṭiyo vasanti, tesu Satthu dhammakathaṁ sutvā pañcakoṭimattā manussā ariyasāvakā jātā, dvekoṭimattā manussā puthujjanā. Tesu ariyasāvakānaṁ dveyeva kiccāni ahesuṁ—purebhattaṁ dānaṁ denti, pacchābhattaṁ gandhamālādihatthā vatthabhesajjapānakādīni gāhāpetvā dhammassavanatthāya gacchanti. Athekadivasaṁ Mahāpālo ariyasāvake gandhamālādihatthe vihāraṁ gacchante disvā "ayaṁ mahājano kuhiṁ gacchatī"ti pucchitvā "dhammassavanāyā"ti sutvā "ahampi gamissāmī"ti gantvā Satthāraṁ vanditvā parisapariyante nisīdi.

Buddhā ca nāma dhammaṁ desentā saraṇasīlapabbajjādīnaṁ upanissayaṁ oloketvā ajjhāsayavasena dhammaṁ desenti, tasmā taṁ divasaṁ Satthā tassa upanissayaṁ oloketvā dhammaṁ desento anupubbikathaṁ kathesi. Seyyathidaṁ? Dānakathaṁ sīlakathaṁ saggakathaṁ kāmānaṁ ādīnavaṁ okāraṁ saṁkilesaṁ nekkhamme ānisaṁsaṁ pakāsesi. Taṁ sutvā Mahāpālo kuṭumbiko cintesi "paralokaṁ gacchantaṁ puttadhītaro vā bhātaro vā bhogā vā nānugacchanti, sarīrampi attanā saddhiṁ na gacchati, kiṁ me gharāvāsena pabbajissāmī"ti. So desanāpariyosāne Satthāraṁ upasaṅkamitvā pabbajjaṁ yāci. Atha naṁ Satthā "atthi[1] te koci āpucchitabbayuttako ñātī"ti āha. Kaniṭṭhabhātā me atthi bhanteti. Tena hi taṁ āpucchāhīti. So "sādhū"tisampaṭicchitvā Satthāraṁ vanditvā gehaṁ gantvā kaniṭṭhaṁ pakkosāpetvā "tāta yaṁ mayhaṁ imasmiṁ gehe[2] saviññāṇakampi aviññāṇakampi dhanaṁ kiñci atthi, sabbaṁ taṁ tava bhāro, paṭipajjāhi nan"ti. "Tumhe pana kiṁ karissathā"ti[3] āha. Ahaṁ Satthu santike pabbajissāmīti. Kiṁ kathesi bhātika, tvaṁ me mātari matāya mātā viya, pitari mate pitā viya laddho, gehe te mahāvibhavo, sakkā gehaṁ ajjhāvasanteheva[4] puññāni kātuṁ, mā evaṁ karitthāti. Tāta ahaṁ Satthu dhammadesanaṁ sutvā gharāvāse vasituṁ na sakkomi. Satthārā hi atisaṇhasukhumaṁ tilakkhaṇaṁ āropetvā ādimajjhapariyosānakalyāṇo dhammo desito, na sakkā so agāramajjhe vasantena

1. Natthi (Sī, Syā)
2. Yaṁ imasmiṁ kule (Sī, Syā)
3. Tumhe pana sāmīti (Syā), tumhe pana kiṁ sāmīti (Sī)
4. Gehe ajjhāvasanteyeva (Ka)

pūretuṁ pabbajissāmi tātāti. Bhātika taruṇāyeva tāva'ttha, mahallakakāle pabbajissathāti. "Tāta mahallakassa hi attano hatthapādāpi anassavā honti, na attano vase vattanti, kimaṅgaṁ[1] pana ñātakā, svāhaṁ tava kathaṁ na karomi, samaṇapaṭipattiṁ yeva pūressāmi,

Jarājajjaritā honti, hatthapādā anassavā.
Yassa so vihatatthāmo, kathaṁ dhammaṁ carissati.

Pabbajissāmevāhaṁ tātā"ti tassa viravantasseva Satthu santikaṁ gantvā pabbajjaṁ yācitvā laddhapabbajjūpasampado ācariyupajjhāyānaṁ santike pañca vassāni vasitvā vuṭṭhavasso pavāretvā Satthāramupasaṅkamitvā vanditvā pucchi "bhante imasmiṁ sāsane kati dhurānī"ti. Ganthadhuraṁ vipassanādhuranti dveyeva dhurāni bhikkhūti. Katamaṁ pana bhante ganthadhuraṁ, katamaṁ vipassanādhuranti. Attano paññānurūpena ekaṁ vā dve vā nikāye sakalaṁ vā pana tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhitvā tassa dhāraṇaṁ kathanaṁ vācananti idaṁ **ganthadhuraṁ** nāma, sallahukavuttino pana pantasenāsanābhiratassa attabhāve khayavayaṁ paṭṭhapetvā sātaccakiriyavasena vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaggahaṇanti idaṁ **vipassanādhuraṁ** nāmāti. Bhante ahaṁ mahallakakāle pabbajito ganthadhuraṁ pūretuṁ na sakkhissāmi, vipassanādhuraṁ pana pūressāmi, kammaṭṭhānaṁ me kathethāti. Athassa Satthā yāva arahattaṁ kammaṭṭhānaṁ kathesi.

So Satthāraṁ vanditvā attanā sahagāmino bhikkhū pariyesanto saṭṭhi bhikkhū labhitvā tehi saddhiṁ nikkhamitvā vīsayojanasatamaggaṁ[2] gantvā ekaṁ mahantaṁ paccantagāmaṁ patvā tattha saparivāro piṇḍāya pāvisi. Manussā vattasampanne bhikkhū disvāva pasannacittā āsanāni paññāpetvā nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā "bhante kuhiṁ ayyā gacchantī"ti pucchitvā "yathāphāsukaṭṭhānaṁ upāsakā"ti vutte paṇḍitā manussā "vassāvāsaṁ senāsanaṁ pariyesanti bhadantā"ti ñatvā "bhante sace ayyā imaṁ temāsaṁ idha vaseyyuṁ, mayaṁ saraṇesu patiṭṭhāya sīlāni gaṇheyyāmā"ti āhaṁsu. Tepi "mayaṁ imāni kulāni nissāya bhavanissaraṇaṁ karissāmā"ti adhivāsesuṁ.

1. Kimaṅga(Sī) 2. Vīsaṁ yojanasataṁ maggaṁ (Sī)

Manussā tesaṁ paṭiññaṁ gahetvā vihāraṁ paṭijaggitvā rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni sampādetvā adaṁsu. Te nibaddhaṁ tameva gāmaṁ piṇḍāya pavisanti. Atha ne eko vejjo upasaṅkamitvā "bhante bahūnaṁ vasanaṭṭhāne aphāsukampi nāma hoti, tasmiṁ uppanne mayhaṁ katheyyātha, bhesajjaṁ karissāmī"ti pavāresi. Thero vassūpanāyikadivase te bhikkhū āmantetvā pucchi "āvuso imaṁ temāsaṁ katihi iriyāpathehi vītināmessathā"ti. Catūhi bhanteti. Kiṁ panetaṁ āvuso patirūpaṁ, nanu appamattehi bhavitabbaṁ. Mayaṁ hi dharamānakassa Buddhassa santikā kammaṭṭhānaṁ gahetvā āgatā, Buddhā ca nāma na sakkā pamādena[1] ārādhetuṁ, kalyāṇajjhāsayena te vo ārādhetabbā. Pamattassa ca nāma cattāro apāyā sakagehasadisā, appamattā hothāvusoti. Kiṁ tumhe pana bhanteti. Ahaṁ tīhi iriyāpathehi vītināmessāmi, piṭṭhiṁ na pasāressāmi āvusoti. Sādhu bhante appamattā hothāti.

Atha therassa niddaṁ anokkamantassa paṭhamamāse atikkante majjhimamāse sampatte akkhirogo uppajji. Chiddaghaṭato udakadhārā viya akkhīhi assudhārā paggharanti. So sabbarattiṁ samaṇadhammaṁ katvā aruṇuggamane gabbhaṁ pavisitvā nisīdi. Bhikkhū bhikkhācāravelāya therassa santikaṁ gantvā "bhikkhācāravelā bhante"ti āhaṁsu. Tena hi āvuso gaṇhatha pattacīvaranti. Attano pattacīvaraṁ gāhāpetvā nikkhami. Bhikkhū tassa akkhīhi assūni paggharante disvā "kimetaṁ bhante"ti pucchiṁsu. Akkhīni me āvuso vātā vijjhantīti. Nanu bhante vejjena pavāritamhā, tassa kathemāti. Sādhāvusoti. Te vejjassa kathayiṁsu. So telaṁ pacitvā pesesi. Thero nāsāya telaṁ āsiñcanto nisinnakova āsañcitvā antogāmaṁ pāvisi. Vejjo taṁ disvā āha "bhante ayyassa kira akkhīni vāto vijjhatī"ti. Āma upāsakāti. Bhante mayā telaṁ pacitvā pesitaṁ, nāsāya vo telaṁ āsittanti. Āma upāsakāti. Idāni kīdisanti. Rujjateva upāsakāti. Vejjo "mayā ekavāreneva vūpasamanasamatthaṁ telaṁ pahitaṁ, kiṁ nu kho rogo na vūpasanto"ti cintetvā "bhante nisīditvā vo telaṁ āsittaṁ, nipajjitvā"ti pucchi. Thero tuṇhī ahosi, punappunaṁ pucchiyamānopi na kathesi. So "vihāraṁ gantvā

1. Sāṭheyyena (Sī), saṭhena (Syā)

therassa vasanaṭṭhānaṁ olokessāmī”ti cintetvā “tena hi bhante gacchathā”ti theraṁ vissajjetvā vihāraṁ gantvā therassa vasanaṭṭhānaṁ olokento caṅkamananisīdanaṭṭhānameva disvā sayanaṭṭhānaṁ adisvā “bhante nisinnehi vo āsittaṁ, nipannehī”ti pucchi. Thero tuṇhī ahosi. “Mā bhante evaṁ karittha, samaṇadhammo nāma sarīraṁ yāpentena[1] sakkā kātuṁ, nipajjitvā āsiñcathā”ti punappunaṁ yāci. “Gaccha tvaṁ tāvāvuso, mantetvā jānissāmī”ti vejjaṁ uyyojesi. Therassa ca tattha neva ñātī, na sālohitā atthi, kena saddhiṁ manteyya? Karajakāyena pana saddhiṁ mantento “vadehi tāva āvuso Pālita, tvaṁ kiṁ akkhīni olokessasi, udāhu Buddhasāsanaṁ. Anamataggasmiṁ hi saṁsāravaṭṭe tava akkhikāṇassa[2] gaṇanā nāma natthi, anekāni pana Buddhasatāni Buddhasahassāni atītāni. Tesu te ekabuddhopi na paricinno[3], idāni imaṁ antovassaṁ tayo māse na nipajjissāmīti temāsaṁ nibaddhavīriyaṁ karissāmi[4]. Tasmā te cakkhūni nassantu vā bhijjantu vā, Buddhasāsanameva dhārehi, mā cakkhūnī”ti bhūtakāyaṁ ovadanto imā gāthāyo abhāsi—

“Cakkhūni hāyantu[5] mamāyitāni,
Sotāni hāyantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṁ hāyatu dehanissitaṁ,
Kiṁ kāraṇā Pālita tvaṁ pamajjasi.

Cakkhūni jīrantu mamāyitāni,
Sotāni jīrantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṁ jīratu dehanissitaṁ,
Kiṁkāraṇā Pālita tvaṁ pamajjasi.

Cakkhūni bhijjantu mamāyitāni,
Sotāni bhijjantu tatheva kāyo.
Sabbampidaṁ bhijjatu dehanissitaṁ,
Kiṁ kāraṇā Pālita tvaṁ pamajjasī”ti.

---

1. Sarīre yāpente (Sī, Syā) 2. Anakkhikakālassa (Sī) 3. Na paricchinno (Ka)
4. Te mānasaṁ baddhaṁ (Sī, Syā) 5. Hāyanti (Sī)

Evaṁ tīhi gāthāhi attano[1] ovādaṁ datvā nisinnakova natthukammaṁ katvā gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Vejjo taṁ disvā "kiṁ bhante natthukammaṁ katan"ti pucchi. Āma upāsakāti. Kīdisaṁ bhanteti. Rujjateva upāsakāti. Nisīditvā vo bhante natthukammaṁ kataṁ, nipajjitvāti. Thero tuṇhī ahosi, punappunaṁ pucchiyamānopi na kiñci kathesi. Atha naṁ vejjo "bhante tumhe sappāyaṁ na karotha, ajjato paṭṭhāya 'asukena me telaṁ pakkan'ti mā vadittha, ahampi 'mayā vo telaṁ pakkan'ti na vakkhāmī"ti āha. So vejjena paccakkhāto vihāraṁ gantvā tvaṁ vejjenāpi paccakkhātosi, iriyāpathaṁ mā vissajji samaṇāti.

"Paṭikkhitto tikicchāya, vejjenāpi[2] vivajjito.
Niyato maccurājassa, kiṁ Pālita pamajjasī"ti—

Imāya gāthāya attānaṁ ovaditvā samaṇadhammaṁ akāsi. Athassa majjhimayāme atikkante apubbaṁ acarimaṁ akkhīni ceva kilesā ca bhijjiṁsu. So sukkhavipassako arahā hutvā gabbhaṁ pavisitvā nisīdi.

Bhikkhū bhikkhācāravelāya āgantvā "bhikkhācārakālo bhante"ti āhaṁsu. Kālo āvusoti. Āma bhanteti. Tena hi gacchathāti. Kiṁ tumhe pana bhanteti. Akkhīni me āvuso parihīnānīti. Te tassa akkhīni oloketvā assupuṇṇanettā hutvā "bhante mā cintayittha, mayaṁ vo paṭijaggissāmā"ti theraṁ samassāsetvā kattabbayuttakaṁ vattapaṭivattaṁ katvā gāmaṁ piṇḍāya pavisiṁsu. Manussā theraṁ adisvā "bhante amhākaṁ ayyo kuhin"ti pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā[3] yāguṁ pesetvā sayaṁ piṇḍapātamādāya gantvā theraṁ vanditvā pādamūle parivattamānā[4] roditvā "bhante mayaṁ vo paṭijaggissāma, tumhe mā cintayitthā"ti samassāsetvā pakkamiṁsu.

Tato paṭṭhāya nibaddhaṁ yāgubhattaṁ vihārameva pesenti. Theropi itare saṭṭhi bhikkhū nirantaraṁ ovadati. Te tasso vāde ṭhatvā upakaṭṭhāya pavāraṇāya sabbeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Te vuṭṭhavassāca pana Satthāraṁ daṭṭhukāmā hutvā theramāhaṁsu "bhante Satthāraṁ

---

1. Attānaṁ (Ka)
2. Vejjenāsi (Sī, Syā)
3. Taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. Te taṁ sutvā (Ka)
4. Pavaṭṭamānā (Sī, Syā)

daṭṭhukāmamhā”ti. Thero tesaṁ vacanaṁ sutvā cintesi “ahaṁ dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi etehi saddhiṁ gacchante sabbe kilamissanti, bhikkhampi labhituṁ na sakkhissanti, ime puretarameva pesessāmī”ti. Atha ne āha “āvuso tumhe purato gacchathā”ti. Tumhe pana bhanteti. Ahaṁ dubbalo, antarāmagge ca amanussapariggahitā aṭavī atthi, mayi tumhehi saddhiṁ gacchante sabbe kilamissathatumhe purato gacchathāti. Mā bhante evaṁ karittha mayaṁ tumhehi saddhiṁ yeva gamissāmāti. “Mā vo āvuso evaṁ ruccittha, evaṁ sante mayhaṁ aphāsukaṁ bhavissati, mayhaṁ kaniṭṭho pana tumhe disvā pucchissati, athassa mama cakkhūnaṁ parihīnabhāvaṁ āroceyyātha, so mayhaṁ santikaṁ kañcideva pahiṇissati, tena saddhiṁ āgacchissāmi, tumhe mama vacanena Dasabalañca asītimahāthere ca vandathā”ti te uyyojesi.

Te theraṁ khamāpetvā antogāmaṁ pavisiṁsu. Manussā te disvā nisīdāpetvā bhikkhaṁ datvā “kiṁ bhante ayyānaṁ gamanākāro paññāyatī”ti. Āma upāsakā, Satthāraṁ daṭṭhukāmamhāti. Te punappunaṁ yācitvā tesaṁ gamanachandameva ñatvā anugantvā paridevitvā nivattiṁsu. Tepi anupubbena Jetavanaṁ gantvā Satthārañca asītimahāthere ca therassa vacanena vanditvā punadivase yattha therassa kaniṭṭho vasati, taṁ vīthiṁ piṇḍāya pavisiṁsu. Kuṭumbiko te sañjānitvā nisīdāpetvā katapaṭisanthāro “bhātikatthero me bhante kuhin”ti pucchi. Athassa te taṁ pavattiṁ ārocesuṁ. So taṁ sutvāva tesaṁ pādamūle parivattento roditvā pucchi “idāni bhante kiṁ kātabban”ti. Thero ito kassaci āgamanaṁ paccāsīsati, tassa gatakāle tena saddhiṁ āgamissatīti. Ayaṁ me bhante bhāgineyyo Pālito nāma, etaṁ pesethāti. Evaṁ pesetuṁ na sakkā, magge paripantho atthi taṁ pabbājetvā pesetuṁ vaṭṭatīti. Evaṁ katvā pesetha bhanteti. Atha naṁ pabbājetvā aḍḍhamāsamattaṁ pattacīvaraggahaṇādīni sikkhāpetvā maggaṁ ācikkhitvā pahiṇiṁsu.

So anupubbena taṁ gāmaṁ patvā gāmadvāre ekaṁ mahallakaṁ disvā “imaṁ gāmaṁ nissāya koci āraññako vihāro atthī”ti pucchi. Atthi bhanteti. Ko nāma tattha vasatīti. Pālitatthero nāma bhanteti. Maggaṁ me ācikkhathāti. Kosi tvaṁ bhanteti. Therassa bhāgineyyomhīti.

Atha naṁ gahetvā vihāraṁ nesi, so theraṁ vanditvā aḍḍhamāsamattaṁ vattapaṭivattaṁ katvā theraṁ sammā paṭijaggitvā "bhante mātulakuṭumbiko me tumhākaṁ āgamanaṁ paccāsīsati, etha, gacchamā"ti āha. Tena hi imaṁ me yaṭṭhikoṭiṁ gaṇhāhīti. So yaṭṭhikoṭiṁ gahetvā therena saddhiṁ antogāmaṁ pāvisi. Manussā theraṁ nisīdāpetvā "kiṁ bhante gamanākāro vo paññāyatī"ti pucchiṁsu. Āma upāsakā, gantvā Satthāraṁ vandissāmīti. Te nānappakārena yācitvā alabhantā theraṁ uyyojetvā upaḍḍhapathaṁ gantvā roditvā nivattiṁsu. Sāmaṇero theraṁ yaṭṭhikoṭiyā ādāya gacchanto antarāmagge aṭaviyaṁ Kaṭṭhanagaraṁ nāma therena upanissāya vuṭṭhapubbaṁ gāmaṁ sampāpuṇi, so gāmato nikkhamitvā araññe gītaṁ gāyitvā[1] dārūni uddharantiyā ekissā itthiyā gītasaddaṁ sutvā sare nimittaṁ gaṇhi. Itthisaddo viya hi añño saddo purisānaṁ sakalasarīraṁ pharitvā ṭhātuṁ samattho nāma natthi, tenāha Bhagavā—

> "Nāhaṁ bhikkhave aññaṁ ekasaddampi samanupassāmi, yaṁ evaṁ Purisassa cittaṁ pariyādāya tiṭṭhati, yathayidaṁ bhikkhave itthisaddo"ti[2].

Sāmaṇero tattha nimittaṁ gahetvā yaṭṭhikoṭiṁ vissajjetvā "tiṭṭhatha tāva bhante, kiccaṁ me atthī"ti tassā santikaṁ gato. Sā taṁ disvā tuṇhī ahosi. So tāya saddhiṁ sīlavipattiṁ pāpuṇi. Thero cintesi "idāneva eko gītasaddo suyyittha, so ca kho itthiyā saddo chijji, sāmaṇeropi cirāyati, so tāya saddhiṁ sīlavipattiṁ patto bhavissatī"ti. Sopi attano kiccaṁ niṭṭhāpetvā āgantvā "gacchāma bhante"ti āha. Atha naṁ thero "pucchipāpojātosi sāmaṇerā"ti. So tuṇhī hutvā therena punappunaṁ puṭṭhopi na kiñci kathesi. Atha naṁ thero āha "tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṁ natthī"ti. So saṁvegappatto kāsāyāni apanetvā gihiniyāmena paridahitvā "bhante ahaṁ pubbe sāmaṇero, idāni panamhi gihī jāto, pabbajantopi ca svāhaṁ na saddhāya pabbajito, maggaparipanthabhayena pabbajito, etha gacchāmā"ti āha. Āvuso gihipāpopi samaṇapāpopi pāpoyeva, tvaṁ samaṇabhāve ṭhatvāpi sīlamattaṁ pūretuṁ nāsakkhi, gihī hutvā kiṁ

1. Araññe gāyitvā gāyitvā (Sī)

2. Aṁ 1. 1 piṭṭhe.

nāma kalyāṇaṁ karissasi, tādisena pāpena mama yaṭṭhikoṭiggahaṇakiccaṁ natthī”ti āha. Bhante amanussupaddavo maggo, tumhe ca andhā apariṇāyakā, kathaṁ idha vassissathāti. Atha naṁ thero “āvuso tvaṁ mā evaṁ cintayi, idheva me nipajjitvā marantassāpi aparāparaṁ parivattantassāpi tayā saddhiṁ gamanaṁ nāma natthī”ti vatvā imā gāthā abhāsi—

“Handāhaṁ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato.
Seyyamāno[1] na gacchāmi, natthi bāle sahāyatā.

Handāhaṁ hatacakkhusmi, kantāraddhānamāgato.
Marissāmi, no gamissāmi, natthi bāle sahāyatā”ti.

Taṁ sutvā itaro saṁvegajāto “bhāriyaṁ vata me sāhasikaṁ ananucchavikaṁ kammaṁ katan”ti bāhā paggayha kandanto vanasaṇḍaṁ pakkhanditvā tathā pakkantova ahosi. Therassāpi sīlatejena saṭṭhiyojanāyāmaṁ paññāsayojanavitthataṁ pannarasayojanabahalaṁ jayasumanapupphavaṇṇaṁ nisīdanuṭṭhahanakālesu onamanunnamanapakatikaṁ Sakkassa devarañño Paṇḍukambalasilāsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Sakko “ko nu kho maṁ ṭhānā cāvetukāmo”ti olokento dibbena cakkhunā theraṁ addasa. Tenāhu porāṇā—

“Sahassanetto Devindo, dibbacakkhuṁ visodhayi.
Pāpagarahī ayaṁ Pālo, ājīvaṁ parisodhayi.

Sahassanetto Devindo, dibbacakkhuṁ visodhayi.
Dhammagaruko ayaṁ Pālo, nisinno sāsane rato”ti.

Athassa etadahosi “sacāhaṁ evarūpassa pāpagarahino dhammagarukassa ayyassa santikaṁ na gamissāmi. Muddhā me sattadhā phaleyya, gamissāmi tassa santikan”ti. Tato—

“Sahassanetto Devindo, devarajjasirindharo.
Taṅkhaṇena āgantvāna[2], Cakkhupālamupāgami.

Upagantvā ca pana therassa avidūre padasaddamakāsi. Atha naṁ thero pucchi “ko eso”ti. Ayaṁ bhante addhikoti. Kuhiṁ yāsi upā-

---

1. Semānako (Sī), sayamāno (Syā)
2. Khaṇena evāgantvāna (Sī)

sakāti. Sāvatthiyaṁ bhanteti. Yāhi āvusoti. Ayyo pana bhante kuhiṁ gamissatīti. Ahampi tattheva gamissāmīti. Tena hi ekatova gacchāma bhanteti. Ahaṁ āvuso dubbalo, mayā saddhiṁ gacchantassa tava papañco bhavissatīti. Mayhaṁ accāyikaṁ natthi, ahampi ayyena saddhiṁ gacchanto dasasu puññakiriyavatthūsu ekaṁ labhissāmi, ekatova gacchāma bhanteti. Thero "eso sappuriso bhavissatī"ti cintetvā "tena hi saddhiṁ gamissāmi, yaṭṭhikoṭiṁ gaṇha upāsakā"ti āha. Sakko tathā katvā pathaviṁ saṅkhipanto sāyanhasamaye Jetavanaṁ sampāpesi. Thero saṅkhapaṇavādisaddaṁ sutvā "kattheso saddo"ti pucchi. Sāvatthiyaṁ bhanteti. Pubbe mayaṁ gamanakāle cirena gamimhāti. Ahaṁ ujumaggaṁ jānāmi bhanteti. Tasmiṁ khaṇe thero "nāyaṁ manusso, devatā bhavissatī"ti sallakkhesi.

Sahassanetto Devindo, devarajjasirindharo.
Saṅkhipitvāna taṁ maggaṁ. Khippaṁ Sāvatthimāgamīti.

So theraṁ netvā therassevatthāya[1] kaniṭṭhakuṭumbikena kāritaṁ paṇṇasālaṁ netvā phalake[2] nisīdāpetvā piyasahāyakavaṇṇena tassa santikaṁ gantvā "samma Cūḷapālā"ti pakkosi. Kiṁ sammāti. Therassāgatabhāvaṁ jānāsīti. Na jānāmi, kiṁ pana thero āgatoti. "Āma samma, idāni ahaṁ vihāraṁ gantvā theraṁ tayā kāritapaṇṇasālāya nisinnakaṁ disvā āgatomhī"ti vatvā pakkāmi. Kuṭumbikopi vihāraṁ gantvā theraṁ disvā pādamūle parivattanto roditvā "idaṁ disvā ahaṁ bhante tumhākaṁ pabbajituṁ nādāsin"ti-ādīni vatvā dve dāsadārake bhujisse katvā therassa santike pabbājetvā "antogāmato yāgubhattādīni āharitvā theraṁ upaṭṭhahathā"ti paṭiyādesi[3]. Sāmaṇerā vattapaṭivattaṁ katvā theraṁ upaṭṭhahiṁsu.

Athekadivasaṁ disāvāsino bhikkhū "Satthāraṁ passissāmā"ti Jetavanaṁ āgantvā Tathāgataṁ vanditvā asītimahāthere ca vinditvā[4] vihāracārikaṁ carantā Cakkhupālattherassa vasanaṭṭhānaṁ patvā "idampi passissāmā"ti

1. Therassa vasanatthāya (Ka) 2. Pallaṅke (Sī)
3. Paṭipādesi (Sī, Syā) 4. Disvā (Sī, Syā)

sāyaṁ tadabhimukhā ahesuṁ. Tasmiṁ khaṇe mahāmegho uṭṭhahi. Te "idāni atisāyanho, megho ca uṭṭhito, pātova gantvā passissāmā"ti nivattiṁsu. Devo paṭhamayāmaṁ vassitvā majjhimayāme vigato. Thero āraddhavīriyo āciṇṇacaṅkamano, tasmā pacchimayāme caṅkamanaṁ otari. Tadā ca pana navavuṭṭhāya bhūmiyā bahū indagopakā uṭṭhahiṁsu. Te there caṅkamante yebhuyyena vipajjiṁsu. Antevāsikā therassa caṅkamanaṭṭhānaṁ kālasseva na sammajjiṁsu. Itare bhikkhū "therassa vasanaṭṭhānaṁ passissāmā"ti āgantvā caṅkamane matapāṇake disvā "ko imasmiṁ caṅkamatī"ti pucchiṁsu. Amhākaṁ upajjhāyo bhanteti. Te ujjhāyiṁsu "passathāvuso samaṇassa kammaṁ, sacakkhukakāle nipajjitvā niddāyanto kiñci akatvā idāni cakkhuvikalakāle 'caṅkamāmī'ti ettake pāṇake māresi, 'atthaṁ karissāmī'ti anatthaṁ karotī"ti.

Atha kho te gantvā Tathāgatassa ārocesuṁ "bhante Cakkhupālatthero 'caṅkamāmī'ti bahū pāṇake māresī"ti. Kiṁ pana so tumhehi mārento diṭṭhoti. Na diṭṭho bhanteti. Yatheva tumhe taṁ na passatha, tatheva sopi te pāṇe na passati. Khīṇāsavānaṁ maraṇacetanā nāma natthi bhikkhaveti. Bhante arahattassa upanissaye sati kasmā andho jātoti. Attano katakammavasena bhikkhaveti. Kiṁ pana bhante tena katanti. Tena hi bhikkhave suṇātha—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Kāsiraññe[1] rajjaṁ kārente eko vejjo gāmanigamesu caritvā vejjakammaṁ karonto ekaṁ cakkhudubbalaṁ itthiṁ disvā pucchi "kiṁ te aphāsukan"ti. Akkhīhi na passāmīti. Bhesajjaṁ te karissāmīti. Karohi sāmīti. Kiṁ me dassasīti. Sace me akkhīni pākatikāni kātuṁ sakkhissasi, ahaṁ te saddhiṁ puttadhītāhi dāsī bhavissāmīti. So "sādhū"ti bhesajjaṁ saṁvidahi, ekabhesajjeneva akkhīni pākatikāni ahesuṁ. Sā cintesi "ahametassa saputtadhītā dāsī bhavissāmīti paṭijāniṁ, na kho pana maṁ saṇhena sammācārena samudācarissati, vañcessāmi nan"ti. Sā vejjenāgantvā "kīdisaṁ bhadde"ti puṭṭhā "pubbe me akkhīni thokaṁ rujjiṁsu idāni pana atirekataraṁ rujjantī"ti āha. Vejjo "ayaṁ maṁ vañcetvā kiñci adātukāmā, na me etāya

1. Bārāṇasirāje (Sī, Syā)

dinnāya bhatiyā attho, idāneva naṁ andhaṁ karissāmī”ti cintetvā gehaṁ gantvā bhariyāya etamatthaṁ ācikkhi. Sā tuṇhī ahosi. So ekaṁ bhesajjaṁ yojetvā tassā santikaṁ gantvā “bhadde imaṁ bhesajjaṁ añjehī”ti añjāpesi. Athassā dve akkhīni dīpasikhā viya vijjhāyiṁsu. So vejjo Cakkhupālo ahosi.

Bhikkhave tadā mama puttena katakammaṁ pacchato pacchato anubandhi. Pāpakammaṁ hi nāmetaṁ dhuraṁ vahato balibaddassa[1] padaṁ cakkaṁ viya anugacchatīti idaṁ vattuṁ kathetvā anusandhiṁ ghaṭetvā patiṭṭhāpitamattikaṁ sāsanaṁ rājamuddāya lañchanto viya Dhammarājā imaṁ gāthamāha—

1. “Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ dukkhamanveti, cakkaṁva vahato padan”ti.

Tattha **mano**ti kāmāvacarakusalādibhedaṁ sabbampi catubhūmikacittaṁ. Imasmiṁ pana pade tadā tassa vejjassa uppannacittavasena niyamiyamānaṁ vavatthāpiyamānaṁ paricchijjiyamānaṁ domanassasahagataṁ paṭighasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamā**ti tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammā**ti guṇadesanāpariyattinissattanijjīvavasena cattāro dhammā nāma. Tesu—

“Na hi dhammo adhammo ca, ubho samavipākino.
Adhammo nirayaṁ neti, dhammo pāpeti suggatin”ti[2]—

Ayaṁ guṇadhammo nāma. “Dhammaṁ vo bhikkhave desessāmi ādikalyāṇan”ti[3] ayaṁ desanādhammo nāma. “Idha pana bhikkhave ekacce kulaputtā dhammaṁ pariyāpuṇanti Suttaṁ Geyyan”ti[4] ayaṁ pariyattidhammo nāma. “Tasmiṁ kho pana samaye dhammā honti khandhā hontī”ti[5] ayaṁ nissattadhammo nāma, nijjīvadhammotipi eso eva. Tesu imasmiṁ ṭhāne nissattanijjīvadhammo adhippeto. So atthato tayo arūpino khandhā vedanākkhandho saññākkhandho saṅkhārakkhandhoti. Ete hi mano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma.

---

1. Balivaddassa (Sī, Syā) 2. Khu 2. 272; Khu 5. 357 piṭṭhesu. 3. Ma 3. 327 piṭṭhe.
4. Ma 1. 187 piṭṭhe. 5. Abhi 1. 35 piṭṭhe.

Kathaṁ panetehi saddhiṁ ekavatthuko ekārammaṇo apubbaṁ acarimaṁ ekakkhaṇe uppajjamāno mano pubbaṅgamo nāma hotīti? Uppādapaccayaṭṭhena. Yathā hi bahūsu ekato gāmaghātādīni kammāni karontesu "ko etesaṁ pubbaṅgamo"ti vutte yo nesaṁ paccayo hoti, yaṁ nissāya te taṁ kammaṁ karonti, so datto vā mitto vā tesaṁ pubbaṅgamoti vuccati, evaṁsampadamidaṁ veditabbaṁ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjituṁ sakkonti, mano pana ekaccesu cetasikesu anuppajjantesupi uppajjatiyeva. Adhipativasena pana mano seṭṭho etesanti **manoseṭṭhā.** Yathā hi corādīnaṁ corajeṭṭhakādayo adhipatino seṭṭhā, tathā tesampi mano adhipati manova seṭṭho[1]. Yathā pana dāru-ādīhi nipphannāni tāni tāni bhaṇḍāni dārumayādīni nāma honti, tathā tepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Paduṭṭhenāti āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭhena. Pakatimano hi bhavaṅgacittaṁ, taṁ apaduṭṭhaṁ. Yathā hi pasannaṁ udakaṁ āgantukehi nīlādīhi upakkiliṭṭhaṁ nīlodakādibhedaṁ hoti, na ca navaṁ udakaṁ, nāpi purimaṁ pasanna-udakameva, tathā tampi āgantukehi abhijjhādīhi dosehi paduṭṭhaṁ hoti, na ca navaṁ cittaṁ, nāpi purimaṁ bhavaṅgacittameva, tenāha Bhagavā "pabhassaramidaṁ bhikkhave cittaṁ, tañca kho āgantukehi upakkilesehi upakkiliṭṭhan"ti[2]. **Evaṁ manasā ce paduṭṭhena, bhāsati vā karoti** vā so bhāsamāno catubbidhaṁ vacīduccaritameva bhāsati, karonto tividhaṁ kāyaduccaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya abhijjhādīhi paduṭṭhamānasatāya tividhaṁ manoduccaritaṁ pūreti. Evamassa dasa akusalakammapathā pāripūriṁ gacchanti.

Tato naṁ dukkhamanvetīti tato tividhaduccaritato taṁ puggalaṁ dukkhaṁ anveti, duccaritānubhāvena catūsu apāyesu, manussesu vā tamattabhāvaṁ[3] gacchantaṁ kāyavatthukampi itarampīti iminā pariyāyena kāyikacetasikaṁ vipākadukkhaṁ anugacchati. Yathā kiṁ? **Cakkaṁva vahato padan**ti dhure yuttassa dhuraṁ vahato balibaddassa padaṁ cakkaṁ viya. Yathā hi so ekampi divasaṁ dvepi pañcapi dasapi aḍḍhamāsampi māsampi vahanto cakkaṁ nivattetuṁ jahituṁ na

---

1. Tesampi manoti manoseṭṭhā (Sī, Syā) 2. Aṁ 1. 9 piṭṭhe. 3. Tamabhāvaṁ (Sī)

sakkoti, atha khvassa purato abhikkamantassa yugaṁ gīvaṁ bādhati, pacchato paṭikkamantassa cakkaṁ ūrumaṁsaṁ paṭihanati. Imehi dvīhi ākārehi bādhantaṁ cakkaṁ tassa padānupadikaṁ hoti, tatheva manasā paduṭṭhena tīṇi duccaritāni pūretvā ṭṭhitaṁ puggalaṁ nirayādīsu tattha tattha gatagataṭṭhāne duccaritamūlakaṁ kāyikampi cetasikampi dukkhamanubandhatīti.

Gāthāpariyosāne tiṁsasahassā bhikkhū saha paṭisambhidāyi arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Sampattaparisāyapi desanā sātthikā saphalā ahosīti.

Cakkhupālattheravatthu paṭhamaṁ

---

2. Maṭṭhakuṇḍalīvatthu

2. **Manopubbaṅgamā dhammā**ti dutiyagāthāpi Sāvatthiyaṁyeva Maṭṭhakuṇḍaliṁ[1] ārabbha bhāsitā.

Sāvatthiyaṁ kira Adinnapubbako nāma brāhmaṇo ahosi. Tena kassaci kiñci na dinnapubbaṁ, tena taṁ "Adinnapubbako"tveva sañjāniṁsu. Tassa ekaputtako ahosi piyo manāpo. Athassa pilandhanaṁ kāretukāmo "sace suvaṇṇakāre kāressāmi, bhattavetanaṁ[2] dātabbaṁ bhavissatī"ti sayameva suvaṇṇaṁ koṭṭetvā maṭṭhāni kuṇḍalāni katvā adāsi. Tenassa putto **Maṭṭhakuṇḍalī**tveva paññāyittha. Tassa soḷasavassikakāle paṇḍurogo udapādi. Tassa mātā puttaṁ oloketvā "brāhmaṇa puttassa te rogo uppanno, tikicchāpehi nan"ti āha. Bhoti sace vejjaṁ ānessāmi. Bhattavetanaṁ[2] dātabbaṁ bhavissati, kiṁ tvaṁ mama dhanacchedaṁ na olokessasīti. Atha naṁ kiṁ karissasi brāhmaṇāti. Yathā me dhanacchedo na hoti, tathā karissāmīti. So vejjānaṁ santikaṁ gantvā "asukarogassa nāma tumhe kiṁ bhesajjaṁ karothā"ti pucchi. Athassa te yaṁ vā taṁ vā rukkhatacādiṁ ācikkhanti. So tamāharitvā puttassa bhesajjaṁ karoti, taṁ karontassevassa rogo balavā ahosi, atekicchabhāvaṁ upāgami.

---

1. Maṭṭakuṇḍaliṁ (Sī)
2. Vetanaṁ (Sī, Syā)

brāhmaṇo tassa dubbalabhāvaṁ ñatvā ekaṁ vejjaṁ pakkosi. So taṁ oloketvāva "amhākaṁ ekaṁ kiccaṁ atthi, aññaṁ vejjaṁ pakkositvā tikicchāpehī"ti taṁ pahāya nikkhami. Brāhmaṇo tassa maraṇasamayaṁ ñatvā "imassa dassanatthāya āgatā antogehe sāpateyyaṁ passissanti, bahi naṁ karissāmī"ti puttaṁ nīharitvā bahi-āḷinde nipajjāpesi.

Taṁ divasaṁ Bhagavā balavapaccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya pubbabuddhesu katādhikārānaṁ ussannakusalamūlānaṁ veneyyabandhavānaṁ dassanatthaṁ Buddhacakkhunā lokaṁ volokento dasasahassacakkavāḷesu ñāṇajālaṁ patthari. Maṭṭhakuṇḍalī bahi-āḷinde nipannākāreneva tassa anto paññāyi. Satthā taṁ disvā tassa antogehā nīharitvā tattha nipajjāpitabhāvaṁ ñatvā "atthi nu kho mayhaṁ ettha gatapaccayena attho"ti upadhārento idaṁ addasa—ayaṁ māṇavo mayi cittaṁ pasādetvā kālaṁ katvā Tāvatiṁsadevaloke tiṁsayojanike kanakavimāne nibbattissati, accharāsahassaparivāro bhavissati, brāhmaṇopi taṁ jhāpetvā rodanto āḷāhane[1] vicarissati. Devaputto tigāvutappamāṇaṁ saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍitaṁ accharāsahassaparivāraṁ attabhāvaṁ oloketvā "kena nu kho kammena mayā ayaṁ sirisampatti laddhā"ti oloketvā mayi cittappasādena laddhabhāvaṁ ñatvā "ayaṁ brāhmaṇo dhanacchedabhayena mama bhesajjamakatvā idāni āḷāhanaṁ gantvā rodati, vippakārappattaṁ naṁ karissāmī"ti pitari rodante Maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā āḷāhanassāvidūre nipajjitvā rodissati. Atha naṁ brāhmaṇo "kosi tvaṁ"ti pucchissati. "Ayaṁ te putto Maṭṭhakuṇḍalī"ti ācikkhissati. Kuhiṁ nibbattosīti. Tāvatiṁsabhavaneti. "Kiṁ kammaṁ katvā"ti vutte mayi cittappasādena nibbattabhāvaṁ ācikkhissati. Brāhmaṇo "tumhesu cittaṁ pasādetvā sagge nibbatto nāma atthī"ti maṁ pucchissati. Athassāhaṁ "ettakāni satāni vā sahassāni vā satasahassāni vāti na sakkā gaṇanā[2] paricchinditun"ti vatvā Dhammapade gāthaṁ bhāsissāmi. Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissati, Maṭṭhakuṇḍalī sotāpanno bhavissati. Tathā Adinnapubbako brāhmaṇo.

---

1. Āḷahane (Ka)
2. Gaṇanāya (Syā, Ka)

iti imaṁ kulaputtaṁ nissāya mahādhammābhisamayo[1] bhavissatīti disvā punadivase katasarīrapaṭijaggano mahābhikkhusaṁghaparivuto Sāvatthiṁ piṇḍāya pavisitvā anupubbena brāhmaṇassa gehadvāraṁ gato.

Tasmiṁ khaṇe Maṭṭhakuṇḍalī antogehābhimukho nipanno hoti. Athassa Satthā attano apassanabhāvaṁ ñatvā ekaṁ rasmiṁ vissajjesi. Māṇavo "kiṁ obhāso nāmeso"ti parivattetvā nipannova Satthāraṁ disvā "andhabālapitaraṁ nissāya evarūpaṁ Buddhaṁ upasaṅkamitvā kāyaveyyāvaṭikaṁ vā kātuṁ dānaṁ vā dātuṁ dhammaṁ vā sotuṁ nālatthaṁ, idāni me hatthāpi anadhipateyyā, aññaṁ kattabbaṁ natthī"ti manameva pasādesi. Satthā "alaṁ ettakena cittappasādena imassā"ti pakkāmi. So Tathāgate cakkhupathaṁ vijahanteyeva pasannamano kālaṁ katvā suttappabuddho viya devaloke tiṁsayojanike kanakavimāne nibbatti.

Brāhmaṇopissa sarīraṁ jhāpetvā āḷāhane rodanaparāyaṇo ahosi, devasikaṁ āḷāhanaṁ gantvā rodati "kahaṁ ekaputtaka, kahaṁ ekaputtakā"ti. Devaputtopi attano sampattiṁ oloketvā "kena me kammena laddhā"ti upadhārento "Satthari manopasādenā"ti ñatvā "ayaṁ brāhmaṇo mama aphāsukakāle bhesajjamakāretvā idāni āḷāhanaṁ gantvā rodati, vippakārappattameva naṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti Maṭṭhakuṇḍalivaṇṇena āgantvā āḷāhanassāvidūre bāhā paggayha rodanto aṭṭhāsi. Brāhmaṇo taṁ disvā[2] "ahaṁ tāva puttasokena rodāmi, esa kimatthaṁ rodati, pucchissāmi nan"ti pucchanto imaṁ gāthamāha—

"Alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī,
Māladhārī[3] haricandanussado.
Bāhā paggayha kandasi,
Vanamajjhe kiṁ dukkhito tuvan"ti[4].

---

1. Dhammayāgo mahā (Sī, Syā)
2. Disvā cintesi (Ka)
3. Mālabhārī (Sī, Syā)
4. Khu 2. 113, 146 piṭṭhesu.

So māṇavo āha—

“Sovaṇṇamayo pabhassaro,
Uppanno rathapañjaro mama.
Tassa cakkayugaṁ na vindāmi,
Tena dukkhena jahāmi[1] jīvitan”ti[2].

Atha naṁ brāhmaṇo āha—

“Sovaṇṇamayaṁ maṇimayaṁ,
Lohitakamayaṁ atha rūpiyamayaṁ.
Ācikkha me bhadda māṇava,
Cakkayugaṁ paṭipādayāmi te”ti[2].

Taṁ sutvā māṇavo “ayaṁ brāhmaṇo puttassa bhesajjamakatvā puttapatirūpakaṁ maṁ disvā rodanto ‘suvaṇṇādimayaṁ rathacakkaṁ karomī’ti vadati, hotu niggaṇhissāmi nan”ti cintetvā “kīva mahantaṁ me cakkayugaṁ karissasī”ti vatvā “yāva mahantaṁ ākaṅkhasi, tāva mahantaṁ karissāmī”ti vutte candimasūriyehi me attho, te me dehī”ti yācanto āha—

“So māṇavo tassa pāvadi,
Candasūriyā ubhayettha dissare.
Sovaṇṇamayo ratho mama,
Tena cakkayugena sobhatī”ti[3].

Atha naṁ brāhmaṇo āha—

“Bālo kho tvaṁ asi māṇava,
Yo tvaṁ patthayase apatthiyaṁ.
Maññāmi tuvaṁ marissasi,
Na hi tvaṁ lacchasi candasūriye”ti[3].

---

1. Jahissaṁ (Sī), jahissāmi (Syā)
2. Khu 2. 113, 146 piṭṭhesu.
3. Khu 2. 113, 147 piṭṭhādīsu.

Atha naṁ māṇavo-āha[1]—

“Kiṁ pana paññāyamānassatthāya rodanto bālo hoti, udāhu apaññāyamānassatthāyā”ti vatvā—

“Gamanāgamanampi dissati,
Vaṇṇadhātu ubhayattha vīthiyā.
Peto kālakato na dissati,
Ko nidha kandataṁ bālyataro”ti[2].

Taṁ sutvā brāhmaṇo “yuttaṁ esa vadatī”ti sallakkhetvā

“Saccaṁ kho vadesi māṇava,
Ahameva kandataṁ bālyataro.
Candaṁ viya dārako rudaṁ,
Petaṁ kālakatābhipatthayin”ti[2]—

Vatvā tassa kathāya nissoko hutvā māṇavassa thutiṁ karonto imā gāthā abhāsi—

“Ādittaṁ vata maṁ santaṁ, ghatasittaṁva pāvakaṁ.
Vārinā viya osiñcaṁ, sabbaṁ nibbāpaye daraṁ.
Abbahī vata me sallaṁ, sokaṁ hadayanissitaṁ.
Yo me sokaparetassa, puttasokaṁ apānudi.
Svāhaṁ abbūḷhasallosmi, sītibhūtosmi nibbuto.
Na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇavā”ti[2].

Atha naṁ “ko nāma tvan”ti pucchanto—

“Devatānusi Gandhabbo, adu Sakko purindado.
Ko vā tvaṁ kassa vā putto, kathaṁ jānemu taṁ mayan”ti[2]—

Āha. Athassa māṇavo—

“Yañca kandasi yañca rodasi,
Puttaṁ āḷāhane sayaṁ dahitvā.
Svāhaṁ kusalaṁ karitvā kammaṁ,
Tidasānaṁ sahabyataṁ gato”ti[2]—

---

1. Atha naṁ māṇavo (Sī, Syā)
2. Khu 2. 113, 147 piṭṭhādīsu.

Ācikkhi. Atha naṁ brāhmaṇo āha—

"Appaṁ vā bahuṁ vā nāddasāma,
Dānaṁ dadantassa sake agāre.
Uposathakammaṁ vā tādisaṁ,
Kena kammena gatosi devalokan"ti.[1]

Māṇavo āha—

"Ābādhikohaṁ dukkhito gilāno,
Ātūrarūpomhi sake nivesane.
Buddhaṁ vigatarajaṁ vitiṇṇakaṅkhaṁ,
Addakkhiṁ Sugataṁ anomapaññaṁ.

Svāhaṁ muditamano pasannacitto,
Añjaliṁ akariṁ Tathāgatassa.
Tāhaṁ kusalaṁ karitvāna kammaṁ,
Tidasānaṁ sahabyataṁ gato"ti[1].

Tasmiṁ kathenteyeva brāhmaṇassa sakalasarīraṁ pītiyā paripūri, so taṁ pītiṁ pavedento—

"Acchariyaṁ vata abbhutaṁ vata,
Añjalikammassa ayamīdiso vipāko.
Ahampi pamuditamano pasannacitto,
Ajjeva Buddhaṁ saraṇaṁ vajāmī"ti[2]—

Āha. Atha naṁ māṇavo—

"Ajjeva Buddhaṁ saraṇaṁ vajāhi,
Dhammañca saṁghañca pasannacitto.
Tatheva sikkhāpadāni pañca,
Akhaṇḍaphullāni samādiyassu.
Pāṇātipātā viramassu khippaṁ,
Loke adinnaṁ parivajjayassu.
Amajjapo mā ca musā bhaṇāhi,
Sakena dārena ca hohi tuṭṭho"ti[1]—

---

1. Khu 2. 115, 148 piṭṭhādīsu.
2. Khu 2. 114, 148 piṭṭhādīsu.

Āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā imā gāthā abhāsi—

“Atthakāmosi me yakkha, hitakāmosi devate.
Karomi tuyhaṁ vacanaṁ, tvaṁsi ācariyo mama.

Upemi saraṇaṁ Buddhaṁ, dhammañcāpi anuttaraṁ.
Saṁghañca naradevassa, gacchāmi saraṇaṁ ahaṁ.

Pāṇātipātā viramāmi khippaṁ,
Loke adinnaṁ parivajjayāmi.
Amajjapo no ca musā bhaṇāmi,
Sakena dārena ca homi tuṭṭho”ti[1].

Atha naṁ devaputto “brāhmaṇa te gehe bahuṁ dhanaṁ atthi, Satthāraṁ upasaṅkamitvā dānaṁ dehi, dhammaṁ suṇāhi, pañhaṁ pucchāhī”ti vatvā tattheva antaradhāyi.

Brāhmaṇopi gehaṁ gantvā brāhmaṇiṁ āmantetvā “bhadde ahaṁ ajja samaṇaṁ Gotamaṁ nimantetvā pañhaṁ pucchissāmi, sakkāraṁ karohī”ti[2] vatvā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ neva abhivādetvā na paṭisanthāraṁ katvā[3] ekamantaṁ ṭhito “bho Gotama adhivāsehi ajjatanāya bhattaṁ saddhiṁ bhikkhusaṁghenā”ti āha. Satthā adhivāsesi. So Satthu adhivāsanaṁ viditvā vegenāgantvā sake nivesane paṇītaṁ khādanīyaṁ bhojanīyañca paṭiyādāpesi. Satthā bhikkhusaṁghaparivuto tassa gehaṁ gantvā paññattāsane nisīdi. Brāhmaṇo sakkaccaṁ parivisi, mahājano sannipati. Micchādiṭṭhikena kira Tathāgate nimantite dve janakāyā sannipatanti—micchādiṭṭhikā “ajja samaṇaṁ Gotamaṁ pañhaṁ pucchanāya[4] viheṭhiyamānaṁ passissāmā”ti sannipatanti, sammādiṭṭhikā “ajja Buddhavisayaṁ Buddhalīḷaṁ passissāmā”ti sannipatanti. Atha kho brāhmaṇo katabhattakiccaṁ Tathāgatamupasaṅkamitvā nīcāsane nisinno pañhaṁ pucchi “bho Gotama tumhākaṁ dānaṁ adatvā pūjaṁ akatvā dhammaṁ asutvā uposathavāsaṁ avasitvā kevalaṁ manopasādamatteneva sagge nibbattā nāma hontī”ti. Brāhmaṇa kasmā maṁ pucchasi, nanu te puttena Maṭṭhakuṇḍalinā mayi manaṁ

1. Khu 2. 115, 148 piṭṭhādīsu.
2. Karomīti (Ka)
3. Satthārameva abhivādetvā paṭisandhāraṁ katvā (Ka)
4. Pañhapucchāya (Sī), pañhaṁ pucchāya (Syā)

pasādetvā attano sagge nibbattabhāvo kathitoti. Kadā bho Gotamāti. Nanu tvaṁ ajja susānaṁ gantvā kandanto avidūre bāhā paggayha kandantaṁ ekaṁ māṇavaṁ disvā "alaṅkato Maṭṭhakuṇḍalī, māladhārī haricandanussado"ti dvīhi janehi kathitakathaṁ pakāsento sabbaṁ Maṭṭhakuṇḍalivatthuṁ kathesi. Tenevetaṁ Buddhabhāsitaṁ nāma jātaṁ.

Taṁ kathetvā ca pana "na kho brāhmaṇa ekasataṁ vā na dvesataṁ[1], atha kho mayi manaṁ pasādetvā sagge nibbattānaṁ gaṇanā nāma natthī"ti āha. Atha mahājano na nibbematiko[2] hoti, athassa anibbematikabhāvaṁ viditvā Satthā "Maṭṭhakuṇḍalidevaputto vimāneneva saddhiṁ āgacchatū"ti adhiṭṭhāsi. So tigāvutappamāṇeneva dibbābharaṇapaṭimaṇḍitena attabhāvena āgantvā vimānato oruyha Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā "tvaṁ imaṁ sampattiṁ kiṁ kammaṁ katvā paṭilabhī"ti pucchanto—

"Abhikkantena vaṇṇena, yā tvaṁ tiṭṭhasi devate.
Obhāsentī disā sabbā, osadhī viya tārakā.
Pucchāmi taṁ deva mahānubhāva,
Manussabhūto kimakāsi puññan"ti—

Gāthamāha. Devaputto ayaṁ me bhante sampatti tumhesu cittaṁ pasādetvā laddhāti. Mayi cittaṁ pasādetvā laddhā teti. Āma bhanteti. Mahājano devaputtaṁ oloketvā "acchariyā vata bho Buddhaguṇā, Adinnapubbakabrāhmaṇassa nāma putto aññaṁ kiñci puññaṁ akatvā Satthari cittaṁ pasādetvā evarūpaṁ sampattiṁ paṭilabhī"ti tuṭṭhiṁ pavedesi.

Atha nesaṁ kusalākusalakammakaraṇe manova pubbaṅgamo, manova seṭṭho. Pasannena hi manena kataṁ kammaṁ devalokaṁ manussalokaṁ gacchantaṁ puggalaṁ chāyāva na vijahatīti idaṁ vatthuṁ kathetvā anusandhiṁ ghaṭetvā patiṭṭhāpitamattikaṁ sāsanaṁ rājamuddāya lañchanto viya Dhammarājā imaṁ gāthamāha—

2. "Manopubbaṅgamā dhammā, manoseṭṭhā manomayā.
Manasā ce pasannena, bhāsati vā karoti vā.
Tato naṁ sukhamanveti, chāyāva anapāyinī"ti[3].

1. Na dvesatāni (Sī), na dve (Syā) 2. Vematiko (Syā) 3. Anupāyinīti (Ka)

Tattha kiñcāpi **mano**ti avisesena sabbampi catubhūmikacittaṁ vuccati, imasmiṁ pana pade niyamiyamānaṁ vavatthāpiyamānaṁ paricchijjiyamānaṁ aṭṭhavidhaṁ kāmāvacarakusalacittaṁ labbhati. Vatthuvasena panāhariyamānaṁ tatopi somanassasahagataṁ ñāṇasampayuttacittameva labbhati. **Pubbaṅgamā**ti tena paṭhamagāminā hutvā samannāgatā. **Dhammā**ti vedanādayo tayo khandhā. Ete hi[1] uppādapaccayaṭṭhena somanassasampayuttamano pubbaṅgamo etesanti **manopubbaṅgamā** nāma. Yathā hi bahūsu ekato hutvā mahābhikkhusaṁghassa cīvaradānādīni vā uḷārapūjādhammassavanādīni vā mālāgandhasakkārakaraṇādīni vā puññāni karontesu "ko etesaṁ pubbaṅgamo"ti vutte yo tesaṁ paccayo hoti, yaṁ nissāya te tāni puññāni karonti, so tisso vā phusso vā tesaṁ pubbaṅgamoti vuccati, evaṁsampadamidaṁ veditabbaṁ. Iti uppādapaccayaṭṭhena mano pubbaṅgamo etesanti manopubbaṅgamā. Na hi te mane anuppajjante uppajjituṁ sakkonti, mano pana ekaccesu cetasikesu anuppajjantesupi uppajjatiyeva. Evaṁ adhipativasena pana mano seṭṭho etesanti **manoseṭṭhā**. Yathā hi gaṇādīnaṁ adhipati puriso gaṇaseṭṭho seṇiseṭṭhoti vuccati, tathā tesampi manova seṭṭho. Yathā pana suvaṇṇadīhi nipphāditāni bhaṇḍāni suvaṇṇamayādīni nāma honti, tathā etepi manato nipphannattā **manomayā** nāma.

Pasannenāti anabhijjhādīhi guṇehi pasannena. **Bhāsati vā karoti vā**ti evarūpena manena bhāsanto catubbidhaṁ vacīsucaritameva bhāsati, karonto tividhaṁ kāyasucaritameva karoti, abhāsanto akaronto tāya anabhijjhādīhi pasannamānasatāya tividhaṁ manosucaritaṁ pūreti. Evamassa dasa kusalakammapathā pāripūriṁ gacchanti.

Tato naṁ sukhamanvetīti tato tividhasucaritato naṁ puggalaṁ sukhamanveti. Idha tebhūmikampi kusalaṁ adhippetaṁ, tasmā tebhūmikasucaritānubhāvena sugatibhave nibbattaṁ puggalaṁ, duggatiyaṁ vā sukhānubhavanaṭṭhāne ṭhitaṁ kāyavatthukampi itaravatthukampi avatthukampīti kāyikacetasikaṁ vipākasukhaṁ anugacchati, na vijahatīti attho veditabbo. Yathā kiṁ? **Chāyāva anapāyinī**ti yathā hi chāyā nāma sarīrappaṭibaddhā sarīre gacchante gacchati, tiṭṭhante tiṭṭhati, nisīdante nisīdati, na sakkoti[2] "saṇhena vā

1. Etesaṁ hi (Sī, Syā)
2. Na sakkā (Sī, Syā)

pharusena vā nivattāhī"ti vatvā vā pothetvā vā nivattāpetuṁ. Kasmā? Sarīrappaṭibaddhattā. Evameva imesaṁ dasannaṁ kusalakammapathānaṁ āciṇṇasamāciṇṇakusalamūlikaṁ kāmāvacarādibhedaṁ kāyikacetasikasukhaṁ gatagataṭṭhāne anapāyinī chāyā viya hutvā na vijahatīti.

Gāthāpariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, Maṭṭhakuṇḍalidevaputto sotāpattiphale patiṭṭhahi, tathā Adinnapubbako brāhmaṇo. So tāvamahantaṁ vibhavaṁ Buddhasāsane vippakirīti.

Maṭṭhakuṇḍalīvatthu dutiyaṁ.

---

3. Tissatthera vatthu

Akkocchi manti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Tissattheraṁ ārabbha kathesi.

So kirāyasmā Tissatthero Bhagavato Pitucchāputto ahosi, mahallakakāle pabbajitvā Buddhānaṁ uppannalābhasakkāraṁ paribhuñjanto thūlasarīro ākoṭitapaccākoṭitehi cīvarehi nivāsetvā yebhuyyena vihāramajjhe upaṭṭhānasālāyaṁ nisīdati. Tathāgataṁ dassanatthāya āgatā āgantukabhikkhū taṁ disvā "eko mahāthero bhavissatī"ti saññāya tassa santikaṁ gantvā vattaṁ āpucchanti, pādasambāhanādīni āpucchanti. So tuṇhī ahosi. Atha naṁ eko daharabhikkhu "kativassā tumhe"ti pucchitvā "vassaṁ natthi, mahallakakāle pabbajitā mayan"ti vutte "āvuso dubbinīta mahallaka attano pamāṇaṁ na jānāsi, ettake mahāthere disvā sāmīcikammamattampi na karosi, vatte āpucchiyamāne tuṇhī hosi, kukkuccamattampi te natthī"ti accharaṁ pahari. So khattiyamānaṁ janetvā "tumhe kassa santikaṁ āgatā"ti pucchitvā "Satthu santikan"ti vutte "maṁ pana 'ko eso'ti sallakkhetha mūlameva vo chindissāmī"ti vatvā rudanto dukkhī dummano Satthu santikaṁ agamāsi. Atha naṁ Satthā "kiṁ nu tvaṁ Tissa dukkhī dummano assumukho rodamāno āgatosī"ti pucchi. Tepi bhikkhū "esa gantvā kiñci āloḷaṁ kareyyā"ti

teneva saddhiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. So Satthārā pucchito "ime maṁ bhante bhikkhū akkosantī"ti āha. Kahaṁ pana tvaṁ nisinnosīti. Vihāramajjhe upaṭṭhānasālāyaṁ bhanteti. Ime te bhikkhū āgacchantā diṭṭhāti. Āma diṭṭhā bhanteti. Kiṁ uṭṭhāya te paccuggamanaṁ katanti. Na kataṁ bhanteti. Parikkhāraggahaṇaṁ āpucchitanti. Nāpucchitaṁ bhanteti. Vattaṁ vā pānīyaṁ vā āpucchitanti. Nāpucchitaṁ bhanteti. Āsanaṁ nīharitvā abhivādetvā[1] pādasambāhanaṁ katanti. Na kataṁ bhanteti. Tissa mahallakabhikkhūnaṁ sabbaṁ etaṁ vattaṁ kātabbaṁ. Etaṁ vattaṁ akarontena vihāramajjhe nisīdituṁ na vaṭṭati, taveva doso, ete bhikkhū khamāpe hīti. Ete maṁ bhante akkosiṁsu, nāhaṁ ete khamāpemīti. Tissa mā evaṁ kari, taveva doso, khamāpehi neti. Na khamāpemi bhanteti. Atha Satthā "dubbaco esa bhante"ti bhikkhūhi vutte "na bhikkhave idāneva dubbaco esa, pubbepi esa dubbacoyevā"ti vatvā "idāni tāvassa bhante dubbacabhāvo amhehi ñāto, atīte esa kiṁ akāsī"ti vutte "tena hi bhikkhave suṇāthā"ti vatvā atītamāhari.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Bārāṇasiraññe rajjaṁ kārente Devilo[2] nāma tāpaso aṭṭha māse Himavante vasitvā loṇambilaseva natthāya cattāro māse nagaramupanissāya vasitukāmo Himavantato āgantvā nagaradvāre dārake disvā pucchi "imaṁ nagaraṁ sampattapabbajitā kattha vasantī"ti. Kumbhakārasālāyaṁ bhanteti. Tāpaso Kumbhakārasālaṁ gantvā dvāre ṭhatvā "sace te bhaggava agaru, vaseyyāma ekarattiṁ sālāyan"ti āha. Kumbhakāro "mayhaṁ rattiṁ sālāyaṁ kiccaṁ natthi, mahatī sālā, yathāsukhaṁ vasatha bhante"ti sālaṁ niyyādesi. Tasmiṁ pavisitvā nisinne aparopi Nārado nāma tāpaso Himavantato āgantvā kumbhakāraṁ ekarattivāsaṁ yāci. Kumbhakāro "paṭhamaṁ āgato iminā saddhiṁ ekato vasitukāmo bhaveyya vā no vā, attānaṁ parimocessāmī"ti cintetvā "sace bhante paṭhamaṁ upagato rocessati[3], tassa ruciyā vasathā"ti āha. So tamupasaṅkamitvā "sace te ācariya agaru, mayañcettha ekarattiṁ vaseyyāmā"ti yāci. "Mahatī sālā,

1. Āsanaṁ abhiharitvā (Sī, Syā) 2. Devalo (Sī, Syā) 3. Rocissati (Ka)

pavisitvā ekamante vasāhī”ti vutte pavisitvā puretaraṁ paviṭṭhassa Devilassa aparabhāge nisīdi. Ubhopi sāraṇīyakathaṁ kathetvā nipajjiṁsu.

Sayanakāle Nārado Devilassa nipajjanaṭṭhānañca dvārañca sallakkhetvā nipajji. So pana Devilo nipajjamāno attano nipajjanaṭṭhāne anipajjitvā dvāramajjhe tiriyaṁ nipajji. Nārado rattiṁ nikkhamanto tassa jaṭāsu akkami. “Ko maṁ akkamī”ti ca vutte “ācariya ahan”ti āha. Kūṭajaṭila araññato āgantvā mama jaṭāsu akkamasīti. “Ācariya tumhākaṁ idha nipannabhāvaṁ na jānāmi, khamatha me”ti vatvā tassa kandantasseva bahi nikkhami. Itaro “ayaṁ pavisantopi maṁ akkameyyā”ti parivattetvā pādaṭṭhāne sīsaṁ katvā nipajji. Nāradopi pavisanto “paṭhamaṁpātaṁ ācariye aparajjhiṁ, idānissa pādapassena pavisissāmī”ti cintetvā āgacchanto gīvāya akkami. “Ko eso”ti ca vutte “ahaṁ ācariyā”ti vatvā “kūṭajaṭila paṭhamaṁ mama jaṭāsu akkamitvā idāni gīvāya akkamasi, abhisapissāmi tan”ti vutte “ācariya mayhaṁ doso natthi, ahaṁ tumhākaṁ evaṁ nipannabhāvaṁ na jānāmi, ‘paṭhamampi me aparaddhaṁ, idāni pādapassena pavisissāmī’ti paviṭṭhomhi, khamatha me”ti āha. Kūṭajaṭila abhisapissāmi tanti. Mā evaṁ karittha ācariyāti. So tassa vacanaṁ anādiyitvā—

“Sahassaraṁsī satatejo, sūriyo tamavinodano.
Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti—

Taṁ abhisapi eva. Nārado “ācariya mayhaṁ doso natthīti mama vadantasseva tumhe abhisapatha, yassa doso atthi, tassa muddhā phalatu, mā niddosassā”ti vatvā—

“Sahassaraṁsī satatejo, sūriyo tamavinodano.
Pātodayante sūriye, muddhā te phalatu sattadhā”ti—

Abhisapi. So pana mahānubhāvo atīte cattālīsa, anāgate cattālīsāti asītikappe anussarati. Tasmā “kassa nu kho upari abhisapo patissatī”ti upadhārento “ācariyassā”ti ñatvā tasmiṁ anukampaṁ paṭicca iddhibalena aruṇuggamanaṁ nivāreti.

Nāgarā aruṇe anuggacchante rājadvāraṁ gantvā "deva tayi rajjaṁ kārente aruṇo na uṭṭhahati, aruṇaṁ no uṭṭhāpehī"ti kandiṁsu. Rājā attano kāyakammādīni olokento kiñci ayuttaṁ adisvā "kiṁ nu kho kāraṇan"ti cintetvā "pabbajitānaṁ vivādena bhavitabban"ti parisaṅkamāno "kacci imasmiṁ nagare pabbajitā atthī"ti pucchi. "Hiyyo sāyaṁ Kumbhakārasālāyaṁ āgatā atthi devā"ti vutte taṁkhaṇaññeva rājā ukkāhi dhāriyamānāhi tattha gantvā Nāradaṁ vanditvā ekamantaṁ nisinno āha—

"Kammantā nappavattanti, jambudīpassa Nārada.
Kena loko tamobhūto, taṁ me akkhāhi pucchito"ti.

Nārado sabbaṁ taṁ pavattiṁ ācikkhitvā iminā kāraṇena ahaṁ iminā abhisapito, athāhaṁ "mayhaṁ doso natthi, yassa doso atthi, tasseva upari abhisapo patatū"ti vatvā abhisapiṁ. Abhisapitvā ca pana "kassa nu kho upari abhisapo patissatī"ti upadhārento "sūriyuggamanavelāya ācariyassa muddhā sattadhā phalissatī"ti disvā etasmiṁ anukampaṁ paṭicca aruṇassa uggamanaṁ[1] na demīti. Kathaṁ pana assa bhante antarāyo na bhaveyyāti. Sace maṁ khamāpeyya, na bhaveyyāti. "Tena hi khamāpehī"ti vutte eso mahārāja maṁ jaṭāsu ca gīvāya ca akkami, nāhaṁ etaṁ kūṭajaṭilaṁ khamāpemīti. Khamāpehi bhante, mā evaṁ karitthāti. Na khamāpemīti. "Muddhā te sattadhā phalissatī"ti vuttepi na khamāpetiyeva. Atha naṁ rājā "na tvaṁ attano ruciyā khamāpessasī"ti hatthapādakucchigīvāsu gāhāpetvā Nāradassa pādamūle onamāpesi. Nāradopi "uṭṭhehi ācariya, khamāmi te"ti vatvā "mahārāja nāyaṁ yathāmanena khamāpeti, nagarassa avidūre eko saro atthi, tattha naṁ sīse mattikāpiṇḍaṁ katvā galappamāṇe udake ṭhapāpehī"ti āha. Rājā tathā kāresi. Nārado Devilaṁ āmantetvā "ācariya mayā iddhiyā vissaṭṭhāya sūriyasantāpe uṭṭhahante udake nimujjitvā aññena ṭhānena uttaritvā gaccheyyāsī"ti āha. Tassa sūriyaraṁsīhi saṁphuṭṭhamattova[2] mattikāpiṇḍo sattadhā phali, so nimujjitvā aññena ṭhānena palāyīti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "tadā bhikkhave rājā Ānando ahosi, Devilo Tisso, Nārado ahamevāti evaṁ tadāpesa

---

1. Uggantuṁ (Sī, Syā)   2. Saṁphuṭṭhamatteva (Sī, Ka)

dubbacoyevā"ti vatvā Tissattheraṁ āmantetvā "Tissa bhikkhuno nāma 'asukenāhaṁ akkuṭṭho[1], asukena pahaṭo, asukena jito, asuko kho me bhaṇḍaṁ ahāsī'ti cintentassa veraṁ nāma na vūpasammati, evaṁ pana anupanayhantasseva upasammatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

3. "Akkocchi maṁ avadhi maṁ, ajini[2] maṁ ahāsi me.
Ye ca taṁ upanayhanti, veraṁ tesaṁ na sammati.

4. Akkocchi maṁ avadhi maṁ, ajini maṁ ahāsi me.
Ye ca taṁ nupanayhanti, veraṁ tesūpasammatī"ti.

Tattha **akkocchī**ti akkosi. **Avadhī**ti pahari. **Ajinī**ti kūṭasakkhi-otāraṇena vā vādapaṭivādena vā karaṇuttariyakaraṇena vā ajesi. **Ahāsi me**ti mama santakaṁ pattādīsu kiñcideva avahari. **Ye ca tan**ti ye keci devatā vā manussā vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā taṁ "akkocchi man"ti ādivatthukaṁ kodhaṁ sakaṭadhuraṁ viya naddhinā, pūtimacchādīni viya ca kusādīhi punappunaṁ veṭhetvā upanayhanti, tesaṁ sakiṁ uppannaṁ veraṁ **na sammatī**ti na vūpasammati. **Ye ca taṁ nupanayhantī**ti asatiyā amanasikāravasena vā kammapaccavekkhaṇādivasena vā ye taṁ akkosādivatthukaṁ kodhaṁ tayāpi koci niddoso purimabhave akkuṭṭho bhavissati, pahaṭo bhavissati, kūṭasakkhiṁ otāretvā jito bhavissati, kassaci te pasayha kiñci acchinnaṁ bhavissati, tasmā niddoso hutvāpi akkosādīni pāpuṇāsīti evaṁ na upanayhanti. Tesu pamādena uppannampi veraṁ iminā anupanayhanena nirindhano viya jātavedo vūpasammatīti.

Desanāpariyosāne satasahassābhikkhū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Dhammadesanā mahājanassa sātthikā ahosi. Dubbacopi subbacoyeva jākoti.

Tissattheravatthu[3] tatiyaṁ.

---

4. Kāḷayakkhinīvatthu

Na hi verenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ vañcyitthiṁ ārabbha kathesi.

---

1. Kuddho (Ka) 2. Ajinī (?) 3. Thullatissattheravatthu (Sī)

Eko kira kuṭumbikaputto pitari kālakate khette ca ghare ca sabbakammāni[1] attanāva karonto mātaraṁ paṭijaggi. Athassa mātā "kumārikaṁ te tāta ānessāmī"ti āha. Amma mā evaṁ vadetha, ahaṁ yāvajīvaṁ tumhe paṭijaggissāmīti. Tāta khette ca ghare ca kiccaṁ tvameva karosi, tena mayhaṁ cittasukhaṁ nāma na hoti, ānessāmīti. So punappunaṁ paṭikkhipitvā tuṇhī ahosi. Sā ekaṁ kulaṁ gantukāmā[2] gehā nikkhami. Atha naṁ putto "kataraṁ kulaṁ gacchathā"ti pucchitvā "asukakulaṁ nāmā"ti vutte tattha gamanaṁ paṭisedhetvā attano abhirucitaṁ kulaṁ ācikkhi. Sā tattha gantvā kumārikaṁ vāretvā[3] divasaṁ vavatthapetvā taṁ ānetvā tassa ghare[4] akāsi. Sā vañjhā ahosi. Atha naṁ mātā putta tvaṁ attano ruciyā kumārikaṁ āṇāpesi, sā idāni vañjhā jātā, aputtakañca nāma kulaṁ vinassati, paveṇī na ghaṭīyati, tena aññaṁ te kumārikaṁ ānemīti. Tena "alaṁ ammā"ti vuccamānāpi punappunaṁ kathesi. Vañcyitthī taṁ kathaṁ sutvā "puttā nāma mātāpitūnaṁ vacanaṁ atikkamituṁ na sakkonti, idāni aññaṁ vijāyiniṁ itthiṁ ānetvā maṁ dāsibhogena bhuñjissati. Yannūnāhaṁ sayameva ekaṁ kumārikaṁ āneyyan"ti cintetvā ekaṁ kulaṁ gantvā tassatthāya kumārikaṁ vāretvā "kiṁ nāmetaṁ amma vadesī"ti tehi paṭikkhittā "ahaṁ vañjhā, aputtakaṁ nāma kulaṁ vinassati, tumhākaṁ pana dhītā putthaṁ vā dhītaraṁ vā labhitvā kuṭumbikassa sāminī bhavissati, mayhaṁ sāmikassa naṁ dethā"ti yācitvā sampaṭicchāpetvā ānetvā sāmikassa ghare akāsi.

Athassā etadahosi "sacāyaṁ puttaṁ vā dhītaraṁ vā labhissati ayameva kuṭumbassa sāminī bhavissati. Yathā dārakaṁ na labhati, tatheva naṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti. Atha naṁ sā āha "amma yadā te kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāti, atha me āroceyyāsī"ti. Sā "sādhū"ti paṭissuṇitvā gabbhe patiṭṭhite tassā ārocesi. Itarissā pana sā sayameva niccaṁ yāgubhattaṁ deti, athassā āhāreneva saddhiṁ gabbhapātanabhesajjamadāsi, gabbho pati. Dutiyampi gabbhe patiṭṭhite

---

1. Sabbakiccakammāni (Ka)
2. Ekaṁ kulakumārikaṁ ānetuṁ (Ka)
3. Dhāretvā (Ka)
4. Taṁ itarassa ghare (Sī, Ka)

ārocesi, itarā dutiyampi tatheva pātesi. Atha naṁ paṭivissakitthiyo pucchiṁsu "kacci te sapatti antarāyaṁ karotī"ti. Sā tamatthaṁ ārocetvā "andhabāle kasmā evamakāsi, ayaṁ tava issariyabhayena gabbhassa pātanabhesajjaṁ yojetvā deti, tena te gabbho patati, mā puna evamakatthā"ti vuttā tatiyavāre na kathesi. Atha sā itarissā udaraṁ disvā "kasmā mayhaṁ gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ na kathesī"ti vatvā "tvaṁ maṁ ānetvā vañcetvā dve vāre gabbhaṁ pātesi kimatthaṁ tuyhaṁ kathemī"ti vutte "naṭṭhā dānimhī"ti cintetvā tassā pamādaṁ olokentī pariṇate gabbhe okāsaṁ labhitvā bhesajjaṁ yojetvā adāsi. Gabbho pariṇatattā patituṁ asakkonto tiriyaṁ nipati, kharā vedanā uppajji, jīvitasaṁsayaṁ pāpuṇi. Sā "nāsitamhi tayā, tvameva maṁ ānetvā tvameva tayopi vāre dārake[1] nāsesi, idāni ahampi nassāmi, ito dāni cutā yakkhinī hutvā tava dārake khādituṁ samatthā hutvā nibbatteyyan"ti patthanaṁ paṭṭhapetvā kālaṁ katvā tasmiṁ yeva gehe majjārī hutvā nibbatti. Itarampi sāmiko gahetvā "tayā me kulūpacchedo kato"ti kapparajaṇṇukādīhi supothitaṁ pothesi. Sā tenevābādhena kālaṁ katvā tattheva kukkuṭī hutvā nibbattā.

Kukkuṭī na cirasseva aṇḍāni vijāyi, majjārī āgantvā tāni aṇḍāni khādi. Dutiyampi tatiyampi khādiyeva. Kukkuṭī cintesi "tayo vāre mama aṇḍāni khāditvā idāni mampi khāditukāmāsī"ti. "Ito cutā saputtakaṁ taṁ khādituṁ labheyyan"ti patthanaṁ katvā tato cutā araññe dīpinī hutvā nibbatti, itarā migī hutvā nibbatti. Tassā vijātakāle dīpinī āgantvā tayo vāre puttake khādi. Migī maraṇakāle "ayaṁ me tikkhattuṁ puttake khāditvā idāni mampi khādissati, ito dāni cutā etaṁ saputtakaṁ khādituṁ labheyyan"ti patthanaṁ katvā ito cutā yakkhinī hutvā nibbatti. Dīpinīpi tatheva tato cutā Sāvatthiyaṁ kuladhītā hutvā nibbatti, sā vuddhippattā dvāragāmake patikulaṁ agamāsi, aparabhāge ca puttaṁ vijāyi. Yakkhinīpi tassā piyasahāyikāvaṇṇena āgantvā "kuhiṁ me sahāyikā"ti "antogabbhe vijātā"ti vutte "puttaṁ nu kho vijātā, udāhu dhītaranti passissāmi nan"ti gabbhaṁ pavisitvā passantī viya dārakaṁ

---

1. Tayo dārake (Sī, Syā)

gahetvā khāditvā gatā. Puna dutiyavārepi tatheva khādi. Tatiyavāre itarā garubhārā hutvā sāmikaṁ āmantetvā "sāmi imasmiṁ ṭhāne ekā yakkhinī mama dve putte khāditvā gatā, idāni mama kulagehaṁ gantvā vijāyissāmī"ti kulagehaṁ gantvā vijāyi.

Tadā sā yakkhinī udakavāraṁ gatā hoti. Vessavaṇassa hi yakkhiniyo vārena Anotattadahato sīsaparamparāya udakamāharanti. Tā catumāsaccayenapi pañcamāsaccayenapi muccanti. Aparā yakkhiniyo kilantakāyā jīvitakkhayampi pāpuṇanti. Sā pana udakavārato muttamattāva vegena taṁ gharaṁ gantvā "kuhiṁ me sahāyikā"ti pucchi. Kuhiṁ naṁ passissasi[1], tassā imasmiṁ ṭhāne jātajātadārake yakkhinī āgantvā khādati, tasmā kulagehaṁ gatāti. Sā "yattha vā tattha vā gacchatu, na me muccissatī"ti veravegasamussāhitamānasā[2] nagarābhimukhī pakkhandi. Itarāpi nāmaggahaṇadivase naṁ dārakaṁ nhāpetvā nāmaṁ katvā "sāmi idāni sakagharaṁ gacchāmā"ti puttamādāya sāmikena saddhiṁ vihāramajjhe gatamaggena gacchantī puttaṁ sāmikassa datvā vihārapokkharaṇiyā nhātvā sāmike nhāyante uttaritvā puttassa thaññaṁ pāyamānā ṭhitā yakkhiniṁ āgacchantiṁ disvā sañjānitvā "sāmi vegena ehi, ayaṁ sā yakkhinī, vegena ehi, ayaṁ sā yakkhinī"ti uccāsaddaṁ katvā yāva tassa āgamanaṁ saṇṭhātuṁ asakkontī nivattetvā antovihārābhimukhī pakkhandi.

Tasmiṁ samaye Satthā parisamajjhe dhammaṁ desesi. Sā puttaṁ Tathāgatassa pādapiṭṭhe nipajjāpetvā "tumhākaṁ mayā esa dinno, puttassa me jīvitaṁ dethā"ti āha. Dvārakoṭṭhake adhivattho Sumanadevo nāma yakkhiniyā anto pavisituṁ nādāsi. Satthā Ānandattheraṁ āmantetvā "gaccha Ānanda, taṁ yakkhiniṁ pakkosāhī"ti āha. Thero pakkosi. Itarā "ayaṁ bhante āgacchatī"ti āha. Satthā "etu, mā saddamakāsī"ti vatvā taṁ āgantvā ṭhitaṁ "kasmā evaṁ karosi, sace tumhe mādisassa Buddhassa sammukhībhāvaṁ nāgamissatha, ahinakulānaṁ viya acchaphandanānaṁ viya kākolūkānaṁ viya ca kappaṭṭhitikaṁ vo veraṁ

1. Kuhiṁ tvaṁ na passissasi (Sī), kuhiṁ pana tvaṁ passasi (Ka)
2. Vātavegena samussāhitamānasā (Ka)

abhavissa, kasmā veraṁ paṭiveraṁ karotha. Veraṁ hi averena upasammati, no verenā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

5. "Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṁ.
Averena ca sammanti, esa dhammo sanantano"ti.

Tattha **na hi verenā**ti yathā hi kheḷasiṅghāṇikādīhi asucīhi makkhitaṁ ṭhānaṁ teheva asucīhi dhovantā suddhaṁ niggandhaṁ kātuṁ na sakkonti, atha kho taṁ ṭhānaṁ bhiyyoso mattāya asuddhatarañceva duggandhatarañca hoti, evameva akkosantaṁ paccakkosanto paharantaṁ paṭipaharanto verena veraṁ vūpasametuṁ na sakkoti, atha kho bhiyyo bhiyyo verameva karoti. Iti verāni nāma verena kismiñci kāle na sammanti, atha kho vaḍḍhantiyeva. **Averena ca sammantī**ti yathā pana tāni kheḷādīni asucīni vippasannena udakena dhoviyamānāni nassanti, taṁ ṭhānaṁ suddhaṁ hoti sugandhaṁ, evameva averena khantimettodakena yoniso manasikārena paccavekkhaṇena verāni vūpasammanti paṭippassambhanti abhāvaṁ gacchanti. **Esa dhammo sanantano**ti esa averena verūpasamanasaṅkhāto porāṇako dhammo sabbesaṁ Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavānaṁ gatamaggoti.

Gāthāpariyosāne yakkhinī sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sampattaparisāyapi dhammadesanā sātthikā ahosi.

Satthā taṁ itthiṁ āha "etissā tava puttaṁ dehī"ti. Bhāyāmi bhanteti. "Mā bhāyi, natthi te etaṁ nissāya paripantho"ti āha. Sā tassā puttamadāsi. Sā taṁ cumbitvā āliṅgetvā puna mātuyeva datvā rodituṁ ārabhi. Atha naṁ satthā "kimetan"ti pucchi. Bhante ahaṁ pubbe yathā vā tathā vā jīvikaṁ kappentīpi kucchipūraṁ nālatthaṁ, idāni kathaṁ jīvissāmīti. Atha naṁ Satthā "mā cintayī"ti samassāsetvā taṁ itthimāha "imaṁ netvā attano gehe nivāsāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggāhī"ti. Sā taṁ netvā piṭṭhivaṁse patiṭṭhāpetvā aggayāgubhattehi paṭijaggi, tassā vīhipaharaṇakāle musalaggena muddhaṁ paharantaṁ viya upaṭṭhāsi. Sā sahāyikaṁ āmantetvā "imasmiṁ ṭhāne vasituṁ na sakkomi, aññattha maṁ patiṭṭhāpehī"ti vatvā musalasālāya udakacāṭiyaṁ uddhane nibbakose saṅkārakūṭe gāmadvāre cāti etesu

ṭhānesu patiṭṭhāpitāpi idha me musalena sīsaṁ bhindantaṁ viya upaṭṭhāti, idha dārakā ucchiṭṭhodakaṁ otārenti, idha sunakhā nipajjanti, idha dārakā asuciṁ karonti, idha kacavaraṁ chaḍḍenti, idha gāmadārakā lakkhayoggaṁ[1] karontīti sabbāni tāni paṭikkhipi. Atha naṁ bahigāme vivittokāse patiṭṭhāpetvā tattha tassā aggayāgubhattādīni haritvā paṭijaggi. Sā yakkhinī evaṁ cintesi "ayaṁ me sahāyikā idāni bahūpakārā, handāhaṁ kiñci paṭiguṇaṁ karomī"ti. Sā "imasmiṁ saṁvacchare subbuṭṭhikā bhavissati, thalaṭṭhāne sassaṁ karohi, imasmiṁ saṁvacchare dubbuṭṭhikā bhavissati, ninnaṭṭhāneyeva sassaṁ karohī"ti sahāyikāya āroceti. Sesajanehi katasassaṁ ati-udakena vā anodakena vā nassati, tassā ativiya sampajjati. Atha naṁ sesajanā "amma tayā katasassaṁ neva accodakena, na anudakena nassati, subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṁ ñatvā kammaṁ karosi, kiṁ nu kho etan"ti pucchiṁsu. Amhākaṁ sahāyikā yakkhinī subbuṭṭhidubbuṭṭhibhāvaṁ ācikkhati, mayaṁ tassā vacanena thalesu ninnesu sassāni karoma, tena no sampajjati. Kiṁ na passatha nibaddhaṁ amhākaṁ gehato yāgubhattādīni hariyamānāni, tāni etissā harīyanti, tumhepi etissā aggayāgubhattādīni haratha, tumhākampi kammante olokessatīti. Athassā sakalanagaravāsino sakkāraṁ kariṁsu. Sāpi tato paṭṭhāya sabbesaṁ kammante olokentī lābhaggappattā ahosi mahāparivārā. Sā aparabhāge aṭṭha salākabhattāni paṭṭhapesi. Tāni yāvajjakālā dīyantiyevāti.

Kāḷayakkhinīvatthu catutthaṁ.

5. Kosambakavatthu

Pare ca na vijānantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kosambake bhikkhū ārabbha kathesi.

Kosambiyañhi Ghositārāme pañcasatapañcasataparivārā dve bhikkhū vihariṁsu vinayadharo ca dhammakathiko ca. Tesu dhammakathiko

1. Lakkhaṇayoggaṁ (Ka)

ekadivasaṁ sarīravalañjaṁ katvā udakakoṭṭhake ācamana-udakāvasesaṁ bhājane ṭhapetvāva nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha paviṭṭho taṁ udakaṁ disvā nikkhamitvā itaraṁ pucchi "āvuso tayā udakaṁ ṭhapitan"ti. Āma āvusoti. Kiṁ panettha āpattibhāvaṁ na jānāsīti. Āma na jānāmīti. Hoti āvuso ettha āpattīti. Tena hi paṭikarissāmi nanti. Sace pana te āvuso asañcicca assatiyā kataṁ, natthi āpattīti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahosi. Vinayadharopi attano nissitakānaṁ "ayaṁ dhammakathiko āpattiṁ āpajjamānopi na jānātī"ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā "tumhākaṁ upajjhāyo āpattiṁ āpajjitvāpi āpattibhāvaṁ na jānātī"ti āhaṁsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesuṁ. So evamāha "ayaṁ vinayadharo pubbe anāpattīti vatvā idāni āpattīti vadati, musāvādī eso"ti. Te gantvā "tumhākaṁ upajjhāyo musāvādī"ti āhaṁsu. Te evaṁ aññamaññaṁ kalahaṁ vaḍḍhayiṁsu. Tato vinayadharo okāsaṁ labhitvā dhammakathikassa āpattiyā adassane ukkhepanīyakammamakāsi. Tato paṭṭhāya tesaṁ paccayadāyakā upaṭṭhākāpi dve koṭṭhāsā ahesuṁ, ovādapaṭiggāhakā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi tāsaṁ sandiṭṭhasambhattā ākāsaṭṭhadevatāpīti yāva brahmalokā sabbepi puthujjanā dve pakkhā ahesuṁ. Cātumahārājikaṁ ādiṁ katvā yāva Akaniṭṭhabhavanā pana ekaninnādaṁ[1] kolāhalaṁ agamāsi.

Atheko aññataro bhikkhu Tathāgatamupasaṅkamitvā ukkhepakānaṁ vinayadhara-antevāsikānaṁ "dhammikenevāyaṁ vinayakammena ukkhitto"ti laddhiṁ ca, ukkhittānuvattakānaṁ dhammakathika-antevāsikānaṁ pana "adhimmikeneva kammena ukkhitto"ti laddhiṁ ca, ukkhepakehi vāriyamānānampi ca tesaṁ taṁ anuparivāretvā vicaraṇabhāvaṁ cā ārocesi. Bhagavā "samaggā kira hontū"ti dve vāre pesetvā "na icchanti bhante samaggā bhavitun"ti sutvā tatiyavāre "bhinno bhikkhusaṁgho, bhinno bhikkhusaṁgho"ti tesaṁ santikaṁ gantvā ukkhepakānaṁ ukkhepane, itaresañca āpattiyā adassane ādīnavaṁ kathetvā puna tesaṁ

1. Yāva Akaniṭṭhabhavanā panidaṁ (Sī)

tattheva ekasīmāyaṁ uposathādīni anujānitvā bhattaggādīsu bhaṇḍanajātānaṁ "āsanantarikāya nisīditabban"ti[1] bhattagge vattaṁ paññāpetvā "idānipi bhaṇḍanajātāva viharantī"ti sutvā tattha gantvā "alaṁ bhikkhave mā bhaṇḍanan"ti-ādīni vatvā "bhikkhave bhaṇḍanakalahaviggahavivādā nāmete anatthakārakā. Kalahaṁ nissāya hi laṭukikāpi sakuṇikā hatthināgaṁ jīvitakkhayaṁ pāpesī"ti **Laṭukikajātakaṁ**[2] kathetvā "bhikkhave samaggā hotha, mā vivadatha. Vivādaṁ nissāya hi anekasatasahassā vaṭṭakāpi[3] jīvitakkhayaṁ pattā"ti **Vaṭṭakajātakaṁ**[4] kathesi. Evampi tesu Bhagavato vacanaṁ anādiyantesu aññatarena dhammavādinā Tathāgatassa vihesaṁ anicchantena "āgametu bhante Bhagavā dhammasāmi, appossukko bhante Bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāramanuyutto viharatu, mayameva tena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā"ti[5] vutte atītaṁ āhari—

Bhūtapubbaṁ bhikkhave Bārāṇasiyaṁ Brahmadatto nāma Kāsirājā ahosi. Brahmadattena Dīghītissa[6] Kosalarañño rajjaṁ acchinditvā aññātakavesena vasantassa pituno māritabhāvañceva Dīghāvukumārena attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesaṁ samaggabhāvañca kathetvā "tesaṁ hi nāma bhikkhave rājūnaṁ ādinnadaṇḍānaṁ ādinnasatthānaṁ evarūpaṁ khantisoraccaṁ bhavissati. Idha kho taṁ bhikkhave sobhetha, yaṁ tumhe evaṁ svākhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhaveyyātha soratā cā"ti ovaditvāpi neva te samagge kātuṁ asakkhi. So tāya ākiṇṇavihāratāya ukkaṇṭhito "ahaṁ kho idāni ākiṇṇo dukkhaṁ viharāmi, ime ca bhikkhū mama vacanaṁ karonti. Yannūnāhaṁ ekakova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyan"ti cintetvā Kosambiyaṁ piṇḍāya caritvā anapaloketvā bhikkhusaṁghaṁ ekakova attano pattacīvaramādāya Bālakaloṇakagāmaṁ[7] gantvā tattha Bhaguttherassa ekacārikavattaṁ kathetvā Pācinavaṁsamigadāye tiṇṇaṁ kulaputtānaṁ sāmaggiyānisaṁsaṁ[8] kathetvā

1. Vi 3. 486 piṭṭhe.
2. Khu 5. 124 piṭṭhe.
3. Anekasahassavaṭṭakā (Sī)
4. Khu 5. 27 piṭṭhe.
5. Vi 3. 486; Ma 3. 191 piṭṭhesu.
6. Dīghāvupitussa (Ka) Vi 3. 487 piṭṭhe passitabbaṁ.
7. Bālakaloṇakārāmaṁ (Sī, Syā), Pālileyyakagāmaṁ (Ka) Vi 3. 497 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
8. Sāmaggīrasānisaṁsaṁ (Sī, Syā)

yena Pālileyyakaṁ atthi, tadavasari. Tatrasudaṁ Bhagavā Pālileyyakaṁ upanissāya rakkhitavanasaṇḍe bhaddasālamūle Pālileyyakena hatthinā upaṭṭhiyamāno[1] phāsukaṁ vassāvāsaṁ vasi.

Kosambivāsinopi kho upāsakā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ apassantā "kuhiṁ bhante Satthā"ti pucchitvā Pālileyyakavanasaṇḍaṁ gatoti. Kiṁ kāraṇāti. Amhe samagge kātuṁ vāyami, mayaṁ pana na samaggā ahumhāti. Kiṁ bhante tumhe Satthu santike pabbajitvā tasmiṁ sāmaggiṁ karonte samaggā nāhuvatthāti. Evamāvusoti. Manussā ime Satthu santike pabbajitvā tasmiṁ sāmaggiṁ karontepi samaggā na jātā, mayaṁ ime nissāya Satthāraṁ daṭṭhuṁ na labhimhā, imesaṁ neva āsanaṁ dassāma, na abhivādanādīni karissāmāti tato paṭṭhāya tesaṁ sāmīcimattampi na kariṁsu. Te appāhāratāya sussamānā katipāheneva ujukā hutvā aññamaññaṁ accayaṁ desetvā khamāpetvā "upāsakā mayaṁ samaggā jātā, tumhepi no purimasadisā hothā"ti āhaṁsu. Khamāpito pana vo bhante Satthāti. Na khamāpito āvusoti. Tena hi Satthāraṁ khamāpetha, Satthu khamāpitakāle mayampi tumhākaṁ purimasadisā bhavissāmāti. Te antovassabhāvena Satthu santikaṁ gantuṁ avisahantā dukkhena taṁ antovassaṁ vītināmesuṁ. Satthā pana tena hatthinā upaṭṭhiyamāno sukhaṁ vasi. Sopi hi hatthināgo gaṇaṁ pahāya phāsuvihāratthāyeva taṁ vanasaṇḍaṁ pāvisi.

Yathāha "ahaṁ kho ākiṇṇo viharāmi hattīhi hatthinīhi hatthikalabhehi hatthicchāpehi, chinnaggāni ceva tiṇāni khādāmi, obhaggobhaggañca me sākhābhaṅgaṁ khādanti, āvilāni ca pānīyāni pivāmi, ogāhā cassa me uttiṇṇassa hatthiniyo kāyaṁ upanighaṁsantiyo gacchanti, yannūnāhaṁ ekova gaṇamhā vūpakaṭṭho vihareyyan"ti[2]. Atha kho so hatthināgo yūthā apakkamma yena Pālileyyakaṁ rakkhitavanasaṇḍaṁ bhaddasālamūlaṁ, yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā pana Bhagavantaṁ vanditvā olokento aññaṁ kiñci adisvā bhaddasālamūlaṁ pādeneva paharanto tacchetvā soṇḍāya sākhaṁ gahetvā sammajji. Tato paṭṭhāya

1. Upaṭṭhahiyamāno (Sī)

2. Vi 3. 500; Khu 1. 125 piṭṭhesu.

soṇḍāya ghaṭaṁ gahetvā pānīyaṁ paribhojanīyaṁ upaṭṭhāpeti, uṇhodakena atthe sati uṇhodakaṁ paṭiyādeti. Kathaṁ? Hatthena kaṭṭhāni ghaṁsitvā aggiṁ sampādeti, tattha dārūni pakkhipanto aggiṁ jāletvā tattha pāsāṇe pakkhipitvā pacitvā dārudaṇḍakena pavaṭṭetvā paricchinnāya khuddakasoṇḍikāya khipati, tato hatthaṁ otāretvā udakassa tattabhāvaṁ jānitvā gantvā Satthāraṁ vandati. Satthā "udakaṁ te tāpitaṁ Pālileyyakā"ti vatvā tattha gantvā nhāyati. Athassa nānāvidhāni phalāni āharitvā deti. Yadā pana Satthā gāmaṁ piṇḍāya pavisati, tadā Satthu pattacīvaramādāya kumbhe patiṭṭhapetvā Satthārā saddhiṁ yeva gacchati. Satthā gāmūpacāraṁ patvā "Pālileyyaka ito paṭṭhāya tayā gantuṁ na sakkā, āhara me pattacīvaran"ti āharāpetvā gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Sopi yāva Satthu nikkhamanā tattheva ṭhatvā āgamanakāle paccuggamanaṁ katvā purimanayeneva pattacīvaraṁ gahetvā vasanaṭṭhāne otāretvā vattaṁ dassetvā sākhāya bījati, rattiṁ vāḷamigaparipanthanivāraṇatthaṁ mahantaṁ daṇḍaṁ soṇḍāya gahetvā "Satthāraṁ rakkhissāmī"ti yāva aruṇuggamanā vanasaṇḍassa antarantarena vicarati. Tato paṭṭhāyayeva kira so vanasaṇḍo Pālileyyakarakkhitavanasaṇḍo nāma jāto. Aruṇe uggate mukhodakadānaṁ ādiṁ katvā tenevūpāyena sabbavattāni karoti.

Atheko makkaṭo taṁ hatthiṁ uṭṭhāya samuṭṭhāya divase divase Tathāgatassa ābhisamācārikaṁ karontaṁ disvā "ahampi kiñcideva karissāmī"ti vicaranto ekadivasaṁ nimmakkhikaṁ daṇḍakamadhuṁ disvā daṇḍakaṁ bhañjitvā daṇḍakeneva saddhiṁ madhupaṭalaṁ Satthu santikaṁ āharitvā kadalipattaṁ chinditvā tattha ṭhapetvā adāsi. Satthā gaṇhi. Makkaṭo "karissati nu kho paribhogaṁ, na karissatī"ti olokento gahetvā nisinnaṁ disvā "kiṁ nu kho"ti cintetvā daṇḍakoṭiyaṁ gahetvā parivattetvā upadhārento aṇḍakāni disvā tāni saṇikaṁ apanetvā puna adāsi. Satthā paribhogamakāsi. So tuṭṭhamānaso taṁ taṁ sākhaṁ gahetvā naccantova aṭṭhāsi. Athassa gahitasākhāpi akkantasākhāpi bhijjiṁsu. So ekasmiṁ khāṇumatthake patitvā niviṭṭhagatto[1] Satthari pasanneneva

1. Nibbiddhagatto (Sī, Syā)

cittena kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavane tiṁsayojanike kanakavimāne nibbatti, accharāsahassaparivāro Makkaṭadevaputto nāma ahosi[1].

Tathāgatassa tattha hatthināgena upaṭṭhiyamānassa vasanabhāvo sakalajambudīpe pākaṭo ahosi. Sāvatthinagarato "Anāthapiṇḍiko Visākhā ca mahā-upāsikā"ti-evamādīni mahākulāni Ānandattherassa sāsanaṁ pahiṇiṁsu "Satthāraṁ no bhante dassethā"ti. Disāvāsinopi pañcasatā bhikkhū vuṭṭhavassā Ānandattheraṁ upasaṅkamitvā "cirassutā no[2] āvuso Ānanda Bhagavato sammukhā dhammī kathā, sādhu mayaṁ āvuso Ānanda, labheyyāma Bhagavato sammukhā dhammiṁ kathaṁ savanāyā"ti yāciṁsu. Thero "te bhikkhū ādāya tattha gantvā temāsaṁ ekavihārino Tathāgatassa santikaṁ ettakehi bhikkhūhi saddhiṁ upasaṅkamituṁ ayuttan"ti cintetvā te bhikkhū bahi ṭhapetvā ekakova Satthāraṁ upasaṅkami. Pālileyyako taṁ disvā daṇḍamādāya pakkhandi. Satthā oloketvā "apehi apehi Pālileyyaka, mā nivārayi, Buddhupaṭṭhāko eso"ti āha. So tattheva daṇḍaṁ chaḍḍetvā pattacīvarapaṭiggahaṇaṁ[3] āpucchi. Thero nādāsi. Nāgo "sace uggahitavatto bhavissati, Satthu nisīdanapāsāṇaphalake attano parikkhāraṁ na ṭhapessatī"ti[4] cintesi. Thero pattacīvaraṁ bhūmiyaṁ ṭhapesi. Vattasampannā hi garūnaṁ āsane vā sayane vā attano parikkhāraṁ na ṭhapenti.

Thero Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā "Ānanda ekova āgatosī"ti pucchitvā pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṁ āgatabhāvaṁ sutvā "kahaṁ panete"ti vatvā "tumhākaṁ cittaṁ ajānanto bahi ṭhapetvā āgatomhī"ti vutte "pakkosāhi ne"ti āha. Thero tathā akāsi. Te bhikkhū āgantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā tehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā tehi bhikkhūhi "bhante Bhagavā hi Buddhasukhumālo ceva khattiyasukhumālo ca, tumhehi temāsaṁ ekakehi tiṭṭhantehi nisīdantehi ca dukkaraṁ kataṁ vattapaṭivattakārakopi mukhodakādidāyakopi nāhosi maññe"ti vutte "bhikkhave Pālileyyakahatthinā mama sabbakiccāni katāni. Evarūpaṁ hi sahāyaṁ

1. Accharāsahassaparivāro ahosi (Sī, Syā)
2. Cirassaṁ vata no (Ka)
3. Pattacīvaraṁ paṭiggahetuṁ (Ka)
4. Na ṭhapetīti (Sī)

labhantena ekatova vasituṁ yuttaṁ, alabhantassa ekacārikabhāvova seyyo"ti vatvā imā Nāgavagge tisso gāthā abhāsi—

"Sace labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Abhibhuyya sabbāni parissayāni,
Careyya tenattamano satīmā.

No ce labhetha nipakaṁ sahāyaṁ,
Saddhiṁcaraṁ sādhuvihāri dhīraṁ.
Rājāva raṭṭhaṁ vijitaṁ pahāya,
Eko care Mātaṅgaraññeva nāgo.

Ekassa caritaṁ seyyo,
Natthi bāle sahāyatā.
Eko care na ca pāpāni kayirā,
Appossukko Mātaṅgaraññeva nāgo"ti[1].

Gāthāpariyosāne pañcasatāpi te bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṁsu. Ānandattheropi Anāthapiṇḍikādīhi pesitasāsanaṁ ārocetvā "bhante Anāthapiṇḍikappamukhā te pañca ariyasāvakakoṭiyo tumhākaṁ āgamanaṁ paccāsīsantī"ti āha. Satthā "tena hi gaṇhāhi pattacīvaran"ti pattacīvaraṁ gāhāpetvā nikkhami. Nāgo gantvā gatamagge tiriyaṁ aṭṭhāsi. ( )[2] Kiṁ karoti bhante nāgoti. "Tumhākaṁ bhikkhave bhikkhaṁ dātuṁ paccāsīsati, dīgharattaṁ kho panāyaṁ mayhaṁ upakārako, nāssa cittaṁ kopetuṁ vaṭṭati, nivattatha bhikkhave"ti Satthā bhikkhū gahetvā nivatti. Hatthīpi vanasaṇḍaṁ pavisitvā panasakadaliphalādīni nānāphalāni saṁharitvā rāsiṁ katvā punadivase bhikkhūnaṁ adāsi. Pañcasatā bhikkhū sabbāni khepetuṁ nāsakkhiṁsu. Bhattakiccapariyosāne Satthā pattacīvaraṁ gāhetvā nikkhami. Nāgo bhikkhūnaṁ antarantarena gantvā Satthu purato tiriyaṁ aṭṭhāsi. Kiṁ karoti bhante nāgoti. Ayaṁ hi bhikkhave tumhe pesetvā maṁ nivattetukāmoti[3]. Atha naṁ Satthā "Pālileyyaka idaṁ

1. Vi 3. 496; Ma 3. 192; Khu 1. 60, 286 piṭṭhesu.
2. (Bhikkhū taṁ disvā Bhagavantaṁ pucchiṁsu) (Syā)
3. Nivattetīti (Sī, Syā)

pana mama anivattagamanaṁ[1], tava iminā attabhāvena jhānaṁ vā vipassanaṁ vā maggaphalaṁ vā natthi, tiṭṭha tvaṁ"ti āha. Taṁ sutvā nāgo mukhe soṇḍaṁ pakkhipitvā rodanto pacchato pacchato agamāsi. So hi Satthāraṁ nivattetuṁ labhanto teneva niyāmena yāvajīvaṁ paṭijaggeyya, Satthā pana taṁ gāmūpacāraṁ patvā "Pālileyyaka ito paṭṭhāya tava abhūmi, manussāvāso saparipanto, tiṭṭha tvan"ti āha. So rodamāno tattheva ṭhatvā Satthari cakkhupathaṁ vijahante hadayena phalitena kālaṁ katvā Satthari pasādena Tāvatiṁsabhavane tiṁsayojanike kanakavimāne accharāsahassamajjhe nibbatti. Pālileyyakadevaputtoyevassa nāmaṁ ahosi.

Satthāpi anupubbena Jetavanaṁ agamāsi. Kosambakā bhikkhū "Satthā kira Sāvatthiṁ āgato"ti sutvā Satthāraṁ khamāpetuṁ tattha agamaṁsu. Kosalarājā "te kira Kosambakā bhaṇḍanakārakā bhikkhū āgacchantī"ti sutvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "ahaṁ bhante tesaṁ mama vijitaṁ pavisituṁ na dassāmī"ti āha. Mahārāja sīlavantā ete bhikkhū, kevalaṁ aññamaññaṁ vivādena mama vacanaṁ na gaṇhiṁsu, idāni maṁ khamāpetuṁ āgacchanti, āgacchantu mahārājāti. Anāthapiṇḍikopi "ahaṁ bhante tesaṁ vihāraṁ pavisituṁ na dassāmī"ti vatvā tatheva Bhagavatā paṭikkhitto tuṇhī ahosi. Sāvatthiyaṁ anuppattānaṁ pana tesaṁ Bhagavā ekamante vivittaṁ kārāpetvā senāsanaṁ dāpesi. Aññe bhikkhū tehi saddhiṁ neva ekato nisīdanti, na tiṭṭhanti[2], āgatāgatā Satthāraṁ pucchanti "katamete bhante bhaṇḍanakārakā Kosambakā bhikkhū"ti. Satthā "ete"ti dasseti. "Ete kira te, ete kira te"ti āgatāgatehi aṅguliyā dassiyamānā lajjāya sīsaṁ ukkhipituṁ asakkontā Bhagavato pādamūle nipajjitvā Bhagavantaṁ khamāpesuṁ. Satthā "bhāriyaṁ vo bhikkhave kataṁ, tumhe hi nāma mādisassa Buddhassa santike pabbajitvā mayi sāmaggiṁ karonte mama vacanaṁ na karittha porāṇakapaṇḍitāpi vajjhappattānaṁ[3] mātāpitūnaṁ ovādaṁ sutvā tesu jīvitā voropiyamānesupi taṁ anatikkamitvā pacchā dvīsu raṭṭhesu rajjaṁ kārayiṁsū"ti vatvā

---

1. Anivattanīyagamanaṁ (Sī)
2. Na tiṭṭhanti, na vandanti (Ka)
3. Paccāmittānaṁ (Ka)

punadeva **Kosambikajātakaṁ**[1] kathetvā "evaṁ bhikkhave Dīghāvukumāro mātāpitūsu jīvitā voropiyamānesupi tesaṁ ovādaṁ anatikkamitvā pacchā Brahmadattassa dhītaraṁ labhitvā dvīsu Kāsikosalaraṭṭhesu rajjaṁ kāresi, tumhehi pana mama vacanaṁ akarontehi bhāriyaṁ katan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

6. "Pare ca na vijānanti, mayamettha yamāmase.
Ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā"ti.

Tattha **pare**ti paṇḍite ṭhapetvā tato aññe bhaṇḍanakārakā pare nāma. Te tattha saṁghamajjhe kolāhalaṁ karontā "mayaṁ yamāmase uparamāma vinassāma satataṁ samitaṁ maccusantikaṁ gacchāmā"ti na vijānanti. **Ye ca tattha vijānantī**ti ye tattha paṇḍitā "mayaṁ maccusantikaṁ gacchāmā"ti vijānanti. **Tato sammanti medhagā**ti evaṁ hi te jānantā yonisomanasikāraṁ uppādetvā medhagānaṁ kalahānaṁ vūpasamāya paṭipajjanti. Atha nesaṁ tāya paṭipattiyā te medhagā sammantīti. Atha vā **pare cā**ti pubbe mayā "mā bhikkhave bhaṇḍanan"ti-ādīni vatvā ovadiyamānāpi mama ovādassa apaṭiggahaṇena atikkamanena amāmakā pare nāma. "Mayaṁ chandādivasena micchāgāhaṁ[2] gahetvā ettha saṁghamajjhe yamāmase bhaṇḍanādīnaṁ vuddhiyā vāyamāmā"ti na vijānanti. Idāni pana yoniso paccavekkhamānā tattha tumhākaṁ antare ye ca paṇḍitapurisā "pubbe mayaṁ chandādivasena vāyamantā ayoniso paṭipannā"ti vijānanti, tato tesaṁ santikā te paṇḍitapurise nissāya ime dāni kalahasaṅkhātā medhagā sammantīti ayamettha atthoti.

Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīsu patiṭṭhahiṁsūti.

Kosambakavatthu pañcamaṁ.

---

6. Mahākāḷattheravatthu

Subhānupassinti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Setabyanagaraṁ upanissāya Siṁsapāvane viharanto Cūḷakāḷamahākāḷe ārabbha kathesi.

---

1. Khu 5. 188 piṭṭhe.
2. Micchāgahaṇaṁ (Sī)

Setabyanagaravāsino hi Cūḷakāḷo Majjhimakāḷo Mahākāḷoti tayo bhātaro kuṭumbikā. Tesu jeṭṭhakaniṭṭhā disāsu vicaritvā pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṁ āharanti, Majjhimakāḷo ābhataṁ vikkiṇāti. Athekasmiṁ samaye te ubhopi bhātaro pañcahi sakaṭasatehi nānābhaṇḍaṁ gahetvā Sāvatthiṁ gantvā Sāvatthiyā ca Jetavanassa ca antare sakaṭāni mocayiṁsu. Tesu Mahākāḷo sāyanusamaye mālāgandhādihatthe Sāvatthivāsino ariyasāvake dhammassavanāya gacchante disvā "kuhiṁ ime gacchantī"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā "ahampi gamissāmī"ti cintetvā kaniṭṭhaṁ āmantetvā "tāta tesu sakaṭesu appamatto hohi, ahaṁ dhammaṁ sotuṁ gacchāmī"ti vatvā gantvā Tathāgataṁ vanditvā parisapariyante nisīdi. Satthā taṁ disvā tassa ajjhāsayavasena anupubbiṁ kathaṁ kathento **Dukkhakkhandhasuttā**divasena[1] anekapariyāyena kāmānaṁ ādīnavaṁ okāraṁ saṁkilesañca kathesi. Taṁ sutvā Mahākāḷo "sabbaṁ kira pahāya gantabbaṁ, paralokaṁ gacchantaṁ neva bhogā, na ñātakā ca anugacchanti, kiṁ me gharāvāsena pabbajissāmī"ti cintetvā mahājane Satthāraṁ vanditvā pakkante Satthāraṁ pabbajjaṁ yācitvā Satthārā "natthi te koci apaloketabbo"ti vutte "kaniṭṭho me bhante atthī"ti vatvā "tena hi apalokehi nan"ti vutte "sādhu bhante"ti vatvā gantvā kaniṭṭhaṁ pakkosāpetvā "tāta imaṁ sabbaṁ sāpateyyaṁ paṭipajjāhī"ti āha. Tumhe pana kiṁ karissatha bhātikāti. Ahaṁ Satthu santike pabbajissāmītī. So taṁ nānappakārehi yācitvā nivattetuṁ asakkonto "sādhu sāmi yathā-ajjhāsayaṁ karothā"ti āha. Mahākāḷo gantvā Satthu santike pabbaji. "Ahaṁ bhātikaṁ gahetvāva uppabbajissāmī"ti Cūḷakāḷopi pabbaji. Aparabhāge Mahākāḷo upasampadaṁ labhitvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā sāsane dhurāni pucchitvā Satthārā dvīsu dhuresu kathitesu "ahaṁ bhante mahallakakāle pabbajitattā ganthadhuraṁ pūretuṁ na sakkhissāmi, vipassanādhuraṁ pana pūressāmī"ti yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā sosānikadhutaṅgaṁ samādāya paṭhamayāmātikkante sabbesu niddaṁ okkantesu susānaṁ gantvā[2] paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva vihāraṁ āgacchati.

---

1. Ma 1. 118 piṭṭhādīsu.

2. Gantvā nisīdi (Ka)

Athekā susānagopikā Kālī nāma chavaḍāhikā therassa ṭhitaṭṭhānaṁ nisinnaṭṭhānaṁ caṅkamitaṭṭhānañca disvā "ko nu kho idhāgacchati, pariggaṇhissāmi nan"ti pariggaṇhituṁ asakkontī ekadivasaṁ susānakuṭikāyameva dīpaṁ jāletvā puttadhītaro ādāya gantvā ekamante nilīyamānā[1] majjhimayāme theraṁ āgacchantaṁ disvā gantvā vanditvā "ayyo no bhante imasmiṁ ṭhāne viharatī"ti āha. Āma upāsiketi. Bhante susāne viharantehi nāma vattaṁ uggaṇhituṁ vaṭṭatīti. Thero "kiṁ pana mayaṁ tayā kathitavatte vattissāmā"ti avatvā "kiṁ kātuṁ vaṭṭati upāsike"ti āha. Bhante sosānikehi nāma susāne vasanabhāvo susānagopakānaṁ ca vihāre mahātherassa ca gāmabhojakassa ca kathetuṁ vaṭṭatīti. Thero kiṁ kāraṇāti. Katakammā corā dhanasāmikehi padānupadaṁ anubaddhā susāne bhaṇḍakaṁ chaḍḍetvā palāyanti, atha manussā sosānikānaṁ paripanthaṁ karonti, etesaṁ pana kathite "mayaṁ imassa bhaddantassa ettakaṁ nāma kālaṁ ettha vasanabhāvaṁ jānāma, acoro eso"ti upaddavaṁ nivārenti. Tasmā etesaṁ kathetuṁ vaṭṭatīti.

Thero aññaṁ kiṁ kātabbanti. "Bhante susāne vasantena nāma ayyena macchamaṁsatilapiṭṭhatelaguḷādīni[2] vajjetabbāni, divā na niddāyitabbaṁ, kusītena na bhavitabbaṁ, āraddhavīriyena bhavitabbaṁ, asaṭhena amāyāvinā hutvā kalyāṇajjhāsayena bhavitabbaṁ, sāyaṁ sabbesu suttesu vihārato āgantabbaṁ, paccūsakāle sabbesu anuṭṭhitesuyeva vihāraṁ gantabbaṁ. Sace bhante ayyo imasmiṁ ṭhāne evaṁ viharanto pabbajitakiccaṁ matthakaṁ pāpetuṁ sakkhissati, sace matasarīraṁ ānetvā chaḍḍenti, ahaṁ kambalakūṭāgāraṁ āropetvā gandhamālādīhi sakkāraṁ katvā sarīrakiccaṁ karissāmi. No ce sakkhissati, citakaṁ āropetvā aggiṁ jāletvā saṅkunā ākaḍḍhitvā bahi khipitvā pharasunā koṭṭetvā khaṇḍākhaṇḍikaṁ chinditvā aggimhi pakkhipitvā jhāpessāmī"ti āha. Atha naṁ thero "sādhu bhadde, ekaṁ pana rūpārammaṇaṁ disvā mayhaṁ katheyyāsī"ti āha. Sā "sādhū"ti paccassosi[3]. Thero yathājjhāsayena susāne samaṇadhammaṁ karoti.

---

1. Nilīnā (Sī, Syā) 2. Maṁsapiṭṭhakapallādīni (Sī) 3. Sampaṭicchi (Sī)

Cūḷakāḷatthero pana uṭṭhāya samuṭṭhāya gharāvāsaṁ cinteti, puttadāraṁ anussarati. “Bhātiko me atibhāriyaṁ kammaṁ karotī”ti cinteti.

Athekā kuladhītā taṁmuhuttasamuṭṭhitena byādhinā sāyanhasamaye amilātā akilantā kālamakāsi. Tamenaṁ ñātakādayo dārutelādīhi saddhiṁ sāyaṁ susānaṁ netvā susānagopikāya “imaṁ jhāpehī”ti bhatiṁ datvā niyyādetvā pakkamiṁsu. Sā tassā pārutavatthaṁ apanetvā taṁmuhuttamataṁ pīṇitapīṇitaṁ[1] suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ disvā “imaṁ ayyassa dassetuṁ patirūpaṁ ārammaṇan”ti cintetvā gantvā theraṁ vanditvā “bhante evarūpaṁ nāma ārammaṇaṁ atthi, oloketha ayyā”ti āha. Thero “sādhū”ti vatvā pārupanaṁ nīharāpetvā[2] pādatalato yāva kesaggā oloketvā “atipīṇitametaṁ[3] rūpaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ, aggimhi naṁ pakkhipitvā mahājālāhi gahitamattakāle mayhaṁ āroceyyāsī”ti vatvā sakaṭṭhānameva gantvā nisīdi. Sā tathā katvā therassa ārocesi. Thero gantvā olokesi. Jālāya pahaṭapahaṭaṭṭhānaṁ kabaragāviyā viya sarīravaṇṇaṁ ahosi, pādā namitvā[4] olambiṁsu, hatthā paṭikuṭiṁsu, ūrunalāṭaṁ[5] niccammaṁ ahosi. Thero “idaṁ sarīraṁ idāneva olokentānaṁ apariyantakaraṁ hutvā idāneva khayaṁ pattaṁ vayaṁ pattan”ti rattiṭṭhānaṁ gantvā nisīditvā khayavayaṁ sampassamāno—

“Aniccā vata saṅkhārā, uppādavayadhammino.
Uppajjitvā nirujjhanti, tesaṁ vūpasamo sukho”ti[6]—

Gāthaṁ vatvā vipassanaṁ vaḍḍhetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Tasmiṁ arahattaṁ patte Satthā bhikkhusaṁghaparivuto cārikaṁ caramāno Setabyaṁ gantvā Siṁsapāvanaṁ pāvisi. Cūḷakāḷassa bhariyāyo “Satthā kira anuppatto Siṁsapāvāvanan”ti sutvā “amhākaṁ sāmikaṁ gaṇhissāmā”ti pesetvā Satthāraṁ nimantāpesuṁ. Buddhānaṁ pana aparicinṇaṭṭhāne[7] āsanapaññattiṁ ācikkhantena ekena bhikkhunā paṭhamataraṁ gantuṁ vaṭṭati. Buddhānañhi majjhimaṭṭhāne āsanaṁ paññāpetvā tassa dakkhiṇato Sāriputtattherassa,

---

1. Paṇītappaṇītaṁ (Syā), paṇītaṁ (Ka) 2. Harāpetvā (Sī) 3. Atipaṇītametaṁ (Ka)
4. Nikkhamitvā (Ka) 5. Nalāṭaṁ (Sī)
6. Dī 2. 129, 161; Saṁ 1. 160, 398; Khu 5. 22 piṭṭhesu. 7. Aparicitaṭṭhāne (Sī, Syā)

vāmato Mahāmoggallānattherassa, tato paṭṭhāya ubhosu passesu bhikkhusaṁghassa āsanaṁ paññāpetabbaṁ hoti. Tasmā Mahākāḷatthero cīvarapārupanaṭṭhāne ṭhatvā "Cūḷakāḷa tvaṁ purato gantvā āsanapaññattiṁ ācikkhā"ti Cūḷakāḷaṁ pesesi. Tassa diṭṭhakālato paṭṭhāya gehajanā tena saddhiṁ parihāsaṁ karontā nīcāsanāni saṁghattherassa koṭiyaṁ attharanti, uccāsanāni saṁghanavakassa koṭiyaṁ. Itaro "mā evaṁ karotha, nīcāsanāni upari mā paññāpetha, uccāsanāni upari paññāpetha, nīcāsanāni heṭṭhā"ti āha. Itthiyo tassa vacanaṁ asuṇantiyo viya "tvaṁ kiṁ karonto vicarasi, kiṁ tava āsanāni paññāpetuṁ na vaṭṭati, tvaṁ kaṁ āpucchitvā pabbajito, kena pabbajitosi, kasmā idhāgatosī"ti vatvā nivāsanapārupanaṁ acchinditvā setakāni nivāsetvā sīse ca mālācumbuṭakaṁ ṭhapetvā "gaccha Satthāraṁ ānehi, mayaṁ āsanāni paññāpessāmā"ti pahiṇiṁsu. Na ciraṁ bhikkhubhāve ṭhatvā avassikova uppabbajitattā lajjituṁ na jānāti, tasmā so tena ākappena nirāsaṅkova gantvā Satthāraṁ vanditvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ ādāya āgato. Bhikkhusaṁghassa pana bhattakiccāvasāne Mahākāḷassa bhariyāyo "imāhi attano sāmiko gahito, mayampi amhākaṁ sāmikaṁ gaṇhissāmā"ti cintetvā punadivase Satthāraṁ nimantayiṁsu. Tadā pana āsanapaññāpanatthaṁ añño bhikkhu agamāsi. Tā tasmiṁ khaṇe okāsaṁ alabhitvā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā bhikkhaṁ adaṁsu. Cūḷakāḷassa pana dve bhariyāyo, Majjhimakāḷassa catasso, Mahākāḷassa pana aṭṭha. Bhikkhūpi bhattakiccaṁ kātukāmā nisīditvā bhattakiccamakaṁsu, bahi gantukāmā uṭṭhāya agamaṁsu. Satthā pana nisīditvā bhattakiccaṁ kari. Tassa bhattakiccapariyosāne tā itthiyo "bhante Mahākāḷo amhākaṁ anumodanaṁ katvā āgacchissati, tumhe purato gacchathā"ti vadiṁsu. Satthā "sādhū"ti vatvā purato agamāsi. Gāmadvāraṁ patvā bhikkhū ujjhāyiṁsu "kiṁ nāmetaṁ Satthārā kataṁ, ñatvā nu kho kataṁ, udāhu ajānitvā. Hiyyo Cūḷakāḷassa purato gatattā pabbajjantarāyo jāto, ajja aññassa purato gatattā antarāyo nāhosi. Idāni Mahākāḷaṁ ṭhapetvā āgato, sīlavā kho pana bhikkhu ācārasampanno, karissati nu kho tassa pabbajjantarāyan"ti. Satthā tesaṁ vacanaṁ sutvā nivattitvā ṭhito "kiṁ kathetha bhikkhave"ti

pucchi. Te tamatthaṁ ārocesuṁ. Kiṁ pana tumhe bhikkhave Cūḷakāḷaṁ viya Mahākāḷaṁ sallakkhethāti. Āma bhante. Tassa hi dve pajāpatiyo, imassa aṭṭha. Aṭṭhahi parikkhipitvā gahito kiṁ karissati bhanteti. Satthā "mā bhikkhave evaṁ avacuttha, Cūḷakāḷo uṭṭhāya samuṭṭhāya subhārammaṇabahulo viharati, papāte ṭhito dubbalarukkhasadiso. Mayhaṁ pana putto Mahākāḷo asubhānupassī viharati, ghanaselapabbato viya acalo"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

7. "Subhānupassiṁ viharantaṁ, indriyesu asaṁvutaṁ.
Bhojanamhi cāmattaññuṁ, kusītaṁ hīnavīriyaṁ.
Taṁ ve pasahati māro, vāto rukkhaṁva dubbalaṁ.

8. Asubhānupassiṁ viharantaṁ, indriyesu susaṁvutaṁ.
Bhojanamhi ca mattaññuṁ, saddhaṁ āraddhavīriyaṁ.
Taṁ ve nappasahatī māro, vāto selaṁva pabbatan"ti.

Tattha **subhānupassiṁ viharantan**ti subhaṁ anupassantaṁ, iṭṭhārammaṇe mānasaṁ vissajjetvā viharantanti attho. Yo hi puggalo nimittaggāhaṁ anubyañjanaggāhaṁ gaṇhanto "nakhā sobhanā"ti gaṇhāti, "aṅguliyo sobhanā"ti gaṇhāti, "hatthapādā jaṅghā ūru kaṭi udaraṁ thanā gīvā oṭṭhā dantā mukhaṁ nāsā akkhīni kaṇṇā bhamukā nalāṭaṁ kesā sobhanā"ti gaṇhāti, "kesā lomā nakhā dantā taco sobhanā"ti gaṇhāti, vaṇṇo subho, saṇṭhānaṁ subhanti ayaṁ subhānupassī nāma. Evaṁ taṁ subhānupassiṁ viharantaṁ. **Indriyesū**ti cakkhādīsu chasu indriyesu. **Asaṁvutan**ti cakkhudvārādīni arakkhantaṁ. Pariyesanamattā paṭiggahaṇamattā paribhogamattāti imissā mattāya ajānanato **bhojanamhi cāmattaññuṁ.** Apica paccavekkhaṇamattā vissajjanamattāti imissāpi mattāya ajānanato amattaññuṁ, idaṁ bhojanaṁ dhammikaṁ, idaṁ adhammikantipi ajānantaṁ. Kāmacchandabyāpādavihiṁ sāvitakkavasitāya **kusītaṁ. Hīnavīriyan**ti nibbīriyaṁ catūsu iriyāpathesu vīriyakaraṇarahitaṁ. **Pasahatī**ti abhibhavati ajjhottharati. **Vāto rukkhaṁva dubbalan**ti balavavāto chinnapapāte jātaṁ dubbalarukkhaṁ viya. Yathā hi so vāto tassa dubbalarukkhassa pupphaphalapallavādīnipi[1] pāteti, khuddakasākhāpi bhañjati,

1. Pupphapalāsādimpi (Sī)

mahāsākhāpi bhañjati, samūlakampi taṁ rukkhaṁ uppāṭetvā[1] uddhaṁmūlaṁ adhosākhaṁ katvā gacchati, evameva evarūpaṁ puggalaṁ anto uppanno kilesamāro pasahati, balavavāto dubbalarukkhassa pupphaphalapallavādipātanaṁ[2] viya khuddānukhuddakāpatti-āpajjanampi karoti, khuddakasākhābhañjanaṁ viya nissaggiyādi-āpatti-āpajjanampi karoti, mahāsākhābhañjanaṁ viya terasasaṁghādisesāpatti-āpajjanampi karoti, uppāṭetvā uddhaṁmūlakaṁ heṭṭhāsākhaṁ katvā pātanaṁ viya pārājikāpatti-āpajjanampi karoti, svākkhātasāsanā nīharitvā katipāheneva gihibhāvaṁ pāpetīti evaṁ evarūpaṁ puggalaṁ kilesamāro attano vase vattetīti attho.

Asubhānupassinti dasasu asubhesu aññataraṁ asubhaṁ passantaṁ paṭikūlamanasikāre yuttaṁ kese asubhato passantaṁ lome nakhe dante tacaṁ vaṇṇaṁ saṇṭhānaṁ asubhato passantaṁ. **Indriyesū**ti chasu indriyesu. **Susaṁvutan**ti nimittādiggāharahitaṁ pihitadvāraṁ. Amattaññutāpaṭikkhepena **bhojanamhi ca mattaññuṁ. Saddhan**ti kammassa ceva phalassa ca saddahanalakkhaṇāya lokikāya saddhāya ceva tīsu vatthūsu aveccappasādasaṅkhātāya lokuttarasaddhāya ca samannāgataṁ. **Āraddhavīriyan**ti paggahitapīriyaṁ paripuṇṇavīriyaṁ. **Taṁ ve**ti evarūpaṁ taṁ puggalaṁ yathā dubbalavāto saṇikaṁ paharanto ekagghanaṁ selaṁ cāletuṁ na sakkoti, tathā abbhantare uppajjamānopi dubbalakilesamāro nappasahati, khobhetuṁ vā cāletuṁ vā na sakkotīti attho.

Tāpi kho tassa purāṇadutiyikāyo theraṁ parivāretvā "tvaṁ kaṁ āpucchitvā pabbajito, idāni gihī bhavissati na bhavissasī"ti-ādīni vatvā kāsāvaṁ nīharitukāmā ahesuṁ. Thero tāsaṁ ākāraṁ sallakkhetvā nisinnāsanā vuṭṭhāya iddhiyā uppatitvā kūṭāgārakaṇṇikaṁ dvidhā bhinditvā ākāsenāgantvā Satthari gāthā pariyosāpente yeva Satthu suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ abhitthavanto ākāsato otaritvā Tathāgatassa pāde vandī. Gāthāpariyosāne sampattabhikkhū sotāpattiphalādīsu patiṭṭhahiṁsūti.

Mahākāḷattheravatthu chaṭṭhaṁ.

---

1. Ubbattetvā (Sī, Syā)
2. Pumpaphalapaṇṇāpalāsapātanaṁ (Ka)

7. Devadattavatthu

Anikkasāvoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Rājagahe Devadattassa kāsāvalābhaṁ[1] ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye dve aggasāvakā pañcasate pañcasate attano attano parivāre ādāya Satthāraṁ āpucchitvā vanditvā Jetavanatho Rājagahaṁ agamaṁsu. Rājagahavāsino dvepi tayopi bahūpi ekato hutvā āgantukadānaṁ adaṁsu. Athekadivasaṁ āyasmā Sāriputto anumodanaṁ kāronto "upāsakā eko sayaṁ dānaṁ deti, paraṁ na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṁ labhati, no parivārasampadaṁ. Eko sayaṁ na deti, paraṁ samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṁ labhati, no bhogasampadaṁ. Eko sayampi na deti, parampi na samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne kiñjikamattampi kucchipūraṁ na labhati, anātho hoti nippaccayo. Eko sayampi deti, parampi samādapeti, so nibbattanibbattaṭṭhāne attabhāvasatepi attabhāvasahassepi attabhāvasatasahassepi bhogasampadaṁ ceva parivārasampadaṁ ca labhatī"ti evaṁ dhammaṁ desesi.

Tameko paṇḍitapuriso dhammaṁ sutvā "acchariyā vata bho, abbhutā vata bho dhammadesanā, sukāraṇaṁ kathitaṁ[2], mayā imāsaṁ dvinnaṁ sampattīnaṁ nipphādakaṁ kammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā "bhante sve mayhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā"ti theraṁ nimantesi. Kittakehi te bhikkhūhi attho upāsakāti. Kittakā pana vo bhanthe parivārāti. Sahassamattā upāsakāti. Sabbehi saddhiṁyeva sve bhikkhaṁ gaṇhatha bhanteti. Thero adhivāsesi. Upāsako nagaravīthiyaṁ caranto "ammā tātā mayā bhikkhusahassaṁ nimantitaṁ, tumhe kittakānaṁ bhikkhūnaṁ bhikkhaṁ dātuṁ sakkhissatha, tumhe kittakānan"ti samādapesi. Manussā attano attano pahonakaniyāmena "mayaṁ dasannaṁ dassāma, mayaṁ vīsatiyā, mayaṁ satassā"ti āhaṁsu. Upāsako "tena hi ekasmiṁ ṭhāne samāgamaṁ katvā ekatova parivisissāma[3], sabbe tilataṇḍulasappimadhuphāṇitādīni samāharathā"ti ekasmiṁ ṭhāne samāharāpesi.

1. Gandhārakāsāvalābhaṁ (Syā)
2. Sukhakāraṇaṁ kathitaṁ (Syā), sukhakāraṇaṁ sukathitaṁ (Ka)
3. Pacissāma (Sī, Syā)

Athassa eko kuṭumbiko satasahassagghanikaṁ gandhakāsāvavatthaṁ[1] datvā "sace te dānavattaṁ nappahoti, idaṁ vissajjetvā yaṁ ūnaṁ, taṁ pūreyyāsi. Sace pahoti, yassicchasi, tassa bhikkhuno dadeyyāsī"ti āha. Tadā tassa sabbaṁ dānavattaṁ pahosi, kiñci ūnaṁ nāma nāhosi. So manusse pucchi "idaṁ ayyā kāsāvaṁ[2] ekena kuṭumbikena evaṁ nāma vatvā dinnaṁ atirekaṁ jātaṁ, kassa naṁ demā"ti. Ekacce "Sāriputtattherassā"ti āhaṁsu. Ekacce "thero sassapākasamaye[3] āgantvā gamanasīlo, Devadatto amhākaṁ maṅgalāmaṅgalesu sahāyo udakamaṇiko viya niccaṁ patiṭṭhito, tassa taṁ demāti āhaṁsu. Sambahulikāya kathāyapi "Devadattassa dātabban"ti vattāro bāhutarā ahesuṁ, atha naṁ Devadattassa adaṁsu. So taṁ chinditvā sibbitvā[4] rajitvā nivāsetvā pārupitvā vicarati. Taṁ disvā manussā "nayidaṁ Devadattassa anucchavikaṁ, Sāriputtattherassa anucchavikaṁ. Devadatto attano ananucchavikaṁ nivāsetvā pārupitvā vicaratī"ti vadiṁsu. Atheko disāvāsiko bhikkhu Rājagahā Sāvatthiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā katapaṭisanthāro Satthārā dvinnaṁ aggasāvakānaṁ phāsuvihāraṁ pucchito ādito paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā "na kho bhikkhu idāneveso attano ananucchavikaṁ vatthaṁ dhāreti, pubbepi dhāresiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasivāsī eko hatthimārako hatthiṁ māretvā māretvā dante ca nakhe ca[5] antāni ca ghanamaṁsañca āharitvā vikkiṇanto jīvikaṁ kappeti. Athekasmiṁ araññe anekasahassā hatthino gocaraṁ gahetvā gacchantā Paccekabuddhe disvā tato paṭṭhāya gacchamānā gamanāgamanakāle jaṇṇukehi nipatitvā vanditvā pakkamanti. Ekadivasañhi hatthimārako taṁ kiriyaṁ disvā "ahaṁ ime kicchena māremi, ime ca gamanāgamanakāle Paccekabuddhe vandanti, kiṁ nu kho disvā vandantī"ti cintento "kāsāvan"ti sallakkhetvā "mayāpi idāni kāsāvaṁ laddhuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā ekassa Paccekabuddhassa Jātassaraṁ oruyha nhāyantassa tīre ṭhapitesu kāsāvesu cīvaraṁ

---

1. Gandhārakāsāvavatthaṁ (Syā)
2. Idaṁ anagghakāsāvaṁ (Syā)
3. Sassaparipākasamaye (Syā)
4. Saṁvidahitvā (Sī, Ka)
5. Tace ca (Syā)

thenetvā tesaṁ hatthīnaṁ gamanāgamanamagge sattiṁ gahetvā sasīsaṁ pārupitvā nisīdati. Hatthino taṁ disvā "Paccekabuddho"ti saññāya vanditvā pakkamanti. So tesaṁ sabbapacchato gacchantaṁ sattiyā paharitvā māretvā dantādīni gahetvā sesaṁ bhūmiyaṁ nikhaṇitvā gacchati. Aparabhāge bodhisatto hatthiyoniyaṁ paṭisandhiṁ gahetvā[1] hatthijeṭṭhako yūthapati ahosi. Tadāpi so tatheva karoti. Mahāpuriso attano parisāya parihāniṁ ñatvā "kuhiṁ ime hatthī gatā, mandā jātā"ti pucchitvā "na jānāma sāmī"ti vutte "kuhiñci gacchantā maṁ anāpucchitvā na gamissanti, paripanthena bhavitabban"ti vatvā[2] "ekasmiṁ ṭhāne kāsāvaṁ pārupitvā nisinnassa santikā paripanthena bhavitabban"ti parisaṅkitvā "taṁ pariggaṇhituṁ vaṭṭatī"ti sabbe hatthī purato pesetvā sayaṁ pacchato vilambamāno āgacchati. So sesahatthīsu vanditvā gatesu mahāpurisaṁ āgacchantaṁ disvā cīvaraṁ saṁharitvā sattiṁ vissajji. Mahāpuriso satiṁ upaṭṭhapetvā[3] āgacchanto pacchato paṭikkamitvā sattiṁ vivajjesi. Atha naṁ "iminā ime hatthī nāsitā"ti gaṇhituṁ pakkhandi. Itaro ekaṁ rukkhaṁ purato katvā nilīyi. Atha "naṁ rukkhena saddhiṁ soṇḍāya parikkhipitvā gahetvā bhūmiyaṁ pothessāmī"ti tena nīharitvā dassitaṁ kāsāvaṁ disvā "sacāhaṁ imasmiṁ dubbhissāmi, anekasahassesu me Buddhapaccekabuddhakhīṇāsavesu lajjā nāma bhinnā bhavissatī"ti adhivāsetvā "tayā me ettakā ñātakā nāsitā"ti pucchi. Āma sāmīti. Kasmā evaṁ bhāriyakammamakāsi, attano ananucchavikaṁ vītarāgānaṁ anucchavikaṁ vatthaṁ paridahitvā evarūpaṁ kammaṁ[4] karontena bhāriyaṁ tayā katanti. Evañca pana vatvā uttaripi naṁ niggaṇhanto "anikkasāvo kāsāvaṁ -pa- sa ve kāsāvamarahatī"ti gāthaṁ vatvā "ayuttaṁ te katan"ti vatvā taṁ vissajjesi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "tadā hatthimārako Devadatto ahosi, tassa niggāhako hatthināgo ahamevā"ti jātakaṁ samodhānetvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Devadatto attano ananucchavikaṁ vatthaṁ dhāresiyevā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

---

1. Gahetvā jātakāle (Ka)
2. Cintetvā (Sī, Syā)
3. Upaṭṭhapento (Sī, Ka)
4. Pāpakammaṁ (Syā)

9. “Anikkasāvo kāsāvaṁ, yo vatthaṁ paridahissati.
Apeto damasaccena, na so kāsāvamarahati.

10. Yo ca vantakasāva’ssa, sīlesu susamāhito.
Upeto damasaccena, sa ve kāsāvamarahatī”ti.

Chandantajātakenāpi[1] ca ayamattho dīpetabbo.

Tattha **anikkasāvo**ti rāgādīhi kasāvehi sakasāvo. **Paridahissatī**ti nivāsanapārupana-attharaṇavasena paribhuñjissati. Paridhassatītipi pāṭho. **Apeto damasaccenā**ti indriyadamena ceva paramatthasaccapakkhikena vacīsaccena ca apeto, viyutto pariccattoti[2] attho. **Na so**ti so evarūpo puggalo kāsāvaṁ paridahituṁ nārahati. **Vantakasāva’ssā**ti catūhi maggehi vantakasāvo chaḍḍitakasāvo pahīnakasāvo assa. **Sīlesū**ti catupārisuddhisīlesu. **Susamāhito**ti suṭṭhu samāhito suṭṭhito[3]. **Upeto**ti indriyadamena ceva vuttappakārena ca saccena upagato. **Sa ve**ti so evarūpo puggalo taṁ gandhakāsāvavatthaṁ arahatīti.

Gāthāpariyosāne so disāvāsiko bhikkhu sotāpanno ahosi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Devadattavatthu sattamaṁ.

---

8. Sāriputtattheravatthu

Asāre sāramatinoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto aggasāvakehi niveditaṁ Sañcayassa[4] anāgamanaṁ ārabbha kathesi.

Tatrāyaṁ anupubbikathā—amhākañhi Satthā ito kappasatasahassādhikānaṁ catunnaṁ asaṅkhyeyyānaṁ matthake Amaravatiyā nāma nagare Sumedho nāma brāhmaṇakumāro hutvā sabbasippesu nipphattiṁ patvā

---

1. Khu 5. 371 piṭṭhe.
2. Apeto, viyuttoti (Syā)
3. Suṭṭhu ṭhito (Syā)
4. Sañjayassa (Sī, Syā)

mātāpitūnaṁ accayena anekakoṭisaṅkhyaṁ dhanaṁ pariccajitvā isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavante vasanto jhānābhiññā nibbattetvā ākāsena gacchanto Dīpaṅkaradasabalassa Sudassanavihārato Rammavatīnagaraṁ pavisanatthāya maggaṁ sodhayamānaṁ janaṁ disvā sayampi ekaṁ padesaṁ gahetvā maggaṁ sodheti. Tasmiṁ asodhiteyeva āgatassa Satthuno attānaṁ setuṁ katvā kalale ajinacammaṁ attharitvā "Satthā sasāvakasaṁgho kalalaṁ anakkamitvā maṁ akkamanto gacchatū"ti nipanno. Satthārā taṁ disvāva "Buddhaṅkuro esa, anāgate kappasatasahassādhikānaṁ catunnaṁ asaṅkhyeyyānaṁ pariyosāne Gotamo nāma Buddho bhavissatī"ti byākato. Tassa Satthuno aparabhāge "Koṇḍañño Maṅgalo Sumano Revato Sobhito Anomadassī Padumo Nārado Padumuttaro Sumedho Sujāto Piyadassī Atthadassī Dhammadassī Siddhattho Tisso Phusso Vipassī Sikhī Vessabhū Kakusandho Koṇāgamano Kassapo"ti lokaṁ obhāsetvā uppannānaṁ imesampi tevīsatiyā Buddhānaṁ santike laddhabyākaraṇo "dasa pāramiyo dasa upapāramiyo dasa paramatthapāramiyo"ti samattiṁsa pāramiyo pūretvā Vessantarattabhāve ṭhito pathavikampanāni mahādānāni datvā puttadāraṁ pariccajitvā āyupariyosāne Tusitapure nibbattitvā tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā dasasahassacakkavāḷadevatāhi sannipatitvā—

"Kālo deva mahāvīra, uppajja mātukucchiyaṁ.
Sadevakaṁ tārayanto, bujjhassu amataṁ padan'ti[1]—

Vutte—

Kālaṁ desañca dīpañca. Kulaṁ mātarameva ca.
Ime pañca viloketvā, uppajjati mahāyasoti—

Pañca mahāvilokanāni viloketvā tato cuto Sakyarājakule paṭisandhiṁ gahetvā (dasamāsaccayena mātukucchito vijāyi. Soḷasavassakāle)[2] tattha mahāsampattiyā parihariyamāno[3] anukkamena bhadrayobbanaṁ patvā tiṇṇaṁ utūnaṁ anucchavikesu tīsu pāsādesu

1. Khu 4. 305 Buddhavaṁse.
2. ( ) Sī-Syā-potthakesu natthi, Abhi-Ṭṭha 1. 76 piṭṭhe ca.
3. Paricāriyamāno (Sī, Syā)

devalokasiriṁ viya rajjasiriṁ anubhavanto uyyānakīḷāya gamanasamaye anukkamena jiṇṇabyādhimatasaṅkhāte tayo devadūte disvā sañjātasaṁvego nivattitvā catutthavāre pabbajitaṁ[1] disvā "sādhu pabbajjā"ti pabbajjāya ruciṁ uppādetvā uyyānaṁ gantvā tattha divasaṁ khepetvā Maṅgalapokkharaṇītīre nisinno kappakavesaṁ gahetvā āgatena Vissakammena[2] devaputtena alaṅkatapaṭiyatto Rāhulakumārassa jātasāsanaṁ sutvā puttasinehassa balavabhāvaṁ ñatvā "yāva idaṁ bandhanaṁ na vaḍḍhati, tāvadeva naṁ chindissāmī"ti cintetvā sāyaṁ nagaraṁ pavisanto—

"Nibbutā nūna sā mātā, nibbuto nūna so pitā.
Nibbutā nūna sā nārī, yassāyaṁ īdiso patī"ti—

Kisāgotamiyā nāma pitucchādhītāya bhāsitaṁ imaṁ gāthaṁ sutvā "ahaṁ imāya nibbutapadaṁ sāvito"ti muttāhāraṁ omuñcitvā tassā pesetvā attano bhavanaṁ[3] pavisitvā sirisayane nisinno[4] niddopagatānaṁ nāṭakitthīnaṁ vippakāraṁ disvā nibbinnahadayo Channaṁ uṭṭhāpetvā Kaṇḍakaṁ[5] āharāpetvā taṁ āruyha Channasahāyo dasasahassacakkavāḷadevatāhi parivuto mahābhinikkhamanaṁ nikkhamitvā Anomānadītīre pabbajitvā anukkamena Rājagahaṁ gantvā tattha piṇḍāya caritvā Paṇḍavapabbatapabbhāre nisinno Magadharaññā rajjena nimantiyamāno taṁ paṭikkhipitvā sabbaññutaṁ patvā attano vijitaṁ āgamanatthāya tena gahitapaṭiñño Āḷārañca Udakañca upasaṅkamitvā tesaṁ santike adhigatavisesaṁ analaṅkaritvā[6] chabbassāni mahāpadhānaṁ padahitvā visākhapuṇṇamadivase[7] pātova Sujātāya dinnapāyasaṁ paribhuñjitvā Nerañjarāya nadiyā suvaṇṇapātiṁ pavāhetvā Nerañjarāya nadiyā tīre Mahāvanasaṇḍe nānāsamāpattīhi divasabhāgaṁ vītināmetvā sāyanhasamaye Sottiyena[8] dinnaṁ tiṇaṁ gahetvā Kāḷena nāgarājena abhitthutaguṇo Bodhimaṇḍaṁ āruyha tiṇāni santharitvā "na tāvimaṁ pallaṅkaṁ bhindissāmi, yāva me

---

1. Pabbajitarūpaṁ (Sī) 2. Vissukammena (Syā), Visukammena (Ka)
3. Gabbhaṁ (Ka) 4. Nipanno (Sī) 5. Kanthakaṁ (Sī, Syā)
6. Adisvā analaṅkaritvā (Sī) 7. Visākhapuṇṇamīdivase (Syā) 8. Sotthiyena (Sī, Syā)

anupādāya āsavehi cittaṁ na vimuccissatī”ti[1] paṭiññaṁ katvā puratthābhimukho nisīditvā sūriye anatthaṅgamiteyeva mārabalaṁ vidhamitvā paṭhamayāme pubbenivāsañāṇaṁ, majjhimayāme cutū papātañāṇaṁ patvā pacchimayāmāvasāne paccayākāre ñāṇaṁ otāretvā aruṇuggamane dasabalacatuvesārajjādisabbaguṇapaṭimaṇḍitaṁ sabbaññutaññāṇaṁ paṭivijjhitvā sattasattāhaṁ Bodhimaṇḍe vītināmetvā aṭṭhame satthāhe Ajapālanigrodhamūle nisinno dhammagambhīratāpaccavekkhaṇena appossukkataṁ āpajjamāno dasasahassacakkavāḷamahābrahmaparivārena Sahampatibrahmunā āyācitadhammadesano Buddhacakkhunā lokaṁ voloketvā brahmuno ajjhesanaṁ adhivāsetvā “kassa nu kho ahaṁ paṭhamaṁ dhammaṁ deseyyan”ti olokento Āḷārudakānaṁ kālakatabhāvaṁ ñatvā pañcavaggiyānaṁ bhikkhūnaṁ bahūpakārataṁ anussaritvā uṭṭhāyāsanā Kāsipuraṁ gacchanto antarāmagge Upakena saddhiṁ mantetvā āsāḷipuṇṇamadivase Isipatane Migadāye pañcavaggiyānaṁ vasanaṭṭhānaṁ patvā te ananucchavikena samudācārena samudācarante saññāpetvā Aññātakoṇḍaññappamukhe aṭṭhārasa brahmakoṭiyo amatapānaṁ pāyento dhammacakkaṁ pavattetvā pavattitavaradhammacakko pañcamiyaṁ pakkhassa sabbepi te bhikkhū arahatte patiṭṭhāpetvā taṁ divasameva Yasakulaputtassa upanissayasampattiṁ ditvā taṁ rattibhāge nibbinditvā[2] gehaṁ pahāya nikkhantaṁ disvā “ehi Yasā”ti pakkositvā tasmiṁ yeva rattibhāge sotāpattiphalaṁ pāpetvā punadivase arahattaṁ pāpetvā aparepi[3] tassa sahāyake catupaṇṇāsa jane ehibhikkhupabbajjāya pabbājekvā arahattaṁ pāpesi.

Evaṁ loke ekasaṭṭhiyā arahantesu jātesu vuṭṭhavasso pavāretvā “caratha bhikkhave cārikan”ti saṭṭhi bhikkhū disāsu pesetvā sayaṁ Uruvelaṁ gacchanto antarāmagge Kappāsikavanasaṇḍe tiṁsa jane Bhaddavaggiyakumāre vinesi. Tesu sabbapacchimako sotāpanno, sabbuttamo anāgāmī ahosi. Te sabbepi ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā disāsu pesetvā sayaṁ Uruvelaṁ gantvā aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassāni dassetvā Uruvelakassapādayo sahassajaṭilaparivāre tebhātikajaṭile vinetvā ehibhikkhubhāveneva pabbājetvā

---

1. Na vimuccatīti (Sī, Ka) Ma 1. 281 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
2. Nibbijjitvā (Sī)
3. Aparabhāgepi (Ka)

Gayāsīse nisīdāpetvā **Ādittapariyāyadesanāya**[1] arahatte patiṭṭhāpetvā tena arahantasahassena parivuto "Bimbisārarañño dinnaṁ paṭiññaṁ mocessāmī"ti Rājagahanagarūpacāre Laṭṭhivanuyyānaṁ gantvā "Satthā kira āgato"ti sutvā dvādasanahutehi brāhmaṇagahapatikehi saddhiṁ āgatassa rañño madhuradhammakathaṁ kathento rājānaṁ ekādasahi nahutehi saddhiṁ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā ekanahutaṁ saraṇesu patiṭṭhāpetvā punadivase Sakkena devarājena māṇavakavaṇṇaṁ gahetvā abhitthutaguṇo Rājagahanagaraṁ pavisitvā rājanivesane katabhattakicco Veḷuvanārāmaṁ paṭiggahetvā tattheva vāsaṁ kappesi. Tattha naṁ Sāriputtamoggallānā upasaṅkamiṁsu.

Tatrāyaṁ anupubbikathā—anuppanneyeva hi Buddhe Rājagahato avidūre Upatissagāmo Kolitagāmoti dve brāhmaṇagāmā ahesuṁ. Tesu Upatissagāme Sāriyā[2] nāma brāhmaṇiyā gabbhassa patiṭṭhitadivaseyeva Kolitagāme Moggaliyā nāma brāhmaṇiyāpi gabbho patiṭṭhāsi. Tāni kira dvepi kulāni yāva sattamā kulaparivaṭṭā ābaddhapaṭibaddhasahāyakāneva ahesuṁ, tāsaṁ dvinnampi ekadivasameva gabbhaparihāraṁ adaṁsu. Tā ubhopi dasamāsaccayena putte vijāyiṁsu. Nāmaggahaṇadivase Sāriyā brāhmaṇiyā puttassa Upatissagāmake jeṭṭhakulassa puttattā **Upatisso**ti nāmaṁ kariṁsu, itarassa Kolitagāme jeṭṭhakulassa puttattā **Kolito**ti nāmaṁ kariṁsu. Te ubhopi vuḍḍhimanvāya sabbasippānaṁ pāraṁ agamaṁsu. Upatissamāṇavassa kīḷanatthāya nadiṁ vā uyyānaṁ vā gamanakāle pañca suvaṇṇasivikasatāni parivārāni honti, Kolitamāṇavassa pañca ājaññayuttarathasatāni. Dvepi janā pañcapañcamāṇavakasataparivārā honti. Rājagahe ca anusaṁvaccharaṁ giraggasamajjo[3] nāma ahosi. Tesaṁ dvinnampi ekaṭṭhāneyeva mañcaṁ bandhanti. Dvepi ekato nisīditvā samajjaṁ passantā hasitabbaṭṭhāne hasanti, saṁvegaṭṭhāne saṁvejenti, dāyaṁ dātuṁ yuttaṭṭhāne dāyaṁ denti. Tesaṁ imināva niyāmena ekadivasaṁ samajjaṁ passantānaṁ paripākagatattā ñāṇassa purimadivasesu viya hasitabbaṭṭhāne hāso vā saṁvegaṭṭhāne saṁvego[4] vā dātuṁ yuttaṭṭhāne dānaṁ vā

---

1. Vi 3. 44; Saṁ 2. 251 piṭṭhesu.
2. Rūpasāriyā (Sī, Ka)
3. Giraggasamajjaṁ (Sī, Ka)
4. Saṁvegajananaṁ (Sī, Ka)

nāhosi. Dvepi pana janā evaṁ cintayiṁsu "kimettha oloketabbaṁ atthi, sabbepime appatte vassasate appaṇṇattikabhāvaṁ gamissanti, amhehi pana ekaṁ mokkhadhammaṁ pariyesituṁ vaṭṭatī"ti ārammaṇaṁ gahetvā nisīdiṁsu. Tato Kolito Upatissaṁ āha "samma Upatissa na tvaṁ aññesu divasesu viya haṭṭhapahaṭṭho, idāni anattamanadhātukosi, kiṁ te sallakkhitan"ti. "Samma Kolita etesaṁ volokane sāro natthi, niratthakametaṁ, attano mokkhadhammaṁ gavesituṁ vaṭṭatī"ti idaṁ cintayanto nisinnomhi, tvaṁ pana kasmā anattamanosīti. Sopi tatheva āha. Athassa attanā saddhiṁ ekajjhāsayataṁ ñatvā Upatisso āha "amhākaṁ ubhinnampi sucintitaṁ, mokkhadhammaṁ pana gavesantehi ekā pabbajjā laddhuṁ vaṭṭati[1], kassa santike pabbajāmā"ti.

Tena kho pana samayena Sañcayo nāma paribbājako Rājagahe paṭivasati mahatiyā paribbājakaparisāya saddhiṁ. Te "tassa santike pabbajissāmā"ti pañcamāṇavakasatāni "sivikāyo ca rathe ca gahetvā gacchathā"ti uyyojetvā ekāya sivikāya ekena rathena gantvā Sañcayassa[2] santike pabbajiṁsu. Tesaṁ pabbajitakālato paṭṭhāya Sañcayo atirekalābhaggayasaggappatto ahosi. Te katipāheneva sabbaṁ Sañcayassa samayaṁ parimadditvā[3] "ācariya tumhākaṁ jānanasamayo ettakova, udāhu uttarimpi attī"ti pucchiṁsu. "Ettakova, sabbaṁ tumhehi ñātan"ti vutte cintayiṁsu "evaṁ sati imassa santike brahmacariyavāso niratthako, mayaṁ yaṁ mokkhadhammaṁ gavesituṁ nikkhantā, so imassa santike uppādetuṁ na sakkā, mahā kho pana jambudīpo, gāmanigamarājadhāniyo carantā addhā mokkhadhammadesakaṁ kañci ācariyaṁ labhissāmā"ti. Tato paṭṭhāya "yattha yattha paṇḍitā samaṇabrāhmaṇā atthī"ti vadanti, tattha tattha gantvā sākacchaṁ karonti. Tehi puṭṭhaṁ pañhaṁ aññe kathetuṁ na sakkonti, te pana tesaṁ pañhaṁ vissajjenti. Evaṁ sakalajambudīpaṁ pariggaṇhitvā nivattitvā sakaṭṭhānameva āgantvā "samma Kolita amhesu yo paṭhamaṁ amataṁ adhigacchati, so itarassa ārocetū"ti katikaṁ akaṁsu.

Evaṁ tesu katikaṁ katvā viharantesu Satthā vuttānukkamena Rājagahaṁ patvā Veḷuvanaṁ paṭiggahetvā Veḷuvane viharati. Tadā "caratha bhikkhave

---

1. Mokkhadhammaṁ pana gavesituṁ vaṭṭati, gavedantehi nāma ekaṁ pabbajjaṁ laddhuṁ vaṭṭati (Syā)
2. Uyyojetvā pañcahi māṇavakasatehi saddhiṁ Sañcayassa (Sī, Syā)
3. Pariggaṇhitvā (Syā)

cārikaṁ bahujanahitāyā”ti ratanattayaguṇapakāsanatthaṁ uyyojitānaṁ ekasaṭṭhiyā arahantānaṁ antare pañcavaggiyānaṁ abbhantaro Assajitthero paṭinivattitvā Rājagahaṁ āgato, punadivase pātova pattacīvaramādāya Rājagahaṁ piṇḍāya pāvisi. Tasmiṁ samaye Upatissaparibbājakopi pātova bhattakiccaṁ katvā paribbājakārāmaṁ gacchanto theraṁ disvā cintesi “mayā evarūpo pabbajito nāma na diṭṭhapubboyeva, ye loke arahanto vā arahattamaggaṁ vā samāpannā, ayaṁ tesaṁ bhikkhūnaṁ aññataro, yannūnāhaṁ imaṁ bhikkhuṁ upasaṅkamitvā puccheyyaṁ ‘kaṁsi tvaṁ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā. Kassa vā tvaṁ dhammaṁ rocesī’ti”. Athassa etadahosi “akālo kho imaṁ bhikkhuṁ pañhaṁ pucchituṁ, antaragharaṁ paviṭṭho piṇḍāya carati, yannūnāhaṁ imaṁ bhikkhuṁ piṭṭhito piṭṭhito anubandheyyaṁ, atthikehi upaññātaṁ maggan”ti. So theraṁ laddhapiṇḍapātaṁ aññataraṁ okāsaṁ gacchantaṁ disvā nisīditukāmatañcassa ñatvā attano paribbājakapīṭhakaṁ paññāpetvā adāsi, so bhattakiccapariyosānepissa attano kuṇḍikāya udakaṁ adāsi.

Evaṁ ācariyavattaṁ katvā katabhattakiccena therena saddhiṁ madhurapaṭisanthāraṁ katvā evamāha “vippasannāni kho pana te āvuso indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo pariyodāto, kaṁsi tvaṁ āvuso uddissa pabbajito, ko vā te Satthā, kassa vā tvaṁ dhammaṁ rocesī”ti pucchi. Thero cintesi “ime paribbājakā nāma sāsanassa paṭipakkhabhūtā, imassa sāsanassa[1] gambhīrataṁ dassessāmī”ti. Attano navakabhāvaṁ dassento āha “ahaṁ kho āvuso navo acirapabbajito, adhunāgato imaṁ dhammavinayaṁ, na tāvāhaṁ sakkhissāmi vitthārena dhammaṁ desetun”ti. Paribbājako “ahaṁ Upatisso nāma, tvaṁ yathā sattiyā appaṁ vā bahuṁ vā vada, etaṁ nayasatena nayasahassena paṭivijjhituṁ mayhaṁ bhāro”ti cintetvā āha—

“Appaṁ vā bahuṁ vā bhāsassu, atthaṁyeva me brūhi.
Attheneva me attho, kiṁ kāhasi byañjanaṁ bahun”ti[2].

---

1. Sāsane (Sī, Syā)

2. Vi 3. 51 piṭṭhe.

Evaṁ vutte thero “ye dhammā hetuppabhavā”ti[1] gāthamāha. Paribbājako paṭhamapadadvayameva sutvā sahassanayapaṭimaṇḍite[2] sotāpattiphale patiṭṭhahi, itaraṁ padadvayaṁ sotāpannakāle niṭṭhāpesi. So sotāpanno hutvā uparivisese appavattante “bhavissati ettha kāraṇan”ti sallakkhetvā theraṁ āha “bhante mā upari dhammadesanaṁ vaḍḍhayittha, ettakameva hotu, kuhiṁ amhākaṁ Satthā vasatī”ti. Veḷuvane āvusoti. Tena hi bhante tumhe purato yātha, mayhaṁ eko sahāyako atthi, amhehi ca aññamaññaṁ katikā katā “amhesu yo amataṁ paṭhamaṁ adhigacchati, so itarassa ārocetū”ti. Ahaṁ taṁ paṭiññaṁ mocetvā sahāyakaṁ gahetvā tumhākaṁ gatamaggeneva Satthu santikaṁ āgamissāmīti pañcapatiṭṭhitena therassa pādesu nipatitvā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā theraṁ uyyojetvā paribbājakā rāmābhimukho agamāsi.

Atha kho Kolitaparibbājako taṁ dūratova āgacchantaṁ disvā “ajja mayhaṁ sahāyakassa mukhavaṇṇo na aññadivasesu viya, addhā tena amataṁ adhigataṁ bhavissatī”ti amatādhigamaṁ pucchi. Sopissa “āmāvuso amataṁ adhigatan”ti paṭijānitvā tameva gāthaṁ abhāsi. Gāthāpariyosāne Kolito sotāpattiphale patiṭṭhahitvā āha “kuhiṁ kira samma amhākaṁ Satthā vasatī”ti. Veḷuvane kira samma, evaṁ no ācariyena Assajittherena kathitanti. Tena hi samma āyāma, Satthāraṁ passissāmāti. Sāriputtatthero ca nāmesa sadāpi ācariyapūjakova, tasmā sahāyaṁ evamāha “samma amhehi adhigataṁ amataṁ amhākaṁ ācariyassa Sañcayaparibbājakassāpi kathessāma, bujjhamāno paṭivijjhissati, appaṭivijjhanto amhākaṁ saddahitvā Satthu santikaṁ gamissati, Buddhānaṁ desanaṁ sutvā maggaphalapaṭivedhaṁ karissatī”ti. Tato dvepi janā Sañcayassa santikaṁ agamaṁsu.

Sañcayo te disvāva “kiṁ tātā koci vo amatamaggadesako laddho”ti pucchi. Āma ācariya laddho, Buddho loke uppanno, dhammo loke uppanno, saṁgho loke uppanno, tumhe tucche asāre vicaratha, tasmā etha, Satthu santikaṁ gamissāmāti. Gacchatha tumhe, nāhaṁ

---

1. Vi 3. 51; Khu 3. 27 piṭṭhesu.
2. Sahassanayasampanne (Sī, Syā, Aṁ-Ṭṭha 1. 124 piṭṭhe ca)

sakkhissāmīti. Kiṁ kāraṇāti? Ahaṁ mahājanassa ācariyo hutvā vicariṁ, vicarantassa me ante vāsikavāso cāṭiyā udañcanabhāvappatti[1] viya hoti, na sakkhissāmahaṁ antevāsikavāsaṁ vasitunti. Mā evaṁ karittha ācariyāti. Hotu tātā, gacchatha tumhe, nāhaṁ sakkhissāmīti. Ācariya loke Buddhassa uppannakālato paṭṭhāya mahājano gandhamālādihattho gantvā tameva pūjessati, mayampi tattheva gamissāma, tumhe kiṁ karissathāti. Tātā kiṁnu kho imasmiṁ loke dandhā bahū, udāhu paṇḍitāti. Dandhā ācariya bahū, paṇḍitā ca nāma katipayā[2] eva hontīti. Tena hi tātā paṇḍitā paṇḍitassa samaṇassa Gotamassa santikaṁ gamissanti, dandhā dandhassa mama[3] santikaṁ āgamissanti, gacchatha tumhe, nāhaṁ gamissāmīti. Te "paññāyissatha tumhe ācariyā"ti pakkamiṁsu. Tesu gacchantesu Sañcayassa parisā bhijji, tasmiṁ khaṇe ārāmo tuccho ahosi. So tucchaṁ ārāmaṁ disvā uṇhaṁ lohitaṁ chaḍḍesi. Tehipi saddhiṁ gacchantesu pañcasu paribbājakasatesu Sañcayassa aḍḍhateyyasatāni nivattiṁsu, atha kho te attano antevāsikehi aḍḍhateyyehi paribbājakasatehi saddhiṁ Veḷuvanaṁ agamaṁsu.

Satthā catuparisamajjhe nisinno dhammaṁ desento te dūratova disvā bhikkhū āmantesi "ete bhikkhave dve sahāyakā āgacchanti Kolito ca Upatisso ca, etaṁ me sāvakayugaṁ bhavissati aggaṁ bhaddayugan"ti. Te Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, nisīditvā ca pana Bhagavantaṁ etadavocuṁ "labheyyāma mayaṁ bhante Bhagavato santike pabbajjaṁ, labheyyāma upasampadan"ti. "Etha bhikkhavo"ti Bhagavā avoca "svākkhāto dhammo, caratha brahmacariyaṁ sammā dukkhassa antakiriyāyā"ti. Sabbepi iddhimayapattacīvaradharā saṭṭhivassikattherā[4] viya ahesuṁ.

Atha nesaṁ parisāya caritavasena[5] Satthā dhammadesanaṁ vaḍḍhesi. Ṭhapetvā dve aggasāvake avasesā arahattaṁ pāpuṇiṁsu, aggasāvakānaṁ pana uparimaggattayakiccaṁ na niṭṭhāsi. Kiṁ kāraṇā? Sāvakapāramiñāṇassa mahantatāya. Athāyasmā Mahāmoggallāno

---

1. Udakacalanabhāvappatti (Syā), udakasiñcanabhāvappatti (Ka)
2. Kadāci (Ka)
3. Dandhā manussā amhākaṁ (Ka)
4. Vassasatikattherā (Sī, Syā)
5. Cariyāvasena (Syā)

pabbajitadivasato sattame divase Magadharaṭṭhe Kallavālagāmakaṁ upanissāya viharanto thinamiddhe okkamante Satthārā saṁvejito thinamiddhaṁ vinodetvā Tathāgatena dinnaṁ dhātukammaṭṭhānaṁ suṇantova uparimaggattayakiccaṁ niṭṭhāpetvā sāvakapāramiñāṇassa matthakaṁ patto. Sāriputtattherovi pabbajitadevasato aḍḍhamāsaṁ atikkamitvā Satthārā saddhiṁ tameva Rājagahaṁ upanissāya Sūkarakhataleṇe viharanto attano bhāgineyyassa Dīghanakhaparibbājakassa Vedanāpariggahasuttante desiyamāne suttānusārena ñāṇaṁ pesetvā parassa vaḍḍhitabhattaṁ paribhuñjanto viyasāvakapāramiñāṇassa matthakaṁ patto. Nanu cāyasmā mahāpañño, atha kasmā Mahāmoggallānato ciratarena sāvakapāramiñāṇaṁ pāpuṇīti? Parikammamahantatāya. Yathā hi duggatamanussā yattha katthaci gantukāmā khippameva nikkhamanti, rājūnaṁ pana hatthivāhanakappanādiṁ mahantaṁ parikammaṁ laddhuṁ vaṭṭati, evaṁsampadamidaṁ veditabbaṁ.

Taṁ divasaññeva pana Satthā vaḍḍhamānakacchāyāya Veḷuvane sāvakasannipātaṁ katvā dvinnaṁ therānaṁ aggasāvakaṭṭhānaṁ datvā pātimokkhaṁ uddisi. Bhikkhū ujjhāyiṁsu "Satthā mukholokanena bhikkhaṁ[1] deti, aggasāvakaṭṭhānaṁ dadantena nāma paṭhamaṁ pabbajitānaṁ pañcavaggiyānaṁ dātuṁ vaṭṭati, ete anolokentena Yasatherappamukhānaṁ pañcapaṇṇāsabhikkhūnaṁ dātuṁ vaṭṭati, ete anolokentena Bhaddavaggiyānaṁ tiṁsajanānaṁ, ete anolokentena Uruvelakassapādīnaṁ tebhātikānaṁ ete pana ettake mahāthere pahāya sabbapacchā pabbajitānaṁ aggasāvakaṭṭhānaṁ dadantena mukhaṁ oloketvā dinnan"ti[2]. Satthā "kiṁ kathetha bhikkhave"ti pucchitvā "idaṁ nāmā"ti vutte nāhaṁ bhikkhave mukhaṁ oloketvā bhikkhaṁ demi, etesaṁ pana attanā attanā[3] patthitapattitameva demi. Aññātakoṇḍañño hi ekasmiṁ sasse nava vāre aggasassadānaṁ dadanto aggasāvakaṭṭhānaṁ patthetvā nādāsi, aggadhammaṁ pana arahattaṁ sabbapaṭhamaṁ paṭivijjhituṁ patthetvā adāsīti. Kadā pana Bhagavāti. Suṇissatha bhikkhaveti. Āma bhanteti. Bhagavā atītaṁ āhari—

Bhikkhave ito ekanavutikappe Vipassī nāma Bhagavā loke udapādi. Tadā Mahākāḷo Cūḷakāḷoti dvebhātikā kuṭumbikā mahantaṁ

1. Bhikkhūnaṁ (Syā)
2. Dinnaṁ ayuttaṁ vatāti vadiṁsu (Ka)
3. Attano attano (Ka)

sālikkhettaṁ vapāpesuṁ. Athekadivasaṁ Cūḷakāḷo sālikkhettaṁ gantvā ekaṁ sāligabbhaṁ phāletvā khādi, taṁ atimadhuraṁ ahosi. So Buddhappamukhassa saṁghassa sāligabbhadānaṁ dātukāmo hutvā jeṭṭhabhātikaṁ upasaṅkamitvā "bhātika sāligabbhaṁ phāletvā Buddhānaṁ anucchavikaṁ katvā pacāpetvā dānaṁ demā"ti āha. "Kiṁ vadesi tāta, sāligabbhaṁ phāletvā dānaṁ nāma neva atīte bhūtapubbaṁ, na anāgatepi bhavissati, mā sassaṁ nāsayī"ti[1] vuttopi so punappunaṁ yāciyeva. Atha naṁ bhātā "tena hi sālikkhettaṁ dve koṭṭhāse katvā mama koṭṭhāsaṁ anāmasitvā attano koṭṭhāse khette yaṁ icchasi, taṁ karohī"ti āha. So "sādhū"ti khettaṁ vibhajitvā bahū manusse hatthakammaṁ yācitvā sāligabbhaṁ phāletvā nirudakena khīrena[2] pacāpetvā sappimadhusakkharādīhi yojetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ datvā bhattakiccapariyosāne "idaṁ bhante mama aggadānaṁ aggadhammassa sabbapaṭhamaṁ paṭivedhāya saṁvattatū"ti āha. Satthā "evaṁ hotū"ti anumodanamakāsi.

So khettaṁ[3] gantvā olokento sakalakkhettaṁ[4] kaṇṇikabaddhehi viya sālisīsehi sañchannaṁ disvā pañcavidhapītiṁ paṭilabhitvā "lābhā vata me"ti cintetvā puthukakāle puthukaggaṁ nāma adāsi, gāmavāsīhi saddhiṁ aggasassadānaṁ nāma adāsi, lāyane lāyanaggaṁ, veṇikaraṇe veṇaggaṁ, kalāpādīsu kalāpaggaṁ, khalaggaṁ, khalabhaṇḍaggaṁ[5], koṭṭhagganti. Evaṁ ekasasse nava vāre aggadānaṁ adāsi. Tassa sabbavāresu gahitagahitaṭṭhānaṁ paripūri, sassaṁ atirekaṁ uṭṭhānasampannaṁ ahosi. Dhammo hi nāmesa attānaṁ rakkhantaṁ rakkhati. Tenāha Bhagavā—

"Dhammo have rakkhati dhammacāriṁ,
Dhammo suciṇṇo sukhamāvahāti.
Esānisaṁso dhamme suciṇṇe,
Na duggatiṁ gacchati dhammacārī"ti[6].

---

1. Na sassaṁ nāsehīti (Ka)
2. Nirudake khīre (Sī, Syā)
3. Pacchā khettaṁ (Sī)
4. Sakalakhette (Sī, Syā)
5. Khaḷaggaṁ maddanaggaṁ minaggaṁ (Ka) Aṁ-Ṭṭha 1. 111 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
6. Khu 2. 272; Khu 5. 215 piṭṭhesu.

Evamesa Vipassīsammāsambuddhakāle aggadhammaṁ paṭhamaṁ paṭivijjhituṁ pattento nava vāre aggadānāni adāsi. Ito satasahassakappamatthake pana Haṁsavatīnagare padumuttarasambuddhakālepi sattāhaṁ mahādānaṁ datvā tassa Bhagavato pādamūle nipajjitvā aggadhammassa paṭhamaṁ paṭivijjhanatthameva patthanaṁ ṭhapesi. Iti iminā patthitameva mayā dinnaṁ, nāhaṁ bhikkhave mukhaṁ oloketvā demīti.

Yasakulaputtappamukhā pañcapaññāsa janā kiṁ kammaṁ kariṁsu bhanteti. Etepi ekassa Buddhassa santike arahattaṁ patthentā bahuṁ puññakammaṁ katvā aparabhāge anuppanne Buddhe sahāyakā hutvā vaggabandhanena puññāni karontā anāthamatasarīrāni paṭijaggantā vicariṁsu. Te ekadivasaṁ sagabbhaṁ itthiṁ kālakataṁ disvā "jhāpessāmā"ti susānaṁ hariṁsu. Tesu pañca jane "tumhe jhāpethā"ti susāne ṭhapetvā sesā gāmaṁ paviṭṭhā. Yasadārako taṁ matasarīraṁ sūlehi vijjhitvā parivattetvā parivattetvā jhāpento asubhasaññaṁ paṭilabhi, itaresampi catunnaṁ janānaṁ "passatha bho, imaṁ sarīraṁ tattha tattha viddhaṁsitacammaṁ[1], kabaragorūpaṁ viya asuciṁ duggandhaṁ paṭikūlan"ti dassesi. Tepi tattha asubhasaññaṁ paṭilabhiṁsu. Te pañcapi janā gāmaṁ gantvā sesasahāyakānaṁ kathayiṁsu. Yaso pana dārako gehaṁ gantvā mātāpitūnañca bhariyāya ca kathesi. Te sabbepi asubhaṁ bhāvayiṁsu. Idametesaṁ pubbakammaṁ. Teneva yasassa itthāgāre susānasaññā uppajji, tāya ca upanissayasampattiyā sabbesampi visesādhigamo nibbatti. Evaṁ imepi attanā patthitameva labhiṁsu. Nāhaṁ mukhaṁ oloketvā dammīti.

Bhaddavaggiyasahāyakā pana kiṁ kammaṁ kariṁsu bhanteti. Etepi pubbabuddhānaṁ santike arahattaṁ patthetvā puññāni katvā aparabhāge anuppanne Buddhe tiṁsa dhuttā hutvā Tuṇḍilovādaṁ sutvā saṭṭhivassasahassāni pañca sīlāni rakkhiṁsu. Evaṁ imepi attanā patthitameva labhiṁsu. Nāhaṁ mukhaṁ oloketvā dammīti.

Uruvelakassapādayo pana kiṁ kammaṁ kariṁsu bhanteti. Tepi arahattameva patthetvā puññāni kariṁsu. Ito hi dvenavutikappe

1. Viddhastacammaṁ (Sī, Syā)

Tisso Phussoti dve Buddhā uppajjiṁsu. Phussabuddhassa Mahindo nāma rājā pitā ahosi. Tasmiṁ pana sambodhiṁ patte rañño kaniṭṭhaputto paṭhama aggasāvako, purohitaputto dutiya-aggasāvako ahosi. Rājā Satthu santikaṁ gantvā "jeṭṭhaputto me Buddho, kaniṭṭhaputto paṭhama-aggasāvako, purohitaputto dutiya-aggasāvako"ti te oloketvā "mameva Buddho, mameva dhammo, mameva saṁgho, namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassā"ti tikkhattuṁ udānaṁ udānetvā Satthu pādamūle nipajjitvā "bhante idāni me navutivassasahassaparimāṇassa āyuno koṭiyaṁ nisīditvā niddāyanakālo viya aññesaṁ gehadvāraṁ agantvā yāvāhaṁ jīvāmi, tāva me cattāro paccaye adhivāsethā"ti paṭiññaṁ gahetvā nibaddhaṁ Buddhupaṭṭhānaṁ karoti. Rañño pana aparepi tayo puttā ahesuṁ. Tesu jeṭṭhassa pañca yodhasatāni parivārāni, majjhimassa tīṇi, kaniṭṭhassa dve. Te "mayampi bhātikaṁ bhojessāmā"ti pitaraṁ okāsaṁ yācitvā alabhamānā punappunaṁ yācantāpi alabhitvā paccante kupite tassa vūpasamanatthāya pesitā[1] paccantaṁ vūpasametvā pitu santikaṁ āgamiṁsu. Atha ne pitā āliṅgitvā sīse cumbitvā "varaṁ vo tātā dammī"ti āha.

Te "sādhu devā"ti varaṁ gahitakaṁ katvā puna katipāhaccayena pitarā "gaṇhatha tātā varan"ti vuttā[2] "deva amhākaṁ aññena kenaci attho natthi, ito paṭṭhāya mayaṁ bhātikaṁ bhojessāma, imaṁ no varaṁ dehī"ti āhaṁsu. Na demi tātāti. Niccakālaṁ adento satta saṁvaccharāni detha devāti. Na demi tātāti. Tena hi cha pañca cattāri tīṇi dve ekaṁ saṁvaccharaṁ detha devāti. Na demi tātāti. Tena hi deva satta māse dethāti. Cha māse pañca māse cattāro māse tayo māse detha devāti. Na demi tātāti. Hotu deva, ekekassa no ekekaṁ māsaṁ katvā tayo māse dethāti. "Sādhu tātā, tena hi tayo māse bhojethā"ti āha. Te tuṭṭhā rājānaṁ vanditvā sakaṭṭhānameva gatā. Tesaṁ pana tiṇṇampi ekova koṭṭhāgāriko, ekova āyuttako, tassa dvādasanahutā purisaparivārā. Te te pakko sāpetvā "mayaṁ imaṁ temāsaṁ dasa sīlāni gahetvā dve

---

1. Pesetvā (Ka) 2. Vutte (Ka)

kāsāvāni[1] nivāsetvā Satthārā sahavāsaṁ vasissāma, tumhe ettakaṁ nāma dānavattaṁ gahetvā devasikaṁ navutisahassānaṁ bhikkhūnaṁ yodhasahassassa ca sabbaṁ khādanīyabhojanīyaṁ pavatteyyātha. Mayaṁ hi ito paṭṭhāya na kiñci vakkhāmā"ti vadiṁsu.

Te tayopi janā parivārasahassaṁ gahetvā dasa sīlāni samādāya kāsāyavatthāni nivāsetvā vihāreyeva vasiṁsu. Koṭṭhāgāriko ca āyuttako ca ekato hutvā tiṇṇaṁ bhātikānaṁ koṭṭhāgārehi vārena vārena dānavattaṁ gahetvā dānaṁ denti, kammakārānaṁ pana puttā yāgubhattādīnaṁ atthāya rodanti. Te tesaṁ bhikkhusaṁghe anāgateyeva yāgubhattādīni denti. Bhikkhusaṁghassa bhattakiccāvasāne kiñci atirekaṁ na bhūtapubbaṁ. Te "aparabhāge dārakānaṁ demā"ti attanāpi gahetvā khādiṁsu. Manuññaṁ āhāraṁ disvā adhivāsetuṁ nāsakkhiṁsu. Te pana caturāsītisahassā ahesuṁ. te saṁghassa dinnadānavattaṁ khāditvā kāyassa bhedā paraṁ maraṇā Pettivisaye nibbattiṁsu. Tebhātikā pana purisasahassena saddhiṁ kālaṁ katvā devaloke nibbattitvā devalokā manussalokaṁ, manussalokā devalokaṁ saṁsarantā[2] dvenavutikappe khepesuṁ. Evaṁ te tayo bhātaro arahattaṁ patthentā tadā kalyāṇakammaṁ kariṁsu. Te attanā patthitameva labhiṁsu. Nāhaṁ mukhaṁ oloketvā dammīti.

Tadā pana tesaṁ āyuttako Bimbisāro rājā ahosi, koṭṭhāgāriko Visākho upāsako. Tayo rājakumārā tayo jaṭilā ahesuṁ. Tesaṁ kammakārā tadā Petesu nibbattitvā sugatiduggativasena saṁsarantā imasmiṁ kappe cattāri Buddhantarāni Petalokeyeva nibbattiṁsu. Te imasmiṁ kappe sabbapaṭhamaṁ uppannaṁ cattālīsavassasahassāyukaṁ Kakusandhaṁ Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā "amhākaṁ āhāraṁ labhanakālaṁ ācikkhathā"ti pucchiṁsu. So "mama tāva kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṁ abhiruḷāya Koṇāgamano nāma Buddho uppajjissati, taṁ puccheyyāthā"ti āha. Te tattakaṁ kālaṁ khepetvā tasmiṁ uppanne taṁ pucchiṁsu. Sopi "mama kāle na labhissatha, mama pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṁ abhiruḷāya Kassapo

1. Kāsāyāni (Sī, Syā) 2. Nibbattitvā devalokā devalokaṁ saṁsarantā (Sī, Syā)

nāma Buddho uppajjissati, taṁ puccheyyāthā"ti āha. Te tattakaṁ kālaṁ khepetvā tasmiṁ uppanne taṁ pucchiṁsu. Sopi "mama kāle na labhissatha mama pana pacchato mahāpathaviyā yojanamattaṁ abhiruḷhāya Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tumhākaṁ ñātako Bimbisāro nāma rājā bhavissati, so Satthu dānaṁ datvā tumhākaṁ pattiṁ pāpessati, tadā labhissathā"ti āha. Tesaṁ ekaṁ Buddhantaraṁ svedivasasadisaṁ[1] ahosi. Te Tathāgate uppanne Bimbisārarañña paṭhamadivasaṁ dāne dinne pattiṁ alabhitvā rattibhāge bheravasaddaṁ katvā rañño attānaṁ dassayiṁsu. So punadivase Veḷuvanaṁ gantvā[2] Tathāgatassa taṁ pavattiṁ ārocesi.

Satthā "mahārāja ito dvenavutikappamatthake Phussabuddhakāle ete tava ñātakā, bhikkhusaṁghassa dinnadānavattaṁ khāditvā petaloke nibbattitvā saṁsarantā Kakusandhādayo Buddhe pucchitvā tehi idañcidañca vuttā ettakaṁ kālaṁ tava dānaṁ paccāsīsamānā hiyyo tayā dāne dinne pattiṁ alabhamānā evamakaṁsū"ti āha. Kiṁ pana bhante idānipi dinne labhissantīti. Āma mahārājāti. Rājā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā punadivase mahādānaṁ datvā "bhante ito tesaṁ petānaṁ dibba-annapānaṁ sampajjatū"ti pattiṁ adāsi, tesaṁ tatheva nibbatti. Punadivase naggā hutvā attānaṁ dassesuṁ. Rājā "ajja bhante naggā hutvā attānaṁ dassesun"ti ārocesi. Vatthāni te na dinnāni mahārājāti. Rājāpi punadivase Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa cīvaradānaṁ datvā "ito tesaṁ petānaṁ dibbavatthāni hontū"ti pāpesi[3]. Taṁkhaṇaññeva tesaṁ dibbavatthāni uppajjiṁsu, te petattabhāvaṁ vijahitvā dibbattabhāve saṇṭhahiṁsu. Satthā anumodanaṁ karonto "Tirokuṭṭesu tiṭṭhantī"ti-ādinā[4] Tirokuṭṭānumodanaṁ akāsi. Anumodanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Iti Satthā tebhātikajaṭilānaṁ vatthuṁ kathetvā imampi dhammadesanaṁ āhari.

Aggasāvakā pana bhante kiṁ kariṁsūti. Aggasāvakabhāvāya patthanaṁ kariṁsu. Ito kappasatasahassādhikassa hi kappānaṁ asaṅkhyeyyassa matthake Sāriputto brāhmaṇamahāsālakule nibbatti, nāmena

---

1. Svedivasaṁ viya (Syā)
2. Āgantvā (Sī, Syā)
3. Dāpesi (Ka)
4. Khu 1. 8; Khu 2. 129 piṭṭhesu.

Saradamāṇavo nāma ahosi. Moggallāno gahapatimahāsālakule nibbatti, nāmena Sirivaḍḍhanakuṭumbiko nāma ahosi. Te ubhopi sahapaṁsukīḷakā[1] sahāyakā ahesuṁ. Tesu Saradamāṇavo pitu accayena kulasantakaṁ mahādhanaṁ paṭipajjitvā[2] ekadivasaṁ rahogato cintesi "ahaṁ idhalokattabhāvameva jānāmi, no paralokattabhāvaṁ. Jātasattānañca maraṇaṁ nāma dhuvaṁ, mayā ekaṁ pabbajjaṁ pabbajitvā mokkhadhammagavesanaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti. So sahāyakaṁ upasaṅkamitvā āha "samma Sirivaḍḍhana ahaṁ pabbajitvā mokkhadhammaṁ gavesissāmi, tvaṁ mayā saddhiṁ pabbajituṁ sakkhissasi, na sakkhissasī"ti. Na sakkhissāmi samma, tvaṁyeva pabbajāhīti. So cintesi "paralokaṁ gacchanto sahāye vā ñātimitte vā gahetvā gato nāma natthi, attanā kataṁ attanova hotī"ti. Tato ratanakoṭṭhāgāraṁ vivarāpetvā kapaṇaddhikavaṇibbakayācakānaṁ mahādānaṁ datvā pabbatapādaṁ pavisitvā isipabbajjaṁ pabbaji. Tassa eko dve tayoti evaṁ anupabbajjaṁ pabbajitā catusattatisahassamattā jaṭilā ahesuṁ. So pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattetvā tesaṁ jaṭilānaṁ kasiṇaparikammaṁ ācikkhi. Tepi sabbe pañca abhiññā aṭṭha ca samāpattiyo nibbattesuṁ.

Tena samayena Anomadassī nāma Sammāsambuddho loke udapādi. Nagaraṁ Candavatī nāma ahosi, pitā Yasavā nāma khattiyo, mātā Yasodharā nāma devī, bodhi Ajjunarukkho, Nisabho ca Anomo ca dve aggasāvakā, Varuṇo nāma upaṭṭhāko, Sundarā ca Sumanā ca dve aggasāvikā ahesuṁ. Āyu vassasatasahassaṁ ahosi, sarīraṁ aṭṭhapaññāsahatthubbedhaṁ, sarīrappabhā dvādasayojanaṁ phari, bhikkhusatasahassaparivāro ahosi. So ekadivasaṁ paccūsakāle mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya lokaṁ volokento Saradatāpasaṁ disvā "ajja mayhaṁ Saradatāpasassa santikaṁ gatapaccayena dhammadesanā ca mahatī bhavissati, so ca aggasāvakaṭṭhānaṁ patthessati, tassa sahāyako Sirivaḍḍhanakuṭumbiko dutiyasāvakaṭṭhānaṁ, desanāpariyosāne cassa parivārā catusattatisahassamattā jaṭilā arahattaṁ pāpuṇissanti, mayā tattha gantuṁ vaṭṭatī"ti attano pattacīvaramādāya aññaṁ kañci anāmantetvā sīho viya ekacaro hutvā Saradatāpasassa

1. Saha paṁsukīḷāya (Sī)
2. Paṭilabhitvā (Ka)

antevāsikesu phalāphalatthāya gatesu "Buddhabhāvaṁ me jānātū"ti adhiṭṭhahitvā passantasseva Saradatāpasassa ākāsato otaritvā pathaviyaṁ patiṭṭhāsi. Saradatāpaso Buddhānubhāvañceva sarīranipphattiṁ cassa disvā lakkhaṇamante sammasitvā "imehi lakkhaṇehi samannāgato nāma agāramajjhe vasanto rājā hoti cakkavattī, pabbajanto loke vivaṭṭacchado Sabbaññubuddho hoti, ayaṁ puriso nissaṁsayaṁ Buddho"ti jānitvā paccuggamanaṁ katvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā aggāsanaṁ paññāpetvā adāsi. Nisīdi Bhagavā paññatte aggāsane. Saradatāpasopi attano anucchavikaṁ āsanaṁ gahetvā ekamantaṁ nisīdi.

Tasmiṁ samaye catusattatisahassajaṭilā paṇītapaṇītāni ojavantāni phalāphalāni gahetvā ācariyassa santikaṁ sampattā Buddhānañceva ācariyassa ca nisinnāsanaṁ oloketvā āhaṁsu "ācariya mayaṁ 'imasmiṁ loke tumhehi mahantataro natthī'ti vicarāma[1], ayaṁ pana puriso tumhehi mahantataro maññe"ti. Tātā kiṁ vadetha, sāsapena saddhiṁ aṭṭhasaṭṭhiyojanasatasahassubbedhaṁ[2] Sineruṁ samaṁ kātuṁ icchatha, Sabbaññubuddhena saddhiṁ mamaṁ upamaṁ mā karittha puttakāti. Atha te tāpasā "sacāyaṁ ittarasatto abhavissa, amhākaṁ ācariyo na evarūpaṁ upamaṁ āharissa, yāva mahā vatāyaṁ puriso"ti sabbeva pādesu nipatitvā sirasā vandiṁsu. Atha ne ācariyo āha "tātā amhākaṁ Buddhānaṁ anucchaviko deyyadhammo natthi, Satthā ca bhikkhācāravelāyaṁ idhāgato, mayaṁ yathāsatti yathābalaṁ deyyadhammaṁ dassāma, tumhe yaṁ yaṁ paṇītaṁ phalāphalaṁ, taṁ taṁ āharathā"ti āharāpetvā hatthe dhovitvā sayaṁ Tathāgatassa patte patiṭṭhāpesi. Satthārā phalāphale paṭiggahitamatte devatā dibbojaṁ pakkhipiṁsu. So tāpaso udakampi sayameva parissāvetvā adāsi. Tato bhattakiccaṁ katvā nisinne Satthari sabbe antevāsike pakkositvā Satthu santike sāraṇīyakathaṁ kathento nisīdi. Satthā "dve aggasāvakā bhikkhusaṁghena saddhiṁ āgacchantū"ti cintesi. Te Satthu cittaṁ ñatvā satasahassakhīṇāsavaparivārā āgantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu.

---

1. Maññema (Ka)
2. Caturāsītiyojanasahasubbedhaṁ (Ka)

Tato Saradatāpaso antevāsike āmantesi "tātā Buddhānaṁ nisinnāsanampi nīcaṁ, samaṇasatasahassānampi āsanaṁ natthi, ajja tumhehi uḷāraṁ Buddhasakkāraṁ kātuṁ vaṭṭati, pabbatapādato vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharathā"ti. Kathanakālo papañco viya hoti, iddhimato pana iddhivisayo acinteyyoti muhuttamatteneva te tāpasā vaṇṇagandhasampannāni pupphāni āharitvā Buddhānaṁ yojanappamāṇaṁ pupphāsanaṁ paññāpesuṁ. Ubhinnaṁ aggasāvakānaṁ tigāvutaṁ, sesabhikkhūnaṁ aḍḍhayojanikādibhedaṁ, saṁghanavakassa usabhamattaṁ ahosi. "Kathaṁ ekasmiṁ assamapade tāva mahantāni āsanāni paññattānī"ti na cintetabbaṁ. Iddhivisayo hesa. Evaṁ paññattesu āsanesu Saradatāpaso Tathāgatassa purato añjaliṁ paggayha ṭhito "bhante mayhaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya imaṁ pupphāsanaṁ abhiruhathā"ti āha. Tena vuttaṁ—

"Nānāpupphañca gandhañca, sampādetvāna[1] ekato.
Pupphāsanaṁ paññāpetvā, idaṁ vacanamabravi.

Idaṁ me āsanaṁ vīra, paññattaṁ tavanucchaviṁ.
Mama cittaṁ pasādento, nisīda pupphamāsane.

Sattarattindivaṁ Buddho, nisīdi pupphamāsane.
Mama cittaṁ pasādetvā, hāsayitvā sadevake"ti.

Evaṁ nisinne Satthari dve aggasāvakā sesabhikkhū ca attano attano pattāsane[2] nisīdiṁsu. Saradatāpaso mahantaṁ pupphacchattaṁ gahetvā Tathāgatassa matthake dhārento aṭṭhāsi. Satthā "jaṭilānaṁ ayaṁ sakkāro mahapphalo hotū"ti nirodhasamāpattiṁ samāpajji. Satthu samāpattiṁ samāpannabhāvaṁ ñatvā dve aggasāvakāpi sesabhikkhūpi samāpattiṁ samāpajjiṁsu. Tathāgate sattāhaṁ nirodhasamāpattiṁ samāpajjitvā nisinne antevāsikā bhikkhācārakāle sampatte vanamūlaphalāphalaṁ paribhuñjitvā sesakāle Buddhānaṁ añjaliṁ paggayha tiṭṭhanti. Saradatāpaso pana bhikkhācārampi agantvā pupphacchattaṁ dhārayamānova sattāhaṁ pītisukhena vītināmesi. Satthā nirodhato vuṭṭhāya dakkhiṇapasse nisinnaṁ paṭhama-aggasāvakaṁ Nisabhattheraṁ āmantesi "Nisabha

1. Sannipātetva (Sī), sannipātetvāna (Syā)
2. Paññattāsane (Ka)

sakkārakārakānaṁ tāpasānaṁ pupphāsanānumodanaṁ karohī"ti. Thero cakkavattirañño santikā paṭiladdhamahālābho mahāyodho viya tuṭṭhamānaso sāvakapāramiñāṇe ṭhatvā pupphāsanānumodanaṁ ārabhi. Tassa desanāvasāne[1] dutiyasāvakaṁ āmantesi "tvampi bhikkhu dhammaṁ desehī"ti, Anomatthero tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ sammasitvā dhammaṁ kathesi, dvinnaṁ aggasāvakānaṁ desanāya ekassāpi abhisamayo nāhosi. Atha Satthā aparimāṇe Buddhavisaye ṭhatvā dhammadesanaṁ ārabhi. Desanāpariyosāne ṭhapetvā Saradatāpasaṁ sabbepi catusattatisahassajaṭilā arahattaṁ pāpuṇiṁsu, Satthā "etha bhikkhavo"ti hattaṁ pasāresi. Tesaṁ tāvadeva kesamassūni antaradhāyiṁsu, aṭṭha parikkhārā kāye paṭimukkāva ahesuṁ.

Saradatāpaso kasmā arahattaṁ na pattoti? Vikkhittacittattā. So[2] kira Buddhānaṁ dutiyāsane nisīditvā sāvakapāramiñāṇe ṭhatvā dhammaṁ desayato aggasāvakassa dhammadesanaṁ sotuṁ āraddhakālato paṭṭhāya "aho vatāhampi anāgate uppajjanakabuddhassa sāsane iminā sāvakena paṭiladdhadhuraṁ labheyyan"ti cittaṁ uppādesi. So tena parivitakkena maggaphalapaṭivedhaṁ kātuṁ nāsakkhi. Tathāgataṁ pana vanditvā sammukhe ṭhatvā āha "bhante tumhākaṁ anantarāsane nisinno bhikkhu tumhākaṁ sāsane ko nāma hotī"ti. Mayā pavattitaṁ dhammacakkaṁ anupavattento sāvakapāramiñāṇassa koṭippatto soḷasa paññā paṭivijjhitvā ṭhito mayhaṁ sāsane aggasāvako Nisabho nāma esoti. "Bhante yvāyaṁ mayā sattāhaṁ pupphacchattaṁ dhārentena sakkāro kato, ahaṁ imassa phalena aññaṁ Sakkattaṁ vā brahmattaṁ vā na patthemi, anāgate pana ayaṁ Nisabhatthero viya ekassa Buddhassa aggasāvako bhaveyyan"ti patthanaṁ akāsinti. Satthā "samajjhissati nu kho imassa purisassa patthanā"ti anāgataṁsañāṇaṁ pesetvā olokento kappasatasahassādhikaṁ ekaṁ asaṅkhyeyyaṁ atikkamitvā samijjhanabhāvaṁ addasa. Disvāna Saradatāpasaṁ āha "na te ayaṁ patthanā moghā bhavissati, anāgate pana kappasatasahassādhikaṁ ekaṁ asaṅkhyeyyaṁ atikkamitvā Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tassa mātā

1. Desanāpariyosāne (Ka)
2. Tassa (Sī, Syā, Aṁ-Ṭṭha 1. 119 piṭṭhe ca)

Mahāmāyā nāma devī bhavissati, pitā Suddhodano nāma mahārājā, putto Rāhulo nāma, upaṭṭhāko Ānando nāma, dutiya-aggasāvako Moggallāno nāma, tvaṁ panassa paṭhama-aggasāvako Dhammasenāpati Sāriputto nāma bhavissasī"ti. Evaṁ tāpasaṁ byākaritvā dhammakathaṁ kathetvā bhikkhusaṁghaparivuto ākāsaṁ pakkhandi.

Saradatāpasopi antevāsikattherānaṁ santikaṁ gantvā sahāyakassa Sirivaḍḍhanakuṭumbikassa sāsanaṁ pesesi "bhante mama sahāyakassa vadetha 'sahāyakena te Saradatāpasena Anomadassībuddhassa pādamūle anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa sāsane paṭhama-aggasāvakaṭṭhānaṁ patthitaṁ, tvaṁ dutiya-aggasāvakaṭṭhānaṁ pattehī'ti". Evañca pana vatvā therehi puretarameva ekapassena gantvā Sirivaḍḍhanassa nivesanadvāre aṭṭhāsi. Sirivaḍḍhano "cīrassaṁ vata me ayyo āgato"ti āsane nisīdāpetvā attanā nīcāsane[1] nisinno "antevāsikaparisā pana vo bhante na paññāyatī"ti pucchi. Āma samma, amhākaṁ assamaṁ Anomadassī Buddho āgato, mayaṁ tassa attano balena sakkāraṁ akarimhā, Satthā sabbesaṁ dhammaṁ desesi, desanāpariyosāne ṭhapetvā maṁ sesā arahattaṁ patvā pabbajiṁsu. Ahaṁ Satthu paṭhama-aggasāvakaṁ Nisabhattheraṁ disvā anāgate uppajjanakassa Gotamabuddhassa nāma sāsane paṭhama-aggasāvakaṭṭhānaṁ patthesiṁ, tvampi tassa sāsane dutiya-aggasāvakaṭṭhānaṁ patthehīti. Mayhaṁ Buddhehi saddhiṁ paricayo natthi bhanteti. Buddhehi saddhiṁ kathanaṁ mayhaṁ bhāro hotu, tvaṁ mahantaṁ sakkāraṁ[2] sajjehīti.

Sirivaḍḍhano tassa vacanaṁ sutvā attano nivesanadvāre rājamānena aṭṭhakarīsamattaṁ ṭhānaṁ samatalaṁ kāretvā vālukaṁ okirāpetvā lājapañcamānipupphāni vikirāpetvā nīluppalacchadanaṁ maṇḍapaṁ kāretvā Buddhāsanaṁ paññāpetvā sesabhikkhūnampi āsanāni paṭiyādetvā mahantaṁ sakkārasammānaṁ sajjetvā Buddhānaṁ nimantanatthāya Saradatāpasassa saññaṁ adāsi. Tāpaso Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ gahetvā tassa nivesanaṁ agamāsi. Sirivaḍḍhanopi paccuggamanaṁ katvā Tathāgatassa hatthato pattaṁ gahetvā maṇḍapaṁ pavesetvā paññattāsanesu nisinnassa Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa

---

1. Nīcatare āsane (Sī, Syā)
2. Adhikāraṁ (Sī, Aṁ-Ṭṭha 1. 120 piṭṭhe ca), abhisakkāraṁ (Syā)

dakkhiṇodakaṁ datvā paṇītena bhojanena parivisitvā bhattakiccapariyosāne Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ mahārahehi vatthehi acchādetvā "bhante nāyaṁ ārambho appamattakaṭṭhānatthāya, imināva niyāmena sattāhaṁ anukampaṁ karothā"ti āha. Satthā adhivāsesi. So teneva niyāmena sattāhaṁ mahādānaṁ pavattetvā Bhagavantaṁ vanditvā añjaliṁ paggayha ṭhito āha "bhante mama sahāyo Saradatāpaso yassa Satthussa paṭhama-aggasāvako bhaveyyan"ti patthesi, ahampi "tasseva dutiya-aggasāvako bhaveyyan"ti patthemīti.

Satthā anāgataṁ oloketvā tassa patthanāya samijjhanabhāvaṁ disvā byākāsi "tvaṁ ito kappasatasahassādhikaṁ asaṅkhyeyyaṁ atikkamitvā Gotamabuddhassa dutiya-aggasāvako bhavissasī"ti. Buddhānaṁ byākaraṇaṁ sutvā Sirivaḍḍhano haṭṭhapahaṭṭho ahosi. Satthāpi bhattānumodanaṁ katvā saparivāro vihārameva gato. Ayaṁ bhikkhave mama puttehi tadā patthitapatthanā, te yathāpatthitameva labhiṁsu. Nāhaṁ mukhaṁ oloketvā demīti.

Evaṁ vutte dve aggasāvakā Bhagavantaṁ vanditvā "bhante mayaṁ agāriyabhūtā samānā giraggasamajjaṁ dassanāya gatā"ti yāva Assajittherassa santikā sotāpattiphalapaṭivedhā sabbaṁ paccuppannavatthuṁ kathetvā "te mayaṁ bhante ācariyassa Sañcayassa santikaṁ gantvā taṁ tumhākaṁ pādamūle ānetukāmā tassa laddhiyā nissārabhāvaṁ kathetvā idhāgamane ānisaṁsaṁ kathayimhā. So idāni mayhaṁ antevāsikavāso nāma cāṭiyā udañcanabhāvappattisadiso, na sakkhissāmi antevāsivāsaṁ vasitun"ti vatvā "ācariya idāni mahājano gandhamālādihattho gantvā Satthārameva pūjessati, tumhe kathaṁ bhavissathā"ti vutte kiṁ pana imasmiṁ loke paṇḍitā bahū, udāhu dandhāti? "dandhā"ti kathite "tena hi paṇḍitā paṇḍitassa samaṇassa Gotamassa santikaṁ gamissanti, dandhā dandhassa mama santikaṁ āgamissanti, gacchatha tumhe"ti vatvā āgantuṁ na icchi bhanteti. Taṁ sutvā Satthā "bhikkhave Sañcayo attano micchādiṭṭhitāya asāraṁ sāroti, sārañca asāroti gaṇhi. Tumhe pana attano paṇḍitatāya sārañca sārato, asārañca asārato ñatvā asāraṁ pahāya sārameva gaṇhitthā"ti[1] vatvā imā gāthā abhāsi—

1. Gaṇhathāti (Ka)

11. “Asāre sāramatino, sāre cāsāradassino.
Te sāraṁ nādhigacchanti, micchāsaṅkappagocarā.

12. Sārañca sārato ñatvā, asārañca asārato.
Te sāraṁ adhigacchanti, sammāsaṅkappagocarā”ti.

Tattha **asāre sāramatino**ti cattāro paccayā, dasavatthukā micchādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṁ asāro nāma, tasmiṁ sāradiṭṭhinoti attho. **Sāre cāsāradassino**ti dasavatthukā sammādiṭṭhi, tassā upanissayabhūtā dhammadesanāti ayaṁ sāro nāma, tasmiṁ “nāyaṁ sāro”ti asāradassino. **Te sāran**ti te pana taṁ micchādiṭṭhiggahaṇaṁ gahetvā ṭhitā kāmavitakkādīnaṁ vasena micchāsaṅkappagocarā hutvā sīlasāraṁ samādhisāraṁ paññāsāraṁ vimuttisāraṁ vimuttiñāṇadassanasāraṁ “paramatthasāraṁ nibbānañca nādhigacchanti. **Sārañcā**ti tameva sīlasārādisāraṁ “sāro nāmāyan”ti, vuttappakārañca asāraṁ “asāro ayan”ti ñatvā. **Te sāran**ti te paṇḍitā evaṁ sammādassanaṁ gahetvā ṭhitā nekkhammasaṅkappādīnaṁ vasena sammāsaṅkappagocarā hutvā taṁ vuttappakāraṁ sāraṁ adhigacchantīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Sannipatitānaṁ sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Sāriputtattheravatthu[1] aṭṭhamaṁ.

9. Nandattheravatthu

Yathā agāranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṁ Nandaṁ ārabbha kathesi.

Satthā hi pavattitavaradhammacakko Rājagahaṁ gantvā Veḷuvane viharanto “puttaṁ me ānetvā dassethā”ti Suddhodanamahārājena pesitānaṁ sahassasahassaparivārānaṁ dasannaṁ dūtānaṁ sabbapacchato gantvā arahattappattena Kāḷudāyittherena gamanakālaṁ ñatvā maggavaṇṇaṁ[2] vaṇṇetvā

1. Aggasāvakavatthu (Sī), Sañjayavatthu (Syā)
2. Āgamanakālaṁ ñatvā saṭṭhimattāya gāthāya maggavaṇṇaṁ (Syā)

vīsatisahassakhīṇāsavaparivuto Kapilapuraṁ nīto ñātisamāgame pokkharavassaṁ atthuppattiṁ katvā **Vessantarajātakaṁ**[1] kathetvā punadivase piṇḍāya paviṭṭho "uttiṭṭhe nappamajjeyyā"ti[2] gāthāya pitaraṁ sotāpattiphale patiṭṭhāpetvā "dhammañcare"ti[3] gāthāya Mahāpajāpatiṁ sotāpattiphale, rājānañca sakadāgāmiphale patiṭṭhāpesi. Bhattakiccāvasāne pana Rāhulamātuguṇakathaṁ nissāya **Candakinnarījātakaṁ**[4] kathetvā tato tatiyadivase[5] Nandakumārassa abhisekagehappavesanavivāhamaṅgalesu pavattamānesu piṇḍāya pavisitvā Nandakumārassa hatthe pattaṁ datvā maṅgalaṁ vatvā uṭṭhāyāsanā pakkamanto Nandakumārassa hatthato pattaṁ na gaṇhi. Sopi Tathāgatagāravena "pattaṁ vo bhante gaṇhathā"ti vattuṁ nāsakkhi, evaṁ pana cintesi "sopānasīse pattaṁ gaṇhissatī"ti. Satthā tasmimpi ṭhāne na gaṇhi. Itaro "sopānapādamūle gaṇhissatī"ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Itaro "rājaṅgaṇe gaṇhissatī"ti cintesi. Satthā tatthāpi na gaṇhi. Kumāro nivattitukāmo aruciyā gacchanto Satthugāravena "pattaṁ gaṇhathā"ti vatthuṁ na sakkoti. "Idha gaṇhissati, ettha gaṇhissatī"ti cintento gacchati.

Tasmiṁ khaṇe aññā itthiyo taṁ disvā Janapadakalyāṇiyā ācikkhiṁsu "ayye Bhagavā Nandakumāraṁ[6] gahetvā gato, tumhehi taṁ vinā karissatī"ti. Sā udakabindūhi paggharanteheva aḍḍhullikhitehi kesehi vegena gantvā "tuvaṭaṁ kho ayyaputta āgaccheyyāsī"ti āha. Taṁ tassā vacanaṁ tassa hadaye tiriyaṁ patitvā viya ṭhitaṁ. Satthāpissa hatthato pattaṁ aggaṇhitvāva taṁ vihāraṁ netvā "pabbajissasi Nandā"ti āha. So Buddhagāravena "na pabbajissāmī"ti avatvā "āma pabbajissāmī"ti āha. Satthā "tena hi Nandaṁ pabbājethā"ti-āha. Satthā Kapilapuraṁ gantvā tatiyadivase Nandaṁ pabbājesi.

Sattame divase Rāhulamātā kumāraṁ alaṅkaritvā Bhagavato santikaṁ pesesi "passa tāta etaṁ vīsatisahassasamaṇaparivutaṁ suvaṇṇavaṇṇaṁ brahmarūpivaṇṇaṁ samaṇaṁ, ayaṁ te pitā, etassa mahantā nidhikumbhiyo ahesuṁ. Tyāssa nikkhamanato paṭṭhāya na passāma, gaccha naṁ dāyajjaṁ yācassu

---

1. Khu 6. 312 piṭṭhe.
2. Khu 1. 38 piṭṭhe.
3. Khu 1. 39 piṭṭhe.
4. Khu 5. 277 piṭṭhe.
5. Dutiyadivase (Sī, Ka)
6. Nandarājānaṁ (Sī, Ka)

‘Ahaṁ tāta kumāro, abhisekaṁ patvā cakkavattī bhavissāmi, dhanena me attho, dhanaṁ me dehi. Sāmiko hi putto pitusantakassā’ti”. Kumāro Bhagavato santikaṁ gantvāva pitusinehaṁ paṭilabhitvā haṭṭhacitto “sukhā te samaṇa chāyā”ti vatvā aññampi bahuṁ attano anurūpaṁ vadanto aṭṭhāsi. Bhagavā katabhattakicco anumodanaṁ katvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Kumāropi “dāyajjaṁ me samaṇa dehi, dāyajjaṁ me samaṇa dehī”ti Bhagavantaṁ anubandhi. Bhagavāpi kumāraṁ na nivattāpesi, parijanopi Bhagavatā saddhiṁ gacchantaṁ nivattetuṁ nāsakkhi. Iti so Bhagavatā saddhiṁ ārāmameva agamāsi.

Tato Bhagavā cintesi “yaṁ ayaṁ pitusantakaṁ dhanaṁ icchati, taṁ vaṭṭānugataṁ savighātaṁ, handassa bodhitale paṭiladdhaṁ sattavidhaṁ ariyadhanaṁ demi, lokuttaradāyajjassa naṁ sāmikaṁ[1] karomī”ti. Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Sāriputtaṁ āmantesi “tena hi tvaṁ Sāriputta Rāhulakumāraṁ pabbājehī”ti. Thero kumāraṁ pabbājesi. Pabbajite ca pana kumāre rañño adhimattaṁ dukkhaṁ uppajji, taṁ adhivāsetuṁ asakkonto Bhagavato nivedetvā “sādhu bhante, ayyā mātāpitūhi ananuññātaṁ puttaṁ na pabbājeyyun”ti varaṁ yāci. Bhagavā tassa taṁ varaṁ datvā punekadivasaṁ rājanivavesane katapātarāso ekamantaṁ nisinnena raññā “Bhante tumhākaṁ dukkarakārikakāle ekā devatā maṁ upasaṅkamitvā ‘putto te kālakato’ti āha. Ahaṁ tassā vacanaṁ asaddahanto ‘na mayhaṁ putto bodhiṁ appatvā kālaṁ karotī”ti paṭikkhipin”ti vutte “idāni kiṁ saddahissatha, pubbepi aṭṭhikāni dassetvā ‘putto te mato’ti vutte na saddahitvā”ti imissā atthuppattiyā **Mahādhammapālajātakaṁ**[2] kathesi. Gāthāpariyosāne rājā anāgāmiphale patiṭṭhahi. Iti Bhagavā pitaraṁ tīsu phalesu patiṭṭhāpetvā bhikkhusaṁghaparivuto punadeva[3] Rājagahaṁ gantvā tato Anāthapiṇḍikena Sāvatthiṁ āgamanatthāya gahitapaṭiñño niṭṭhite Jetavane vihāre tattha gantvā vāsaṁ kappesi.

Evaṁ Satthari Jetavane viharante āyasmā Nando ukkaṇṭhitvā bhikkhūnaṁ etamatthaṁ ārocesi “anabhirato ahaṁ āvuso brahmacariyaṁ carāmi,

---

1. Dāyādaṁ (Ka) 2. Khu 5. 214 piṭṭhe. 3. Punadivase (Ka)

na sakkomi brahmacariyaṁ sandhāretuṁ, sikkhaṁ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti. Bhagavā taṁ pavattiṁ sutvā āyasmanthaṁ Nandaṁ pakkosāpetvā etadavoca “saccaṁ kira tvaṁ Nanda sambahulānaṁ bhikkhūnaṁ evaṁ ārocesi ‘anabhirato āvuso brahmacariyaṁ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṁ sandhāretuṁ, sikkhaṁ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī’ti”. Evaṁ bhanteti. Kissa pana tvaṁ Nanda anabhirato brahmacariyaṁ carasi, na sakkosi brahmacariyaṁ sandhāretuṁ, sikkhaṁ paccakkhāya hīnāyāvattissasīti. Sākiyānī maṁ[1] bhante Janapadakalyāṇī gharā nikkhamantassa aḍḍhullikhitehi kesehi apaloketvā maṁ etadavoca “tuvaṭaṁ kho ayyaputta āgaccheyyāsī”ti, so kho ahaṁ bhante taṁ anussaramāno anabhirato brahmacariyaṁ carāmi, na sakkomi brahmacariyaṁ sandhāretuṁ, sikkhaṁ paccakkhāya hīnāyāvattissāmī”ti.

Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Nandaṁ bāhāyaṁ gahetvā iddhibalena Tāvatiṁsadevalokaṁ ānento antarāmagge ekasmiṁ jhāmakkhette jhāmakhāṇuke nisinnaṁ chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhaṁ ekaṁ paluṭṭhamakkaṭiṁ dassetvā Tāvatiṁsabhavane Sakkassa devarañño upaṭṭhānaṁ āgatāni kakuṭapādāni pañca accharāsatāni dassesi. (**Kakuṭapādānī**ti rattavaṇṇatāya pārevatapādasadisapādāni.)[2] Dassetvā ca panāha “taṁ kiṁ maññasi Nanda, katamā nu kho abhirūpatarā vā[3] dassanīyatarā vā[3] pāsādikatarā vā[3] sākiyānī vā Janapadakalyāṇī, imāni vā pañca accharāsatāni kakuṭapādānī”ti. Taṁ sutvā āha “seyyathāpi sā bhante chinnakaṇṇanāsanaṅguṭṭhā paluṭṭhamakkaṭī, evameva kho bhante Sākiyānī Janapadakalyāṇī, imesaṁ pañcannaṁ accharāsatānaṁ upanidhāya saṅkhyampi na upeti, kalampi na upeti, kalabhāgampi na upeti, atha kho imāneva pañca accharāsatāni abhirūpatarāni ceva dassanīyatarāni ca pāsādikatarāni cā”ti. Abhirama Nanda, abhirama Nanda, ahaṁ te pāṭibhogo pañcannaṁ accharāsatānaṁ paṭilābhāya kakuṭapādānanti. Sace me bhante Bhagavā pāṭibhogo pañcannaṁ accharāsatānaṁ paṭilābhāya kakuṭapādānaṁ, abhiramissāmahaṁ bhante Bhagavati[4] brahmacariyeti.

1. Me (Syā) Udānaṭṭhakathāyaṁ Nandasuttavaṇṇanāyaṁ passitabbṁ.
2. ( ) Syāma-potthake natthi.
3. Ca (Syā)
4. Bhagavā (Syā)

Atha kho Bhagavā āyasmantaṁ Nandaṁ gahetvā tattha antarahito Jetavaneyeva pāturahosi. Assosuṁ kho bhikkhū "āyasmā kira Nando Bhagavato bhātā mātucchāputto accharānaṁ hetu brahmacariyaṁ carati, Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṁ accharāsatānaṁ paṭilābhāya kakuṭapādānan"ti. Atha kho āyasmato Nandassa sahāyakā bhikkhū āyasmantaṁ Nandaṁ bhatakavādena ca upakkitakavādena ca samudācaranti "bhatako kirāyasmā Nando, upakkitako kirāyasmā Nando, accharānaṁ hetu brahmcariyaṁ carati. Bhagavā kirassa pāṭibhogo pañcannaṁ accharāsatānaṁ paṭilābhāya kakuṭapādānan"ti. Atha kho āyasmā Nando sahāyakānaṁ bhikkhūnaṁ bhatakavādena ca upakkitakavādena ca aṭṭiyamāno harāyamāno jigucchamāno eko vūpakaṭṭho appamatto ātāpī pahitatto viharanto na cirasseva yassatthāyakulaputtā sammadeva agārasmā anagāriyaṁ pabbajanti, tadanuttaraṁ brahmacariya pariyosānaṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja vihāsi, "khīṇā jāti, vusitaṁ brahmacariyaṁ, kataṁ karaṇīyaṁ, nāparaṁ itthattāyā"ti abbhaññāsi. Aññataro ca kho panāyasmā Nando arahataṁ ahosi.

Athekā devatā rattibhāge sakalaṁ Jetavanaṁ obhāsetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ārocesi "āyasmā bhante Nando Bhagavato bhātā mātucchāputto āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī"ti. Bhagavatopi kho ñāṇaṁ udapādi "Nando āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī"ti. Sopāyasmā Nando tassā rattiyā accayena Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā vanditvā etadavoca "yaṁ me bhante Bhagavā pāṭibhogo pañcannaṁ accharāsatānaṁ paṭilābhāya kakuṭapādānaṁ, muñcāmahaṁ bhante Bhagavantaṁ etasmā paṭissavā"ti. Mayāpi kho te nanda cetasā ceto paricca vidito "Nando āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī"ti. Devatāpi me etamatthaṁ ārocesi "āyasmā bhante Nando āsavānaṁ khayā anāsavaṁ cetovimuttiṁ paññāvimuttiṁ diṭṭheva dhamme sayaṁ abhiññā sacchikatvā upasampajja viharatī"ti. Yadeva kho te Nanda anupādāya

āsavehi cittaṁ vimuttaṁ, athāhaṁ mutto etasmā paṭissavāti. Atha kho Bhagavā etamatthaṁ viditvā tāyaṁ velāyaṁ imaṁ udānaṁ udānesi—

“Yassa nittiṇṇo paṅko, maddito kāmakaṇṭako.
Mohakkhayaṁ anuppatto, sukhadukkhesu na vedhatī sa bhikkhū”ti[1].

Athekadivasaṁ bhikkhū taṁ āyasmantaṁ Nandaṁ pucchiṁsu “āvuso Nanda pubbe tvaṁ ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vadesi, idāni te kathan”ti. Natthi me āvuso gihibhāvāya ālayoti. Taṁ sutvā bhikkhū “abhūtaṁ āyasmā Nando katheti, aññaṁ byākaroti, atītadivasesu ‘ukkaṇṭhitomhī’ti vatvā idāni ‘natthi me gihibhāvāya ālayo’ti kathetī”ti gantvā Bhagavato ekamatthaṁ ārocesuṁ. Bhagavā “bhikkhave atītadivasesu Nandassa attabhāvo ducchannagehasadiso ahosi, idāni succhannagehasadiso jāto. Ayaṁ hi dibbaccharānaṁ diṭṭhakālato paṭṭhāya pabbajitakiccassa matthakaṁ pāpetuṁ vāyamanto taṁ kiccaṁ patto”ti[2] vatvā imā gāthā abhāsi—

13. “Yathā agāraṁ ducchannaṁ, vuṭṭhī samativijjhati.
Evaṁ abhāvitaṁ cittaṁ, rāgo samativijjhati.

14. Yathā agāraṁ succhannaṁ, vuṭṭhī na samativijjhati.
Evaṁ subhāvitaṁ cittaṁ, rāgo na samativijjhatī”ti.

Tattha **agāran**ti yaṁkiñci gehaṁ. **Ducchannan**ti viraḷacchannaṁ chiddāvachiddaṁ. **Samativijjhatī**ti vassavuṭṭhi vinivijjhati. **Abhāvitan**ti taṁ agāraṁ vuṭṭhi viya bhāvanāya rahitattā abhāvitaṁ cittaṁ rāgo samativijjhati. Na kevalaṁ rāgova, dosamohamānādayo sabbakilesā tathārūpaṁ cittaṁ ativiya vijjhantiyeva. **Subhāvitan**ti samathavipassanābhāvanāhi subhāvitaṁ. Evarūpaṁ cittaṁ succhannaṁ gehaṁ vuṭṭhi viya rāgādayo kilesā ativijjhituṁ na sakkontīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Mahājanassa desanā sātthikā ahosi.

Atha kho bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “āvuso Buddhā nāma acchariyā, Janapadakalyāṇiṁ nissāya ukkaṇṭhito nāmāyasmā

1. Khu 1. 104 piṭṭhe.
2. Taṁ kiccaṁ matthakaṁ pattoti (Ka)

Nando Satthārā devaccharā[1] āmisaṁ katvā vinīto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa mayā mātugāmena palobhetvā vinītoyevā"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Bārāṇasivāsī Kappaṭo[2] nāma vāṇijo ahosi. Tasseko gadrabho kumbhabhāraṁ vahati, ekadivasena[3] satta yojanāni gacchati. So ekasmiṁ samaye gadrabhabhārakehi saddhiṁ Takkasilaṁ gantvā yāva bhaṇḍassa vissajjanaṁ, tāva gadrabhaṁ carituṁ vissajjesi. Athassa so gadrabho parikhāpiṭṭhe caramāno ekaṁ gadrabhiṁ disvā upasaṅkami, sā tena saddhiṁ paṭisanthāraṁ karontī āha "kuto āgatosī"ti. Bārāṇasitoti. Kena kammenāti. Vāṇijjakammenāti. Kittakaṁ bhāraṁ vahasīti. Kumbhabhāranti. Ettakaṁ bhāraṁ vahanto kati yojanāni gacchasīti. Satta yojanānīti. Gatagataṭṭhāne te kāci pādaparikammapiṭṭhiparikammakarā atthīti. Natthīti. Evaṁ sante mahādukkhaṁ nāma anubhosīti. Kiñcāpi hi tiracchānagatānaṁ pādaparikammādikārakā nāma natthi, kāmasaṁyojanaghaṭṭanatthāya pana evarūpaṁ kathaṁ kathesi. So tassā kathāya ukkaṇṭhi. Kappaṭopi bhaṇḍaṁ vissajjetvā tassa santikaṁ āgantvā "ehi tāta gamissāmā"ti āha. Gacchatha tumhe, nāhaṁ gamissāmīti. Atha naṁ punappunaṁ yācitvā "anicchantaṁ paribhāsetvā[4] naṁ nessāmī"ti cintetvā imaṁ gāthamāha—

Patodaṁ te karissāmi, soḷasaṅgulikaṇṭakaṁ.
Lañchindissāmi te kāyaṁ, evaṁ jānāhi gadrabhā"ti.

Taṁ sutvā gadrabho "evaṁ sante ahampi te kattabbaṁ jānissāmī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Patodaṁ me karissasi, soḷasaṅgulikaṇṭakaṁ.
Purato patiṭṭhahitvāna, uddharitvāna pacchato.
Dantaṁ[5] te pātayissāmi, evaṁ jānāhi kappaṭā"ti.

1. Devaccharāya (Ka) 2. Kappako (Syā) 3. Divase divase (Syā)
4. Bhāyetvā (Sī, Syā) 5. Bhaṇḍaṁ (Syā)

Taṁ sutvā vāṇijo "kena nu kho kāraṇena esa evaṁ vadatī"ti cintetvā ito cito ca olokento taṁ gadrabhiṁ disvā "imāyesa evaṁ sikkhāpito bhavissati, "evarūpiṁ nāma te gadrabhiṁ ānessāmī'ti mātugāmena naṁ palobhetvā nessāmī"ti imaṁ gāthamāha—

"Catuppadiṁ saṅkhamukhiṁ, nāriṁ sabbaṅgasobhiniṁ.
Bhariyaṁ te ānayissāmi, evaṁ jānāhi gadrabhā"ti.

Taṁ sutvā tuṭṭhacitto gadrabho imaṁ gāthamāha—

"Catuppadiṁ saṅkhamukhiṁ, nāriṁ sabbaṅgasobhiniṁ.
Bhariyaṁ me ānayissasi, evaṁ jānāhi kappaṭa.
Kappaṭa bhiyyo gamissāmi, yojanāni catuddasā"ti.

Atha naṁ kappaṭo "tena hi ehī"ti gahetvā sakaṭṭhānaṁ agamāsi. So katipāhaccayena naṁ āha "nanu maṁ tumhe 'bhariyaṁ te ānayissāmī'ti avocutthā"ti. Āma vuttaṁ, nāhaṁ attano kathaṁ bhindissāmi, bhariyaṁ te ānessāmi, vetanaṁ pana tuyhaṁ ekakasseva dassāmi, tuyhaṁ vetanaṁ dutiyassa[1] pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsi. Ubhinnaṁ pana vo saṁvāsamanvāya puttā vijāyissanti, tehipi bahūhi saddhiṁ tuyhaṁ taṁ pahotu vā mā vā, tvameva jāneyyāsīti. Gadrabho tasmiṁ kathenteyeva anapekkho ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "tadā bhikkhave gadrabhī Janapadakalyāṇī ahosi, gadrabho Nando, vāṇijo ahameva. Evaṁ pubbepesa mayā mātugāmena palobhetvā vinīto"ti jātakaṁ niṭṭhāpesīti.

Nandattheravatthu navamaṁ.

---

10. Cundasūkarikavatthu

Idha socetīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Cundasūkarikaṁ nāma purisaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Tuyhaṁ pana attadutiyassa (Sī), tuyhaṁ attano dutiyassa (Syā)

So kira pañcapaṇṇāsa vassāni sūkare vadhitvā khādanto ca vikkiṇanto ca jīvikaṁ kappesi. Chātakāle sakaṭena vīhiṁ ādāya janapadaṁ gantvā ekanāḷidvenāḷimattena gāmasūkarapotake kiṇitvā sakaṭaṁ pūretvā āgantvā pacchānivesane vajaṁ viya ekaṁ ṭhānaṁ parikkhipitvā[1] tattheva tesaṁ nivāpaṁ ropetvā[2] tesu nānāgacche ca sarīramalañca khāditvā vaḍḍhitesu yaṁ yaṁ māretukāmo hoti, taṁ taṁ āḷāne[3] niccalaṁ bandhitvā sarīramaṁsassa uddhumāyitvā bahalabhāvatthaṁ caturassamuggarena pothetvā "bahalamaṁso jāto"ti ñatvā mukhaṁ vivaritvā antare daṇḍakaṁ datvā lohathāliyā[4] pakkuthitaṁ[5] uṇhodakaṁ mukhe āsiñcati. Taṁ kucchiṁ pavisitvā pakkuthitaṁ[5] karīsaṁ ādāya adhobhāgena nikkhamati, yāva thokampi karīsaṁ atthi, tāva āvilaṁ hutvā nikkhamati, suddhe udare acchaṁ anāvilaṁ hutvā nikkhamati. Athassa avasesaṁ udakaṁ piṭṭhiyaṁ āsiñcati. Taṁ kāḷacammaṁ uppāṭetvā gacchati. Tato tiṇukkāya lomāni jhāpetvā tikhiṇena[6] asinā sīsaṁ chindati. Paggharaṇakaṁ lohitaṁ bhājanena paṭiggahetvā maṁsaṁ lohitena madditvā[7] pacitvā puttadāramajjhe nisinno khāditvā sesaṁ vikkiṇāti. Tassa imināva niyāmena jīvikaṁ kappentassa pañcapaṇṇāsa vassāni atikkantāni. Tathāgate dhuravihāre vasante ekadivasampi pupphamuṭṭhimattena pūjā vā kaṭacchumattaṁ bhikkhadānaṁ vā aññaṁ vā kiñci puññaṁ nāma nāhosi. Athassa sarīre rogo uppajji, jīvantasseva Avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhahi. Avīcisantāpo nāma yojanasate ṭhatvā olokentassa akkhīnaṁ bhijjanasamattho[8] pariḷāho hoti. Vuttampi cetaṁ—

"Tassa ayomayā bhūmi, jalitā tejasāyutā.
Samantā yojanasataṁ, pharitvā tiṭṭhati sabbadā"ti[9].

Nāgasenattherena panassa pākatikaggisantāpato adhimattatāya ayaṁ upamā vuttā "yathā mahārāja kūṭāgāramatto pāsāṇopi nerayikaggimhi pakkhitto khaṇena vilayaṁ gacchati. Nibbattasattā panettha

---

1. Paricchinditvā (Sī) 2. Nivāsāpetvā (Ka) 3. Āḷāhane (Syā, Ka)
4. Lohanāḷiyā (Syā) 5. Pakkaṭṭhitaṁ (Sī) 6. Tiṇhena (Sī, Syā)
7. Vaḍḍhetvā (Sī) 8. Akkhīni bhindanasamattho (Syā, Ka)
9. Ma 3. 222; Aṁ 1. 140 piṭṭhesu.

kammabalena mātukucchigatā viya na vilīyantī"ti[1]. Tassa tasmiṁ santāpe upaṭṭhite kammasarikkhako ākāro uppajji. Gehamajjheyeva sūkararavaṁ ravitvā jaṇṇukehi vicaranto puratthimavatthumpi pacchimavatthumpi gacchati. Athassa gehamānusakā taṁ daḷhaṁ gahetvā mukhaṁ pidahanti. Kammavipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhituṁ. So viravantova ito cito ca vicarati. Samantā sattasu gharesu manussā niddaṁ na labhanti. Maraṇabhayena tajjitassa pana bahinikkhamanaṁ nivāretuṁ asakkonto sabbo gehajano yathā antoṭhito bahi vicarituṁ na sakkoti, tathā gehadvārāni thaketvā bahigehaṁ parivāretvā rakkhanto acchati. Itaro antogeheyeva nirayasantāpena viravanto ito cito ca vicarati. Evaṁ sattadivasāni vicaritvā aṭṭhame[2] divase kālaṁ katvā Avīcimahāniraye nibbatti. Avīcimahānirayo **Devadūtasuttena**[3] vaṇṇetabboti.

Bhikkhū tassa gharadvārena gacchantā taṁ saddaṁ sutvā "sūkarasaddo"ti saññino hutvā vihāraṁ gantvā Satthu santike nisinnā evamāhaṁsu "bhante Cundasūkarikassa gehadvāraṁ pidahitvā sūkarānaṁ māriyamānānaṁ ajjasattamo divaso, gehe kāci maṅgalakiriyā bhavissati maññe. Ettake nāma bhante sūkare mārentassa ekampi mettacittaṁ vā kāruññaṁ vā natthi, na vata no evarūpo kakkhaḷo pharuso satto diṭṭhapubbo"ti. Satthā "na bhikkhave so ime sattadivase[4] sūkare māreti, kammasarikkhakaṁ panassa vipākaṁ udapādi, jīvantasseva Avīcimahānirayasantāpo upaṭṭhāsi. So tena santāpena satta divasāni sūkararavaṁ ravanto antonivesane vicaritvā ajja kālaṁ katvā Avīcimhi nibbatto"ti vatvā "bhante idha loke evaṁ socitvā puna gantvā socanaṭṭhāneyeva nibbatto"ti vutte "āma bhikkhave, pamattā nāma gahaṭṭhā vā hontu pabbajitā vā, ubhayattha socantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

15. "Idha socati pecca socati,
Pāpakārī ubhayattha socati.
So socati so vihaññati,
Disvā kammakiliṭṭhamattano"ti.

---

1. Khu 11. 69 piṭṭhe.
2. Sattame (Sī)
3. Ma 3. 216; Aṁ 1. 137 piṭṭhesu.
4. Imesu sattadivasesu (Ka)

Tattha **pāpakārī**ti nānappakārassa pāpakammassa kārako puggalo "akataṁ vata me kalyāṇaṁ, kataṁ pāpan"ti ekaṁseneva maraṇasamaye **idha socati**, idamassa kammasocanaṁ. Vipākaṁ anubhavanto pana **pecca socati**, idamassa paraloke vipākasocanaṁ. Evaṁ so **ubhayattha socati**yeva. Teneva kāraṇena jīvamānoyeva **so** Cundasūkarikopi **socati. Disvā kammakiliṭṭhan**ti attano kiliṭṭhakammaṁ passitvā nānappakārakaṁ vilapanto vihaññatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Cundasūkarikavatthu dasamaṁ.

---

11. Dhammika-upāsakavatthu

Idha modatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Dhammika-upāsakaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira pañcasatā Dhammika-upāsakā nāma ahesuṁ. Tesu ekekassa pañca pañca upāsakasatāni parivārā. Yo tesaṁ jeṭṭhako, tassa satta puttā satta dhītaro. Tesu ekekassa ekekā salākayāgu salākabhattaṁ pakkhikabhattaṁ nimantanabhattaṁ uposathikabhattaṁ āgantukabhattaṁ saṁghabhattaṁ vassāvāsikaṁ ahosi. Tepi sabbeva anujātaputtā nāma ahesuṁ. Iti cuddasannaṁ puttānaṁ bhariyāya upāsakassāti soḷasa salākayāgu-ādīni pavattanti. Iti so saputtadāro sīlavā kalyāṇadhammo dānasaṁvibhāgarato ahosi. Athassa aparabhāge rogo uppajji, āyusaṅkhāro parihāyi. So dhammaṁ sotukāmo "aṭṭha vā me soḷasa vā bhikkhū pesethā"ti Satthu santikaṁ pahiṇi. Satthā pesesi. Te gantvā tassa mañcaṁ parivāretvā paññattesu āsanesu nisinnā. "Bhante ayyānaṁ me dassanaṁ dullabhaṁ bhavissati, dubbalomhi, etaṁ me suttaṁ sajjhāyathā"ti vutte kataraṁ suttaṁ sotukāmo upāsakāti. "Sabbabuddhānaṁ avijahitaṁ Satipaṭṭhānasuttan"ti vutte "ekāyano ayaṁ bhikkhave maggo sattānaṁ

visuddhiyā”ti[1] suttantaṁ paṭṭhapesuṁ. Tasmiṁ khaṇe chahi devalokehi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā sahassasindhavayuttā diyaḍḍhayojanasatikā cha rathā āgamiṁsu. Tesu ṭhitā devatā “amhākaṁ devalokaṁ nessāma, amhākaṁ devalokaṁ nessāma, ambho mattikabhājanaṁ bhinditvā suvaṇṇabhājanaṁ gaṇhanto viya amhākaṁ devaloke abhiramituṁ idha nibbattāhi, amhākaṁ devaloke abhiramituṁ idha nibbattāhī”ti vadiṁsu. Upāsako dhammassavanantarāyaṁ anicchanto “āgametha āgamethā”ti āha. Bhikkhū “amhe vāretī”ti saññāya tuṇhī ahesuṁ.

Athassa puttadhītaro “amhākaṁ pitā pubbe dhammassavanena atitto ahosi, idāni pana bhikkhū pakkosāpetvā sajjhāyaṁ kāretvā sayameva vāreti, maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthī”ti viraviṁsu. Bhikkhū “idāni anokāso”ti uṭṭhāyāsanā pakkamiṁsu. Upāsako thokaṁ vītināmetvā satiṁ paṭilabhitvā putte pucchi “kasmā kandathā”ti. “Tāta tumhe bhikkhū pakkosāpetvā dhammaṁ suṇantā sayameva vārayittha, atha mayaṁ maraṇassa abhāyanakasatto nāma natthī”ti kandimhāti. Ayyā pana kuhinti. “Anokāso”ti uṭṭhāyāsanā pakkantā tātāti. “Nāhaṁ ayyehi saddhiṁ kathemī”ti vutte atha kena saddhiṁ kathetāti. Chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā ādāya ākāse ṭhatvā “amhākaṁ devaloke abhirama, amhākaṁ deva loke abhiramā”ti saddaṁ karonti, tāhi saddhiṁ kathemīti. Kuhiṁ tāta rathā, na mayaṁ passāmāti. Atthi pana mayhaṁ ganthitāni pupphānīti. Atthi tātāti. Kataro devaloko ramaṇīyoti. Sabbabodhisattānaṁ Buddhamātāpitūnañca vasitaṭṭhānaṁ Tusitabhavanaṁ ramaṇīyaṁ tātāti. Tena hi “Tusitabhavanato āgatarathe laggatū”ti pupphadāmaṁ khipathāti. Te khipiṁsu. Taṁ rathadhure laggitvā ākāse olambi. Mahājano tadeva passati, rathaṁ na passati. Upāsako “passathetaṁ pupphadāman”ti vatvā “āma passāmā”ti vutte “etaṁ Tusitabhavanato āgatarathe olambati. Ahaṁ Tusitabhavanaṁ gacchāmi, tumhe mā cintayittha, mama santike nibbattitukāmā hutvā mayā kataniyāmeneva puññāni karothā”ti vatvā kālaṁ katvā rathe patiṭṭhāsi.

---

1. Dī 2. 231; Ma 1. 70 piṭṭhesu.

Tāvadevassa tigāvutappamāṇo saṭṭhisakaṭabhārālaṅkārapaṭimaṇḍito attabhāvo nibbatti, accharāsahassaṁ parivāresi, pañcavīsatiyojanikaṁ kanakavimānaṁ pāturahosi. Tepi bhikkhū vihāraṁ anuppatte Satthā pucchi "sutā bhikkhave upāsakena dhammadesanā"ti[1]. Āma bhante, antarāyeva pana "āgamethā"ti vāresi. Athassa puttadhītaro kandiṁsu. Mayaṁ "idāni anokāso"ti uṭṭhāyāsanā nikkhantāti. Na so bhikkhave tumhehi saddhiṁ kathesi, chahi devalokehi devatā cha rathe alaṅkaritvā āharitvā taṁ upāsakaṁ pakkosiṁsu. So dhammadesanāya antarāyaṁ anicchanto tāhi saddhiṁ kathesīti. Evaṁ bhanteti. Evaṁ bhikkhaveti. Idāni kuhiṁ nibbattoti. Tusitabhavane bhikkhaveti. Bhante idāni idha ñātimajjhe modamāno vicaritvā idāneva gantvā puna modanaṭṭhāneyeva nibbattoti. "Āma bhikkhave, appamattā hi gahaṭṭhā vā pabbajitā vā sabbattha modantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

16. "Idha modati pecca modati,
Katapuñño ubhayattha modati.
So modati so pamodati,
Disvā kammavisuddhimattano"ti.

Tattha **katapuñño**ti nānappakārassa kusalassa kārako puggalo "akataṁ vata me pāpaṁ, kataṁ me kalyāṇan"ti idha kammamodanena, pecca vipākamodanena modati. Evaṁ **ubhayattha modati** nāma. **Kammavisuddhin**ti Dhammika-upāsakopi attano kammavisuddhiṁ puññakammasampattiṁ disvā kālakiriyato pubbe idhalokepi modati, kālaṁ katvā idāni paralokepi atimodatiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Dhammika-upāsakavatthu ekādasamaṁ.

---

1. Tumhehi bhikkhave upāsakassa dhammo desitoti (Ka)

12. Devadattavatthu

Idha tappatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Devadattaṁ ārabbha kathesi.

Devadattassa vatthu pabbajitakālato paṭṭhāya yāva pathavippavesanā Devadattaṁ ārabbha bhāsitāni sabbāni jātakāni vitthāretvā kathitaṁ. Ayaṁ panettha saṅkhepo—Satthari Anupiyaṁ nāma Mallānaṁ nigamo atthi, taṁ nissāya Anupiyambavane viharanteyeva Tathāgatassa lakkhaṇapaṭiggahaṇadivaseyeva asītisahassehi ñātikulehi "rājā vā hotu, Buddho vā, khattiyaparivārova vicarissatī"ti asītisahassaputtā paṭiññātā. Tesu yebhuyyena pabbajitesu Bhaddiyaṁ nāma rājānaṁ Anuruddhaṁ Ānandaṁ Bhaguṁ Kimilaṁ[1] Devadattanti ime cha Sakye apabbajante disvā "mayaṁ attano putte pabbājema, ime cha Sakyā na ñātakā maññe, kasmā[2] na pabbajantī"ti kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Atha kho Mahānāmo Sakyo Anuruddhaṁ upasaṅkamitvā "tāta amhākaṁ kulā pabbajito natthi, tvaṁ vā pabbaja[3], ahaṁ vā pabbajissāmī"ti āha. So pana sukhumālo hoti sampannabhogo, "natthī"tivacanampi tena na sutapubbaṁ. Ekadivasañhi tesu chasu khattiyesu guḷakīḷaṁ kīḷantesu Anuruddho pūvena parājito pūvatthāya pahiṇi, athassa mātā pūve sajjetvā pahiṇi. Te khāditvā puna kīḷiṁsu. Punappunaṁ tasseva parājayo hoti. Mātā panassa pahite pahite tikkhattuṁ pūve pahiṇitvā catutthavāre "pūvā natthī"ti pahiṇi. So "natthī"ti vacanassa asutapubbattā "esāpekā pūvavikati bhavissatī"ti maññamāno "natthipūvaṁ me āharathā"ti pesesi. Mātā panassa "natthipūvaṁ kira ayye dethā"ti vutte "mama puttena 'natthī'ti padaṁ na sutapubbaṁ, iminā pana upāyena naṁ etamatthaṁ jānāpessāmī"ti tucchaṁ suvaṇṇapātiṁ aññāya suvaṇṇapātiyā paṭikujjitvā pesesi. Nagarapariggāhikā devatā cintesuṁ "Anuruddhasakyena annabhārakāle attano bhāgabhattaṁ Upariṭṭhapaccekabuddhassa datvā 'natthīti me vacanassa savanaṁ mā hotu, bhojanuppatti[4] ṭṭhānajānanaṁ mā hotū"ti patthanā katā, sacāyaṁ tucchapātiṁ passissati, devasamāgamaṁ pavisituṁ na labhissāma, sīsampi no sattadhā phaleyyā"ti.

---

1. Kimbilaṁ (Sī, Syā)
2. Tasmā (Sī)
3. Pabbajissasi (Sī, Ka) Vi 4. 336 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
4. Bhojanuppattiyā (Sī)

Atha naṁ pātiṁ dibbapūvehi puṇṇaṁ akaṁsu. Tassā guḷamaṇḍale ṭhapetvā ugghāṭitamattāya pūvagandho sakalanagare chādetvā ṭhito. Pūvakhaṇḍaṁ mukhe ṭhapitamattameva sattarasaharaṇīsahassāni anuphari.

So cintesi "nāhaṁ mātu piyo, ettakaṁ me kālaṁ imaṁ natthipūvaṁ nāma na paci, ito paṭṭhāya aññaṁ pūvaṁ nāma na khādissāmī"ti, so gehaṁ gantvāva mātaraṁ pucchi "amma tumhākaṁ ahaṁ piyo, appiyo"ti. Tāta ekakkhino akkhi viya ca hadayaṁ viya ca ativiya piyo me ahosīti. Atha kasmā ettakaṁ kālaṁ mayhaṁ natthi pūvaṁ na pacittha ammāti. Sā cūḷūpaṭṭhākaṁ pucchi "atthi kiñci pātiyaṁ tātā"ti "paripuṇṇā ayye pāti pūvehi, evarūpā pūvā nāma me na diṭṭhapubbā"ti ārocesi. Sā cintesi "mayhaṁ putto puññavā katābhinīhāro bhavissati, devatāhi pātiṁ pūretvā pūvā pahitā bhavissantī"ti. Atha naṁ putto amma ito paṭṭhāyāhaṁ aññaṁ pūvaṁ nāma na khādissāmi, natthipūvameva paceyyāsīti. Sāpissa tato paṭṭhāya "pūvaṁ khāditukāmomhī"ti vutte tucchapātimeva aññāya pātiyā paṭikujjitvā pesesi. Yāva agāramajjhe vasi, tāvassa devatāva pūve[1] pahiṇiṁsu.

So ettakampi ajānanto pabbajjaṁ nāma kiṁ jānissati. Tasmā "kā esā pabbajjā nāmā"ti bhātaraṁ pucchitvā ohāritakesamassunā kāsāyanivatthena kaṭṭhattharake[2] vā bidalamañcake vā[3] nipajjitvā viṇḍāya carantena viharitabbaṁ. "Esā pabbajjā nāmā"ti vutte "bhātika ahaṁ sukhumālo. Nāhaṁ sakkhissāmi pabbajitun"ti āha. Tena hi tāta kammantaṁ uggahetvā gharāvāsaṁ vasa. Na hi sakkā amhesu ekena apabbajitunti. Atha naṁ "ko esa kammanto nāmā"ti pucchi. Bhattuṭṭhānaṭṭhānampi ajānanto kulaputto kammantaṁ nāma kiṁ jānissatīti. Ekadivasaṁ hi tiṇṇaṁ khattiyānaṁ kathā udapādi "bhattaṁ nāma kuhiṁ uṭṭhahatī"ti. Kimilo āha "koṭṭhe uṭṭhahatī"ti. Atha naṁ Bhaddiyo "tvaṁ bhattassa uṭṭhānaṭṭhānaṁ na jānāsi, bhattaṁ nāma ukkhaliyaṁ uṭṭhahatī"ti āha. Anuruddho "tumhe dvepi na jānātha, bhattaṁ nāma ratanamakuḷāya suvaṇṇapātiyaṁ uṭṭhahatī"ti āha.

---

1. Devatā dibbapūve (Syā) 2. Kaṭṭhatthare (Ka) 3. Viraḷamañcake vā (Ka)

Tesu kira ekadivasaṁ Kimilo koṭṭhato vīhī otāriyamāne disvā “ete koṭṭheyeva jātā”ti saññī ahosi. Bhaddiyo ekadivasaṁ ukkhalito bhattaṁ vaḍḍhiyamānaṁ disvā “ukkhaliyaññeva uppannan”ti saññī ahosi. Anuruddhena pana neva vīhī koṭṭentā, na bhattaṁ pacantā, na vaḍḍhentā diṭṭhapubbā, vaḍḍhetvā pana purato ṭhapitameva passati. So bhuñjitukāmakāle “bhattaṁ pātiyaṁ uṭṭhahatī”ti saññamakāsi. Evaṁ tayopi te bhattuṭṭhānaṭṭhānaṁ na jānanti. Tenāyaṁ “ko esa kammanto nāmā”ti pucchitvā “paṭhamaṁ khettaṁ kasāpetabban”ti ādikaṁ saṁvacchare saṁvacchare kattabbaṁ kiccaṁ sutvā “kadā kammantānaṁ anto paññāyissati, kadā mayaṁ appossukkā bhoge bhuñjissāmā”ti vatvā kammantānaṁ apariyantatāya akkhātāya[1] “tena hi tvaññeva gharāvāsaṁ vasa, na mayhaṁ etenattho”ti mātaraṁ upasaṅkamitvā “anujānāhi maṁ amma, pabbajissāmī”ti vatvā tāya nānappakārehi tikkhattuṁ paṭikkhipitvā “sace te sahāyako Bhaddiyarājā pabbajissati, tena saddhiṁ pabbajāhī”ti vutte taṁ upasaṅkamitvā “mama kho samma pabbajjā tava paṭibaddhā”ti vatvā taṁ nānappakārehi saññāpetvā sattame divase attanā saddhiṁ pabbajanatthāya paṭiññaṁ gaṇhi.

Tato Bhaddiyo Sakyarājā Anuruddho Ānando Bhagu Kimilo Devadattoti ime cha khattiyā Upālikappakasattamā devā viya dibbasampattiṁ sattāhaṁ sampattiṁ anubhavitvā uyyānaṁ gacchantā viya caturaṅginiyā senāya nikkhamitvā paravisayaṁ patvā rājāṇāya senaṁ nivattāpetvā paravisayaṁ okkamiṁsu. Tattha cha khattiyā attano attano ābharaṇāni omuñcitvā bhaṇḍikaṁ katvā “handa bhaṇe Upāli nivattassu, alaṁ te ettakaṁ jīvikāyā”ti tassa adaṁsu. So tesaṁ pādamūle parivattitvā paridevitvā tesaṁ āṇaṁ atikkamituṁ asakkonto uṭṭhāya taṁ gahetvā nivatti. Tesaṁ dvidhā jātakāle[2] vanaṁ ārodanappattaṁ viya pathavīkampamānākārappattā viya ahosi. Upāli kappakopi thokaṁ gantvā nivattitvā “caṇḍā kho Sākiyā, ‘iminā kumārā nippātitā’ti ghāteyyumpi maṁ. Ime hi nāma Sakyakumārā evarūpaṁ sampattiṁ pahāya imāni anagghāni ābharaṇāni kheḷapiṇḍaṁ viya chaḍḍetvā pabbajissanti,

1. Akkhayatāya (Ka) 2. Bhijjitakāle (Ka)

kimaṅgaṁ panāhan"ti bhaṇḍitaṁ omuñcitvā tāni ābharaṇāni rukkhe laggetvā "atthikā gaṇhantū"ti vatvā tesaṁ santikaṁ gantvā tehi "kasmā nivattosī"ti puṭṭho tamatthaṁ ārocesi. Atha naṁ te ādāya Satthu santikaṁ gantvā "mayaṁ bhante Sākiyā nāma mānanissitā, ayaṁ amhākaṁ dīgharattaṁ paricārako, imaṁ paṭhamataraṁ pabbājetha, mayamassa abhivādanādīni karissāma, evaṁ no māno nimmānāyissatī"ti vatvā taṁ paṭhamataraṁ pabbājetvā pacchā sayaṁ pabbajiṁsu. Tesu āyasmā Bhaddiyo teneva antaravassena tevijjo ahosi. Āyasmā Anuruddho dibbacakkhuko hutvā pacchā **Mahāvitakkasuttaṁ**[1] sutvā arahattaṁ pāpuṇi. Āyasmā Ānando sotāpattiphale patiṭṭhahi. Bhagutthero ca Kimilatthero ca aparabhāge vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Devadatto pothujjanikaṁ iddhiṁ patto.

Aparabhāge Satthari Kosambiyaṁ viharante sasāvakasaṁghassa Tathāgatassa mahanto lābhasakkāro nibbatti. Vatthabhesajjādihatthā manussā vihāraṁ pavisitvā "kuhiṁ Satthā, kuhiṁ Sāriputtatthero, kuhiṁ Mahāmoggallānatthero, kuhiṁ Mahākassapatthero, kuhiṁ Bhaddiyatthero, kuhiṁ Anuruddhatthero, kuhiṁ Ānandatthero kuhiṁ Bhagutthero, kuhiṁ Kimilatthero"ti asītimahāsāvakānaṁ nisinnaṭṭhānaṁ olokentā vicaranti. "Devadattattero kuhiṁ nisinno vā, ṭhito vā"ti pucchanto nāma natthi. So cintesi "ahampi etehi saddhiññeva pabbajito, etepi khattiyapabbajitā, ahampi khattiyapabbajito, lābhasakkārahatthā manussā eteyeva pariyesanti, mama nāmaṁ gahetāpi natthi. Kena nu kho saddhiṁ ekato hutvā kaṁ pasādetvā mama lābhasakkāraṁ nibbatteyyan"ti. Athassa etadahosi "ayaṁ kho rājā Bimbisāro paṭhamadassaneneva ekādasahi nahutehi saddhiṁ sotāpattiphale patiṭṭhito, na sakkā etena saddhiṁ ekato bhavituṁ, Kosalaraññāpi saddhiṁ na sakkā bhavituṁ. Ayaṁ kho pana rañño putto Ajātasattu kumāro kassaci guṇadose na jānāti, etena saddhiṁ ekato bhavissāmī"ti. So Kosambito Rājagahaṁ gantvā kumārakavaṇṇaṁ abhinimminitvā cattāro āsīvise catūsu hatthapādesu ekaṁ gīvāya

1. Aṁ 3. 62 piṭṭhe.

pilandhitvā ekaṁ sīse cumbaṭakaṁ[1] katvā ekaṁ ekaṁsaṁ karitvā imāya ahimekhalāya ākāsato oruyha Ajātasattussa ucchaṅge nisīditvā tena bhītena "kosi tvan"ti vutte "ahaṁ Devadatto"ti vatvā tassa bhayavinodanatthaṁ taṁ attabhāvaṁ paṭisaṁharitvā[2] saṁghāṭipattacīvaradharo purato ṭhatvā taṁ pasādetvā lābhasakkāraṁ nibbattesi. So lābhasakkārābhibhūto "ahaṁ bhikkhusaṁghaṁ pariharissāmī"ti pāpakaṁ cittaṁ uppādetvā saha cittuppādena iddhito parihāritvā Satthāraṁ Veḷuvanavihāre sarājikāya parisāya dhammaṁ desentaṁ vanditvā uṭṭhāyāsanā añjaliṁ paggayha "Bhagavā bhante etarahi jiṇṇo vuḍḍho mahallako, appossukko diṭṭhadhammasukhavihāraṁ anuyuñjatu, ahaṁ bhikkhusaṁghaṁ pariharissāmi, niyyādetha me bhikkhusaṁghan"ti vatvā Satthārā kheḷāsakavādena apasādetvā paṭikkhitto anattamano imaṁ paṭhamaṁ Tathāgate āghātaṁ bandhitvā pakkāmi.

Athassa Bhagavā Rājagahe pakāsanīyakammaṁ kāresi. So "pariccatto dāni ahaṁ samaṇena Gotamena, idānissa anatthaṁ karissāmī"ti Ajātasatthuṁ upasaṅkamitvā "pubbe kho kumāra manussā dīghāyukā, etarahi appāyukā. Ṭhānaṁ kho panetaṁ vijjati, yaṁ tvaṁ kumārova samāno kālaṁ kareyyāsi, tena hi tvaṁ kumāra pitaraṁ hantvā rājā hohi, ahaṁ Bhagavantaṁ hantvā Buddho bhavissāmī"ti vatvā tasmiṁ rajje patiṭṭhite Tathāgatassa[3] vadhāya purise payojetvā tesu sotāpattiphalaṁ patvā nivattesu sayaṁ Gijjhakūṭapabbataṁ abhiruhitvā "ahameva samaṇaṁ Gotamaṁ jīvitā voropessāmī"ti silaṁ pavijjhitvā ruhiruppādakakammaṁ katvā imināpi upāyena māretuṁ asakkonto puna Nāḷāgiriṁ vissajjāpesi. Tasmiṁ āgacchante Ānandatthero attano jīvitaṁ Satthu pariccajitvā purato aṭṭhāsi. Satthā nāgaṁ dametvā nagarā nikkhamitvā vihāraṁ gantvā anekasahassehi upāsakehi abhihaṭaṁ mahādānaṁ paribhuñjitvā tasmiṁ divase sannipatitānaṁ aṭṭhārasakoṭisaṅkhātānaṁ Rājagahavāsīnaṁ anupubbiṁ kathaṁ kathekvā caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamaye jāte "aho āyasmā Ānando mahāguṇo, tathārūpe nāma hatthināge āgacchante attano jīvitaṁ

1. Cumbuṭakaṁ (ka) 2. Vijahitvā (Ka) 3. Tathāgataṁ (Ka)

pariccajitvā Satthu puratova aṭṭhāsī”ti therassa guṇakathaṁ sutvā “na bhikkhave idāneva, pubbepesa mamatthāya jīvitaṁ pariccajiyevā”ti vatvā bhikkhūhi yācito **Cūḷahaṁsa**[1]**mahāhaṁsa**[2]**kakkaṭakajātakāni**[3] kathesi. Devadattassāpi kammaṁ neva pākaṭaṁ, tathā rañño mārāpitattā, na vadhakānaṁ payojitattā, na silāya paviddhattā[4] pākaṭaṁ ahosi, yathā Nāḷāgirihatthino vissajjitattā. Tadā hi mahājano “rājāpi Devadatteneva mārāpito, vadhakopi payojito, silāpi apaviddhā. Idāni pana tena Nāḷāgiri vissajjāpito, evarūpaṁ nāma pāpakaṁ gahetvā rājā vicaratī”ti kolāhalamakāsi.

Rājā mahājanassa kathaṁ sutvā pañca thālipākasatāni nīharāpetvā na puna tassūpaṭṭhānaṁ agamāsi, nāgarāpissa kulaṁ upagatassa bhikkhāmattampi na adaṁsu. So parihīnalābhasakkāro kohaññena jīvitukāmo Satthāraṁ upasaṅkamitvā pañca vatthūni yācitvā Bhagavatā “alaṁ Devadatta, yo icchati, so āraññako hotū”ti paṭikkhitto kassāvuso vacanaṁ sobhanaṁ, kiṁ Tathāgatassa udāhu mama, ahañhi ukkaṭṭhavasena evaṁ vadāmi “sādhu bhante bhikkhū yāvajīvaṁ āraññakā assu, piṇḍapātikā, paṁsukūlikā, rukkhamūlikā, macchamaṁsaṁ na khādeyyun”ti. “Yo dukkhā muccitukāmo, so mayā saddhiṁ āgacchatū”ti vatvā pakkāmi. Tassa vacanaṁ sutvā ekacce navakapabbajitā mandabuddhino “kalyāṇaṁ Devadatto āha, etena saddhiṁ vicarissāmā”ti tena saddhiṁ ekato ahesuṁ. Iti so pañcasatehi bhikkhūhi saddhiṁ tehi pañcahi vatthūhi lūkhappasannaṁ janaṁ saññāpento kulesu viññāpetvā viññāpetvā bhuñjanto saṁghabhedāya parakkami. So Bhagavatā “saccaṁ kira tvaṁ Devadatta saṁghabhedāya parakkamasi cakkabhedāyā”ti puṭṭho “saccaṁ Bhagavā”ti vatvā “garuko kho Devadatta saṁghabhedo”ti-ādīhi ovaditopi Satthu vacanaṁ anādiyitvā pakkanto āyasmantaṁ Ānandaṁ Rājagahe piṇḍāya carantaṁ disvā “ajjatagge dānāhaṁ āvuso Ānanda aññatreva Bhagavatā, aññatra bhikkhusaṁghā uposathaṁ karissāmi, saṁghakammaṁ karissāmī”ti āha. Thero tamatthaṁ Bhagavato ārocesi. Taṁ viditvā Satthā uppannadhammasaṁvego hutvā

1. Khu 5. 326; Khu 6. 83 piṭṭhesu.
2. Khu 6. 90 piṭṭhe.
3. Khu 5. 78 piṭṭhe.
4. Pavijjhitattā (Ka)

"Devadatto sadevakassa lokassa anatthanissitaṁ attano Avīcimhi paccanakakammaṁ karotī"ti vitakketvā—

"Sukarāni asādhūni, attano ahitāni ca.
Yaṁ ve hitañca sādhuñca, taṁ ve paramadukkaran"ti[1]—

Imaṁ gāthaṁ vatvā puna imaṁ udānaṁ udāneti—

"Sukaraṁ sādhunā sādhu, sādhu pāpena dukkaraṁ,
Pāpaṁ pāpena sukaraṁ, pāpamariyehi dukkaran"ti[2].

Atha kho Devadatto uposathadivase attano parisāya saddhiṁ ekamantaṁ nisīditvā "yassimāni pañca vatthūni khamanti, so salākaṁ gaṇhatū"ti vatvā pañcasatehi vajjiputtakehi navakehi appakataññūhi salākāya gahitāya saṁghaṁ bhinditvā te bhikkhū ādāya Gayāsīsaṁ agamāsi. Tassa tattha gatabhāvaṁ sutvā Satthā tesaṁ bhikkhūnaṁ ānayanatthāya dve aggasāvake pesesi. Te tattha gantvā ādesanāpāṭihāriyānusāsaniyā ceva iddhipāṭihāriyānusāsaniyā ca anusāsantā te amataṁ pāyetvā ādāya ākāsena āgamiṁsu. Kokālikopi kho "uṭṭhehi āvuso Devadatta, nītā te bhikkhū Sāriputtamoggallānehi, nanu tvaṁ mayā vutto 'mā āvuso Sāriputtamoggallāne vissāsī'ti. Pāpicchā Sāriputtamoggallānā, pāpikānaṁ icchānaṁ vasaṁ gatā"ti vatvā jaṇṇukena hadayamajjhe pahari, tassa tattheva uṇhaṁ lohitaṁ mukhato uggañchi. Āyasmantaṁ pana Sāriputtaṁ bhikkhusaṁghaparivutaṁ ākāsena āgacchantaṁ disvā bhikkhū āhaṁsu "bhante āyasmā Sāriputto gamanakāle attadutiyo gato, idāni mahāparivāro āgacchanto sobhatī"ti. Satthā "na bhikkhave idāneva Sāriputto sobhati, pubbe tiracchānayoniyaṁ nibbattakālepi mayhaṁ putto mama santikaṁ āgacchanto sobhiyevā"ti vatvā—

"Hoti sīlavataṁ attho, paṭisanthāravuttinaṁ.
Lakkhaṇaṁ passa āyantaṁ, ñātisaṁghapurakkhataṁ.
Atha passasi'maṁ kāḷaṁ, suvihīnaṁva ñātibhī"ti[3]—

1. Khu 1. 38; Vi 4. 361 piṭṭhesu. 2. Khu 1. 150 piṭṭhe Udāne. 3. Khu 5. 3 piṭṭhe.

idaṁ jātakaṁ kathesi. Puna bhikkhūhi "bhante Devadatto kira dve aggasāvake ubhosu passesu nisīdāpetvā 'Buddhalīḷāya dhammaṁ desessāmī'ti tumhākaṁ anukiriyaṁ karotī"ti vutte "na bhikkhave idāneva, pubbepesa mama anukiriyaṁ kātuṁ vāyami, na pana sakkhī"ti vatvā—

"Api vīraka passesi, sakuṇaṁ mañjubhāṇakaṁ.
Mayūragīvasaṅkāsaṁ, patiṁ mayhaṁ saviṭṭhakaṁ.

Udakathalacarassa pakkhino,
Niccaṁ āmakamacchabhojino.
Tassānukaraṁ saviṭṭhako,
Sevāle paliguṇṭhito mato"ti[1]—

ādinā jātakaṁ vatvā aparāparesupi divasesu tathānurūpameva kathaṁ ārabbha—

"Acāri vatāyaṁ vitudaṁ vanāni,
Kaṭṭhaṅgarukkhesu asārakesu.
Athā'sadā khadiraṁ jātasāraṁ,
Yattha'bbhidā garuḷo uttamaṅgan"ti[2].

"Lasī ca te nipphalitā, matthako ca padālito.
Sabbā te phāsukā bhaggā, ajja kho tvaṁ virocasī"ti[3]—

evamādīni jātakāni kathesi. Puna "akataññū Devadatto"ti kathaṁ ārabbha—

"Akaramhasa te kiccaṁ, yaṁ balaṁ ahuvamhase.
Migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase.
Mama lohitabhakkhassa, niccaṁ luddāni kubbato.
Dantantaragato santo, taṁ bahuṁ yampi jīvasī"ti[4]—

ādīni jātakāni kathesi. Puna vadhāya parisakkanamassa ārabbha—

"Ñātametaṁ kuruṅgassa, yaṁ tvaṁ sepaṇṇi siyyasi.
Aññaṁ sepaṇṇi gacchāmi, na me te ruccate phalan"ti[5]—

---

1. Khu 5. 54 piṭṭhe.
2. Khu 5. 56 piṭṭhe.
3. Khu 5. 33 piṭṭhe.
4. Khu 5. 97 piṭṭhe.
5. Khu 5. 6 piṭṭhe.

ādīni jātakāni kathesi. Punadivase[1] "ubhato parihīno Devadatto lābhasakkārato ca sāmaññato cā"ti kathāsu pavattamānāsu "na bhikkhave idāneva Devadatto parihīno, pubbepesa parihīnoyevā"ti vatvā—

"Akkhī bhinnā paṭo naṭṭho, sakhigehe ca bhaṇḍanaṁ.
Ubhato paduṭṭhā kammantā, udakamhi thalamhi cā"ti[2]—

ādīni jātakāni kathesi. Evaṁ Rājagahe viharantova Devadattaṁ ārabbha bahūni jātakāni kathetvā Rājagahato Sāvatthiṁ gantvā Jetavane vihāre vāsaṁ kappesi. Devadattopi kho nava māse gilāno pacchime kāle Satthāraṁ daṭṭhukāmo hutvā attano sāvake āha "ahaṁ Satthāraṁ daṭṭhukāmo, taṁ me dassethā"ti. "Tvaṁ samatthakāle Satthārā saddhiṁ verī hutvā acari, na mayaṁ tattha nessāmā"ti vutte "mā maṁ nāsetha, mayā Satthari āghāto kato, Satthu pana mayi kesaggamattopi āghāto natthi. So hi Bhagavā—

Vadhake Devadattamhi, core Aṅgulimālake.
Dhanapāle Rāhule ca, sabbattha samamānasoti[3]—

dassetha me Bhagavantan"ti punappunaṁ yāci. Atha naṁ te mañcakenādāya nikkhamiṁsu. Tassa āgamanaṁ sutvā bhikkhū Satthu ārocesuṁ "bhante Devadatto kira tumhākaṁ dassanatthāya āgacchatī"ti. Na bhikkhave so tenattabhāvena maṁ passituṁ labhissatīti. [4]Devadatto kira pañcannaṁ vatthūnaṁ āyācitakālato paṭṭhāya puna Buddhaṁ daṭṭhuṁ na labhati[4], ayaṁ dhammatā. Asukaṭṭhānañca asukaṭṭhānañca āgato bhanteti. Yaṁ icchati, taṁ karotu, na so maṁ passituṁ labhissatīti. Bhante ito yojanamattaṁ āgato, aḍḍhayojanaṁ, gāvutaṁ, Jetavanapokkharaṇīsamīpaṁ āgato bhanteti. Sacepi Antojetavanaṁ pavisati, neva maṁ passituṁ labhissatīti. Devadattaṁ gahetvā āgatā Jetavanapokkharaṇītīre mañcaṁ otāretvā pokkharaṇiṁ[5] nhāyituṁ otariṁsu. Devadattopi kho mañcato vuṭṭhāya ubho pāde bhūmiyaṁ ṭhapetvā nisīdi. Pādā pathaviṁ

---

1. Puna (Sī, Syā) 2. Khu 5. 32 piṭṭhe. 3. Khu 3. 51; Khu 11. 396 piṭṭhesu.
4-4. Bhikkhū kira ... na labhanti (Sī, Syā) 5. Pokkharaṇiyaṁ (Syā)

pavisiṁsu. So anukkamena yāva gopphakā, yāva jaṇṇukā, yāva kaṭito, yāva thanato, yāva gīvato pavisitvā hanukaṭṭhikassa bhūmiyaṁ paviṭṭhakāle—

"Imehi aṭṭhīhi[1] tamaggapuggalaṁ,
Devātidevaṁ naradammasārathiṁ.
Samantacakkhuṁ satapuññalakkhaṇaṁ,
Pāṇehi Buddhaṁ saraṇaṁ upemī"ti[2]—

imaṁ gāthamāha. Idaṁ kira ṭhānaṁ disvā Tathāgato Devadattaṁ pabbājesi. Sace hi na so pabbajissa, gihī hutvā kammañca bhāriyaṁ akarissa, āyatiṁ bhavanissaraṇapaccayaṁ[3] kātuṁ na sakkhissa, pabbajitvā ca pana kiñcāpi kammaṁ bhāriyaṁ karissati, āyatiṁ bhavanissaraṇapaccayaṁ kātuṁ sakkhissatīti taṁ Satthā pabbājesi. So hi ito satasahassakappamatthake Aṭṭhissaro nāma Paccekabuddho bhavissati, so pathaviṁ pavisitvā Avīcimhi nibbatti. Niccale Buddhe aparajjhabhāvena pana niccalova hutvā paccatūti[4] yojanasatike Anto-avīcimhi yojanasatubbedhamevassa sarīraṁ nibbatti. Sīsaṁ yāva kaṇṇasakkhalito upari ayakapallaṁ[5] pāvisi, pādā yāva gopphakā heṭṭhā ayapathaviyaṁ paviṭṭhā, mahātālakkhandhaparimāṇaṁ ayasūlaṁ pacchimabhittito nikkhamitvā piṭṭhimajjhaṁ bhinditvā urena nikkhamitvā purimabhittiṁ pāvisi, aparaṁ dakkhiṇabhittito nikkhamitvā dakkhiṇapassaṁ bhinditvā vāmapassena nikkhamitvā uttarabhittiṁ pāvisi, aparaṁ upari kapallato nikkhamitvā matthakaṁ bhinditvā adhobhāgena nikkhamitvā ayapathaviṁ pāvisi. Evaṁ so tattha niccalova pacci.

Bhikkhū "ettakaṁ ṭhānaṁ Devadatto āgacchanto Satthāraṁ daṭṭhuṁ alabhitvāva pathaviṁ paviṭṭho"ti kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā "na bhikkhave Devadatto idāneva mayi aparajjhitvā pathaviṁ pāvisi, pubbepi paviṭṭhoyevā"ti vatvā hatthirājakāle maggamūḷhaṁ purisaṁ samassāsetvā attano piṭṭhiṁ āropetvā khemantaṁ pāpitassa[6] puna tikkhattuṁ āgantvā aggaṭṭhāne

1. Aṭṭhehi (Sī) 2. Khu 11. 116 piṭṭhe.
3. Āyatibhavassa ca paccayaṁ (Sī), āyatiṁ bhavassa paccayaṁ (Syā)
4. Paccati (Syā) 5. Ayakapālaṁ (Sī) 6. Pāpitena tena (Sī)

majjhimaṭṭhāne mūleti evaṁ dante chinditvā tatiyavāre mahāpurisassa cakkhupathaṁ atikkamantassa tassa pathaviṁ paviṭṭhabhāvaṁ dīpetuṁ—

"Akataññussa posassa, niccaṁ vivaradassino.
Sabbaṁ ce pathaviṁ dajjā, neva naṁ abhirādhaye"ti[1]—

Idaṁ jātakaṁ kathetvā punapi tatheva kathāya samuṭṭhitāya khantivādibhūte attani aparajjhitvā Kalāburājabhūtassa tassa pathaviṁ paviṭṭhabhāvaṁ dīpetuṁ **Khantivādijātakañca**[2], Cūḷadhammapālabhūte attani aparajjhitvā Mahāpatāparājabhūtassa tassa pathaviṁ paviṭṭhabhāvaṁ dīpetuṁ **Cūḷadhammapālajātakañca**[3] kathesi.

Pathaviṁ paviṭṭhe pana Devadatte mahājano haṭṭhatuṭṭho dhajapaṭākakadaliyo ussāpetvā puṇṇaghaṭe ṭhapetvā "lābhā vata no"ti mahantaṁ chaṇaṁ anubhoti. Tamatthaṁ Bhagavato ārocesuṁ. Bhagavā "na bhikkhave idāneva Devadatte mate mahājano tussati, pubbepi tussiyevā"ti vatvā sabbajanassa appiye caṇḍe pharuse Bārāṇasiyaṁ Piṅgalaraññe nāma mate mahājanassa tuṭṭhabhāvaṁ dīpetuṁ—

"Sabbo jano hiṁsito Piṅgalena,
Tasmiṁ mate paccayā vedayanti.
Piyo nu te āsi akaṇhanetto,
Kasmā tuvaṁ rodasi dvārapāla.

Na me piyo āsi akaṇhanetto,
Bhāyāmi paccāgamanāya tassa.
Ito gato hiṁseyya maccurājaṁ,
So hiṁsito āneyya puna idhā"ti[4]—

Idaṁ **Piṅgalajātakaṁ** kathesi. Bhikkhū Satthāraṁ pucchiṁsu "idāni bhante Devadatto kuhiṁ nibbatto"ti. Avīcimahāniraye bhikkhaveti. Bhante idha tappanto vicaritvā puna gantvā tappanaṭṭhāneyeva nibbattoti. "Āma bhikkhave, pabbajitā vā hontu gahaṭṭhā vā, pamādavihārino ubhayattha tappantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Khu 5. 17, 199 piṭṭhe.
2. Khu 5. 99 piṭṭhe.
3. Khu 5. 125 piṭṭhe.
4. Khu 5. 66 piṭṭhe.

17. "Idha tappati pecca tappati, pāpakārī ubhayattha tappati.
Pāpaṁ me katanti tappati, bhiyyo tappati duggatiṁ gato"ti.

Tattha **idha tappatī**ti idha kammatappanena domanassamattena tappati. **Peccā**ti paraloke pana vipākatappanena atidāruṇena apāyadukkhena tappati. **Pāpakārī**ti nānappakārassa pāpassa kattā. **Ubhayatthā**ti iminā vuttappakārena tappanena ubhayattha tappati nāma. **Pāpaṁ me**ti so hi kammatappanena tappanto "pāpaṁ me katan"ti tappati. Taṁ appamattakaṁ tappanaṁ, vipākatappanena pana tappanto **bhiyyo tappati duggatiṁ gato** atipharusena tappanena ativiya tappatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Devadattavatthu dvādasamaṁ.

---

13. Sumanādevīvatthu

Idha nandatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sumanadeviṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ hi devasikaṁ Anāthapiṇḍikassa gehe dve bhikkhusahassāni bhuñjanti, tathā Visākhāya mahā-upāsikāya. Sāvatthiyaṁ yo yo dānaṁ dātukāmo hoti, so so tesaṁ ubhinnaṁ okāsaṁ labhitvāva karoti. Kiṁ kāraṇā? "Tumhākaṁ dānaggaṁ Anāthapiṇḍiko vā Visākhā vā āgatā"ti pucchitvā "nāgatā"ti vutte satasahassaṁ vissajjetvā katadānampi "kiṁ dānaṁ nāmetan"ti garahanti. Ubhopi hi te bhikkhusaṁghassa ruciñca anucchavikakiccāni ca ativiya jānanti, tesu vicārentesu[1] bhikkhū cittarūpaṁ bhuñjanti. Tasmā sabbe dānaṁ dātukāmā te gahetvāva gacchanti. Iti te attano attano ghare bhikkhū parivisituṁ na labhanti. Tato Visākhā "ko nu kho mama ṭhāne ṭhatvā bhikkhusaṁghaṁ parivisissatī"ti upadhārentī puttassa dhītaraṁ disvā taṁ attano ṭhāne ṭhapesi. Sā tassā nivesane bhikkhusaṁghaṁ parivisati. Anāthapiṇḍikopi Mahāsubhaddaṁ nāma jeṭṭhadhītaraṁ ṭhapesi. Sā

---

1. Viharantesu (Syā), vicarantesu (Ka)

bhikkhūnaṁ veyyāvaccaṁ karontī dhammaṁ suṇantī sotāpannā hutvā patikulaṁ agamāsi. Tato Cūḷasubhaddaṁ ṭhapesi. Sāpi tatheva karontī sotāpannā hutvā patikulaṁ gatā. Atha Sumanadeviṁ nāma kaniṭṭhadhītaraṁ ṭhapesi. Sā pana dhammaṁ sutvā sakadāgāmiphalaṁ patvā kumārikāva hutvā tathārūpena aphāsukena āturā āhārupacchedaṁ katvā pitaraṁ daṭṭhukāmā hutvā pakkosāpesi. So ekasmiṁ dānagge tassā sāsanaṁ sutvāva āgantvā "kiṁ amma Sumane"ti āha. Sāpi naṁ āha "kiṁ tāta kaniṭṭhabhātikā"ti. Vilapasi[1] ammāti. Na vilapāmi kaniṭṭhabhātikāti. Bhāyasi ammāti. Na bhāyāmi kaniṭṭhabhātikāti. Ettakaṁ vatvāyeva pana sā kālamakāsi. So sotāpannopi samāno seṭṭhidhītari uppannasokaṁ adhivāsetuṁ asakkonto dhītu sarīrakiccaṁ kāretvā rodanto Satthu santikaṁ gantvā "kiṁ gahapati dukkhī dummano assumukho rodamāno āgatosī"ti vutte "dhītā me bhante Sumanadevī kālakatā"ti āha. Atha kasmā socasi, nanu sabbesaṁ ekaṁsikaṁ maraṇanti. Jānāmetaṁ bhante evarūpā nāma me hiri-ottappasampannā dhītā, sā maraṇakāle satiṁ paccupaṭṭhāpetuṁ asakkontī vilapamānā[2] matā, tena me anappakaṁ domanassaṁ uppajjatīti. Kiṁ pana tāya kathitaṁ mahāseṭṭhīti. Ahaṁ taṁ bhante "amma Sumane"ti āmantesiṁ. Atha maṁ āha "kiṁ tāta kaniṭṭhabhātikā"ti. Vilapasi ammāti. Na vilapāmi kaniṭṭhabhātikāti, bhāyasi ammāti. Na bhāyāmi kaniṭṭhabhātikāti. Ettakaṁ vatvā kālamakāsīti. Atha naṁ Bhagavā āha "na te mahāseṭṭhi dhitā vilapatī"ti. Atha kasmā bhante evamāhāti. Kaniṭṭhattāyeva. Dhītā hi te gahapati maggaphalehi tayā mahallikā. Tvañhi sotāpanno, dhītā pana te sakadāgāminī. Sā maggaphalehi tayā mahallikattā taṁ evamāhāti. Evaṁ bhanteti. Evaṁ gahapatīti. Idāni kuhiṁ nibbattā bhanteti. Tusitabhavane gahapatīti. Bhante mama dhītā idha ñātakānaṁ antare nandamānā vicaritvā ito gantvāpi nandanaṭṭhāneyeva nibbattāti atha naṁ Satthā "āma gahapati, appamattā nāma gahaṭṭhā vā pabbajitā vā idha loke ca paraloke ca nandantiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Vippalapasi (Sī, Syā)
2. Vippalapamānā (Sī, Syā)

18. "Idha nandati pecca nandati, katapuñño ubhayattha nandati.
Puññaṁ me katanti nandati, bhiyyo nandati suggatiṁ gato"ti.

Tattha **idhā**ti idha loke kammanandanena nandati. **Peccā**ti paraloke vipākanandanena nandati. **Katapuñño**ti nānappakārassa puññassa kattā. **Ubhayatthā**ti idha "kataṁ me kusalaṁ, akataṁ me pāpan"ti nandati, parattha vipākaṁ anubhavanto nandati. **Puññaṁ me**ti idha nandanto pana "puññaṁ me katan"ti somanassamatteneva kammanandanaṁ upādāya nandati. **Bhiyyo**ti vipākanandanena pana sugatiṁ gato sattapaññāsavassakoṭiyo saṭṭhivassasatasahassāni dibbasampattiṁ anubhavanto Tusitapure ativiya nandatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Sumanādevīvatthu terasamaṁ.

---

14. Dvesahāyakabhikkhuvatthu

Bahumpi ceti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto dve sahāyake ārabbha kathesi.

Sāvatthivāsino hi dve kulaputtā sahāyakā vihāraṁ gantvā Satthu dhammadesanaṁ sutvā kāme pahāya sāsane uraṁ datvā pabbajitvā pañca vassāni ācariyupajjhāyānaṁ santike vasitvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā sāsane dhuraṁ pucchitvā vipassanādhurañca ganthadhurañca vitthārato sutvā eko tāva "ahaṁ bhante mahallakakāle pabbajito na sakkhissāmi ganthadhuraṁ pūretuṁ, vipassanādhuraṁ pana pūressāmī"ti yāva arahattā vipassanādhuraṁ kathāpetvā ghaṭento vāyamanto saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Itaro pana "ahaṁ ganthadhuraṁ pūressāmī"ti[1] anukkamena tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhitvā gatagataṭṭhāne dhammaṁ katheti, sarabhaññaṁ bhaṇati, pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ dhammaṁ vācento vicarati. Aṭṭhārasannaṁ mahāgaṇānaṁ ācariyo ahosi. Bhikkhū Satthu santike kammaṭṭhānaṁ

---

1. Pūretuṁ sakkhissāmīti (Ka)

gahetvā itarassa therassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā tassa ovāde ṭhatvā arahattaṁ patvā theraṁ vanditvā "Satthāraṁ daṭṭhukāmamhā"ti vadanti. Thero "gacchatha āvuso, mama vacanena Satthāraṁ vanditvā asīti mahāthere vandatha, sahāyakattherampi me 'amhākaṁ ācariyo tumhe vandatī'ti vadathā"ti peseti. Te bhikkhū vihāraṁ gantvā Satthārañceva asīti mahāthere ca vanditvā Ganthikattherassa santikaṁ gantvā[1] "bhante amhākaṁ ācariyo tumhe vandatī"ti vadanti. Itarena ca "ko nāma so"ti vutte "tumhākaṁ sahāyakabhikkhu bhante"ti vadanti. Evaṁ there punappunaṁ sāsanaṁ pahiṇante so bhikkhu thokaṁ kālaṁ sahitvā aparabhāge sahituṁ asakkonto "amhākaṁ ācariyo tumhe vandatī"ti vutte "ko eso"ti vatvā "tumhākaṁ sahāyakabhikkhū"ti vutte "kiṁ pana tumhehi tassa santike uggahitaṁ, kiṁ Dīghanikāyādīsu aññataro nikāyo, kiṁ tīsu piṭakesu ekaṁ piṭakan"ti vatvā "catuppadikampi gāthaṁ na jānāti. Paṁsukūlaṁ gahetvā pabbajitakāleyeva araññaṁ paviṭṭho, bahū vata antevāsike labhi, tassa āgatakāle mayā pañhaṁ pucchituṁ vaṭṭatī"ti cintesi.

Atha aparabhāge thero Satthāraṁ daṭṭhuṁ āgato. Sahāyakassa therassa santike pattacīvaraṁ ṭhapetvā gantvā Satthārañceva asīti mahāthere ca vanditvā sahāyakassa vasanaṭṭhānaṁ paccāgami. Athassa so vattaṁ kāretvā samappamāṇaṁ āsanaṁ gahetvā "pañhaṁ pucchissāmī"ti nisīdi. Tasmiṁ khaṇe Satthā "esa evarūpaṁ mama puttaṁ vihaṭhetvā niraye nibbatteyyā"ti tasmiṁ anukampāya vihāracārikaṁ caranto viya tesaṁ nisinnaṭṭhānaṁ gantvā paññattavarabuddhāsane nisīdi. Tattha tattha nisīdantā hi bhikkhū Buddhāsanaṁ paññāpetvāva nisīdanti. Tena Satthā pakatipaññatteyeva āsane nisīdi. Nisajja kho pana Ganthikabhikkhuṁ paṭhamajjhāne pañhaṁ pucchitvā tasmiṁ akathite[2] dutiyajjhānaṁ ādiṁ katvā aṭṭhasupi samāpattīsu rūpārūpesu ca pañhaṁ pucchi. (Ganthikatthero ekampi kathetuṁ nāsakkhi)[3]. Itaro taṁ sabbaṁ kathesi. Atha naṁ sotāpattimagge pañhaṁ pucchi. Ganthikatthero kathetuṁ nāsakkhi. Tato khīṇāsavattheraṁ pucchi. Thero kathesi. Satthā "sādhu sādhu bhikkhū"ti abhinanditvā sesamaggesupi

1. Vanditvā therañca vanditvā (Ka) 2. Kathite (Sī, Ka) 3. ( ) Sī-Ka-potthakesu natthi.

paṭipāṭiyā pañhaṁ pucchi. Ganthiko ekampi kathetuṁ nāsakkhi, khīṇāsavo pucchitaṁ pucchitaṁ kathesi. Satthā catūsupi ṭhānesu tassa sādhukāraṁ adāsi. Taṁ sutvā bhummadeve ādiṁ katvā yāva brahmalokā sabbā devatā ceva nāgasupaṇṇā ca sādhukāraṁ adaṁsu. Taṁ sādhukāraṁ sutvā tassa antevāsikā ceva saddhivihārino ca Satthāraṁ ujjhāyiṁsu "kiṁ nāmetaṁ Satthārā kataṁ, kiñci ajānantassa mahallakattherassa catūsu ṭhānesu sādhukāraṁ adāsi, amhākaṁ panācariyassa sabbapariyattidharassa pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ pāmokkhassa pasaṁsāmattampi na karī"ti. Atha ne Satthā "kiṁ nāmetaṁ bhikkhave kathethā"ti pucchitvā tasmiṁ atthe ārocite "bhikkhave tumhākaṁ ācariyo mama sāsane bhatiyā gāvo rakkhaṇasadiso, mayhaṁ pana putto yathāruciyā pañca gorase paribhuñjanakasāmisadiso"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

19. "Bahumpi ce saṁhita bhāsamāno,
Na takkaro hoti naro pamatto.
Gopova gāvo gaṇayaṁ paresaṁ,
Na bhāgavā sāmaññassa hoti.

20. Appampi ce saṁhita bhāsamāno,
Dhammassa hoti anudhammacārī.
Rāgañca dosañca pahāya mohaṁ,
Sammappajāno suvimuttacitto.
Anupādiyāno idha vā huraṁ vā,
Sa bhāgavā sāmaññassa hotī"ti.

Tattha **saṁhitan**ti tepiṭakassa Buddhavacanassetaṁ nāmaṁ. Taṁ ācariye upasaṅkamitvā uggaṇhitvā bahumpi paresaṁ **bhāsamāno** vācento taṁ dhammaṁ sutvā yaṁ kārakena puggalena kattabbaṁ, takkaro na hoti. Kukkuṭassa pakkhapaharaṇamattampi aniccādivasena yonisomanasikāraṁ nappavatteti. Eso yathā nāma divasaṁ bhatiyā gāvo rakkhanto gopo pātova niravasesaṁ sampaṭicchitvā sāyaṁ gahetvā[1] sāmikānaṁ niyyādetvā divasabhatimattaṁ gaṇhāti, yathāruciyā pana pañca gorase

1. Gaṇetvā (Sī)

paribhuñjituṁ na labhati, evameva kevalaṁ antevāsikānaṁ santikā vattapaṭivattakaraṇamattassa bhāgī hoti, sāmaññassa pana bhāgī na hoti. Yathā pana gopālakena niyyāditānaṁ gunnaṁ gorasaṁ sāmikāva paribhuñjanti, tathā tena kathitaṁ dhammaṁ sutvā kārakapuggalā yathānusiṭṭhaṁ paṭipajjitvā keci paṭhamajjhānādīni pāpuṇanti, keci vipassanaṁ vaḍḍhetvā maggaphalāni pāpuṇanti, goṇasāmikā gorasasseva sāmaññassa bhāgino honti.

Iti Satthā sīlasampannassa bahussutassa pamādavihārino aniccādivasena yonisomanasikāre pamattassa bhikkhuno vasena paṭhamaṁ gāthaṁ kathesi, na dussīlassa. Dutiyagāthā pana appassutassapi yonisomanasikāre kammaṁ karontassa kārakapuggalassa vasena kathitā.

Tattha **appampi ce**ti thokaṁ ekavaggadvivaggamattampi. **Dhammassa hoti anudhammacārī**ti atthamaññāya dhammamaññāya navalokuttaradhammassa anurūpaṁ dhammaṁ pubbabhāgapaṭipadāsaṅkhātaṁ catupārisuddhisīladhutaṅga-asubhakammaṭṭhānādibhedaṁ caranto[1] anudhammacārī hoti. So "ajja ajjevā"ti paṭivedhaṁ ākaṅkhanto vicarati. So imāya sammāpaṭipattiyā rāgañca dosañca pahāya mohaṁ sammā hetunā nayena parijānitabbe dhamme parijānanto tadaṅgavikkhambhanasamucchedapaṭippassaddhinissaraṇavimuttīnaṁ vasena suvimuttacitto, **anupādiyāno idha vā huraṁ vā**ti idhalokaparalokapariyāpannā vā ajjhattikabāhirā vā khandhā yatanadhātuyo catūhi upādānehi anupādiyanto mahākhīṇāsavo maggasaṅkhātassa sāmaññassa vasena āgatassa phalasāmaññassa ceva pañca-asekkhadhammakkhandhassa ca bhāgavā hotīti ratanakūṭena viya agārassa arahattena desanāya kūṭaṁ gaṇhīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Dvesahāyakabhikkhuvatthu cuddasamaṁ.

Yamakavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamo vaggo.

---

1. Caraṇato (Sī, Ka)

2. Appamādavagga

1. Sāmāvatīvatthu

Appamādo amatapadanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kosambiṁ[1] upanissāya Ghositārāme viharanto Sāmāvatippamukhānaṁ pañcannaṁ itthisatānaṁ, Māgaṇḍiyappamukhānañca etissā pañcannaṁ ñātisatānaṁ maraṇabyasanaṁ ārabbha kathesi.

Tatrāyaṁ anupubbikathā[2]—atīte Allakapparaṭṭhe Allakapparājā nāma, Veṭhadīpakaraṭṭhe Veṭhadīpakarājā nāmāti ime dve daharakālato paṭṭhāya sahāyakā hutvā ekācariyakule sippaṁ uggaṇhitvā attano attano pitūnaṁ accayena chattaṁ ussāpetvā āyāmena dasadasayojanike raṭṭhe rājāno ahesuṁ. Te kālena kālaṁ samāgantvā ekato tiṭṭhantā nisīdantā nipajjantā mahājanaṁ jāyamānañca jīyamānañca mīyamānañca disvā "paralokaṁ gacchantaṁ anugacchanto nāma natthi, antamaso attano sarīrampi nānugacchati, sabbaṁ pahāya gantabbaṁ, kiṁ no gharāvāsena, pabbajissāmā"ti mantetvā rajjāni puttadārānaṁ niyyādetvā isipabbajjaṁ pabbajitvā Himavantappadese vasantā mantayiṁsu "mayaṁ rajjaṁ pahāya pabbajitā, na jīvituṁ asakkontā. Te mayaṁ ekaṭṭhāne vasantā apabbajitasadisāyeva homa, tasmā visuṁ vasissāma. Tvaṁ etasmiṁ pabbate vasa, ahaṁ imasmiṁ pabbate vasissāmi. Anvaḍḍhamāsaṁ pana uposathadivase ekato bhavissāmā"ti. Atha kho nesaṁ etadahosi "evampi no gaṇasaṅgaṇikāva bhavissati tvaṁ pana tava pabbate aggiṁ jāleyyāsi, ahaṁ mama pabbate aggiṁ jālessāmi, tāya saññāya atthibhāvaṁ jānissāmā"ti. Te tathā kariṁsu.

Atha aparabhāge Veṭhadīpakatāpaso kālaṁ katvā mahesakkho devarājā hutvā nibbatto. Tato aḍḍhamāse sampatte aggiṁ adisvāva itaro "sahāyako me kālakato"ti aññāsi. Itaropi nibbattakkhaṇeyeva attano devasiriṁ oloketvā kammaṁ upadhārento nikkhamanato[3] paṭṭhāya attano tapacariyaṁ disvā "gantvā mama sahāyakaṁ

---

1. Kosambiyaṁ (Ka) 2. Ānupubbī kathā (Sī, Syā) 3. Nekkhammato (Sī)

passissāmī"ti taṁ attabhāvaṁ vijahitvā maggikapuriso viya[1] tassa santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, atha naṁ so āha "kuto āgatosī"ti. Maggikapuriso ahaṁ bhante dūratova āgatomhi, kiṁ pana bhante ayyo imasmiṁ ṭhāne ekakova vasati, aññopi koci atthīti. Atthi me eko sahāyakoti. Kuhiṁ soti. Etasmiṁ pabbate vasati, uposathadivase pana aggiṁ na jāleti, mato nūna bhavissatīti. Evaṁ bhanteti. Evamāvusoti. Ahaṁ so bhanteti. Kuhiṁ nibbattosīti. Devaloke mahesakkho devarājā hutvā nibbattosmi bhante, "ayyaṁ passissāmī"ti puna āgatomhi. Api nu kho ayyānaṁ imasmiṁ ṭhāne vasantānaṁ koci upaddavo atthīti. Āma āvuso, hatthī nissāya kilamāmīti. Kiṁ vo bhante hatthī karontīti. Sammajjanaṭṭhāne laṇḍaṁ pātenti, pādehi bhūmiyaṁ paharitvā paṁsuṁ uddharanti, svāhaṁ laṇḍaṁ chaḍḍento paṁsuṁ samaṁ karonto kilamāmīti. Kiṁ pana tesaṁ anāgamanaṁ icchathāti. Āmāvusoti. "Tena hi tesaṁ anāgamanaṁ karissāmī"ti tāpasassa hatthikantavīṇañceva hatthikantamantañca adāsi, dadanto ca pana vīṇāya tisso tantiyo dassetvā tayo mante uggaṇhāpetvā "imaṁ tantiṁ paharitvā imasmiṁ mante vutte nivattitvā oloketumpi asakkontā hatthī palāyanti, imaṁ tantiṁ paharitvā imasmiṁ mante vutte nivattitvā pacchato olokentā olokentā asakkontā hatthī palāyanti, imaṁ tantiṁ paharitvā imasmiṁ mante vutte nivattitvā pacchato olokentā olokentā palāyanti, imaṁ tantiṁ paharitvā imasmiṁ mante vutte hatthiyūthapati piṭṭhiṁ upanāmento āgacchatī"ti ācikkhitvā "yaṁ vo ruccati, taṁ kareyyāthā"ti vatvā tāpasaṁ vanditvā pakkāmi. Tāpaso palāyanamantaṁ vatvā palāyanatantiṁ paharitvā hatthī palāpetvā vasi.

Tasmiṁ samaye Kosambiyaṁ Pūrantappo[2] nāma rājā hohi. So ekadivasaṁ gabbhiniyā deviyā saddhiṁ bālasūriyatapaṁ[3] tappamāno abbhokāsatale nisīdi. Devī rañño pārupanaṁ satasahassagghanikaṁ rattakambalaṁ pārupitvā nisinnā raññā saddhiṁ samullapamānā rañño aṅgulito satasahassagghanikaṁ rājamuddikaṁ nīharitvā attano aṅguliyaṁ pilandhi. Tasmiṁ samaye hatthiliṅgasakuṇo ākāsena gacchanto dūrato rattakambalapārupanaṁ deviṁ disvā "maṁsapesī"ti saññāya pakkhe vissajjetvā otari.

---

1. Maggamūḷhapuriso viya (Syā) 2. Parantapo (Sī, Syā) 3. Bālātapaṁ (Sī, Syā)

Rājā tassa otaraṇasaddena bhīto uṭṭhāya antonivesanaṁ pāvisi. Devī garugabbhatāya ceva bhīrukajātikatāya ca vegena gantuṁ nāsakkhi. Atha naṁ so sakuṇo ajjhappatto nakhapañjare nisīdāpetvā ākāsaṁ[1] pakkhandi. Te kira sakuṇā pañcannaṁ hatthīnaṁ balaṁ dhārenti. Tasmā ākāsena netvā yathārucitaṭṭhāne nisīditvā maṁsaṁ khādanti. Sāpi tena nīyamānā maraṇabhayabhītā cintesi "sacāhaṁ viravissāmi, manussasaddo nāma tiracchānagatānaṁ ubbejanīyo[2], taṁ sutvā maṁ chaḍḍessati. Evaṁ sante saha gabbhena jīvitakkhayaṁ pāpuṇissāmi, yasmiṁ pana ṭhāne nisīditvā maṁ khādituṁ ārabhissati tatra naṁ saddaṁ katvā palāpessāmī"ti. Sā attano paṇḍitatāya adhivāsesi. Tadā ca Himavantapadese thokaṁ vaḍḍhitvā maṇḍapākārena ṭhito eko mahānigrodho hoti. So sakuṇo migarūpādīni tattha netvā khādati, tasmā tampi tattheva netvā viṭapabbhantare ṭhapetvā āgatamaggaṁ olokesi. Āgatamaggolokanaṁ kira tesaṁ dhammatā. Tasmiṁ khaṇe devī "idāni imaṁ palāpetuṁ vaṭṭatī"ti cintetvā ubho hatthe ukkhipitvā pāṇisaddañceva mukhasaddañca katvā taṁ palāpesi. Athassā sūriyatthaṅgamanakāle gabbhe kammajavātā caliṁsu. Sabbadisāsu gajjanto mahāmegho uṭṭhahi. Sukhedhitāya rājamahesiyā "mā bhāyi ayye"ti vacanamattampi alabhamānāya dukkhaparetāya sabbarattiṁ niddā nāma nāhosi. Vibhātāya[3] pana rattiyā valāhakavigamo ca aruṇuggamanañca tassā gabbhavuṭṭhānañca ekakkhaṇeyeva ahosi. Sā megha-utuñca pabbata-utuñca aruṇa-utuñca gahetvā jātattā puttassa Utenoti[4] nāmaṁ akāsi.

Allakappatāpasassapi kho tato avidūre vasanaṭṭhānaṁ hoti. So pakatiyāva vassadivase sītabhayena phalāphalatthāya vanaṁ na pavisati, taṁ rukkhamūlaṁ gantvā sakuṇehi khāditamaṁsānaṁ aṭṭhiṁ āharitvā koṭṭetvā rasaṁ katvā pivati. Tasmā taṁ divasaṁ "aṭṭhiṁ āharissāmī"ti tattha gantvā rukkhamūle aṭṭhiṁ pariyesento upari dārakasaddaṁ sutvā ullokento deviṁ disvā "kāsi tvan"ti vatvā mānusitthimhīti. Kathaṁ āgatāsīti. "Hatthiliṅgasakuṇenānītāmhī"ti vutte "otarāhī"ti

1. Ākāsena (Ka)
2. Ubbegajaniyo (Ka)
3. Vibhātamānāya (Sī), vibhāyamānāya (Syā)
4. Udenoti (Sī)

āha. Jātisambhedato bhāyāmi ayyāti. Kāsi tvanti. Khattiyāmhīti. Ahampi khattiyoyevāti. Tena hi khattiyamāyaṁ kathehīti. So khattiyamāyaṁ kathesi. Tena hi āruyha puttaṁ me otārehīti. So ekena passena abhiruhanamaggaṁ katvā abhiruhitvā dārakaṁ gaṇhi, “mā maṁ hatthena chupī”ti ca vutte taṁ achupitvāva dārakaṁ otāresi. Devīpi otari. Atha naṁ assamapadaṁ netvā sīlabhedaṁ akatvāva anukampāya paṭijaggi, nimmakkhikamadhuṁ āharitvā sayaṁjātasāliṁ āharitvā yāguṁ pacitvā adāsi. Evaṁ tasmiṁ paṭijaggante sā aparabhāge cintesi “ahaṁ neva āgatamaggaṁ jānāmi, na gamanamaggaṁ jānāmi, imināpi me saddhiṁ vissāsamattampi natthi. Sace panāyaṁ amhe pahāya katthaci gamissati, ubhopi idheva maraṇaṁ pāpuṇissāma, yaṁkiñci katvā imassa sīlaṁ bhinditvā yathā maṁ na muñcati, tathā taṁ kātuṁ vaṭṭatī”ti. Atha naṁ dunnivatthaduppārutadassanena palobhetvā sīlavināsaṁ pāpesi. Tato paṭṭhāya dvepi samaggavāsaṁ vasiṁsu.

Athekadivasaṁ tāpaso nakkhattayogaṁ ullokento Pūrantappassa nakkhattamilāyanaṁ disvā “bhadde Kosambiyaṁ Pūrantapparājā mato”ti āha. Kasmā ayya evaṁ vadesi. Kiṁ te tena saddhiṁ āghāto atthīti. Natthi bhadde, nakkhattamilāyanamassa disvā evaṁ vadāmīti. Sā parodi. Atha naṁ “kasmā rodasī”ti pucchitvā tāya tassa attano sāmikabhāve akkhāte āha “mā bhadde rodi, jātassa nāma niyato maccū”ti. “Jānāmi ayyā”ti vutte atha kasmā rodasīti. Putto me kulasantakassa rajjassa anucchaviko, “sace tatra abhavissa, setacchattaṁ ussāpayissa. Idāni mahājāniko vata jāto”ti sokena rodāmi ayyāti. Hotu bhadde, mā cintayi, sacassa rajjaṁ patthesi, ahamassa rajjalabhanākāraṁ karissāmīti. Athassa hatthikantavīṇañceva hatthikantamante ca adāsi. Tadā anekāni hatthisahassāni āgantvā vaṭarukkhamūle nisīdanti. Atha naṁ āha “hatthīsu anāgatesuyeva rukkhaṁ abhiruhitvā tesu āgatesu imaṁ mantaṁ vatvā imaṁ tantiṁ pahara, sabbe nivattitvā oloketumpi asakkontā palāyissanti, atha otaritvā āgaccheyyāsī”ti. So tathā katvā āgantvā taṁ pavattiṁ ārocesi. Atha naṁ dutiyadivase āha “ajja imaṁ mantaṁ vatvā imaṁ tantiṁ

pahareyyāsi, sabbe nivattitvā olokentā palāyissantī”ti. Tadāpi tathā katvā āgantvā ārocesi. Atha naṁ tatiyadivase āha “ajja imaṁ mantaṁ vatvā imaṁ tantiṁ pahareyyāsi, yūthapati piṭṭhiṁ upanāmento āgamissatī”ti. Tadāpi tathā katvā ārocesi.

Athassa mātaraṁ āmantetvā “bhadde puttassa te sāsanaṁ vadehi, ettova gantvā rājā bhavissatī”ti āha. Sā puttaṁ āmantetvā “tāta tvaṁ Kosambiyaṁ Pūrantapparañño putto, maṁ sagabbhaṁ hatthiliṅgasakuṇo ānesī”ti vatvā senāpati-ādīnaṁ nāmāni ācikkhitvā “asaddahantānaṁ imaṁ pitu pārupanakambalañceva pilandhanamuddikañca dasseyyāsī”ti vatvā uyyojesi. Kumāro tāpasaṁ “idāni kiṁ karomī”ti āha. Rukkhassa heṭṭhimasākhāya nisīditvā imaṁ mantaṁ vatvā imaṁ tantiṁ pahara, jeṭṭhakahatthī te piṭṭhiṁ upanāmetvā upasaṅkamissati, tassa piṭṭhiyaṁ nisinnova raṭṭhaṁ gantvā rajjaṁ gaṇhāhīti. So mātāpitaro vanditvā tathā katvā āgatassa hatthino piṭṭhiyaṁ nisīditvā kaṇṇe mantayi “ahaṁ Kosambiyaṁ Pūrantapparañño putto, pettikaṁ me rajjaṁ gaṇhitvā dehi sāmī”ti. So taṁ sutvā “anekāni hatthisahassāni sannipatantū”ti hatthiravaṁ ravi, anekāni hatthisahassāni sannipatiṁsu. Puna “jiṇṇāhatthī paṭikkamantū”ti hatthiravaṁ ravi, jiṇṇā hatthī paṭikkamiṁsu. Puna “atitaruṇā hatthī nivattantū”ti hatthiravaṁ ravi, tepi nivattiṁsu. So anekehi yūthahatthisahasseheva parivuto paccantagāmaṁ patvā “ahaṁ rañño putto, sampattiṁ patthayamānā mayā saddhiṁ āgacchantū”ti āha. Tato paṭṭhāya manussānaṁ saṅgahaṁ karonto gantvā nagaraṁ parivāretvā “yuddhaṁ vā me detu, rajjaṁ vā”ti sāsanaṁ pesesi. Nāgarā āhaṁsu “mayaṁ dvepi na dassāma. Amhākañhi devī garugabbhā hatthiliṅgasakuṇena nītā, tassā atthibhāvaṁ vā natthibhāvaṁ vā mayaṁ na jānāma. Yāva tassā pavattiṁ na suṇāma, tāva neva yuddhaṁ dassāma, na rajjan”ti. Tadā kira taṁ paveṇirajjaṁ ahosi. Tato kumāro “ahaṁ tassā putto”ti vatvā senāpati-ādīnaṁ nāmāni kathetvā tathāpi asaddahantānaṁ kambalañca muddikañca dassesi. Te kambalañca muddikañca sañjānitvā nikkaṅkhā hutvā dvāraṁ vivarikvā taṁ rajje abhisiñciṁsu. Ayaṁ tāva Utenassa uppatti.

Allakapparaṭṭhe[1] pana dubbhikkhe jīvituṁ asakkonto eko Kotuhaliko nāma manusso Kāpiṁ nāma taruṇaputtañca Kāḷiṁ nāma bhariyañca ādāya "Kosambiṁ gantvā jīvissāmī"ti pātheyyaṁ gahetvā nikkhami. Ahivātarogena mahājane marante disvā nikkhamītipi vadantiyeva. Te gacchantāpātheyye parikkhīṇe khudābhibhūtā dārakaṁ vahituṁ nāsakkhiṁsu. Atha sāmiko pajāpatiṁ āha "bhadde mayaṁ jīvantā puna puttaṁ labhissāma, chaḍḍetvā naṁ gacchāmā"ti. Mātu hadayaṁ nāma mudukaṁ hoti. Tasmā sā aha "nāhaṁ jīvantameva puttaṁ chaḍḍetuṁ sakkhissāmī"ti. Atha kiṁ karomāti. Vārena naṁ vahāmāti. Mātā attano vāre pupphadāmaṁ viya naṁ ukkhipitvā ure nipajjāpetvā aṅkena vahitvā pituno deti. Tassa taṁ gahetvā gamanakāle chātakatopi balavatarā vedanā uppajji. So punappunaṁ āha "bhadde mayaṁ jīvantā puttaṁ labhissāma. Chaḍḍema nan"ti. Sāpi punappunaṁ paṭikkhipitvā paṭivacanaṁ nādāsi. Dārako vārena parivattiyamāno kilanto pitu hatthe niddāyi. So tassa niddāyanabhāvaṁ ñatvā mātaraṁ purato katvā ekassa gacchassa heṭṭhā paṇṇasanthare taṁ nipajjāpetvā pāyāsi. Mātā nivattitvā olokentī puttaṁ adisvā "sāmi kuhiṁ me putto"ti pucchi. Ekassa me gacchassa heṭṭhā nipajjāpitoti. "Sāmi mā maṁ nāsayi, puttaṁ vinā jīvituṁ na sakkhissāmi, ānehi me puttan"ti uraṁ paharitvā paridevi. Atha naṁ nivattitvā ānesi. Puttopi antarāmagge mato hoti. iti so ettake ṭhāne puttaṁ chaḍḍetvā tassa nissandena bhavantare satta vāre chaḍḍito. "Pāpakammaṁ nāmetaṁ appakan"ti na avamaññitabbaṁ.

Te gacchantā ekaṁ gopālakulaṁ pāpuṇiṁsu. Taṁ divasañca gopālakassa dhenumaṅgalaṁ hoti. Gopālakassa gehe nibaddhaṁ eko Paccekabuddho bhuñjati. So taṁ bhojetvā maṅgalamakāsi. Bahu pāyāso paṭiyatto hoti. Gopālako te āgate disvā "kuto āgatattā"ti pucchitvā sabbaṁ pavattiṁ sutvā mudujātiko kulaputto tesu anukampaṁ katvā bahukena sappinā pāyāsaṁ dāpesi. Bhariyā "sāmi tayi jīvante ahampi jīvāmi nāma, dīgharattaṁ ūnodarosi yāvadatthaṁ bhuñjāhī"ti sappiñca dadhiñca tadabhimukhaññeva katvā attanā

1. Ajitaraṭṭhe (Sī)

mandasappinā thokameva bhuñji. Itaro bahuṁ bhuñjitvā sattaṭṭhadivase chātatāya āhārataṇhaṁ chindituṁ nāsakkhi. Gopālako tesaṁ pāyāsaṁ dāpetvā sayaṁ bhuñjituṁ ārabhi. Kotuhaliko taṁ olokento nisīditvā heṭṭhāpīṭhe nipannāya sunakhiyā gopālakena vaḍḍhetvā diyyamānaṁ pāyāsapiṇḍaṁ disvā "puññā vatāyaṁ sunakhī, nibaddhaṁ evarūpaṁ bhojanaṁ labhatī"ti cintesi. So rattibhāge taṁ pāyāsaṁ jīrāpetuṁ asakkonto kālaṁ katvā tassā sunakhiyā kucchimhi nibbatti.

Athassa bhariyā sarīrakiccaṁ katvā tasmiṁ yeva gehe bhatiṁ katvā taṇḍulanāḷiṁ labhitvā pacitvā Paccekabuddhassa patte patiṭṭhāpetvā "dāsassa vo pāpuṇātū"ti vatvā cintesi "mayā idheva vasituṁ vaṭṭati, nibaddhaṁ ayyo idhāgacchati, deyyadhammo hotu vā, mā vā, devasikaṁ vandantī veyyāvaccaṁ karontī cittaṁ pasādentī bahuṁ puññaṁ pasavissāmī"ti. Sā tattheva bhatiṁ karontī vasi. Sāpi sunakhī chaṭṭhe vā sattame vā māse ekameva kukkuraṁ vijāyi. Gopālako tassa ekadhenuyā khīraṁ dāpesi. So na cirasseva vaḍḍhi. Athassa Paccekabuddho bhuñjanto nibaddhaṁ ekaṁ bhattapiṇḍaṁ deti. So bhattapiṇḍaṁ nissāya Paccekabuddhe sinehamakāsi. Gopālakopi nibaddhaṁ dve vāre Paccekabuddhassupaṭṭhānaṁ yāti. Gacchantopi antarāmagge vāḷamigaṭṭhāne daṇḍena gacche ca bhūmiṁ ca paharitvā "susū"ti tikkhattuṁ saddaṁ katvā vāḷamige palāpeti. Sunakhopi tena saddhiṁ gacchati.

So ekadivasaṁ Paccekabuddhaṁ āha "bhante yadā me okāso na bhavissati, tadā imaṁ sunakhaṁ pesessāmi, tena saññāṇena āgaccheyyāthā"ti. Tato paṭṭhāya anokāsadivase "gaccha tāta, ayyaṁ ānehī"ti sunakhaṁ pesesi. So ekavacaneneva pakkhanditvā sāmikassa gacchapothanabhūmipothanaṭṭhāne tikkhattuṁ bhussitvā tena saddena vāḷamigānaṁ palātabhāvaṁ ñatvā pātova sarīrapaṭijagganaṁ katvā paṇṇasālaṁ pavisitvā nisinnassa Paccekabuddhassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā paṇṇasāladvāre tikkhattuṁ bhussitvā attano āgatabhāvaṁ jānāpetvā ekamante nipajjati, Paccekabuddhe velaṁ sallakkhetvā nikkhante bhussanto purato gacchati. Antarantarā Paccekabuddho taṁ vīmaṁsanto aññaṁ maggaṁ paṭipajjati. Athassa

purato tiriyaṁ ṭhatvā bhussitvā itaramaggameva naṁ āropeti. Athekadivasaṁ aññaṁ maggaṁ paṭipajjitvā tena purato tiriyaṁ ṭhatvā vāriyamānopi anivattitvā sunakhaṁ pādena paharitvā[1] pāyāsi. Sunakho tassa anivattanabhāvaṁ ñatvā nivāsanakaṇṇe ḍaṁsitvā ākaḍḍhanto itaramaggameva naṁ āropesi. Evaṁ so tasmiṁ balavasinehaṁ uppādesi.

Tato aparabhāge Paccekabuddhassa cīvaraṁ jīri. Athassa gopālako cīvaravatthāni adāsi. Tamenaṁ Paccekabuddho āha "āvuso cīvaraṁ nāma ekakena kātuṁ dukkaraṁ, phāsukaṭṭhānaṁ gantvā kāressāmī"ti. Idheva bhante karothāti. Na sakkā āvusoti. Tena hi bhante mā ciraṁ bahi vasitthāti. Sunakho tesaṁ kathaṁ suṇantova aṭṭhāsi. Paccekabuddhopi "tiṭṭha upāsakā"ti gopālakaṁ nivattāpetvā vehāsaṁ abbhuggantvā Gandhamādanābhimukho pāyāsi. Sunakhassa taṁ ākāsena gacchantaṁ disvā bhukkaritvā ṭhitassa tasmiṁ cakkhupathaṁ vijahante hadayaṁ phalitvā mato. Tiracchānā kira nāmete ujujātikā honti akuṭilā. Manussā pana aññaṁ hadayena cintenti, aññaṁ mukhena kathenti. Tenevāha—gahanañhetaṁ bhante yadidaṁ manussā, uttānakañhetaṁ bhante yadidaṁ pasavoti[2].

Iti so tāya ujucittatāya akuṭilatāya kālaṁ katvā Tāvatiṁsabhavane nibbatto accharāsahassaparivuto mahāsampattiṁ anubhosi. Tassa kaṇṇamūle mantayantassa saddo soḷasayojanaṭṭhānaṁ pharati, pakatikathāsaddo pana sakalaṁ dasayojanasahassaṁ devanagaraṁ chādeti. Tenevassa "Ghosakadevaputto"ti nāmaṁ ahosi. Kissa panesa nissandoti? Paccekabuddhe pemena bhukkaraṇassa nissando. So tattha na ciraṁ ṭhatvā cavi. Devalokato hi devaputtā āyukkhayena puññakkhayena āhārakkhayena kopenāti catūhi kāraṇehi cavanti.

Tattha yena bahuṁ puññakammaṁ kataṁ hoti, so devaloke uppajjitvā yāvatāyukaṁ ṭhatvā uparūpari nibbattati. Evaṁ **āyukkhayena** cavati nāma. Yena parittaṁ puññaṁ kataṁ hoti, tassa rājakoṭṭhāgāre pakkhittaṁ ticatunāḷimattaṁ[3] dhaññaṁ viya antarāva taṁ puññaṁ khīyati, antarāva kālaṁ

---

1. Apanuditvā (Sī) 2. Ma 2. 3 piṭṭhe. 3. Catupañcanāḷimattaṁ (Syā)

karoti. Evaṁ **puññakkhayena** cavati nāma. Aparopi kāmaguṇe paribhuñjamāno satisammosena āhāraṁ aparibhuñjitvā kilantakāyo kālaṁ karoti. Evaṁ **āhārakkhayena** cavati nāma. Aparopi parassa sampattiṁ asahanto kujjhitvā kālaṁ karoti. Evaṁ **kopena** cavati nāma.

Ayaṁ pana kāmaguṇe paribhuñjanto muṭṭhassati hutvā āhārakkhayena cavi, cavitvā ca pana Kosambiyaṁ nagarasobhiniyā kucchimhi paṭisandhiṁ gaṇhi. Sāpi jātadivase "kiṁ etan"ti dāsiṁ pucchitvā "putto ayye"ti vutte "handa je imaṁ dārakaṁ kattarasuppe āropetvā saṅkārakūṭe chaḍḍehī"ti chaḍḍāpesi. Nagarasobhiniyo hi dhītaraṁ paṭijagganti, na puttaṁ. Dhītarā hi tāsaṁ paveṇī ghaṭīyati. Dārakaṁ kākāpi sunakhāpi parivāretvā nisīdiṁsu. Paccekabuddhe sinehappabhavassa bhukkaraṇassa nissandena ekopi upagantuṁ na visahi. Tasmiṁ khaṇe eko manusso bahi nikkhanto taṁ kākasunakhasannipātaṁ disvā "kiṁ nu kho etan"ti gantvā dārakaṁ disvā puttasinehaṁ paṭilabhitvā "putto me laddho"ti gehaṁ nesi. Tadā Kosambakaseṭṭhi rājakulaṁ gacchanto rājanivesanato āgacchantaṁ purohitaṁ disvā "kiṁ ācariya, ajja te tithikaraṇanakkhattayogo olokito"ti pucchi. Āma mahāseṭṭhi, amhākaṁ kiṁ aññaṁ kiccanti. Janapadassa kiṁ bhavissatīti. Aññaṁ natthi, imasmiṁ pana nagare ajja jātadārako jeṭṭhakaseṭṭhi bhavissatīti. Tadā seṭṭhino bhariyā garugabbhā hoti. Tasmā so sīghaṁ gehaṁ purisaṁ pesesi "gaccha bhaṇe, jānāhi naṁ vijātā vā, no vā"ti. "Na vijāyatī"ti sutvā rājānaṁ disvāva vegena gehaṁ gantvā Kāḷiṁ nāma dāsiṁ pakkositvā sahassaṁ datvā "gaccha je, imasmiṁ nagare upadhāretvā sahassaṁ datvā ajja jātadārakaṁ gaṇhitvā ehī"ti. Sā upadhārentī taṁ gehaṁ gantvā dārakaṁ disvā "ayaṁ dārako kadā jāto"ti gahapatāniṁ pucchitvā "ajja jāto"ti vutte "imaṁ mayhaṁ dehī"ti ekakahāpaṇaṁ ādiṁ katvā mūlaṁ vaḍḍhentī sahassaṁ datvā taṁ ānetvā seṭṭhino dassesi. Seṭṭhi "sace me dhītā vijāyissati, tāya naṁ saddhiṁ nivesetvā seṭṭhiṭṭhānassa sāmikaṁ karissāmi. Sace me putto vijāyissati, māressāmi nan"ti cintetvā taṁ gehe kāresi.

Athassa bhariyā katipāhaccayena puttaṁ vijāyi. Seṭṭhi “imasmiṁ asati mama puttova seṭṭhiṭṭhānaṁ labhissati, idāneva taṁ māretuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā Kāḷiṁ āmantetvā “gaccha je, vajato gunnaṁ nikkhamanavelāya vajadvāramajjhe imaṁ tiriyaṁ nipajjāpehi, gāviyo naṁ madditvā māressanti, madditāmadditabhāvaṁ panassa ñatvā ehī”ti āha. Sā gantvā gopālakena vajadvāre vivaṭamatteyeva taṁ tathā nipajjāpesi. Gogaṇajeṭṭhako usabho aññasmiṁ kāle sabbapacchā nikkhamantopi taṁ divasaṁ sabbapaṭhamaṁ nikkhamitvā dārakaṁ catunnaṁ pādānaṁ antare katvā aṭṭhāsi. Anekasatagāviyo usabhassa dve passāni ghaṁsantiyo nikkhamiṁsu. Gopālakopi “ayaṁ usabho pubbe sabbapacchā nikkhamati, ajja pana sabbapaṭhamaṁ nikkhamitvā vajadvāramajjhe niccalova ṭhito, kiṁ nu kho etan”ti cintetvā gantvā tassa heṭṭhā nipannaṁ dārakaṁ disvā puttasinehaṁ paṭilabhitvā “putto me laddho”ti gehaṁ nesi.

Kāḷī gantvā seṭṭhinā pucchitā tamatthaṁ ārocetvā “gaccha, naṁ puna sahassaṁ datvā ānehī”ti vuttā sahassaṁ datvā puna ānetvā adāsi. Atha naṁ āha “amma Kāḷi imasmiṁ nagare pañcasakaṭasatāni paccūsakāle uṭṭhāya vāṇijjāya gacchanti, tvaṁ imaṁ netvā cakkamagge nipajjāpehi, goṇā vā naṁ maddissanti, cakkā vā chindissanti, pavattiṁ cassa ñatvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṁ netvā cakkamagge nipajjāpesi. Tadā sākaṭikajeṭṭhako purato ahosi. Athassa goṇā taṁ ṭhānaṁ patvā dhuraṁ chaḍḍesuṁ, punappunaṁ āropetvā pājiyamānāpi purato na gacchiṁsu. Evaṁ tassa tehi saddhiṁ vāyamantasse va aruṇaṁ uṭṭhahi. So “kiṁ nāmetaṁ goṇā kariṁsū”ti maggaṁ olokento dārakaṁ disvā “bhāriyaṁ vata me kamman”ti cintetvā “putto me laddho”ti tuṭṭhamānaso taṁ gehaṁ nesi.

Kāḷī gantvā seṭṭhinā pucchitā taṁ pavattiṁ ācikkhitvā “gaccha, naṁ puna sahassaṁ datvā ānehī”ti vuttā tathā akāsi. Atha naṁ so āha “idāni naṁ āmakasusānaṁ netvā gacchantare nipajjāpehi, tattha sunakhādīhi vā khādito, amanussehi vā pahaṭo marissati, matāmatabhāvañcassa jānitvāva āgaccheyyāsī”ti. Sā taṁ netvā tatta nipajjāpetvā ekamante aṭṭhāsi. Taṁ sunakho vā kāko vā amanusso vā

upasaṅkamituṁ nāsakkhi. Nanu cassa neva mātā na pitā na bhātikādīsu koci rakkhitā nāma atthi, ko taṁ rakkhatīti? Sunakhakāle Paccekabuddhe sinehena pavattitabhukkaraṇamattameva taṁ rakkhati. Athako ajapālako anekasahassā ajā gocaraṁ nento susānapassena gacchati. Ekā ajā paṇṇāni khādamānā gacchantaraṁ paviṭṭhā dārakaṁ disvā jaṇṇukehi ṭhatvā dārakassa thanaṁ adāsi, ajapālakena "he he"ti sadde katepi na nikkhami. So "yaṭṭhiyā naṁ paharitvā nīharissāmī"ti gacchantaraṁ paviṭṭho jaṇṇukehi ṭhatvā dārakaṁ khīraṁ pāyantiṁ ajiṁ disvā dārake puttasinehaṁ paṭilabhitvā "putto me laddho"ti-ādāya pakkāmi.

Kāḷī gantvā seṭṭhinā pucchitā taṁ pavattiṁ ācikkhitvā "gaccha, taṁ puna sahassaṁ datvā ānehī"ti vuttā tathā akāsi. Atha naṁ āha "amma Kāḷi imaṁ ādāya corapapātapabbataṁ abhiruhitvā pāpate khipa, pabbatakucchiyaṁ paṭihaññamāno khaṇḍākhaṇḍiko hutvā bhūmiyaṁ patissati, matāmatabhāvañcassa ñatvāva āgaccheyyāsī"ti. Sā taṁ tattha netvā pabbatamatthake ṭhatvā khipi. Taṁ kho pana pabbatakucchiṁ nissāya mahāveḷugumbo pabbatānusāreneva vaḍḍhi, tassa matthakaṁ ghanajāto jiñjukagumbo avatthari. Dārako patanto kojavake viya tasmiṁ pati. Taṁ divasañca naḷakārajeṭṭhakassa veḷubali patto[1] hoti. So puttena saddhiṁ gantvā taṁ veḷugumbaṁ chindituṁ ārabhi. Tasmiṁ calante dārako saddamakāsi. So "dārakasaddo viyā"ti ekena passena abhiruhitvā taṁ disvā "putto me laddho"ti tuṭṭhacitto ādāya gato.

Kāḷī seṭṭhissa santikaṁ gantvā tena pucchitā taṁ pavattiṁ ācikkhitvā "gacchanaṁ puna sahassaṁ datvā ānehī"ti vuttā tathā akāsi. Seṭṭhino idañcidañca karontasseva dārako vaḍḍhito "Ghosako"tvevassa nāmaṁ ahosi, so seṭṭhino akkhimhi kaṇṭako viya khāyi, ujukaṁ taṁ oloketumpi na visahi. Athassa māraṇūpāyaṁ cintento attano sahāyakassa kumbhakārassa santikaṁ gantvā "kadā tvaṁ āvāpaṁ ālimpessasī"ti pucchitvā "sve"ti vutte "tena hi idaṁ sahassaṁ gahetvā mama

---

1. Veḷunā attho (Syā)

ekaṁ kammaṁ karohī"ti āha. Kiṁ sāmīti. Eko me avajātaputto atthi, taṁ tava santikaṁ pesessāmi, atha naṁ gahetvā gabbhaṁ pavesetvā tikhiṇāya vāsiyā khaṇḍākhaṇḍikaṁ chinditvā cāṭiyaṁ pakkhipitvā āvāpe paceyyāsi[1], idaṁ te sahassaṁ saccakārasadisaṁ[2]. Uttariṁ pana te kattabbayuttakaṁ pacchā karissāmīti. Kumbhakāro "sādhū"ti sampaṭicchi. Seṭṭhi punadivase Ghosakaṁ pakkositvā "hiyyo mayā kumbhakāro ekaṁ kammaṁ āṇatto[3], ehi, tvaṁ tassa santikaṁ gantvā evaṁ vadehi 'hiyyo kira me pitarā āṇattaṁ kammaṁ nipphādehī'ti" pahiṇi. So "sādhū"ti agamāsi. Taṁ tattha gacchantaṁ itaro seṭṭhino putto dārakehi saddhiṁ guḷaṁ kīḷanto disvā taṁ pakkositvā "kuhiṁ gacchasi bhātikā"ti pucchitvā "pitu sāsanaṁ gahetvā kumbhakārassa santikan"ti vutte "ahaṁ tattha gamissāmi. Ime maṁ dārakā bahuṁ lakkhaṁ jiniṁsu, taṁ me paṭijinitvā dehī"ti āha. Ahaṁ pitu bhāyāmīti. Mā bhāyi bhātika, ahaṁ taṁ sāsanaṁ harissāmi. Bahūhi[4] jito, yāvāhaṁ āgacchāmi, tāva me lakkhaṁ paṭijināti.

Ghosako kira guḷakīḷāya cheko, tena naṁ evaṁ nibandhi. Sopi taṁ "tena hi gantvā kumbhakāraṁ vadehi 'pitarā kira me hiyyo ekaṁ kammaṁ āṇattaṁ, taṁ nipphādehī'ti" vatvā uyyojesi. So tassa santikaṁ gantvā tathā avaca. Atha naṁ kumbhakāro seṭṭhinā vuttaniyāmeneva māretvā āvāpe khipi. Ghosakopi divasabhāgaṁ kīḷitvā sāyanhasamaye gehaṁ gantvā "kiṁ tāta na gatosī"ti vutte attano agatakāraṇañca kaniṭṭhassa gatakāraṇañca ārocesi. Taṁ sutvā seṭṭhi "ahaṁ dhī"ti[5] mahāviravaṁ viravitvā sakalasarīre pakkuthitalohito viya hutvā "ambho kumbhakāra mā maṁ nāsayi, mā maṁ nāsayī"ti bāhā paggayha kandanto tassa santikaṁ agamāsi. Kumbhakāro taṁ tathā āgacchantaṁ disvā "sāmi mā saddaṁ kari, kammaṁ te nipphannan"ti āha. So pabbatena viya mahantena sokena avatthaṭo hutvā anappakaṁ domanassaṁ paṭisaṁvedesi. Yathā taṁ appaduṭṭhassa padussamāno. Tenāha Bhagavā—

---

1. Paveseyyāsi (Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 298 piṭṭhe)
2. Lañjakārasadisaṁ (Syā)
3. Kumbhakārassa ekaṁ kammaṁ āṇattaṁ (Sī)
4. Bahuṁ hi (Sī) Bahumpi (Ka)
5. Mā avadhīti (Syā)

"Yo daṇḍena adaṇḍesu, appaduṭṭhesu dussati.
Dasannamaññataraṁ ṭhānaṁ, khippameva nigacchati.

Vedanaṁ pharusaṁ jāniṁ, sarīrassa ca bhedanaṁ.
Garukaṁ vāpi ābādhaṁ, cittakkhepañca pāpuṇe.

Rājato vā upasaggaṁ, abbhakkhānañca dāruṇaṁ.
Parikkhayañca ñātīnaṁ, bhogānañca pabhaṅguraṁ.

Atha vāsssa agārāni, aggi ḍahati pāvako.
Kāyassa bhedā duppañño, nirayaṁ sopapajjatī"ti[1].

Evaṁ santepi puna naṁ seṭṭhi ujukaṁ oloketuṁ na sakkoti. "Kinti naṁ māreyyan"ti cintento "mama gāmasate āyuttakassa santikaṁ pesetvā māressāmī"ti upāyaṁ disvā "ayaṁ me avajātaputto, imaṁ māretvā vaccakūpe khipatu, evaṁ kate ahaṁ mātulassa kattabbayuttakaṁ pacchā jānissāmī"ti tassa paṇṇaṁ likhitvā "tāta Ghosaka amhākaṁ gāmasate āyuttako atthi, imaṁ paṇṇaṁ haritvā tassa dehī"ti vatvā paṇṇaṁ tassa dussante[2] bandhi. So pana akkharasamayaṁ na jānāti. Daharakālato paṭṭhāya hi naṁ mārāpentova seṭṭhi māretuṁ nāsakkhi, kiṁ akkharasamayaṁ sikkhāpessati. Iti so attano mārāpanapaṇṇameva dussante[2] bandhitvā nikkhamanto āha "pātheyyaṁ me tāta natthī"ti. Pātheyyena te kammaṁ natthi, antarāmagge "asukagāme nāma mama sahāyako seṭṭhi atthi, tassa ghare pātarāsaṁ katvā purato[3] gacchāhī"ti. So "sādhū"ti pitaraṁ vanditvā nikkhanto taṁ gāmaṁ patvā seṭṭhissa gharaṁ pucchitvā gantvā seṭṭhijāyaṁ passi. "Tvaṁ kuto āgatosī"ti ca vutte "antonagarato"ti āha. Kassa puttosīti. Tumhākaṁ sahāyakaseṭṭhino ammāti. Tvaṁsi Ghosako nāmāti. Āma ammāti. Tassā saha dassaneneva tasmiṁ puttasineho uppajji. Seṭṭhino panekā dhītā atthi pannarasasoḷasavassuddesikā abhirūpā pāsādikā, taṁ rakkhituṁ ekameva pesanakārikaṁ dāsiṁ datvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe vasāpenti. Seṭṭhidhītā tasmiṁ khaṇe taṁ dāsiṁ antarāpaṇaṁ pesesi. Atha naṁ seṭṭhijāyā disvā "kuhiṁ

---

1. Khu 1. 33, 34 piṭṭhesu. 2. Dasante (Sī) 3. Parato (Sī)

gacchasī”ti pucchitvā “ayyadhītāya[1] pesanenā”ti vutte “ito tāva ehi, tuṭṭhatu pesanaṁ, puttassa me pīṭhakaṁ attharitvā pāde dhovitvā telaṁ makkhitvā sayanaṁ attharitvā dehi, pacchā pesanaṁ karissasī”ti āha. Sā tathā akāsi.

Atha naṁ cirenāgataṁ seṭṭhidhītā santajjesi. Atha naṁ sā āha “mā me kujjhi, seṭṭhiputto Ghosako āgato, tassa idañcidañca katvā tattha gantvā āgatāmhī”ti. Seṭṭhidhītāya “seṭṭhiputto Ghosako”ti nāmaṁ sutvāva pemaṁ chaviyādīni chinditvā aṭṭhimiñjaṁ āhacca ṭhitaṁ. Kotuhalakālasmiṁ hi sā tassa pajāpatī hutvā nāḷikodanaṁ Paccekabuddhassa adāsi, tassānubhāvenāgantvā imasmiṁ seṭṭhikule nibbattā. Iti taṁ so pubbasineho avattharitvā gaṇhi. Tenāha Bhagavā—

“Pubbeva sannivāsena, paccuppannahitena vā.
Evaṁ taṁ jāyate pemaṁ, uppalaṁva yathodake”ti[2].

Atha naṁ pucchi “kuhiṁ so ammā”ti. Sayane nipanno niddāyatīti. Atthi panassa hatthe kiñcīti. Dussante paṇṇaṁ atthīti. Sā “kiṁ paṇṇaṁ nu kho etan”ti tasmiṁ niddāyante mātāpitūnaṁ aññavihitatāya apassantānaṁ otaritvā samīpaṁ gantvā taṁ paṇṇaṁ mocetvā ādāya attano gabbhaṁ pavisitvā dvāraṁ pidhāya vātapānaṁ vivaritvā akkharasamaye kusalatāya paṇṇaṁ vācetvā “aho vata bālo attano maraṇapaṇṇaṁ dussante bandhitvā vicarati, sace mayā na diṭṭhaṁ assa, natthissa jīvitan”ti taṁ paṇṇaṁ phāletvā seṭṭhissa vacanena[3] aparaṁ paṇṇaṁ likhi “ayaṁ mama putto Ghosako nāma, gāmasatato paṇṇākāraṁ āharāpetvā imassa janapadaseṭṭhino dhītarā saddhiṁ maṅgalaṁ katvā attano vasanagāmassa majjhe dvibhūmakaṁ gehaṁ kāretvā pākāraparikkhepena ceva purisaguttiyā ca susaṁvihitārakkhaṁ karotu, mayhañca ‘idañcidañca mayā katan’ti sāsanaṁ pesetu, evaṁ kate ahaṁ mātulassa kattabbayuttakaṁ pacchā ānissāmī”ti. Likhitvā ca pana saṅgharitvā otaritvā dussanteyevassa bandhi.

---

1. Ayye dhītāya (Sī, Syā) 2. Khu 5. 66 piṭṭhe. 3. Vacanaṁ viya (Syā)

So divasabhāgaṁ niddāyitvā uṭṭhāya bhuñjitvā pakkāmi. Punadivase pātova taṁ gāmaṁ gantvā āyuttakaṁ gāmakiccaṁ karontaṁyeva passi. So taṁ disvā "kiṁ tātā"ti pucchi. Pitarā me tumhākaṁ paṇṇaṁ pesitanti. "Kiṁ paṇṇaṁ tāta, āharā"ti paṇṇaṁ gahetvā vācetvā tuṭṭhamānaso "passatha bho, mama sāmino mayi sinehaṁ katvā[1] jeṭṭhaputtassa me maṅgalaṁ karotū"ti mama santikaṁ pahiṇi. "Sīghaṁ dārukādīni āharathā"ti gahapatike vatvā gāmamajjhe vuttapakāraṁ gehaṁ kārāpetvā gāmasatato paṇṇākāraṁ āharāpetvā janapadaseṭṭhino santikā dhītaraṁ ānetvā maṅgalaṁ katvā seṭṭhissa sāsanaṁ pahiṇi "idañcidañca mayā katan"ti.

Taṁ sutvā seṭṭhino "yaṁ kāremi, taṁ na hoti. Yaṁ na kāremi, tadeva hotī"ti mahantaṁ domanassaṁ uppajji. Puttasokena saddhiṁ so soko ekato hutvā kucchiḍāhaṁ uppādetvā atisāraṁ[2] janesi. Seṭṭhidhītāpi "sace koci seṭṭhino santikā āgacchati, mama akathetvā seṭṭhiputtassa paṭhamataraṁ mā kathayitthā"ti jane āṇāpesi. Seṭṭhipi kho "dāni taṁ duṭṭhaputtaṁ mama sāpateyyassa sāmikaṁ na karissāmī"ti cintetvā ekaṁ āyuttakaṁ āha "mātula puttaṁ me daṭṭhukāmomhi, ekaṁ pādamūlikaṁ pesetvā mama puttaṁ pakkosāpehī"ti. So "sādhū"ti vatvā paṇṇaṁ datvā ekaṁ purisaṁ pesesi. Seṭṭhidhītāpi tassa āgantvā dvāre ṭhitabhāvaṁ sutvā taṁ pakkosāpetvā "kiṁ tātā"ti pucchi. So āha "seṭṭhi gilāno, puttaṁ passituṁ pakkosāpesi ayye"ti. Kiṁ tāta balavā, dubbaloti. Balavā tāva, āhāraṁ bhuñjatiyeva ayyeti. Sā seṭṭhiputtaṁ ajānāpetvāva tassa nivesanañca paribbayañca dāpetvā "mayā pesitakāle gamissasi, acchassu tāvā"ti āha. Seṭṭhi puna āyuttakaṁ avaca "kiṁ mātula, na te mama puttassa santikaṁ pahitan"ti. Pahitaṁ sāmi, gatapuriso na tāva etīti. Tena hi puna aparaṁ pesehīti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tasmimpi tatheva paṭipajji. Atha seṭṭhino rogo balavā jāto, ekaṁ bhājanaṁ pavisati. Ekaṁ nikkhamati. Puna seṭṭhi āyuttakaṁ pucchi "kiṁ mātula, na te mama puttassa santikaṁ pahitan"ti. Pahitaṁ sāmi, gatapuriso na

1. Sinehaṁ (Sī, Syā) sinehena (Ka) Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 300 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

2. Atīsāraṁ (Sī)

tāva etīti. Tena hi puna aparaṁ pesehīti. So pesesi. Seṭṭhidhītā tatiyavāre āgatampi taṁ pavattiṁ pucchi. So "bāḷhagilāno ayye, seṭṭhi āhāraṁ pacchinditvā maccuparāyaṇo[1] jāto, ekaṁ bhājanaṁ nikkhamati, ekaṁ pavisatī"ti āha. Seṭṭhidhītā "idāni gantuṁ kālo"ti seṭṭhiputtassa "pitā te kira gilāno"ti ārocetvā "kiṁ vadesi bhadde"ti vutte "aphāsukamassa sāmī"ti āha. "Idāni kiṁ kātabban"ti. Sāmi gāmasatato vuṭṭhānakapaṇṇākāraṁ ādāya gantvā passissāma nanti. So "sādhū"ti paṇṇākāraṁ āharāpetvā sakaṭehi ādāya pakkāmi.

Atha naṁ sā "pitā te dubbalo, ettakaṁ paṇṇākāraṁ gahetvā gacchantānaṁ papañco bhavissati, etaṁ nivattāpehī"ti vatvā taṁ sabbaṁ attano kulagehaṁ pesetvā puna taṁ[2] āha "sāmi tvaṁ attano pitu pādapasse tiṭṭheyyāsi, ahaṁ ussīsakapasse ṭhassāmī"ti. Gehaṁ pavisamānāyeva ca "gehassa purato ca pacchato ca ārakkhaṁ gaṇhathā"ti attano purise āṇāpesi. Paviṭṭhakāle pana seṭṭhiputto pitu pādapasse aṭṭhāsi, itarā ussīsakapasse.

Tasmiṁ khaṇe seṭṭhi uttānako nipanno hoti. Āyuttako pana tassa pāde parimajjanto "putto te sāmi āgato"ti āha. Kuhiṁ soti. Esa pādamūle ṭhitoti. Atha naṁ disvā āyakammikaṁ[3] pakkosāpetvā "mama gehe kittakaṁ dhanan"ti pucchi. Sāmi dhanasseva cattālīsakoṭiyo, upabhogaparibhogabhaṇḍānaṁ pana vanagāmakkhettadvipadacatuppadayānavāhanānañca ayañca ayañca paricchedo"ti vutte "ahaṁ ettakaṁ dhanaṁ mama puttassa Ghosakassa na demī"ti vattukāmo "demī"ti āha. Taṁ sutvā seṭṭhidhītā "ayaṁ puna kathento aññaṁ kiñci katheyyā"ti cintetvā sokāturā viya kese vikiritvā rodamānā "kiṁ nāmetaṁ tāta vadetha, idampi nāma vo vacanaṁ suṇoma, alakkhikā vatamhā"ti vatvā matthakena naṁ uramajjhe paharantī patitvā yathā puna vattuṁ na sakkoti, tathāssa uramajjhe matthakena ghaṁsentī ārodanaṁ dassesi. Seṭṭhi taṁ khaṇḍaññeva kālamakāsi. Seṭṭhi mato"ti[4]

1. Mañcaparāyano (Sī)
2. Seṭṭhiputtṁ (Sī, Syā)
3. Āyuttakaṁ (Syā, Ka)
4. Tasmiṁ mate (Ka)

gantvā Utenassa rañño ārocayiṁsu. Rājā tassa sarīrakiccaṁ kārāpetvā "atthi panassa putto vā dhītā vā"ti pucchi. Atthi deva Ghosako nāma tassa putto, sabbaṁ sāpateyyaṁ tassa niyyādetvāva mato devāti.

Rājā aparabhāge seṭṭhiputtaṁ pakkosāpesi. Tasmiṁ ca divase devo vassi. Rājaṅgaṇe tattha tattha udakaṁ saṇṭhāti. Seṭṭhiputto "rājānaṁ passissāmī"ti pāyāsi. Rājā vātapānaṁ vivaritvā taṁ āgacchantaṁ olokento rājaṅgaṇe udakaṁ laṅghitvā āgacchantaṁ disvā āgantvā vanditvā ṭhitaṁ "tvaṁ Ghosako nāma tātā"ti pucchitvā "āma devā"ti vutte "pitā me matoti mā soci, tava pettikaṁ seṭṭhiṭṭhānaṁ tuyhameva dassāmī"ti taṁ samassāsetvā "gaccha tātā"ti uyyojesi. Rājā gacchantaṁ ca naṁ olokentova aṭṭhāsi. So āgamanakāle laṅghitaṁ udakaṁ gamanakāle otaritvā saṇikaṁ agamāsi. Atha naṁ rājā tatova pakkosāpetvā "kiṁ nu kho tāta tvaṁ mama santikaṁ āgacchanto udakaṁ laṅghitvā āgamma gacchanto otaritvā saṇikaṁ gacchasī"ti pucchi. Āma deva, ahaṁ tasmiṁ khaṇe kumārako, kīḷanakālo nāma so, idāni pana me devena ṭhānantaraṁ paṭissutaṁ. Tasmā yathā pure acaritvā idāni sannisinnena[1] hutvā carituṁ vaṭṭatīti. Taṁ sutvā rājā "dhitimāyaṁ puriso, idānevassa ṭhānantaraṁ dassāmī"ti pitarā bhuttaṁ bhogaṁ datvā sabbasatena seṭṭhiṭṭhānaṁ adāsi.

So rathe ṭhatvā nagaraṁ padakkhiṇaṁ akāsi. Olokitolokitaṭṭhānaṁ kampati. Seṭṭhidhītā Kāḷidāsiyā saddhiṁ mantayamānā nisinnā "amma Kāḷi puttassa te ettikā sampatti maṁ nissāya uppannā"ti[2] āha. Kiṁ kāraṇā ammāti. Ayañhi attano maraṇapaṇṇaṁ dussante bandhitvā amhākaṁ gharaṁ āgato, athassa mayā taṁ paṇṇaṁ phāletvā mayā saddhiṁ maṅgalakaraṇatthāya aññaṁ paṇṇaṁ likhitvā ettakaṁ kālaṁ tattha ārakkho katoti. Amma tvaṁ ettakaṁ passassi, imaṁ pana seṭṭhi daharakālato paṭṭhāya māretukāmo māretuṁ nāsakkhi, kevalaṁ imaṁ nissāya bahuṁ dhanaṁ khīyīti[2] amma atibhāriyaṁ vata seṭṭhinā katanti. Nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā gehaṁ pavisantaṁ pana naṁ disvā "ayaṁ ettikā sampatti maṁ

1. Saṇikena (Syā)   2. Nipphannāti (Sī, Syā)

nissāya uppannā"ti hasitaṁ akāsi. Atha naṁ seṭṭhiputto disvā "kiṁ kāraṇā hasī"ti pucchi. Ekaṁ kāraṇaṁ nissāyāti. Kathehi nanti. Sā na kathesi. So "sace na kathessasi, dvidhā taṁ chindissāmī"ti tajjetvā asiṁ nikkaḍḍhi. Sā "ayaṁ ettikā sampatti tayā maṁ nissāya laddhāti cintetvā hasitan"ti āha. Yadi mama pitarā attano santakaṁ mayhaṁ niyyāditaṁ, tvaṁ ettha kiṁ hosīti. So kira ettakaṁ kālaṁ kiñci na jānāti, tenassā vacanaṁ na saddahi. Athassa sā "tumhākaṁ pitarā maraṇapaṇṇaṁ datvā pesitā, tumhe mayā idañcidañca katvā rakkhitā"ti sabbaṁ kathesi. "Tvaṁ abhūtaṁ kathesī"ti asaddahanto "mātaraṁ Kāḷiṁ pucchissāmī"ti cintetvā evaṁ kira ammāti. Āma tāta, daharakālato paṭṭhāya taṁ māretukāmo māretuṁ asakkonto taṁ nissāya bahuṁ dhanaṁ khīyi, sattasuṭhānesu tvaṁ maraṇato mutto, idāni bhogagāmato āgamma sabbasatena saddhiṁ seṭṭhiṭṭhānaṁ pattoti. So taṁ sutvā "bhāriyaṁ vata kammaṁ, evarūpā kho pana maraṇā muttassa mama pamādajīvitaṁ jīvituṁ ayuttaṁ[1], appamatto bhavissāmī"ti cintetvā devasikaṁ sahassaṁ vissajjetvā addhikakapaṇādīnaṁ dānaṁ paṭṭhapesi. Mitto nāmassa kuṭumbiko dānabyāvaṭo ahosi. Ayaṁ Ghosakaseṭṭhino uppatti.

Tasmiṁ pana kāle Bhaddavatīnagare Bhaddavatiyaseṭṭhi nāma Ghosakaseṭṭhino adiṭṭhapubbasahāyako ahosi. Bhaddavatīnagarato āgatānaṁ vāṇijānaṁ santike Ghosakaseṭṭhi Bhaddavatiyaseṭṭhino sampattiṁ ca vayappadesañca sutvā tena saddhiṁ sahāyakabhāvaṁ icchanto paṇṇākāraṁ pesesi. Bhaddavatiyaseṭṭhipi Kosambito āgatānaṁ vāṇijānaṁ santike Ghosakaseṭṭhino sampattiñca vayappadesañca sutvā tena saddhiṁ sahāyakabhāvaṁ icchanto paṇṇākāraṁ pesesi. Evaṁ te aññamaññaṁ adiṭṭhapubbasahāyakā hutvā vasiṁsu. Aparabhāge Bhaddavatiyaseṭṭhino gehe ahivātarogo patito, tasmiṁ patite paṭhamaṁ makkhikā maranti, tato anukkameneva kīṭā mūsikā kukkuṭā sūkarā gāvo dāsī dāsā sabbapacchā gharamānusakāpi maranti. Tesu ye bhittiṁ bhinditvā palāyanti, te jīvitaṁ labhanti, tadā pana seṭṭhi ca bhariyā ca dhītā cassa tathā

1. Pamādajīvitaṁ ayuttaṁ (Sī)

palāyitvā Ghosakaseṭṭhiṁ passituṁ patthentā Kosambimaggaṁ paṭipajjiṁsu. Te antarāmaggeyeva khīṇapātheyyā vātātapena ceva khuppipāsāhi ca kilantasarīrā kicchena Kosambiṁ patvā udakaphāsukaṭṭhāne ṭhatvā nhatvā nagaradvāre ekaṁ sālaṁ pavisiṁsu.

Tato seṭṭhi bhariyaṁ āha "bhadde iminā nīhārena gacchantā vijātamātuyāpi amanāpā honti, sahāyako kira me addhikakapaṇādīnaṁ devasikaṁ sahassaṁ vissajjetvā dānaṁ dāpesi. Tattha dhītaraṁ pesetvā āhāraṁ āharāpetvā ekāhaṁ dvīhaṁ idheva sarīraṁ santappetvā sahāyakaṁ passissāmā"ti. Sā sādhu sāmīti. Te sālāyameva vasiṁsu. Punadivase kāle ārocite kapaṇaddhikādīsu āhāratthāya gacchantesu mātāpitaro "amma gantvā amhākaṁ āhāraṁ āharā"ti dhītaraṁ pesayiṁsu. Mahābhogakulassa dhītā vipattiyā acchinnalajjitāya alajjamānā pātiṁ gahetvā kapaṇajanena saddhiṁ āhāratthāya gantvā "kati paṭivīse gaṇhissasi ammā"ti puṭṭhā ca pana "tayo"ti āha. Athassā tayo paṭivīse adāsi. Tāya bhatte āhaṭe tayopi ekato bhuñjituṁ nisīdiṁsu.

Atha mātādhītaro seṭṭhiṁ āhaṁsu "sāmi vipatti nāma mahākulānampi uppajjati, mā amhe oloketvā bhuñja, mā cintayī"ti. Iti naṁ nānappakārehi yācitvā bhojesuṁ. So bhuñjitvā āhāraṁ jīrāpetuṁ asakkonto aruṇe uggacchante kālamakāsi. Mātādhītaro nānappakārehi paridevitvā rodiṁsu. Kumārikā punadivase rodamānā āhāratthāya gantvā "kati paṭivīse gaṇhissasī"ti vuttā "dve"ti vatvā āhāraṁ āharitvā mātaraṁ yācitvā bhojesi. Sāpi tāya yāciyamānā bhuñjitvā āhāraṁ jīrāpetuṁ asakkontī taṁ divasameva kālamakāsi. Kumārikā ekikāva roditvā paridevitvā tāya dukkhuppattiyā ativiya sañcātachātakadukkhā punadivase yācakehi saddhiṁ rodantī āhāratthāya gantvā "kati paṭivīse gaṇhissasi ammā"ti vuttā "ekan"ti āha. Mittakuṭumbiko taṁ tayo divase bhattaṁ gaṇhantiṁ sañjānāti, tena taṁ "apehi, nassa vasali, ajja tava kucchippamāṇaṁ aññāsī"ti āha. Hirottappasampannā

kuladhītā paccorasmiṁ sattipahāraṁ viya vaṇe khārodakasecanakaṁ viya[1] ca patvā "kiṁ sāmī"ti āha. Tayā pure tayo koṭṭhāsā gahitā, hiyyo dve, ajja ekaṁ gaṇhāsi. Ajja te attano kucchippamāṇaṁ ñātanti. "Mā maṁ sāmi attanova atthāya gaṇhī"ti maññitthāti. Atha kasmā evaṁ gaṇhīti. Pure tayo janā ahumha sāmi, hiyyo dve, ajja ekikāva jātāmhīti. So "kena kāraṇenā"ti pucchitvā ādito paṭṭhāya tāya kathitaṁ sabbaṁ pavattiṁ sutvā assūni sandhāretuṁ asakkonto sañjātabalavadomanasso hutvā "amma evaṁ sante mā cintayi, tvaṁ Bhaddavatiyaseṭṭhino dhītā ajjakālato paṭṭhāya mama dhītāyeva nāmā"ti vatvā sīse cumbitvā gharaṁ netvā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Sā dānagge uccāsaddaṁ mahāsaddaṁ sutvā "tāta kasmā etaṁ janaṁ nissaddaṁ katvā dānaṁ na dethā"ti āha. Na sakkā kātuṁ ammāti. Sakkā tātāti. Kathaṁ sakkā ammāti. Tāta dānaggaṁ parikkhipitvā ekekasseva pavesanappamāṇena dve dvārāni yojetvā "ekena dvārena pavisitvā ekena nikkhamathā"ti vadetha, evaṁ nissaddā hutvāva gaṇhissantīti. So taṁ sutvā "bhaddakova amma upāyo"ti tathā kāresi. Sāpi pubbe Sāmā nāma. Vatiyā pana kāritattā **Sāmāvatī** nāma jātā. Tato paṭṭhāya dānagge kolāhalaṁ pacchindi. Ghosakaseṭṭhi pubbe taṁ saddaṁ suṇanto "mayhaṁ dānagge saddo"ti tussati. Dvīhatīhaṁ pana saddaṁ asuṇanto Mittakuṭumbikaṁ attano upaṭṭhānaṁ āgataṁ pucchi "diyyati kapaṇaddhikādīnaṁ dānan"ti. Āma sāmīti. Atha kiṁ dvīhatīhaṁ saddo na suyyatīti. Yathā nissaddā hutvā gaṇhanti, tathā me upāyo katoti. Atha pubbeva kasmā nākāsīti? Ajānanatāya sāmīti. Idāni kathaṁ te ñātoti. Dhītarā me akkhāto sāmīti. Mayhaṁ aviditā "tava dhītā nāma atthī"ti. So ahivātaroguppattito paṭṭhāya sabbaṁ Bhaddavatiyaseṭṭhino pavattiṁ ācikkhitvā tassā attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapitabhāvaṁ ārocesi. Atha naṁ seṭṭhi "evaṁ sante mama kasmā na kathesi, mama sahāyakassa dhītā mama dhītā nāmā"ti taṁ pakkosāpetvā pucchi "amma seṭṭhino dhītāsī"ti. Āma tātāti. Tena hi mā cintayi, tvaṁ

---

1. Khāraparisekaṁ viya (Syā)

mama dhītāsīti taṁ sīse cumbitvā parivāratthāya tassā pañca itthisatāni datvā taṁ attano jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapesi.

Athekadivasaṁ tasmiṁ nagare nakkhattaṁ saṅghuṭṭhaṁ hoti. Tasmiṁ pana nakkhatte bahi anikkhamanakā kuladhītaropi attano parivārena saddhiṁ padasāva nadiṁ gantvā nhāyanti. Tasmā taṁ divasaṁ Sāmāvatīpi pañcahi itthisatehi parivāritā rājaṅgaṇeneva nhāyituṁ agamāsi. Uteno sīhapañjare ṭhito taṁ disvā "kassimā nāṭakitthiyo"ti pucchi. Na kassaci nāṭakitthiyo devāti. Atha kassa dhītaroti. Ghosakaseṭṭhino dhītā deva, Sāmāvatī nāmesāti. So disvāva uppannasineho seṭṭhino sāsanaṁ pāhesi "dhītaraṁ kira me pesetū"ti. Na pesemi devāti. Mā kira evaṁ karotu, pesetuyevāti. Mayaṁ gahapatikā nāma kumārikānaṁ pothetvā viheṭhetvā kaḍḍhanabhayena[1] na dema devāti. Rājā kujjhitvā gehaṁ lañchāpetvā seṭṭhiñca bhariyañca hatthe gahetvā bahi kārāpesi. Sāmāvatī nhāyitvā āgantvā gehaṁ pavisituṁ okāsaṁ alabhantī "kiṁ etaṁ tātā"ti pucchi. Amma rājā tava kāraṇā pahiṇi. Atha "na mayaṁ dassāmā"ti vutte gharaṁ lañchāpetvā amhe bahi kārāpesīti. Tāta bhāriyaṁ vo kammaṁ kataṁ, raññā nāma pahite "na demā"ti avatvā "sace me dhītaraṁ saparivāraṁ gaṇhatha, demā"ti vattabbaṁ bhaveyya tātāti. "Sādhu amma, tava ruciyā sati evaṁ karissāmī"ti rañño tathā sāsanaṁ pāhesi. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā taṁ saparivāraṁ ānetvā abhisiñcitvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Sesā tassāyeva parivāritthiyo ahesuṁ. Ayaṁ Sāmāvatiyā uppatti.

Utenassa pana aparāpi Vāsuladattā nāma devī ahosi Caṇḍapajjotassa dhītā. Ujjeniyaṁ hi Caṇḍapajjoto nāma rājā ahosi. So ekadivasaṁ uyyānato āgacchanto attano sampattiṁ oloketvā "atthi nu kho aññassapi kassaci evarūpā sampattī"ti vatvā taṁ sutvā manussehi "kiṁ sampatti nāmesā, Kosambiyaṁ Utenassa rañño atimahatī sampattī"ti vutte rājā āha "tena hi gaṇhissāma nan"ti. Na sakkā so gahetunti. Kiñci katvā gaṇhissāmayevāti. Na sakkā devāti. Kiṁ kāraṇāti. So hatthikantaṁ nāma sippaṁ jānāti,

1. Kathanabhayena (Sī)

mantaṁ parivattetvā hatthikantavīṇaṁ vādento nāge palāpetipi gaṇhātipi. Hatthivāhanasampanno tena sadiso nāma natthīti. Na sakkā mayā so gahetunti. Sace te deva ekantena ayaṁ nicchayo[1]. Tena hi dāruhatthiṁ kāretvā tassāsannaṭṭhānaṁ pesehi, so hatthivāhanaṁ vā assavāhanaṁ vā sutvā dūrampi gacchati. Tattha naṁ āgataṁ gahetuṁ sakkā bhavissatīti.

Rājā "attheso upāyo"ti dārumayaṁ yantahatthiṁ kārāpetvā bahi pilotikāhi veṭhetvā katacittakammaṁ katvā tassa vijite āsannaṭṭhāne ekasmiṁ saratīre vissajjāpesi. Hatthino antokucchiyaṁ saṭṭhi purisā aparāparaṁ caṅkamanti, hatthilaṇḍaṁ āharitvā tattha tattha chaḍḍesuṁ. Eko vanacarako hatthiṁ disvā "amhākaṁ rañño anucchaviko"ti cintetvā gantvā rañño ārocesi "deva mayā sabbaseto kelāsakūṭapaṭibhāgo tumhākaññeva anucchaviko varavāraṇo diṭṭho"ti. Uteno tameva maggadesakaṁ katvā hatthiṁ abhiruyha saparivāro nikkhami. Tassa āgamanaṁ ñatvā carapurisā gantvā Caṇḍapajjotassa ārocesuṁ. So āgantvā majjhe tucchaṁ katvā ubhosu passesu balakāyaṁ payojesi. Uteno tassāgamanaṁ ajānanto hatthiṁ anubandhi. Anto ṭhitamanussā vegena palāpesuṁ. Kaṭṭhahatthī rañño mantaṁ parivattetvā vīṇaṁ vādentassa tantisaddaṁ asuṇanto viya palāyatiyeva. Rājā hatthināgaṁ[2] pāpuṇituṁ asakkonto assaṁ āruyha anubandhi. Tasmiṁ vegena anubandhante balakāyo ohīyi. Rājā ekakova ahosi. Atha naṁ ubhosu passesu payuttā Caṇḍapajjotassa purisā gaṇhitvā attano rañño adaṁsu. Athassa balakāyo amittavasaṁ gatabhāvaṁ ñatvā bahinagareva khandhāvāraṁ nivesetvā acchi.

Caṇḍapajjotopi Utenaṁ jīvaggāhameva gāhāpetvā ekasmiṁ coragehe pakkhipitvā dvāraṁ pidahāpetvā tayo divase jayapānaṁ pivi Uteno tatiyadivase ārakkhake pucchi "kahaṁ vo tāta rājā"ti. "Paccāmitto me gahito"ti jayapānaṁ pivatīti. Kā nāmesā mātugāmassa viya tumhākaṁ rañño kiriyā, nanu paṭirājūnaṁ

---

1. Niccalo (Ka)

2. Hatthinā taṁ (?)

gahetvā vissajjetuṁ vā māretuṁ vā vaṭṭati, amhe dukkhaṁ nisīdāpetvā jayapānaṁ kira pivatīti. Te gantvā tamatthaṁ rañño ārocesuṁ. So āgantvā "saccaṁ kira tvaṁ evaṁ vadasī"ti pucchi. Āma mahārājāti. Sādhu taṁ vissajjessāmi, evarūpo kira te manto atthi, taṁ mayhaṁ dassasīti. Sādhu dassāmi, gahaṇasamaye maṁ vanditvā taṁ gaṇhāhi, kiṁ pana tvaṁ vandissasīti. Kyāhaṁ taṁ vandissāmi, na vandissāmīti. Ahampi te na dassāmīti. Evaṁ sante rājāṇaṁ[1] te karissāmīti. Karohi, sarīrassa me issaro, na pana cittassāti. Rājā tassa sūragajjitaṁ sutvā "kathaṁ nu kho imaṁ mantaṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā imaṁ mantaṁ aññaṁ jānāpetuṁ na sakkā, mama dhītaraṁ etassa santike uggaṇhāpetvā ahaṁ tassā santike gaṇhissāmīti. Atha naṁ āha "aññassa vanditvā gaṇhantassa dassasī"ti. Āma mahārājāti. Tena hi amhākaṁ ghare ekā khujjā atthi tassā antosāṇiyaṁ vanditvā nisinnāya tvaṁ bahisāṇiyaṁ ṭhitova mantaṁ vācehīti. Sādhu mahārāja, khujjā vā hotu pīṭhasappi vā, vandantiyā dassāmīti. Tato rājā gantvā dhītaraṁ Vāsuladattaṁ āha "amma eko saṅkhakuṭṭhī anagghamantaṁ jānāti, taṁ aññaṁ jānāpetuṁ na sakkā, tvaṁ antosāṇiyaṁ nisīditvā taṁ vanditvā mantaṁ gaṇha, so bahisāṇiyaṁ ṭhatvā tuyhaṁ vācessati, tava santikā ahaṁ taṁ gaṇhissāmī"ti.

Evaṁ so tesaṁ aññamaññaṁ santhavakaraṇabhayena dhītaraṁ khujjaṁ, itaraṁ saṅkhakuṭṭhiṁ katvā kathesi. So tassā antosāṇiyaṁ vanditvā nisinnāya bahi ṭhito mantaṁ vācesi. Atha naṁ ekadivasaṁ punappunaṁ vuccamānampi mantapadaṁ vattuṁ asakkontiṁ "are khujje atibahaloṭṭhakapolaṁ te mukhaṁ, evaṁ[2] nāma vadehī"ti āha. Sā kujjhitvā are duṭṭhasaṅkhakuṭṭhi kiṁ vadesi, kiṁ mādisā khujjā nāma hotīti. Sāṇikaṇṇaṁ ukkhipitvā "kāsi tvan"ti vutte "rañño dhītā Vāsuladattā nāmāhan"ti āha. Pitā te taṁ mayhaṁ kathento "khujjā"ti kathesīti. Mayhampi kathento taṁ saṅkhakuṭṭhiṁ katvā kathesīti. Te ubhopi "tena hi amhākaṁ santhavakaraṇabhayena kathitaṁ bhavissatī"ti antosāṇiyaññeva santhavaṁ kariṁsu.

Tato paṭṭhāya mantaggahaṇaṁ vā sippaggahaṇaṁ vā natthi. Rājāpi dhītaraṁ niccaṁ pucchati "sippaṁ gaṇhasi ammā"ti. Gaṇhāmi tātāti. Atha naṁ ekadivasaṁ

---

1. Rājadaṇḍaṁ (Ka) 2. Etaṁ (Sī)

Uteno āha "bhadde sāmikena kattabbaṁ nāma neva mātāpitaro, na bhātubhaginiyo kātuṁ sakkonti, sace mayhaṁ jīvitaṁ dassasi, pañca te itthisatāni parivāraṁ datvā aggamahesiṭṭhānaṁ dassāmī"ti. Sace imasmiṁ vacane patiṭṭhātuṁ sakkhissatha, dassāmi vo jīvitanti. Sakkhissāmi bhaddeti. Sā "sādhu sāmī"ti pitu santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ so pucchi "amma niṭṭhitaṁ sippan"ti. Na tāva niṭṭhitaṁ tāta sippanti. Atha naṁ so pucchi "kiṁ ammā"ti. Amhākaṁ ekaṁ dvārañca ekaṁ vāhanañca laddhuṁ vaṭṭati tātāti. Idaṁ kiṁ ammāti. Tāta rattiṁ kira tārakasaññāya mantassa upacāratthāya ekaṁ osadhaṁ gahetabbaṁ atthi. Tasmā amhākaṁ velāya vā avelāya vā nikkhamanakāle ekaṁ dvārañceva ekaṁ vāhanañca laddhuṁ vaṭṭatīti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchi. Te attano abhirucitaṁ ekaṁ dvāraṁ hatthagataṁ kariṁsu. Rañño pana pañca vāhanāni ahesuṁ. Bhaddavatī nāma kareṇukā ekadivasaṁ paññāsa yojanāni gacchati, Kāko nāma dāso saṭṭhi yojanāni gacchati, Celakaṭṭhi[1] ca Muñcakesī cāti dve assā yojanasataṁ gacchanti, Nāḷāgiri hatthī vīsati[2] yojanasatanti.

So kira rājā anuppanne Buddhe ekassa issarassa upaṭṭhāko ahosi. Athekadivasaṁ issare bahinagaraṁ gantvā nhatvā āgacchante eko Paccekabuddho nagaraṁ piṇḍāya pavisitvā sakalanagaravāsīnaṁ mārena āvaṭṭitattā ekaṁ bhikkhampi alabhitvā yathādhoteneva pattena nikkhami. Atha naṁ nagaradvāraṁ pattakāle māro aññātakavesena upasaṅkamitvā "api bhante vo kiñci laddhan"ti pucchi. Kiṁ pana me tvaṁ alabhanākāraṁ[3] karīti. Tena hi nivattitvā puna pavisatha, idāni na karissāmīti[4]. Nāhaṁ puna nivattissāmīti. Sace hi nivatteyya, puna so sakalanagaravāsīnaṁ sarīre adhimuñcitvā pāṇiṁ paharitvā hasanakeḷiṁ kareyya. Paccekabuddhe anivattitvā gate māro tattheva antaradhāyi. Atha so issaro yathādhoteneva pattena āgacchantaṁ Paccekabuddhaṁ disvā vanditvā "api bhante kiñci laddhan"ti pucchi. Caritvā nikkhantamhāvusoti. So cintesi "ayyo mayā pucchitaṁ akathetvā aññaṁ vadati, na kiñci laddhaṁ bhavissatī"ti. Athassa pattaṁ olokento tucchaṁ disvā gehe

---

1. Celakaṇṭhī (Sī), velakaṁsī (Syā)
2. Vīsaṁ (Sī)
3. Labhanākāraṁ (Sī)
4. Karissāmīti (Sī)

bhattassa niṭṭhitāniṭṭhitabhāvaṁ ajānanatāya sūro hutvā pattaṁ gahetuṁ avisahanto "thokaṁ bhante adhivāsethā"ti vatvā vegena gharaṁ gantvā "amhākaṁ bhattaṁ niṭṭhitan"ti pucchitvā "niṭṭhitan"ti vutte taṁ upaṭṭhākaṁ āha "tāta añño tayā sampannavegataro nāma natthi, sīghena javena bhadantaṁ patvā 'pattaṁ me bhante dethā'ti vatvā pattaṁ gahetvā vegena ehī"ti. So ekavacaneneva pakkhanditvā pattaṁ gahetvā āhari. Issaropi attano bhojanassa pattaṁ pūretvā "imaṁ sīghaṁ gantvā ayyassa sampādehi, ahaṁ te ito pattiṁ dammī"ti āha.

Sopi taṁ gahetvā javena gantvā Paccekabuddhassa pattaṁ datvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante 'velā upakaṭṭhā'ti ahaṁ atisīghena javena āgato ca gato ca, etassa me javassa phalena yojanānaṁ paṇṇāsasaṭṭhisatavīsasatagamanasamatthāni pañca vāhanāni nibbattantu, āgacchantassa ca me gacchantassa ca sarīraṁ sūriyatejena tattaṁ, tassa me phalena nibbattanibbattaṭṭhāne āṇā sūriyatejasadisā hotu, imasmiṁ me piṇḍapāte sāminā patti dinnā, tassā[1] me nissandena tumhehi diṭṭhadhammassa bhāgī homī"ti āha. Paccekabuddho "evaṁ hotū"ti vatvā—

"Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, sabbameva[2] samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, cando pannaraso yathā[3].

Icchitaṁ patthitaṁ tuyhaṁ, khippameva samijjhatu.
Sabbe pūrentu saṅkappā, maṇijotiraso yathā"ti—

Anumodanaṁ akāsi. Paccekabuddhānaṁ kira imāva dve gāthā anumodanagāthā nāma honti. Tattha **jotiraso**ti sabbakāmadadaṁ maṇiratanaṁ vuccati. Idaṁ tassa pubbacaritaṁ. So etarahi Caṇḍapajjoto ahosi. Tassa ca kammassa nissandena imāni pañca vāhanāni nibbattiṁsu. Athekadivasaṁ rājā uyyānakīḷāya nikkhami. Uteno "ajja palāyitabban"ti mahantāmahante cammapasibbake hiraññasuvaṇṇassa pūretvā Kareṇukāpiṭṭhe ṭhapetvā Vāsuladattaṁ ādāya palāyi. Antepurapālakā palāyantaṁ taṁ disvā gantvā rañño ārocesuṁ. Rājā "sīghaṁ gacchathā"ti balaṁ pahiṇi.

---

1. Tassa (Ka) 2. Khippameva (Syā, Ka) 3. Dī-Ṭṭha 2. 82; Aṁ-Ṭṭha 1. 146 piṭṭhesu.

Uteno balassa pakkhandabhāvaṁ ñatvā kahāpaṇapasibbakaṁ mocetvā pātesi, manussā kahāpaṇe uccinitvā puna pakkhandiṁsu. Itaro suvaṇṇapasibbakaṁ mocetvā pātetvā nesaṁ suvaṇṇalobhena papañcentānaññeva bahi nivuṭṭhaṁ[1] attano khandhāvāraṁ pāpuṇi. Atha naṁ āgacchantaṁ disvāva attano balakāyo parivāretvā nagaraṁ pavesesi. So patvāva Vāsuladattaṁ abhisiñcitvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesīti. Ayaṁ Vāsuladattāya uppatti.

Aparā pana Māgaṇḍiyā[2] nāma rañño santikā aggamahesiṭṭhānaṁ labhi. Sā kira Kururaṭṭhe Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa dhītā. Mātāpissā Māgaṇḍiyāyeva nāmaṁ. Cūḷapitāpissā Māgaṇḍiyova, sā abhirūpā ahosi devaccharapaṭibhāgā. Pitā panassā anucchavikaṁ sāmikaṁ alabhanto mahantehi mahantehi[3] kulehi yācitopi "na mayhaṁ dhītu tumhe anucchavikā"ti tajjetvā uyyojesi. Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento Māgaṇḍiyabrāhmaṇassa sapajāpatikassa anāgāmiphalūpanissayaṁ disvā attano pattacīvaramādāya tassa bahinigame[4] aggiparicaraṇaṭṭhānaṁ agamāsi. So Tathāgatassa rūpasobhaggappattaṁ attabhāvaṁ oloketvā "imasmiṁ loke iminā purisena sadiso añño puriso nāma natthi, ayaṁ mayhaṁ dhītu anucchaviko, imassa posāpanatthāya dhītaraṁ dassāmī"ti cintetvā "samaṇa ekā me dhītā atthi, ahaṁ ettakaṁ kālaṁ tassā anucchavikaṁ purisaṁ na passāmi, tumhe tassā anucchavikā, sā ca tumhākaññeva anucchavikā. Tumhākañhi pādaparicārikā, tassā ca bhattā[5] laddhuṁ vaṭṭati, taṁ vo ahaṁ dassāmi, yāva mamāgamanā idheva tiṭṭhathā"ti āha. Satthā kiñci avatvā tuṇhī ahosi. Brāhmaṇo vegena gharaṁ gantvā "bhoti bhoti dhītu me anucchaviko puriso diṭṭho, sīghaṁ sīghaṁ sīghaṁ naṁ alaṅkarohī"ti taṁ alaṅkārāpetvā saddhiṁ brāhmaṇiyā ādāya Satthu santikaṁ pāyāsi. Sakalanagaraṁ saṅkhubhi. Ayaṁ "ettakaṁ kālaṁ mayhaṁ dhītu anucchaviko natthī"ti kassaci adatvā "ajja me dhītu anucchaviko diṭṭho"ti kira vadeti, "kīdiso nu kho so puriso, passissāma nan"ti mahājano teneva saddhiṁ nikkhami.

---

1. Gaṇhantānaññeva bahi niviṭṭhaṁ (Ka)
2. Māgandiyā (Sī, Syā)
3. Mahantamahantehi (Sī)
4. Bahi nikkhamitvā (Ka)
5. Bhattāraṁ (Syā, Ka)

Tasmiṁ dhītaraṁ gahetvā āgacchante Satthā tena vuttaṭṭhāne aṭṭhatvā tattha padacetiyaṁ dassetvā gantvā aññasmiṁ ṭhāne aṭṭhāsi. Buddhānañhi padacetiyaṁ adhiṭṭhahitvā akkantaṭṭhāneyeva paññāyati, na aññattha. Yesañcatthāya adhiṭṭhitaṁ hoti, teyeva naṁ passanti. Tesaṁ pana adassanakaraṇatthaṁ hatthi-ādayo vā akkamantu, mahāmegho vā pavassatu, verambhavātā vā paharantu, na taṁ koci makkhetuṁ sakkoti. Atha brāhmaṇī brāhmaṇaṁ āha "kuhiṁ so puriso"ti. "Imasmiṁ ṭhāne tiṭṭhāhīti naṁ avacaṁ, kuhiṁ nu kho so gato"ti ito cito olokento padacetiyaṁ disvā "ayamassa padavalañjo"ti āha. Brāhmaṇī salakkhaṇamantānaṁ tiṇṇaṁ vedānaṁ paguṇatāya lakkhaṇamante parivattetvā padalakkhaṇaṁ upadhāretvā "nayidaṁ brāhmaṇa pañcakāmaguṇasevino padan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Rattassa hi ukkuṭikaṁ padaṁ bhave,
Duṭṭhassa hoti sahasānupīḷitaṁ.
Mūḷhassa hoti avakaḍḍhitaṁ padaṁ,
Vivaṭṭacchadassa idamīdisaṁ padan"ti[1].

Atha naṁ brāhmaṇo evamāha "bhoti tvaṁ udakapātiyaṁ kumbhīlaṁ, gehamajjhe ca pana coraṁ viya mante passanasīlā, tuṇhī hotī"ti. Brāhmaṇa yaṁ icchasi, taṁ vadehi, nayidaṁ pañcakāmaguṇasevino padanti. Tato ito cito ca olokento Satthāraṁ disvā "ayaṁ so puriso"ti vatvā brāhmaṇo gantvā "samaṇa dhītaraṁ me tava posāpanatthāya demī"ti āha. Satthā "dhītarā te mayhaṁ attho atthi vā natthi vā"ti avatvāva "brāhmaṇa ekaṁ te kāraṇaṁ kathemī"ti vatvā "kathehi samaṇā"ti vutte mahābhinikkhamanato paṭṭhāya yāva Ajapālanigrodhamūlā mārena anubaddhabhāvaṁ Ajapālanigrodhamūle ca pana "atīto dāni me esa visayan"ti tassa sokāturassa sokavūpasamanatthaṁ āgatāhi māradhītāhi kumārikavaṇṇādivasena payojitaṁ palobhanaṁ ācikkhitvā "tadāpi mayhaṁ chando nāhosī"ti vatvā [2]—

1. Aṁ-Ṭṭha 1. 335; Visuddhi 1. 101 piṭṭhesu.
2. Mayhaṁ na attho (Ka)

“Disvāna Taṇhaṁ Aratiṁ Ragañca[1],
Nāhosi chando api methunasmiṁ.
Kimevidaṁ muttakarīsapuṇṇaṁ,
Pādāpi naṁ samphusituṁ na icche”ti[2]—

Imaṁ gāthamāha. Gāthāpariyosāne brāhmaṇo ca brāhmaṇī ca anāgāmiphale patiṭṭhahiṁsu. Māgaṇḍiyāpi kho “sacassa mayā attho natthi, anatthikabhāvova vattabbo, ayaṁ pana maṁ muttakarīsapuṇṇaṁ karoti, (“Pādāpi naṁ samphusituṁ na iccheti)[3], hotu, attano jātikulapadesabhogayasavayasampattiṁ āgamma tathārūpaṁ bhattāraṁ labhitvā samaṇassa Gotamassa kattabbayuttakaṁ jānissāmī”ti[4] Satthari āghātaṁ bandhi. Kiṁ pana Satthā tāya attani āghātuppattiṁ jānāti, noti? Jānātiyeva. Jānanto kasmā gāthamāhāti? Itaresaṁ dvinnaṁ vasena. Buddhā hi āghātaṁ agaṇetvā maggaphalādhigamārahānaṁ vasena dhammaṁ desentiyeva. Mātāpitaro taṁ netvā Cūḷamāgaṇḍiyaṁ kaniṭṭhaṁ paṭicchāpetvā[5] pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Cūḷamāgaṇḍiyopi cintesi “mama dhītā omakasattassa na anucchavikā, ekassa raññova anucchavikā”ti. Taṁ ādāya Kosambiṁ gantvā sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā “imaṁ itthiratanaṁ devassa anucchavikan”ti Utenassa rañño adāsi. So taṁ disvāva uppannabalavasineho abhisekaṁ katvā pañcasatamātugāmaparivāraṁ datvā aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi. Ayaṁ Māgaṇḍiyāya uppatti.

Evamassa diyaḍḍhasahassanāṭakitthiparivārā tisso aggamahesiyo ahesuṁ. Tasmiṁ kho pana samaye Ghosakaseṭṭhi Kukkuṭaseṭṭhi Pāvārikaseṭṭhīti Kosambiyaṁ tayo seṭṭhino honti. Te upakaṭṭhāya vassūpanāyikāya pañcasatatāpase Himavantato āgantvā nagare bhikkhāya carante disvā pasīditvā nisīdāpetvā bhojetvā paṭiññaṁ gahetvā cattāro māse attano santike vasāpetvā puna vassāratte[6] āgamanatthāya paṭijānāpetvā uyyojesuṁ. Tāpasāpi tato paṭṭhāya aṭṭha māse Himavante vasitvā cattāro māse tesaṁ

---

1. Aratiñca rāgaṁ (Syā)
2. Khu 1. 409 piṭṭhe.
3. ( ) Natthi Sī-Syā-potthakesu.
4. Karissāmīti (Syā, Ka)
5. Paṭicchāpetvā Satthu santikaṁ gantvā ubhopi (Syā)
6. Vassāvāse (Syā, Ka)

santike vasiṁsu. Te aparabhāge Himavantato āgacchantā araññāyatane ekaṁ mahānigrodhaṁ disvā[1] tassa mūle nisīdiṁsu. Tesu jeṭṭhakatāpaso cintesi "imasmiṁ rukkhe adhivatthā devatā oramattikā na bhavissati, mahesakkhenevettha devarājena bhavitabbaṁ, sādhu vata sacāyaṁ isigaṇassa pānīyaṁ dadeyyā"ti. Sopi pānīyaṁ adāsi. Tāpaso nhānodakaṁ cintesi, tampi adāsi. Tato bhojanaṁ cintesi, tampi adāsi. Athassa etadahosi "ayaṁ devarājā amhehi cintitaṁ cintitaṁ sabbaṁ deti, aho vata naṁ passeyyāmā"ti. So rukkhakkhandhaṁ padāletvā attānaṁ dassesi. Atha naṁ tāpasā "devarāja mahatī te sampatti, kiṁ nu kho katvā ayaṁ te laddhā"ti pucchiṁsu. Mā pucchatha ayyāti. Ācikkha devarājāti. So attanā katakammassa parittakattā lajjamāno kathetuṁ na visahi. Tehi punappunaṁ nippīḷayamāno pana "tena hi suṇāthā"ti vatvā kathesi.

So kireko duggatamanusso hutvā bhatiṁ pariyesanto Anāthapiṇḍikassa santike bhatikammaṁ labhitvā taṁ nissāya jīvikaṁ kappesi. Athekasmiṁ uposathadivase sampatte Anāthapiṇḍiko vihārato āgantvā pucchi "tassa bhatikassa ajjuposathadivasabhāvo kenaci kathito"ti. Na kathito sāmīti. Tena hissa sāyamāsaṁ pacathāti. Athassa patthodanaṁ paciṁsu. So divasaṁ araññe kammaṁ katvā sāyaṁ āgantvā bhatte vaḍḍhetvā dinne "chātomhī"ti sahasā abhuñjitvāva "aññesu divasesu imasmiṁ gehe 'bhattaṁ detha, sūpaṁ detha, byañjanaṁ dethā'ti mahākolāhalaṁ ahosi, ajja te sabbe nissaddā nipajjiṁsu, mayhameva ekassāhāraṁ vaḍḍhayiṁsu, kiṁ nu kho etan"ti cintetvā pucchi "avasesā bhuñjiṁsu, na bhuñjiṁsū"ti. Na bhuñjiṁsu tātāti. Kiṁ kāraṇāti. Imasmiṁ gehe uposathadivasesu sāyamāsaṁ na bhuñjanti, sabbeva uposathikā honti, antamaso thanapāyinopi dārake mukhaṁ vikkhālāpetvā catumadhuraṁ mukhe pakkhipāpetvā mahāseṭṭhi uposathike kāreti. Gandhatelappadīpe jālante khuddakamahallakadārakā sayanagatā dvattiṁsākāraṁ sajjhāyanti. Tuyhaṁ pana uposathadivasabhāvaṁ kathetuṁ satiṁ na karimhā. Tasmā taveva bhattaṁ pakkaṁ, naṁ bhuñjassūti. Sace idāni

1. Patvā (Aṁ-Ṭṭha 1. 332 piṭṭhe)

uposathikena bhavituṁ vaṭṭati, ahampi bhaveyyanti. Idaṁ seṭṭhi jānātīti[1]. Tena hi naṁ pucchathāti. Te gantvā seṭṭhiṁ pucchiṁsu. So evamāha "idāni pana abhuñjitvā mukhaṁ vikkhāletvā uposathaṅgāni adhiṭṭhahanto upaḍḍhaṁ uposathakammaṁ labhissatī"ti. Itaro taṁ sutvā tathā akāsi.

Tassa sakaladivasaṁ kammaṁ katvā chātassa sarīre vātā kuppiṁsu. So yottena uraṁ bandhitvā[2] yottakoṭiyaṁ gahetvā parivattati. Seṭṭhi taṁ pavattiṁ sutvā ukkāhi dhāriyamānāhi catumadhuraṁ gāhāpetvā tassa santikaṁ āgantvā "kiṁ tātā"ti pucchi. Sāmi vātā me kuppitāti. Tena hi uṭṭhāya idaṁ bhesajjaṁ khādāhīti. Tumhepi khādatha sāmīti. Amhākaṁ aphāsukaṁ natthi, tvaṁ khādāhīti. Sāmi ahaṁ uposathakammaṁ karonto sakalaṁ kātuṁ nāsakkhiṁ, upaḍḍhakammampi me vikalaṁ mā ahosīti na icchi. "Mā evaṁ kari tātā"ti vuccamānopi anicchitvā aruṇe uṭṭhahante milātamālā viya kālaṁ katvā tasmiṁ nigrodharukkhe devatā hutvā nibbatti. Tasmā imamatthaṁ kathetvā "so seṭṭhi Buddhamāmako dhammamāmako saṁghamāmako, taṁ nissāya katassa upaḍḍhuposathakammassa nissandenesā sampatti mayā laddhā"ti āha.

"Buddho"ti vacanaṁ sutvāva pañcasatā tāpasā uṭṭhāya devatāya añjaliṁ paggayha "Buddhoti vadesi, Buddhoti vadesī"ti pucchitvā "Buddhoti vadāmi, Buddhoti vadāmī"ti tikkhattuṁ paṭijānāpetvā "ghosopi kho eso dullabho lokasmin"ti udānaṁ udānetvā "devate anekesu kappasatasahassesu asutapubbaṁ saddaṁ tayā suṇāpitamhā"ti āhaṁsu. Atha antevāsino ācariyaṁ etadavocuṁ "tena hi Satthu santikaṁ gacchāmā"ti. Tātā tayo seṭṭhino amhākaṁ bahūpakārā, sve tesaṁ nivesane bhikkhaṁ gaṇhitvā tesampi ācikkhitvā gamissāma, adhivāsetha tātāti. Te adhivāsayiṁsu. Punadivase seṭṭhino yāgubhattaṁ sampādetvā āsanāni paññāpetvā "ajja no ayyānaṁ āgamanadivaso"ti ñatvā paccuggamanaṁ katvā te ādāya nivesanaṁ gantvā nisīdāpetvā bhikkhaṁ adaṁsu. Te katabhattakiccā mahā seṭṭhino "mayaṁ gamissāmā"ti vadiṁsu. Nanu bhante tumhehi cattāro vassike māse amhākaṁ gahitāva paṭiññā, idāni kuhiṁ gacchathāti.

---

1. Jānissatīti (Ka)
2. Yottaṁ bandhitvā (Sī, Ka)

loke kira Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṁgho uppanno, tasmā Satthu santikaṁ gamissāmāti. Kiṁ pana tassa Satthuno santikaṁ tumhākaññeva gantuṁ vaṭṭatīti. Aññesampi avāritaṁ āvusoti. Tena hi bhante āgametha, mayampi gamanaparivacchaṁ[1] katvā gacchāmāti. "Tumhesu parivacchaṁ karontesu amhākaṁ papañco hoti, mayaṁ purato gacchāma, tumhe pacchā āgaccheyyāthā"ti vatvā te puretaraṁ gantvā Sammāsambuddhaṁ disvā abhitthavitvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Atha nesaṁ Satthā anupubbiṁ kathaṁ kathetvā dhammaṁ desesi. Desanāpariyosāne sabbepi saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā pabbajjaṁ yācitvā "etha bhikkhavo"ti vacanasamanantaraṁyeva iddhimayapattacīvaradharā ehibhikkhū ahesuṁ[2].

Tepi kho tayo seṭṭhino pañcahi pañcahi sakaṭasatehi bhattacchādanasappimadhuphāṇitādīni dānūpakaraṇāni ādāya Sāvatthiṁ patvā Satthāraṁ vanditvā dhammakathaṁ sutvā kathāpariyosāne[3] sotāpattiphale patiṭṭhāya addhamāsamattampi dānaṁ dadamānā Satthu santike vasitvā Kosambiṁ āgamanatthāya Satthāraṁ yācitvā Satthārā paṭiññaṁ dadantena "suññāgāre kho gahapatayo Tathāgatā abhiramantī"ti vutte "aññātaṁ bhante, amhehi pahitasāsanena āgantuṁ vaṭṭatī"ti vatvā Kosambiṁ gantvā Ghosakaseṭṭhi Ghositārāmaṁ, Kukkuṭaseṭṭhi Kukkuṭārāmaṁ, Pāvārikaseṭṭhi Pāvārikārāmanti tayo mahāvihāre kāretvā Satthu āgamanatthāya sāsanaṁ pahiṇiṁsu. Satthā tesaṁ sāsanaṁ sutvā tattha agamāsi. Te paccuggantvā Satthāraṁ vihāraṁ pavesetvā vārena vārena paṭijagganti. Satthā devasikaṁ ekekasmiṁ vihāre vasati. Yassa vihāre vuṭṭho hoti, tasseva gharadvāre piṇḍāya carati. Tesaṁ pana tiṇṇaṁ seṭṭhīnaṁ upaṭṭhāko Sumano nāma mālākāro ahosi, so te seṭṭhino evamāha "ahaṁ tumhākaṁ dīgharattaṁ upakārako, Satthāraṁ bhojetukāmomhi, mayhampi ekadivasaṁ Satthāraṁ dethā"ti. Tena hi bhaṇe sve bhojehīti. "Sādhu sāmī"ti so Satthāraṁ nimantetvā sakkāraṁ paṭiyādesi.

---

1. Gamanaparisajjaṁ (Ka)
2. Iddhimayapattacīvaradharā vassasatikattherā viya ahesuṁ (Syā)
3. Gāthāpariyosāne (Ka)

Tadā rājā Sāmāvatiyā devasikaṁ pupphamūle aṭṭha kahāpaṇe deti. Tassā Khujjuttarā nāma dāsī Sumanamālākārassa santikaṁ gantvā nibaddhaṁ pupphāni gaṇhāti. Atha naṁ tasmiṁ divase āgataṁ mālākāro āha "mayā Satthā nimantito, ajja pupphehi[1] Satthāraṁ pūjessāmi, tiṭṭha tāva, tvaṁ parivesanāya sahāyikā hutvā dhammaṁ sutvā avasesāni pupphāni gahetvā gamissasī"ti. Sā "sādhū"ti adhivāsesi. Sumano Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā anumodanakaraṇatthāya pattaṁ aggahesi. Satthā anumodanadhammadesanaṁ ārabhi. Khujjuttarāpi Satthu dhammakathaṁ suṇantīyeva sotāpattiphale patiṭṭhahi. Sā aññesu divasesu cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni gahetvā gacchati, taṁ divasaṁ aṭṭhahipi pupphāni gahetvā gatā. Atha naṁ Sāmāvatī āha "kiṁ nu kho amma ajja amhākaṁ raññā dviguṇaṁ pupphamūlaṁ dinnan"ti. No ayyeti. Atha kasmā bahūni pupphānīti. Aññesu divasesu ahaṁ cattāro kahāpaṇe attano gahetvā catūhi pupphāni āharāmīti. Ajja kasmā na gaṇhīti. Sammāsambuddhassa dhammakathaṁ sutvā dhammassa adhigatattāti. Atha naṁ "are duṭṭhadāsi ettakaṁ kālaṁ tayā gahitakahāpaṇe me dehī"ti atajjetvā "amma tayā pivitaṁ amataṁ amhepi pāyehī"ti vatvā "tena hi maṁ nhāpehī"ti vutte soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāpetvā dve maṭṭhasāṭake dāpesi. Sā ekaṁ nivāsetvā ekaṁ ekaṁsaṁ pārupitvā āsanaṁ paññāpetvā ekaṁ bījaniṁ āharāpetvā āsane nisīditvā citrabījaniṁ ādāya pañca mātugāmasatāni āmantetvā tāsaṁ Satthārā desitaniyāmeneva dhammaṁ desesi, tassā dhammakathaṁ sutvā tā sabbāpi sotāpattiphale patiṭṭhahiṁsu.

Tā sabbāpi Khujjuttaraṁ vanditvā "amma ajjato paṭṭhāya tvaṁ kiliṭṭhakammaṁ mā kari, amhākaṁ mātuṭṭhāne ca ācariyaṭṭhāne ca ṭhatvā Satthu santikaṁ gantvā Satthārā desitaṁ dhammaṁ sutvā amhākaṁ kathehī"ti vadiṁsu. Sā tathā karontī aparabhāve tipiṭakadharā jātā. Atha naṁ Satthā "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvikānaṁ upāsikānaṁ bahussutānaṁ dhammakathikānaṁ yadidaṁ Khujjuttarā"ti etadagge ṭhapesi. Tāpi kho pañcasatā itthiyo taṁ evamāhaṁsu "amma Satthāraṁ daṭṭhukāmāmhā, taṁ no dassehi,

1. Ajja aggapupphehi (Syā)

gandhamālādīhi taṁ pūjessāmā"ti. Ayye rājakulaṁ nāma bhāriyaṁ, tumhe gahetvā bahi gantuṁ na sakkāti. Amma no mā nāsehi, dasseheva amhākaṁ Satthāranti. Tena hi tumhākaṁ vasanagabbhānaṁ bhittīsu yattakena oloketuṁ sakkā hoti, tattakaṁ chiddaṁ katvā gandhamālādīni āharāpetvā Satthāraṁ tiṇṇaṁ seṭṭhīnaṁ gharadvāraṁ gacchantaṁ tumhe tesu tesu ṭhānesu ṭhatvā oloketha ceva, hatthe ca pasāretvā vandatha, pūjetha cāti. Tā tathā katvā Satthāraṁ gacchantañca āgacchantañca oloketvā[1] vandiṁsu ceva pūjesuṁ ca.

Athekadivasaṁ Māgaṇḍiyā attano pāsādatalato nikkhamitvā caṅkamamānā tāsaṁ vasanaṭṭhānaṁ gantvā gabbhesu chiddaṁ disvā "idaṁ kin"ti, pucchitvā tāhi tassā Satthari āghātabaddhabhāvaṁ[2] ajānantīhi "Satthā imaṁ nagaraṁ āgato, mayaṁ ettha ṭhatvā Satthāraṁ vandāma[3] ceva pūjema cā"ti vutte "āgato nāma imaṁ nagaraṁ samaṇo Gotamo, idānissa kattabbaṁ jānissāmi, imāpi tassa upaṭṭhāyikā, imāsampi kattabbaṁ jānissāmī"ti cintetvā gantvā rañño ārocesi "mahārāja Sāmāvatimissikānaṁ bahiddhā patthanā atthi, katipāheneva te jīvitaṁ māressantī"ti[4]. Rājā "na tā evarūpaṁ karissantī"ti na saddahi. Punappunaṁ vuttepi na saddahi eva. Atha naṁ evaṁ tikkhattuṁ vuttepi asaddahantaṁ "sace me na saddahasi, tāsaṁ vasanaṭṭhānaṁ gantvā upadhārehi mahārājā"ti āha. Rājā gantvā gabbhesu chiddaṁ disvā "idaṁ kin"ti pucchitvā tasmiṁ atthe ārocite tāsaṁ akujjhitvā kiñci avatvāva chiddāni pidahāpetvā sabbagabbhesu uddhacchiddakavātapānāni[5] kāresi. Uddhacchiddakavātapānāni kira tasmiṁ kāle uppannāni. Māgaṇḍiyā tāsaṁ kiñci kātuṁ asakkuṇitvā "samaṇassa Gotamasseva kattabbaṁ karissāmī"ti nāgarānaṁ lañjaṁ[6] datvā "samaṇaṁ Gotamaṁ antonagaraṁ pavisitvā vicarantaṁ dāsakammakaraporisehi akkosetvā paribhāsetvā[7] palāpethā"ti āṇāpesi. Micchādiṭṭhikā tīsu ratanesu appasannā antonagaraṁ paviṭṭhaṁ Satthāraṁ

---

1. Olokentā (Sī, Ka)
2. Baddhāghātaṁ (Sī, Syā), baddhāghātataṁ (Aṁ-Ṭṭha 1. 338 piṭṭhe)
3. Passāma (Sī, Ka)
4. Harissantīti (Sī), na bhavissatīti (Syā)
5. Uddhacchikavātapānāni (Sī), khuddacchiddakavātapānāni (Syā)
6. Lañcaṁ (Syā)
7. Saddhiṁ akkositvā paribhāsitvā (Sī, Syā)

anubandhitvā "corosi, bālosi, mūḷhosi, oṭṭhosi, goṇosi, gadrabhosi, nerayikosi, tiracchānagatosi, natthi tuyhaṁ sugati, duggatiyeva tuyhaṁ pāṭikaṅkhā"ti dasahi akkosavatthūhi akkosanti paribhāsanti.

Taṁ sutvā āyasmā Ānando Satthāraṁ etadavoca "bhante ime nāgarā amhe akkosanti paribhāsanti, ito aññattha gacchāmā"ti. Kuhiṁ Ānandāti. Aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Tattha manussesu akkosantesu puna kattha gamissāma Ānandāti. Tatopi aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Tatthāpi manussesu akkosantesu kuhiṁ gamissāmāti. Tatopi aññaṁ nagaraṁ bhanteti. Ānanda evaṁ kātuṁ na vaṭṭati. Yattha adhikaraṇaṁ uppannaṁ, tattheva tasmiṁ vūpasante aññattha gantuṁ vaṭṭati. Ke pana te Ānanda akkosantīti. Bhante dāsakammakare upādāya sabbe akkosantīti. "Ahaṁ Ānanda saṅgāmaṁ otiṇṇahatthisadiso, saṅgāmaṁ otiṇṇahatthino hi catūhi disāhi āgate sare sahituṁ bhāro, tatheva bahūhi dussīlehi kathitakathānaṁ sahanaṁ nāma mayhaṁ bhāro"ti vatvā attānaṁ ārabbha dhammaṁ desento imā Nāgavagge tisso gāthā abhāsi—

"Ahaṁ nāgova saṅgāme, cāpato patitaṁ saraṁ.
Ativākyaṁ titikkhissaṁ, dussīlo hi bahujjano.

Dantaṁ nayanti samitiṁ, dantaṁ rājābhirūhati.
Danto seṭṭho manussesu, yo'tivākyaṁ titikkhati.

Varamassatarā dantā, ājānīyā ca sindhavā.
Kuñjarā ca mahānāgā, attadanto tato varan"ti[1].

Dhammakathā sampattamahājanassa sātthikā ahosi. Evaṁ dhammaṁ desetvā mā cintayi Ānanda, ete sattāhamattameva akkosissanti, aṭṭhame divase tuṇhī bhavissanti, Buddhānaṁ hi uppannaṁ adhikaraṇaṁ sattāhato uttari na gacchati, Māgaṇḍiyā Satthāraṁ akkosāpetvā palāpetuṁ asakkontī "kiṁ nu kho karissāmī"ti cintetvā "imā etassa upatthambhabhūtā, etāsampi byasanaṁ karissāmī"ti ekadivasaṁ rañño surāpānaṭṭhāne upaṭṭhānaṁ karontī cūḷapitu sāsanaṁ pahiṇi "attho me kira

1. Khu 1. 59 piṭṭhe.

kukkuṭehi, aṭṭha matakukkuṭe, aṭṭha sajīvakukkuṭe ca gahetvā āgacchatu, āgantvā ca sopānamatthake ṭhatvā āgatabhāvaṁ nivedetvā 'pavisatū'ti vuttepi apavisitvā paṭhamaṁ aṭṭha sajīvakukkuṭe pahiṇatu, pacchā itare'ti. Cūḷupaṭṭhākassa ca "mama vacanaṁ kareyyāsī"ti lañjaṁ adāsi. Māgaṇḍiyo āgantvā rañño nivedāpetvā "pavisatū"ti vutte "rañño āpānabhūmiṁ na pavisissāmī"ti āha. Itarā cūḷupaṭṭhākaṁ pahiṇi "gaccha tāta mama cūḷapitu santikan"ti. So gantvā tena dinne aṭṭha sajīvakukkuṭe ānetvā "deva purohitena paṇṇākāro pahito"ti āha. Rājā "bhaddako vata no uttaribhaṅgo uppanno, ko nu kho paceyyā"ti āha. Māgaṇḍiyā "mahārāja Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo nikkammikā[1] vicaranti, tāsaṁ pesehi, tā pacitvā āharissantī"ti āha. Rājā "gaccha, tāsaṁ datvā aññassa kira hatthe adatvā sayameva māretvā pacantū"ti pesesi. Cūḷupaṭṭhāko "sādhu devā"ti gantvā tathā vatvā tāhi "mayaṁ pāṇātipātaṁ na karomā"ti paṭikkhitto agantvā tamatthaṁ rañño ārocesi. Māgaṇḍiyā "diṭṭhaṁ te mahārāja, idāni tāsaṁ pāṇātipātassa karaṇaṁ vā akaraṇaṁ vā jānissasi, 'samaṇassa Gotamassa pacitvā pesentū'ti vadehi devā"ti āha. Rājā tathā vatvā pesesi. Itaro te gahetvā gacchanto viya hutvā gantvā te kukkuṭe purohitassa datvā matakukkuṭe tāsaṁ santikaṁ netvā "ime kira kukkuṭe pacitvā Satthu santikaṁ pahiṇathā"ti āha. Tā "sāmi āhara, idaṁ nāma amhākaṁ kiccan"ti paccuggantvā gaṇhiṁsu. So rañño santikaṁ gantvā "kiṁ tātā"ti puṭṭho "samaṇassa Gotamassa pacitvā pesethāti vuttamatteyeva paṭimaggaṁ āgantvā gaṇhiṁsū"ti ācikkhi. Māgaṇḍiyā "passa mahārāja, na tā tumhādisānaṁ karonti. Bahiddhā patthanā tāsaṁ atthīti vutte na saddahasī"ti āha. Rājā taṁ sutvāpi adhivāsetvā tuṇhīyeva ahosi. Māgaṇḍiyā "kiṁ nu kho karissāmī"ti cintesi.

Tadā pana rājā "Sāmāvatiyā Vāsuladattāya Māgaṇḍiyāya cā"ti tissannampi etāsaṁ pāsādatale vārena vārena sattāhaṁ sattāhaṁ

1. Nikkammā (Sī, Syā)

vītināmeti. Atha naṁ "sve vā parasuve vā Sāmāvatiyā pāsādatalaṁ gamissatī"ti ñatvā Māgaṇḍiyā cūḷapitu sāsanaṁ pahiṇi "agadena kira dāṭhā dhovitvā[1] ekaṁ sappaṁ pesetū"ti. So tathā katvā pesesi. Rājā attano gamanaṭṭhānaṁ hatthikantavīṇaṁ ādāyayeva gacchati, tassā pokkhare ekaṁ chiddaṁ atthi. Māgaṇḍiyā tena chiddena sappaṁ pavesetvā chiddaṁ mālāguḷena thakesi. Sappo dvīhatīhaṁ antovīṇāyameva ahosi. Māgaṇḍiyā rañño gamanadivase "ajja katarissitthiyā pāsādaṁ gamissasi devā"ti pucchitvā "Sāmāvatiyā"ti vutte "ajja mayā mahārāja amanāpo supino diṭṭho. Na sakkā tattha gantuṁ devā"ti. Gacchāmevāti. Sā yāva tatiyaṁ vāretvā "evaṁ sante ahampi tumhehi saddhiṁ gamissāmi devā"ti vatvā nivattiyamānāpi anivattitvā "na jānāmi, kiṁ bhavissasi[2] devā"ti raññā saddhiṁyeva agamāsi.

Rājā Sāmāvatimissikāhi dinnāni vatthapupphagandhābharaṇāni dhāretvā subhojanaṁ bhuñjitvā vīṇaṁ ussīsake ṭhapetvā sayane nipajji. Māgaṇḍiyā aparāparaṁ vicarantī viya hutvā vīṇāchiddato pupphaguḷaṁ apanesi. Sappo dvīhatīhaṁ nirāhāro tena chiddena nikkhamitvā passasanto[3] phaṇaṁ katvā sayanapiṭṭhe nipajji. Māgaṇḍiyā taṁ disvā "dhī dhī deva sappo"ti mahāsaddaṁ katvā rājānaṁ ca tā ca akkosantī "ayaṁ andhabālarājā[4] alakkhiko mayhaṁ vacanaṁ na suṇāti, imāpi nissirīkā dubbinītā kiṁ nāma rañño santikā na labhanti, kiṁ nu tumhe imasmiṁ mateyeva sukhaṁ jīvissatha, jīvante dukkhaṁ jīvatha, 'ajja mayā pāpasupino diṭṭho, Sāmāvatiyā pāsādaṁ gantuṁna vaṭṭatī'ti vārentiyāpi me vacanaṁ na suṇasi devā"ti[5] āha. Rājā sappaṁ disvā maraṇabhayatajjito "evarūpampi nāma imā karissanti, aho pāpā, ahaṁ imāsaṁ pāpabhāvaṁ ācikkhantiyāpi imissā vacanaṁ na saddahiṁ, paṭhamaṁ attano gabbhesu chiddāni katvā nisinnā, puna mayā pesite kukkuṭe paṭipahiṇiṁsu, ajja sayane sappaṁ vissajjiṁsū"ti kodhena sampajjalito viya ahosi.

---

1. Alagaddena kira me attho, dāṭhā uddaritvā (Syā)
2. Kiṁ bhavissati (Sī)
3. Assasanto (Syā)
4. Dandharājā (Sī)
5. Viravantiyāpi me tayā saddo na suto devāti (Sī, Syā)

Sāmāvatīpi pañcannaṁ itthisatānaṁ ovādaṁ adāsi "ammā amhākaṁ aññaṁ paṭisaraṇaṁ natthi, Narinde ca deviyā ca attani ca samameva mettacittaṁ pavattetha, mā kassaci kopaṁ karitthā"ti. Rājā sahassathāmaṁ siṅgadhanuṁ ādāya jiyaṁ pothetvā visapītaṁ saraṁ sannayhitvā Sāmāvatiṁ dhure[1] katvā sabbā tā paṭipāṭiyā ṭhapāpetvā Sāmāvatiyā ure saraṁ vissajjesi. So tassā mettānubhāvena paṭinivattitvā āgatamaggābhimukhova hutvā rañño hadayaṁ pavisanto viya aṭṭhāsi. Rājā cintesi "mayā khitto saro silampi vinivijjhitvā gacchati, ākāse paṭihananakaṭṭhānaṁ[2] natthi, atha ca panesa nivattitvā mama hadayābhimukho jāto, ayañhi nāma nissatto nijjīvo saropi etissā guṇaṁ jānāti, ahaṁ manussabhūtopi na jānāmī"ti, so dhanuṁ chaḍḍetvā añjaliṁ paggayha Sāmāvatiyā pādamūle ukkuṭikaṁ nisīditvā imaṁ gāthamāha—

"Sammuyhāmi pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā.
Sāmāvati maṁ tāyassu, tvañca me saraṇaṁ bhavā"ti.

Sā tassa vacanaṁ sutvā "sādhu deva maṁ saraṇaṁ gacchā"ti avatvā "yamahaṁ mahārāja saraṇaṁ gatā, tameva tvampi saraṇaṁ gacchāhī"ti idaṁ vatvā Sāmāvatī Sammāsambuddhasāvikā—

"Mā maṁ tvaṁ saraṇaṁ gaccha, yamahaṁ saraṇaṁ gatā.
Esa Buddho mahārāja, esa Buddho Anuttaro.
Saraṇaṁ gaccha taṁ Buddhaṁ, tvañca me saraṇaṁ bhavā"ti—

Āha. Rājā tassā vacanaṁ sutvā "idānāhaṁ atirekataraṁ bhāyāmī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Esa bhiyyo pamuyhāmi, sabbā muyhanti me disā.
Sāmāvati maṁ tāyassu, tvañca me saraṇaṁ bhavā"ti.

Atha naṁ sā purimanayeneva puna paṭikkhipitvā "tena hi tvañca saraṇaṁ gacchāmi, Satthārañca saraṇaṁ gacchāmi, varañca te dammī"ti vutte "varo gahito hotu mahārājā"ti āha. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā saraṇaṁ gantvā nimantetvā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa sattāhaṁ mahādānaṁ

---

1. Pure (Syā, Ka)
2. Paṭihananaṭṭhānaṁ (Syā)

datvā Sāmāvatiṁ āmantetvā “uṭṭhehi, varaṁ gaṇhā”ti āha. Mahārāja mayhaṁ hiraññādīhi attho natthi, imaṁ pana me varaṁ dehi, tathā karohi, yathā Satthā nibaddhaṁ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ idhāgacchati, dhammaṁ suṇissāmīti. Rājā Satthāraṁ vanditvā “bhante pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nibaddhaṁ idhāgacchatha, Sāmāvatimissikā ‘dhammaṁ suṇissāmā’ti vadantī”ti āha. Mahārāja Buddhānaṁ nāma ekasmiṁ ṭhāne nibaddhaṁ gantuṁ na vaṭṭati, mahājano Satthāraṁ āgamanatthāya paccāsīsatīti. Tena hi bhante ekaṁ bhikkhuṁ āṇāpethāti. Satthā Ānandattheraṁ āṇāpesi. So tato paṭṭhāya pañca bhikkhusatāni ādāya nibaddhaṁ rājakulaṁ gacchati. Tāpi deviyo nibaddhaṁ theraṁ saparivāraṁ bhojenti, dhammaṁ suṇanti. Tā ekadivasaṁ therassa dhammakathaṁ sutvā pasīditvā pañcahi uttarāsaṅgasatehi dhammapūjaṁ akaṁsu. Ekeko uttarāsaṅgo pañca satāni pañca satāni agghati.

Tā ekavatthā disvā[1] rājā pucchi “kuhiṁ vo uttarāsaṅgā”ti. Ayyassa no dinnāti. Tena sabbe gahitāti. Āma gahitāti. Rājā theraṁ upasaṅkamitvā vanditvā tāhi uttarāsaṅgānaṁ dinnabhāvaṁ pucchitvā tāhi dinnabhāvañca therena gahitabhāvañca sutvā “nanu bhante atibahūni vatthāni, ettakehi kiṁkarissathā”ti pucchi. Amhākaṁ pahonakāni vatthāni gaṇhitvā sesāni jiṇṇacīvarikānaṁ bhikkhūnaṁ dassāmi mahārājāti. Te attano jiṇṇacīvarāni kiṁ karissantīti. Jiṇṇataracīvarikānaṁ dassantīti. Te attano jiṇṇataracīvarāni kiṁ karissantīti. Paccattharaṇāni karissantīti. Purāṇapaccattharaṇāni kiṁ karissantīti. Bhūmattharaṇāni karissantīti, purāṇabhūmattharaṇāni kiṁ karissantīti. Pādapuñchanāni karissanti mahārājāti. Purāṇapādapuñchanāni kiṁ karissantīti. Khaṇḍākhaṇḍikaṁ koṭṭetvā mattikāya madditvā bhittiṁ limpissantīti. Bhante etthakāni katvāpi ayyānaṁ dinnāni na nassantīti. Āma mahārājāti. Rājā pasanno aparānipi pañca vatthasatāni āharāpetvā therassa pādamūle ṭhapāpesi. Thero kira pañcasatagghanakāneva vatthāni pañcasatabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni pañcasatakkhattuṁ labhi, sahassagghanakāni sahassabhāgena pādamūle ṭhapetvā dinnāni sahassakkhattuṁ labhi, satasahassagghanakāni satasahassabhāgena pādamūle ṭhapetvā

1. Tāsaṁ ekaṁ vatthampi adisvā (Syā), tāsaṁ santike ekaṁ vatthaṁ adisvā (Ka)

dinnāni satasahassakkhattuṁ labhi. Ekaṁ dve tīṇi cattāri pañca dasāti-ādinā nayena laddhānaṁ pana gaṇanā nāma natthi. Tathāgate kira parinibbute thero sakalajambudīpaṁ vicaritvā sabbavihāresu bhikkhūnaṁ attano santakāneva pattacīvarāni adāsi.

Tadā Māgaṇḍiyāpi "yamahaṁ karomi, taṁ tathā ahutvā aññathāva hoti, idāni kiṁ nu kho karissāmī"ti cintetvā "attheso upāyo"ti rañño uyyānakīḷaṁ gacchante[1] cūḷapitu sāsanaṁ pahiṇi "Sāmāvatiyā pāsādaṁ gantvā dussakoṭṭhāgārāni ca telakoṭṭhāgārāni ca vivarāpetvā dussāni telacāṭīsu temetvā temetvā thambhe veṭhetvā tā sabbāpi ekato katvā dvāraṁ pidahitvā bahi yantakaṁ datvā daṇḍadīpikāhi gehe aggiṁ dadamāno otaritvā gacchatū"ti. So pāsādaṁ abhiruyha koṭṭhāgārāni vivaritvā vatthāni telacāṭīsu temetvā temetvā thambhe veṭhetuṁ ārabhi. Atha naṁ Sāmāvatippamukhā itthiyo "kiṁ etaṁ cūḷapitā"ti vadantiyo upasaṅkamiṁsu. "Ammā rājā daḷhikammatthāya ime thambhe telapilotikāhi veṭhāpeti, rājagehe nāma suyuttaṁ duyuttaṁ dujjānaṁ, mā me santike hotha ammā"ti evaṁ vatvā tā āgatā gabbhe pavesetvā dvārāni pidahitvā bahi yantakaṁ datvā ādito paṭṭhāya aggiṁ dento otari. Sāmāvatī tāsaṁ ovādaṁ adāsi "amhākaṁ anamatagge saṁsāre vicarantīnaṁ evameva agginā jhāyamānānaṁ attabhāvānaṁ paricchedo Buddhañāṇenapi na sukaro, appamattā hothā"ti. Tā gehe jhāyante vedanāpariggahakammaṭṭhānaṁ manasikarontiyo kāci dutiyaphalaṁ, kāci tatiyaphalaṁ pāpuṇiṁsu. Tena vuttaṁ "atha kho sambahulā bhikkhū pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkantā yena Bhagavā tenupasaṅkamiṁsu, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdiṁsu, ekamantaṁ nisinnā kho te bhikkhū Bhagavantaṁ etadavocuṁ 'idha bhante rañño Utenassa uyyānagatassa antepuraṁ daḍḍhaṁ, pañca ca itthisatāni kālakatāni Sāmāvatippamukhāni, tāsaṁ bhante upāsikānaṁ kā gati, ko abhisamparāyo'ti. Santettha bhikkhave upāsikāyo sotāpannā, santi sakadāgāminiyo, santi anāgāminiyo, sabbā tā

1. Gacchantī (Sī, Ka)

bhikkhave upāsikāyo anipphalā kālakatāti. Atha kho Bhagavā etamatthaṁ viditvā tāyaṁ velāyaṁ imaṁ udānaṁ udānesi—

"Mohasambandhano loko, bhabbarūpova dissati.
Upadhībandhano bālo, tamasā parivārito.
Sassatoriva khāyati, passato natthi kiñcanan'ti"[1].

Evañca pana vatvā "bhikkhave sattā nāma vaṭṭe vicarantā niccakālaṁ appamattā hutvā puññakammameva na karonti, pamādino hutvā pāpakammampi karonti. Tasmā vaṭṭe vicarantā sukhampi dukkhampi anubhavantī"ti dhammaṁ desesi.

Rājā "Sāmāvatiyā gehaṁ kira jhāyatī"ti sutvā vegenāgacchantopi adaḍḍhe sampāpuṇituṁ nāsakkhi. Āgantvā pana gehaṁ nibbāpento uppannabalavadomanasso amaccagaṇaparivuto nisīditvā Sāmāvatiyā guṇe anussaranto "kassa nu kho idaṁ kamman"ti cintetvā "Māgaṇḍiyāya kāritaṁ bhavissatī"ti ñatvā "tāsetvā pucchiyamānā na kathessati, saṇikaṁ upāyena pucchissāmī"ti cintetvā amacce āha "ambho ahaṁ ito pubbe uṭṭhāya samuṭṭhāya āsaṅkitaparisaṅkitova homi, Sāmāvatī me niccaṁ otārameva gavesati, idāni pana me cittaṁ nibbutaṁ bhavissati, sukhena ca vasituṁ[2] labhissāmī"ti, te "kena nu kho deva idaṁ katan"ti āhaṁsu. Mayi sinehena kenaci kataṁ bhavissatīti. Māgaṇḍiyāpi samīpe ṭhitā taṁ sutvā "nāñño koci kātuṁ[3] sakkhissati, mayā kataṁ deva, ahaṁ cūḷapitaraṁ āṇāpetvā kāresin"ti āha. Taṁ ṭhapetvā añño mayi sineho satto nāma natthi, pasannosmi, varaṁ te dammi attano ñātigaṇaṁ pakkosāpehīti. Sā ñātakānaṁ sāsanaṁ pahiṇi "rājā me pasanno varaṁ deti, sīghaṁ āgacchantū"ti. Rājā āgatāgatānaṁ mahantaṁ sakkāraṁ kāresi. Taṁ disvā[4] tassā aññātakāpi lañjaṁ datvā "mayaṁ Māgaṇḍiyāya ñātakā"ti āgacchiṁsu. Rājā te sabbe gāhāpetvā rājaṅgaṇe nābhippamāṇe āvāṭe khaṇāpetvā te tattha nisīdāpetvā paṁsūhi pūretvā upari palāle vikirāpetvā aggiṁ dāpesi. Cammassa daḍḍhakāle ayanaṅgalena kasāpetvā khaṇḍākhaṇḍaṁ hīrāhīraṁ kāresi, Māgaṇḍiyāya sarīratopi

1. Khu 1. 176 piṭṭhe. 2. Sayituṁ (Sī) 3. Añño ko kātuṁ (Sī) 4. Taṁ sutvā (Sī)

tikhiṇena satthena ghanaghanaṭṭhānesu maṁsaṁ uppāṭetvā telakapālaṁ uddhanaṁ āropetvā pūve viya pacāpetvā[1] tameva khādāpesi.

Dhammasabhāyampi bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "ananucchavikaṁ vata āvuso evarūpāya saddhāya pasannāya[2] upāsikāya evarūpaṁ maraṇan"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave imasmiṁ attabhāve Sāmāvatippamukhānaṁ itthīnaṁ etaṁ ayuttaṁ sampattaṁ, pubbe katakammassa pana yuttameva etāhi laddhan"ti vatvā "kiṁ bhante etāhi pubbe kataṁ, taṁ ācikkhathā"ti tehi yācito atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente rājagehe nibaddhaṁ aṭṭha Paccekabuddhā bhuñjanti. Pañcasatā itthiyo te upaṭṭhahanti. Tesu satta Paccekabuddhā Himavantaṁ gacchanti, eko nadītīre ekaṁ tiṇagahanaṁ atthi, tattha jhānaṁ samāpajjitvā nisīdi. Athekadivasaṁ rājā Paccekabuddhesu gatesu tā itthiyo ādāya nadiyaṁ udakakīḷaṁ kīḷituṁ gato. Tattha tā itthiyo divasabhāgaṁ udake kīḷitvā uttaritvā sītapīḷitā aggiṁ visibbetukāmā "amhākaṁ aggikaraṇaṭṭhānaṁ olokethā"ti aparāparaṁ vicarantiyo taṁ tiṇagahanaṁ disvā "tiṇarāsī"ti saññāya taṁ parivāretvā ṭhitā aggiṁ adaṁsu. Tiṇesu jhāyitvā patantesu Paccekabuddhaṁ disvā "naṭṭhāmhā, amhākaṁ rañño Paccekabuddho jhāyati. Rājā ñatvā amhe nāsessati, sudaḍḍhaṁ naṁ karissāmā"ti sabbā tā itthiyo ito cito ca dārūni āharitvā tassa upari dārurāsiṁ kariṁsu. Mahādārurāsi ahosi. Atha naṁ ālimpetvā "idāni jhāyissatī"ti pakkamiṁsu. Tā paṭhamaṁ asañcetanikā hutvā kammunā na bajjhiṁsu, idāni pacchā sañcetanāya kammunā bajjhiṁsu. Paccekabuddhaṁ pana antosamāpattiyaṁ sakaṭasahassehi dārūni[3] āharitvā ālimpentāpi[4] usmākāramattampi gahetuṁ na sakkonti. Tasmā so sattame divase uṭṭhāya yathāsukhaṁ agamāsi. Tā tassa kammassa katattā bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā tasseva kammassa vipākāvasesena attabhāvasate imināva niyāmena gehe jhāyamāne jhāyiṁsu. Idaṁ etāsaṁ pubbakammanti.

---

1. Bhajjāpetvā (Sī)
2. Saddhāsampannāya (Sī, Syā)
3. Sakaṭasahassa dārūnaṁ (Sī)
4. Āḷimpetvāpi (Sī)

Evaṁ vutte bhikkhū Satthāraṁ paṭipucchiṁsu "Khujjuttarā pana bhante kena kammena khujjā jātā, kena kammena mahāpaññā, kena kammena sotāpattiphalaṁ adhigatā, kena kammena paresaṁ pesanakārikā jatā"ti. Bhikkhave tasseva rañño Bārāṇasiyaṁ rajjaṁ karaṇakāle sveva Paccekabuddho thokaṁ khujjadhātuko ahosi. Athekā upaṭṭhāyikā itthī kambalaṁ pārupitvā suvaṇṇasarakaṁ gahetvā "amhākaṁ Paccekabuddho evañca evañca vicaratī"ti khujjā hutvā tassa vicaraṇākāraṁ dassesi. Tassa nissandena khujjā jātā. Te pana Paccekabuddhe paṭhamadivase rājagehe[1] nisīdāpetvā patte gāhāpetvā pāyāsassa pūretvā dāpesi. Uṇhapāyāsassa pūre patte Paccekabuddhā parivattetvā parivattetvā gaṇhanti. Sā itthī te tathā karonte disvā attano santakāni aṭṭha dantavalayāni datvā "idha ṭhapetvā gaṇhathā"ti āha. Tesu tathā katvā taṁ oloketvā ṭhitesu tesaṁ adhippāyaṁ ñatvā "natthi bhante amhākaṁ etehi attho, tumhākaññeva etāni pariccattāni, gahetvā gacchathā"ti āha. Te gahetvā Nandamūlakapabbhāraṁ agamaṁsu. Ajjatanāpi tāni valayāni arogāneva. Sā tassa kammassa nissandena idāni tipiṭakadharā mahāpaññā jātā. Paccekabuddhānaṁ kata-upaṭṭhānassa nissandena pana sotāpattiphalaṁ pattā. Idamassā Buddhantare pubbakammaṁ.

Kassapasammāsambuddhakāle pana ekā bārāṇasiseṭṭhino dhītā vaḍḍhamānakacchāyāya ādāsaṁ gahetvā attānaṁ alaṅkarontī nisīdi. Athassā vissāsikā ekā khīṇāsavā bhikkhunī taṁ daṭṭhuṁ agamāsi. Bhikkhuniyo hi khīṇāsavāpi sāyanhasamaye upaṭṭhākakulāni daṭṭhukāmā honti. Tasmiṁ pana khaṇe seṭṭhidhītāya santike kāci pesanakārikā natthi, sā "vandāmi ayye, etaṁ tāva me pasādhanapeḷakaṁ[2] gahetvā dethā"ti āha. Therī cintesi "sacassā imaṁ gaṇhitvā na dassāmi, mayi āghātaṁ katvā niraye nibbattissati. Sace pana dassāmi, parassa pesanākārikā hutvā nibbattissati. Nirayasantāpato kho pana parassa pesanabhāvova seyyo"ti. Sā anudayaṁ paṭicca taṁ gahetvā tassā adāsi. Tassa kammassa nissandena paresaṁ pesanākārikā jātāti.

---

1. Rājā gehe (Syā) 2. Pasādhanapeḷikaṁ (Sī)

Atha punekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo gehe agginā jhāyiṁsu, Māgaṇḍiyāya ñātakā upari palālaggiṁ datvā ayanaṅgalehi bhinnā, Māgaṇḍiyā pakkuthitatele[1] pakkā, ke nu kho ettha jīvanti nāma, ke matā nāmā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave ye keci pamattā, te vassasataṁ jīvantāpi matāyeva nāma. Ye appamattā, te matāpi jīvantiyeva. Tasmā Māgaṇḍiyā jīvantīpi[2] matāyeva nāma, Sāmāvatippamukhā pañcasatā itthiyo matāpi jīvantiyeva nāma. Na hi bhikkhave appamattā maranti nāmā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

21. "Appamādo amatapadaṁ, pamādo maccuno padaṁ.
Appamattā na mīyanti, ye pamattā yathā matā.

22. Evaṁ visesato ñatvā, appamādamhi paṇḍitā.
Appamāde pamodanti, ariyānaṁ gocare ratā.

23. Te jhāyino sātatikā, niccaṁ daḷhaparakkamā.
Phusanti dhīrā nibbānaṁ, yogakkhemaṁ anuttaran"ti.

Tattha **appamādo**tipadaṁ mahantaṁ atthaṁ dīpeti, mahantaṁ atthaṁ gahetvā tiṭṭhati. Sakalampi hi tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ āharitvā kathiyamānaṁ appamādapadameva otarati. Tena vuttaṁ—

"Seyyathāpi bhikkhave yāni kānici jaṅgalānaṁ pāṇānaṁ padajātāni, sabbāni tāni hatthipade samodhānaṁ gacchanti, hatthipadaṁ tesaṁ aggamakkhāyati yadidaṁ mahantattena. Evameva kho bhikkhave ye keci kusalā dhammā. Sabbete appamādamūlakā appamādasamosaraṇā, appamādo tesaṁ dhammānaṁ aggamakkhāyatī"ti[3].

So panesa atthato satiyā avippavāso nāma. Niccaṁ upaṭṭhitāya satiyā cetaṁ nāmaṁ. **Amatapadan**ti amataṁ vuccati nibbānaṁ. Tañhi ajātattā na jīyati na mīyati, tasmā amatanti vuccati. Pajjanti imināti padaṁ,

---

1. Pakkuthitatelena (Ka) 2. Jīvantīpi matāpi (Syā) 3. Saṁ 3. 40 piṭṭhe.

amataṁ pāpuṇantīti attho. Amatassa padaṁ amatapadaṁ, amatassa adhigamūpāyoti vuttaṁ hoti, **pamādo**ti pamajjanabhāvo, muṭṭhassatisaṅkhātassa satiyā vosaggassetaṁ nāmaṁ. **Maccuno**ti maraṇassa. **Padan**ti upāyo maggo. Pamatto hi jātiṁ nātivattati, jāto jīyati ceva mīyati cāti pamādo maccuno padaṁ nāma hoti, maraṇaṁ upeti. **Appamattā na mīyantī**ti satiyā samannāgatā hi appamattā na maranti. Ajarā amarā hontīti na sallakkhetabbaṁ. Na hi koci satto ajaro amaro nāma atthi, pamattassa pana vaṭṭaṁ nāma aparicchinnaṁ, appamattassa paricchinnaṁ. Tasmā pamattā jāti-ādīhi aparimuttattā jīvantāpi matāyeva nāma. Appamattā pana appamādalakkhaṇaṁ vaḍḍhetvā khippaṁ maggaphalāni sacchikatvā dutiyatatiya-attabhāvesu na nibbattanti. Tasmā te jīvantāpi matāpi na mīyantiyeva nāma. **Ye pamattā yathā matā**ti ye pana sattā pamattā, te pamādamaraṇena matattā, yathā hi jīvitindriyupacchedena matā dārukkhandhasadisā apagataviññāṇā, tatheva honti. Tesampi hi matānaṁ viya gahaṭṭhānaṁ tāva "dānaṁ dassāma, sīlaṁ rakkhissāma, uposathakammaṁ karissāmā"ti ekacittampi na uppajjati, pabbajitānampi "ācariyupajjhāyavattādīni pūressāma, dhutaṅgāni samādiyissāma, bhāvanaṁ vaḍḍhessāmā"ti na uppajjatīti matena te kiṁ nānākaraṇāva honti. Tena vuttaṁ "ye pamattā yathā matā"ti.

Evaṁ visesato ñatvāti pamattassa vaṭṭato nissaraṇaṁ natthi, appamattassa atthīti evaṁ visesatova jānitvā. Ke panetaṁ[1] visesaṁ jānantīti? **Appamādamhi paṇḍitā**ti ye paṇḍitā medhāvino sappaññā attano appamāde ṭhatvā appamādaṁ vaḍḍhenti, te evaṁ visesakāraṇaṁ jānanti. **Appamāde pamodantī**ti te evaṁ ñatvā tasmiṁ attano appamāde pamodanti, pahaṁsitamukhā tuṭṭhapahaṭṭhā honti. **Ariyānaṁ gocare ratā**ti te evaṁ appamāde pamodantā taṁ appamādaṁ vaḍḍhetvā ariyānaṁ Buddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṁ gocarasaṅkhāte catusatipaṭṭhānādibhede sattatiṁsa bodhipakkhiyadhamme navavidhalokuttaradhamme ca ratā niratā, abhiratā hontīti attho.

---

1. Panesaṁ (Sī)

Te jhāyinoti te appamattā paṇḍitā aṭṭhasamāpattisaṅkhātena ārammaṇūpanijjhānena vipassanāmaggaphalasaṅkhātena lakkhaṇūpanijjhānena cāti duvidhenapi jhānena jhāyino. **Sātatikā**ti abhinikkhamanakālato paṭṭhāya yāva arahattamaggā[1] satataṁ pavattakāyikacetasikavīriyā. **Niccaṁ daḷhaparakkamā**ti yaṁ taṁ purisathāmenapurisavīriyena purisaparakkamena pattabbaṁ, na taṁ apāpuṇitvā vīriyassa saṇṭhānaṁ bhavissatīti evarūpena vīriyena antarā anosakkitvā niccappavattena daḷhaparakkamena samannāgatā. **Phusantī**ti ettha dve phusanā ñāṇaphusanā ca vipākaphusanā ca. Tattha cattāro maggā ñāṇaphusanā nāma, cattāri phalāni vipākaphusanā nāma. Tesu idha vipākaphusanā adhippetā. Ariyaphalena nibbānaṁ sacchikaronto dhīrā paṇḍitā tāya vipākaphusanāya phusanti, nibbānaṁ sacchikaronti. **Yogakkhemaṁ anuttaran**ti ye cattāro yogā mahājanaṁ vaṭṭe osīdāpenti, tehi khemaṁ nibbhayaṁ sabbehi lokiyalokuttaradhammehi seṭṭhattā anuttaranti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Sāmāvatīvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu

Uṭṭhānavatoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Kumbhaghosakaṁ ārabbha kathesi. Rājagahanagarasmiṁ hi rājagahaseṭṭhino gehe ahivātarogo uppajji, tasmiṁ uppanne makkhikā ādiṁ katvā yāva gāvā paṭhamaṁ tiracchānagatā maranti, tato dāsakammakarā, sabbapacchā gehasāmikā, tasmā so rogo sabbapacchā seṭṭhiṁ ca jāyañca gaṇhi. Te rogena phuṭṭhā puttaṁ santike ṭhitaṁ oloketvā assupuṇṇehi nettehi taṁ āhaṁsu "tāta imasmiṁ kira roge uppanne bhittiṁ bhinditvā palāyantāva[2] jīvitaṁ labhanti, tvaṁ amhe anoloketvā palāyitvā jīvanto punāgantvā amhākaṁ asukaṭṭhāne nāma cattālīsa

---

1. Arahattapattā (Syā)
2. Palātā (Sī, Syā)

dhanakoṭiyo nidahitvā ṭhapitā, tā uddharitvā jīvikaṁ kappeyyāsī”ti. So tesaṁ vacanaṁ sutvā rudamāno mātāpitaro vanditvā maraṇabhayabhīto bhittiṁ bhinditvā palāyitvā pabbatagahanaṁ gantvā dvādasa vassāni tattha vasitvā mātāpituvasanaṭṭhānaṁ paccāgañchi.

Atha naṁ daharakāle gantvā parūḷhakesamassukāle āgatattā na koci sañjāni. So mātāpitūhi dinnasaññāvasena dhanaṭṭhānaṁ gantvā dhanassa arogabhāvaṁ ñatvā cintesi “maṁ na koci sañjānāti, sacāhaṁ dhanaṁ uddharitvā valañjissāmi, ‘ekena duggatena nidhi uddhaṭo’ti maṁ gahetvā viheṭheyyuṁ, yannūnāhaṁ bhatiṁ katvā jīveyyan”ti. Athekaṁ pilotikaṁ nivāsetvā “atthi koci bhatakena[1] atthiko”ti pucchanto bhatakavīthiṁ pāpuṇi. Atha naṁ bhatakā disvā “sace amhākaṁ ekaṁ kammaṁ karissasi, bhattavetanaṁ te dassāmā”ti āhaṁsu. Kiṁ kammaṁ nāmāti. Pabodhanacodanakammaṁ. Sace ussahasi, pātova uṭṭhāya “tātā uṭṭhahatha, sakaṭāni sannayhatha[2], goṇe yojetha, hatthi-assānaṁ tiṇatthāya gamanavelā, ammā tumhepi uṭṭhahatha, yāguṁ pacatha, bhattaṁ pacathā”ti vicaritvā ārocehīti. So “sādhū”ti sampaṭicchi. Athassa vasanatthāya ekaṁ gharaṁ adaṁsu. So devasikaṁ taṁ kammaṁ akāsi.

Athassa ekadivasaṁ rājā Bimbisāro saddamassosi. So pana sabbaravaññū[3] ahosi. Tasmā “mahādhanassa purisassesa saddo”ti āha. Athassa santike ṭhitā ekā paricārikā “rājā yaṁ vā taṁ vā na kathessati, idaṁ mayā ñātuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā “gaccha tāta, etaṁ jānāhī”ti ekaṁ purisaṁ pahiṇi. So vegena gantvā taṁ disvā āgantvā “eko bhatakānaṁ bhatikārako kapaṇamanusso eso”ti ārocesi. Rājā tassa vacanaṁ sutvā tuṇhī hutvā dutiyadivasepi tatiya divasepi taṁ tassa saddaṁ sutvā tatheva āha. Sāpi paricārikā tatheva cintetvā punappunaṁ pesetvā “kapaṇamanusso eso”ti vutte cintesi “rājā ‘kapaṇamanusso eso’ti vacanaṁ sutvāpi na saddahati, punappunaṁ ‘mahādhanassa purisassesa saddo’ti vadati, bhavitabbamettha kāraṇena, yathāsabhāvato etaṁ ñātuṁ vaṭṭatī”ti. Sā rājānaṁ āha

---

1. Bhatikena (Syā) 2. Gaṇhatha (Sī) 3. Sabbarutaññū (Ka)

“Deva ahaṁ sahassaṁ labhamānā dhītaraṁ ādāya gantvā etaṁ dhanaṁ rājakulaṁ pavesessāmī”ti. Rājā tassā sahassaṁ dāpesi.

Sā taṁ gahetvā dhītaraṁ ekaṁ malinadhātukaṁ vatthaṁ nivāsāpetvā tāya saddhiṁ rājagehato nikkhamitvā maggapaṭipannā viya bhatakavīthiṁ gantvā ekaṁ gharaṁ pavisitvā “amma mayaṁ maggapaṭipannā, ekāhadvīhaṁ idha vissamitvā gamissāmā”ti āha. Amma bahūni gharamānusakāni, na sakkā idha vasituṁ, etaṁ Kumbhaghosakassa gehaṁ tucchaṁ, tattha gacchathāti. Sā tattha gantvā “sāmi mayaṁ maggapaṭipannakā, ekāhadvīhaṁ idha vasissāmā”ti vatvā tena punappunaṁ paṭikkhittāpi “sāmi ajjekadivasamattaṁ vasitvā pātova gamissāmā”ti nikkhamituṁ na icchi. Sā tattheva vasitvā punadivase tassa araññagamanavelāya “sāmi tava nivāpaṁ datvā yāhi, āhāraṁ te pacissāmī”ti vatvā “alaṁ amma, ahameva pacitvā bhuñjissāmī”ti vutte punappunaṁ nibandhitvā tena dinne gahitamattakeyeva katvā antarāpaṇato bhājanāni ceva parisuddhataṇḍulādīni ca āharāpetvā rājakule pacananiyāmena suparisuddhaṁ odanaṁ, sādhurasāni ca dve tīṇi sūpabyañjanāni pacitvā tassa araññato āgatassa adāsi. Atha naṁ bhuñjitvā muducittataṁ āpannaṁ ñatvā “sāmi kilantamha, ekāhadvīhaṁ idheva homā”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchi.

Athassa sāyampi punadivasepi madhurabhattaṁ pacitvā adāsi. Atha muducittataṁ tassa ñatvā sāmi katipāhaṁ idheva vasissāmāti. Tattha vasamānā tikhiṇena satthena tassa mañcavāṇaṁ[1] heṭṭhā-aṭaniyaṁ tahaṁ tahaṁ chindi. Mañco tasmiṁ āgantvā nisinnamatteyeva heṭṭhā olambi. So “kasmā ayaṁ mañco evaṁ chijjitvā gato”ti āha. Sāmi daharadārake vāretuṁ na sakkomi, ettheva sannipatantīti. Amma idaṁ me dukkhaṁ tumhe nissāya jātaṁ. Ahaṁ hi pubbe katthaci gacchanto dvāraṁ pidahitvā gacchāmīti. Kiṁ karomi tāta, vāretuṁ na sakkomīti. Sā imināva niyāmena dve tayo divase chinditvā tena ujjhāyitvā khīyitvā niyāmena dve tayo divase chinditvā tena ujjhāyitvā khīyitvā vuccamānāpi tatheva vatvā puna ekaṁ dve rajjuke ṭhapetvā sese chindi. Taṁ divasaṁ tasmiṁ nisinnamatteyeva sabbaṁ vāṇaṁ bhūmiyaṁ pati, sīsaṁ jaṇṇukehi saddhiṁ ekato ahosi, so uṭṭhāya “kiṁ karomi, idāni kuhiṁ

1. Mañcaṭṭhānaṁ (Syā)

gamissāmi, nipajjanamañcassapi tumhehi asāmiko viya katomhī”ti āha. “Tāta kiṁ karomi, paṭivissakadārake vāretuṁ na sakkomi, hotu, mā cintayi, imāya nāma velāya kuhiṁ gamissasī”ti dhītaraṁ āmantetvā “amma tava bhātikassa nipajjanokāsaṁ karohī”ti āha. Sā ekapasse sayitvā “idhāgaccha sāmī”ti āha. Itarāpi naṁ “gaccha tāta, bhaginiyā saddhiṁ nipajjā”ti vadesi. So tāya saddhiṁ ekamañce nipajjitvā taṁ divasaññeva santhavaṁ akāsi, kumārikā parodi. Atha naṁ mātā pucchi “kiṁ amma rodasī”ti. Amma idaṁ nāma jātanti. “Hotu amma, kiṁ sakkā kātuṁ, tayāpi ekaṁ bhattāraṁ, imināpekaṁ pādaparicārikaṁ laddhuṁ vaṭṭatī”ti taṁ jāmātaraṁ akāsi. Te samaggavāsaṁ[1] vasiṁsu.

Sā katipāhaccayena rañño sāsanaṁ pesesi “tatakavīthiyaṁ chaṇaṁ karontu, yassa pana ghare chaṇo na karīyati, tassa ettako nāma daṇḍoti ghosanaṁ kāretū”ti. Rājā tathā kāresi. Atha naṁ sassu āha “tāta bhatakavīthiyaṁ rājāṇāya chaṇo kattabbo jāto, kiṁ karomā”ti. Amma ahaṁ bhatiṁ karontopi jīvituṁ na sakkomi, kiṁ karissāmīti. “Tāta gharāvāsaṁ vasantā nāma iṇampi gaṇhanti, rañño āṇā akātuṁ na labbhā. Iṇato nāma yena kenaci upāyena muccituṁ sakkā, gaccha, kutoci ekaṁ vā dve vā kahāpaṇe āharā”ti āha. So ujjhāyanto khīyanto gantvā cattālīsakoṭidhanaṭṭhānato ekameva kahāpaṇaṁ āhari. Sā taṁ kahāpaṇaṁ rañño pesetvā attano kahāpaṇena chaṇaṁ katvā puna katipāhaccayena tatheva sāsanaṁ pahiṇi. Puna rājā tatheva “chaṇaṁ karontu, akarontānaṁ ettato daṇḍo”ti āṇāpesi. Punapi so tāya tatheva vatvā nippīḷiyamāno gantvā tayo kahāpaṇe āhari. Sā tepi kahāpaṇe rañño pesetvā puna katipāhaccayena tatheva sāsanaṁ pahiṇi “idāni purise pesetvā imaṁ pakkosāpetū”ti. Rājā pesesi. Purisā gantvā “Kumbhaghosako nāma kataro”ti pucchitvā pariyesantā taṁ disvā “ehi bho, rājā taṁ pakkosatī”ti āhaṁsu. So bhīto “na maṁ rājā jānātī”ti-ādīni vatvā gantuṁ na icchi. Atha naṁ balakkārena hatthādīsu

---

1. Samaggasaṁvāsaṁ (Syā)

gahetvā ākaḍḍhiṁsu. Sā itthī te disvā "are dubbinītā tumhe mama jāmātaraṁ hatthādīsu gahetuṁ ananucchavikā"ti tajjetvā "ehi tāta, mā bhāyi, rājānaṁ disvā tava hatthādigāhakānaṁ hattheyeva chindāpessāmī"ti dhītaraṁ ādāya purato hutvā rājagehaṁ patvā vesaṁ parivattetvā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Itarampi parikaḍḍhitvā ānayiṁsuyeva.

Atha naṁ vanditvā ṭhitaṁ rājā āha "tvaṁ Kumbhaghosako nāmā"ti. Āma devāti. Kiṁ kāraṇā mahādhanaṁ vañcetvā khādasīti. Kuto me deva dhanaṁ bhatiṁ katvā jīvantassāti[1]. Mā evaṁ kari, kiṁ amhe vañcesīti. Na vañcemi deva, natthi me dhananti. Athassa rājā te kahāpaṇe dassetvā "ime kassa kahāpaṇā"ti āha. So sañjānitvā "aho bālomhi[2], kathaṁ nu kho ime rañño hatthaṁ pattā"ti ito cito ca olokento tā dvepi paṭimaṇḍitapasādhanā gabbhadvāramūle ṭhitā disvā "bhāriyaṁ vatidaṁ kammaṁ, imāhi raññā payojitāhi bhavitabban"ti cintesi. Atha naṁ rājā "vadehi bho, kasmā evaṁ karosī"ti āha. Nissayo me natthi devāti. Mādiso nissayo bhavituṁ na vaṭṭatīti. Kalyāṇaṁ deva, sace me devo avassayo hotīti. Homi bho, kittakaṁ te dhananti. Cattālīsakoṭiyo devāti. Kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Sakaṭāni devāti. Rājā anekasatāni sakaṭāni yojāpetvā pahiṇitvā taṁ dhanaṁ āharāpetvā rājaṅgaṇe rāsiṁ kārāpetvā Rājagahavāsino sannipātāpetvā "atthi kassaci imasmiṁ nagare ettakaṁ dhanan"ti pucchitvā natthi devāti. Kiṁ panassa kātuṁ vaṭṭatīti. "Sakkāraṁ devā"ti vutte mahantena sakkārena taṁ seṭṭhiṭṭhāne ṭhapetvā dhītaraṁ tasseva datvā tena saddhiṁ Satthu santikaṁ gantvā vanditvā "bhante passathimaṁ purisaṁ, evarūpo dhitimā nāma natthi, cattālīsakoṭivibhavo hontopi uppilāvitākāraṁ vā asmimānamattaṁ vā na karoti, kapaṇo viya pilotikaṁ nivāsetvā bhatakavīthiyaṁ bhatiṁ katvā jīvanto mayā iminā nāma upāyena ñāto. Jānitvā ca pana pakkosāpetvā sadhanabhāvaṁ sampaṭicchāpetvā taṁ dhanaṁ

---

1. Jīvissāmīti (Sī), jīvāmīti (Syā)   2. Hatomhi (Sī), mūḷhomhi (Syā)

āharāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapito, dhītā cassa mayā dinnā. Bhante mayā ca evarūpo dhitimā na diṭṭhapubbo"ti āha.

Taṁ sutvā Satthā "evaṁ jīvantassa jīvikaṁ dhammikajīvikaṁ nāma, mahārāja corikādikammaṁ pana idhaloke ceva pīḷeti hiṁseti, paraloke ca, tatonidānaṁ sukhaṁ nāma natthi. Purisassa hi dhanapārijuññakāle kasiṁ vā bhatiṁ vā katvā jīvikameva dhammikajīvikaṁ nāma. Evarūpassa hi vīriyasampannassa satisampannassa kāyavācāhi parisuddhakammassa paññāya nisammakārino kāyādīhi saññatassa dhammajīvikaṁ jīvantassa sati-avippavāse ṭhitassa issariyaṁ vaḍḍhatiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

24. "Uṭṭhānavato satīmato,
Sucikammassa nisammakārino.
Saññatassa dhammajīvino,
Appamattassa yasobhivaḍḍhatī"ti.

Tattha **uṭṭhānavato**ti uṭṭhānavīriyavantassa. **Satīmato**ti satisampannassa. **Sucikammassā**ti niddosehi niraparādhehi kāyakammādīhi samannāgatassa. **Nisammakārino**ti evañce bhavissati, evaṁ karissāmīti vā, imasmiṁ kamme evaṁ kate idaṁ nāma bhavissasīti vā evaṁ nidānaṁ sallakkhetvā rogatikicchanaṁ viya sabbakammāni nisāmetvā upadhāretvā karontassa. **Saññatassā**ti kāyādīhi saññatassa nicchiddassa. **Dhammajīvino**ti agārikassa tulākūṭādīni vajjetvā kasigorakkhādīhi, anagārikassa vejjakammadūtakammādīni vajjetvā dhammena samena bhikkhācariyāya jīvikaṁ kappentassa. **Appamattassā**ti avippavutthasatino. **Yasobhivaḍḍhatī**ti issariyabhogasampannasaṅkhāto[1] ceva kittivaṇṇabhaṇanasaṅkhāto ca yaso abhivaḍḍhatīti.

Gāthāpariyosāne Kumbhaghosako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Evaṁ mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Kumbhaghosakaseṭṭhivatthu dutiyaṁ.

---

1. ...sammānasaṅkhāto (Sī, Syā)

3. Cūḷapanthakattheravatthu

Uṭṭhānena'ppamādenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Cūḷapanthakattheraṁ ārabbha kathesi.

Rājagahe kira Dhanaseṭṭhikulassa dhītā vayappattakāle mātāpitūhi sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale ativiya rakkhiyamānā yobbanamadamattatāya purisalolā hutvā attano dāseneva saddhiṁ santhavaṁ katvā "aññepi me idaṁ kammaṁ jāneyyun"ti bhītā evamāha "amhehi imasmiṁ ṭhāne na sakkā vasituṁ. Sace me mātāpitaro imaṁ dosaṁ jānissanti, khaṇḍākhaṇḍikaṁ maṁ karissanti, videsaṁ gantvā vasissāmā"ti. Te hatthasāraṁ gahetvā aggadvārena[1] nikkhamitvā "yattha vā tattha vā aññehi ajānanaṭṭhānaṁ gantvā vasissāmā"ti ubhopi agamaṁsu. Tesaṁ ekasmiṁ ṭhāne vasantānaṁ saṁvāsamanvāya tassā kucchismiṁ gabbho patiṭṭhāsi. Sā gabbhaparipākaṁ āgamma tena saddhiṁ mantesi "gabbho me paripākaṁ gato, ñātibandhuvirahite ṭhāne gabbhavuṭṭhānaṁ nāma ubhinnampi amhākaṁ dukkhāvahaṁ, kulagehameva gacchāmā"ti. So "sacāhaṁ tattha gamissāmi, jīvitaṁ me natthī"ti bhayena "ajja gacchāma, sve gacchāmā"ti divase atikkāmesi. Sā cintesi "ayaṁ bālo attano dosamahantatāya gantuṁ na ussahati, mātāpitaro nāma ekantahitāva[2], ayaṁ gacchatu vā, mā vā, ahaṁ gamissāmī"ti. Sā tasmiṁ gehā nikkhante gehaparikkhāraṁ paṭisāmetvā attano kulagharaṁ gatabhāvaṁ anantaragehavāsīnaṁ ārocetvā maggaṁ paṭipajji.

Sopi gharaṁ āgantvā taṁ adisvā paṭivissake pucchitvā "sā kulagharaṁ gatā"ti sutvā vegena anubandhitvā antarāmagge sampāpuṇi. Tassāpi tattheva gabbhavuṭṭhānaṁ ahosi. So "kiṁ idaṁ bhadde"ti pucchi. Sāmi me eko putto jātoti. Idāni kiṁ karissāmāti. "Yassatthāya mayaṁ kulagharaṁ gaccheyyāma, taṁ kammaṁ antarāmaggeva nipphannaṁ, tattha gantvā kiṁ karissāma, nivattissāmā"ti dvepi ekacittā hutvā nivattiṁsu. Tassa ca dārakassa panthe jātattā **Panthako**ti nāmaṁ kariṁsu. Tassā na cirasseva aparopi gabbho patiṭṭhahi. Sabbaṁ

1. Uttarena dvārena (Syā)
2. Ekantahitā (Sī)

purimanayeneva vitthāretabbaṁ. Tassapi dārakassa panthe jātattā paṭhamajātassa **Mahāpanthako**ti nāmaṁ katvā itarassa[1] **Cūḷapanthako**ti nāmaṁ kariṁsu. Te dvepi dārake gahetvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Tesaṁ tattha vasantānaṁ Mahāpanthakadārako aññe dārake "cūḷapitā mahāpitāti, ayyako ayyikā"ti ca vadante sutvā mātaraṁ pucchi "amma aññe dārakā 'ayyako ayyikā'tipi, mahāpitā cūḷapitā'tipi vadanti, kacci amhākaññeva ñātakā natthī"ti. Āma tāta, amhākaṁ[2] ettha ñātakā natthi. Rājagahanagare pana vo Dhanaseṭṭhi nāma ayyako, tattha amhākaṁ bahū ñātakāti. Kasmā tattha na gacchatha[3] ammāti. Sā attano agamanakāraṇaṁ puttassa akathetvā puttesu punappunaṁ kathentesu sāmikaṁ āha "ime dārakā maṁ ativiya kilamenti, kiṁ no mātāpitaro disvā maṁsaṁ khādissanti, ehi, dārakānaṁ ayyakakulaṁ dassessāmā"ti. Ahaṁ sammukhā bhavituṁ na sakkhissāmi, te pana nayissāmīti. Sādhu yena kenaci upāyena dārakānaṁ ayyakakulameva daṭṭhuṁ vaṭṭatīti. Dvepi janā dārake ādāya anupubbena Rājagahaṁ patvā nagaradvāre ekissā sālāya pavisitvā dārakamātā dve dārake gahetvā attano āgatabhāvaṁ mātāpitūnaṁ ārocāpesi. Te taṁ sāsanaṁ sutvā "saṁsāre vicarantānaṁ na putto na dhītā bhūtapubbā nāma natthi, te amhākaṁ mahāparādhikā, na sakkā tehi amhākaṁ cakkhupathe ṭhātuṁ, ettakaṁ nāma dhanaṁ gahetvā dvepi janā phāsukaṭṭhānaṁ gantvā jīvantu, dārake pana idha pesentū"ti dhanaṁ datvā dūtaṁ pāhesuṁ.

Tehi pesitaṁ dhanaṁ gahetvā dārake āgatadūtānaññeva hatthe datvā pahiṇiṁsu. Dārakā ayyakakule vaḍḍhanti. Tesu Cūḷapanthako atidaharo. Mahāpanthako pana ayyakena saddhiṁ Dasabalassa dhammakathaṁ sotuṁ gacchati. Tassa niccaṁ Satthu santikaṁ gacchantassa pabbajjāya cittaṁ nami. So ayyakaṁ āha "sace maṁ anujāneyyātha, ahaṁ pabbajeyyan"ti. Kiṁ vadesi tāta, sakalassa lokassapi[4] me pabbajjāto tava pabbajjā bhaddikā[4]. Sace sakkosi, pabbajāhīti.

1. Pacchājātassa (Syā) 2. Tumhākaṁ (Sī, Ka) 3. Na gacchāma (Sī, Syā)
4-4. Me pabbajjā avāritā, tasmā tava pabbajjā bhaddakā (Ka)

taṁ Satthu santikaṁ netvā "kiṁ gahapati dārako te laddho"ti vutte "āma bhante, ayaṁ me nattā tumhākaṁ santike pabbajitukāmo"ti āha. Satthā aññataraṁ viṇḍapātacārikaṁ bhikkhuṁ imaṁ dārakaṁ pabbājehī"ti āṇāpesi. Thero tassa tacapañcakakammaṭṭhānaṁ ācikkhitvā pabbājesi. So bahuṁ Buddhavacanaṁ uggaṇhitvā paripuṇṇavasso upasampadaṁ labhitvā yonisomanasikārena kammaṭṭhānaṁ karonto arahattaṁ pāpuṇi. So jhānasukhena phalasukhena vītināmento cintesi "sakkā nu kho idaṁ sukhaṁ Cūḷapanthakassa dātun"ti. Tato ayyakaseṭṭhissa santikaṁ gantvā evamāha "mahāseṭṭhi sace anujāneyyātha, ahaṁ Cūḷapanthakaṁ pabbājeyyan"ti. Pabbājetha bhanteti. Seṭṭhi kira sāsane ca suppasanno, "kataradhītāya vo ete puttā"ti pucchiyamāno ca "palātadhītāyā"ti vattuṁ lajjati. Tasmā sukheneva tesaṁ pabbajjaṁ anujāni. Thero Cūḷapanthakaṁ pabbājetvā sīletu patiṭṭhāpesi. So pabbajitvāva dandho ahosi.

"Padmaṁ yathā kokanadaṁ sugandhaṁ,
Pāto siyā phullamavītagandhaṁ.
Aṅgīrasaṁ passa virocamānaṁ,
Tapantamādiccamivantalikkhe"ti[1]—

Imaṁ ekaṁ gāthaṁ catūhi māsehi uggaṇhituṁ nāsakkhi. So kira Kassapasammāsambuddhakāle pabbajitvā paññavā hutvā aññatarassa dandhabhikkhuno uddesaggahaṇakāle parihāsakeḷiṁ akāsi. So bhikkhu tena parihāsena lajjito neva uddesaṁ gaṇhi, na sajjhāyamakāsi. Tena kammena ayaṁ pabbajitvāva dandho jāto, gahitagahitaṁ padaṁ uparūparipadaṁ gaṇhantassa nassati. Tassa imameva gāthaṁ uggahetuṁ vā yamantassa cattāro māsā atikkantā. Atha naṁ Mahāpanthako "Cūḷapanthaka tvaṁ imasmiṁ sāsane abhabbo, catūhi māsehi ekaṁ gāthampi gaṇhituṁ na sakkosi, pabbajitakiccaṁ pana kathaṁ matthakaṁ pāpessasi, nikkhama ito"ti vihārā nikkaḍḍhi. Cūḷapanthako Buddhasāsane sinehena gihibhāvaṁ na pattheti.

Tasmiṁ ca kāle Mahāpanthako bhattuddesako ahosi, Jīvako Komārabhacco bahuṁ mālāgandhavilepanaṁ ādāya attano

1. Saṁ 1. 81; Aṁ 2. 209 piṭṭhesu.

Ambavanaṁ gantvā Satthāraṁ pūjetvā dhammaṁ sutvā uṭṭhāyāsanā Dasabalaṁ vanditvā Mahāpanthakaṁ upasaṅkamitvā "kittakā bhante Satthu santike bhikkhū"ti pucchi. Pañcamattāni bhikkhusatānīti. Sve bhante Buddhappamukhāni pañca bhikkhusatāni ādāya amhākaṁ nivesane bhikkhaṁ gaṇhathāti. "Upāsaka Cūḷapanthako nāma bhikkhu dandho aviruḷhidhammo, taṁ ṭhapetvā sesānaṁ nimantanaṁ sampaṭicchāmī"ti thero āha. Taṁ sutvā Cūḷapanthako cintesi "thero ettakānaṁ bhikkhūnaṁ nimantanaṁ sampaṭicchanto maṁ bāhiraṁ katvā sampaṭicchati, nissaṁsayaṁ mayhaṁ bhātikassa mayi cittaṁ bhinnaṁ bhavissati, kiṁ dāni mayhaṁ iminā sāsanena, gihī hutvā dānādīni puññāni karonto jīvissāmī"ti. So punadivase pātova vibbhamituṁ pāyāsi.

Satthā paccūsakāleyeva lokaṁ volokento imaṁ kāraṇaṁ disvā paṭhamataraṁ gantvā Cūḷapanthakassa gamanamagge dvārakoṭṭhake caṅkamanto aṭṭhāsi. Cūḷapanthako gacchanto Satthāraṁ disvā upasaṅkamitvā vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā "kuhiṁ pana tvaṁ Cūḷapanthaka imāya velāya gacchasī"ti āha. Bhātā maṁ bhante nikkaḍḍhati, tenāhaṁ vibbhamituṁ gacchāmīti. Cūḷapanthaka tava pabbajjā nāma mama santakā[1], bhātarā nikkaḍḍhito kasmā mama santikaṁ nāgañchi, ehi, kiṁ te gihibhāvena, mama santike bhavissasī"ti cakkaṅkitatalena pāṇinā taṁ sirasi[2] parāmasitvā ādāya gantvā Gandhakuṭippamukhe nisīdāpetvā "Cūḷapanthaka puratthābhimukho hutvā imaṁ pilotikaṁ 'rajoharaṇaṁ rajoharaṇan'ti parimajjanto idheva hohī"ti iddhiyā abhisaṅkhataṁ parisuddhaṁ pilotikaṁ datvā kāle ārocite bhikkhusaṁghaparivuto Jīvakassa gehaṁ gantvā paññattāsane nisīdi. Cūḷapanthakopi sūriyaṁ olokento taṁ pilitikaṁ "rajoharaṇaṁ rajoharaṇan"ti parimajjanto nisīdi. Tassa taṁ pilotikakhaṇḍaṁ parimajjantassa kiliṭṭhaṁ ahosi. Tato cintesi "idaṁ pilotikakhaṇḍaṁ ativiya parisuddhaṁ. Imaṁ pana attatāvaṁ nissāya purimapakatiṁ vijahitvā evaṁ kiliṭṭhaṁ jātaṁ, aniccā vata saṅkhārā"ti khayavayaṁ paṭṭhapento vipassanaṁ vaḍḍhesi. Satthā Cūḷapanthakassa cittaṁ vipassanaṁ āruḷhan"ti ñatvā "Cūḷapanthaka tvaṁ pilotikakhaṇḍameva saṁkiliṭṭhaṁ 'rajaṁ rajan'ti mā saññaṁ kari, abbhantare pana te rājarajādayo atthi, te

1. Santike (Syā, Ka) 2. Sīsaṁ (Ka)

harāhī"ti vatvā obhāsaṁ vissajjetvā purato nisinno viya paññāyamānarūpo hutvā imā gāthā abhāsi—

"Rāgo rajo na ca pana reṇu vuccati,
Rāgassetaṁ adhivacanaṁ rajoti.
Etaṁ rajaṁ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane.

Doso rajo na ca pana reṇu vuccati,
Dosassetaṁ adhivacanaṁ rajoti.
Etaṁ rajaṁ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigaharajassa sāsane.

Moho rajo na ca pana reṇu vuccati,
Mohassetaṁ adhivacanaṁ rajoti,
Etaṁ rajaṁ vippajahitva bhikkhavo,
Viharanti te vigatarajassa sāsane"ti[1].

Gāthāpariyosāne Cūḷapanthako saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Saha paṭisambhidāhiyevassa tīṇi piṭakāni āgamiṁsu.

So kira pubbe rājā hutvā nagaraṁ padakkhiṇaṁ karonto nalāṭato sede muccante parisuddhena sāṭakena nalāṭantaṁ puñchi, sāṭako kiliṭṭho ahosi. So "imaṁ sarīraṁ nissāya evarūpo parisuddho sāṭako pakatiṁ jahitvā kiliṭṭho jāto, aniccā vata saṅkhārā"ti aniccasaññaṁ paṭilabhi. Tena kāraṇenassa rajoharaṇameva paccayo jāto.

Jīvakopi kho Komārabhacco Dasabalassa dakkhiṇodakaṁ upanāmesi. Satthā "nanu Jīvaka vihāre bhikkhū atthī"ti hatthena pattaṁ pidahi. Mahāpanthako "nanu bhante vihāre bhikkhū natthī"ti āha. Satthā "atthi Jīvakā"ti āha. Jīvako "tena hi bhaṇe gaccha, vihāre bhikkhūnaṁ atthibhāvaṁ vā natthibhāvaṁ vā tvaññeva jānāhī"ti purisaṁ pesesi. Tasmiṁ khaṇe Cūḷapanthako "mayhaṁ bhātiko vihāre bhikkhū natthīti

1. Khu 7. 406 piṭṭhe.

bhaṇati, vihāre bhikkhūnaṁ atthibhāvamassa pakāsessāmī”ti sakalaṁ ambavanaṁ bhikkhūnaññeva pūresi. Ekacce bhikkhū cīvarakammaṁ karonti, ekacce rajanakammaṁ karonti, ekacce sajjhāyaṁ karonti. Evaṁ aññamañña-asadisaṁ bhikkhusahassaṁ māpesi. So puriso vihāre bahū bhikkhū disvā nivattitvā “ayya sakalaṁ Ambavanaṁ bhikkhūhi paripuṇṇan”ti Jīvakassa ārocesi. Theropi kho tattheva—

Sahassakkhattumattānaṁ, nimminitvāna Panthako.
Nisīdambavane ramme, yāva kālappavedanāti.

Atha Satthā taṁ purisaṁ āha “vihāraṁ gantvā ‘Satthā Cūḷapanthakaṁ nāma pakkosatī’ti vadehī”ti. Tena gantvā tathā vutte “ahaṁ Cūḷapanthako, ahaṁ Cūḷapanthako”ti mukhasahassaṁ uṭṭhahi. So puriso puna gantvā “sabbepi kira bhante Cūḷapanthakāyeva nāmā”ti āha. Tena hi gantvā yo “ahaṁ Cūḷapanthako”ti paṭhamaṁ vadati, taṁ hatthe gaṇha, avasesā antaradhāyissantīti. So tathā akāsi. Tāvadeva sahassamattā bhikkhū antaradhāyiṁsu. Theropi tena purisena saddhiṁ agamāsi. Satthā bhattakiccapariyosāne Jīvakaṁ āmantesi “Jīvaka Cūḷapanthakassa pattaṁ gaṇhāhi, ayaṁ te anumodanaṁ karissatī”ti. Jīvako tathā akāsi. Thero sīhanādaṁ nadanto taruṇasīho viya tīhi piṭakehi[1] saṅkhobhetvā anumodanamakāsi. Satthā uṭṭhāyāsanā bhikkhusaṁghaparivuto vihāraṁ gantvā bhikkhūhi vatte dassite Gandhakuṭippamukhe ṭhatvā bhikkhusaṁghassa Sugatovādaṁ datvā kammaṭṭhānaṁ kathetvā bhikkhusaṁghaṁ uyyojetvā surabhigandhavāsitaṁ Gandhakuṭiṁ pavisitvā dakkhiṇena passena sīhaseyyaṁ upagato. Atha sāyanhasamaye bhikkhū ito cito ca samosaritvā rattakambalasāṇiyā parikkhittā viya[2] nisīditvā Satthu guṇakathaṁ ārabhiṁsu “āvuso Mahāpanthako Cūḷapanthakassa ajjhāsayaṁ ajānanto catūhi māsehi ekaṁ gāthaṁ uggaṇhāpetuṁ na sakkoti, ‘dandho ayan’ti vihārā nikkaḍḍhi, Sammāsambuddho pana attano anuttaradhammarājatāya ekasmiṁ yevassa antarabhatte saha paṭisambhidāhi arahattaṁ adāsi, tīṇi piṭakāni saha paṭisambhidāhiyeva āgatāni, aho Buddhānaṁ balaṁ nāma mahantan”ti.

---

1. Tīṇi piṭakāni (Sī, Syā) 2. Rattakambalasāṇiṁ parikkhipanto viya (Sī, Ka)

Atha Bhagavā dhammasabhāyaṁ imaṁ kathāpavattiṁ ñatvā "ajja mayā gantuṁ vaṭṭatī"ti Buddhaseyyāya uṭṭhāya surattadupaṭṭaṁ nivāsetvā vijjulataṁ viya kāyabandhanaṁ bandhitvā rattakambalasadisaṁ Sugatamahācīvaraṁ pārupitvā surabhigandhakuṭito nikkhamma mattavaravāraṇasīhavijambhita[1] vilāsena anantāya Buddhalīḷāya dhammasabhaṁ gantvā alaṅkatamaṇḍalamāḷamajjhe[2] supaññattavarabuddhāsanaṁ abhiruyha chabbaṇṇabuddharaṁsiyo vissajjento aṇṇavakucchiṁ khobhayamāno yugandharamatthake bālasūriyo viya āsanamajjhe nisīdi. Sammāsambuddhe pana āgatamatte bhikkhusaṁgho kathaṁ pacchinditvā tuṇhī ahosi. Satthā mudukena mettacittena parisaṁ oloketvā "ayaṁ parisā ativiya sobhati, ekassapi hatthakukkuccaṁ vā pādakukkuccaṁ vā ukkāsitasaddo vā khipitasaddo vā natthi, sabbepi ime Buddhagāravena sagāravā, Buddhatejena tajjitā. Mayi āyukappampi akathetvā nisinne paṭhamaṁ kathaṁ samuṭṭhāpetvā na kathessanti. Kathāsamuṭṭhāpanavattaṁ nāma mayāva jānitabbaṁ, ahameva paṭhamaṁ kathessāmī"ti madhurena brahmassarena bhikkhū āmantetvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā, kā ca pana vo antarākathā vippakathā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Cūḷapanthako idāneva dandho, pubbepi dandhoyeva. Na kevalañcassāhaṁ idāneva avassayo jāto, pubbepi avassayo ahosimeva. Pubbe panāhaṁ imaṁ lokiyakuṭumbassa sāmikaṁ akāsiṁ, idāni lokuttarakuṭumbassā"ti vatvā tamattaṁ vitthārato sotukāmehi bhikkhūhi āyācito atītaṁ āhari—

Atīte bhikkhave Bārāṇasinagaravāsī eko māṇavo Takkasilaṁ gantvā sippuggahaṇatthāya disāpāmokkhassa ācariyassa dhammante vāsiko hutvā pañcannaṁ māṇavakasatānaṁ antare ativiya ācariyassa upakārako ahosi, pādaparikammādīni sabbakiccāni karoti. Dandhatāya pana kiñci uggaṇhituṁ na sakkoti. Ācariyo "ayaṁ mama bahūpakāro, sikkhāpessāmi nan"ti vāyamantopi kiñci sikkhāpetuṁ na sakkoti. So ciraṁ vasitvā ekagāthampi uggaṇhituṁ asakkonto ukkaṇṭhitvā "gamissāmī"ti ācariyaṁ āpucchi. Ācariyo cintesi "ayaṁ mayhaṁ upakārako, paṇḍitabhāvamassa paccāsīsāmi, na naṁ kātuṁ

1. ...sīhavikkanta... (Sī, Syā) 2. Alaṅkatamaṇḍapasālāya majjhe (Ka)

sakkomi, avassaṁ mayā imassa paccupakāro kātabbo, ekamassa mantaṁ bandhitvā dassāmī”ti so taṁ araññaṁ netvā “ghaṭṭesi ghaṭṭesi[1], kiṁ kāraṇā ghaṭṭesi, ahampi taṁ jānāmi jānāmī”ti imaṁ mantaṁ bandhitvā uggaṇhāpento anekasatakkhattuṁ parivattāpetvā “paññāyati te”ti pucchitvā “āma paññāyatī”ti vutte “dandhena nāma vāyāmaṁ katvā paguṇaṁ kataṁ sippaṁ na palāyatī”ti cintetvā maggaparibbayaṁ datvā “gaccha, imaṁ mantaṁ nissāya jīvissasi, apalāyanatthāya panassa niccaṁ sajjhāyaṁ kareyyāsī”ti vatvā taṁ uyyojesi. Athassa mātā Bārāṇasiyaṁ sampattakāle “putto me sippaṁ sikkhitvā āgato”ti mahāsakkārasammānaṁ akāsi.

Tadā Bārāṇasirājā “atthi nu kho me kāyakammādīsu koci doso”ti paccavekkhanto attano aruccanakaṁ kiñci kammaṁ adisvā “attano vajjaṁ nāma attano na paññāyati, paresaṁ paññāyati, nāgarānaṁ[2] pariggaṇhissāmī”ti cintetvā sāyaṁ aññātakavesena nikkhamitvā “sāyamāsaṁ bhuñjitvā nisinnamanussānaṁ kathāsallāpo nāma nānappakārako hoti, ‘sacāhaṁ adhammena rajjaṁ kāremi, pāpena adhammikena raññā daṇḍabali-ādīhi hatamhā’ti vakkhanti. ‘Sace dhammena rajjaṁ kāremi, dīghāyuko hotu no rājā’ti-ādīni vatvā mama guṇaṁ kathessantī”ti tesaṁ tesaṁ gehānaṁ bhitti-anusāreneva vicarati.

Tasmiṁ khaṇe umaṅgacorā dvinnaṁ gehānaṁ antare umaṅgaṁ bhindanti eka-umaṅgeneva dve gehāni pavisanatthāya. Rājā te disvā gehacchāyāya aṭṭhāsi. Tesaṁ umaṅgaṁ bhinditvā gehaṁ pavisitvā bhaṇḍakaṁ olokitakāle[3] māṇavo pabujjhitvā taṁ mantaṁ sajjhāyanto “ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṁ kāraṇā ghaṭṭesi, ahampi taṁ jānāmi jānāmī”ti āha. Te taṁ sutvā “iminā kiramhā ñātā, idāni no nāsessatī”ti nivatthavatthānipi chaḍḍetvā bhītā sammukhasammukhaṭṭhāneneva palāyiṁsu. Rājā te palāyante disvā itarassa ca mantasajjhāyanasaddaṁ sutvā gehaññeva vavatthapetvā nāgarānaṁ pariggaṇhitvā nivesanaṁ pāvisi. So vibhātāya pana rattiyā pātovekaṁ purisaṁ pakkositvā āha “gaccha bhaṇe, asukavīthiyaṁ nāma yasmiṁ gehe umaṅgo bhinno, tattha takkasilato sippaṁ uggaṇhitvā āgatamāṇavo atthi, taṁ ānehī”ti.

---

1. Ghaṭesi ghaṭesi (Syā) 2. Nagaraṁ (Sī) 3. Bhaṇḍānaṁ olokanakāle (Sī, Syā)

so gantvā "rājā taṁ pakkosatī"ti vatvā māṇavaṁ ānesi. Atha naṁ rājā āha "tvaṁ tāta Takkasilato sippaṁ uggaṇhitvā āgatamāṇavo"ti. Āma devāti. Amhākampi taṁ sippaṁ dehīti. Sādhu deva, samānāsane nisīditvā gaṇhāhīti. Rājāpi tathā katvā mantaṁ gahetvā "ayaṁ te ācariyabhāgo"ti sahassaṁ adāsi.

Tadā senāpati rañño kappakaṁ āha "kadā rañño massuṁ karissasī"ti. Sve vā parasuve vāti. So tassa sahassaṁ datvā "kiccaṁ me atthī"ti vatvā "kiṁ sāmī"ti vutte rañño massukammaṁ karonto viya hutvā khuraṁ ativiya pahaṁsitvā galanāḷiṁ chinda, tvaṁ senāpati bhavissasi, ahaṁ rājāti. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā rañño massukammakaraṇadivase gandhodakena massuṁ temetvā khuraṁ pahaṁsitvā[1] nalāṭante gahetvā "khuro thokaṁ kuṇṭhadhāro, ekappahāreneva galanāḷiṁ chindituṁ vaṭṭatī"ti puna ekamantaṁ ṭhatvā khuraṁ pahaṁsi. Tasmiṁ khaṇe rājā attano mantaṁ saritvā sajjhāyaṁ karonto "ghaṭṭesi ghaṭṭesi, kiṁ kāraṇā ghaṭṭesi, ahampi taṁ jānāmi jānāmī"ti āha. Nhāpitassa nalāṭato sedā mucciṁsu. So "jānāti mama kāraṇaṁ[3] rājā"ti bhīto khuraṁ bhūmiyaṁ khipitvā pādamūle urena nipajji. Rājāno nāma chekā honti, tena taṁ evamāha "are duṭṭha nhāpita 'na maṁ rājā jānātī'ti saññaṁ karosī"ti. Abhayaṁ me dehi devāti. Hotu, mā bhāyi, kathehīti. Senāpati me deva sahassaṁ datvā "rañño massuṁ karonto viya galanāḷiṁ chinda, ahaṁ rājā hutvā taṁ senāpatiṁ karissāmī"ti āhāti. Rājā taṁ sutvā "ācariyaṁ me nissāya jīvitaṁ laddhan"ti cintetvā senāpatiṁ pakkosāpetvā "ambho senāpati kiṁ nāma tayā mama santikā na laddhaṁ, idāni taṁ daṭṭhuṁ na sakkomi, mama raṭṭhā nikkhamāhī"ti taṁ raṭṭhā pabbājetvā ācariyaṁ pakkosāpetvā "ācariya taṁ nissāya mayā jīvitaṁ laddhan"ti vatvā mahantaṁ sakkāraṁ karitvā tassa senāpatiṭṭhānaṁ adāsi. So tadā Cūḷapanthako ahosi, Satthā disāpāmokkho ācariyoti.

Satthā imaṁ atītaṁ āharitvā "evaṁ bhikkhave pubbepi Cūḷapanthako dandhoyeva ahosi, tadāpissāhaṁ avassayo hutvā taṁ lokiya

---

1. Ghaṁsitvā (Ka) 2. Kuṇṭhākāro (Sī) 3. Jānāti maṁ (Syā)

kuṭumbe patiṭṭhāpesin"ti vatvā puna ekadivasaṁ "aho Satthā Cuḷapanthakassa avassayo jāto"ti kathāya samuṭṭhitāya **Cūḷaseṭṭhijātake** atītavatthuṁ kathetvā—

> "Appakenāpi medhāvī, pābhatena vicakkhaṇo.
> Samuṭṭhāpeti attānaṁ, aṇuṁ aggiṁva sandhaman"ti[1]—

Gāthaṁ vatvā "na bhikkhave idānevāhaṁ imassa avassayo jāto, pubbepi avassayo ahosimeva. Pubbe panāhaṁ imaṁ lokiyakuṭumbassa sāmikaṁ akāsiṁ, idāni lokuttarakuṭumbassa. Tadā hi[2] cūḷantevāsiko Cūḷapanthako ahosi, Cūḷaseṭṭhi pana paṇḍito byatto nakkhattakovido ahamevā"ti jātakaṁ samodhānesi.

Punekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Cūḷapanthako catūhi māsehi catuppadaṁ gāthaṁ gahetuṁ asakkontopi vīriyaṁ anossajjitvāva arahatte patiṭṭhito, idāni lokuttaradhammakuṭumbassa sāmiko jāto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mama sāsane āraddhavīriyo bhikkhu lokuttaradhammassa sāmiko hotiyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

> 25. "Uṭṭhānena'ppamādena, saṁyamena damena ca.
> Dīpaṁ kayirātha medhāvī, yaṁ ogho nābhikīratī"ti.

Tattha **dīpaṁ kayirāthā**ti vīriyasaṅkhātena uṭṭhānena, satiyā avippavāsākārasaṅkhātena appamādena, catupārisuddhisīlasaṅkhātena saṁyamena, indriyadamena cāti imehi kāraṇabhūtehi catūhi dhammehi dhammojapaññāya samannāgato medhāvī imasmiṁ ativiya dullabhapatiṭṭhatāya atigambhīre saṁsārasāgare attano patiṭṭhānabhūtaṁ arahattaphalaṁ dīpaṁ kayi rātha kareyya, kātuṁ sakkuṇeyyāti attho. Kīdisaṁ? **Yaṁ ogho nābhikīratī**ti yaṁ catubbidhopi kilesogho abhikirituṁ viddhaṁsetuṁ na sakkoti. Na hi sakkā arahattaṁ oghena abhikiritunti.

---

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.
2. Kuṭumbassāti vatvā tadāpi (Syā)

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Evaṁ desanā sampattaparisāya sātthikā jātāti.

Cūḷapanthakattheravatthu tatiyaṁ.

---

4. Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu

Pamādamanuyuñjantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Bālanakkhattaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Sāvatthiyaṁ Bālanakkhattaṁ nāma saṅghuṭṭhaṁ. Tasmiṁ nakkhatte bālā dummedhino janā chārikāya ceva gomayena ca sarīraṁ makkhetvā sattāhaṁ asabbhaṁ[1] bhaṇantā vicaranti. Kiñci ñāti[2] suhajjaṁ vā pabbajitaṁ vā disvā lajjantā nāma natthi. Dvāre dvāre ṭhatvā asabbhaṁ bhaṇanti. Manussā tesaṁ asabbhaṁ sotuṁ asakkontā yathābalaṁ aḍḍhaṁ vā pādaṁ vā kahāpaṇaṁ vā pesenti. Te tesaṁ dvāre laddhaṁ laddhaṁ gahetvā pakkamanti. Tadā pana Sāvatthiyaṁ pañca koṭimattā ariyasāvakā vasanti, te Satthu santikaṁ sāsanaṁ pesayiṁsu "Bhagavā bhante sattāhaṁ bhikkhusaṁghena saddhiṁ nagaraṁ appavisitvā vihāreyeva hotū"ti. Tañca pana sattāhaṁ bhikkhusaṁghassa vihāreyeva yāgubhattādīni sampādetvā pahiṇiṁsu, sayampi gehā na nikkhamiṁsu. Te nakkhatte pana pariyosite aṭṭhame divase Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā nagaraṁ pavesetvā mahādānaṁ datvā ekamantaṁ nisinnā "bhante atidukkhena no satta divasāni atikkantāni, bālānaṁ asabbhāni suṇantānaṁ kaṇṇā bhijjanākārappattā honti, koci kassaci na lajjati, tena mayaṁ tumhākaṁ antonagaraṁ pavisituṁ nādamha, mayampi gehato na nikkhamimhā"ti āhaṁsu. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "bālānaṁ dummedhānaṁ kiriyā, nāma evarūpā hoti, medhāvino pana dhanasāraṁ viya appamādaṁ rakkhitvā amatamahānibbānasampattiṁ pāpuṇantī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

26. "Pamādamanuyuñjanti, bālā dummedhino janā.
Appamādañca medhāvī, dhanaṁ seṭṭhaṁva rakkhati.

---

1. Asambhivācaṁ (Syā) 2. Kañci ñātiṁ vā (Syā)

27. Mā pamādamanuyuñjetha, mā kāmaratisanthavaṁ.
Appamatto hi jhāyanto, pappoti vipulaṁ sukhan"ti.

Tattha **bālā**ti bālyena[1] samannāgatā idhalokaparalokatthaṁ ajānantā. **Dummedhino**ti nippaññā. Te pamāde ādīnavaṁ apassantā pamādaṁ anuyuñjanti pavattenti, pamādena kālaṁ vītināmenti. **Medhāvī**ti dhammojapaññāya samannāgato pana paṇḍito kulavaṁsāgataṁ[2] seṭṭhaṁ uttamaṁ sattaratanadhanaṁ viya appamādaṁ rakkhati. Yathā hi uttamaṁ dhanaṁ nissāya "kāmaguṇasampattiṁ pāpuṇissāma, puttadāraṁ posessāma, paralokagamanamaggaṁ sodhessāmā"ti dhane ānisaṁsaṁ passantā taṁ rakkhanti, evaṁ paṇḍitopi appamatto "paṭhamajjhānādīni paṭilabhissāmi, maggaphalādīni pāpuṇissāmi, tisso vijjā cha abhiññā sampādessāmī"ti appamāde ānisaṁsaṁ passanto dhanaṁ seṭṭhaṁva appamādaṁ rakkhatīti attho. **Mā pamādan**ti tasmā tumhe mā pamādamanuyuñjetha mā pamādena kālaṁ vītināmayittha. **Mā kāmaratisanthavan**ti vatthukāmakilesakāmesu ratisaṅkhātaṁ taṇhāsanthavampi mā anuyuñjetha mā cintayittha mā paṭilabhittha. **Appamatto hī**ti upaṭṭhitassatitāya hi appamatto jhāyanto puggalo vipulaṁ uḷāraṁ nibbānasukhaṁ pāpuṇātīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Bālanakkhattasaṅghuṭṭhavatthu catutthaṁ.

---

5. Mahākassapattheravatthu

Pamādaṁ appamādenāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahākassapattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase thero Pipphaliguhāyaṁ viharanto Rājagahe piṇḍāya caritvā pacchābhattaṁ piṇḍapātapaṭikkanto ālokaṁ vaḍḍhetvā pamatte ca appamatte ca udakapathavīpabbatādīsu cavanake upapajjanake ca

---

1. Bāllena (Sī)
2. Kulavaṁsānugataṁ (Syā)

satte dibbena cakkhunā olokento nisīdi. Satthā Jetavane nisinnakova "kena nu kho vihārena ajja mama putto Kassapo viharatī"ti dibbena cakkhunā upadhārento "sattānaṁ cutūpapātaṁ olokento viharatī"ti ñatvā "sattānaṁ cutūpapāto nāma Buddhañāṇenapi aparicchinno, mātukucchiyaṁ paṭisandhiṁ gahetvā mātāpitaro ajānāpetvā cavanasattānaṁ paricchedo kātuṁ na sakkā, te jānituṁ tava avisayo, Kassapa appamattako tava visayo, sabbaso pana cavante ca upapajjante ca jānituṁ passituṁ Buddhānameva visayo"ti vatvā obhāsaṁ pharitvā sammukhe nisinno viya hutvā imaṁ gāthamāha—

28. "Pamādaṁ appamādena, yadā nudati paṇḍito.
Paññāpāsādamāruyha, asoko sokiniṁ pajaṁ.
Pabbataṭṭhova bhūmaṭṭhe, dhīro bāle avekkhatī"ti.

Tattha **nudatī**ti yathā nāma pokkharaṇiṁ pavisantaṁ navodakaṁ purāṇodakaṁ khobhetvā tassokāsaṁ adatvā taṁ attano matthakamatthakena palāyantaṁ nudati nīharati, evameva paṇḍito appamādalakkhaṇaṁ brūhento pamādassokāsaṁ adatvā yadā appamādavegena taṁ nudati nīharati, atha so panunnapamādo[1] accuggatatthena parisuddhaṁ dibbacakkhusaṅkhātaṁ paññāpāsādaṁ tassa anucchavikaṁ paṭipadaṁ pūrento tāya paṭipadāya nisseṇiyā pāsādaṁ viya āruyha pahīnasokasallatāya **asoko,** appahīnasokasallatāya **sokiniṁ pajaṁ** sattanikāyaṁ cavamānañceva upapajjamānañca dibbacakkhunā **avekkhati** passati. Yathākiṁ? **Pabbataṭṭhova bhūmaṭṭhe**ti pabbatamuddhani ṭhito bhūmiyaṁ ṭhite, uparipāsāde vā pana ṭhito pāsādapariveṇe ṭhite akicchena avekkhati, tathā sopi dhīro paṇḍito mahākhīṇāsavo asamucchinnavaṭṭabīje bāle cavante ca upapajjante ca akicchena avekkhatīti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni sacchikariṁsūti.

Mahākassapattheravatthu pañcamaṁ.

---

1. Panuṇṇapamādo (Sī), panudapamādo (Ka)

6. Pamattāpamattadvesahāyakavatthu

Appamatto pamattesūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto dve sahāyake bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā āraññakavihāraṁ pavisiṁsu. Tesu eko kira kālasseva dārūni āharitvā aṅgārakapallaṁ sajjetvā daharasāmaṇerehi saddhiṁ sallapanto paṭhamayāmaṁ visibbamāno nisīdati. Eko appamatto samaṇadhammaṁ karonto itaraṁ ovadati "āvuso mā evaṁ kari, pamattassa hi cattāro apāyā sakagharasadisā[1]. Buddhā nāma sāṭheyyena ārādhetuṁ na sakkā"ti so tassovādaṁ na suṇāti. Itaro "nāyaṁ vacanakkhamo"ti taṁ avatvā[2] appamattova samaṇadhammamakāsi. Alasattheropi paṭhamayāme visibbetvā itarassa caṅkamitvā gabbhaṁ paviṭṭhakāle pavisitvā "mahākusīta tvaṁ nipajjitvā sayanatthāya araññaṁ paviṭṭhosi, kiṁ Buddhānaṁ santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā uṭṭhāya samaṇadhammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vatvā attano vasanaṭṭhānaṁ pavisitvā nipajjitvā supati. Itaropi majjhimayāme vissamitvā pacchimayāme paccuṭṭhāya samaṇadhammaṁ karoti. So evaṁ appamatto viharanto na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Itaro pamādeneva kālaṁ vītināmesi. Te vuṭṭhavassā Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā tehi saddhiṁ paṭisanthāraṁ katvā "kacci bhikkhave appamattā samaṇadhammaṁ karittha, kacci vo pabbajitakiccaṁ matthakaṁ pattan"ti pucchi. Paṭhamaṁ pamatto bhikkhu āha "kuto bhante etassa appamādo, gatakālato paṭṭhāya nipajjitvā niddāyanto kālaṁ vītināmesī"ti. Tvaṁ pana bhikkhūti. Ahaṁ bhante kālasseva dārūni āharitvā aṅgārakapallaṁ sajjetvā paṭhamayāme visibbento nisīditvā aniddāyantova kālaṁ vītināmesinti. Atha naṁ Satthā "tvaṁ pamatto kālaṁ vītināmetvā 'appamattomhī'ti vadasi, appamattaṁ pana pamattaṁ karosī"ti āha. Puna pamāde dose, appamāde ānisaṁse pakāsetuṁ "tvaṁ mama puttassa santike javacchinno dubbalasso viya, esa pana tava santike sīghajavasso viyā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

---

1. Sayanigharasadisā (Sī)
2. Apaṭṭhapetvā (Sī), apatthetvā (Syā)

29. “Appamatto pamattesu. Suttesu bahujāgaro.
Abalassaṁva sīghasso, hitvā yāti sumedhaso”ti.

Tattha **appamatto**ti sativepullappattatāya appamādasampanno khīṇāsavo. **Pamattesū**ti sativosagge ṭhitesu sattesu. **Suttesū**ti satijāgariyābhāvena sabbiriyāpathesu niddāyantesu. **Bahujāgaro**ti mahante sativepulle jāgariye ṭhito. **Abalassaṁvā**ti kuṇṭhapādaṁ chinnajavaṁ dubbalassaṁ sīghajavo sindhavājānīyo viya. **Sumedhaso**ti uttamapañño. Tathārūpaṁ puggalaṁ āgamenapi adhigamenapi **hitvā yāti.** Mandapaññasmiṁ hi ekaṁ suttaṁ gahetuṁ vāyamanteyeva sumedhaso ekaṁ vaggaṁ gaṇhāti, evaṁ tāva āgamena hitvā yāti. Mandapaññe pana rattiṭṭhānadivāṭṭhānāni kātuṁ vāyamanteyeva kammaṭṭhānaṁ uggahetvā sajjhāyanteyeva ca sumedhaso pubbabhāgepi parena kataṁ rattiṭṭhānaṁ vā divāṭṭhānaṁ vā pavisitvā kammaṭṭhānaṁ sammasanto sabbakilese khepetvā nava lokuttaradhamme hatthagate karoti, evaṁ adhigamenapi hitvā yāti. Vaṭṭe pana naṁ hitvā[1] chaḍḍetvā vaṭṭato nissaranto yātiyevāti.

Gāthāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pamattāpamattadvesahāyakavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Maghavatthu

Appamādena Maghavāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Vesāliyaṁ upanissāya Kūṭāgārasālāyaṁ viharanto Sakkaṁ devarājānaṁ ārabbha kathesi.

Vesāliyaṁ hi Mahāli nāma Licchavī vasati, so Tathāgatassa **Sakkapañhasuttantadesanaṁ**[2] sutvā “Sammāsambuddho Sakkasampattiṁ mahatiṁ katvā kathesi, ‘disvā nu kho kathesi, udāhu adisvā. Jānāti nu kho Sakkaṁ, udāhu no’ti pucchissāmi nan”ti cintesi. Atha kho Mahāli Licchavī yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho Mahāli Licchavī Bhagavantaṁ etadavoca

---

1. Vaṭṭapadaṁ jahitvā (Sī), vaṭṭe pana naṁ mandapaññaṁ hitvā (Syā)
2. Dī 2. 211 piṭṭhādīsu.

"Diṭṭho kho bhante Bhagavatā Sakko Devānamindo"ti. Diṭṭho kho me Mahāli Sakko Devānamindoti. So hi nuna bhante Sakkapatirūpako bhavissati. Duddaso hi bhante Sakko Devānamindoti. Sakkañca khvāhaṁ Mahāli pajānāmi Sakkakaraṇe ca dhamme, yesaṁ dhammānaṁ samādinnattā Sakko Sakkattaṁ ajjhagā, tañca pajānāmi.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno Magho nāma māṇavo ahosi, tasmā "Maghavā"ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno pure[1] dānaṁ adāsi, tasmā "Purindado"ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno sakkaccaṁ, dānaṁ adāsi, tasmā "Sakko"ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo pubbe manussabhūto samāno āvasathaṁ adāsi, tasmā "Vāsavo"ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo sahassampi atthaṁ muhuttena cinteti, tasmā "Sahassakkho"ti vuccati.

Sakkassa Mahāli Devānamindassa Sujā nāma asurakaññā pajāpati, tasmā "Sujampatī"ti vuccati.

Sakko Mahāli Devānamindo devānaṁ Tāvatiṁsānaṁ issariyādhipaccaṁ rajjaṁ kāreti, tasmā "Devānamindo"ti vuccati.

Sakkassa Mahāli Devānamindassa pubbe manussabhūtassa satta vatapadāni samattāni samādinnāni ahesuṁ, yesaṁ samādinnattā Sakko Sakkattaṁ ajjhagā. Katamāni satta vatapadāni, yāvajīvaṁ mātāpettibharo assaṁ, yāvajīvaṁ kule jeṭṭhāpacāyī assaṁ, yāvajīvaṁ saṇhavāco assaṁ yāvajīvaṁ apisuṇavāco assaṁ, yāvajīvaṁ vigatamalamaccherena cetasā, agāraṁ ajjhāvaseyyaṁ, muttacāgo payatapāṇi vosaggarato yācayogo dānasaṁvibhāgarato assaṁ, yāvajīvaṁ saccavāco assaṁ yāvajīvaṁ akkodhano assaṁ "sacepi me kodho uppajjeyya khippameva na paṭivineyyan"ti. Sakkassa Mahāli devānamibbassa pubbe manussabhūtassa

---

1. Pure pure (Sī) Saṁ 1. 230 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

imāni satta vatapadāni samattāni samādinnāni ahesuṁ, yesaṁ samādinnattā Sakko Sakkattaṁ ajjhagāti.

“Mātāpettibharaṁ jantuṁ, kule jeṭṭhāpacāyinaṁ.
Saṇhaṁ sakhilasambhāsaṁ, pesuṇeyyappahāyinaṁ.

Maccheravinaye yuttaṁ, saccaṁ kodhābhibhuṁ naraṁ.
Taṁ ve devā Tāvatiṁsā, āhu sappuriso itī”ti—

Idaṁ Mahāli Sakkena Maghamāṇavakāle katakammanti vatvā puna tena “kathaṁ bhante Maghamāṇavo paṭipajjī”ti. Tassa paṭipattiṁ vitthārato sotukāmena puṭṭho “tena hi Mahāli suṇāhī”ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte Magadharaṭṭhe Macalagāme[1] Magho nāma māṇavo gāmakammakaraṇaṭṭhānaṁ gantvā attano ṭhitaṭṭhānaṁ pādantena[2] paṁsuṁ viyūhitvā ramaṇīyaṁ katvā aṭṭhāsi. Aparo taṁ bāhunā paharitvā tato apanetvā sayaṁ tattha aṭṭhāsi. So tassa akujjhitvāva aññaṁ ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ katvā ṭhito. Tatopi naṁ añño āgantvā bāhunā paharitvā apanetvā sayaṁ aṭṭhāsi. So tassapi akujjhitvāva aññaṁ ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ katvā ṭhito, iti taṁ gehato nikkhantā nikkhantā purisā bāhunā paharitvā ṭhitaṭhitaṭṭhānato[3] apanesuṁ. So “sabbepete maṁ nissāya sukhitā jātā, iminā kammena mayhaṁ sukhadāyakena puññakammena bhavitabban”ti cintetvā punadivase kudālaṁ ādāya khalamaṇḍalamattaṁ ṭhānaṁ ramaṇīyaṁ akāsi. Sabbe gantvā tattheva aṭṭhaṁsu. Atha nesaṁ sītasamaye aggiṁ katvā adāsi, gimhakāle udakaṁ. Tato “ramaṇīyaṁ ṭhānaṁ nāma sabbesaṁ piyaṁ, kassaci appiyaṁ nāma natthi, ito paṭṭhāya mayā maggaṁ samaṁ karontena vicarituṁ vaṭṭatī”ti cintetvā pātova nikkhamitvā maggaṁ samaṁ karonto chinditvā haritabbayuttakā rukkhasākhā haranto vicarati. Atha naṁ aparo disvā āha “samma kiṁ karosī”ti. Mayhaṁ saggagāminaṁ maggaṁ karomi sammāti. Tena hi ahampi te sahāyo homīti. Hoti samma, saggo nāma bahūnampi manāpo sukhabahuloti. Tato paṭṭhāya dve janā ahesuṁ. Te disvā tatheva pucchitvā ca sutvā ca

1. Acalagāme (Syā) 2. Pādena (Sī, Syā) 3. Sodhitasodhitaṭṭhānato (Sī, Syā)

aparopi tesaṁ sahāyo jāto, evaṁ aparopi aparopīti sabbepi tettiṁsa janā jātā. Te sabbepi kudālādihatthā maggaṁ samaṁ karontā ekayojanadviyojanamattaṭṭhānaṁ gacchanti.

Te disvā gāmabhojako cintesi "ime manussā ayoge yuttā, sace ime araññato macchamaṁsādīni vā āhareyyuṁ, suraṁ vā katvā piveyyuṁ, aññaṁ vā tādisaṁ kammaṁ kareyyuṁ, ahampi kiñci kiñci labheyyan"ti. Atha ne pakkosāpetvā pucchi "kiṁ karontā vicarathā"ti. Saggamaggaṁ sāmīti. Gharāvāsaṁ vasantehi nāma evaṁ kātuṁ na vaṭṭati, araññato macchamaṁsādīni āharituṁ, suraṁ katvā pātuṁ, nānappakāre ca kammante kātuṁ vaṭṭatīti. Te tassa vacanaṁ paṭikkhipiṁsu, evaṁ punappunaṁ vuccamānāpi paṭikkhipiṁsuyeva. So kujjhitvā "nāsessāmi ne"ti rañño santikaṁ gantvā "core te deva vaggabandhanena[1] vicarante passāmī"ti vatvā "gaccha, te gahetvā ānehī"ti vutte tathā katvā sabbe te bandhitvā ānetvā rañño dassesi. Rājā avīmaṁsitvāva "hatthinā maddāpethā"ti āṇāpesi. Magho sesānaṁ ovādamadāsi "sammā ṭhapetvā mettaṁ añño amhākaṁ avassayo natthi, tumhe katthaci kopaṁ akatvā raññe ca gāmabhojake ca maddanahatthimhi ca attani ca mettacittena[2] samacittāva hothā"ti. Te tathā kariṁsu. Atha nesaṁ mettānubhāvena hatthī upasaṅkamitumpi na visahi. Rājā tamatthaṁ sutvā bahū manusse disvā madditum na visahissati. "Gacchatha, ne kilañjena[3] paṭicchādetvā maddāpethā"ti āha. Te kilañjena paṭicchādetvā madditum pesiyamānepi hatthī dūratova paṭikkami.

Rājā taṁ pavattiṁ sutvā "kāraṇenettha bhavitabban"ti te pakkosāpetvā pucchi "tātā maṁ nissāya tumhe kiṁ na labhathā"ti. Kiṁ nāmetaṁ devāti. Tumhe kira vaggabandhanena corā hutvā araññe vicarathāti. Ko evamāha devāti. Gāmabhojako tātāti. Na mayaṁ deva corā, mayaṁ pana attano saggamaggaṁ sodhentā idañcidañca karoma, gāmabhojako amhe akusalakiriyāya niyojetvā attano vacanaṁ akaronte nāsetukāmo kujjhitvā evamāhāti. Atha rājā tesaṁ kathaṁ sutvā somanassappatto hutvā "tātā ayaṁ tiracchāno

1. Vaggabandhante (Ka) 2. Mettena (Sī) 3. Kaṭasārakena (Sī)

tumhākaṁ guṇe jānāti, ahaṁ manussabhūto jānituṁ nāsakkhiṁ, khamatha me"ti. Evañca pana vatvā saputtadāraṁ gāmabhojakaṁ tesaṁ dāsaṁ, hatthiṁ ārohaniyaṁ, tañca gāmaṁ yathāsukhaṁ paribhogaṁ katvā adāsi. Te "idheva no katapuññassānisaṁso diṭṭho"ti bhiyyoso mattāya pasannamānasā hutvā taṁ hatthiṁ vārena vārena abhiruyha gacchantā mantayiṁsu "idāni amhehi atirekataraṁ puññaṁ kātabbaṁ, kiṁ karoma. Catumahāpathe thāvaraṁ katvā mahājanassa vissamanasālaṁ karissāmā"ti. Te vaḍḍhakiṁ pakkosāpetvā sālaṁ paṭṭhapesuṁ. Mātugāmesu pana vigatacchandatāya tassā sālāya mātugāmānaṁ pattiṁ nādaṁsu.

Maghassa pana gehe Nandā Cittā Sudhammā Sujāti[1] catasso itthiyo honti. Tāsu **Sudhammā** vaḍḍhakinā saddhiṁ ekato hutvā "bhātika imissā sālāya maṁ jeṭṭhikaṁ karohī"ti vatvā lañjaṁ adāsi. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā paṭhamameva kaṇṇikatthāya rukkhaṁ sukkhāpetvā tacchetvā vijjhitvā kaṇṇikaṁ niṭṭhāpetvā "Sudhammā nāma ayaṁ sālā"ti akkharāni chinditvā vatthena paliveṭhetvā ṭhapesi. Atha ne vaḍḍhakī sālaṁ niṭṭhāpetvā kaṇṇikāropanadivase[2] "aho ayyā ekaṁ karaṇīyaṁ na sarimhā"ti āha. Kiṁ nāma bhoti. Kaṇṇikanti. Hotu, taṁ āharissāmāti. Idāni chinnarukkhena kātuṁ na sakkā, pubbeyeva taṁ chinditvā tacchetvā vijjhitvā ṭhapitakaṇṇikā laddhuṁ vaṭṭatīti. Idāni kiṁ kātabbanti. Sace kassaci gehe niṭṭhāpetvā ṭhapitā vikkāyikakaṇṇikā atthi, sā pariyesitabbāti. Te pariyesantā Sudhammāya gehe disvā sahassaṁ datvāpi mūlena na labhiṁsu. "Sace maṁ sālāya pattiṁ karotha, dassāmī"ti vutte pana "mayaṁ mātugāmānaṁ pattiṁ na dammā"ti āhaṁsu.

Atha ne vaḍḍhakī āha "ayyā tumhe kiṁ kathetha, ṭhapetvā brahmalokaṁ aññaṁ mātugāmarahitaṭṭhānaṁ nāma natthi, gaṇhatha kaṇṇikaṁ, evaṁ sante amhākaṁ kammaṁ niṭṭhaṁ gamissatī"ti. Te "sādhū"ti kaṇṇikaṁ gahetvā sālaṁ niṭṭhāpetvā tidhā vibhajiṁsu. Ekasmiṁ koṭṭhāse issarānaṁ vasanaṭṭhānaṁ kariṁsu, ekasmiṁ duggatānaṁ, ekasmiṁ gilānānaṁ. Tettiṁsa janā tettiṁsa phalakāni paññapetvā hatthissa saññaṁ adaṁsu "āgantuko āgantvā yassa atthataphalake nisīdati, taṁ gahetvā

1. Sujātāti (Sī, Syā, Ka)
2. Kaṇṇikārohanadivase (Ka)

phalakasāmikasseva gehe patiṭṭhapeti, tassa pādaparikammapiṭṭhiparikammapānīyakhādanīyabhojanīyasayanāni sabbāni phalakasāmikasseva bhāro bhavissatī"ti. Hatthī āgatāgataṁ gahetvā phalakasāmikasseva gharaṁ neti. So tassa taṁ divasaṁ kattabbaṁ karoti. Magho sālāya avidūre koviḷārarukkhaṁ ropetvā tassa mūle pāsāṇaphalakaṁ atthari. Sālaṁ paviṭṭhapaviṭṭhā janā kaṇṇikaṁ oloketvā akkharāni vācetvā "Sudhammā nāmesā sālā"ti vadanti. Tettiṁsajanānaṁ nāmaṁ na paññāyati. **Nandā** cintesi "ime sālaṁ karontā amhe apattikā kariṁsu, Sudhammā pana attano byattatāya kaṇṇikaṁ katvā pattikā jātā, mayāpi kiñci kātuṁ vaṭṭati, kiṁ nu kho karissāmī"ti. Athassā etadahosi "sālaṁ āgatāgatānaṁ pānīyañceva nhānodakañca laddhuṁ vaṭṭati pokkharaṇiṁ khaṇāpessāmī"ti. Sā pokkharaṇiṁ kāresi. **Cittā** cintesi "Sudhammāya kaṇṇikā dinnā, Nandāya pokkharaṇī kāritā, mayāpi kiñci kātuṁ vaṭṭati, kiṁ nu kho karissāmī"ti. Athassā etadahosi "sālaṁ āgatāgatehi pānīyaṁ pivitvā nhatvā gamanakālepi mālaṁ pilandhitvā gantuṁ vaṭṭati, pupphārāmaṁ kārāpessāmī"ti. Sā ramaṇīyaṁ pupphārāmaṁ kāresi. Yebhuyyena tasmiṁ ārāme "asuko nāma pupphūpagaphalūpagarukkho natthī"ti nāhosi.

Sujā pana "ahaṁ Maghassa mātuladhītā ceva pādaparicārikā ca, etena kataṁ kammaṁ mayhameva, mayā kataṁ etassevā"ti cintetvā kiñci akatvā attabhāvameva maṇḍayamānā kālaṁ vītināmesi. Maghopi mātāpitu-upaṭṭhānaṁ kule jeṭṭhāpacāyanakammaṁ[1] saccavācaṁ apharusavācaṁ apisuṇavācaṁ maccheravinayaṁ akkodhananti imāni satta vatapadāni pūretvā—

"Mātāpettibharaṁ jantuṁ, kule jeṭṭhāpacāyinaṁ.
Saṇhaṁ sakhilasambhāsaṁ, pesuṇeyyappahāyinaṁ.

Maccheravinaye yuttaṁ, saccaṁ kodhābhibhuṁ naraṁ.
Taṁ ve devā Tāvatiṁsā, āhu 'sappuriso' itī"ti[2]—

Evaṁ pasaṁsiyabhāvaṁ āpajjitvā jīvitapariyosāne Tāvatiṁsabhavane Sakko devarājā hutvā nibbatti, tepissa sahāyakā[3]

1. Jeṭṭhāpacāyikakammaṁ (Syā)
2. Saṁ 1. 230 piṭṭhe.
3. Tettiṁsa sahāyakāpissa (Ka)

tattheva nibbattiṁsu, vaḍḍhakī Vissakammadevaputto hutvā nibbatti. Tadā Tāvatiṁsabhavane asurā vasanti, te "abhinavā devaputtā nibbattā"ti dibbapānaṁ sajjayiṁsu. Sakko attano parisāya kassaci apivanatthāya saññamadāsi. Asurā dibbapānaṁ pivitvā majjiṁsu. Sakko "kiṁ me imehi sādhāraṇena rajjenā"ti attano parisāya saññaṁ datvā te pādesu gāhāpetvā mahāsamudde khipāpesi. Te avaṁsirā samudde patiṁsu. Atha nesaṁ puññānubhāvena Sineruno heṭṭhimatale asuravimānaṁ nāma nibbatti, Cittapāṭali nāma nibbatti.

Devāsurasaṅgāme pana asuresu parājitesu dasayojanasahassaṁ Tāvatiṁsadevanagaraṁ nāma nibbatti. Tassa pana nagarassa pācīnapacchimadvārānaṁ antarā dasayojanasahassaṁ hoti, tathā dakkhiṇuttaradvārānaṁ. Taṁ kho pana nagaraṁ dvārasahassayuttaṁ ahosi ārāmapokkharaṇipaṭimaṇḍitaṁ. Tassa majjhe sālāya nissandena tiyojanasatubbedhehi dhajehi paṭimaṇḍito sattaratanamayo sattayojanasatubbedho Vejayanto nāma pāsādo uggañchi. Suvaṇṇayaṭṭhīsu maṇidhajā ahesuṁ, maṇiyaṭṭhīsu suvaṇṇadhajā. Pavāḷayaṭṭhīsu muttadhajā, muttayaṭṭhīsu pavāḷadhajā. Sattaratana mayāsu yaṭṭhīsu sattaratanadhajā, (majjhe ṭhito dhajo tiyojanasatubbedho ahosi.)[1] Iti sālāya nissandena yojanasahassubbedho pāsādo sattaratanamayova hutvā nibbatti, koviḷāra rukkhassa nissandena samantā tiyojanasataparimaṇḍalo māricchattako nibbatti, pāsāṇaphalakassa nissandena pāricchattakamūle dīghato saṭṭhiyojanā puthulato paṇṇāsayojanā bahalato pañcadasayojanā jayasumanarattakambalavaṇṇā[2] paṇḍukambalasilā nibbatti. Tattha nisinnakāle upaḍḍhakāyo pavisati, uṭṭhitakāle ūnaṁ paripūrati[3].

Hatthī pana Erāvaṇo nāma devaputto hutvā nibbatti. Devalokasmiṁ hi tiracchānagatā na honti. Tasmā so uyyānakīḷāya nikkhamanakāle attabhāvaṁ vijahitvā diyaḍḍhayojanasatiko Erāvaṇo nāma hatthī ahosi. So tettiṁsajanānaṁ atthāya tettiṁsa kumbhe

1. ( ) Sīhaḷa-potthake natthi.
2. Jayasumanālattakapāṭalavaṇṇā (Sī), jayasumanālattakapāṭalivaṇṇā (Syā)
3. Unnameti paripūreti (Syā)

māpesi āvaṭṭena tigāvuta-aḍḍhayojanappamāṇe, sabbesaṁ majjhe Sakkassa atthāya Sudassanaṁ nāma tiṁsayojanikaṁ kumbhaṁ māpesi. Tassa upari dvādasayojaniko ratanamaṇḍapo hoti. Tattha antarantarā sattaratanamayā yojanubbedhā dhajā uṭṭhahanti. Pariyante kiṅkiṇikajālaṁ olambati. Yassa mandavāteritassa pañcaṅgikatūriyasaddasaṁmisso dibbagītasaddo viya ravo niccharati. Maṇḍapamajjhe Sakkassatthāya yojaniko maṇipallaṅko paññatto hoti, tattha Sakko nisīdi. Tettiṁsa devaputtā attano kumbhe ratanapallaṅke nisīdiṁsu. Tettiṁsāya kumbhānaṁ ekekasmiṁ kumbhe satta satta dante māpesi. Tesu ekeko paṇṇāsayojanāyāmo, ekekasmiṁ cettha dante satta satta pokkharaṇiyo honti, ekekāya pokkharaṇiyā satta satta paduminīgacchāni, ekekasmiṁ gacche satta satta pupphāni honti, ekekasmiṁ pupphe satta satta pattāni, ekekasmiṁ patte satta satta devadhītaro naccanti. Evaṁ samantā paṇṇāsayojanaṭhānesu hatthidantesuyeva naṭasamajjā honti. Evaṁ mahantaṁ yasaṁ anubhavanto Sakko devarājā vicarati.

Sudhammāpi kālaṁ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassā Sudhammā nāma navayojanasatikā[1] devasabhā nibbatti, tato ramaṇīyataraṁ kira aññaṁ ṭhānaṁ nāma natthi, māsassa aṭṭha[2] divase dhammassavanaṁ tattheva hoti. Yāvajjatanā aññataraṁ ramaṇīyaṁ ṭhānaṁ disvā "Sudhammā devasabhā viyā"ti vadanti. Nandāpi kālaṁ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassā pañcayojanasatikā Nandā nāma pokkharaṇī nibbatti. Cittāpi kālaṁ katvā gantvā tattheva nibbatti, tassāpi pañcayojanasatikaṁ Cittalatāvanaṁ nāma nibbatti, tattha uppannapubbanimitte devaputte netvā mohayamānā[3] vicaranti. Sujā pana kālaṁ katvā ekissā girikandarāya ekā bakasakuṇikā hutvā nibbatti. Sakko attano paricārikā olokento "Sudhammā idheva nibbattā, tathā Nandā ca Cittā ca, Sujā nu kho kuhiṁ nibbattā'ti cintento taṁ tattha nibbattaṁ disvā "bālā kiñci puññaṁ akatvā idāni tiracchānayoniyaṁ nibbattā, idāni pana taṁ puññaṁ kāretvā idhānetuṁ vaṭṭatī"ti attabhāvaṁ vijahitvā aññātakavesena

---

1. Pañcayojanasatikā (Syā) 2. Aṭṭhamī (Syā), aṭṭhame (Ka) 3. Modayamānā (Ka)

tassā santikaṁ gantvā "kiṁ karontī idha vicarasī"ti pucchi. Ko pana tvaṁ sāmīti. Ahaṁ te sāmiko Maghoti. Kuhiṁ nibbattosi sāmīti. Ahaṁ Tāvatiṁsadevaloke nibbatto, tava sahāyikānaṁ pana nibbattaṭṭhānaṁ jānāsīti. Na jānāmi sāmīti. Tāpi mameva santike nibbattā, passissasi tā sahāyikāti. Kathāhaṁ tattha gamissāmīti. Sakko "ahaṁ taṁ tattha nessāmī"ti vatvā taṁ hatthatale ṭhapetvā devalokaṁ netvā Nandāya pokkharaṇiyā tīre vissajjetvā itarāsaṁ tissannaṁ ārocesi "tumhākaṁ sahāyikaṁ Sujaṁ passissathā"ti. Kuhiṁ sā devāti. "Nandāya pokkharaṇiyā tīre ṭhitā"ti āha. Tā tissopi gantvā "aho ayyāya evarūpaṁ attabhāvamaṇḍanassa phalaṁ[1], idānissā tuṇḍaṁ passatha, pāde passatha, jaṅghā passatha, sobhati vatassā attabhāvo"ti keḷiṁ katvā pakkamiṁsu.

Puna Sakko tassā santikaṁ gantvā "diṭṭhā te sahāyikā"ti vatvā "diṭṭhā maṁ uppaṇḍetvā gatā, tattheva maṁ nehī"ti vutte taṁ tattheva netvā udake vissajjetvā "diṭṭhā te tāsaṁ sampattī"ti pucchi. Diṭṭhā devāti. Tayāpi tattha nibbattanūpāyaṁ kātuṁ vaṭṭatīti. Kiṁ karomi devāti. Mayā dinnaṁ ovādaṁ rakkhissasīti. Rakkhissāmi devāti. Athassā pañca sīlāni datvā "appamattā rakkhāhī"ti vatvā pakkāmi. Sā tato paṭṭhāya sayaṁmatamacchakeyeva pariyesitvā khādati. Sakko katipāhaccayena tassā vīmaṁsanatthāya gantvā vālukāpiṭṭhe matamacchako viya hutvā uttāno nipajji. Sā taṁ disvā "matamacchako"ti saññāya aggahesi. Maccho gilanakāle naṅguṭṭhaṁ cālesi. Sā "sajīvamacchako"ti udake vissajjesi. So thokaṁ vītināmetvā puna tassā purato uttāno hutvā nipajji. Puna sā "matamacchako"ti saññāya gahetvā gilanakāle agganaṅguṭṭhaṁ cālesi. Taṁ disvā "sajīvamaccho"ti vissajjesi. Evaṁ tikkhattuṁ vīmaṁsitvā "sādhukaṁ sīlaṁ rakkhatī"ti attānaṁ jānāpetvā "ahaṁ tava vīmaṁsanatthāya āgato, sādhukaṁ sīlaṁ rakkhasi evaṁ rakkhamānā na cirasseva mama santike nibbattissasi, appamattā hohī"ti vatvā pakkāmi.

---

1. Aho ayyāya rūpaṁ, aho attabhāvamaṇḍanassa phalaṁ (Syā, Ka)

Sā tato paṭṭhāya pana sayaṁmatamacchaṁ labhati vā, na vā. Alabhamānā katipāhaccayeneva sussitvā kālaṁ katvā tassa sīlassa phalena[1] Bārāṇasiyaṁ kumbhakārassa dhītā hutvā nibbatti. Athassā pannarasasoḷasavassuddesikakāle Sakko "kuhiṁ nu kho sā nibbattā"ti āvajjento disvā "idāni mayā tattha gantuṁ vaṭṭatī"ti eḷālukavaṇṇena paññāyamānehi sattahi ratanehi yānakaṁ pūretvā taṁ pājento Bārāṇasiṁ pavisitvā "ammatātā eḷālukāni gaṇhatha gaṇhathā"ti ugghosento vīthiṁ paṭipajji. Muggamāsādīni gahetvā āgate pana "mūlena na demī"ti vatvā "kathaṁ desī"ti vutte "sīlarakkhikāya itthiyā dammī"ti āha. Sīlaṁ nāma sāmi kīdisaṁ kiṁ kāḷaṁ, udāhu nīlādivaṇṇanti. Tumhe "sīlaṁ kīdisan"tipi na jānātha, kimeva naṁ rakkhissatha, sīlarakkhikāya pana dassāmīti. Sāmi esā kumbhakārassa dhītā "sīlaṁ rakkhāmī"ti vicarati, etissā dehīti. Sāpi naṁ "tena hi mayhaṁ dehi sāmī"ti āha. Kāsi tvanti. Ahaṁ avijahitapañcasīlāti. "Tuyhamevetāni mayā ānītānī"ti yānakaṁ pājento tassā gharaṁ gantvā aññehi anāhariyaṁ[2] katvā eḷālukavaṇṇena devadattiyaṁ dhanaṁ datvā attānaṁ jānāpetvā "idaṁ te jīvitavuttiyā dhanaṁ, pañcasīlāni akhaṇḍādīni katvā rakkhāhī"ti vatvā pakkāmi.

Sāpi tato cavitvā Asurabhavane asurajeṭṭhakassa dhītā hutvā Sakkassa verighare nibbatti. Dvīsu pana attabhāvesu sīlassa surakkhitattā abhirūpā ahosi suvaṇṇavaṇṇā asādhāraṇāya rūpasiriyā samannāgatā. Vepacitti-asurindo āgatāgatānaṁ asurānaṁ "tumhe mama dhītu anucchavikā na hothā"ti taṁ kassaci adatvā "mama dhītā attanāva attano anuccha vikaṁ sāmikaṁ gahessatī"ti[3] asurabalaṁ sannipātāpetvā "tuyhaṁ anucchavikaṁ sāmikaṁ gaṇhā"ti tassa hatthe pupphadāmaṁ adāsi. Tasmiṁ khaṇe Sakko tassā nibbattaṭṭhānaṁ olokento taṁ pavattiṁ ñatvā "idāni mayā gantvā taṁ ānetuṁ vaṭṭatī"ti mahallaka-asuravaṇṇaṁ nimminitvā gantvā parisapariyante aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca olokentī taṁ diṭṭhamattāva pubbasannivāsavasena uppannena pemena mahogheneva ajjhotthaṭahadayā hutvā "eso me sāmiko"ti tassa upari pupphadāmaṁ

---

1. Balena (Ka) 2. Asaṁhāriyaṁ (Sī) 3. Vāressatīti (Sī), upadhāressatīti (Syā)

khipi. Asurā "amhākaṁ rājā ettakaṁ kālaṁ dhītu anucchavikaṁ alabhitvā idāni labhi, ayamevassa dhītu pitāmahato mahallako anucchaviko"ti lajjamānā apakkamiṁsu. Sakkopi taṁ hatthe gahetvā "Sakkohamasmī"ti naditvā ākāse pakkhandi. Asurā "vañcitamhā jarasakkenā"ti taṁ anubandhiṁsu. Mātali saṅgāhako Vejayantarathaṁ āharitvā antarāmagge aṭṭhāsi. Sakko taṁ tattha āropetvā devanagarābhimukho pāyāsi. Athassa Sippalivanaṁ[1] sampattakāle rathasaddaṁ sutvā bhītā garuḷapotakā viraviṁsu. Tesaṁ saddaṁ sutvā Sakko Mātaliṁ pucchi "ke ete viravantī"ti. Garuḷapotakā devāti. Kiṁ kāraṇāti. Rathasaddaṁ sutvā maraṇabhayenāti. Maṁ ekaṁ nissāya ettako dijo rathavegena vicuṇṇito mā nassi, nivattehi rathanti. Sopi sindhavasahassassa daṇḍakasaññaṁ datvā rathaṁ nivattesi. Taṁ disvā asurā "jarasakko asurapurato paṭṭhāya palāyanto idāni rathaṁ nivattesi, addhā tena upatthambho laddho bhavissatī"ti nivattetvā āgamanamaggeneva asurapuraṁ pavisitvā puna sīsaṁ na ukkhipiṁsu.

Sakkopi Sujaṁ asurakaññaṁ devanagaraṁ netvā aḍḍhateyyānaṁ accharākoṭiṁnaṁ jeṭṭhikaṭṭhāne ṭhapesi. Sā Sakkaṁ varaṁ yāci "mahārāja mama imasmiṁ devaloke mātāpitaro vā bhātikabhaginiyo vā natthi, yattha yattha gacchasi, tattha tattha maṁ gahetvāva gaccheyyāsī"ti. So "sādhū"ti tassā paṭiññaṁ adāsi. Tato paṭṭhāya cittapāṭaliyā pupphitāya asurā "amhākaṁ nibbattaṭṭhāne dibbapāriccha ttakassa pupphanakālo"ti yuddhatthāya saggaṁ abhiruhanti[2]. Sakko heṭṭhāsamudde nāgānaṁ ārakkhaṁ adāsi, tato supaṇṇānaṁ, tato kumbhaṇḍānaṁ, tato yakkhānaṁ. Tato catunnaṁ mahārājānaṁ. Sabbūpari pana upaddavanivattanatthāya devanagaradvāresu vajirahatthā indapaṭimā ṭhapesi. Asurā nāgādayo jinitvā āgatāpi indapaṭimā dūrato disvā "Sakko nikkhanto"ti palāyanti. Evaṁ Mahāli Magho māṇavo appamādapaṭipadaṁ paṭipajji, evaṁ appamatto panesa evarūpaṁ issariyaṁ patvā dvīsu devalokesu rajjaṁ kāresi. Appamādo nāmesa Buddhādīhi pasattho. Appamādaṁ hi nissāya sambesampi lokiyalokuttarānaṁ visesānaṁ adhigamo hotīti vatvā imaṁ gāthamāha—

1. Simbalivanaṁ (Sī) 2. Sakkaṁ abhiyanti (Sī)

30. “Appamādena Maghavā, devānaṁ seṭṭhataṁ gato.
Appamādaṁ pasaṁsanti, pamādo garahito sadā”ti.

Tattha **appamādenā**ti Macalagāme bhūmippadesasodhanaṁ ādiṁ katvā katena appamādena. **Maghavā**ti idāni “Maghavā”ti paññāto Magho māṇavo dvinnaṁ devalokānaṁ rājabhāvena **devānaṁ seṭṭhataṁ gato. Pasaṁsantī**ti Buddhādayo paṇḍitā appamādameva thomenti vaṇṇayanti. Kiṁ kāraṇā? Sabbesaṁ lokiyalokuttarānaṁ visesānaṁ paṭilābhakāraṇattā. **Pamādo garahito sadā**ti pamādo pana tehi ariyehi niccaṁ garahito nindito. Kiṁ kāraṇā? Sabbavipattīnaṁ mūlabhāvato. Manussadobhaggaṁ vā hi apāyuppatti vā sabbā pamādamūlikāyevāti.

Gāthāpariyosāne Mahāli Licchavī sotāpattiphale patiṭṭhahi, sampattaparisāyapi bahū sotāpannādayo jātāti.

Maghavatthu sattamaṁ.

---

8. Aññatarabhikkhuvatthu

Appamādarato bhikkhūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira Satthu santike yāva arahattā[1] kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā araññaṁ pavisitvā ghaṭento vāyamanto arahattaṁ pattuṁ nāsakkhi. So “visesetvā kammaṭṭhānaṁ kathāpessāmī”ti tato nikkhamitvā Satthu santikaṁ āgacchanto antarāmagge mahantaṁ dāvaggiṁ uṭṭhitaṁ disvā vegena ekaṁ muṇḍapabbatamatthakaṁ abhiruyha nisinno araññaṁ ḍayhamānaṁ aggiṁ disvā ārammaṇaṁ gaṇhi “yathā ayaṁ aggi mahantāni ca khuddakāni ca upādānāni ḍahanto gacchati, evaṁ ariyamaggañāṇaggināpi mahantāni ca khuddakāni ca saṁyojanāni ḍahantena gantabbaṁ bhavissatī”ti. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova tassa cittācāraṁ ñatvā “evameva bhikkhu mahantānipi khuddakānipi upādānāni viya imesaṁ sattānaṁ abbhantare uppajjamānāni aṇuṁthūlāni saṁyojanāni,

---

1. Yāva arahattaṁ (Ka)

tāni ñāṇagginā jhāpetvā abhabbuppattikāni kātuṁ vaṭṭatī"ti vatvā obhāsaṁ vissajjetvā tassa bhikkhuno abhimukhe nisinno viya paññāyamāno imaṁ obhāsagāthamāha—

31. "Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā.
Saṁyojanaṁ aṇuṁ thūlaṁ, ḍahaṁ aggīva gacchatī"ti.

Tattha **appamādarato**ti appamāde rato abhirato, appamādena vītināmentoti attho. **Pamāde bhayadassi vā**ti nirayuppatti-ādikaṁ pamāde bhayaṁ bhayato passanto, tāsaṁ vā uppattīnaṁ mūlattā pamādaṁ bhayato passanto. **Saṁyojanan**ti vaṭṭadukkhena saddhiṁ yojanaṁ bandhanaṁ pajānaṁ vaṭṭe osīdāpanasamatthaṁ dasavidhaṁ saṁyojanaṁ. **Aṇuṁ thūlan**ti mahantañca khuddakañca. **Dahaṁ aggīva gacchatī**ti yathā ayaṁ aggī etaṁ mahantañca khuddakañca upādānaṁ ḍahantova gacchati, evameso appamādarato bhikkhu appamādādhigatena ñāṇagginā etaṁ saṁyojanaṁ ḍahanto abhabbuppattikaṁ karonto gacchatīti attho.

Gāthāpariyosāne so bhikkhu yathānisinnova sabbasaṁyojanāni jhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā ākāsenāgantvā Tathāgatassa suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ thometvā vaṇṇetvā vandamānova pakkāmīti.

Aññatarabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Nigamavāsitissattheravatthu

Appamādaratoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Nigamavāsitissattheraṁ nāma ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi Sāvatthito avidūre Nigamagāme jātasaṁvaḍḍho[1] eko kulaputto Satthu sāsane pabbajitvā laddhūpasampado "Nigamavāsitissatthero nāma appiccho santuṭṭho pavivitto āraddhavīriyo"ti paññāyi, so nibaddhaṁ ñātigāmeyeva piṇḍāya vicarati. Anāthapiṇḍikādīsu mahādānāni karontesu, Pasenadikosale asadisadānaṁ

---

1. Jātisaṁvuḍḍho (Ka)

karontepi Sāvatthiṁ nāgacchati. Bhikkhū "ayaṁ Nigamavāsitissatthero uṭṭhāya samuṭṭhāya ñātisaṁsaṭṭho viharati, Anāthapiṇḍikādīsu mahādānādīni karontesu, Pasenadikosale asadisadānaṁ karontepi neva āgacchatī"ti kathaṁ samuṭṭhāpetvā Satthu ārocayiṁsu. Satthā taṁ pakkosāpetvā "saccaṁ kira tvaṁ bhikkhu evaṁ karosī"ti pucchitvā "natthi bhante mayhaṁ ñātisaṁsaggo, ahaṁ ete manusse nissāya ajjhoharaṇīyamattaṁ āhāraṁ labhāmi lūkhe vā paṇīte vā, yāpanamatte laddhe puna kiṁ āhārapariyesanenāti na gacchāmi, ñātīhi pana me saṁsaggo nāma natthi bhante"ti vutte Satthā pakatiyāpi tassa ajjhāsayaṁ vijānanto "sādhu sādhu bhikkhū"ti tassa sādhukāraṁ datvā "anacchariyaṁ kho panetaṁ bhikkhu, yaṁ tvaṁ mādisaṁ ācariyaṁ labhitvā appiccho ahosi. Ayañhi appicchatā nāma mama tanti, mama paveṇī"ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṁ āhari—

Atīte Himavante Gaṅgātīre ekasmiṁ Udumbaravane anekasahassā suvā[1] vasiṁsu. Tatreko Suvarājā attano nivāsarukkhassa phalesu khīṇesu yaṁ yadeva avasiṭṭhaṁ hoti aṅkuro vā pattaṁ vā taco vā, taṁ taṁ khāditvā Gaṅgāyaṁ pānīyaṁ pivitvā paramappiccho santuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena Sakkassa bhavanaṁ kampi. Sakko āvajjamāno taṁ disvā tassa vīmaṁsanatthaṁ attano ānubhāvena taṁ rukkhaṁ sukkhāpesi. Rukkho obhaggo khāṇumatto chiddāvachiddova hutvā vāte paharante ākoṭito viya saddaṁ nicchārento aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni khāditvā Gaṅgāyaṁ pānīyaṁ pivitvā aññattha agantvā vātātapaṁ agaṇetvā udumbarakhāṇumatthake nisīdati. Sakko tassa paramappicchabhāvaṁ ñatvā "mittadhammaguṇaṁ kathāpetvā varamassa datvā udumbaraṁ amataphalaṁ katvā āgamissāmī"ti eko haṁsarājā hutvā Sujaṁ asurakaññaṁ purato katvā Udumbaravanaṁ gantvā avidūre ekassa rukkhassa sākhāya nisīditvā tena saddhiṁ kathento imaṁ gāthamāha—

"Santi rukkhā haripattā[2], dumānekaphalā bahū.
Kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano"ti[3].

---

1. Suvakā (Syā)
2. Haritapattā (Sī, Syā, Ka)
3. Khu 5. 190 piṭṭhe.

Sabbaṁ Suvajātakaṁ Navakanipāte āgatanayeneva vitthāretabbaṁ. Aṭṭhuppattiyeva hi tattha ca idha ca nānā, sesaṁ tādisameva. Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "tadā Sakko Ānando ahosi, Suvarājā ahamevā"ti vatvā "evaṁ bhikkhave appicchatā nāmesā mama tanti, mama paveṇī, anacchariyā mama puttassa Nigamavāsitissassa mādisaṁ ācariyaṁ labhitvā appicchatā, bhikkhunā nāma Nigamavāsitissena viya appiccheneva bhavitabbaṁ. Evarūpo hi bhikkhu abhabbo samathavipassanādhammehi vā maggaphalehi vā parihānāya, aññadatthu nibbānasseva santike hotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

32. "Appamādarato bhikkhu, pamāde bhayadassi vā.
Abhabbo parihānāya, nibbānasseva santike"ti.

Tattha **abhabbo parihānāyā**ti so evarūpo bhikkhu samathavipassanādhammehi vā maggaphalehi vā parihānāya abhabbo, nāpi pattehi parihāyati, na appattāni na pāpuṇāti. **Nibbānasseva santike**ti kilesaparinibbānassāpi anupādāparinibbānassāpi santikeyevāti.

Gāthāpariyosāne Nigamavāsitissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṁ, mahājanassa sātthikā[1] dhammadesanā jātāti.

Nigamavāsitissattheravatthu navamaṁ.

Appamādavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyo vaggo.

---

1. Mahapphalā (Sī, Syā)

3. Cittavagga

1. Meghiyattheravattha

Phandanaṁ capalaṁ cittanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Cālikāya pabbate viharanto āyasmantaṁ Meghiyaṁ ārabbha kathesi.

Tassa vatthuṁ vibhāvanatthaṁ[1] sabbaṁ **Meghiyasuttantaṁ**[2] vitthāretabbaṁ. Satthā pana tīhi vitakkehi anvāsattatāya tasmiṁ ambavane padhānaṁ anuyuñjituṁ asakkuṇitvā āgataṁ Meghiyattheraṁ āmantetvā "atibhāriyaṁ te Meghiya kataṁ 'āgamehi tāva Meghiya, ekakomhi yāva aññopi koci bhikkhu āgacchatī'ti[3] maṁ yācantaṁ ekakaṁ pahāya gacchantena bhikkhunā nāma evaṁ cittavasikena bhavituṁ na vaṭṭati, cittaṁ nāmetaṁ lahukaṁ, taṁ attano vase vattetuṁ vaṭṭatī"ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

33. "Phandanaṁ capalaṁ cittaṁ, dūrakkhaṁ dunnivārayaṁ.
Ujuṁ karoti medhāvī, usukārova tejanaṁ.

34. Vārijova thale khitto, okamokata-ubbhato.
Pariphandatidaṁ cittaṁ, māradheyyaṁ pahātave"ti.

Tattha **phandanan**ti rūpādīsu ārammaṇesu vipphandamānaṁ. **Capalan**ti eka-iriyāpathena asaṇṭhahanto gāmadārako viya ekasmiṁ ārammaṇe asaṇṭhahanato capalaṁ. **Cittan**ti viññāṇaṁ, bhūmivatthu-ārammaṇakiriyādivicittatāya panetaṁ "cittan"ti vuttaṁ. **Dūrakkhan**ti kiṭṭhasambādhe ṭhāne kiṭṭhakhādakagoṇaṁ viya ekekasmiṁ sappāyārammaṇeyeva duṭṭhapanato dūrakkhaṁ. **Dunni vārayan**ti visabhāgārammaṇaṁ gacchantaṁ paṭisedhetuṁ dukkhattā[4] dunnivārayaṁ. **Usukārova tejanan**ti yathā nāma usukāro araññato ekaṁ vaṅkadaṇḍakaṁ āharitvā nittacaṁ katvā kañjiyatelena makkhetvā aṅgārakapalle tāpetvā rukkhālake uppīḷetvā nivaṅkaṁ ujuṁ vālavijjhanayoggaṁ karoti, katvā ca pana rājarājamahāmattānaṁ sippaṁ dassetvā mahantaṁ sakkārasammānaṁ labhati,

---

1. Vatthu-āvibhāvatthaṁ (Sī, Syā)
2. Khu 1. 116 piṭṭhe.
3. Dissatīti (Sī, Syā)
4. Dukkhanti (Sī), durakkhattā (Syā)

evameva medhāvī paṇḍito viññū puriso phandanādisabhāvametaṁ cittaṁ dhutaṅgāraññāvāsavasena nittacaṁ apagata-oḷārikakilesaṁ katvā saddhāsinehena temetvā kāyikacetasikavīriyena tāpetvā samathavipassanālake uppīḷetvā ujuṁ akuṭilaṁ nibbisevanaṁ karoti, katvā ca pana saṅkhāre sammasitvā mahantaṁ avijjakkhandhaṁ padāletvā "tisso vijjā cha abhiññā nava lokuttaradhamme"ti imaṁ visesaṁ hatthagatameva katvā aggadakkhiṇeyyabhāvaṁ labhati.

Vārijovāti maccho viya. **Thale khitto**ti hatthena vā pādena vā jālādīnaṁ vā aññatarena thale chaḍḍito. **Okamokata-ubbhato**ti "okapuṇṇehi cīvarehī"ti ettha[1] udakaṁ okaṁ, "okaṁ pahāya aniketasārī"ti ettha[2] ālayo, ettha ubhayampi labbhati. "Okamokata-ubbhato"ti hi ettha **okamokato**ti udakasaṅkhātā ālayāti ayamattho. **Ubbhato**ti uddhaṭo. **Paripphandatidaṁ cittan**ti yathā so udakālayato ubbhato thale khitto maccho udakaṁ alabhanto paripphandati, evamidaṁ pañcakāmaguṇālayābhirataṁ cittaṁ tato uddharitvā māradheyyasaṅkhātaṁ vaṭṭaṁ pahātuṁ vipassanākammaṭṭhāne khittaṁ kāyikacetasikavīriyena santāpiyamānaṁ paripphandati, saṇṭhātuṁ na sakkoti. Evaṁ santepi dhuraṁ anikkhipitvā medhāvī puggalo taṁ vuttanayeneva ujuṁ kammaniyaṁ karotīti attho. Aparo nayo—idaṁ māradheyyaṁ kilesavaṭṭaṁ avijahitvā ṭhitaṁ cittaṁ so vārijo viya paripphandati, tasmā **māradheyyaṁ pahātave,** yena kilesavaṭṭasaṅkhātena māradheyyeneva paripphandati, taṁ pahātabbanti.

Gāthāpariyosāne Meghiyatthero sotāpattiphale patiṭṭhito, aññepi bahū sotāpannādayo jātāti.

Meghiyattheravatthu paṭhamaṁ.

---

2. Aññatarabhikkhuvatthu

Dunniggahassa lahunoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ Jetavane viharanto aññataraṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

---

1. Vi 3. 351 piṭṭhe. 2. Khu 1. 411 piṭṭhe Suttanipāte.

Kosalarañño kira vijite pabbatapāde Mātikagāmo nāma eko ghanavāso gāmo ahosi. Athekadivasaṁ saṭṭhimattā bhikkhū Satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā taṁ gāmaṁ gantvā piṇḍāya pavisiṁsu. Atha ne yo tassa gāmassa sāmiko Mātiko nāma, tassa mātā disvā gehe nisīdāpetvā nānaggarasena yāgubhattena parivisitvā "bhante kattha gantukāmā"ti pucchi. Yathā phāsukaṭṭhānaṁ mahā-upāsiketi. Sā "vassāvāsaṭṭhānaṁ ayyā pariyesanti maññe"ti ñatvā pādamūle nipajjitvā "sace ayyā imaṁ temāsaṁ idha vasissanti, ahaṁ tīṇi saraṇāni pañca sīlāni gahetvā uposathakammaṁ karissāmī"ti āha. Bhikkhū "mayaṁ imaṁ nissāya bhikkhāya akilamantā bhavanissaraṇaṁ kātuṁ sakkhissāmā"ti adhivāsayiṁsu. Sā tesaṁ vasanaṭṭhānaṁ vihāraṁ paṭijaggitvā adāsi.

Te tattheva vasantā ekadivasaṁ sannipatitvā aññamaññaṁ ovadiṁsu "āvuso amhehi pamādacāraṁ carituṁ na vaṭṭati. Amhākañhi sakagehaṁ viya aṭṭha mahānirayā vivaṭadvārāyeva, dharamānakabuddhassa kho pana santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā mayaṁ āgatā, Buddhā ca nāma padānupadikaṁ vicarantenāpi saṭhena ārādhetuṁ na sakkā, yathājjhāsayeneva ārādhetuṁ sakkā, appamattā hotha, dvīhi ekaṭṭhāne na ṭhātabbaṁ, na nisīditabbaṁ, sāyaṁ kho pana therūpaṭṭhānakāle pātova bhikkhācārakāle ekato bhavissāma, sesakāle dve ekato na bhavissāma, apica kho pana aphāsukena bhikkhunā āgantvā vihāramajjhe ghaṇḍiyā[1] pahatāya ghaṇḍisaññāya āgantvā tassa bhesajjaṁ karissāmā"ti.

Tesu evaṁ katikaṁ katvā viharantesu ekadivasaṁ sā upāsikā sappitelaphāṇitādīni gāhāpetvā dāsadāsikammakarādīhi parivutā sāyanhasamaye taṁ vihāraṁ gantvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā "kahaṁ nu kho ayyā gatā"ti purise pucchitvā "attano attano rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā bhavissanti ayye"ti vutte "kiṁ nu kho katvā

1. Gaṇḍiyā (Sī, Syā)

daṭṭhuṁ sakkhissāmī”ti āha. Atha naṁ bhikkhusaṁghassa katikavattaṁ jānanamanussā āhaṁsu “ghaṇḍiyā pahatāya sannipatissanti ayye”ti. Sā ca ghaṇḍiṁ paharāpesi. Bhikkhū ghaṇḍisaddaṁ sutvā “kassaci aphāsukaṁ bhavissatī”ti sakasakaṭṭhānehi nikkhamitvā vihāramajjhe sannipatiṁsu. Dvepi janā ekamaggenāgatā nāma natthi. Upāsikā ekekaṭṭhānato ekekameva āgacchantaṁ disvā “mama puttehi aññamaññaṁ kalaho kato bhavissatī”ti cintetvā bhikkhusaṁghaṁ vanditvā pucchi “kalahaṁ nu kho bhante karitthā”ti. Na karoma mahā-upāsiketi. Sace vo bhante kalaho natthi, atha kasmā yathā amhākaṁ gehaṁ āgacchantā sabbe ekatova āgacchatha, evaṁ anāgantvā ekekaṭṭhānato ekekāva āgatāti. Mahā-upāsike ekekasmiṁ ṭhāne nisīditvā samaṇadhammaṁ karimhāti. Ko esa bhante samaṇadhammo nāmāti. Dvattiṁsākāre sajjhāyaṁ karoma, attabhāve ca khayavayaṁ paṭṭhapema mahā-upāsiketi. Kiṁ pana bhante dvattiṁsākāre sajjhāyaṁ kātuṁ, attabhāve ca khayavayaṁ paṭṭhapetuṁ tumhākameva vaṭṭati, udāhu amhākampīti. Kassacipi avārito esa dhammo mahā-upāsiketi. Tena hi bhante mayhampi dvattiṁsākāraṁ detha, attabhāve ca khayavayapaṭṭhapanaṁ ācikkhathāti. “Tena hi uggaṇha mahā-upāsike”ti sabbaṁ uggaṇhāpesuṁ.

Sā tato paṭṭhāya dvattiṁsākāre sajjhāyaṁ katvā attani khayavayaṁ paṭṭhapetvā tehi bhikkhūhi puretarameva tayo magge, tīṇi ca phalāni pāpuṇi. Maggeneva cassā catasso paṭisambhidā lokiya-abhiññā ca āgamiṁsu. Sā maggaphalasukhato vuṭṭhāya dibbacakkhunā oloketvā “kadā nu kho mama puttehi ayaṁ dhammo adhigato”ti upadhārentī sabbepime sarāgā sadosā samohā jhānavipassanāmattampi tesaṁ natthi, “kiṁ nu kho mayhaṁ puttānaṁ arahattassa upanissayo atthi, natthī”ti āvajjetvā “atthī”ti disvā “senāsanasappāyaṁ nu kho atthi, natthī”ti āvajjetvā tampi disvā “puggalasappāyaṁ nu kho labhanti, na labhantī”ti āvajjesi, puggalasappāyampi disvā “āhārasappāyaṁ nu kho labhanti, na labhantī”ti upadhārentī “āhārasappāyaṁ nesaṁ natthī”ti disvā tato paṭṭhāya nānāvidhaṁ yāguṁ, anekappakāraṁ khajjakaṁ, nānaggarasañca bhojanaṁ sampādetvā gehe bhikkhū nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṁ datvā

"Bhante tumhākaṁ yaṁ yaṁ ruccati, taṁ taṁ gahetvā paribhuñjathā"ti niyyādesi. Te yathāruci[1] yāgu-ādīni gahetvā paribhuñjanti. Tesaṁ sappāyāhāraṁ labhantānaṁ cittaṁ ekaggaṁ ahosi.

Te ekaggena cittena vipassanaṁ vaḍḍhetvā na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā cintayiṁsu "aho mahā-upāsikā amhākaṁ patiṭṭhā jātā, sace mayaṁ sappāyāhāraṁ na labhimha, na no maggaphalapaṭivedho abhavissa, idāni vuṭṭhavassā pavāretvā Satthu santikaṁ gamissāmā"ti. Te "Satthāraṁ daṭṭhukāmamhā"ti mahā-upāsikaṁ āpucchiṁsu. Mahā-upāsikā sādhu ayyāti. Te anugantvā punapi "bhante amhe olokeyyathā"ti bahūni piyavacanāni vatvā paṭinivatti. Tepi kho bhikkhū Sāvatthiṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisinnā "kacci bhikkhave khamanīyaṁ, kacci yāpanīyaṁ, na ca piṇḍakena kilamitthā"ti vutte "khamanīyaṁ bhante, yāpanīyaṁ bhante, piṇḍakena pana neva kilamimha. Amhākañhi Mātikamātā nāmekā upāsikā cittācāraṁ ñatvā 'aho vata no evarūpaṁ nāma āhāraṁ paṭiyādeyyā'ti cintite yathācintitaṁ āhāraṁ paṭiyādetvā adāsī"ti tassā guṇakathaṁ kathayiṁsu.

Aññataro bhikkhu tassā guṇakathaṁ sutvā tattha gantukāmo hutvā Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā "bhante taṁ gāmaṁ gamissāmī"ti Satthāraṁ āpucchitvā Jetavanato nikkhamitvā anupubbena taṁ gāmaṁ patvā vihāraṁ pavisanadivaseyeva cintesi "ayaṁ kira upāsikā cintitacintitaṁ jānāti, ahañca maggakilanto[2] vihāraṁ paṭijaggituṁ na sakkhissāmi, aho vata me vihārapaṭijaggakaṁ manussaṁ peseyyā"ti. Upāsikā gehe nisinnāva āvajjentī tamatthaṁ ñatvā "gaccha, vihāraṁ paṭijaggitvā ehī"ti manussaṁ pesesi. Itaropi pānīyaṁ pivitukāmo "aho vata me sakkharapānakaṁ katvā peseyyā"ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So punadivase "pātova siniddhayāguṁ me sa-uttaribhaṅgaṁ pesetū"ti cintesi. Upāsikā tathā akāsi. So yāguṁ pivitvā "aho vata me evarūpaṁ khajjakaṁ peseyyā"ti cintesi. Upāsikā tampi pesesi. So cintesi "ayaṁ upāsikā mayā sabbaṁ cintitacintitaṁ pesesi,

---

1. Yathāruciyā (Syā), yathāruciṁ (Ka)
2. Magge kilamanto (Syā)

ahaṁ etaṁ daṭṭhukāmo, aho vata me nānaggarasabhojanaṁ gāhāpetvā sayameva āgaccheyyā"ti. Upāsikā "mama putto maṁ daṭṭhukāmo, āgamanaṁ me paccāsīsatī"ti bhojanaṁ gāhāpetvā vihāraṁ gantvā tassa adāsi. So katabhattakicco "Mātikamātā nāma tvaṁ mahā-upāsike"ti pucchi. Āma tātāti. Tvaṁ paracittaṁ jānāsīti. Kiṁ maṁ pucchasi tātāti. Mayā cintitacintitaṁ sabbamakāsi, tena taṁ pucchāmīti. Paracittajānanakabhikkhū bahū tātāti. Nāhaṁ aññe pucchāmi, tuvaṁ pucchāmi upāsiketi. Evaṁ santepi upāsikā "paracittaṁ jānāmī"ti avatvā "paracittaṁ jānantā[1] nāma evaṁ karonti puttā"ti āha. So "bhāriyaṁ vatidaṁ kammaṁ, puthujjanā nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāhaṁ kiñci ayuttaṁ cintayissāmi, saha bhaṇḍakena coraṁ cūḷāya gaṇhantī viya maṁ vippakāraṁ pāpeyya, mayā ito palāyituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā "upāsike ahaṁ gamissāmī"ti āha. Kahaṁ ayyāti. Satthu santikaṁ upāsiketi. Vasatha tāva bhante idhāti. "Na vasissāmi upāsike, gamissāmevā"ti nikkhamitvā Satthu santikaṁ agamāsi. Atha naṁ Satthā "kiṁ bhikkhu na tvaṁ tattha vasasī"ti pucchi. Āma bhante na sakkā tattha vasituntі. Kiṁ kāraṇā bhikkhūti. "Bhante sā upāsikā cintitacintitaṁ sabbaṁ jānāti, puthujjanā ca nāma sobhanampi asobhanampi cintenti, sacāhaṁ kiñci ayuttaṁ cintessāmi, saha bhaṇḍakena coraṁ cūḷāya gaṇhantī viya maṁ vippakāraṁ pāpessatī"ti cintetvā āgatomhīti. Bhikkhu tattheva tayā vasituṁ[2] vaṭṭatīti. Na sakkomi bhante, nāhaṁ tattha vasissāmīti. "Tenahi tvaṁ bhikkhu ekameva rakkhituṁ sakkhissasīti. Kiṁ bhanteti. "Tava cittameva rakkha, cittaṁ nāmetaṁ durakkhaṁ, tvaṁ attano cittameva niggaṇha, mā aññaṁ kiñci cintayi, cittaṁ nāmetaṁ dunniggahan"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

35. "Dunniggahassa lahuno, yatthakāmanipātino.
Cittassa damatho sādhu, cittaṁ dantaṁ sukhāvahan"ti.

Tattha cittaṁ nāmetaṁ dukkhena niggayhatīti dunniggahaṁ. Lahuṁ uppajjati ca nirujjhati cāti lahu. Tassa **dunniggahassa lahuno. Yatthakāmanipātino**ti yattha katthacideva nipatanasīlassa. Etañhi labhitabbaṭṭhānaṁ vā alabhitabbaṭṭhānaṁ vā yuttaṭṭhānaṁ vā ayuttaṭṭhānaṁ vā na jānāti, neva

1. Ajānantā (Sī) 2. Tava vasituṁ (Sī)

jātiṁ oloketi, na gottaṁ, na vayaṁ. Yattha yattha icchati, tattha tattheva nipatatīti "yattha kāmanipātī"ti vuccati. Tassa evarūpassa **cittassa damatho sādhu** catūhi ariyamaggehi dantabhāvo yathā nibbisevanaṁ hoti. Tathā katabhāvo sādhu. Kiṁ kāraṇā? Idaṁ hi **cittaṁ dantaṁ sukhāvahaṁ** nibbisevanaṁ kataṁ maggaphalasukhaṁ paramatthanibbānasukhañca āvahatīti.

Desanāpariyosāne sampattaparisāya bahū sotāpannādayo ahesuṁ, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Satthā tassa bhikkhuno imaṁ ovādaṁ datvā "gaccha bhikkhu, aññaṁ kiñci acintayitvā tattheva vasāhī"ti pahiṇi. So bhikkhu Satthu santikā ovādaṁ labhitvā tattha agamāsi. Kiñci bahiddhā cintanaṁ nāma na cintesi. Mahā-upāsikāpi dibbena cakkhunā olokentī theraṁ disvā "idāni ovādadāyakaṁ ācariyaṁ labhitvā punāgato mama putto"ti attano ñāṇeneva paricchinditvā tassa sappāyāhāraṁ paṭiyādetvā adāsi. So sappāyabhojanaṁ sevitvā katipāheneva arahattaṁ patvā maggaphalasukhena vītināmento "aho mahā-upāsikā mayhaṁ patiṭṭhā jātā, ahaṁ imaṁ nissāya bhavanissaraṇaṁ pattomhī"ti cintetvā "imasmiṁ tāva me attabhāve patiṭṭhā jātā, saṁsāre pana me saṁsarantassa aññesupi attabhāvesu ayaṁ patiṭṭhā bhūtapubbā, no"ti upadhārento ekūna-attabhāvasataṁ anussari. Sāpi ekūna-attabhāvasate tassa pādaparicārikā aññesu paṭibaddhacittā hutvā taṁ jīvitā voropesi. Thero tassā ettakaṁ aguṇaṁ[1] disvā "aho ayaṁ mahā-upāsikā bhāriyaṁ kammaṁ akāsī"ti cintesi.

Mahā-upāsikāpi gehe nisinnāva "kiṁ nu kho mayhaṁ puttassa pabbajitakiccaṁ mattakaṁ pattaṁ, no"ti upadhārayamānā tassa arahattappattiṁ ñatvā uttari upadhāriyamānā "mama putto arahattaṁ patvā aho vata me ayaṁ upāsikā mahatī patiṭṭhā jātā"ti cintetvā "atītepi nu kho me ayaṁ patiṭṭhā bhūtapubbā, no"ti upadhārento ekūna-attabhāvasataṁ anussari "ahaṁ kho pana ekūna-attabhāvasate aññehi saddhiṁ

---

1. Aguṇarāsiṁ (Sī)

ekato hutvā etaṁ jīvitā voropesiṁ, ayaṁ me ettakaṁ aguṇaṁ disvā 'aho bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ upāsikāyā'ti cintesi, atthi nu kho evaṁ saṁsāre saṁsarantiyā mama puttassa upakāro katapubbo"ti upadhārayamānā tato uttariṁ satamaṁ attabhāvaṁ anussaritvā satame attabhāve mayā etassa pādaparicārikāya hutvā etasmiṁ jīvitā voropanaṭṭhāne jīvitadānaṁ dinnaṁ, aho mayā mama puttassa mahā-upakāro katapubbo"ti gehe nisinnāva uttariṁ visesetvā "upadhārethā"ti āha. So dibbāya sotadhātuyā saddaṁ sutvā visesetvā satamaṁ attabhāvaṁ anussaritvā tattha tāya attano jīvitassa dinnabhāvaṁ disvā "aho mama imāya mahā-upāsikāya upakāro katapubbo"ti attamano hutvā tassā tattheva catūsu maggaphalesu pañhaṁ kathetvā anupādisesāya nibbānadhātuyā parinibbāyīti.

Aññatarabhikkhuvatthu dutiyaṁ.

3. Aññatara-ukkaṇḍhitabhikkhuvatthu

Sududdasanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto aññataraṁ Ukkaṇṭhitabhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Satthari kira Sāvatthiyaṁ viharante eko seṭṭhiputto attano kulūpagattheraṁ upasaṅkamitvā "bhante ahaṁ dukkhā muccitukāmo, ekaṁ me dukkhato muccanakāraṇaṁ kathethā"ti āha. "Sādhāvuso, sacesi dukkhā mucchitukāmo, salākabhattaṁ dehi, pakkhikabhattaṁ dehi, vassāvāsikaṁ dehi, cīvarādayo paccaye dehi, attano sāpateyyaṁ tayo koṭṭhāse katvā ekena kammantaṁ payojehi, ekena puttadāraṁ posehi, ekaṁ Buddhasāsane dehī"ti āha. So "sādhu bhante"ti vuttapaṭipāṭiyā sabbaṁ katvā puna theraṁ pucchi "tato uttariṁ aññaṁ kiṁ karomi bhante"ti. Āvuso tīṇi saraṇāni gaṇha, pañca sīlāni gaṇhāhīti. Tānipi paṭiggahetvā tato uttariṁ pucchi. Tena hi dasa sīlāni gaṇhāhīti. "Sādhu bhante"ti gaṇhi. So evaṁ anupubbena puññakammassa katattā Anupubbaseṭṭhiputto nāma jāto. Tato "uttarimpi kattabbaṁ atthi bhante"ti puna pucchitvā "tena hi pabbajāhī"ti

vutto nikkhamitvā pabbaji. Tasseko ābhidhammikabhikkhu ācariyo ahosi, eko vinayadharo upajjhāyo. Tassa laddhūpasampadassa ācariyo attano santikaṁ āgatakāle abhidhamme pañhaṁ kathesi “Buddhasāsane nāma idaṁ kātuṁ vaṭṭati, idaṁ na vaṭṭatī”ti. Upajjhāyopissa attano santikaṁ āgatakāle vinaye pañhaṁ kathesi “Buddhasāsane nāma idaṁ kātuṁ vaṭṭati, idaṁ na vaṭṭati, idaṁ kappati, idaṁ na kappatī”ti. So cintesi “aho bhāriyaṁ idaṁ kammaṁ, ahaṁ dukkhā muccitukāmo pabbajito, idha ca mama hatthapasāraṇaṭṭhānampi na paññāyati. Gehe ṭhatvāva dukkhā muccituṁ sakkā, mayā gihinā bhavituṁ vaṭṭatī”ti. So tato paṭṭhāya ukkaṇṭhito anabhirato dvattiṁsākāre sajjhāyaṁ na karoti, uddesaṁ na gaṇhāti, kiso lūkho dhamanisanthatagatto ālassiyābhibhūto kacchuparikiṇṇo ahosi.

Atha naṁ daharasāmaṇerā “āvuso kiṁ tvaṁ ṭhitaṭṭhāne ṭhitova nisinnaṭṭhāne nisinnova ahosi, paṇḍurogābhibhūto kiso lūkho dhamanisanthatagatto ālassiyābhibhūto kacchuparikiṇṇo, kiṁte katan”ti pucchiṁsu. Ukkaṇṭhitomhi āvusoti. Kiṁ kāraṇāti. So taṁ pavattiṁ ārocesi. Te tassa ācariyupajjhāyānaṁ ācikkhiṁsu. Ācariyupajjhāyā taṁ ādāya Satthu santikaṁ agamaṁsu. Satthā “kiṁbhikkhave āgatatthā”ti āha. Bhante ayaṁ bhikkhu tumhākaṁ sāsane ukkaṇṭhitoti. Evaṁ kira bhikkhūti. Āma bhanteti. Kiṁ kāraṇāti. “Ahaṁ bhante dukkhā muccitukāmova pabbajito, tassa me ācariyo abhidhammakathaṁ kathesi, upajjhāyo vinayakathaṁ kathesi, svāhaṁ idha me hatthapasāraṇaṭṭhānampi natthi, gihinā hutvā sakkā dukkhā muccituṁ, gihi bhavissāmī”ti sanniṭṭhānamakāsiṁ bhanteti. Sace tvaṁ bhikkhu ekameva rakkhituṁ sakkhissasi, avasesānaṁ rakkhaṇakiccaṁ natthīti. Kiṁ bhanteti, tava cittameva rakkhituṁ sakkhissatīti. Sakkhissāmi bhanteti. “Tena hi attano cittameva rakkhāhi, sakkā dukkhā muccitun”ti imaṁ ovādaṁ datvā imaṁ gāthamāha—

36. “Sududdasaṁ sunipuṇaṁ, yatthakāmanipātinaṁ.
Cittaṁ rakkhetha medhāvī, cittaṁ guttaṁ sukhāvahan”ti.

Tattha **sududdasan**ti suṭṭhu duddasaṁ. **Sunipuṇan**ti suṭṭhu nipuṇaṁ paramasaṇhaṁ. **Yatthakāmanipātinan**ti jāti-ādīni anoloketvā labhitabbālabhitabbayuttāyuttaṭṭhānesu yattha katthaci nipatanasīlaṁ. **Cīttaṁ rakkhetha medhāvī**ti andhabālo dummedho attano cittaṁ rakkhituṁ samattho nāma natthi, cittavasiko hutvā anayabyasanaṁ pāpuṇāti. Medhāvī pana paṇḍitova cittaṁ rakkhituṁ sakkoti, tasmā tvampi cittameva gopehi. Idañhi **cittaṁ guttaṁ sukhāvahaṁ** maggaphalanibbānasukhāni āvahatīti.

Desanāpariyosāne so bhikkhu sotāpattiphalaṁ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṁ, desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Aññatara-ukkaṇṭhitabhikkhuvatthu tatiyaṁ.

---

4. Saṁgharakkhitabhāgineyyattheravatthu

Dūraṅgamanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Saṁgharakkhitaṁ nāma bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko kulaputto Satthu dhammadesanaṁ sutvā nikkhamitvā pabbajito laddhūpasampado Saṁgharakkhitatthero nāma hutvā katipāheneva arahattaṁ pāpuṇi. Tassa kaniṭṭhabhaginī puttaṁ[1] labhitvā therassa nāmaṁ akāsi. So Bhāgineyyasaṁgharakkhito nāma hutvā vayappatto therasseva santike pabbajitvā laddhūpasampado aññatarasmiṁ gāmakārāme vassaṁ upagantvā "ekaṁ sattahatthaṁ, ekaṁ aṭṭhahatthan"ti dve vassāvāsikasāṭake labhitvā aṭṭhahatthaṁ "upajjhāyassa me bhavissatī"ti sallakkhetvā "sattahatthaṁ mayhaṁ bhavissatī"ti cintetvā vuṭṭhavasso "upajjhāyaṁ passissāmī"ti āgacchanto antarāmagge piṇḍāya caranto āgantvā there vihāraṁ anāgateyeva vihāraṁ pavisitvā therassa divāṭṭhānaṁ sammajjitvā pādodakaṁ upaṭṭhapetvā āsanaṁ paññāpetvā āgamanamaggaṁ olokento nisīdi. Athassāgamanabhāvaṁ disvā paccuggamanaṁ katvā

---

1. Kaniṭṭho puttaṁ (Sī)

pattacīvaraṁ paṭiggahetvā “nisīdatha bhante”ti theraṁ nisīdāpetvā tālavaṇṭaṁ ādāya bījitvā pānīyaṁ datvā pāde dhovitvā taṁ sāṭakaṁ ānetvā pādamūle ṭhapetvā “bhante imaṁ paribhuñjathā”ti vatvā bījayamāno aṭṭhāsi.

Atha naṁ thero āha “Saṁgharakkhita mayhaṁ cīvaraṁ paripuṇṇaṁ, tvameva paribhuñjā”ti. Bhante mayā laddhakālato paṭṭhāya ayaṁ tumhākameva sallakkhito, paribhogaṁ karothāti. Hotu Saṁgharakkhita, paripuṇṇaṁ me cīvaraṁ, tvameva paribhuñjāti. Bhante mā evaṁ karotha, tumhehi paribhutte mayhaṁ mahapphalaṁ bhavissatīti. Atha naṁ tassa punappunaṁ kathentassapi thero na icchiyeva.

Evaṁ so bījayamāno ṭhitova cintesi “ahaṁ therassa gihikāle bhāgineyyo, pabbajitakāle saddhivihāriko, evampi mayā saddhiṁ upajjhāyo paribhogaṁ na kattukāmo, imasmiṁ mayā saddhiṁ paribhogaṁ akaronte kiṁ me samaṇabhāvena, gihi bhavissāmī”ti. Athassa etadahosi “dussaṇṭhāpito gharāvāso, kiṁ nu kho katvā gihibhūto jīvissāmī”ti. Tato cintesi “aṭṭhahatthasāṭakaṁ vikkiṇitvā ekaṁ eḷikaṁ gaṇhissāmi, eḷikā nāma khippaṁ vijāyati, svāhaṁ vijātaṁ vijātaṁ vikkiṇitvā mūlaṁ karissāmi, mūle bahū katvā ekaṁ pajāpatiṁ ānessāmi, sā ekaṁ puttaṁ vijāyissati, athassa mama mātulassa nāmaṁ katvā cūḷayānake nisīdāpetvā mama puttañca bhariyañca ādāya mātulaṁ vandituṁ āgamissāmi, āgacchante antarāmagge mama bhariyaṁ evaṁ vakkhāmi ‘ānehi tāva me puttaṁ, vahissāmi nan’ti, sā ‘kiṁ te puttena[2], ehi, imaṁ yānakaṁ pājehī’ti vatvā puttaṁ gahetvā ‘ahaṁ nessāmi nan’ti netvā sandhāretuṁ asakkontī cakkapathe[3] chaḍḍessati, athassa sarīraṁ abhiruhitvā cakkaṁ gamissati, atha naṁ ‘tvaṁ mama puttaṁ neva mayhaṁ adāsi, naṁ sandhāretuṁ nāsakkhi nāsitosmi tayā’ti vatvā patodayaṭṭhiyā piṭṭhiyaṁ paharissāmī”ti.

So evaṁ cintentova ṭhatvā bījayamāno therassa sīse tālavaṇṭena pahari. Thero “kiṁ nu kho ahaṁ Saṁgharakkhitena sīse

1. Dussaṇṭhāpiyo (Sī) 2. Kiṁ tena puttena gahitena (Sī) 3. Cakkapāde (Sī, Syā)

pahato"ti upadhārento tena cintitacintitaṁ sabbaṁ ñatvā "Saṁgharakkhita mātugāmassa pahāraṁ dātuṁ nāsakkhi, ko ettha mahallakattherassa doso"ti āha. So "aho naṭṭhomhi, ñātaṁ kira me upajjhāyena cintitacintitaṁ, kiṁ me samaṇabhāvenā"ti tālavaṇṭaṁ chaḍḍetvā palāyituṁ āraddho.

Atha naṁ daharā ca sāmaṇerā ca anubaddhitvā ādāya Satthu santikaṁ agamaṁsu. Satthā te bhikkhū disvāva "kiṁ bhikkhave āgatattha, eko vo bhikkhu laddho"ti pucchi. Āma bhante, imaṁ daharaṁ ukkaṇṭhitvā palāyantaṁ gahetvā tumhākaṁ santikaṁ āgatamhāti. Evaṁ kira bhikkhūti. Āma bhanteti. Kimatthaṁ te bhikkhu evaṁ bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, nanu tvaṁ āraddhavīriyassa ekassa Buddhassa putto, mādisassa nāma Buddhassa sāsane pabbajitvā attānaṁ dametvā sotāpannoti vā sakadāgāmīti vā anāgāmīti vā arahāti vā vadāpetuṁ nāsakkhi, kimatthaṁ evaṁ bhāriyaṁ kammamakāsīti. Ukkaṇṭhitosmi bhanteti. Kiṁ kāraṇā ukkaṇṭhitosīti. So evaṁ vassāvāsikasāṭakānaṁ laddhadivasato paṭṭhāya yāva therassa tālavaṇṭena pahārā sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocetvā "iminā kāraṇena palātosmi bhante"ti āha. Atha naṁ Satthā "ehi bhikkhu, mā cintayi, cittaṁ nāmetaṁ dūre hontampi ārammaṇaṁ sampaṭicchanakajātikaṁ, rāgadosamohabandhanā muccanatthāya vāyamituṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

37. "Dūraṅgamaṁ ekacaraṁ, asarīraṁ guhāsayaṁ.
Ye cittaṁ saṁyamessanti, mokkhanti mārabandhanā"ti.

Tattha **dūraṅgaman**ti cittassa hi makkaṭasuttamattakampi puratthimādidisābhāgena gamanāgamanaṁ nāma natthi, dūre santampi pana ārammaṇaṁ sampaṭicchatīti dūraṅgamaṁ nāma jātaṁ. Sattaṭṭhacittāni pana ekato kaṇṇikabaddhāni ekakkhaṇe uppajjituṁ samatthāni nāma natthi, uppattikāle ekekameva cittaṁ uppajjati, tasmiṁ niruddhe puna ekekameva uppajjatīti[1] **ekacaraṁ** nāma jātaṁ. Cittassa sarīrasaṇṭhānaṁ vā nīlādippakāro vaṇṇabhedo vā natthīti **asarīraṁ** nāma jātaṁ. Guhā nāma catumahābhūtaguhā, idañca hadayarūpaṁ nissāya pavattatīti

1. Uppajjati, tasmā (Sī, Ka)

guhāsayaṁ nāma jātaṁ. **Ye cittan**ti ye keci purisā vā itthiyo vā gahaṭṭhā vā pabbajitā vā anuppajjanakakilesassa uppajjituṁ adentā satisammosena uppannakilesaṁ pajahantā **cittaṁ saṁyamessanti** saṁyataṁ avikkhittaṁ karissanti. **Mokkhanti mārabandhanā**ti sabbete kilesabandhanābhāvena mārabandhanasaṅkhātā tebhūmakavaṭṭā muccissantīti.

Desanāpariyosāne Bhāgineyyasaṁgharakkhitatthero sotāpattiphalaṁ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo jātā, mahājanassa sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Saṁgharakkhitabhāgineyyattheravatthu catutthaṁ.

---

5. Cittahatthattheravatthu

Anavaṭṭhitacittassāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Cittahatthattheraṁ[1] ārabbha kathesi.

Eko kira Sāvatthivāsī kulaputto naṭṭhagoṇaṁ pariyesanto araññaṁ pavisitvā majjhanhike kāle goṇaṁ disvā goyūthe vissajjetvā "avassaṁ ayyānaṁ santike āhāramattaṁ labhissāmī"ti khuppipāsāpīḷito vihāraṁ pavisitvā bhikkhūnaṁ santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Tasmiṁ kho pana samaye bhikkhūnaṁ avakkārapātiyaṁ bhuttāvasesakaṁ bhattaṁ hoti, te taṁ chātakapīḷitaṁ disvā "ito[2] bhattaṁ gahetvā bhuñjāhī"ti vadiṁsu. Buddhakāle ca pana anekasūpabyañjanaṁ bhattaṁ uppajjati, so tato yāpanamattaṁ gahetvā bhuñjitvā pānīyaṁ pivitvā hatthedhovitvā bhikkhū vanditvā "kiṁ bhante ajja ayyā nimantanaṭṭhānaṁ agamaṁsū"ti pucchi. Natthi upāsaka, bhikkhū imināva nīhārena nibaddhaṁ labhantīti. So "mayaṁ uṭṭhāya samuṭṭhāya rattindivaṁ nibaddhaṁ kammaṁ karontāpi evaṁ madhurabyañjanaṁ bhattaṁ na labhāma, ime kira nibaddaṁ bhuñjanti, kiṁ me gihibhāvena, bhikkhu bhavissāmī"ti cintetvā bhikkhū upasaṅkamitvā pabbajjaṁ yāci. Atha naṁ bhikkhū "sādhu upāsakā"ti pabbājesuṁ.

---

1. Cittahaṭṭhattheraṁ (Ka)
2. Iṅgha (Syā)

So laddhūpasampado sabbappakāraṁ vattapaṭivattaṁ akāsi, so Buddhānaṁ uppannena lābhasakkārena katipāhaccayena thūlasarīro ahosi. Tato cintesi "kiṁ me bhikkhāya caritvā jīvitena, gihī bhavissāmī"ti. So vibbhamitvā gehaṁ pāvisi. Tassa gehe kammaṁ karontassa katipāheneva sarīraṁ milāyi. Tato "kiṁ me iminā dukkhena, samaṇo bhavissāmī"ti cintetvā puna gantvā pabbaji. So katipāhaṁ vītināmetvā puna ukkaṇṭhitvā vibbhami, pabbajitakāle pana bhikkhūnaṁ upakārako hoti. So katipāheneva punapi ukkaṇṭhitvā "kiṁ me gihibhāvena, pabbajissāmī"ti gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjaṁ yāci. Atha naṁ bhikkhū upakāravasena puna pabbājayiṁsu. Evaṁ so iminā niyāmeneva chakkhattuṁ pabbajitvā uppabbajito. Tassa bhikkhū "esa cittavasiko hutvā vicaratī"ti **Cittahatthatthero**ti nāmaṁ kariṁsu.

Tassevaṁ aparāparaṁ vicarantasseva bhariyā gabbhinī ahosi. So sattame vāre araññato kasibhaṇḍamādāya gehaṁ gantvā bhaṇḍakaṁ ṭhapetvā "attano kāsāvaṁ gaṇhissāmī"ti gabbhaṁ pāvisi. Tasmiṁ khaṇe tassa bhariyā nipajjitvā niddāyati, tassā nivatthasāṭako apagato hoti, mukhato ca lālā paggharati, nāsā ghuraghurāyati, mukhaṁ vivaṭaṁ, dantaṁ ghaṁsati, sā tassa[1] uddhumātakasarīraṁ viya upaṭṭhāsi. So "aniccaṁ dukkhaṁ idan"ti saññaṁ labhitvā "ahaṁ ettakaṁ kālaṁ pabbajitvā imaṁ nissāya bhikkhubhāve saṇṭhātuṁ nāsakkhin"ti kāsāyakoṭiyaṁ gahetvā udare bandhitvā gehā nikkhami.

Athassa anantaragehe ṭhitā sassu taṁ tathā gacchantaṁ disvā "ayaṁ paṭi-ukkaṇṭhito bhavissati[2], idāneva araññato āgantvā kāsāvaṁ udare bandhitvāva gehā nikkhanto vihārābhimukho gacchati, kiṁ nu kho"ti gehaṁ pavisitvā niddāyamānaṁ dhītaraṁ passitvā "imaṁ disvā so vippaṭisārī hutvā gato"ti ñatvā dhītaraṁ paharitvā "uṭṭhehi kāḷakaṇṇi, sāmiko te taṁ niddāyamānaṁ disvā vippaṭisārī hutvā gato, natthi so ito paṭṭhāya tuyhan"ti āha. "Apehi apehi amma, kuto tassa gamanaṁ atthi, katipāheneva punāgamissatī"ti āha. Sopi "aniccaṁ dukkhan"ti vatvā gacchanto gacchantova sotāpattiphalaṁ pāpuṇi.

---

1. So tassā (Syā, Ka)
2. Paṭikkanto (Syā)

so gantvā bhikkhū vanditvā pabbajjaṁ yāci. Na sakkhissāma mayaṁ taṁ pabbājetuṁ, kuto tuyhaṁ samaṇabhāvo, satthakanisānapāsāṇasadisaṁ[1] tava sīsanti. Bhante idāni maṁ anukampāya ekavāraṁ pabbājethāti. Te taṁ upakāravasena pabbājayiṁsu. So katipāheneva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Tepi naṁ āhaṁsu "āvuso Cittahattha tava gamanasamayaṁ tvameva jāneyyāsi, imasmiṁ vāre te cirāyitan"ti. Bhante saṁsaggassa atthibhāvakāle gatamhā, so no saṁsaggo chinno, idāni agamanadhammā jātamhāti. Bhikkhū Satthu santikaṁ gantvā "bhante ayaṁ bhikkhū amhehi evaṁ vutto evaṁ nāma kathesi, aññaṁ byākaroti, abhūtaṁ vadatī"ti āhaṁsu. Satthā "āma bhikkhave mama putto attano anavaṭṭhitacittakāle saddhammaṁ ajānanakāle gamanāgamanaṁ akāsi, idānissa puññañca pāpañca pahīnan"ti vatvā imā dve gāthā āha—

38. "Anavaṭṭhitacittassa, saddhammaṁ avijānato.
Pariplavapasādassa, paññā na paripūrati.

39. "Anavassutacittassa, ananvāhatacetaso.
Puññapāpapahīnassa, natthi jāgarato bhayan"ti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassā**ti cittaṁ nāmetaṁ kassaci nibaddhaṁ vā thāvaraṁ vā natthi. Yo pana puggalo assapiṭṭhe ṭhapitakumbhaṇḍaṁ viya ca thusarāsimhi koṭṭitakhāṇuko viya ca khallāṭasīse ṭhapitakadambapupphaṁ viya ca na katthaci saṇḍhāti[2], kadāci Buddhasāvako hoti, kadāci Ājīvako, kadāci Nigaṇṭho, kadāci tāpaso. Evarūpo puggalo anavaṭṭhitacitto nāma. Tassa anavaṭṭhitacittassa. **Saddhammaṁ avijānato**ti sattatiṁsabodhipakkhiyadhammabhedaṁ imaṁ saddhammaṁ avijānantassa parittasaddhatāya vā uplavasaddhatāya vā **pariplavapasādassa** kāmāvacararūpāvacarādibhedā **paññā na paripūrati.** Kāmāvacarāyapi aparipūrayamānāya kutova rūpāvacarārūpāvacaralokuttarapaññā paripūrissatīti dīpeti. **Anavassutacittassā**ti rāgena atintacittassa. **Ananvāhatacetaso**ti "āhatacitto

1. Satthakanisādana... (Sī, Syā) 2. Saṇṭhahati (Sī)

khilajāto"ti[1] āgataṭṭhāne dosena cittassa pahatabhāvo vutto, idha pana dosena appaṭihatacittassāti attho. **Puññapāpapahīnassā**ti catutthamaggena pahīnapuññassa ceva pahīnapāpassa ca khīṇāsavassa. **Natthi jāgarato bhayan**ti khīṇāsavassa jāgarantasseva abhayabhāvo kathito viya, so pana saddhādīhi pañcahi jāgaradhammehi samannāgatattā jāgaro nāma. Tasmā tassa jāgarantassāpi ajāgarantassāpi kilesabhayaṁ natthi kilesānaṁ apacchāvattanato. Na hi taṁ kilesā anubandhanti tena tena maggena pahīnānaṁ kilesānaṁ puna anupagamanato. Tenevāha "sotāpattimaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchati, sakadāgāmi-anāgāmi-arahattamaggena ye kilesā pahīnā, te kilese na puneti na pacceti na paccāgacchatī"ti[2].

Desanā mahājanassa sātthikā saphalā ahosi.

Athekadivasaṁ bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "bhāriyā vatime āvuso kilesā nāma, evarūpassa arahattassa upanissayasampanno kulaputto kilesehi āloḷito sattavāre gihī hutvā sattavāre pabbajito"ti. Satthā tesaṁ taṁ kathāpavattiṁ sutvā taṅkhaṇānurūpena gamanena dhammasabhaṁ gantvā Buddhāsane nisinno "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte evameva bhikkhave kilesā nāma bhāriyā, sace ete rūpino hutvā katthaci pakkhipituṁ sakkā bhaveyyuṁ, cakkavāḷaṁ atisambādhaṁ, brahmaloko atinīcakoti okāso nesaṁ na bhaveyya, mādisampi nāmete paññāsampannaṁ purisājāneyyaṁ āloḷenti, avasesesu kā kathā. Ahaṁ hi aḍḍhanāḷimattaṁ varakacorakaṁ kuṇṭhakudālañca nissāya cha vāre pabbajitvā uppabbajitapubboti. Kadā bhante, kadā Sugatāti. Suṇissatha bhikkhaveti. Āma bhanteti. "Tena hi suṇāthā"ti atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Kudālapaṇḍito nāma bāhirakapabbajjaṁ pabbajitvā aṭṭha māse Himavante vasitvā vassārattasamaye bhūmiyā tintāya "gehe me aḍḍhanāḷimatto varakacorako ca

1. Dī 3. 198; Abhi 2. 392; Ma 1. 145 piṭṭhādīsu. 2. Khu 8. 83 piṭṭhe Cūḷaniddese.

kuṇṭhakudālako ca atthi, varakacorakabījaṁ mā nassī”ti uppabbajitvā ekaṁ ṭhānaṁ kudālena kasitvā taṁ bījaṁ vapitvā vatiṁ katvā pakkakāle uddharitvā nāḷimattabījaṁ ṭhapetvā sesaṁ khādi, so “kiṁ me dāni gehena, puna aṭṭha māse pabbajissāmī”ti cintetvā nikkhamitvā pabbaji. Imināva nīhārena nāḷimattaṁ varakacorakañca kuṇṭhakudālañca nissāya sattavāre gihī hutvā sattavāre pabbajitvā sattame pana vāre cintesi “ahaṁ cha vāre[1] imaṁ kuṇṭhakudālaṁ nissāya gihī hutvā pabbajito, katthacideva naṁ chaḍḍessāmī”ti. So Gaṅgāya tīraṁ gantvā “patitaṭṭhānaṁ passanto otaritvā gaṇheyyaṁ, yathāssa patitaṭṭhānaṁ na passāmi, tathā naṁ chaḍḍessāmī”ti cintetvā nāḷimattaṁ bījaṁ pilotikāya bandhitvā pilotikaṁ kudālaphalake bandhitvā kudālaṁ aggadaṇḍake gahetvā Gaṅgāya tīre ṭhito akkhīni nimīletvā uparisīse tikkhattuṁ āvijjhitvā[2] Gaṅgāyaṁ khipitvā nivattitvā olokento patitaṭṭhānaṁ adisvā “jitaṁ me, jitaṁ me”ti tikkhattuṁ saddamakāsi.

Tasmiṁ khaṇe Bārāṇasirājā paccantaṁ vūpasametvā āgantvā nadītīre khandhāvāraṁ nivāsetvā nhānatthāya nadiṁ otiṇṇo taṁ saddaṁ assosi. Rājūnañca nāma “jitaṁ me”ti saddo amanāpo hoti, so tassa santikaṁ gantvā “ahaṁ idāni amittamaddanaṁ[3] katvā ‘jitaṁ me’ti āgato, tvaṁ pana ‘jitaṁ me, jitaṁ me’ti viravasi, kiṁ nāmetan”ti pucchi. Kudālapaṇḍito “tvaṁ bāhirakacore jini, tayā jitaṁ puna avajitameva hoti, mayā pana ajjhattiko lobhacoro jito, so puna maṁ na jinissati, tasseva jayo sādhū”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

“Na taṁ jitaṁ sādhu jitaṁ, yaṁ jitaṁ avajīyati.
Taṁ kho jitaṁ sādhu jitaṁ, yaṁ jitaṁ nāvajīyatī”ti[4].

Taṁ khaṇaṁyeva ca Gaṅgaṁ olokento āpokasiṇaṁ nibbattetvā adhigataviseso ākāse pallaṅkena nisīdi. Rājā mahāpurisassa dhammakathaṁ sutvā vanditvā pabbajjaṁ yācitvā saddhiṁ balakāyena pabbaji. Yojanamattā parisā ahosi. Aparopi sāmantarājā tassa pabbajitabhāvaṁ sutvā “tassa rajjaṁ gaṇhissāmī”ti āgantvā tathā samiddhaṁ

---

1. Sattavāre (Sī)
2. Āvajjetvā (Sī), āviñchitvā (Ka)
3. Amittamathanaṁ (Sī), amittadamanaṁ (Ka)
4. Khu 5. 16 piṭṭhe.

nagaraṁ suññaṁ disvā "evarūpaṁ nagaraṁ chaḍḍetvā pabbajito rājā orake ṭhāne na pabbajissati, mayāpi pabbajituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā tattha gantvā mahāpurisaṁ upasaṅkamitvā pabbajjaṁ yācitvā saparivāro pabbaji, eteneva nīhārena satta rājāno pabbajiṁsu. Sattayojaniko assamo ahosi. Satta rājāno bhoge chaḍḍetvā[1] ettakaṁ janaṁ gahetvā pabbajiṁsu. Mahāpuriso brahmacariyavāsaṁ vasitvā brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā "ahaṁ bhikkhave tadā Kudālapaṇḍito ahosiṁ, kilesā nāmete evaṁ bhāriyā"ti āha.

Cittahattattheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Pañcasatabhikkhuvatthu

Kumbhūpamanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto āraddhavipassake bhikkhū ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira pañcasatā bhikkhū Satthu santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ gahetvā "samaṇadhammaṁ karissāmā"ti yojanasatamaggaṁ gantvā ekaṁ Mahāvāsagāmaṁ agamaṁsu. Atha te manussā disvā paññattāsane nisīdāpetvā paṇītehi yāgubhattādīhi parivisitvā "kahaṁ bhante gacchathā"ti pucchitvā "yathāphāsukaṭṭhānan"ti vutte "bhante imaṁ temāsaṁ idheva vasatha, mayampi tumhākaṁ santike saraṇesu patiṭṭhāya pañca sīlāni rakkhissāmā"ti yācitvā tesaṁ adhivāsanaṁ viditvā "avidūre ṭhāne mahanto vanasaṇḍo atthi, ettha vasatha bhante"ti vatvā uyyojesuṁ. Bhikkhū taṁ vanasaṇḍaṁ pavisiṁsu. Tasmiṁ vanasaṇḍe adhivatthā devatā "sīlavanto ayyā imaṁ vanasaṇḍaṁ anuppattā, ayuttaṁ kho pana asmākaṁ ayyesu idha vasantesu puttadāre gahetvā rukkhe abhiruyha vasitun"ti rukkhato otaritvā bhūmiyaṁ nisīditvā cintayiṁsu "ayyā imasmiṁ ṭhāne ajjekarattiṁ vasitvā addhā sve gamissantī"ti. Bhikkhūpi punadivase antogāme piṇḍāya caritvā puna tameva vanasaṇḍaṁ āgamiṁsu. Devatā "bhikkhusaṁgho svātanāya kenaci nimantito bhavissati, tasmā

---

1. Sattarājabhoggā chaḍḍitā (Sī)

punāgacchati, ajja gamanaṁ na bhavissati, sve gamissati maññe”ti iminā upāyena aḍḍhamāsamattaṁ bhūmiyameva acchiṁsu.

Tato cintayiṁsu “bhadantā imaṁ temāsaṁ idheva maññe vasissanti, idheva kho pana imesu vasantesu amhākaṁ rukkhe abhiruhitvā nisīditumpi na yuttaṁ, temāsaṁ puttadāre gahetvā bhūmiyaṁ nisīdanaṭṭhānānipi dukkhāni, kiñci katvā ime bhikkhū palāpetuṁ vaṭṭatī”ti. Tā tesu tesu rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu ceva caṅkamanakoṭīsu ca chinnasīsāni kabandhāni dassetuṁ, amanussasaddañca sāvetuṁ ārabhiṁsu. Bhikkhūnaṁ khipitakāsādayo rogā pavattiṁsu. Te aññamaññaṁ “tuyhaṁ āvuso kiṁ rujjatī”ti pucchantā “mayhaṁ khipitarogo, mayhaṁ kāso”ti vatvā “āvuso ahaṁ ajja caṅkamanakoṭiyaṁ chinnasīsaṁ addasaṁ, ahaṁ rattiṭṭhāne kabandhaṁ addasaṁ, ahaṁ divāṭṭhāne amanussasaddaṁ assosiṁ, parivajjetabbayuttakamidaṁ ṭhānaṁ, amhākaṁ idha aphāsukaṁ ahosi, Satthu santikaṁ gamissāmā”ti nikkhamitvā anupubbena Satthu santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu.

Atha ne Satthā āha “kiṁ bhikkhave tasmiṁ ṭhāne vasituṁ na sakkhissathā”ti. Āma bhante, amhākaṁ tasmiṁ ṭhāne vasantānaṁ evarūpāni bheravārammaṇāni upaṭṭhahanti, evarūpaṁ aphāsukaṁ hoti, tena mayaṁ “vajjetabbayuttakamidaṁ ṭhānan”ti taṁ chaḍḍetvā tumhākaṁ santikaṁ āgatāti. Bhikkhave tattheva tumhākaṁ gantuṁ vaṭṭatīti. Na sakkā bhanteti. Bhikkhave tumhe āvudhaṁ aggahetvā gatā, idāni āvudhaṁ gahetvā gacchathāti. Katarāvudhaṁ bhanteti. Satthā “ahaṁ āvudhaṁ vo dassāmi, mayā dinnaṁ āvudhaṁ gahetvā gacchathā”ti vatvā—

> “Karaṇīyamatthakusalena, yanta santaṁ padaṁ abhisamecca.
> Sakko ujū ca suhujū ca, suvaco cassa mudu anatimānī”ti—

Sakalaṁ **Mettasuttaṁ**[1] kathetvā “bhikkhave imaṁ tumhe bahi vihārassa vanasaṇḍato paṭṭhāya sajjhāyantā antovihāraṁ paviseyyāthā”ti uyyojesi. Te Satthāraṁ vanditvā nikkhamitvā anupubbena taṁ ṭhānaṁ patvā bahivihāre gaṇasajjhāyaṁ katvā sajjhāyamānā vanasaṇḍaṁ pavisiṁsu. Sakalavanasaṇḍe devatā mettacittaṁ paṭilabhitvā tesaṁ paccuggamanaṁ katvā

1. Khu 1. 10, 300 piṭṭhesu.

pattacīvarapaṭiggahaṇaṁ āpucchiṁsu, hatthapādasambāhanaṁ[1] āpucchiṁsu, tesaṁ tattha tattha ārakkhaṁ saṁvidahiṁsu, pakkadhūpanatelaṁ[2] viya sannisinnā ahesuṁ. Katthaci amanussasaddo nāma nāhosi. Tesaṁ bhikkhūnaṁ cittaṁ ekaggaṁ ahosi. Te rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu nisinnā vipassanāya cittaṁ otāretvā attani khayavayaṁ paṭṭhapetvā "ayaṁ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiso"ti vipassanaṁ vaḍḍhayiṁsu. Sammāsambuddho Gandhakuṭiyā nisinnova tesaṁ vipassanāya āraddhabhāvaṁ ñatvā te bhikkhū āmantetvā "evameva bhikkhave ayaṁ attabhāvo nāma bhijjanakaṭṭhena athāvaraṭṭhena kulālabhājanasadiso evā"ti vatvā obhāsaṁ pharitvā yojanasate ṭhitopi abhimukhe nisinno viya chabbaṇṇaraṁsiyo vissajjetvā dissamānena rūpena imaṁ gāthamāha—

40. "Kumbhūpamaṁ kāyamimaṁ viditvā,
Nagarūpamaṁ cittamidaṁ ṭhapetvā.
Yodhetha māraṁ paññāvudhena,
Jitañca rakkhe anivesano siyā"ti.

Tattha **kumbhūpaman**ti abaladubbalaṭṭhena anaddhaniyatāvakālikaṭṭhena imaṁ kesādisamūhasaṅkhātaṁ kāyaṁ kumbhūpamaṁ kulālabhājanasadisaṁ viditvā. **Nagarūpamaṁ cittamidaṁ ṭhapetvā**ti nagaraṁ nāma bahiddhā thiraṁ hoti, gambhīraparikhaṁ pākāraparikkhittaṁ dvāraṭṭālakayuttaṁ, antosuvibhattavīthicatukkasiṅghāṭakasampannaṁ antarāpaṇaṁ, taṁ "vilumpissāmā"ti bahiddhā corā āgantvā pavisituṁ asakkontā pabbataṁ āsajja paṭihatā viya gacchanti, evameva paṇḍito kulaputto attano vipassanācittaṁ thiraṁ nagarasadisaṁ katvā ṭhapetvā[3] nagare ṭhito ekatodhārādinānappakārāvudhena coragaṇaṁ viya vipassanāmayena ca ariyamaggamayena ca paññāvudhena taṁtaṁmaggavajjhaṁ kilesamāraṁ paṭibāhanto[4] taṁ taṁ kilesamāraṁ yodhetha, pahareyyāthāti attho. **Jitañca rakkhe**ti jitañca uppāditaṁ taruṇavipassanaṁ āvāsasappāya-utusappāyabhojanasappāyapuggalasappāyadhammassavanasappāyādīni āsevanto antarantarā samāpattiṁ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkheyya.

1. Gattasambāhanaṁ (Sī, Syā)
2. Cakkadhūpanatelaṁ (Syā)
3. Thaketvā (Syā)
4. Paṭidahanto (Ka)

Anivesano siyāti anālayo bhaveyya. Yathā nāma yodho saṅgāmasīse balakoṭṭhakaṁ katvā amittehi saddhiṁ yujjhanto chāto vā pipāsito vā hutvā sannāhe vā sithile āvudhe vā patite balakoṭṭhakaṁ pavisitvā vissamitvā bhuñjitvā pivitvā sannahitvā āvudhaṁ gahetvā puna nikkhamitvā yujjhanto parasenaṁ maddati, ajitaṁ jināti, jitaṁ rakkhati. So hi sace balakoṭṭhake ṭhito evaṁ vissamanto taṁ assādento accheyya, rajjaṁ parahatthagataṁ kareyya, evameva bhikkhu paṭiladdhaṁ taruṇavipassanaṁ punappunaṁ samāpattiṁ samāpajjitvā tato vuṭṭhāya suddhacittena saṅkhāre sammasanto rakkhituṁ sakkoti, uttarimaggaphalapaṭilābhena kilesamāraṁ jināti. Sace pana so samāpattimeva assādeti, suddhacittena punappunaṁ saṅkhāre na sammasati, maggaphalapaṭivedhaṁ kātuṁ na sakkoti. Tasmā rakkhitabbayuttakaṁ rakkhanto anivesano siyā, samāpattiṁ nivesanaṁ katvā tattha na niveseyya, ālayaṁ na kareyyāti attho. "Addhā tumhepi evaṁ karothā"ti evaṁ Satthā tesaṁ bhikkhūnaṁ dhammaṁ daseti.

Desanāvasāne pañcasatā bhikkhū nisinnaṭṭhāne nisinnāyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā Tathāgatassa suvaṇṇasuvaṇṇaṁ sarīraṁ vaṇṇayantā thomentā vandantāva āgacchiṁsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Pūtigattatissattheravatthu

Aciraṁ vata'yaṁ kāyoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Pūtigattatissattheraṁ ārabbha kathesi.

Eko kira Sāvatthivāsī kulaputto Satthu santike dhammaṁ sutvā sāsane uraṁ datvā pabbajito, so laddhūpasampado Tissatthero nāma ahosi. Gacchante gacchante kāle tassa sarīre rogo udapādi. Sāsapamattiyo piḷakā uṭṭhahiṁsu. Tā anupubbena muggamattā kalāyamattā kolaṭṭhimattā āmalakamattā beḷuvasalāṭumattā beḷuvamattā hutvā pabhijjiṁsu, sakalasarīraṁ chiddāvachiddaṁ ahosi. **Pūtigattatissatthero** tv'ev'assa nāmaṁ udapādi. Ath'assa aparabhāge aṭṭhīni bhijjiṁsu. So

appaṭijaggiyo ahosi. Nivāsanapārupanaṁ pubbalohitamakkhitaṁ jālapūvasadisaṁ ahosi. Saddhivihārikādayo paṭijaggituṁ asakkontā chaḍḍayiṁsu. So anātho hutvā nipajji.

Buddhānañca nāma dve vāre lokavolokanaṁ avijahitaṁ hoti. Paccūsakāle lokaṁ volokentā cakkavāḷamukhavaṭṭito paṭṭhāya Gandhakuṭi-abhimukhaṁ ñāṇaṁ katvā olokenti, sāyaṁ olokentā gandhakuṭito paṭṭhāya bāhirābhimukhaṁ ñāṇaṁ katvā olokenti. Tasmiṁ pana samaye Bhagavato ñāṇajālassa anto Pūtigattatissatthero paññāyi. Satthā tassa bhikkhuno Arahattassa upanissayaṁ disvā "ayaṁ saddhivihārikādīhi chaḍḍito, idāni'ssa maṁ ṭhapetvā aññaṁ paṭisaraṇaṁ n'atthī"ti Gandhakuṭito nikkhamitvā vihāracārikaṁ caramāno viya aggisālaṁ gantvā ukkhaliṁ dhovitvā udakaṁ datvā uddhanaṁ āropetvā udakassa tattabhāvaṁ āgamayamāno aggisālāyameva aṭṭhāsi, tattabhāvaṁ jānitvā gantvā tassa bhikkhuno nipannamañcakoṭiyaṁ gaṇhi, tadā bhikkhū "apetha bhante mayaṁ gaṇhissāmā"ti mañcakaṁ gahetvā aggisālaṁ ānayiṁsu. Satthā ambaṇaṁ[1] āharāpetvā uṇhodakaṁ āsiñcitvā tehi bhikkhūhi tassa pārupanaṁ gāhāpetvā uṇhodake maddāpetvā mandātape vissajjāpesi, ath'assa santike ṭhatvā sarīraṁ uṇhodakena temetvā ghaṁsitvā nhāpesi, tassa nahānapariyosāne pārupanaṁ sukkhi. Atha naṁ taṁ nivāsāpetvā nivatthakāsāvaṁ udake maddāpetvā ātape vissajjāpesi. Ath'assa gatte udake chinnamatte tampi sukkhi. So ekaṁ kāsāvaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā sallahukasarīro ekaggacitto mañcake nipajji. Satthā tassa ussīsake ṭhatvā "bhikkhu ayaṁ tava kāyo apetaviññāṇo nirupakāro hutvā kaliṅgaraṁ viya pathaviyaṁ sessatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

41. Aciraṁ vat'ayaṁ kāyo, pathaviṁ adhisessati.
 Chuddho apetaviññāṇo, niratthaṁva kaliṅgaran"ti.

Tattha **aciraṁ vatā**ti bhikkhu na cirass'eva **ayaṁ kāyo pathaviṁ adhisessati,** imissā pakatisayanena sayitāya pathaviyā upari

1. Ammaṇaṁ (Sī), ambaṇakaṁ (Syā)

sayissati. **Chuddho**ti apaviddho, apagataviññāṇatāya tuccho hutvā sessatīti dasseti. Yathā kiṁ? **Niratthaṁva kaliṅgaraṁ** nirupakāraṁ niratthakaṁ kaṭṭhakhaṇḍaṁ viya. Dabbasambhāratthikā hi manussā araññaṁ pavisitvā ujukaṁ ujukasaṇṭhānena[1], vaṅkaṁ vaṅkasaṇṭhānena chinditvā dabbasambhāraṁ gaṇhanti, avasesaṁ pana susirañca pūtikañca asārakañca gaṇṭhijātañca chinditvā tatth'eva chaḍḍenti. Aññe dabbasambhāratthikā āgantvā taṁ gahetāro nāma[2] n'atthi, oloketvā attano upakārakameva gaṇhanti, itaraṁ pathavīgatameva hoti. Taṁ pana tena tena upāyena mañcapaṭipādakaṁ vā pādakathalikaṁ vā phalakapīṭhaṁ vā kātuṁ sakkāpi bhaveyya. Imasmiṁ pana attabhāve dvattiṁsāya koṭṭhāsesu ekakoṭṭhāsopi mañcapaṭipādakādivasena aññena vā upakāramukhena gayhūpago nāma n'atthi, kevalaṁ niratthaṁ 'va kaliṅgaraṁ ayaṁ kāyo apagataviññāṇo katipāhen'eva[3] pathaviyaṁ sessatīti.

Desanāvasāne Pūtigattatissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpannādayo ahesuṁ. Theropi arahattaṁ patvā'va parinibbāyi. Satthā tassa sarīrakiccaṁ kārāpetvā dhātuyo gahetvā cetiyaṁ kārāpesi. Bhikkhū Satthāraṁ pucchiṁsu—"bhante Pūtigattatissatthero kuhiṁ nibbatto"ti. Parinibbuto bhikkhaveti. Bhante evarūpassa pana arahattūpanissayasampannassa bhikkhuno kiṁ kāraṇā gattaṁ pūtikaṁ jātaṁ, kiṁ kāraṇā aṭṭhīni bhinnāni, kimassa kāraṇaṁ arahattassa upanissayabhāvaṁ pattanti? Bhikkhave sabbametaṁ etassa attanā katakammen'eva nibbattanti. Kiṁ pana tena bhante katanti? "Tena hi bhikkhave suṇāthā"ti atītaṁ āhari—

Ayaṁ Kassapasammāsambuddhakāle sākuṇiko hutvā bahū sakuṇe vadhitvā issarajanaṁ upaṭṭhahi, tesaṁ dinnāvasese vikkiṇāti, vikkitāvasesā "māretvā ṭhapitvā pūtikā bhavissantī"ti yathā uppatituṁ na sakkonti, tathā tesaṁ jaṅghaṭṭhīni ca pakkhaṭṭhīni ca bhinditvā rāsiṁ katvā ṭhapeti, te punadivase vikkiṇāti. Atibahūnaṁ[4] pana laddhakāle attanopi atthāya pacāpeti. Tass'ekadivasaṁ rasabhojane pakke eko khīṇāsavo piṇḍāya caranto gehadvāre aṭṭhāsi. So Theraṁ

---

1. Ujukasantānena (Sī, Ka)
2. Gahetvā ākaṅkhantā nāma (Syā)
3. Katipāhasseva (Sī, Syā)
4. Atibahuṁ (Sī)

disvā cittaṁ pasādetvā "mayā bahū pāṇā māretvā khāditā[1], ayyo ca me gehadvāre ṭhito, antogehe ca rasabhojanaṁ saṁvijjati, piṇḍapātamassa dassāmī"ti tassa pattaṁ ādāya pūretvā rasapiṇḍapātaṁ datvā theraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā "bhante tumhehi diṭṭhadhammassa matthakaṁ pāpuṇeyyan"ti āha. Thero "evaṁ hotū"ti anumodanaṁ akāsi. Bhikkhave tadā katakammavasen'etaṁ Tissassa nipphannaṁ, sakuṇānaṁ aṭṭhibhedananissandena Tissassa gattaṁ ca pūtikaṁ jātaṁ, aṭṭhīni ca bhinnāni, khīṇāsavassa rasapiṇḍapātadānanissandena arahattaṁ pattoti.

Pūtigattatissattheravatthu sattamaṁ.

---

8. Nandagopālakavatthu

Diso disanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Kosalajanapade Nandagopālakaṁ ārabbha kathesi.

Sāvattiyaṁ kira Anāthapiṇḍikassa gahapatino Nando nāma gopālako goyūthaṁ rakkhati aḍḍho mahaddhano mahābhogo. So kira yathā Keṇiyo jaṭilo pabbajjāvesena, evaṁ gopālakattena rājabaliṁ[2] pariharanto attano kuṭumbaṁ rakkhati, so kālena kālaṁ[3] pañca gorase ādāya Anāthapiṇḍikassa santikaṁ āgantvā Satthāraṁ passati, dhammaṁ suṇāti, attano vasanaṭṭhānaṁ āgamanatthāya Satthāraṁ yācati. Satthā tassa ñāṇaparipākaṁ āgamayamāno agantvā paripakkabhāvaṁ ñatvā ekadivasaṁ mahābhikkhusaṁghaparivuto cārikaṁ caranto maggā okkamma tassa vasanaṭṭhānāsanne aññatarasmiṁ rukkhamūle nisīdi. Nando Satthu santikaṁ āgantvā vanditvā paṭisanthāraṁ katvā Satthāraṁ nimantetvā sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa paṇītaṁ pañcagorasadānaṁ adāsi. Sattame divase Satthā anumodanaṁ katvā dānakathādibhedaṁ anupubbiṁ kathaṁ kathesi. Kathāpariyosāne Nandagopālako sotāpakkiphale patiṭṭhāya Satthu pattaṁ gahetvā Satthāraṁ anugacchanto dūraṁ gantvā "tiṭṭha upāsakā"ti nivattiyamāno vanditvā nivatti. Atha naṁ eko luddako vijjhitvā māresi. Pacchato āgacchantā bhikkhū naṁ disvā gantvā

---

1. Pāṇā māritā (Syā) 2. Rājapīḷaṁ (Syā) 3. Kālānukālaṁ (Sī, Syā)

Satthāraṁ āhaṁsu "Nando bhante gopālako tumhākaṁ idhāgatattā mahādānaṁ datvā anugantvā nivattento mārito, sace tumhe nāgacchissatha, nāssa maraṇaṁ abhavissā"ti. Satthā "bhikkhave mayi āgatepi anāgatepi tassa catasso disā catasso anudisā ca gacchantassāpi maraṇato muccanūpāyo nāma natthi. Yañhi neva corā, na verino karonti, taṁ imesaṁ sattānaṁ antopaduṭṭhaṁ[1] micchāpaṇihitaṁ cittameva karotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

42. "Diso disaṁ yaṁ taṁ kayirā, verī vā pana verinaṁ.
Micchāpaṇihitaṁ cittaṁ, pāpiyo naṁ tato kare"ti.

Tattha **diso disan**ti coro coraṁ. "Disvā"ti pāṭhaseso. **Yaṁ taṁ kayirā**ti yaṁ taṁ tassa anayabyasanaṁkareyya. Dutiyapadepi eseva nayo. Idaṁ vuttaṁ hoti—eko ekassa mittadubbhī coro puttadārakhettavatthu gomahiṁsādīsu aparajjhanto yassa aparajjhati, tampi tatheva attani aparajjhantaṁ coraṁ disvā, **verī vā pana** kenacideva kāraṇena baddhaveraṁ veriṁ disvā attano kakkhaḷatāya dāruṇatāya yaṁ taṁ tassa anayabyasanaṁ kareyya, puttadāraṁ vā pīḷeyya, khettādīni vā nāseyya, jīvitā vā pana naṁ voropeyya, dasasu akusalakammapathesu micchāṭhapitattā **micchāpaṇihitaṁ cittaṁ pāpiyo naṁ tato kare** taṁ purisaṁ tato pāpataraṁ kareyya. Vuttappakārehi[2] diso disassa vā verī verino vā imasmiṁ yeva attabhāve dukkhaṁ vā uppādeyya, jīvitakkhayaṁ vā kareyya. Idaṁ pana akusalakammapathesu micchāṭhapitaṁ cittaṁ diṭṭheva dhamme anayabyasanaṁ pāpeti, attabhāvasatasahassesupi catūsu apāyesu khipitvā sīsaṁ ukkhipituṁ na detīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, mahājanassa sātthikā desanā jātā. Upāsakena pana bhavantare katakammaṁ bhikkhūhi na pucchitaṁ, tasmā Satthārā na kathitanti.

Nandagopālakavatthu aṭṭhamaṁ.

---

1. Antopavattaṁ (Syā, Ka)
2. Vuttappakāro hi (Syā, Ka)

9. Soreyyattheravatthu

Na taṁ mātā pitā kayirāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ Jetavane viharanto Soreyyattheraṁ ārabbha kathesi.

Vatthu Soreyyanagare samuṭṭhitaṁ, Sāvatthiyaṁ niṭṭhāpesi. Sammāsambuddhe Sāvatthiyaṁ viharante Soreyyanagare Soreyyaseṭṭhiputto ekena sahāyakena saddhiṁ sukhayānake nisīditvā mahantena parivārena nhānatthāya nagarā nikkhami. Tasmiṁ khaṇe Mahākaccāyanatthero Soreyyanagaraṁ piṇḍāya pavisitukāmo hutvā bahinagare saṁghāṭiṁ pārupati. Therassa ca suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ. Soreyyaseṭṭhiputto taṁ disvā cintesi "aho vata ayaṁ vā thero mama bhariyā bhaveyya, mama vā bhariyāya sarīravaṇṇo etassa sarīravaṇṇo viya bhaveyyā"ti. Tassa cintitamatteyeva purisaliṅgaṁ antaradhāyi, itthiliṅgaṁ pāturahosi. So lajjamāno[1] yānakā oruyha palāyi. Parijano taṁ asañjānanto "kimetan"ti āha. Sāpi Takkasilamaggaṁ paṭipajji. Sahāyakopissā ito cito ca vicaritvāpi nāddasa. Sabbe nhāyitvā gehaṁ agamiṁsu. "Kahaṁ seṭṭhiputto"ti ca vutte "nhātvā āgato bhavissatīti maññimhā"ti vadiṁsu. Athassa mātāpitaro tattha tattha pariyesitvā apassantā roditvā paridevitvā "mato bhavissatī"ti matakabhattaṁ adaṁsu. Sā ekaṁ Takkasilagāmiṁ satthavāhaṁ disvā yānakassa[2] pacchato pacchato anubandhi.

Atha naṁ manussā disvā "amhākaṁ yānakassa pacchato pacchato anugacchati, mayaṁ 'kassesā dārikā'ti taṁ na jānāmā"ti vadiṁsu. Sāpi "tumhe attano yānakaṁ pājetha, ahaṁ padasā gamissāmī"ti gacchantī aṅgulimuddikaṁ datvā ekasmiṁ yānake okāsaṁ kāresi. Manussā cintayiṁsu "Takkasilanagare amhākaṁ seṭṭhiputtassa bhariyā natthi, tassa ācikkhissāma, mahāpaṇṇākāro no bhavissatī"ti. Te gehaṁ gantvā "sāmi amhehi tumhākaṁ ekaṁ itthiratanaṁ ānītan"ti āhaṁsu. So taṁ sutvā taṁ pakkosāpetvā attano gayānurūpaṁ abhirūpaṁ pāsādikaṁ disvā uppannasineho gehe akāsi. Purisā hi itthiyo,

1. Lajjito (Ka) 2. Yānakaṁ (Sī, Syā)

itthiyo vā purisā abhūtapubbā nāma natthi. Purisā hi parassa dāresu aticaritvā kālaṁ katvā bahūni vassasatasahassāni niraye paccitvā manussajātiṁ āgacchantā attabhāvasate itthibhāvaṁ āpajjanti.

Ānandattheropi kappasatasahassaṁ pūritapāramī ariyasāvako saṁsāre saṁsaranto ekasmiṁ attabhāve kammārakule nibbatto, paradārakammaṁ katvā niraye paccitvā pakkāvasesena cuddasasu attabhāvesu purisassa pādaparicārikā itthī ahosi, sattasu attabhāvesu bījuddharaṇaṁ pāpuṇi. Itthiyo pana dānādīni puññāni katvā itthibhāve chandaṁ virājetvā "idaṁ no puññaṁ purisattabhāvapaṭilābhāya saṁvattatū"ti cittaṁ adhiṭṭhahitvā kālaṁ katvā purisattabhāvaṁ paṭilabhanti, patidevatā hutvā sāmike sammāpaṭipattivasenāpi purisattabhāvaṁ paṭilabhanteva.

Ayaṁ pana seṭṭhiputto there ayoniso cittaṁ uppādetvā imasmiṁyeva attabhāve itthibhāvaṁ paṭilabhi. Takkasilāyaṁ seṭṭhiputtena saddhiṁ saṁvāsamanvāya pana tassā kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāsi. Sā dasamāsaccayena puttaṁ labhitvā tassa padasā gamanakāle aparampi puttaṁ paṭilabhi. Evamassā kucchiyaṁ vutthā dve, Soreyyanagare taṁ paṭicca nibbattā dveti cattāro puttā ahesuṁ. Tasmiṁkāle Soreyyanagarato tassā sahāyako seṭṭhiputto pañcahi sakaṭasatehi Takkasilaṁ gantvā sukhayānake nisinno nagaraṁ pāvisi. Atha naṁ sā uparipāsādatale vātapānaṁ vivaritvā antaravīthiṁ olokayamānā ṭhitā disvā sañjānitvā dāsiṁ pesetvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā mahantaṁ sakkārasammānaṁ akāsi. Atha naṁ so āha "bhadde tvaṁ ito pubbe amhehi na diṭṭhapubbā, atha ca[1] pana no mahantaṁ sakkāraṁ karosi. Jānāsi tvaṁ amhe"ti. Āma sāmi jānāmi, nanu tumhe Soreyyanagaravāsinoti. Āma bhaddeti. Sā mātāpitūnañca bhariyāya ca puttānañca arogabhāvaṁ pucchi. Itaro "āma bhadde, arogā"ti vatvā "jānāsi tvaṁ ete"ti āha. Āma sāmi jānāmi, tesaṁ eko putto atthi, so kahaṁ[2] sāmīti. Bhadde mā etaṁ kathehi, mayaṁ tena saddhiṁ ekadivasaṁ sukhayānake nisīditvā nhāyituṁ nikkhantā nevassa gatiṁ jānāma, ito cito ca vicaritvā taṁ adisvā

1. Kathañca (Ka)
2. Ahaṁ (Sī)

mātāpitūnaṁ ārocayimhā, tepissa roditvā kanditvā petakiccaṁ kiriṁsūti. Ahaṁ so sāmīti. Apehi bhadde, kiṁ kathesi, mayhaṁ sahāyo devakumāro viya eko purisoti. Hotu sāmi, ahaṁ soti. Atha idaṁ kiṁ nāmāti. Taṁ divasaṁ te ayyo Mahākaccāyanatthero diṭṭhoti. Āma diṭṭhoti. Ahaṁ ayyaṁ Mahākaccāyanattheraṁ oloketvā "aho vata ayaṁ vā thero mama bhariyā bhaveyya, etassa vā sarīravaṇṇo viya mama bhariyāya sarīravaṇṇo bhaveyyā"ti cintesiṁ, cintitakkhaṇeyeva me purisaliṅgaṁ antaradhāyi, itthiliṅgaṁ pātubhavi. Athāhaṁ lajjamānā kassaci kiñci vattuṁ asakkuṇitvā tato palāyitvā idhāgatā sāmīti.

Aho vata te bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, kasmā mayhaṁ nācikkhi, apica pana te thero khamāpitoti. Na khamāpito sāmi. Jānāsi pana tvaṁ kahaṁ theroti. Imameva nagaraṁ upanissāya viharatīti. Sace piṇḍāya caranto idhāgaccheyya, ahaṁ mama ayyassa bhikkhāhāraṁ dadeyyaṁ sāmīti, "tena hi sīghaṁ sakkāraṁ karohi, amhākaṁ ayyaṁ khamāpessāmā"ti so therassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ nisinno "bhante sve mayhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā"ti āha. Nanu tvaṁ seṭṭhiputta āgantukosīti. Bhante mā amhākaṁ āgantukabhāvaṁ pucchatha, sve me bhikkhaṁ gaṇhathāti. Thero adhivāsesi. Gehepi therassa mahāsakkāro paṭiyatto. Thero punadivase taṁ gehadvāraṁ agamāsi. Atha naṁ nisīdāpetvā paṇītenāhārena parivisitvā seṭṭhiputto taṁ itthiṁ gahetvā therassa pādamūle nipajjāpetvā "bhante mayhaṁ sahāyikāya khamathā"ti āha. Kimetanti. Ayaṁ bhante pubbe mayhaṁ piyasahāyako hutvā tumhe oloketvā evaṁ nāma cintesi, athassa purisaliṅgaṁ antaradhāyi, itthiliṅgaṁ pātubhavi, khamatha bhanteti. Tena hi uṭṭhahatha, khamāmi vo ahanti. Therena "khamāmī"ti vuttamatteyeva itthiliṅgaṁ antaradhāyi purisaliṅgaṁ pātubhavi.

Purisaliṅge pātubhūtamatteyeva taṁ Takkasilāya seṭṭhiputto āha "samma sahāyaka ime dve dārakā tava kucchiyaṁ vutthattā maṁ paṭicca nibbattattā ubhinnampino puttā eva, idheva vasissāma, mā ukkaṇṭhī"ti. "Samma ahaṁ ekenattabhāvena paṭhamaṁ puriso hutvā itthibhāvaṁ patvā

puna puriso jātoti vippakārappatto, paṭhamaṁ maṁ paṭicca dve puttā nibbattā, idāni me kucchito dve puttā nikkhantā, svāhaṁ ekenattabhāvena vippakārappatto, puna 'gehe vasissatī'ti saññaṁ mā kari, ahaṁ mama ayyassa santike pabbajissāmi, ime dve dārakā tava bhārāti, imesu mā pamajjī"ti vatvā putte sīse paricumbitvā parimajjitvā ure nipajjāpetvā pitu niyyādetvā nikkhamitvā therassa santike pabbajjaṁ yāci. Theropi naṁ pabbājetvā upasampādetvā gaṇhitvāva cārikaṁ caramāno anupubbena Sāvatthiṁ agamāsi. Tassa **Soreyyatthero**ti nāmaṁ ahosi. Janapadavāsino taṁ pavattiṁ ñatvā saṅkhubhitvā kotūhalajātā taṁ upasaṅkamitvā pucchiṁsu "evaṁ kira bhante"ti. Āma āvusoti. Bhante evarūpampi kāraṇaṁ nāma hoti. Tumhākaṁ kucchiyaṁ kira dve puttā nibbattā, tumhe paṭicca dve jātā, tesaṁ vo kataresu balavasineho hotīti. Kucchiyaṁ vutthakesu āvusoti. Āgatāgatā nibaddhaṁ tatheva pucchiṁsu.

Thero "kucchiyaṁ vutthakesu eva sineho balavā"ti punappunaṁ kathento harāyamāno ekova nisīdati, ekova tiṭṭhati. So evaṁ ekattūpagato attabhāve khayavayaṁ samuṭṭhāpetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Atha naṁ āgatāgatā pucchanti "bhante evaṁ kira nāma ahosī"ti. Āmāvusoti. Kataresu sineho balavāti. Mayhaṁ katthaci sineho nāma natthīti. Bhikkhū "ayaṁ abhūtaṁ kathesi, purimadivasesu 'kucchiyaṁ vutthaputtesu sineho balavā'ti vatvā idāni 'mayhaṁ katthaci sineho natthī'ti vadati, aññaṁ byākaroti bhante"ti āhaṁsu. Satthā "na bhikkhave mama putto aññaṁ byākaroti, mama puttassa sammāpaṇihitena cittena maggassa diṭṭhakālato paṭṭhāya na katthaci sineho jāto, yaṁ sampattiṁ neva mātā, na pitā kātuṁ sakkoti, taṁ imesaṁ sattānaṁ abbhantare pavattaṁ sammāpaṇihitaṁ cittameva detī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

43. "Na taṁ mātā pitā kayirā, aññe vāpi ca ñātakā.
Sammāpaṇihitaṁ cittaṁ, seyyaso naṁ tato kare"ti.

Tattha **na tan**ti taṁ kāraṇaṁ neva mātā kareyya, na pitā, na aññe ñātakā. **Sammāpaṇihitan**ti dasasu kusalakammapathesu sammā ṭhapitaṁ.

Seyyaso naṁ tato kareti tato kāraṇato seyyaso naṁ varataraṁ uttaritaraṁ kareyya, karotīti attho. Mātāpitaro hi puttānaṁ dhanaṁ dadamānā ekasmiṁyeva attabhāve kammaṁ akatvā sukhena jīvikakappanaṁ dhanaṁ dātuṁ sakkonti. Visākhāya mātāpitaropi tāva mahaddhanā mahābhogā, tassā ekasmiṁyeva attabhāve sukhena jīvikakappanaṁ dhanaṁ adaṁsu. Catūsu pana dīpesu cakkavattisiriṁ dātuṁ samatthā mātāpitaropi nāma puttānaṁ natthi, pageva dibbasampattiṁ vā paṭhamajjhānādisampattiṁ vā, lokuttarasampattidāne kathāva natthi, sammāpaṇihitaṁ pana cittaṁ sabbempetaṁ sampattiṁ dātuṁ sakkoti. Tena vuttaṁ "seyyaso naṁ tato kare"ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Soreyyattheravatthu navamaṁ.

Cittavaggavaṇṇanā niṭṭhitā

Tatiyo vaggo.

4. Pupphavagga

1. Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu

Ko imaṁ pathaviṁ vicessatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto pathavikathāpasute pañcasate bhikkhū ārabbha kathesi.

Te kira Bhagavatā saddhiṁ janapadacārikaṁ caritvā Jetavanaṁ āgantvā sāyanhasamaye upaṭṭhānasālāyaṁ sannisinnā attanā gatagataṭṭhānesu "asukagāmato asukagāmagamanaṭṭhāne samaṁ visamaṁ kaddamabahulaṁ sakkharabahulaṁ kāḷamattikaṁ tambamattikan"ti pathavikathaṁ kathesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "bhante amhehi vicaritaṭṭhāne pathavikathāyā"ti vutte "bhikkhave esā bāhirapathavī nāma, tumhehi ajjhattikapathaviyaṁ parikammaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

44. "Ko imaṁ pathaviṁ vicessati[1],
Yamalokañca imaṁ sadevakaṁ.
Ko dhammapadaṁ sudesitaṁ,
Kusalo pupphamiva pacessati.

45. Sekho pathaviṁ vicessati,
Yamalokañca imaṁ sadevakaṁ.
Sekho dhammapadaṁ sudesitaṁ,
Kusalo pupphamiva pacessatī"ti.

Tattha **ko iman**ti ko imaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ pathaviṁ. **Vicessatī**ti attano ñāṇena vicinissati vijānissati[2] paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Yamalokañcā**ti catubbidhaṁ apāyalokañca. **Imaṁ sadevakan**ti imaṁ manussalokañca devalokena saddhiṁ ko vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti pucchi. **Ko dhammapadaṁ sudesitan**ti yathāsabhāvato kathitattā sudesitaṁ sattatiṁsabodhipakkhiyadhammasaṅkhātaṁ dhammapadaṁ **kusalo** mālākāro **pupphaṁ** vicinanto viya

---

1. Vijessati (Sī, Syā)
2. Ñāṇena vijānissati (Sī, Syā)

ko pacessati vicinissati vijānissati upaparikkhissati paṭivijjhissati, sacchikarissatīti attho. **Sekho**ti adhisīlasikkhā adhicittasikkhā adhipaññāsikkhāti imā tisso sikkhā sikkhanato sotāpattimaggaṭṭhaṁ ādiṁ katvā yāva arahattamaggaṭṭhā sattavidho sekho imaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ pathaviṁ arahattamaggena tato chandarāgaṁ apakaḍḍhanto vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissati. **Yamalokañcā**ti taṁ yathāvuttappakāraṁ yamalokañca imaṁ manussalokañca saha devehi sadevakaṁ sveva vicessati vicinissati vijānissati paṭivijjhissati sacchikarissathi. **Se kho**ti sveva sattavidho sekho, yathā nāma kusalo mālākāro pupphārāmaṁ pavisitvā taruṇamakuḷāni ca pāṇakaviddhāni ca milātāni ca gaṇṭhikajātāni ca pupphāni vajjetvā sobhanāni sujātasujātāneva pupphāni vicināti, evameva imaṁ sukathitaṁ suniddiṭṭhaṁ bodhipakkhiyadhammapadampi paññāya pacessati vicinissati upaparikkhissati paṭivijjhissati sacchikarissatīti Satthā sayameva pañhaṁ vissajjesi.

Desanāvasāne pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sampattaparisāyapi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Pathavikathāpasutapañcasatabhikkhuvatthu paṭhamaṁ.

---

2. Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu

Pheṇūpamanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto aññataraṁ marīcikammaṭṭhānikaṁ bhikkhuṁ ārabbha kathesi.

So kira bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā "samaṇadhammaṁ karissāmī"ti araññaṁ pavisitvā ghaṭetvā[1] vāyamitvā arahattaṁ pattuṁ asakkonto "visesetvā kammaṭṭhānaṁ kathāpessāmī"ti Satthu santikaṁ āgacchanto antarāmagge marīciṁ ditvā "yathā ayaṁ gimhasamaye uṭṭhitā marīci dūre ṭhitānaṁ rūpagatā viya paññāyati, santikaṁ āgacchantānaṁ neva paññāyati, ayaṁ attabhāvopi uppādavayaṭṭhena evarūpo"ti marīcikammaṭṭhānaṁ bhāvento āgantvā maggakilanto Aciravatiyaṁ nhāyitvā

---

1. Ghaṭṭetvā (Ka)

ekasmiṁ caṇḍasotatīre rukkhachāyāya nisinno udakavegābhighātena uṭṭhahitvā mahante mahante pheṇapiṇḍe bhijjamāne disvā "ayaṁ attabhāvopi uppajjitvā bhijjanaṭṭhena evarūpoyevā"ti ārammaṇaṁ aggahesi. Satthā Gandhakuṭiyaṁ ṭhitova taṁ theraṁ disvā "evameva bhikkhu, evarūpovāyaṁ attabhāvo pheṇapiṇḍo viya marīci viya uppajjanabhijjanasabhāvoyevā"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

46. "Pheṇūpamaṁ kāyamimaṁ viditvā,
Marīcidhammaṁ abhisambudhāno.
Chetvāna mārassa papupphakāni,
Adassanaṁ maccurājassa gacche"ti.

Tattha **pheṇūpaman**ti imaṁ kesādisamūhasaṅkhātaṁ kāyaṁ abaladubbalaṭṭhena anaddhaniyatāvakālikaṭṭhena[1] pheṇapiṇḍasarikkhakoti viditvā. **Marīcidhamman**ti yathā marīci dūre ṭhitānaṁ rūpagatā viya gayhūpagā viya hoti, santike upagacchantānaṁ rittā tucchā agayhūpagā sampajjati, evameva khaṇika-ittarapaccupaṭṭhānaṭṭhena ayaṁ kāyopi marīcidhammoti **abhisambudhāno** bujjhanto, jānantoti attho. **Mārassa papupphakānī**ti mārassa papupphakasaṅkhātāni tebhūmakāni vaṭṭāni ariyamaggena chinditvā khīṇāsavo bhikkhu maccurājassa adassanaṁ avisayaṁ amatamahānibbānaṁ gaccheyyāti.

Gāthāpariyosāne thero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā Satthu suvaṇṇavaṇṇaṁ sarīraṁ thomento vaṇṇento vandantova āgatoti.

Marīcikammaṭṭhānikattheravatthu dutiyaṁ.

---

3. Viṭaṭūbhavatthu

Pupphāniheva pacinantanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto saparisaṁ mahoghena ajjhottharitvā māritaṁ Viṭaṭūbhaṁ[2] ārabbha kathesi.

---

1. Abaladubbala-anaddhaniyatāvakālikaṭṭhena (Sī, Syā) 2. Viḍūḍabhaṁ (Sī, Syā)

Tatrāyaṁ anupubbikathā—Sāvatthiyaṁ hi Mahākosalarañño putto Pasenadikumāro nāma, Vesāliyaṁ Licchavirañño putto Licchavikumāro Mahāli nāma, Kusinārāyaṁ Mallarājaputto Bandhulo nāmāti ime tayo disāpāmokkhassācariyassa santike sippuggahaṇatthaṁ Takkasilaṁ gantvā bahinagare sālāya samāgatā aññamaññassa āgatakāraṇañca kulañca nāmañca pucchitvā sahāyakā hutvā ekatova ācariyaṁ upasaṅkamitvā sippaṁ sikkhantā na cirasseva uggahitasippā ācariyaṁ āpucchitvā ekatova nikkhamitvā sakasakaṭṭhānāni agamaṁsu. Tesu **Pasenadikumāro** pitu sippaṁ dassetvā pasannena pitarā rajje[1] abhisitto. **Mahālikumāro** licchavīnaṁ sippaṁ dassento mahantena ussāhena dassesi, tassa akkhīni bhijjitvā agamaṁsu. Licchavirājāno "aho vata amhākaṁ āciriyo akkhivināsaṁ patto, na naṁ pariccajissāma, upaṭṭhahissāma nan"ti tassa satasahassuṭṭhānakaṁ ekaṁ dvāraṁ adaṁsu. So taṁ nissāya pañcasate licchavirājaputte sippaṁ sikkhāpento vasi. **Bandhulakumāro** saṭṭhiṁ saṭṭhiṁ veḷū gahetvā majjhe ayasalākaṁ pakkhipitvā saṭṭhikalāpe ussāpetvā ṭhapite Mallarājakulehi "ime kappetū"ti vutto asītihatthaṁ ākāsaṁ ullaṅghitvā asinā kappento agamāsi. So osānakalāpe ayasalākāya "kirī"ti[2] saddaṁ sutvā "kiṁ etan"ti pucchitvā sabbakalāpesu ayasalākānaṁ ṭhapitabhāvaṁ ñatvā asiṁ chaḍḍetvā rodamāno "mayhaṁ ettakesu ñātisuhajjesu ekopi sasineho[3] hutvā imaṁ kāraṇaṁ nācikkhi. Sace hi ahaṁ jāneyyaṁ, ayasalākāya saddaṁ anuṭṭhāpentova chindeyyan"ti vatvā "sabbepime māretvā rajjaṁ kareyyan"ti[4] mātāpitūnaṁ kathesi. Tehi "paveṇirajjaṁ nāma tāta idaṁ na labbhā evaṁ kātun"ti nānappakārena vārito "tena hi mama sahāyakassa santikaṁ gamissāmī"ti Sāvatthiṁ agamāsi.

Pasenadi Kosalo rājā tassāgamanaṁ sutvā paccuggantvā mahantena sakkārena taṁ nagaraṁ pavesetvā senāpatiṭṭhāne ṭhapesi. So mātāpitaro pakkosāpetvā tattheva vāsaṁ kappesi. Athekadivasaṁ

---

1. Rajjena (Syā, Ka) 2. Kiṇīti (Sī) 3. Sasneho (Sī) 4. Kāressanti (Sī)

rājā uparipāsāde ṭhito antaravīthiṁ olokayamānā “Anāthapiṇḍikassa Cūḷa-anāthapiṇḍikassa Visākhāya Suppavāsāyā”ti etesaṁ gehe niccaṁ bhattakiccatthāya gacchante anekasahasse bhikkhū disvā “kahaṁ ayyā gacchantī”ti pucchitvā “deva Anāthapiṇḍikassa gehe niccabhattasalākabhattagilānabhattādīnaṁ atthāya devasikaṁ dve bhikkhusahassāni gacchanti, Cūḷa-anāthapiṇḍikassa gehe pañcasatāni, tathā Visākhāya, tathā Suppavāsāyā”ti vutte sayampi bhikkhusaṁghaṁ upaṭṭhahitukāmo vihāraṁ gantvā bhikkhusahassena saddhiṁ Satthāraṁ nimantetvā sattāhaṁ sahatthā dānaṁ datvā sattame divase Satthāraṁ vanditvā “bhante pañcahi me bhikkhusatehi saddhiṁ nibaddhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā”ti āha. Mahārāja Buddhā nāma ekaṭṭhāne nibaddhaṁ bhikkhaṁ na gaṇhanti, bahū janā Buddhānaṁ āgamanaṁ paccāsīsantīti. “Tena hi ekaṁ bhikkhuṁ nibaddhaṁ pesethā”ti āha. Satthā Ānandattherassa bhāraṁ akāsi. Rājā bhikkhusaṁghe āgate pattaṁ gahetvā “ime nāma parivisantū”ti avicāretvāva sattāhaṁ sayameva parivisitvā aṭṭhame divase vikkhittacitto pamajjamakāsi[1]. Rājakule nāma anāṇattā āsanāni paññāpetvā bhikkhū nisīdāpetvā parivisituṁ na labhanti “na mayaṁ idha ṭhātuṁ sakkhissāmā”ti bahū bhikkhū pakkamiṁsu. Rājā dutiyadivasepi pamajji, dutiyadivasepi bahū bhikkhū pakkamiṁsu. Tatiyadivasepi pamajji, tadā Ānandattheraṁ ekakameva ṭhapetvā avasesā pakkamiṁsu. Puññavantā nāma kāraṇavasikā honti, kulānaṁ pasādaṁ rakkhanti. Tathāgatassa ca Sāriputtatthero Mahāmoggallānattheroti dve aggasāvakā, Khemā Uppalavaṇṇāti dve aggasāvikā, upāsakesu Citto gahapati, hatthako Āḷavakoti dve agga-upāsikā[2], upāsikāsu Veḷukaṇṭhakī Nandamātā, Khujjuttarāti dve agga-upāsikā[3], iti ime aṭṭha jane ādiṁ katvā ṭhānantarapattā sabbepi sāvakā ekadesena dasannaṁ pāramīnaṁ pūritattā mahāpuññā abhinīhārasampannā. Ānandattheropi kappasatasahassaṁ pūritapāramī abhinīhārasampanno mahāpuñño attano kāraṇavasikatāya kulassa pasādaṁ rakkhanto aṭṭhāsi. Taṁ ekakameva nisīdāpetvā parivisiṁsu.

---

1. Papañcamakāsi (Sī, Syā)
2. Aggasāvakā upāsakā (Sī, Syā)
3. Aggasāvikā upāsikā (Sī, Syā)

Rājā bhikkhūnaṁ gatakāle āgantvā khādanīyabhojanīyāni tatheva ṭhitāni[1] disvā "kiṁ ayyā nāgamiṁsū"ti pucchitvā "Ānandatthero ekakova āgato devā"ti sutvā "addhā ettakaṁ me bhattacchedanamakaṁsū"ti bhikkhūnaṁ kuddho Satthu santikaṁ gantvā "bhante mayā pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ bhikkhā paṭiyattā, Ānandatthero kira ekakovāgato, paṭiyattā bhikkhā tatheva ṭhitā, pañcasatā bhikkhū mama gehe saññaṁ na kariṁsu, kiṁ nu kho kāraṇan"ti āha. Satthā bhikkhūnaṁ dosaṁ avatvā "mahārāja mama sāvakānaṁ tumhehi saddhiṁ vissāso natthi, tena na gatā[2] bhavissantī"ti vatvā kulānaṁ anupagamanakāraṇañca upagamanakāraṇañca pakāsento bhikkhū āmantetvā imaṁ suttamāha—

> "Navahi bhikkhave aṅgehi samannāgataṁ kulaṁ anupagantvā vā nālaṁ upagantuṁ, upagantvā vā nālaṁ upanisīdituṁ. Katamehi navahi, na manāpena paccuṭṭhenti, na manāpena abhivādenti, na manāpena āsanaṁ denti, santamassa pariguhanti, bahukampi thokaṁ denti, paṇītampi lūkhaṁ denti, asakkaccaṁ denti no sakkaccaṁ, na upanisīdanti dhammassavanāya bhāsitamassa na sussūsanti. Imehi kho bhikkhave navahaṅgehi samannāgataṁ kulaṁ anupagantvā vā nālaṁ upagantuṁ, upagantvā vā nālaṁ upanisīdituṁ.
>
> Navahi bhikkhave aṅgehi samannāgataṁ kulaṁ anupagantvā vā alaṁ upagantuṁ, upagantvā vā alaṁ upanisīdituṁ. Katamehi navahi, manāpena paccuṭṭhenti, manāpena abhivādenti manāpena āsanaṁ denti, santamassa na pariguhanti, bahukampi bahukaṁ denti, paṇītampi paṇītaṁ denti, sakkaccaṁ denti no asakkaccaṁ, upanisīdanti dhammassavanāya, bhāsitamassa sussūsanti. Imehi kho bhikkhave navahaṅgehi samannāgataṁ kulaṁ anupagantvā vā alaṁ upagantuṁ, upagantvā vā alaṁ upanisīditun"ti[3].

Iti kho mahārāja mama sāvakā tumhākaṁ santikā vissāsaṁ alabhantā na gatā bhavissantīti. Porāṇakapaṇḍitāpi hi avissāsikaṭṭhāne sakkaccaṁ upaṭṭhiyamānāpi māraṇantikaṁ vedanaṁ patvā vissāsikaṭṭhānameva agamiṁsūti. "Kadā bhante"ti raññā puṭṭho atītaṁ āhari—

---

1. Ṭhapitāni (Sī, Ka) 2. Nāgatā (Ka) 3. Aṁ 3. 192 piṭṭhe.

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Kesavo nāma rājā rajjaṁ pahāya isipabbajjaṁ pabbaji. Taṁ pañca purisasatāni anupabbajiṁsu. So Kesavatāpaso nāma ahosi. Pasādhanakappako panassa anupabbajitvā Kappako nāma antevāsiko ahosi. Kesavatāpaso parisāya saddhiṁ aṭṭha māse Himavante vasitvā vassārattasamaye loṇambilasevanatthāya Bārāṇasiṁ patvā bhikkhāya pāvisi. Atha naṁ rājā disvā pasīditvā catumāsaṁ attano santike vasanatthāya paṭiññaṁ gahetvā uyyāneva vasāpento sayaṁ sāyaṁpātaṁ assa upaṭṭhānaṁ gacchati. Avasesā tāpasā katipāhaṁ vasitvā hatthisaddādīhi ubbāḷā hutvā ukkaṇṭhitvā "ācariya ukkaṇṭhitamhā, gacchāmā"ti āhaṁsu. Kahaṁ tātāti. Himavantaṁ ācariyāti. Rājā amhākaṁ āgatadivaseyeva catumāsaṁ idha vasanatthāya paṭiññaṁ gaṇhi. Kathaṁ gamissatha[1] tātāti. "Tumhehi amhākaṁ anācikkhitvāva paṭiññā dinnā, mayaṁ idha na sakkoma vasituṁ, ito avidūre tumhākaṁ pavattissavanaṭṭhāne vasissāmā"ti vanditvā pakkamiṁsu. Kappantevāsikena saddhiṁ ācariyo ohīyi.

Rājā upaṭṭhānaṁ āgato "kahaṁ ayyā"ti pucchi. "Sabbe ukkaṇṭhitamhāti vatvā Himavantaṁ gatā mahārājā"ti āha. Kappakopi na cirasseva ukkaṇṭhitvā ācariyena punappunaṁ vāriyamānopi "na sakkomī"ti vatvā pakkāmi. Itaresaṁ pana santikaṁ agantvā[2] ācariyassa pavattiṁ suṇanto avidūre ṭhāne vasi. Aparabhāge ācariyassa antevāsike anussarantassa kucchirogo uppajji. Rājā vejjehi tikicchāpesi, rogo na vūpasammati. Tāpaso āha "kiṁ mahārāja icchasi me rogavūpasaman"ti. Bhante sacāhaṁ sakkuṇeyyaṁ, idāneva vo phāsukaṁ kareyyanti. Mahārāja sace me phāsukaṁ icchasi, maṁ antevāsikānaṁ santikaṁ pesehīti. Rājā "sādhu bhante"ti taṁ mañcake nipajjāpetvā Nārada-amaccappamukhe cattāro amacce "mama ayyassa pavattiṁ ñatvā mayhaṁ sāsanaṁ pahiṇeyyāthā"ti uyyojesi. Kappantevāsiko ācariyassa āgamanaṁ sutvā paccuggamanaṁ katvā itare "kahan"ti vutte "asukaṭṭhāne kira vasantī"ti āha. Tepi ācariyassāgamanabhāvaṁ sutvā tattheva samosaritvā ācariyassa uṇhodakaṁ datvā phalāphalaṁ adaṁsu.

1. Gamissāma (Sī, Ka) 2. Āgantvā (Sī), gantvā (Syā, Ka)

taṁ khaṇaññeva rogo vūpasammati. So katipāheneva suvaṇṇavaṇṇo ahosi. Atha naṁ Nārado pucchi—

Manussindaṁ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṁ.
Kathaṁ nu Bhagavā kesī, kappassa ramati assame.

Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā[1]manoramā.
Subhāsitāni kappassa, Nārada ramayanti maṁ.

Sālīnaṁ odanaṁ bhuñje, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.
Kathaṁ sāmākanīvāraṁ, aloṇaṁ chādayanti taṁ.

Sāduṁ vā yadi vā'sāduṁ, appaṁ vā yadi vā bahuṁ.
Vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā"ti[2].

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānento "tadā rājā Moggallāno ahosi, Nārado Sāriputto, Kappantevāsiko Ānando, Kesavatāpaso ahamevā"ti vatvā "evaṁ mahārāja pubbepi paṇḍitā māraṇantikaṁ vedanaṁ patvā vissāsikaṭṭhānaṁ gamiṁsu, mama sāvakā tumhākaṁ santike vissāsaṁ na labhanti maññe"ti āha. Rājā "bhikkhusaṁghena saddhiṁ mayā vissāsaṁ kātuṁ vaṭṭati, kathaṁ nu kho karissāmīti Sammāsambuddhassa ñātidhītaraṁ mama gehe kātuṁ vaṭṭati, evaṁ sante 'daharā ca sāmaṇerā ca Sammāsambuddhassa ñātirājā'ti mama santikaṁ vissatthā[3] nibaddhaṁ āgamissantī"ti cintetvā "ekaṁ me dhītaraṁ dentū"ti sākiyānaṁ santikaṁ sāsanaṁ pesesi. "Katarassa Sakyassa dhītā"ti ca pucchitvā "ñatvā āgaccheyyāthā"ti vatvā dūte āṇāpesi. Dūtā gantvā Sākiye dārikaṁ yāciṁsu. Te sannipatitvā "pakkhantariko[4] rājā, sace na dassāma, vināsessati no, na kho pana amhehi kulena sadiso, kiṁ nu kho kātabban"ti mantayiṁsu. Mahānāmo "mama dāsiyā kucchimhi jātā Vāsabhakhattiyā nāma dhītā rūpasobhaggappattā atthi, taṁ dassāmā"ti vatvā dūte āha "sādhu rañño dārikaṁ dassāmā"ti. Sā kassa dhītāti. Sammāsambuddhassa cūḷapituputtassa Mahānāmassa Sakkassa dhītā Vāsabhakhattiyā nāmāti.

---

1. Rukkhā (Sī, Syā, Ka)
2. Khu 5. 116 piṭṭhe.
3. Vissaṭṭhā (Syā)
4. Pakkhuttariyo (Sī)

Te gantvā rañño ārocayiṁsu. Rājā "yadi evaṁ, sādhu, sīghaṁ ānetha, khattiyā ca nāma bahumāyā, dāsidhītarampi pahiṇeyyuṁ, pitarā saddhiṁ ekabhājane bhuñjantiṁ āneyyāthā"ti pesesi. Te gantvā "devatumhehi saddhiṁ ekato bhuñjantiṁ rājā icchatī"ti āhaṁsu. Mahānāmo "sādhu tātā"ti taṁ alaṅkārāpetvā attano bhojanakāle pakkosāpetvā tāya saddhiṁ ekato bhuñjanākāraṁ dassetvā dūtānaṁ niyyādesi. Te taṁ ādāya Sāvatthiṁ gantvā taṁ pavattiṁ rañño ārocesuṁ. Rājā tuṭṭhamānaso taṁ pañcannaṁ itthisatānaṁ jeṭṭhikaṁ katvā aggamahesiṭṭhāne abhisiñci. Sā na cirasseva suvaṇṇavaṇṇaṁ puttaṁ vijāyi.

Athassa nāmaggahaṇadivase rājā dārakassa ayyakassa[1] santikaṁ pesesi "Sakyarājadhītā Vāsabhakhattiyā puttaṁ vijātā, kimassa nāmaṁ karomā"ti. Taṁ pana sāsanaṁ gahetvā gato amacco thokaṁ badhiradhātuko, so gantvā rañño ayyakassa ārocesi, sotaṁ[2] sutvā "Vāsabhakhattiyā puttaṁ avijāyitvāpi sabbajanaṁ abhibhavi, idāni pana rañño ativiya vallabhā bhavissatī"ti āha. Badhiro amacco "vallabhā"ti vacanaṁ dussutaṁ sutvā "Viṭaṭūbho"ti sallakkhetvā rājānaṁ upagantvā "devakumārassa kira 'Viṭaṭūbho'ti nāmaṁ karothā"ti āha. Rājā "porāṇakaṁ no kulasantakaṁ nāmaṁ bhavissatī"ti cintetvā taṁ nāmaṁ akāsi. Athassa daharakāleyeva rājā "Satthu piyaṁ karomī"ti senāpatiṭṭhānaṁ adāsi.

So kumāraparihārena vaḍḍhanto sattavassikakāle aññesaṁ kumārānaṁ mātāmahakulato hatthirūpaka-assarūpakādīni āhariyamānāni disvā mātaraṁ pucchi "amma aññesaṁ mātāmahakulato paṇṇākāro āharīyati, mayhaṁ koci kiñci na pesesi, kiṁ tvaṁ nimātā nipitā"ti[3]. Atha naṁ sā "tāta tava Sakyarājāno mātāmahā dūre pana vasanti, tena te kiñci na pesentī"ti vañcesi. Soḷasavassikakāle "amma tava mātāmahakulaṁ passitukāmomhī"ti vatvā "alaṁ tāta, kiṁ tattha gantvā karissatī"ti vāriyamānopi punappunaṁ yāci. Athassa mātā "tena hi gacchā"ti sampaṭicchi. So pitu ārocetvā mahantena parivārena nikkhami. Vāsabhakhattiyā puretaraṁ paṇṇaṁ pesesi

---

1. Ayyikāya (Sī, Syā) 2. Sā taṁ pavattiṁ (Syā) 3. Nimmātāpitikāti (Sī)

"ahaṁ idha sukhaṁ vasāmi, māssa kiñci sāmino antaraṁ dassayiṁsū"ti. Sākiyā Viṭaṭūbhassa āgamanaṁ ñatvā "vandituṁ na sakkomā"ti tassa daharadahare kumāre janapadaṁ pahiṇitvā tasmiṁ Kapilapuraṁ sampatte santhāgāre sannipatiṁsu. Kumāro tattha gantvā aṭṭhāsi.

Atha naṁ "ayaṁ te tāta mātāmaho, ayaṁ mātulo"ti vatvā vandāpesuṁ. So sabbe vandamāno vicaritvā ekampi attānaṁ vandantaṁ adisvā "kiṁ nu kho maṁ vandantā[1] natthī"ti pucchi. Sākiyā "tāta te kaniṭṭhakumārā janapadaṁ gatā"ti vatvā tassa mahantaṁ sakkāraṁ kariṁsu. So katipāhaṁ vasitvā mahantena parivārena nikkhami. Athekā dāsī santhāgāre tena nisinnaphalakaṁ "idaṁ Vāsabhakhattiyāya dāsiyā puttassa nisinnaphalakan"ti akkositvā paribhāsitvā khīrodakena dhovi. Eko puriso attano āvudhaṁ pamussitvā nivatto taṁ gaṇhanto Viṭaṭūbhakumārassa akkosanasaddaṁ sutvā taṁ kāraṇaṁ pucchitvā "Vāsabhakhattiyā dāsiyā kucchimhi Mahānamasakkaṁ paṭicca jātā"ti[2] ñatvā balakāyassa kathesi. "Vāsabhakhattiyā kira dāsidhītā"ti mahākolāhalaṁ ahosi. Taṁ sutvā Viṭaṭūbho "ete tāva mama nisinnaphalakaṁ khīrodakena dhovantu[3], ahaṁ pana rajje patiṭṭhitakāle etesaṁ galalohitaṁ gahetvā mama nisinnaphalakaṁ dhovissāmī"ti cittaṁ paṭṭhapesi. Tasmiṁ Sāvatthiṁ gate amaccā taṁ pavattiṁ rañño ārocayiṁsu. Rājā "mayhaṁ dāsidhītaraṁ adaṁsū"ti sākiyānaṁ kujjhitvā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca dinnaparihāraṁ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbamattameva dāpesi.

Tato katipāhaccayena Satthā rājanivesanaṁ gantvā paññattāsane nisīdi. Rājā āgantvā vanditvā "bhante tumhākaṁ kira ñātakehi dāsidhītā mayhaṁ dinnā, tenassā ahaṁ saputtāya parihāraṁ acchinditvā dāsadāsīhi laddhabbamattameva dāpesin"ti āha. Satthā "ayuttaṁ mahārāja Sākiyehi kataṁ, dadantehi nāma samānajātikā dātabbā assa, taṁ pana mahārāja vadāmi, Vāsabhakhattiyā khattiyarājadhītā, khattiyarañño gehe abhisekaṁ labhi. Viṭaṭūbhopi khattiyarājānameva paṭicca jāto,

---

1. Vandakā (Ka)
2. Mahānāmasakkassa jātāti (Sī, Syā), Mahānāmasakkassa paṭicca jātāti (Ka)
3. Dhovanti (Sī)

mātugottaṁ nāma kiṁ karissati, pitu gottameva pamāṇanti. Porāṇakapaṇḍitā dalidditthiyā kaṭṭhahārikāya aggamahesiṭṭhānaṁ adaṁsu, tassā ca kucchimhi jātakumāro dvādasayojanikāya Bārāṇasiyā rajjaṁ patvā Kaṭṭhavāhanarājā nāma jāto"ti **Kaṭṭhahārijātakaṁ**[1] kathesi. Rājā dhammakathaṁ sutvā "pitugottameva kira pamāṇan"ti tussitvā Vāsabhakhattiyāya ca puttassa ca pakatiparihārameva dāpesi.

Bandhulasenāpatissapi kho Kusinārāyaṁ Mallarājadhītā Mallikā nāma bhariyā dīgharattaṁ puttaṁ na vijāyi. Atha naṁ Bandhulo "attano kulagharameva gacchā"ti uyyojesi. Sā "Satthāraṁ disvāva gamissāmī"ti Jetavanaṁ pavisitvā Tathāgataṁ vanditvā ṭhitā "kahaṁ gacchasī"ti vuttā "sāmiko maṁ bhante kulagharaṁ pesetī"ti āha. Kiṁ kāraṇāti. Vañcyā kirasmi aputtikāti. Yadi evaṁ, gamanakiccaṁ natthi, nivattassūti. Sā tuṭṭhamānasā Satthāraṁ vanditvā nivesanaṁ gantvā "kasmā nivattāsī"ti vuttā "Dasabalena nivattitāmhī"ti āha. Bandhulo "diṭṭhaṁ bhavissati dīghadassinā kāraṇan"ti sampaṭicchi. Sā na cirasseva gabbhaṁ paṭilabhitvā uppannadohaḷā "dohaḷo me uppanno"ti ārocesi. Kiṁ dohaḷoti. Vesālinagare gaṇarājakulānaṁ abhisekamaṅgalapokkharaṇiyaṁ otaritvā nhatvā pānīyaṁ pātukāmāmhi sāmīti. Bandhulo "sādhū"ti vatvā sahassathāmadhanuṁ gahetvā taṁ rathaṁ āropetvā Sāvatthito nikkhamitvā rathaṁ pājento[2] Mahālilicchavino dinnadvārena Vesāliṁ pāvisi. Mahālilicchavino ca dvārasamīpe eva nivesanaṁ hoti. So rathassa ummāre paṭighātasaddaṁ sutvāva "Bandhulassa rathasaddo eso, ajja Licchavīnaṁ bhayaṁ uppajjissatī"ti āha.

Pokkharaṇiyā anto ca bahi ca ārakkhā balavatī, upari lohajālaṁ patthaṭaṁ, sakuṇānampi okāso natthi. Bandhulasenāpati pana rathā otaritvā ārakkhake manusse vettena[3] paharanto palāpetvā lohajālaṁ chinditvā antopokkharaṇiyaṁ bhariyaṁ nhāpetvā sayampi nhatvā puna taṁ rathaṁ āropetvā nagarā nikkhamitvā āgatamaggeneva pāyāsi. Te ārakkhamanussā Licchavirājūnaṁ ārocesuṁ. Licchavirājāno kujjhitvā pañca rathasatāni āruyha Bandhulamallaṁ[4] gaṇhissāmā"ti nikkhamiṁsu. Taṁ

---

1. Khu 5. 2 piṭṭhe.
2. Vāhento (Sī)
3. Khaggena (Ka)
4. Bandhulañca Mallikañca (Ka)

pavattiṁ Mahālissa ārocesuṁ. Mahāli "mā gamittha, so hi vo sabbe ghātessatī"ti āha. Tepi "mayaṁ gamissāma evā"ti vadiṁsu. Tena hi tassa rathacakkassa yāva nābhito pathaviṁ paviṭṭhaṭṭhānaṁ disvā nivatteyyātha, tato anivattantā purato asanisaddaṁ viya suṇissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha. Tato anivattantā tumhākaṁ rathadhuresu chiddaṁ passissatha, tamhā ṭhānā nivatteyyātha, purato mā gamitthāti. Te tassa vacanena anivattitvā taṁ anubandhiṁsu eva. Mallikā disvā "rathā sāmi paññāyantī"ti āha. Tena hi ekasseva rathassa paññāyanakāle maṁ āroceyyāsīti. Sā yadā sabbe rathā eko viya hutvā paññāyiṁsu, tadā "ekameva sāmi rathasīsaṁ paññāyatī"ti āha. Bandhulo "tena hi imā rasmiyo gaṇhāhī"ti tassā rasmiyo datvā rathe ṭhitova dhanuṁ āropesi, rathacakkaṁ yāva nābhito pathaviṁ pāvisi.

Licchavino taṁ ṭhānaṁ disvāpi na nivattiṁsu. Itaro thokaṁ gantvā jiyaṁ pothesi[1], asanisaddo viya ahosi. Te tatopi na nivattiṁsu, anubandhantā gacchanteva. Bandhulo rathe ṭhitakova ekasaraṁ khipi, so pañcannaṁ rathasatānaṁ rathasīse chiddaṁ katvā pañca rājasatāni parikarabandhanaṭṭhāne[2] vinivijjhitvā pathaviṁ pāvisi. Te attano paviddhabhāvaṁ ajānitvā "tiṭṭha re, tiṭṭha re"ti vadantā anubandhiṁsu eva. Bandhulo rathaṁ ṭhapetvā[3] "tumhe matakā, matakehi saddhiṁ mayhaṁ yuddhaṁ nāma natthī"ti āha. Matakā nāma amhādisā na hontīti. Tena hi sabbapacchimassa parikaraṁ[4] mocethāti. Te mocayiṁsu. So muttamatte eva maritvā patito. Atha te sabbepi "tumhe evarūpā, attano gharāni gantvā saṁvidhātabbaṁ saṁvidahitvā puttadāraṁ anusāsitvā sannāhaṁ mocethā"ti āha. Te tathā katvā sabbepi jīvitakkhayaṁ pattā. Bandhulopi Mallikaṁ Sāvatthiṁ ānesi. Sā soḷasakkhattuṁ yamake yamake putte vijāyi. Sabbepi sūrā thāmasampannā ahesuṁ, sabbasippānaṁ nipphattiṁ pāpuṇiṁsu. Ekekassa purisasahassaṁ parivāro ahosi. Pitarā saddhiṁ rājanivesanaṁ gacchantehi teheva rājaṅgaṇaṁ paripūri.

---

1. Poṭhesi (Sī), poṭesi (Ka) 2. Parikkhārabandhanaṭṭhāne (Ka) 3. Pājetvā (Ka)
4. Sabbapurimassa parikaraṁ (Sī), sabbaṁ purimapacchi maparikkhāraṁ (Ka)

Athekadivasaṁ vinicchaye kūṭaṭṭaparājitā[1] manussā Bandhulaṁ āgacchantaṁ disvā mahāviravaṁ viravantā vinicchaya-amaccānaṁ kūṭaṭṭakaraṇaṁ tassa ārocesuṁ. So vinicchayaṁ gantvā taṁ aṭṭaṁ vicāretvā[2] sāmikameva sāmikaṁ akāsi. Mahājano mahāsaddena sādhukāraṁ pavattesi. Rājā "kiṁ idan"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā tussitvā sabbepi te amacce hāretvā[3] Bandhulasseva vinicchayaṁ niyyādesi. So tato paṭṭhāya sammā vinicchayi. Tato te porāṇakavinicchayikā amaccā kiñci lañjaṁ alabhantā appalābhā hutvā "Bandhulo rajjaṁ patthetī"ti rājakule paribhindiṁsu. Rājā tesaṁ kathaṁ saddahitvā[4] cittaṁ niggahetuṁ nāsakkhi. "Imasmiṁ idheva ghātiyamāne garahā me uppajjissatī"ti puna cintetvā payuttapurisehi paccantaṁ pahārāpetvā Bandhulaṁ pakkosāpetvā "paccanto kira kupito, tava puttehi saddhiṁ gantvā core gaṇhāhī"ti pahiṇitvā "etthevassa dvattiṁsāya puttehi saddhiṁ sīsaṁ chinditvā āharathā"ti tehi saddhiṁ aññepi samatthe mahāyodhe pesesi. Tasmiṁ paccantaṁ gacchanteyeva "senāpati kira āgacchatī"ti payuttacorā palāyiṁsu. So taṁ padesaṁ āvāsāpetvā saṇṭhāpetvā nivatti.

Athassa nagarato avidūre ṭhāne te yodhā puttehi saddhiṁ sīsaṁ chindiṁsu. Taṁ divasaṁ Mallikāya pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ dve aggasāvakā nimantitā honti. Athassa pubbaṇhe eva "sāmikassā te saddhiṁ puttehi sīsaṁ chinnan"ti paṇṇaṁ āharitvā adaṁsu. Sā taṁ pavattiṁ ñatvā kassaci kiñci avatvā paṇṇaṁ ucchaṅge ṭhapetvā bhikkhusaṁghameva parivisi. Athassā paricārikāyo bhikkhūnaṁ bhattaṁ datvā sappicāṭiṁ āharantiyo therānaṁ purato sappicāṭiṁ bhindiṁsu. Dhammasenāpati "bhedanadhammaṁ bhinnaṁ, na cintitabban"ti āha. Sā ucchaṅgato paṇṇaṁ nīharitvā "dvattiṁsāya puttehi saddhiṁ pitusīsaṁ chinnanti me imaṁ paṇṇaṁ āhariṁsu, ahaṁ idaṁ sutvāpi na cintemi, sappicāṭiyā bhinnāya kiṁ cintayissāmi bhante"ti āha. Dhammasenāpati "animittamanaññātaṁ, maccānaṁ idha jīvitan"ti-ādīni[5] vatvā dhammaṁ desetvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ agamāsi. Sāpi dvattiṁsa suṇisāyo pakkosāpetvā "tumhākaṁ sāmikā niraparādhā attano purimakammaphalaṁ

---

1. Kūṭaḍḍaparājitā (Ka)
2. Tīretvā (Sī, Syā)
3. Hāpetvā (Ka)
4. Gahetvā (Sī, Syā)
5. Khu 1. 371 piṭṭhe.

labhiṁsu, tumhe mā socayittha, mā paridevittha, rañño upari manopadosaṁ mā karitthā"ti ovadi.

Rañño carapurisā taṁ kathaṁ sutvā gantvā tesaṁ niddosabhāvaṁ rañño kathayiṁsu. Rājā saṁvegappatto tassā nivesanaṁ gantvā Mallikañca suṇisāyo cassā khamāpetvā Mallikāya varaṁ adāsi. Sā "varo gahito me hotū"ti vatvā tasmiṁ gate matakabhattaṁ datvā nhatvā rājānaṁ upasaṅkamitvā vanditvā "deva tumhehi mayhaṁ varo dinno, mayhañca aññena attho natthi, dvattiṁsāya me suṇisānaṁ mamañca kulagharagamanaṁ anujānāthā"ti āha. Rājā sampaṭicchi. Sā dvattiṁsa suṇisāyo yathāsakāni kulāni pesesi, sayampi Kusinārānagare attano kulagharaṁ agamāsi.

Rājāpi Bandhulasenāpatino bhāgineyyassa Dīghakārāyanassa nāma senāpatiṭṭhānaṁ adāsi. So pana "mātulo me iminā mārito"ti rañño otāraṁ[1] gavesanto vicarati. Rājāpi niraparādhassa Bandhulassa māritakālato paṭṭhāya vippaṭisārī hutvā cittassādaṁ na labhati, rajjasukhaṁ nānubhoti. Tadā Satthā Sakyānaṁ Medāḷupaṁ[2] nāma nigamaṁ upanissāya viharati. Rājā tattha gantvā ārāmato avidūre khandhāvāraṁ nivāsetvā "mandena parivārena Satthāraṁ vandissāmī"ti vihāraṁ gantvā pañcarājakakudhabhaṇḍāni Dīghakārāyanassa datvā ekakova Gandhakuṭiṁ pāvisi. Sabbaṁ **Dhammacetiyasutta**niyāmena[3] dīpetabbaṁ. Tasmiṁ Gandhakuṭiṁ paviṭṭhe Dīghakārāyano tāni pañca rājakakudhabhaṇḍāni gahetvā Viṭaṭūbhaṁ rājānaṁ katvā rañño ekaṁ assaṁ ekañca upaṭṭhānakārikaṁ mātugāmaṁ ṭhapetvā nivattetvā Sāvatthiṁ agamāsi.

Rājā Satthārā saddhiṁ piyakathaṁ kathetvā Satthāraṁ vanditvā nikkhanto senaṁ adisvā taṁ mātugāmaṁ pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā "ahaṁ bhāgineyyaṁ ādāya gantvā Viṭaṭūbhaṁ gahessāmī"ti Rājagahanagaraṁ gacchanto vikāle dvāresu pidahitesu nagaraṁ patvā ekissā sālāya nipajjitvā vātātapehi kilanto rattibhāge tattheva kālamakāsi. Vibhātāya rattiyā "deva Kosalanarinda anātho jātosī"ti

---

1. Okāsaṁ (Ka) 2. Ulumpaṁ (Sī) 3. Ma 2. 320 piṭṭhe.

vippalapantiyā tassā itthiyā saddaṁ sutvā rañño ārocesuṁ. So mātulassa mahantena sakkārena sarīrakiccaṁ kāresi.

Viṭaṭūbhopi rajjaṁ labhitvā taṁ veraṁ saritvā "sabbepi Sākiye māressāmī"ti mahatiyā senāya nikkhami. Taṁ divasaṁ Satthā paccūsakāle lokaṁ volokento ñātisaṁghassa vināsaṁ disvā "ñātisaṅgahaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti cintekvā pubbaṇhasamaye piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Gandhakuṭiyaṁ sīhaseyyaṁ kappetvā sāyanhasamaye ākāsena gantvā Kapilavatthusāmante ekasmiṁ kabaracchāye rukkhamūle nisīdi. Tato Viṭaṭūbhassa rajjasīmāya mahanto sandacchāyo nigrodho atthi. Viṭaṭūbho Satthāraṁ disvā upasaṅkamitvā vanditvā "bhante kiṁ kāraṇā evarūpāya uṇhavelāya imasmiṁ kabaracchāye rukkhamūle nisīdatha, etasmiṁ sandacchāye nigrodhamūle nisīdatha bhante"ti vatvā "hotu mahārāja, ñātakānaṁ chāyā nāma sītalā"ti vutte "ñātakānurakkhanatthāya Satthā āgato bhavissatī"ti cintetvā Satthāraṁ vanditvā nivattitvā Sāvatthiṁyeva paccāgami. Satthāpi uppatitvā Jetavanameva gato.

Rājā Sākiyānaṁ dosaṁ saritvā dutiyampi nikkhamitvā tatheva[1] Satthāraṁ passitvā puna nivatti. Tatiyavārepi nikkhamitvā tatheva Satthāraṁ passitvā puna nivatti. Catutthavāre pana tasmiṁ nikkhante Satthā Sākiyānaṁ pubbakammaṁ oloketvā tesaṁ ekadivasaṁ nadiyaṁ visapakkhipanapāpakammassa appaṭibāhiyabhāvaṁ ñatvā catutthavāre nāgamāsi. Viṭaṭūbho "Sākiye ghātessāmī"ti mahantena balakāyena nikkhami. Sammāsambuddhassa pana ñātakā asattaghātakā nāma, attanā marantāpi paresaṁ jīvitaṁ na voropenti. Te cintayiṁsu "mayaṁ susikkhitā katahatthā katūpāsanā mahissāsā, na kho pana sakkā amhehi paraṁ jīvitā voropetuṁ, attano kammaṁ dassetvā palāpessāmā"ti. Te katasannāhā nikkhamitvā yuddhaṁ ārabhiṁsu. Tehi khittā sarā Viṭaṭūbhassa purisānaṁ antarantarena gacchanti, phalakantarakaṇṇachiddantarādīhi nikkhamanti. Viṭaṭūbho disvā nanu bhaṇe "sākiyā asattaghātakāmhā"ti vadanti, atha ca pana me purise nāsentīti.

1. Tattheva (Syā, Ka)

Atha naṁ eko puriso āha "kiṁ sāmi nivattitvā olokesī"ti. Sākiyā me purise nāsentīti. Tumhākaṁ koci puriso mato nāma natthi. Iṅgha te gaṇhāpethāti. Gaṇāpento ekassapi khayaṁ na passi. So tato nivattitvā "ye ye pana bhaṇe 'Sākiyamhā'ti bhaṇanti, sabbe māretha, mātāmahassa pana Mahānāmasakkassa santike ṭhitānaṁ jīvitaṁ dethā"ti āha. Sākiyā gahetabbagahaṇaṁ apassantā ekacce tiṇaṁ ḍaṁsitvā, ekacce naḷaṁ gahetvā aṭṭhaṁsu. "Tumhe Sākiyā, no"ti pucchitā yasmā te marantāpi musāvādaṁ na bhaṇanti, tasmā tiṇaṁ ḍaṁsitvā ṭhitā "no sāko[1], tiṇan"ti vadanti. Naḷaṁ gahetvā ṭhitā "no sāko, naḷo"ti vadanti. Ye ca Mahānāmassa santike ṭhitā, te ca jīvitaṁ labhiṁsu. Tesu tiṇaṁ ḍaṁsitvā ṭhitā **Tiṇasākiyā** nāma, naḷaṁ gahetvā ṭhitā **Naḷasākiyā** nāma jātāti, Viṭaṭūbho avasese khīrapakepi[2] dārake avissajjetvā ghātāpento lohitanadiṁ pavattetvā tesaṁ galalohitena phalakaṁ dhovāpesi. Evaṁ Sākiyavaṁso Viṭaṭūbhena upacchinno.

So Mahānāmasakkaṁ gāhāpetvā nivatto "pātarāsavelāya pātarāsaṁ karissāmī"ti ekasmiṁ ṭhāne otaritvā bhojane upanīte "ekatova bhuñjissāmā"ti ayyakaṁ pakkosāpesi. Khattiyā pana jīvitaṁ cajantāpi dāsiputtehi saddhiṁ na bhuñjanti. Tasmā Mahānāmo ekaṁ saraṁ oloketvā "kiliṭṭhagattomhi, nhāyissāmi tātā"ti[3] āha. Sādhu ayyaka nhāyathāti. So "ayaṁ maṁ ekato abhuñjantaṁ ghātessati, sayameva me mataṁ seyyo"ti kese muñcitvā agge gaṇṭhiṁ katvā kesesu[4] pādaṅguṭṭhake pavesetvā udake nimujji. Tassa guṇatejena nāgabhavanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. Nāgarājā kiṁ nu kho"ti upadhārento taṁ ñatvā tassa santikaṁ āgantvā taṁ attano phaṇe nisīdāpetvā nāgabhavanaṁ pavesesi. So dvādasa vassāni tattheva vasi. Viṭaṭūbhopi "mayhaṁ ayyako idāni āgamissati, idāni āgamissatī"ti āgamayamānova nisīdi, tasmiṁ aticirāyante saraṁ[5] vicināpetvā dīpālokena purisabbhantarānipi[6] oloketvā adisvā "gato bhavissatī"ti pakkāmi,

---

1. Sākiyā (Ka) 2. Khīrapāyakepi (Sī, Ka) 3. Tāvāti (Sī)
4. Kese (Sī) 5. Gharaṁ (Sī) 6. Paresaṁ vatthantarānipi (Sī, Ka)

so rattibhāge Aciravatiṁ patvā khandhāvāraṁ nivāsesi. Ekacce antonadiyaṁ vālukāpuline nipajjiṁsu, ekacce bahithale, antonipannesupi pubbe akatapāpakammā atthi, bahinipannesupi pubbe katapāpakammā atthi, tesaṁ nipannaṭṭhānesu kipillikā uṭṭhahiṁsu. Te "mayhaṁ nipannaṭṭhāne kipillikā, mayhaṁ nipannaṭṭhāne kipillikā"ti uṭṭhahitvā akatapāpakammā uttaritvā thale nipajjiṁsu, katapāpakammā otaritvā vālukāpuline nipajjiṁsu. Tasmiṁ khaṇe mahāmegho uṭṭhahitvā ghanavassaṁ[1] vassi. Nadiyā ogho āgantvā Viṭaṭūbhaṁ saddhiṁ parisāya samuddameva pāpesi. Sabbe tattha macchakacchapabhakkhā ahesuṁ.

Mahājano kathaṁ samuṭṭhāpesi "sākiyānaṁ maraṇaṁ ayuttaṁ, 'evaṁ nāma koṭṭetvā koṭṭetvā sākiyā māretabbā'ti[2] ananucchavikametan"ti. Satthā taṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave imasmiṁ attabhāve kiñcāpi sākiyānaṁ evaṁ maraṇaṁ ayuttaṁ, pubbe katapāpakammavasena pana yuttamevetehi laddhan"ti āha. Kiṁ pana bhante ete pubbe akaṁsūti. Sabbe ekato hutvā nadiyaṁ visaṁ pakkhipiṁsūti. Punekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Viṭaṭūbho ettake sākiye māretvā āgacchanto attano manorathe matthakaṁ appatteyeva ettakaṁ janaṁ ādāya mahāsamudde macchakacchapabhakkho jāto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "imesaṁ sattānaṁ manorathe matthakaṁ appatteyeva maccurājā suttaṁ gāmaṁ ajjhottharanto mahogho viya jīvitindriyaṁ chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpetī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

47. "Pupphāni heva pacinantaṁ, byāsattamanasaṁ[3] naraṁ.
Suttaṁ gāmaṁ mahoghova, maccu ādāya gacchatī"ti.

Tattha **byāsattamanasaṁ naran**ti sampatte vā asampatte vā laggamānasaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā mālākāro pupphārāmaṁ pavisitvā "pupphāni pacinissāmī"ti tato pupphāni gahetvā[4] aññamaññaṁ vā gacchaṁ patthento sakale pupphārāme manaṁ peseti, "ito cito ca pupphāni pacinissāmī"ti tato pupphāni aggahetvā aññattha manaṁ pesesi, tameva gacchaṁ

1. Ghanakarakavassaṁ (Sī)
2. Māritā (?)
3. Byāsattamānasaṁ (Syā, Ka)
4. Agahetvā (Syā, Ka)

pacinanto pamādamāpajjati, evameva ekacco pupphārāmasadisaṁ pañcakāmaguṇamajjhaṁ otaritvā manoramaṁ rūpaṁ labhitvā manoramānaṁ saddagandharasaphoṭṭhabbānaṁ aññataraṁ pattheti. Añño tesu vā aññataraṁ labhitvā aññataraṁ pattheti, rūpameva vā labhitvā aññaṁ apatthento[1] tameva assādeti, saddādīsu vā aññataraṁ. Eseva nayo gomahiṁsadāsidāsakhettavatthugāmanigamajanapadādīsu, pabbajitānampi pariveṇavihārapattacīvarādīsūti evaṁ pañcakāmaguṇasaṅkhātāni pupphāni eva pacinantaṁ sampatte vā asampatte vā kāmaguṇe byāsattamanasaṁ naraṁ. **Suttaṁ gāman**ti gāmassa gehabhitti-ādīnaṁ pana supanavasena supanaṁ nāma natthi, sattānaṁ pana suttapamattataṁ upādāya sutto nāma hoti. Evaṁ suttaṁ gāmaṁ dve tīṇi yojanāni āyatagambhīro mahoghova maccu ādāya gacchati. Yathā so mahogho itthipurisagomahiṁsakukkuṭādīsu kiñci anavasesetvā sabbaṁ taṁ gāmaṁ samuddaṁ pāpetvā macchakacchapabhakkhaṁ karoti, evameva byāsattamanasaṁ naraṁ maccu ādāya jīvitindriyamassa chinditvā catūsu apāyasamuddesu nimujjāpetīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, mahājanassa sātthikā desanā jātāti.

Viṭaṭūbhavatthu tatiyaṁ.

4. Patipūjikakumārivatthu

Pupphāni hevāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Patipūjikaṁ nāma kumārikaṁ ārabbha kathesi. Vatthu Tāvatiṁsadevaloke samuṭṭhitaṁ.

Tattha kira Mālabhārī nāma devaputto accharāsahassaparivuto uyyānaṁ pāvisi. Pañcasatā devadhītaro rukkhaṁ āruyha pupphāni pātenti, pañcasatā patitāni[2] pupphāni gahetvā devaputtaṁ alaṅkaronti. Tāsu ekā devadhītā rukkhasākhāyameva cutā, sarīraṁ dīpasikhā viya nibbāyi. Sā Sāvatthiyaṁ ekasmiṁ kulagehe paṭisandhiṁ gahetvā

1. Aññataraṁ patthento (Syā)
2. Pañcasatāhi tāhi pātitāni (Syā)

jātakāle jātissarā hutvā "Mālabhārīdevaputtassa bhariyāmhī"ti anussarantī vuḍḍhimanvāya gandhamālādīhi pūjaṁ katvā sāmikassa santike abhinibbattiṁ[1] patthesi. Sā soḷasavassakāle parakulaṁ gatāpi salākabhattapakkhikabhattavassāvāsikādīni datvā "ayaṁ me sāmikassa santike nibbattanatthāya paccayo hotū"ti vadati. Athassā bhikkhū "ayaṁ kumārikā uṭṭhāya samuṭṭhāya patimeva patthetīti patipūjikā"ti nāmaṁ kariṁsu. Sāpi nibaddhaṁ āsanasālaṁ paṭijaggati, pānīyaṁ upaṭṭhapeti, āsanāni paññapeti. Aññepi manussā salākabhattādīni dātukāmā "amma imānipi bhikkhusaṁghassa paṭipādeyyāsī"ti[2] vatvā āharitvā denti. Sāpi etena niyāmena āgacchantī gacchantī ekapadavāre chapaññāsa kusaladhamme paṭilabhati. Tassā kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhahi, sā dasamāsaccayena puttaṁ vijāyi, tassa padasā gamanakāle aññampi aññampīti cattāro putte paṭilabhi.

Sā ekadivasaṁ dānaṁ datvā pūjaṁ katvā dhammaṁ sutvā sikkhāpadāni rakkhitvā divasapariyosāne taṁ khaṇaṁ nibbattena kenaci rogena kālaṁ katvā attano sāmikasseva santike nibbatti. Itarāpi ettakaṁ kālaṁ devaputtaṁ alaṅkaronti eva. Devaputto taṁ disvā "tvaṁ pātova paṭṭhāya na dissasi, kuhiṁ gatāsī"ti āha. Cutāmhi sāmīti. Kiṁ vadesīti. Evametaṁ sāmīti. Kuhiṁ nibbattāsīti. Sāvatthiyaṁ kulageheti. Kittakaṁ kālaṁ tattha ṭhitāsīti. Dasamāsaccayena mātu kucchito nikkhamitvā soḷasavassakāle parakulaṁ gantvā cattāro putte vijāyitvā dānādīni puññāni katvā tumhe patthetvā āgantvā tumhākameva santike nibbattāmhi sāmīti. Manussānaṁ kittakaṁ āyūti. Vassasatamattanti. Ettakamevāti. Āma sāmīti. Ettakaṁ āyuṁ gahetvā nibbattamanussā kiṁ nu kho suttapamattā kālaṁ atikkāmenti, udāhu dānādīni puññāni karontīti. Kiṁ vadetha sāmi, asaṅkhyeyyaṁ āyuṁ gahetvā nibbattā viya ajarāmarā viya ca niccaṁ pamattā manussāti. Mālabhārīdevaputtassa mahāsaṁvego udapādi "vassasatamattamāyuṁ gahetvā nibbattamanussā kira pamattā nipajjitvā niddāyanti, kadā nu kho dukkhā muccissantī"ti.

---

1. Abhinibbattatūti (Ka) 2. Paṭiyādeyyāsīti (Sī)

3. Abhi 1. 17; Abhi-Ṭṭha 1. 177 piṭṭhesu dissanti.

manussānaṁ pana vassasataṁ[1] Tāvatiṁsānaṁ devānaṁ eko rattindivo, tāya rattiyā tiṁsarattiyo māso, tena māsena dvādasamāsiko saṁvaccharo, tena saṁvaccharena dibbavassasahassaṁ āyuppamāṇaṁ, taṁ manussagaṇanāya tisso vassakoṭiyo, saṭṭhi ca vassasatasahassāni honti. Tasmā tassa devaputtassa ekadivasopi nātikkanto muhuttasadisova kālo ahosi. Evaṁ appāyukamanussānaṁ pamādo nāma ativiya ayuttoti.

Punadivase bhikkhū gāmaṁ paviṭṭhā āsanasālaṁ apaṭijaggitaṁ, āsanāni apaññattāni, pānīyaṁ anuṭṭhapitaṁ disvā "kahaṁ patipūjikā"ti āhaṁsu. Bhante kahaṁ tumhe taṁ dakkhissatha, hiyyo ayyesu bhuñjitvā gatesu sāyanhasamaye matāti. Taṁ sutvā puthujjanā bhikkhū tassā upakāraṁ sarantā assūni sandhāretuṁ nāsakkhiṁsu. Khīṇāsavānaṁ dhammasaṁvego udapādi. Te bhattakiccaṁ katvā vihāraṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā pucchiṁsu "bhante Patipūjikā nāma upāsikā uṭṭhāya samuṭṭhāya nānappakārāni puññāni katvā sāmikameva patthesi, sā idāni matā, kahaṁ nu kho nibbattā"ti. Attano sāmikasseva santike bhikkhaveti. Natthi bhante sāmikassa santiketi. Na sā bhikkhave etaṁ sāmikaṁ pattheti, Tāvatiṁsabhavane tassā Mālabhārīdevaputto nāma sāmiko, sā tassa pupphapilandhanaṭṭhānato cavitvā puna gantvā tasseva santike nibbattāti. Evaṁ kira bhanteti. Āma bhikkhaveti. Aho parittaṁ bhante sattānaṁ jīvitaṁ, pātova amhe parivisitvā sāyaṁ uppannabyādhinā matāti. Satthā "āma bhikkhave parittaṁ sattānaṁ jīvitaṁ nāma, teneva ime satte vatthukāmehi ceva kilesakāmehi ca atitte eva antako attano vase vattetvā kandante paridevante gahetvā gacchatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

48. "Pupphāni heva pacinantaṁ, byāsattamanasaṁ naraṁ.
Atittaṁyeva kāmesu, antako kurute vasan"ti.

Tattha **pupphāni heva pacinantan**ti pupphārāme mālākāro nānāpupphāni viya attabhāvapaṭibaddhāni ceva upakaraṇapaṭibaddhāni ca kāmaguṇapupphāni

1. Amhākaṁ pana vassasataṁ (Sī, Syā), amhākaṁ pana manussānaṁ vassasataṁ (Ka)

ocinantameva. **Byāsattamanasaṁ naran**ti asampattesu patthanāvasena, sampattesu gedhavasena vividhenākārena āsattacittaṁ. **Atittaṁyeva kāmesū**ti vatthukāmakilesakāmesu pariyesanenapi paṭilābhenapi paribhogenapi nidhānenapi atittaṁ eva samānaṁ. **Antako kurute vasan**ti maraṇasaṅkhāto antako kandantaṁ paridevantaṁ gahetvā gacchanto attano vasaṁ pāpetīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Patipūjikakumārivatthu catutthaṁ.

---

5. Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu

Yathāpi bhamaro pupphanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Macchariyakosiyaseṭṭhiṁ ārabbha kathesi. Tassa vatthu Rājagahe samuṭṭhitaṁ.

Rājagahanagarassa kira avidūre Sakkāraṁ[1] nāma nigamo ahosi. Tattheko Macchariyakosiyo nāma seṭṭhi asītikoṭivibhavo paṭivasati, so tiṇaggena telabindumpi paresaṁ na deti, na attanā paribhuñjati. Itissa taṁ vibhavajātaṁ neva puttadārādīnaṁ, na samaṇabrāhmaṇānaṁ atthaṁ anubhoti, rakkhasapariggahitā pokkharaṇī viya aparibhogaṁ tiṭṭhati. Satthā ekadivasaṁ paccūsasamaye mahākaruṇāsamāpattito vuṭṭhāya sakalalokadhātuyaṁ bodhaneyyabandhave olokento pañcacattālīsayojanamatthake vasantassa seṭṭhino sapajāpatikassa sotāpattiphalassa upanissayaṁ addasa. Tato purimadivase pana so rājānaṁ upaṭṭhātuṁ rājagehaṁ gantvā rājūpaṭṭhānaṁ katvā āgacchanto ekaṁ chātajjhattaṁ janapadamanussaṁ kummāsapūraṁ kapallakapūvaṁ[2] khādantaṁ disvā tattha pipāsaṁ uppādetvā attano gharaṁ gantvā cintesi "sacāhaṁ kapallakapūvaṁ khāditukāmomhīti vakkhāmi, bahū manussā mayā saddhiṁ khāditukāmā bhavissanti, evaṁ me bahūni tilataṇḍulasappiphāṇitādīni parikkhayaṁ gamissanti.

---

1. Sakkharaṁ (Sī), sakkaraṁ (Syā)   2. Kummāsapūvaṁ kapallapūvaṁ (Syā, Ka)

na kassaci kathessāmī”ti taṇhaṁ adhivāsento carati. So gacchante gacchante kāle uppaṇḍuppaṇḍukajāto dhamanisanthatagatto jāto. Tato taṇhaṁ adhivāsetuṁ asakkonto gabbhaṁ pavisitvā mañcake upagūhitvā nipajji. Evaṁ gatopi dhanahānibhayena na kassaci kiñci kathesi.

Atha naṁ bhariyā upasaṅkamitvā piṭṭhiṁ parimajjitvā “kiṁ te sāmi aphāsukaṁ jātan”ti pucchi. Na me kiñci aphāsukaṁ atthīti. Kiṁ nu kho te rājā kupitoti. Rājāpi me na kuppatīti. Atha kiṁ te puttadhītāhi vā dāsakammarādīhi vā kiñci amanāpaṁ kataṁ atthīti. Evarūpampi natthīti. Kismiñci pana te taṇhā atthīti. Evaṁ vuttepi dhanahānibhayena kiñci avatvā nissaddova nipajji, atha naṁ bhariyā “kathehi sāmi, kismiñci te taṇhā atthī”ti āha. So vacanaṁ parigilanto[1] viya “atthi me taṇhā”ti āha. Kiṁ taṇhā sāmīti. Kapallakapūvaṁ khāditukāmomhīti. Atha kimatthaṁ me na kathesi, kiṁ tvaṁ daliddosi, idāni sakalanigamavāsīnaṁ pahonake kapallakapūve pacissāmīti. Kiṁ te etehi, attano kammaṁ katvā khādissantīti. Tena hi ekaracchavāsīnaṁ pahonake pacissāmīti. Jānāmahaṁ tava mahaddhanabhāvanti. Imasmiṁ gehasāmante sabbesaṁ pahonakaṁ katvā pacāmīti. Jānāmahaṁ tava mahajjhāsayabhāvanti. Tena hi te puttadāramattasseva pahonakaṁ katvā pacāmīti. Kiṁ te etehīti. Kiṁ pana tuyhañca mayhañca pahonakaṁ katvā pacāmīti. Tvaṁ kiṁ karissāsīti. Tena hi ekakasseva te pahonakaṁ katvā pacāmīti. Imasmiṁ ṭhāne pacamāne bahū paccāsīsanti, sakalataṇḍule ṭhapetvā bhinnataṇḍule ca uddhanakapallāni ca ādāya thokaṁ khīrasappimadhuphāṇitañca gahetvā sattabhūmikassa pāsādassa uparimatalaṁ āruyha paca, tatthāhaṁ ekakova nisīditvā khādissāmīti. Sā “sādhū”ti paṭissuṇitvā gahetabbaṁ gāhāpetvā pāsādaṁ abhiruyha dāsiyo vissajjetvā seṭṭhiṁ pakkosāpesi, so ādito paṭṭhāya dvārāni pidahanto sabbadvāresu sūcighaṭikaṁ datvā sattamatalaṁ abhiruhitvā tatthapi dvāraṁ pidahitvā nisīdi. Bhariyāpissa uddhane aggiṁ jāletvā kapallaṁ āropetvā pūve pacituṁ ārabhi.

---

1. Tassā vacanaṁ parihāsanto (Ka)

Atha Satthā pātova Mahāmoggallānattheraṁ āmantesi "eso Moggallāna Rājagahassa avidūre Sakkāranigame Macchariyaseṭṭhi 'kapallakapūve khādissāmī'ti aññesaṁ dassanabhayena sattabhūmike pāsāde kapallakapūve pacāpeti, tvaṁ tattha gantvā seṭṭhiṁ dametvā nibbisevanaṁ katvā ubhopi jāyampatike pūve ca khīrasappimadhuphāṇitāni ca gāhāpetvā attano balena Jetavanaṁ ānehi, ajjāhaṁ pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ vihāre eva nisīdissāmi, pūveheva bhattakiccaṁ karissāmī"ti.

Thero "sādhu bhante"ti Satthu vacanaṁ sampaṭicchitvā tāvadeva iddhibalena taṁ nigamaṁ gantvā tassa pāsādassa sīhapañjaradvāre sunivattho supāruto ākāse eva maṇirūpakaṁ viya aṭṭhāsi. Mahāseṭṭhino theraṁ disvāva hadayamaṁsaṁ kampi. So ahaṁ evarūpānaṁyeva dassanabhayena imaṁ ṭhānamāgato, ayaṁ ca bhikkhu ā kāsenāgantvā vātapānadvāre ṭhitoti. So gahetabbagahaṇaṁ apassanto aggimhi pakkhittaloṇasakkharā viya dosena[1] taṭataṭāyanto evamāha "samaṇa ākāse ṭhatvāpi kiṁ labhissasi, ākāse apade padaṁ dassetvā caṅkamantopi neva labhissasī"ti. Thero tasmiṁ eva ṭhāne aparāparaṁ caṅkami. Seṭṭhi "caṅkamanto kiṁ labhissasi, ākāse pallaṅkena nisīdantopi na labhissasiyevā"ti āha. Thero pallaṅkaṁ ābhujitvā nisīdi. Atha naṁ "ākāse nisinno kiṁ labhissasi, āgantvā vātapānassa ummāre ṭhitopi na labhissasī"ti āha. Thero ummāre ṭhito. "Ummāre ṭhitopi kiṁ labhissasi, dhūmāyantopi[2] na labhissasi evā"ti āha. Theropi dhūmāyi. Sakalapāsādo ekadhūmo ahosi. Seṭṭhino akkhīnaṁ sūciyā vijjhanakālo viya ahosi, gehajjhāyanabhayena pana "tvaṁ pajjalantopi na labhissasī"ti avatvā "ayaṁ samaṇo suṭṭhu laggo, aladdhā na gamissati, ekamassa pūvaṁ dāpessāmī"ti bhariyaṁ āha "bhadde ekaṁ khuddakapūvaṁ pacitvā samaṇassa pūvaṁ datvā uyyojehi nan"ti. Sā thokaṁ eva piṭṭhaṁ kapallapātiyaṁ pakkhipi, mahāpūvo hutvā sakalapātiṁ pūretvā uddhumāto hutvā aṭṭhāsi.

Seṭṭhiṁ taṁ disvā "bahuṁ tayā piṭṭhaṁ gahitaṁ bhavissatī"ti sayameva dabbikaṇṇena thokaṁ piṭṭhaṁ gahetvā pakkhipi, pūvo purimapūvato mahantataro

---

1. Rosena (Sī) 2. Dhūpāyantopi (Sī)

jāto. Evaṁ yaṁ yaṁ pacati, so so mahantamahantova hoti. So nibbinno bhariyaṁ āha "bhadde imassa ekaṁ pūvaṁ dehī"ti. Tassā pacchito ekaṁ pūvaṁ gaṇhantiyā sabbe ekābaddhā allīyiṁsu. Sā seṭṭhiṁ āha "sāmi sabbe pūvā ekato laggā, visuṁ kātuṁ na sakkomī"ti. "Ahaṁ karissāmī"ti sopi kātuṁ nāsakkhi. Ubhopi janā koṭiyaṁ gahetvā kaḍḍhantāpi viyojetuṁ nāsakkhiṁsu eva. Athassa pūvehi saddhiṁ vāyamantasseva sarīrato sedā mucciṁsu, pipāsā upacchijji. Tato bhariyaṁ āha "bhadde na me pūvehi attho, pacchiyā saddhiṁyeva imassa dehī"ti. Sā pacchiṁ ādāya theraṁ upasaṅkamitvā adāsi. Thero ubhinnampi dhammaṁ desesi, tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇaṁ kathesi, "atthi dinnaṁ, atthi yiṭṭhan"ti dinnadānādīnaṁ phalaṁ gaganatale puṇṇacandaṁ viya dassesi.

Taṁ sutvā pasannacitto hutvā seṭṭhi "bhante āgantvā imasmiṁ pallaṅke nisīditvā paribhuñjathā"ti āha. Thero "mahāseṭṭhi Sammāsambuddho 'pūve khādissāmī'ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ vihāre nisinno, tumhākaṁ ruciyā sati ahaṁ vo nessāmi, seṭṭhibhariyaṁ pūve ca khīrādīni ca gaṇhāpetha, Satthu santikaṁ gamissāmā"ti āha. Kahaṁ pana bhante etarahi Satthāti. Ito pañcacattālīsayojanamatthake Jetavanavihāre mahāseṭṭhīti. Bhante kālaṁ anatikkamitvā ettakaṁ addhānaṁ kathaṁ gamissāmāti. Mahāseṭṭhi tumhākaṁ ruciyā sati ahaṁ vo attano iddhibalena nessāmi, tumhākaṁ pāsāde sopānasīsaṁ attano ṭhāne eva bhavissati, sopānapariyosānaṁ pana vo Jetavanadvārakoṭṭhake bhavissati, uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṁ otaraṇakālamatteneva Jetavanaṁ nessāmīti. So "sādhu bhante"ti sampaṭicchi.

Thero sopānasīsaṁ tattheva katvā "sopānapādamūlaṁ Jetavanadvārakoṭṭhake hotū"ti adhiṭṭhāsi. Tatheva ahosi. Iti thero seṭṭhiṁ ca seṭṭhibhariyañca uparipāsādā heṭṭhāpāsādaṁ otaraṇakālato khippataraṁ Jetavanaṁ sampāpesi. Te ubhopi Satthāraṁ upasaṅkamitvā kālaṁ ārocesuṁ. Satthā bhattaggaṁ pavisitvā paññattavarabuddhāsane nisīdi saddhiṁ bhikkhusaṁghena. Mahāseṭṭhi Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dakkhiṇodakaṁ adāsi. Bhariyāpissa Tathāgatassa patte pūvaṁ patiṭṭhāpesi. Satthā

attano yāpanamattaṁ, gaṇhi, pañcasatā bhikkhūpi yāpanamattaṁ gaṇhiṁsu. Seṭṭhi khīrasappimadhusakkharādīni dadamāno na khayaṁ agamāsi. Satthā pañjahi bhikkhusatehi saddhiṁ bhattakiccaṁ niṭṭhāpesi. Mahāseṭṭhipi saddhiṁ bhariyāya yāvadatthaṁ khādi. Pūvānaṁ pariyosānameva na paññāyati. Sakalavihāre bhikkhūnañca vighāsādānañca dinnesupi pariyanto na paññāyateva. "Bhante pūvā parikkhayaṁ na gacchantī"ti Bhagavato ārocesuṁ. Tena hi Jetavanadvārakoṭṭhake chaḍḍethāti. Atha ne dvārakoṭṭhakassa avidūre pabbhāraṭṭhāne chaḍḍayiṁsu. Yāvajjatanāpi[1] taṁ ṭhānaṁ **kapallakapūvapabbhāran**teva paññāyati. Mahāseṭṭhi saha bhariyāya Bhagavantaṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Bhagavā anumodanamakāsi. Anumodanāvasāne ubhopi sotāpattiphale patiṭṭhāya Satthāraṁ vanditvā dvārakoṭṭhake sopānaṁ āruyha attano pāsādeyeva patiṭṭhahiṁsu.

Tato paṭṭhāya seṭṭhi asītikoṭidhanaṁ Buddhasāsaneyeva vikkiri. Punadivase sāyanhasamaye dhammasabhāyaṁ sannisinnā bhikkhū "passathāvuso Mahāmoggallānattherassa ānubhāvaṁ, anupahacca nāma saddhaṁ, anupahacca bhoge Macchariyaseṭṭhiṁ muhutteneva dametvā nibbisevanaṁ katvā pūve gāhāpetvā Jetavanaṁ ānetvā Satthu sammukhaṁ katvā sotāpattiphale patiṭṭhāpesi, aho mahānubhāvo thero"ti therassa guṇaṁ kathentā nisīdiṁsu. Satthā dibbāya sotadhātuyā kathaṁ sutvā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave kuladamakena nāma bhikkhunā anupahacca saddhaṁ, anupahacca bhoge, kulaṁ akilametvā aviheṭhetvā pupphato reṇuṁ gaṇhantena bhamarena viya upasaṅkamitvā Buddhaguṇaṁ jānāpetabbaṁ, tādiso mama putto Moggallāno"ti theraṁ pasaṁsitvā imaṁ gāthamāha—

49. "Yathāpi bhamaro pupphaṁ, vaṇṇagandhamaheṭhayaṁ.
Paleti rasamādāya, evaṁ gāme Munī care"ti.

Tattha **bhamaro**ti yā kāci madhukarajāti. **Pupphan**ti pupphārāme caranto pupphañca vaṇṇañca gandhañca aheṭhayanto avināsento vicaratīti attho. **Paletī**ti evaṁ caritvā yāvadatthaṁ rasaṁ pivitvā aparampi madhukaraṇatthāya

1. Ajjāpi (Sī, Syā)

ādāya paleti, so evaṁ vanagahanaṁ ajjhogāhetvā ekasmiṁ rukkhasusire taṁ rajamissakaṁ rasaṁ ṭhapetvā anupubbena madhurarasaṁ madhuṁ karoti, na tassa pupphārāme vicaritapaccayā pupphaṁ vā vaṇṇagandhaṁ vāssa vigacchati, atha kho sabbaṁ pākatikameva hoti. **Evaṁ gāme Munī care**ti evaṁ sekhāsekhabhedo[1] anāgāriyamuni kulapaṭipāṭiyā gāme bhikkhaṁ gaṇhanto vicaratīti attho. Na hi tassa gāme caraṇapaccayā kulānaṁ saddhāhāni vā bhogahāni vā honti. Saddhāpi bhogāpi pākatikāva honti. Evaṁ caritvā ca pana nikkhamitvā sekhamuni tāva bahigāme udakaphāsukaṭṭhāne saṁghāṭiṁ paññāpetvā nisinno akkhabhañjanavaṇapaṭicchādanaputtamaṁsūpamādivasena paccavekkhanto piṇḍapātaṁ paribhuñjitvā tathārūpaṁ vanasaṇḍaṁ anupavisitvā ajjhattikakammaṭṭhānaṁ sammasanto cattāro magge, cattāri ca sāmaññaphalāni hatthagatāneva karoti. Asekhamuni pana diṭṭhidhammasukhavihāramanuyuñjati. Ayamassa bhamarena saddhiṁ madhukaraṇasarikkhatā veditabbā. Idha pana khīṇāsavova adhippeto.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ vatvā uttaripi therassa guṇaṁ pakāsetuṁ "na bhikkhave idāneva Moggallānena Macchariyaseṭṭhi damito, pubbepi naṁ dametvā kammaphalasambandhaṁ jānāpesi evā"ti vatvā imamatthaṁ pakāsento atītaṁ āharitvā—

"Ubho khañjā ubho kuṇī, ubho visamacakkhukā.
Ubhinnaṁ piḷakā jātā, nāhaṁ passāmi Illisan"ti—

Imaṁ **Illisajātakaṁ**[2] kathesīti.

Macchariyakosiyaseṭṭhivatthu pañcamaṁ.

---

6. Pāveyyakājīvakavatthu

Na paresaṁ vilomānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Pāveyyaṁ[3] nāma ājīvakaṁ ārabbha kathesi.

---

1. Sekhāsekhasaṅkhāto (Ka) 2. Khu 5. 18 piṭṭhe. 3. Pāṭhikaṁ (Sī), pāṭikaṁ (Syā)

Sāvatthiyaṁ kirekā gahapatānī puttaṭṭhāne ṭhapetvā Pāveyyaṁ nāma ājīvakaṁ paṭijaggi. Tassānantaragharesu manussā Satthu dhammadesanaṁ sutvā āgantvā "aho acchariyā Buddhānaṁ dhammadesanā"ti nānappakārehi Buddhaguṇe vaṇṇenti. Sā Buddhānaṁ guṇakathaṁ sutvā vihāraṁ gantvā dhammaṁ sotukāmā ājīvakassa etamatthaṁ kathetvā "gacchissāmi ahaṁ Buddhasantikaṁ ayyā"ti āha. So "mā gacchāhī"ti nivāretvā taṁ punappunaṁ yācamānampi nivāresi eva. Sā "ayaṁ mama vihāraṁ gantvā dhammaṁ sotuṁ na deti, Satthāraṁ nimantetvā idheva dhammaṁ suṇissāmī"ti sāyanhasamaye puttaṁ pakkositvā "gaccha tāta, svātanāya Satthāraṁ nimantehīti pesesi. So gacchanto paṭhamataraṁ ājīvakassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā taṁ vanditvā nisīdi. Atha naṁ so "kahaṁgacchasī"ti āha. "Mātu vacanena Satthāraṁ nimantetuṁ gacchāmī"ti āha. Mā tassa santikaṁ gacchāhī"ti. Alaṁ ayya, mama mātu bhāyāmi, gacchissāmahanti. Etassa katasakkāraṁ ubhopi khādissāma, mā gacchāhīti.
Alaṁ ayya, mātā me tajjessatīti. Tena hi gaccha, gantvā pana nimantetvā "amhākaṁ gehaṁ asukaṭṭhāne vā asukavīthiyaṁ vā asukamaggena vā gantabban"ti mā ācikkhi. Santike ṭhito viya aññena maggena gacchanto viya palāyitvā ehīti. So ājīvakassa vacanaṁ sutvā Satthu santikaṁ gantvā nimantetvā ājīvakena vuttaniyāmeneva sabbaṁ katvā tassa santikaṁ gantvā "kiṁ te katan"ti puṭṭho "sabbaṁ kataṁ ayyā"ti āha. "Bhaddakaṁ te kataṁ, tassa sakkāraṁ ubhopi khādissāmā"ti vatvā punadivase ājīvako pātova taṁ gehaṁ agamāsi. Taṁ gahetvā pacchāgabbhe nisīdāpetuṁ.

Paṭivissakamanussā taṁ gehaṁ allagomayena upalimpitvā lājapañcamāni pupphāni vikiritvā Satthu nisīdanatthāya mahārahaṁ āsanaṁ paññāpesuṁ. Buddhehi saddhiṁ aparicitamanussā hi āsanapaññattiṁ na jānanti, Buddhānañca maggadesakena kiccaṁ nāma natthi, bodhimūle dasasahassilokadhātuṁ kampetvā sambodhiṁ pattadivaseyeva hi nesaṁ "ayaṁ maggo nirayaṁ gacchati, ayaṁ tiracchānayoniṁ, ayaṁ pettivisayaṁ, ayaṁ manussalokaṁ, ayaṁ devalokaṁ, ayaṁ amatamahānibbānan"ti sabbe maggā āvibhūtā. Gāmanigamādīnaṁ pana magge vattabbameva natthi. Tasmā Satthā pātova pattacīvaramādāya mahā-upāsikāya gehadvāraṁ gato. Sā gehā nikkhamitvā

Satthāraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā antonivesanaṁ pavesetvā āsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṁ datvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisi. Upāsikā katabhattakiccassa Satthuno anumodanaṁ kāretukāmā pattaṁ gaṇhi. Satthā madhurassarena anumodanadhammakathaṁ ārabhi. Upāsikā "sādhu sādhū"ti sādhukāraṁ dadamānā dhammaṁ suṇi. Ājīva kopi pacchāgabbhe nisinnova tassā sādhukāraṁ datvā dhammaṁ suṇantiyā saddaṁ sutvā sandhāretuṁ nāsakkhi. "Na idānesā mayhan"ti nikkhamitvā "naṭṭhā'si kāḷakaṇṇi, etassa evaṁ sakkāraṁ karotī"ti nānappakārena upāsikañca Satthārañca akkosanto palāyi. Upāsikā tassa kathāya lajjitā aññathattaṁ gataṁ cittaṁ desanānusārena ñāṇaṁ pesetuṁ nāsakkhi. Atha naṁ Satthā kiṁ upāsike cittaṁ desanānugataṁ kātuṁ na sakkosīti. Bhante etassa me kathāya cittaṁ aññathattaṁ upagatanti. Satthā "evarūpassa visabhāgajanassa kathitaṁ kathaṁ nāma āvajjituṁ na vaṭṭati, evarūpaṁ asamannāharitvā attano katākatameva oloketuṁ vaṭṭatī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

50. "Na paresaṁ vilomāni, na paresaṁ katākataṁ.
Attanova avekkheyya, katāni akatāni cā"ti.

Tattha **na paresaṁvilomānī**ti paresaṁ vilomāni pharusāni mammacchedakavacanāni[1] na manasikātabbāni. **Na paresaṁ katākatan**ti "asuko upāsako assaddho appasanno, nāpissa gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādipaccayadānaṁ etassa atthi, tathā asukā upāsikā assaddhā appasannā, nāpissā gehe kaṭacchubhikkhādīni diyyanti, na salākabhattādīni, na cīvarādipaccayadānaṁ etissā atthi, tathā asuko bhikkhu assaddho appasanno, nāpi upajjhāyavattaṁ karoti, na ācariyavattaṁ, na āgantukavattaṁ, na gamikavattaṁ, na cetiyaṅgaṇavattaṁ, na uposathāgāravattaṁ, na bhojanasālāvattaṁ, na jantāgharavattādīni, nāpissa kiñci dhutaṅgaṁ atthi, na bhāvanārāmatāya ussāhamattampī"ti evaṁ paresaṁ katākataṁ nāma na oloketabbaṁ. **Attanova avekkheyyā**ti "kathaṁ bhūtassa me rattindivā vītivattantīti pabbajitena abhiṇhaṁ paccavekkhitabban"ti[2] imaṁ ovādaṁ anussaranto saddhāpabbajito kulaputto "kiṁ nu kho ahaṁ

1. Maccheravacanāni (Ka) 2. Aṁ 3. 325 piṭṭhe.

‘Aniccaṁ dukkhaṁ anattā’ti tilakkhaṇaṁ āropetvā yoge kammaṁ[1] kātuṁ sakkhiṁ, nāsakkhin”ti evaṁ attano katākatāni olokeyyāti.

Desanāvasāne sā upāsikā sotāpattiphale patiṭṭhitā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Pāveyyakājīvakavatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Chattapāṇi-upāsakavatthu

Yathāpi ruciraṁ pupphanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Chattapāṇi-upāsakaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ hi Chattapāṇi nāma upāsako tipiṭakadharo anagāmī, so pātova uposathiko hutvā Satthu upaṭṭhānaṁ agamāsi. Anāgāmi-ariyasāvakānaṁ hi samādānavasena uposathakammaṁ nāma natthi, maggeneva tesaṁ brahmacariyañca ekabhattikañca āgataṁ. Tenevāha “ghaṭikāro kho mahārāja kumbhakāro ekabhattiko brahmacārī sīlavā kalyāṇadhammo”ti[2]. Evaṁ anāgāmino pakatiyāva ekabhattikā ca brahmacārino ca honti. Sopi tatheva uposathiko hutvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā dhammakathaṁ suṇanto nisīdi. Tasmiṁ samaye rājā pasenadi Kosalo Satthu upaṭṭhānaṁ agamāsi. Chattapāṇi upāsako taṁ āgacchantaṁ disvā “uṭṭhātabbaṁ nu kho, no”ti cintetvā “ahaṁ aggarājassa santike nisinno, tassa me padesarājānaṁ disvā uṭṭhātuṁ na yuttaṁ, rājā kho pana me anuṭṭhahantassa kujjhissati etasmiṁ kujjhantepi neva uṭṭhahissāmi. Rājānaṁ disvā uṭṭhahantena hi rājā garukato hoti, no Satthā, tasmā neva uṭṭhahissāmī”ti na uṭṭhahi. Paṇḍitapurisā nāma garutarānaṁ santike nisīditvā anuṭṭhahantaṁ disvā na kujjhanti. Rājā pana taṁ anuṭṭhahantaṁ disvā kupitamānaso Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthā kupitabhāvaṁ ñatvā “mahārāja ayaṁ Chattapāṇi upāsako paṇḍito diṭṭhadhammo tipiṭakadharo atthānatthakusalo”ti upāsakassa guṇaṁ kathesi. Rañño tassa guṇakathaṁ suṇantasseva cittaṁ mudukaṁ jātaṁ.

---

1. Yogakkhemaṁ (Syā, Ka)
2. Ma 2. 241 piṭṭhe.

Athekadivasaṁ rājā uparipāsāde ṭhito Chattapāṇiṁ upāsakaṁ katabhattakiccaṁ chattamādāya upāhanamāruyha rājaṅgaṇena gacchantaṁ disvā pakkosāpesi. So chattupāhanaṁ apanetvā rājānamupasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ rājā āha "bho upāsaka kinte chattupāhanaṁ apanītan"ti. "Rājā pakkosatī"ti sutvā apanetvā āgatomhīti. Ajja amhākaṁ rājabhāvo tumhehi ñāto bhavissatīti. Sadāpi mayaṁ deva tumhākaṁ rājabhāvaṁ jānāmāti. Yadi evaṁ kasmā purimadivase Satthu santike nisinno maṁ disvā na uṭṭhahīti. Mahārāja ahaṁ aggarājassa santike nisinno, padesarājānaṁ disvā uṭṭhahanto Satthari agāravaṁ pavedeyyaṁ, tasmā na uṭṭhahinti. Hotu bho, tiṭṭhatetaṁ. Tumhe kira diṭṭhadhammikasamparāyikānaṁ atthānatthānaṁ kusalā tipiṭakadharā amhākaṁ antepure dhammaṁ vācethāti. Na sakkomi devāti. Kiṁ kāraṇāti. Rājagehaṁ nāma mahāsāvajjaṁ, duyuttasuyuttakāni garukānettha devāti. Mā evaṁ vadetha, "purimadivase maṁ disvā na uṭṭhitomhī"ti mā kukkuccaṁ karothāti. Deva gihīnaṁ vicaraṇaṭṭhānaṁ nāma mahāsāvajjaṁ, ekaṁ pabbajitaṁ pakkosāpetvā dhammaṁ vācāpethāti. Rājā "sādhu bho, gacchatha tumhe"ti taṁ uyyojetvā Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ yāci "bhante Mallikā ca devī Vāsabhakhattiyā ca dhammaṁ pariyāpuṇissāmāti vadanti, pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nibaddhaṁ mama gehaṁ gantvā tāsaṁ dhammaṁ uddisathā"ti. Buddhānaṁ nibaddhaṁ ekaṭṭhānagamanaṁ nāma natthi mahārājāti. Tena hi bhante aññaṁ ekaṁ bhikkhuṁ dethāti. Satthā Ānandattherassa bhāramakāsi. Thero nibaddhaṁ gantvā tāsaṁ uddesaṁ uddisati. Tāsu Mallikā sakkaccaṁ gahetvā sajjhāyitvā uddesaṁ paṭicchāpesi. Vāsabhakhattiyā pana neva sakkaccaṁ gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesaṁ paṭicchāpetuṁ sakkoti.

Athekadivasaṁ Satthā theraṁ pucchi "kimānanda upāsikā dhammaṁ pariyāpuṇantī"ti. Āma bhanteti. Kā sakkaccaṁ gaṇhātīti. Mallikā bhante sakkaccaṁ gaṇhāti, sakkaccaṁ sajjhāyati, sakkaccaṁ uddesaṁ paṭicchāpetuṁ sakkoti. Tumhākaṁ pana ñātidhītā neva sakkaccaṁ gaṇhāti, na sajjhāyati, na uddesaṁ paṭicchāpetuṁ sakkotīti. Satthā therassa vacanaṁ sutvā "Ānanda mayā kathitadhammo nāma sakkaccamasuṇantassa aggaṇhantassa asajjhāyantassa adesentassa vaṇṇasampannaṁ agandhakapupphaṁ viya aphalo hoti, sakkaccaṁ

pana savanādīni karontassa mahapphalo hoti mahānisaṁso”ti vatvā imā dve gāthā abhāsi—

51. “Yathāpi ruciraṁ pupphaṁ, vaṇṇavantaṁ agandhakaṁ.
Evaṁ subhāsitā vācā, aphalā hoti akubbato.

52. Yathāpi ruciraṁ pupphaṁ, vaṇṇavantaṁ sagandhakaṁ.
Evaṁ subhāsisā vācā, saphalā hoti kubbato”ti[1].

Tattha **ruciran**ti sobhanaṁ. **Vaṇṇavantan**ti vaṇṇasaṇṭhānasampannaṁ, **agandhakan**ti gandhavirahitaṁ pālibhaddakagirikaṇṇikajayasumanādibhedaṁ. **Evaṁ subhāsitā vācā**ti subhāsitā vācā nāma tepiṭakaṁ Buddhavacanaṁ, taṁ vaṇṇasaṇṭhānasampannaṁ agandhakapupphasadisaṁ. Yathā pana agandhakapupphaṁ yo naṁ dhāreti, tassa sarīre gandhaṁ na pharati, evaṁ etampi yo naṁ sakkaccaṁ savanādīhi na samācarati, tassa sakkaccaṁ asamācarantassa yaṁ tattha kattabbaṁ, taṁ akubbato sutagandhañca[2] vācāgandhañca[3] paṭipattigandhañca na āvahati aphalā hoti. Tena vuttaṁ “evaṁ subhāsitā vācā, aphalā hoti akubbato”ti. **Sagandhakan**ti campakanīluppalādibhedaṁ. **Evan**ti yathā taṁ pupphaṁ dhārentassa sarīre gandho pharati, evaṁ Tepiṭakabuddhavacanasaṅkhātā subhāsitā vācāpi. **Kubbato**ti[1] yo sakkaccaṁ savanādīhi tattha kattabbaṁ karoti, sā assa puggalassa saphalā hoti, sutagandhavācāgandhapaṭipattigandhānaṁ āvahanato mahapphalā hoti, mahānisaṁsāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Chattapāṇi-upāsakavatthu sattamaṁ.

8. Visākhāvatthu

Yathāpi puppharāsimhāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ upanisssāya Pubbārāme viharanto Visākhaṁ upāsikaṁ ārabbha kathesi.

1. Pakubbatoti (Sī), sukubbatoti (Syā), sakubbatoti (Ka)
2. Sutagandhaṁ (Sī)
3. Cāgagandhañca (Sī), dhāraṇagandhañca (Syā)

Sā kira Aṅgaraṭṭhe Bhaddiyanagare Meṇḍakaseṭṭhiputtassa Dhanañcayaseṭṭhino aggamahesiyā Sumanadeviyā kucchismiṁ nibbatti, tassā sattavassikakāle Satthā selabrāhmaṇādīnaṁ bodhaneyyabandhavānaṁ upanissayasampadaṁ disvā mahābhikkhusaṁghaparivāro cārikaṁ caramāno taṁ nagaraṁ pāpuṇi.

Tasmiṁ ca samaye Meṇḍako gahapati tasmiṁ nagare pañcannaṁ mahāpuññānaṁ jeṭṭhako hutvā seṭṭhiṭṭhānaṁ karoti[1]. **Pañca mahāpuññā** nāma Meṇḍako seṭṭhi, Candapadumā nāma tasseva jeṭṭhakabhariyā, tasseva jeṭṭhakaputto Dhanañcayo nāma, tassa bhariyā Sumanadevī nāma, Meṇḍakaseṭṭhino dāso Puṇṇo nāmāti. Na kevalañca Meṇḍakaseṭṭhiyeva, Bimbisārarañño pana vijite **pañca amitabhogā** nāma ahesuṁ Jotiko Jaṭilo Meṇḍako Puṇṇako Kākavaliyoti. Tesu ayaṁ Meṇḍakaseṭṭhi Dasabalassa attano nagaraṁ sampattabhāvaṁ ñatvā puttassa Dhanañcayaseṭṭhino dhītaraṁ Visākhaṁ dārikaṁ pakkosāpetvā āha "amma tuyhampi maṅgalaṁ, amhākampi maṅgalaṁ, tava parivārehi pañcahi dārikāsatehi saddhiṁ pañca rathasatāni āruyha pañcahi dāsisatehi parivutā Dasabalassa paccuggamanaṁ karohī"ti. Sā "sādhū"ti paṭissuṇitvā tathā akāsi. Kāraṇākāraṇesu pana kusalattā yāvatikā yānassa bhūmi, yānena gantvā yānā paccorohitvā pattikāva Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Athassā cariyāvasena[2] Satthā dhammaṁ desesi. Sā desanāvasāne pañcahi dārikāsatehi saddhiṁ sotāpattiphale patiṭṭhahi. Meṇḍakaseṭṭhipi kho Satthāramupasaṅkamitvā dhammakathaṁ sutvā sotāpattiphale patiṭṭhāya svātanāya nimantetvā punadivase attano nivesane paṇītena khādanīyena bhojanīyena Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā eteneva upāyena aḍḍhamāsaṁ[3] mahādānamadāsi. Satthā Bhaddiyanagare yathābhirantaṁ viharitvā pakkāmi.

Tena kho pana samayena Bimbisāro ca pasenadi Kosalo ca aññamaññaṁ bhaginipatikā honti. Athekadivasaṁ Kosalarājā cintesi "Bimbisārassa vijite pañca amitabhogā mahāpuññā vasanti, mayhaṁ vijite ekopi tādiso natthi, yaṁnūnāhaṁ Bimbisārassa santikaṁ gantvā ekaṁ mahāpuññaṁ yāceyyan"ti. So tattha gantvā raññā katapaṭisanthāro "kiṁkāraṇā

---

1. Kāreti (Syā, Ka) 2. Pubbacariyavasena (Ka) 3. Aṭṭhamāsaṁ (Sī)

āgatosī”ti puṭṭho “tumhākaṁ vijite pañca amitabhogā mahāpuññā vasanti, tato ekaṁ gahetvā gamissāmīti āgatomhi, tesu me ekaṁ dethā”ti āha. “Mahākulāni amhehi cāletuṁ na sakkā”ti āha. “Ahaṁ aladdhā na gamissāmī”ti āha. Rājā amaccehi saddhiṁ mantetvā “jotikādīnaṁ mahākulānaṁ cālanaṁ nāma mahāpathaviyā cālanasadisaṁ, Meṇḍakamahāseṭṭhissa putto Dhanañcayaseṭṭhi nāma atthi, tena saddhiṁ mantetvā paṭivacanaṁ te dassāmī”ti vatvā taṁ pakkosāpetvā tāta Kosalarājā “ekaṁ dhanaseṭṭhiṁ gahetvā gamissāmī”ti vadati, tvaṁ tena saddhiṁ gacchāhīti. Tumhesu pahiṇantesu gamissāmi devāti. Tena hi parivacchaṁ[1] katvā gaccha tātāti. So attano kattabbayuttakamakāsi. Rājāpissa mahantaṁ sakkāraṁ katvā “imaṁ ādāya gacchathā”ti Pasenadirājānaṁ uyyojesi. So taṁ ādāya sabbattha ekarattivāsena gacchanto ekaṁ phāsukaṭṭhānaṁ patvā nivāsaṁ gaṇhi. Atha naṁ Dhanañcayaseṭṭhi pucchi “idaṁ kassa vijitan”ti. Mayhaṁ seṭṭhīti. Kīva dūro ito Sāvatthīti. Sattayojanamatthaketi[2]. Antonagaraṁ sambādhaṁ, amhākaṁ parijano mahanto, sace rocetha, idheva vaseyyāma devāti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tasmiṁ ṭhāne nagaraṁ māpetvā tassa datvā agamāsi. Tasmiṁ padese sayaṁ[3] vasanaṭṭhānassa gahitattā nagarassa Sāketantveva nāmaṁ ahosi.

Sāvatthiyampi kho Migāraseṭṭhino putto Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma vayappatto ahosi. Atha naṁ mātāpitaro vadiṁsu “tāta tava ruccanaṭṭhāne ekaṁ dārikaṁ upadhārehī”ti. Mayhaṁ evarūpāya bhariyāya[4] kiccaṁ natthīti. Putta mā evaṁ kari, kulaṁ nāma aputtakaṁ na tiṭṭhatīti. So punappunaṁ vuccamāno “tena hi pañcakalyāṇasamannāgataṁ dārikaṁ labhamāno tumhākaṁ vacanaṁ karissāmī”ti āha. Kāni panetāni **pañca kalyāṇāni** nāma tātāti. Kesakalyāṇaṁ maṁsakalyāṇaṁ aṭṭhikalyāṇaṁ chavikalyāṇaṁ vayakalyāṇanti. Mahāpuññāya hi itthiyā kesā morakalāpasadisā hutvā muñcitvā vissaṭṭhā nivāsanantaṁ paharitvā nivattitvā uddhaggā tiṭṭhanti, idaṁ **kesakalyāṇaṁ** nāma, dantāvaraṇaṁ bimbaphalasadisaṁ vaṇṇasampannaṁ samaṁ suphusitaṁ

---

1. Parisajjaṁ (Ka)
2. Chayojanamatthaketi (Ka) Aṁ-Ṭṭha 1. 312 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
3. Sāyaṁ (Sī, Syā)
4. Jaṭāya (Sī), jāyāya (Ka)

hoti, idaṁ **maṁsakalyāṇaṁ** nāma, dantā sukkā samā aviraḷā ussāpetvā ṭhapitavajirapanti viya samacchinnasaṅkhapanti viya ca sobhanti, idaṁ **aṭṭhikalyāṇaṁ** nāma, kāḷiyā cuṇṇakādīhi[1] avilitto eva chavivaṇṇo siniddho nīluppaladāmasadiso hoti, odātāya ca kaṇikārapupphadāmasadiso hoti, idaṁ **chavikalyāṇaṁ** nāma, dasakkhattuṁ vijātāpi kho pana sakiṁ vijātā viya avigatayobbanāyeva hoti, idaṁ **vayakalyāṇaṁ** nāma hoti. Athassa mātāpitaro aṭṭhuttarasatabrāhmaṇe nimantetvā bhojetvā "pañcakalyāṇasamannāgatā itthiyo nāma hontī"ti pucchiṁsu. Āma hontīti. "Tena hi evarūpaṁ dārikaṁ pariyesituṁ aṭṭha janā gacchantū"ti bahuṁ dhanaṁ datvā "āgatakāle vo kattabbaṁ jānissāma, gacchatha, evarūpaṁ dārikaṁ pariyesatha, diṭṭhakāle ca imaṁ pilandhanaṁ dadeyyāthā"ti satasahassagghanikaṁ suvaṇṇamālaṁ datvā uyyojesuṁ.

Te mahantamahantāni nagarāni gantvā pariyesamānā pañcakalyāṇasamannāgataṁ dārikaṁ adisvā nivattitvā āgacchantā vivaṭanakkhattadivase Sāketaṁ anuppattā "ajja amhākaṁ kammaṁ nipphajjissatī"ti cintayiṁsu. Tasmiṁ pana nagare anusaṁvaccharaṁ vivaṭanakkhattaṁ nāma hoti. Tadā bahi anikkhamanakulānipi parivārena saddhiṁ gehā nikkhamitvā appaṭicchannena sarīrena padasāva nadītīraṁ gacchanti. Tasmiṁ divase khattiyamahāsālādīnaṁ puttāpi "attano samānajātikaṁ manāpaṁ kuladārikaṁ disvā mālāguḷena parikkhipissāmā"ti taṁ taṁ maggaṁ nissāya tiṭṭhanti. Tepi kho brāhmaṇā nadītīre ekaṁ sālaṁ pavisitvā aṭṭhaṁsu. Tasmiṁ khaṇe Visākhā pannarasasoḷasavassuddesikā hutvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā pañcahi kumārikāsatehi parivutā "nadiṁ gantvā nhāyissāmī"ti taṁ padesaṁ pattā, atha kho megho uṭṭhahitvā pāvassi. Pañcasatā kumārikāyo vegena gantvā sālaṁ pavisiṁsu. Brāhmaṇā olokentā tāsu ekampi pañcakalyāṇasamannāgataṁ na passiṁsu. Atha Visākhā pakatigamaneneva sālaṁ pāvisi. Vatthābharaṇāni temiṁsu. Brāhmaṇā tassā cattāri kalyāṇāni disvā dante passitukāmā "alasajātikā amhākaṁ dhītā, etissā sāmiko kañcikamattampi na labhissati maññe"ti aññamaññaṁ kathayiṁsu. Atha

1. Vaṇṇakādīhi (Sī, Ka)

ne Visākhā āha "kaṁ vadetha tumhe"ti. Taṁ kathema ammāti. Madhurā hi tassā saddo kaṁsatāḷasaro viya niccharati. Atha ne puna madhurasaddena "kiṁ kāraṇā bhaṇathā"ti pucchi. Tava parivāritthiyo vatthālaṅkāre atemetvā vegena sālaṁ paviṭṭhā, tuyhaṁ ettakaṁ ṭhānaṁ vegena āgamanamattampi natthi, vatthābharaṇāni temetvā āgatāsi, tasmā kathema ammāti.

Tātā evaṁ mā vadetha, ahaṁ etāhi balavatarā, kāraṇaṁ pana sallakkhetvā javena nāgatāmhīti. Kiṁ ammāti. Tātā cattāro janā javamānā na sobhanti, aparampi kāraṇaṁ atthīti. Katame cattāro janā javamānā na sobhanti ammāti. Tātā **abhisittarājā** tāva sabbābharaṇapaṭimaṇḍito kacchaṁ bandhitvā rājaṅgaṇe javamāno na sobhati, "kiṁ ayaṁ rājā gahapatiko viya dhāvatī"ti aññadatthu garahaṁ labhati, saṇikaṁ gacchantova sobhati. Rañño **maṅgalahatthī**pi alaṅkato javamāno na sobhati, vāraṇalīḷāya gacchantova sobhati. **Pabbajito** javamāno na sobhati, "kiṁ ayaṁ samaṇo gihī viya dhāvatī"ti kevalaṁ garahameva labhati, samitagamanena[1] pana sobhati. **Itthī** javamānā na sobhati, "kiṁ esā itthī puriso viya dhāvatī"ti garahitabbāva hoti, ime cattāro janā javamānā na sobhanti tātāti. Katamaṁ pana aparaṁ kāraṇaṁ ammāti. Tātā mātāpitaro nāma dhītaraṁ aṅgapaccaṅgāni saṇṭhāpetvā posenti. Mayaṁ hi vikkiṇeyyabhaṇḍaṁ nāma, amhe parakulapesanatthāya posenti. Sace javamānānaṁ nivatthadussakaṇṇe vā[2] akkamitvā bhūmiyaṁ vā pakkhalitvā patitakāle hattho vā pādo vā bhijjeyya, kulasseva bhāro bhaveyya, pasādhanabhaṇḍaṁ pana me temetvā sussissati. Imaṁ kāraṇaṁ sallakkhetvā na dhāvitāmhi tātāti.

Brāhmaṇā tassā kathanakāle dantasampattiṁ disvā "evarūpā no dantasampatti na diṭṭhapubbā"ti tassā sādhukāraṁ datvā "amma tuyhamevesā anucchavikā"ti vatvā taṁ suvaṇṇamālaṁ pilandhayiṁsu[3]. Atha ne pucchi "kataranagarato āgatā'ttha tātā"ti. Sāvatthito ammāti. Seṭṭhikulaṁ kataraṁ nāmāti. Migāraseṭṭhi nāma ammāti. Ayyaputto

1. Mitagamanena (Sī) 2. Dasākaṇṇe vā (Sī) 3. Pilandhāpesuṁ (Ka)

ko nāmāti. Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma ammāti. Sā "samānajātikaṁ no kulan"ti adhivāsetvā pitu sāsanaṁ pahiṇi "amhākaṁ rathaṁ pesetū"ti. Kiñcāpi hi sā āgamanakāle padasā āgatā, suvaṇṇamālāya pana pilandhanakālato paṭṭhāya tathā gantuṁ na labhati, issaradārikā rathādīhi gacchanti, itarā pakatiyānakaṁ vā abhiruhanti, chattaṁ vā tālapaṇṇaṁ vā upari karonti, tasmimpi asati nivatthasāṭakassa dasantaṁ ukkhipitvā aṁse khipantā gacchanti eva. Tassā pana pitā pañca rathasatāni pesesi. Sā saparivārā rathaṁ āruyha gatā. Brāhmaṇāpi ekatova agamaṁsu. Atha ne seṭṭhi pucchi "kuto āgatātthā"ti. Sāvatthito mahāseṭṭhīti. Seṭṭhi kataro nāmāti. Migāraseṭṭhi nāmāti. Putto ko nāmāti. Puṇṇavaḍḍhanakumāro nāma mahāseṭṭhīti. Dhanaṁ kittakanti. Cattālīsakoṭiyo mahāseṭṭhīti. "Dhanaṁ tāva amhākaṁ dhanaṁ upādāya kākaṇikamattaṁ, dārikāya pana ārakkhamattāya[1] laddhakālato paṭṭhāya kiṁ aññena kāraṇenā"ti adhivāsesi. So tesaṁ sakkāraṁ katvā ekāhadvīhaṁ vasāpetvā uyyojesi.

Te Sāvatthiṁ gantvā Migāraseṭṭhissa "laddhā no dārikā"ti ārocayiṁsu. Kassa dhītāti, Dhanañcayaseṭṭhinoti. So "mahākulassa me dārikā laddhā, khippameva naṁ ānetuṁ vaṭṭatī"ti tattha gamanatthaṁ rañño ārocesi. Rājā "mahākulaṁ etaṁ mayā Bimbisārassa santikā ānetvā Sākete nivesitaṁ, tassa sammānaṁ kātuṁ vaṭṭatīti ahampi āgamissāmī"ti āha. So "sādhu devā"ti vatvā Dhanañcayaseṭṭhino sāsanaṁ pesesi "mayi āgacchante rājāpi āgamissati, mahantaṁ rājabalaṁ ettakassa janassa kattabbayuttakaṁ kātuṁ sakkhissasi, na sakkhissasī"ti. Itaropi "sacepi dasa rājāno āgacchanti, āgacchantū"ti paṭisāsanaṁ pesesi. Migāraseṭṭhi tāva mahante nagare gehagopakamattaṁ ṭhapetvā sesajanaṁ ādāya gantvā aḍḍhayojanamatte ṭhāne ṭhatvā "āgatāmhā"ti sāsanaṁ pahiṇi. Dhanañcayaseṭṭhi bahupaṇṇākāraṁ pesetvā dhītarā saddhiṁ mantesi "amma sasuro kira te Kosalaraññā saddhiṁ āgato, tassa kataraṁ gehaṁ paṭijaggitabbaṁ, rañño

1. Ārakkhanatthāya (Ka)

kataraṁ, uparājādīnaṁ katarānī”ti. Paṇḍitā seṭṭhidhītā vajiraggatikhiṇañāṇā kappasatasahassaṁ patthitapatthanā abhinīhārasampannā “sasurassa me asukagehaṁ paṭijaggatha, rañño asukagehaṁ, uparājādīnaṁ asukānī”ti saṁvidahitvā dāsakammakare pakkosāpetvā “ettakā rañño kattabbakiccaṁ karotha, ettakā uparājādīnaṁ, hatthi-assādayopi tumheyeva paṭijaggatha, assabandhādayopi āgantvā maṅgalachaṇaṁ anubhavissantī”ti saṁvidahi. Kiṁ kāraṇā? “Mayaṁ Visākhāya maṅgalaṭṭhānaṁ gantvā na kiñci labhimha, assarakkhaṇādīni karontā sukhaṁ na vicarimhā”ti[1] keci vattuṁ mā labhiṁsūti.

Taṁ divasameva Visākhāya pitā pañcasate suvaṇṇakāre pakkosāpetvā “dhītu me **mahālatāpasādhanaṁ** nāma karothā”ti rattasuvaṇṇassa nikkhasahassaṁ, tadanurūpāni ca rajatamaṇimuttāpavāḷavajirādīni dāpesi. Rājā katipāhaṁ vasitvāva Dhanañcayaseṭṭhissa sāsanaṁ pahiṇi “na sakkā seṭṭhinā amhākaṁ ciraṁ posanaṁ nāma kātuṁ, dāni dārikāya gamanakālaṁ jānātū”ti. Sopi rañño sāsanaṁ pesesi “idāni vassakālo āgato, na sakkā catumāsaṁ vicarituṁ, tumhākaṁ balakāyassa yaṁ yaṁ laddhuṁ vaṭṭati, sabbaṁ taṁ mama bhāro, mayā pesitakāle devo gamissatī”ti. Tato paṭṭhāya Sāketanagaraṁ niccanakkhattaṁ viya ahosi. Rājānaṁ ādiṁ katvā sabbesaṁ mālāgandhavatthādīni paṭiyattāneva honti. Tato te janā cintayiṁsu “seṭṭhi amhākameva sakkāraṁ karotī”ti, evaṁ tayo māsā atikkantā, pasādhanaṁ pana tāva na niṭṭhāti. Kammantādhiṭṭhāyakā āgantvā seṭṭhino ārocesuṁ “aññaṁ asantaṁ nāma natthi, balakāyassa pana bhattapacanadārūni nappahontī”ti. Gacchatha tātā, imasmiṁ nagare parijiṇṇā hatthisālādayo ceva parijiṇṇakāni ca gehāni gahetvā pacathāti. Evaṁ pacantānampi aḍḍhamāso atikkanto. Tato punapi “dārūni natthī”ti ārocayiṁsu. Imasmiṁ kāle na sakkā dārūni laddhuṁ, dussakoṭṭhāgārāni vivaritvā thūlasāṭakehi vaṭṭiyo katvā telacāṭīsu temetvā bhattaṁ pacathāti. Te aḍḍhamāsaṁ tathā akaṁsu. Evaṁ cattāro māsā atikkantā, pasādhanampi niṭṭhitaṁ.

Tasmiṁ pasādhane catasso vajiranāḷiyo upayogaṁ agamaṁsu, muttānaṁ ekādasa nāḷiyo, pavāḷassa bāvīsati nāḷiyo, maṇīnaṁ

1. Karontā vicarimhāti (Sī)

tettiṁsa nāḷiyo. Iti etehi ca aññehi ca ratanehi niṭṭhānaṁ agamāsi. Asuttamayaṁ pasādhanaṁ rajatena suttakiccaṁ kariṁsu. Taṁ sīse paṭimukkaṁ pādapiṭṭhiṁ[1] gacchati. Tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne muddikā yojetvā katā suvaṇṇamayā gaṇṭhikā honti, rajatamayā pāsakā, matthakamajjhe ekā muddikā, dvīsu kaṇṇapiṭṭhīsu dve, galavāṭake ekā, dvīsu jattūsu dve, dvīsu kapparesu dve, dvīsu kaṭipassesu dveti. Tasmiṁ kho pana pasādhane ekaṁ moraṁ kariṁsu, tassa dakkhiṇapakkhe rattasuvaṇṇamayāni pañca pattasatāni ahesuṁ, vāmapakkhe pañca pattasatāni, tuṇḍaṁ pavāḷamayaṁ, akkhīni maṇimayāni, tathā gīvā ca piñchāni ca, pattanāḷiyo rajatamayā, tathā jaṅghāyo. So Visākhāya matthakamajjhe pabbatakūṭe ṭhatvā naccanamayūro viya khāyati. Pattanāḷisahassassa saddo dibbasaṅgītaṁ viya pañcaṅgikatūriyaghoso viya ca pavattati. Santikaṁ upagatāyeva tassā[2] amorabhāvaṁ jānanti. Pasādhanaṁ navakoṭi-agghanakaṁ ahosi, satasahassaṁ hatthakammamūlaṁ dīyittha.

Kissa pana nissandena tāyetaṁ pasādhanaṁ laddhanti? Sā kira Kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānaṁ cīvarasāṭakaṁ datvā suttampi sūciyopi rajanampi attano santakameva adāsi. Tassa cīvaradānassa nissandena imaṁ mahālatāpasādhanaṁ labhi. Itthīnaṁ hi cīvaradānaṁ mahālatāpasādhanabhaṇḍena matthakaṁ pappoti, purisānaṁ iddhimayapattacīvarenāti. Evaṁ mahāseṭṭhi catūhi māsehi dhītu parivacchaṁ katvā tassā deyyadhammaṁ dadamāno kahāpaṇapūrāni pañca sakaṭasatāni adāsi. Suvaṇṇabhājanapūrāni pañca, rajatabhājanapūrāni pañca, tambabhājanapūrāni pañca, pattuṇṇavatthakoseyyavatthapūrāni[3] pañca, sappipūrāni pañca, telapūrāni pañca, sālitaṇḍulapūrāni pañca, naṅgalaphālādi-upakaraṇapūrāni pañcasakaṭasatāni adāsi. Evaṁ kirassa ahosi "mama dhītu gataṭṭhāne 'asukena nāma me attho'ti mā parassa gehadvāraṁ pahiṇī"ti. Tasmā[4] sabbūpakaraṇāni dāpesi. Ekekasmiṁ rathe sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā tisso tisso vaṇṇadāsiyo ṭhapetvā pañca rathasatāni adāsi. "Etaṁ[5] nhāpentiyo bhojentiyo alaṅkarontiyo vicarathā"ti

1. Yāva pādapiṭṭhiṁ (Ka) 2. Tassa (Syā) 3. Pattavattha... (Sī), suttavattha... (Syā)
4. Pahiṇī"ti tassā (Sī) 5. Ettikā (Syā)

diyaḍḍhasahassaparicārikāyo adāsi. Athassa etadahosi "mama dhītu gāvo dassāmī"ti. So purise āṇāpesi "gacchatha bhaṇe cūḷavajassa dvāraṁ vivaritvā tīsu gāvutesu tisso bheriyo gahetvā tiṭṭhatha, puthulato usabhamatte ṭhāne ubhosu passesu tiṭṭhatha, gāvīnaṁ tato paraṁ gantuṁ mā adattha, evaṁ ṭhitakāle bherisaññaṁ kareyyāthā"ti. Te tathā akaṁsu. Te gāvīnaṁ vajato nikkhamitvā gāvutaṁ gatakāle bherisaññaṁ akaṁsu, puna aḍḍhayojanaṁ gatakāle akaṁsu. Punapi tigāvutaṁ gatakāle bherisaññaṁ akaṁsu, puthulato gamanañca nivāresuṁ. Evaṁ dīghato tigāvute, puthulato usabhamatte ṭhāne gāviyo aññamaññaṁ nighaṁsantiyo aṭṭhaṁsu.

Mahāseṭṭhi "mama dhītu ettakā gāvo alaṁ, dvāraṁ pidahathā"ti vajadvāraṁ pidahāpesi. Dvārasmiṁ pidahite Visākhāya puññabalena balavagāvo ca dhenuyo ca uppatitvā uppatitvā nikkhamiṁsu. Manussānaṁ vārentānaṁ vārentānameva saṭṭhisahassā balavagāvo ca saṭṭhisahassā dhenuyo ca nikkhantā, tattakā balavavacchā tāsaṁ dhenūnaṁ usabhā uppatitvā anubandhā ahesuṁ[1]. Kissa pana nissandena evaṁ gāvo gatāti? Nivārentānaṁ nivārentānaṁ dinnadānassa. Sā kira Kassapasammāsambuddhakāle Kikissa rañño sattannaṁ dhītānaṁ kaniṭṭhā Saṅghadāsī nāma hutvā vīsatiyā bhikkhusahassānaṁ pañcagorasadānaṁ dadamānā therānañca daharānañca sāmaṇerānañca pattaṁ pidahitvā "alaṁ alan"ti nivārentānampi "idaṁ madhuraṁ, idaṁ manāpan"ti adāsi. Evaṁ tassa nissandena vāriyamānāpi gāvo nikkhamiṁsu. Seṭṭhinā ettakassa dhanassa dinnakāle seṭṭhibhariyā āha "tumhehi mayhaṁ dhītu sabbaṁ saṁvidahitaṁ, veyyāvaccakarā pana dāsadāsiyo na saṁvidahitā, kiṁ kāraṇā"ti. "Mama dhītari sasinehanissinehānaṁ jānanatthaṁ. Ahaṁ hi tāya saddhiṁ agacchamānake gīvāya gahetvā na pahiṇāmi, yānaṁ āruyha gamanakāleyeva etāya saddhiṁ gantukāmā gacchantu, mā agantukāmāti vakkhāmī"ti āha.

Atha "sve mama dhītā gamissatī"ti gabbhe nisinno dhītaraṁ samīpe nisīdāpetvā "amma patikule vasantiyā nāma imañca imañca ācāraṁ

---

1. Tattha... dhenūnaṁ usabhā ahesuṁ (Sī)

rakkhituṁ vaṭṭatī"ti ovādamadāsi. Ayampi Migāraseṭṭhi anantaragabbhe nisinno Dhanañcayaseṭṭhino ovādaṁ assosi. Sopi seṭṭhi dhītaraṁ evaṁ ovadi—

Amma sasurakule vasantiyā nāma anto-aggi bahi na nīharitabbo, bahi-aggi anto na pavesetabbo, dadantasseva dātabbaṁ, adadantassa na dātabbaṁ, dadantassāpi adadantassāpi dātabbaṁ, sukhaṁ nisīditabbaṁ, sukhaṁ bhuñjitabbaṁ, sukhaṁ nipajjitabbaṁ, aggi paricaritabbo, antodevatā namassitabbāti.

Imaṁ dasavidhaṁ ovādaṁ datvā punadivase sabbā seniyo sannipātetvā rājasenāya majjhe aṭṭha kuṭumbike pāṭibhoge gahetvā "sace me gataṭṭhāne dhītu doso uppajjati, tumhehi sodhetabbo"ti vatvā navakoṭi-agghanakena mahālatāpasādhanena dhītaraṁ pasādhetvā nhānacuṇṇamūlakaṁ catupaṇṇāsakoṭidhanaṁ datvā yānaṁ āropetvā Sāketassa sāmantā attano santakesu Anurādhapuramattesu cuddasasu bhattagāmesu bheriṁ carāpesi "mama dhītarā saddhiṁ gantukāmā gacchantū"ti te saddaṁ sutvāva "amhākaṁ ayyāya gamanakāle kiṁ amhākaṁ idhā"ti cuddasa gāmakā kiñci asesetvā nikkhamiṁsu. Dhanañcayaseṭṭhipi rañño ca Migāraseṭṭhino ca sakkāraṁ katvā thokaṁ anugantvā tehi saddhiṁ dhītaraṁ uyyojesi.

Migāraseṭṭhipi sabbapacchato yānake nisīditvā gacchanto balakāyaṁ disvā "ke nāmete"ti pucchi. Suṇisāya vo veyyāvaccakarā dāsidāsāti. Ettake ko posessati, pothetvā te palāpetha, apalāyante ito daṇḍaṁ karothāti. Visākhā pana "apetha, mā vāretha, balameva balassa bhattaṁ dassatī"ti[1] āha. Seṭṭhi evaṁ vuttepi "amma natthi amhākaṁ etehi attho. Ko ete posessatī"ti leḍḍudaṇḍādīhi pothetvā palāpetvā sesake "alaṁ amhākaṁ ettakehī"ti gahetvā pāyāsi. Atha Visākhā Sāvatthinagaradvāraṁ sampattakāle cintesi "paṭicchannayānasmiṁ nu kho nisīditvā pavisissāmi, udāhu rathe ṭhatvā"ti. Athassā etadahosi "paṭicchannayānena me pavisantiyā mahālatāpasādhanassa viseso na paññāyissatī"ti.

1. Ñassatīti (Sī)

sā sakalanagarassa attānaṁ dassentī rathe ṭhatvā nagaraṁ pāvisi. Sāvatthivāsino Visākhāya sampattiṁ disvā "eso kira Visākhā nāma, evarūpā ayaṁ sampatti etissāva anucchavikā"ti āhaṁsu. Iti sā mahāsampattiyā seṭṭhino gehaṁ pāvisi. Gatadivase cassā sakalanagaravāsino "amhākaṁ Dhanañcayaseṭṭhi attano nagaraṁ sampattānaṁ mahāsakkāraṁ akāsī"ti "yathāsatti yathābalaṁ paṇṇākāraṁ pahiṇiṁsu. Visākhā pahitapahitaṁ paṇṇākāraṁ tasmiṁyeva nagare aññamaññesu kulesu sabbatthakameva dāpesi. Iti sā "idaṁ mayhaṁ mātu detha, idaṁ mayhaṁ pitu detha, idaṁ mayhaṁ bhātu detha, idaṁ mayhaṁ bhaginiyā dethā"ti tesaṁ tesaṁ vayānurūpaṁ piyavacanaṁ vatvā paṇṇākāraṁ pesentī sakalanagaravāsino ñātake viya akāsi. Athassā rattibhāgasamanantare ājaññavaḷavāya gabbhavuṭṭhānaṁ ahosi. Sā dāsīhi daṇḍadīpikā gāhāpetvā tattha gantvā vaḷavaṁ uṇhodakena nhāpetvā telena makkhāpetvā attano vasanaṭṭhānameva agamāsi.

Migāraseṭṭhipi puttassa āvāhamaṅgalaṁ karonto dhuravihāre vasantampi Tathāgataṁ amanasikaritvā dīgharattaṁ naggasamaṇakesu patiṭṭhitena pemena codiyamāno "mayhaṁ ayyānampi sakkāraṁ karissāmī"ti ekadivasaṁ anekasatesu navabhājanesu nirūdakapāyāsaṁ pacāpetvā pañcasate acelake nimantāpetvā antogehaṁ pavesetvā "āgacchatu me suṇisā, arahante vandatū"ti Visākhāya sāsanaṁ pahiṇi. Sā "arahanto"ti vacanaṁ sutvā sotāpannā ariyasāvikā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tesaṁ bhojanaṭṭhānaṁ āgantvā te oloketvā "evarūpā hirottappavirahitā arahantā nāma na honti, kasmā maṁ sasuro pakkosāpesī"ti "dhī dhī"ti seṭṭhiṁ garahitvā attanovasanaṭṭhānameva gatā. Acelakā taṁ disvā sabbe ekappahāreneva seṭṭhiṁ garahiṁsu "kiṁ tvaṁ gahapati aññaṁ nālattha, samaṇassa Gotamassa sāvikaṁ Mahākāḷakaṇṇiṁ idha pavesesi, vegena naṁ imasmā gehā nikkaḍḍhāpehī"ti. So "na sakkā mayā imesaṁ vacanamatteneva nikkaḍḍhāpetuṁ, mahākulassa sā dhītā"ti cintetvā "ayyā daharā nāma jānitvā vā ajānitvā vā kareyyuṁ, tumhe tuṇhī hothā"ti te

uyyojetvā sayaṁ mahārahe āsane nisīditvā suvaṇṇapātiyaṁ nirudakaṁ madhupāyāsaṁ paribhuñji.

Tasmiṁ samaye eko piṇḍapātikatthero[1] piṇḍāya caranto taṁ nivesanaṁ pāvisi. Visākhā sasuraṁ bījayamānā ṭhitā taṁ disvā "sasurassa ācikkhituṁ ayuttan"ti yathā so theraṁ passati, evaṁ apagantvā aṭṭhāsi. So pana bālo theraṁ disvāpi apassanto viya hutvā adhomukho bhuñjateva. Visākhā "theraṁ disvāpi me sasuro saññaṁ na karotī"ti ñatvā "aticchatha bhante, mayhaṁ sasuro purāṇaṁ khādatī"ti āha. So nigaṇṭhehi kathitakāle adhivāsetvāpi "purāṇaṁ khādatī"ti vuttakkhaṇeyeva hatthaṁ apanetvā "imaṁ pāyāsaṁ ito nīharatha, etaṁ imasmā gehā nikkaḍḍhatha, ayaṁ maṁ evarūpe maṅgalakāle asucikhādakaṁ nāma karotī"ti āha. Tasmiṁ kho pana nivesane sabbepi dāsakammakarā Visākhāya santakāva, ( )[2] ko naṁ hatthe vā pāde vā gaṇhissati, mukhena kathetuṁ samatthopi natthi. Visākhā sasurassa kathaṁ sutvā āha "tāta na ettakeneva mayaṁ nikkhamāma, nāhaṁ tumhehi udakatitthato kumbhadāsī viya ānītā, dharamānakamātāpitūnaṁ dhītaro nāma na ettakeneva nikkhamanti, eteneva me kāraṇena pitā idhāgamanakāle aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā 'sace me dhītu doso uppajjati, sodheyyāthā'ti vatvā maṁ tesaṁ hatthe ṭhapesi, te pakkosāpetvā mayhaṁ dosādosaṁ sodhāpethā"ti.

Seṭṭhi "kalyāṇaṁ esā kathetī"ti aṭṭha kuṭumbike pakkosāpetvā "ayaṁ dārikā maṅgalakāle nisīditvā suvaṇṇapātiyaṁ nirudakapāyāsaṁ paribhuñjantaṁ maṁ 'asucikhādako'ti vadatī"ti āha, imissā dosaṁ āropetvā imaṁ gehato nikkaḍḍhathāti. Evaṁ kira ammāti. Nāhaṁ evaṁ vadāmi, ekasmiṁ pana piṇḍapātikatthere gharadvāre ṭhite sasuro me appodakaṁ madhupāyāsaṁ paribhuñjanto taṁ na manasi karoti, ahaṁ "mayhaṁ sasuro imasmiṁ attabhāve puññaṁ na karoti, purāṇapuññameva khādatī"ti cintetvā "aticchatha bhante, mayhaṁ sasuro purāṇaṁ khādatī"ti avacaṁ, ettha me ko dosoti. Ayya idha doso natthi, amhākaṁ dhītā yuttaṁ katheti, tvaṁ kasmā kujjhasīti. Ayyā esa tāva

---

1. Piṇḍapātacārikatthero (Ka)
2. (Upagantuṁ na visahanti) (Syā)

doso mā hotu, ayaṁ pana ekadivasaṁ majjhimayāme dāsīparivutā pacchāgehaṁ agamāsīti. Evaṁ kira ammāti. "Tātā nāhaṁ aññena kāraṇena gatā, imasmiṁ pana gehe ājāneyyavaḷavāya vijātāya saññampi akatvā nisīdituṁ nāma ayuttan"ti daṇḍadīpikā gāhāpetvā uṇhodakādīnipi gāhāpetvā dāsīhi saddhiṁ gantvā vaḷavāya vijātaparihāraṁ kārāpesiṁ, ettha me ko dosoti. Ayya idha doso natthi, amhākaṁ dhītā tava gehe dāsīhipi akattabbayuttakaṁ kammaṁ karoti, tvaṁ kiṁ ettha dosaṁ passasīti.

Ayyā idhāpi tāva doso mā hotu, imissā pana pitā idhāgamanakāle imaṁ ovadanto guyhe paṭicchanne dasa ovāde adāsi, tesaṁ atthaṁ na jānāmi, tesaṁ me atthaṁ kathetu. Imissā pana pitā **"anto-aggi bahi na nīharitabbo"**ti āha, sakkā nu kho amhehi ubhato paṭivissakagehānaṁ aggiṁ adatvā vasituntī. Evaṁ kira ammāti. Tātā mayhaṁ pitā na etaṁ sandhāya kathesi. Idaṁ pana sandhāya kathesi—amma tava sassusasurasāmikānaṁ aguṇaṁ disvā bahi tasmiṁ tasmiṁ gehe ṭhatvā mā kathesi. Evarūpo hi aggisadiso aggi nāma natthīti.

Ayyā etaṁ tāva evaṁ hotu, imissā pana pitā **"bāhirato aggi na anto pavesetabbo"**ti āha, kiṁ sakkā amhehi anto aggimhi nibbute bāhirato aggiṁ anāharituntī. Evaṁ kira ammāti. Tātā mayhaṁ pitā na etaṁ sandhāya kathesi, idaṁ pana sandhāya kathesi—sace paṭivissakagehesu itthiyo vā puriso vā sassusasurasāmi kānaṁ aguṇaṁ kathenti, tehi kathitaṁ āharitvā "asuko nāma tumhākaṁ evañca evañca aguṇaṁ kathetī"ti puna mā katheyyāsi. Etena hi agginā sadiso aggi nāma natthīti. Evaṁ imasmimpi kāraṇe sā niddosāva ahosi. Yathā ca ettha. Evaṁ sesesupi. Tesu pana ayamadhippāyo—yampi hi tassā pitarā **"ye dadanti, tesaṁyeva dātabban**ti vuttaṁ. Taṁ "yācitakaṁ upakaraṇaṁ gahetvā ye paṭidenti, te saññeva dātabban"ti sandhāya vuttaṁ.

"Ye na denti, tesaṁ na dātabban"ti idampi ye yācitakaṁ gahetvā na paṭidenti, tesaṁ na dātabbanti sandhāya vuttaṁ.

“Dadantassāpi adadantassāpi dātabban”ti idaṁ pana daliddesu ñātimittesu sampattesu te paṭidātuṁ sakkontu vā mā vā, tesaṁ dātumeva vaṭṭatīti sandhāya vuttaṁ.

“Sukhaṁ nisīditabban”ti idampi sassusasurasāmike disvā vuṭṭhātabbaṭṭhāne nisīdituṁ na vaṭṭatīti sandhāya vuttaṁ.

“Sukhaṁ bhuñjitabban”ti idaṁ pana sassusasurasāmikehi puretaraṁ abhuñjitvā te parivisitvā sabbehi laddhāladdhaṁ ñatvā pacchā sayaṁ bhuñjituṁ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṁ.

“Sukhaṁ nipajjitabban”ti idampi sassusasurasāmikehi puretaraṁ sayanaṁ āruyha na nipajjitabbaṁ, tesaṁ kattabbayuttakaṁ vattapaṭivattaṁ katvā pacchā sayaṁ nipajjituṁ yuttanti sandhāya vuttaṁ.

“Aggi paricaritabbo”ti idaṁ pana sassumpi sasurampi sāmikampi aggikkhandhaṁ viya uragarājānaṁ viya ca katvā passituṁ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṁ.

“Antodevatā namassitabbā”ti idampi sassuṁ ca sasurañca sāmikañca devatā viya katvā daṭṭhuṁ vaṭṭatīti sandhāya vuttaṁ. Evaṁ seṭṭhi imesaṁ dasa-ovādānaṁ atthaṁ sutvā paṭivacanaṁ apassanto adhomukho nisīdi.

Atha naṁ kuṭumbikā “kiṁ seṭṭhi aññopi amhākaṁ dhītu doso atthī”ti pucchiṁsu. Natthi ayyāti. “Atha kasmā naṁ niddosaṁ akāraṇena gehā nikkaḍḍhāpesī”ti evaṁ vutte Visākhā āha “tātā kiñcāpi mayhaṁ sasurassa vacanena paṭhamameva gamanaṁ na yuttaṁ, pitā pana me āgamanakāle mama dosasodhanatthāya maṁ tumhākaṁ hatthe ṭhapesi, tumhehi ca me niddosabhāvo ñāto, idāni ca mayhaṁ gantuṁ yuttan”ti dāsidāse “yānādīhi sajjāpethā”ti āṇāpesi. Atha naṁ seṭṭhi kuṭumbike gahetvā “amma mayā ajānitvāva kathitaṁ, khamāhi me”ti āha. Tāta tumhākaṁ khamitabbaṁ tāva khamāmi, ahaṁ pana Buddhasāsane aveccappasannassa kulassa dhītā, na mayaṁ vinā bhikkhusaṁghena vattāma, sace mama ruciyā bhikkhusaṁghaṁ paṭijaggituṁ labhāmi, vasissāmīti. “Amma tvaṁ yathāruciyā tava samaṇe paṭijaggā”ti āha.

Visākhā Dasabalaṁ nimantāpetvā punadivase nivesanaṁ pavesesi. Naggasamaṇāpi Satthu Migāraseṭṭhino gehaṁ gamanabhāvaṁ sutvā gantvā gehaṁ parivāretvā nisīdiṁsu. Visākhā dakkhiṇodakaṁ datvā "sabbo sakkāro paṭiyādito, sasuro me āgantvā Dasabalaṁ parivisatū"ti sāsanaṁ pesesi. Atha naṁ gantukāmamaṁ ājīvakā "mā kho tvaṁ gahapati samaṇassa Gotamassa santikaṁ gacchā"ti nivāresuṁ. So "suṇhā me sayameva parivisatū"ti sāsanaṁ pahiṇi. Sā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā niṭṭhite bhattakicce puna sāsanaṁ pesesi "sasuro me āgantvā dhammakathaṁ suṇātū"ti. Atha naṁ "idāni agamanaṁ nāma ativiya ayuttan"ti dhammaṁ sotukāmatāya gacchantaṁ puna te āhaṁsu "tena hi samaṇassa Gotamassa dhammaṁ suṇanto bahisāṇiyā nisīditvā suṇāhī"ti. Puretaramevassa gantvā sāṇiṁ parikkhipiṁsu. So gantvā bahisāṇiyaṁ nisīdi. Satthā "tvaṁ bahisāṇiyaṁ vā nisīda, parakuṭṭe vā parasele vā paracakkavāḷe vā pana nisīda, ahaṁ Buddho nāma sakkomi taṁ mama saddaṁ sāvetun"ti mahājambuṁ khandhe gahetvā cālento viya amatavassaṁ vassento viya ca dhammaṁ desetuṁ anupubbiṁ kathaṁ ārabhi.

Sammāsambuddhe ca pana dhammaṁ desente purato ṭhitāpi pacchato ṭhitāpi cakkavāḷasataṁ cakkavāḷasahassaṁ atikkamitvā ṭhitāpi akaniṭṭhabhavane ṭhitāpi "Satthā mamaññeva oloketi, mayhameva dhammaṁ desetī"ti vadanti. Satthā hi taṁ taṁ olokento viya tena tena saddhiṁ sallapanto viya ca ahosi. Candasamā kira Buddhā. Yathā cando gaganamajjhe ṭhito[1] "mayhaṁ upari cando, mayhaṁ upari cando"ti sabbasattānaṁ khāyati, evameva yattha katthaci ṭhitānaṁ abhimukhe ṭhitā viya khāyanti. Idaṁ kira tesaṁ alaṅkatasīsaṁ chinditvā añjita-akkhīni uppāṭetvā hadayamaṁsaṁ uppāṭetvā parassa dāsatthāya Jālisadise putte Kaṇhājināsadisā dhītaro Maddīsadisā pajāpatiyo pariccajitvā dinnadānassa phalaṁ. Migāraseṭṭhipi kho Tathāgate dhammadesanaṁ vinivattente bahisāṇiyaṁ nisinnova sahassanayapaṭimaṇḍite sotāpattiphale patiṭṭhāya acalāya saddhāya samannāgato tīsu ratanesu[2] nikkaṅkho hutvā sāṇikaṇṇaṁ ukkhipitvā āgantvā suṇhāya thanaṁ mukhena gahetvā "tvaṁ me ajjato paṭṭhāya

1. Cande gaganamajjhe ṭhite (Sī) 2. Saraṇesu (Sī, Ka)

mātā”ti taṁ mātuṭṭhāne[1] ṭhapesi. Tato paṭṭhāya **Migāramātā** nāma jātā. Pacchābhāge puttaṁ labhitvāpi Migārotissa nāmamakāsi.

Mahāseṭṭhi suṇhāya thanaṁ vissajjetvā gantvā Bhagavato dvīsu pādesu sirasā nipatitvā pāde pāṇīhi ca parisambāhanto mukhena ca paricumbanto “Migāro ahaṁ bhante, Migāro ahaṁ bhante”ti tikkhattuṁ nāmaṁ sāvetvā “ahaṁ bhante ettakaṁ kālaṁ yattha nāma[2] dinnaṁ mahapphalanti na jānāmi, idāni ca me suṇisaṁ nissāya ñātaṁ, sabbā apāyadukkhā muttomhi, suṇisā me imaṁ gehaṁ āgacchantī mama atthāya hitāya sukhāya āgatā”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

“Sohaṁ ajja pajānāmi, yattha dinnaṁ mahapphalaṁ.
Atthāya vata me bhaddā, suṇisā gharamāgatā”ti.

Visākhā punadivasatthāyapi Satthāraṁ nimantesi. Athassā punadivasepi sassu sotāpattiphalaṁ pattā. Tato paṭṭhāya taṁ gehaṁ sāsanassa vivaṭadvāraṁ ahosi. Tato seṭṭhi cintesi “bahūpakārā me suṇisā pasannākāramassā[3] karissāmi, etissā bhāriyaṁ pasādhanaṁ niccakālaṁ pasādhetuṁ na sakkā, sallahukamassā divā ca ratto ca sabba-iriyāpathesu pasādhanayoggaṁ pasādhanaṁ kāressāmī”ti satasahassagghanakaṁ ghanamaṭṭhakaṁ nāma pasādhanaṁ kāretvā tasmiṁ niṭṭhite Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā sakkaccaṁ bhojetvā Visākhaṁ soḷasahi gandhodakaghaṭehi nhāpetvā Satthu sammukhe ṭhapetvā pasādhetvā Satthāraṁ vandāpesi. Satthā anumodanaṁ katvā vihārameva gato. Visākhāpi tato paṭṭhāya dānādīni puññāni karontī Satthu santikā **aṭṭha vare**[4] labhitvā gaganatale candalekhā viya paññāyamānā puttadhītāhi vuḍḍhiṁ pāpuṇi. Tassā kira dasa puttā dasa dhītaro ahesuṁ. Tesu ekekassa dasa dasa puttā dasa dasa dhītaro ahesuṁ. Tesu tesupi ekekassa dasa dasa puttā dasa dasa dhītaro cāti evamassā puttanattapanattasantānavasena pavattāni vīsādhikāni cattāri satāni aṭṭha ca pāṇasahassāni ahesuṁ. Tenāhu porāṇā—

---

1. Mātiṭṭhāne (Sī, Syā)
2. Ettha nāma (Ka)
3. Paṇṇākāramassā (Syā)
4. Vi 3. 406 piṭṭhe.

"Visākhā vīsati puttā, nattā ca caturo satā.
Panattā aṭṭhasahassā, jambudīpe supākaṭā"ti.

Āyu vīsavassasataṁ ahosi, sīse ekampi palitaṁ nāma nāhosi, niccaṁ soḷasavassuddesikā viya ahosi. Taṁ puttanattapanattaparivāraṁ[1] vihāraṁ gacchantiṁ disvā "katamā ettha Visākhā"ti paripucchitāro honti. Ye naṁ gacchantiṁ passanti, "idāni thokaṁ gacchatu, gacchamānāva no ayyā sobhatī"ti cintenti. Ye naṁ ṭhitaṁ nisinnaṁ nipannaṁ passanti, "idāni thokaṁ nipajjatu, nipannāva no ayyā sobhatī"ti cintenti. Iti sā catūsu iriyāpathesu asuka-iriyāpathena nāma na sobhatīti vattabbā na hoti. Pañcannaṁ kho pana hatthīnaṁ balaṁ dhāreti. Rājā "Visākhā kira pañcannaṁ hatthīnaṁ balaṁ dhāretī"ti sutvā tassā vihāraṁ gantvā dhammaṁ sutvā āgamanavelāya thāmaṁ vīmaṁsitukāmo hatthiṁ vissajjāpesi, so soṇḍaṁ ukkhipitvā Visākhābhimukho agamāsi. Tassā parivāritthiyo pañcasatā ekaccā palāyiṁsu, ekaccā na parissajjitvā "kiṁ idan"ti vutte "rājā kira te ayye balaṁ vīmaṁsitukāmo hatthiṁ vissajjāpesī"ti vadiṁsu. Visākhā imaṁ disvā "kiṁ palāyitena, kathaṁ nu kho taṁ gaṇhissāmī"ti cintetvā "sace taṁ daḷhaṁ gaṇhissāmi, vinasseyyā"ti dvīhi aṅgulīhi soṇḍāya gahetvā paṭipaṇāmesi. Hatthī attānaṁ sandhāretvā ṭhātuṁ nāsakkhi, rājaṅgaṇe ukkuṭiko hutvā patito. Mahājano sādhukāraṁ adāsi. Sāpi saparivārā sotthinā gehaṁ agamāsi.

Tena kho pana samayena Sāvatthiyaṁ Visākhā Migāramātā bahuputtā hoti bahunattā arogaputtā aroganattā abhimaṅgalasammatā, tāvatakesu puttanattesu[2] ekopi antarā maraṇaṁ patto nāma nāhosi. Sāvatthivāsino maṅgalesu chaṇesu Visākhaṁ paṭhamaṁ nimantetvā bhojenti. Athekasmiṁ ussavadigase mahājane maṇḍitapasādhite dhammassavanāya vihāraṁ gacchante Visākhāpi nimantitaṭṭhāne bhuñjitvā mahālatāpasādhanaṁ pasādhetvā mahājanena saddhiṁ vihāraṁ gantvā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṁ bandhitvā dāsiyā adāsi. Yaṁ sandhāya vuttaṁ—

1. Puttanattaparivāraṁ (Sī, Syā)
2. Puttanattasahassesu (Sī, Syā) Vi 1. 285 piṭṭhe passitabbaṁ.

"Tena kho pana samayena Sāvatthiyaṁ ussavo hoti, manussā alaṅkatapaṭiyattā ārāmaṁ gacchanti, Visākhāpi Migāramātā alaṅkatapaṭiyattā vihāraṁ gacchati. Atha kho Visākhā Migāramātā ābharaṇāni omuñcitvā uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṁ bandhitvā dāsiyā adāsi 'handa je imaṁ bhaṇḍikaṁ gaṇhāhī'ti"[1].

Sā kira vihāraṁ gacchantī cintesi "evarūpaṁ mahagghaṁ pasādhanaṁ sīse paṭimukkaṁ yāva pādapiṭṭhiṁ alaṅkāraṁ alaṅkaritvā vihāraṁ pavisituṁ ayuttan"ti naṁ omuñcitvā bhaṇḍikaṁ katvā attano puññeneva nibbattāya pañcahatthithāmadharāya dāsiyā hatthe adāsi. Sā eva kira taṁ gaṇhituṁ sakkoti. Tena naṁ āha "amma imaṁ pasādhanaṁ gaṇha, Satthusantikā nivattanakāle pasādhessāmi nan"ti. Taṁ pana datvā ghanamaṭṭhakaṁ pasādhanaṁ pasādhetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā dhammaṁ assosi, dhammassavanāvasāne Bhagavantaṁ vanditvā uṭṭhāya pakkāmi. Sāpissā dāsī taṁ pasādhanaṁ pamuṭṭhā. Dhammaṁ sutvā pana pakkantāya parisāya sace kiñci pamuṭṭhaṁ hoti, taṁ Ānandatthero paṭisāmeti. Iti so taṁ divasaṁ mahālatāpasādhanaṁ disvā Satthu ārocesi. Bhante Visākhā pasādhanaṁ pamussitvā gatāti. Ekamantaṁ ṭhapehi Ānandāti. Thero taṁ ukkhipitvā sopānapasse laggetvā ṭhapesi.

Visākhāpi Suppiyāya saddhiṁ "āgantukagamikagilānādīnaṁ kattabbayuttakaṁ jānissāmī"ti antovihāre vicari. Tā pana upāsikāyo anto—vihāre disvā sappimadhutelādīhi atthikā pakatiyāva daharā ca sāmaṇerā ca thālakādīni gahetvā upasaṅkamanti. Tasmimpi divase tatheva kariṁsu. Athekaṁ gilānaṁ bhikkhuṁ disvā Suppiyā[2] "kenattho ayyassā"ti pucchitvā "paṭicchādanīyenā"ti vutte hotu ayya, pesessāmīti dutiyadivase kappiyamaṁsaṁ alabhantī attano ūrumaṁsena kattabbakiccaṁ katvā puna Satthari pasādena pākatikasarīrāva ahosi. Visākhāpi gilāne ca dahare ca sāmaṇere ca oloketvā aññena dvārena nikkhamitvā vihārūpacāre ṭhitā "amma pasādhanaṁ āhara pasādhessāmī"ti āha. Tasmiṁ khaṇe sā dāsī pamussitvā nikkhantabhāvaṁ ñatvā "ayye pamuṭṭhāmhī"ti āha. Tena hi gantvā gaṇhitvā ehi, sace

1. Vi 2. 210 piṭṭhe. 2. Vi 3. 310 piṭṭhe vitthāro.

pana mayhaṁ ayyena Ānandattherena ukkhipitvā aññasmiṁ ṭhāne ṭhapitaṁ hoti, mā āhareyyāsi, ayyasseva taṁ mayā pariccattanti, jānāti kira sā "kulamanussānaṁ pamuṭṭhabhaṇḍakaṁ thero paṭisāmetī"ti. Tasmā evamāha. Theropi taṁ dāsiṁ disvāva "kimatthaṁ āgatāsī"ti pucchitvā "ayyāya me pasādhanaṁ pamussitvā āgatāmhī"ti vutte "etasmiṁ me sopānapasse ṭhapitaṁ, gaccha naṁ gaṇhāhī"ti āha. Sā "ayya tumhākaṁ hatthena āmaṭṭhabhaṇḍakaṁ mayhaṁ ayyāya anāhāriyaṁ katan"ti vatvā tucchahatthāva gantvā "kiṁ ammā"ti Visākhāya puṭṭhā tamatthaṁ ārocesi. Amma nāhaṁ mama ayyena āmaṭṭhabhaṇḍaṁ pilandhissāmi, pariccattaṁ mayā. Ayyānaṁ pana paṭijaggituṁ dukkhaṁ, taṁ vissajjetvā kappiyabhaṇḍaṁ upanessāmi, gaccha, taṁ āharāhīti. Sā gantvā āhari. Visākhā taṁ apilandhitvāva kammāre pakkosāpetvā agghāpesi. Tehi "nava koṭiyo agghati, hatthakārāpaṇiyaṁ panassa satasahassan"ti vutte pasādhanaṁ yāne ṭhapāpetvā "tena hi taṁ vikkiṇathā"ti āha. Tattakaṁ dhanaṁ datvā gaṇhituṁ na koci sakkhissati. Tañhi pasādhanaṁ pasādhetuṁ anucchavikā itthiyo nāma dullabhā. Pathavimaṇḍalasmiṁ hi tissova itthiyo mahālatāpasādhanaṁ labhiṁsu Visākhā mahā-upāsikā, Bandhulamallasenāpatissa bhariyā Mallikā, Bārāṇasīseṭṭhino dhītāti.

Tasmā Visākhā sayameva tassa mūlaṁ datvā satasahassādhikā nava koṭiyo sakaṭe āropetvā vihāraṁ netvā Satthāraṁ vanditvā "bhante mayhaṁ ayyena Ānandattherena mama pasādhanaṁ hatthena āmaṭṭhaṁ, tena āmaṭṭhakālato paṭṭhāya na sakkā taṁ mayā pilandhiṇi. Taṁ pana vissajjetvā kappiyaṁ upanessāmīti vikkiṇāpentī aññaṁ taṁ gaṇhituṁ samatthaṁ adisvā ahameva tassa mūlaṁ gāhāpetvā āgatā, catūsu paccayesu katarapaccayena upanessāmi bhante"ti. Pācīnadvāre saṁghassa vasanaṭṭhānaṁ kātuṁ te yuttaṁ Visākheti "yuttaṁ bhante"ti Visākhā tuṭṭhamānasā navakoṭīhi bhūmimeva gaṇhi. Aparāhi navakoṭīhi vihāraṁ kātuṁ ārabhi.

Athekadivasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento devalokā cavitvā Bhaddiyanagare seṭṭhikule nibbattassa Bhaddiyassa nāma seṭṭhiputtassa upanissayasampattiṁ disvā Anāthapiṇḍikassa gehe

bhattakiccaṁ katvā uttaradvārābhimukho ahosi. Pakatiyā hi Satthā Visākhāya gehe bhikkhaṁ gaṇhitvā dakkhiṇadvārena nikkhamitvā Jetavane vasati. Anāthapiṇḍikassa gehe bhikkhaṁ gahetvā pācīnadvārena nikkhamitvā Pubbārāme vasati. Uttaradvāraṁ sandhāya gacchantaṁyeva Bhagavantaṁ disvā "cārikaṁ pakkamissatī"ti jānanti. Visākhāpi taṁ divasaṁ "Satthā uttaradvārābhimukho gato"ti sutvā vegena gantvā vanditvā āha "cārikaṁ gantukāmattha bhante"ti. Āma Visākheti. Bhante ettakaṁ dhanaṁ pariccajitvā tumhākaṁ vihāraṁ kāremi, nivattatha bhanteti. Anivattagamanaṁ idaṁ Visākheti. Sā "addhā hetusampannaṁ kañci passissati Bhagavā"ti cintetvā "tena hi bhante mayhaṁ katākatavijānanakaṁ ekaṁ bhikkhuṁ nivattetvā gacchathā"ti āha. "Yaṁ ruccasi, tassa pattaṁ gaṇha Visākhe"ti āha. Sā kiñcāpi Ānandattheraṁ piyāyati, "Mahāmoggallānatthero iddhimā, etaṁ me nissāya kammaṁ lahuṁ nipphajjissatī"ti pana cintetvā therassa pattaṁ gaṇhi. Thero Satthāraṁ olokesi. Satthā "tava parivāre pañcasate bhikkhū gahetvā nivatta Moggallānā"ti āha. So tathā akāsi. Tassānubhāvena paññāsasaṭṭhiyojanānipi rukkhatthāya ca pāsāṇatthāya ca gatā manussā mahante mahante rukkhe ca pāsāṇe ca gahetvā taṁ divasameva āgacchanti, neva sakaṭe rukkhapāsāṇe āropentā kilamanti, na akkho bhijjati. Na cirasseva dvebhūmikaṁ pāsādaṁ kariṁsu. Heṭṭhābhūmiyaṁ pañca gabbhasatāni, uparibhūmiyaṁ pañca gabbhasatānīti gabbhasahassapaṭimaṇḍito pāsādo ahosi. Aṭṭhakarīse parisuddhe bhūmibhāge pāsādaṁ kārāpesi, "suddhapāsādo pana na sobhatī"ti taṁ parivāretvā pañca padhānavettagehasatāni pañca cūḷapāsādasatāni pañca dīghamāḷakasatāni kārāpesi.

Atha Satthā navahi māsehi cārikaṁ caritvā puna Sāvatthiṁ agamāsi. Visākhāyapi pāsāde kammaṁ navahi māsehi niṭṭhitaṁ. Pāsādakūṭaṁ ghanakoṭṭitarattasuvaṇṇeneva saṭṭhi-udakaghaṭagaṇhanakaṁ kārāpesi. "Satthā Jetavanavihāraṁ gacchatī"ti ca sutvā paccuggamanaṁ katvā Satthāraṁ attano vihāraṁ netvā paṭiññaṁ gaṇhi "bhante imaṁ catumāsaṁ bhikkhusaṁghaṁ gahetvā idheva vasatha, pāsādamahaṁ karissāmī"ti. Satthā adhivāsesi.

sā tato paṭṭhāya Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa vihāre eva dānaṁ deti. Athassā ekā sahāyikā satasahassagghanakaṁ[1] ekaṁ vatthaṁ ādāya āgantvā "sahāyike ahaṁ imaṁ vatthaṁ tava pāsāde bhūmattharaṇasaṅkhepena attharitukāmā, attharaṇaṭṭhānaṁ me ācikkhathā"ti āha. "Sādhu sahāyike, sace tyāhaṁ 'okāso natthī'ti vakkhāmi, tvaṁ 'me okāsaṁ adātukāmā'ti maññissasi, sayameva pāsādassa dve bhūmiyo gabbhasahassañca oloketvā attharaṇaṭṭhānaṁ jānāhī"ti āha. Sā satasahassagghanakaṁ vatthaṁ gahetvā tattha tattha vicarantī tato appataramūlaṁ vatthaṁ adisvā "nāhaṁ imasmiṁ pāsāde puññabhāgaṁ labhāmī"ti domanassappattā ekasmiṁ ṭhāne rodantī aṭṭhāsi. Atha naṁ Ānandatthero disvā "kasmā rodasī"ti pucchi. Sā tamatthaṁ ārocesi. Thero "mā cintayi, ahaṁ te attharaṇaṭṭhānaṁ ācikkhissāmī"ti vatvā "sopānapādamūle pādadhovanaṭṭhāne[2] imaṁ pādapuñchanakaṁ katvā attharāhi, bhikkhū pāde dhovitvā paṭhamaṁ ettha pādaṁ puñchitvā anto pavisissanti, evaṁ te mahapphalaṁ bhavissatī"ti āha. Visākhāya kiretaṁ asallakkhitaṭṭhānaṁ.

Visākhā cattāro māse antovihāre Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dānaṁ adāsi, avasānadivase bhikkhusaṁghassa cīvarasāṭake adāsi. Saṁghanavakena laddhacīvarasāṭakā sahassagghanakā honti. Sabbesaṁ pattāni pūretvā bhesajjaṁ adāsi. Dānapariccāge nava koṭiyo agamaṁsu. Iti vihārassa bhūmiggahaṇe nava koṭiyo, vihārassa kārāpane nava, vihāramahe navāti sabbāpi sattavīsati koṭiyo sā Buddhasāsane pariccaji. Itthibhāve ṭhatvā micchādiṭṭhikassa gehe vasamānāya evarūpo mahāpariccāgo nāma aññissā natthi. Sā vihāramahassa niṭṭhitadivase vaḍḍhamānakacchāyāya puttanattapanattaparivutā "yaṁ yaṁ mayā pubbe patthitaṁ, sabbameva matthakaṁ pattan"ti pāsādaṁ anupariyāyantī pañcahi gāthāhi madhurasaddena imaṁ udānaṁ udānesi—

"Kadāhaṁ pāsādaṁ rammaṁ[3], sudhāmattikalepanaṁ.
Vihāradānaṁ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

---

1. Sahassagghanikaṁ (Sī, Syā)
2. Sopānapādadhovanantare (Sī), sopāne (Syā)
3. Navapāsādaṁ (Syā)

Kadāhaṁ mañcapīṭhañca, bhisibimbohanāni ca.
Senāsanabhaṇḍaṁ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṁ salākabhattaṁ, suciṁ maṁsūpasecanaṁ.
Bhojanadānaṁ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṁ kāsikaṁ vatthaṁ, khomakappāsikāni ca.
Cīvaradānaṁ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito.

Kadāhaṁ sappinavanītaṁ, madhutelañca phāṇitaṁ.
Bhesajjadānaṁ dassāmi, saṅkappo mayha pūrito”ti.

Bhikkhū tassā saddaṁ sutvā Satthu ārocayiṁsu “bhante amhehi ettake addhāne Visākhāya gāyanaṁ nāma na diṭṭhapubbaṁ, sā ajja puttanattapanattaparivutā gāyamānā pāsādaṁ anupariyāyati, kiṁ nu khvassā pittaṁ vā kupitaṁ, udāhu ummattikā jātā”ti. Satthā “na bhikkhave mayhaṁ dhītā gāyati, attano panassā ajjhāsayo paripuṇṇo, sā ‘patthitapatthanā me matthakaṁ pattā’ti tuṭṭhamānasā udānaṁ udānentī vicaratī”ti vatvā kadā pana bhante tāya patthanā patthitāti. Suṇissatha bhikkhaveti. “Suṇissāma bhante”ti vutte atītaṁ āhari—

Atīte bhikkhave ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddho loke nibbatti. Tassa vassasatasahassaṁ āyu ahosi, khīṇāsavānaṁ satasahassaparivāro, nagaraṁ Haṁsavatī nāma, pitā Sunando nāma rājā, mātā Sujātā nāma devī, tassa agga-upaṭṭhāyikā ekā upāsikā aṭṭha vare yācitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā Satthāraṁ catūhi paccayehi paṭijaggantī sāyaṁpātaṁ upaṭṭhānaṁ gacchati. Tassā ekā sahāyikā tāya saddhiṁ vihāraṁ nibaddhaṁ gacchati. Sā tassā Satthārā saddhiṁ vissāsena kathanañca vallabhabhāvañca disvā “kiṁ nu kho katvā evaṁ Buddhānaṁ vallabhā hotī”ti cintetvā Satthāraṁ pucchi “bhante esā itthī tumhākaṁ kiṁ hotī”ti. Upaṭṭhāyikānaṁ aggāti. Bhante kiṁ katvā upaṭṭhāyikānaṁ aggā hotīti. Kappasatasahassaṁ patthanaṁ patthetvāti. Idāni patthetvā laddhuṁ sakkā bhanteti. Āma sakkāti. “Tena hi bhante bhikkhusatasahassena saddhiṁ sattāhaṁ mayhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā”ti āha. Satthā adhivāsesi. Sā sattāhaṁ dānaṁ datvā osānadivase cīvarasāṭake datvā

Satthāraṁ vanditvā pādamūle nipajjitvā “bhante nāhaṁ imassa dānassa phalena devissariyādīnaṁ aññataraṁ patthemi, tumhādisassa panekassa Buddhassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggituṁ samatthānaṁ aggā bhaveyyan”ti patthanaṁ paṭṭhapesi. Satthā “samajjhissati nu kho imissā patthanā”ti anāgataṁ āvajjento kappasatasahassaṁ oloketvā “kappasatasahassapariyosāne Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tvaṁ Visākhā nāma upāsikā hutvā tassa santike aṭṭha vare labhitvā mātuṭṭhāne ṭhatvā catūhi paccayehi paṭijaggantīnaṁ upaṭṭhāyikānaṁ aggā bhavissasī”ti āha. Tassā sā sampatti sveva laddhabbā viya ahosi.

Sā yāvatāyukaṁ puññaṁ katvā tato cutā devaloke nibbattitvā devamanussesu saṁsarantī Kassapasammāsambuddhakāle Kikissa Kāsirañño sattannaṁ dhītānaṁ kaniṭṭhā Saṁghadāsī nāma hutvā parakulaṁ agantvā tāhi jeṭṭhabhaginīhi saddhiṁ dīgharattaṁ dānādīni puññāni katvā Kassapasammāsambuddhassa pādamūlepi “anāgate tumhādisassa Buddhassa mātuṭṭhāne ṭhatvā catupaccayadāyikānaṁ aggā bhaveyyan”ti patthanaṁ akāsi. Sā tato paṭṭhāya pana devamanussesu saṁsarantī imasmiṁ attabhāve Meṇḍakaseṭṭhiputtassa Dhanañcayaseṭṭhino dhītā hutvā nibbattā. Mayhaṁ sāsane bahūni puññāni akāsi. Iti kho bhikkhave “na mayhaṁ dhītā gāyati, patthitapatthanāya pana nipphattiṁ disvā udānaṁ udānetī”ti vatvā Satthā dhammaṁ desento “bhikkhave yathā nāma cheko mālākāro nānāpupphānaṁ mahantaṁ rāsiṁ katvā nānappakāre mālāguṇe karoti, evameva Visākhāya nānappakārāni puññāni kātuṁ cittaṁ namatī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

53. “Yathāpi puppharāsimhā, kayirā mālāguṇe bahū.
Evaṁ jātena maccena, kattabbaṁ kusalaṁ bahun”ti.

Tattha **puppharāsimhā**ti nānappakārānaṁ pupphānaṁ rāsimhā. **Kayirā**ti kareyya. **Mālāguṇebahū**ti ekato vaṇṭikamālādibhedā nānappakārā bālāvikatiyo. **Maccenā**ti maritabbasabhāvatāya “macco”ti laddhanāmena sattena cīvaradānādibhedaṁ **bahuṁ kusalaṁ kattabbaṁ.** Tattha puppharāsiggahaṇaṁ bahupupphadassanatthaṁ. Sace hi appāni pupphāni honti, mālākāro ca

cheko neva bahu mālāguṇe kātuṁ sakkoti, acheko pana appesu bahūsupi[1] pupphesu na sakkotiyeva. Bahūsu pana pupphesu sati cheko mālākāro dakkho kusalo bahū mālāguṇe karoti, evameva sace ekaccassa saddhā mandā hoti, bhogā ca bahū saṁvijjanti, neva sakkoti bahūni kusalāni kātuṁ, mandāya ca pana saddhāya mandesu ca pana bhogesu na sakkoti. Uḷārāya ca pana saddhāya mandesu ca bhogesu na sakkotiyeva. Uḷārāya ca pana saddhāya uḷāresu ca bhogesu sati sakkoti. Tathārūpā ca Visākhā upāsikā. Taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ "yathāpi -pa- kattabbaṁ kusalaṁ bahun"ti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesuṁ, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Visākhāvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Ānandattherapañhāvatthu

Na pupphagandho paṭivātametīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Ānandattherassa pañhaṁ vissajjento kathesi.

Thero kira sāyanhasamaye paṭisallīno cintesi "Bhagavatā mūlagandho sāragandho pupphagandhoti tayo uttamagandhā vuttā, tesaṁ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātaṁ. Atthi nu kho taṁ gandhajātaṁ, yassa paṭivātampi gandho gacchatī"ti. Athassa etadahosi "kiṁ mayhaṁ attanā vinicchitena, Satthāraṁyeva pucchissāmī"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi. Tena vuttaṁ—

> "Atha kho āyasmā Ānando (sāyanhasamaye paṭisallānā vuṭṭhito)[2] yena Bhagavā tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā Bhagavantaṁ abhivādetvā ekamantaṁ nisīdi, ekamantaṁ nisinno kho āyasmā Ānando Bhagavantaṁ etadavoca—
>
> Tīṇimāni bhante gandhajātāni, yesaṁ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātaṁ. Katamāni tīṇi, mūlagandho sāragandho

---

1. Appesupi (Sī) 2. ( ) Pāḷiyaṁ natthi.

pupphagandho, imāni kho bhante tīṇi gandhajātāni. Yesaṁ anuvātameva gandho gacchati, no paṭivātaṁ. Atthi nu kho bhante kiñci gandhajātaṁ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapaṭivātampi gandho gacchatīti[1].

Athassa Bhagavā pañhaṁ vissajjento—

"Atthānanda kiñci gandhajātaṁ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapaṭivātampi gandho gacchatīti. Katamaṁ pana taṁ bhante gandhajātaṁ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho gacchati, anuvātapaṭivātampi gandho gacchatīti.

Idhānanda yasmiṁ gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṁ saraṇaṁ gato hoti, dhammaṁ saraṇaṁ gato hoti, saṁghaṁ saraṇaṁ gato hoti, pāṇātipātā paṭivirato hoti, adinnādānā paṭivirato hoti, kāmesumicchācārā paṭivirato hoti, musāvādā paṭivirato hoti, surāmerayamajjapamādaṭṭhānā paṭivirato hoti, sīlavā hoti kalyāṇadhammo, vigatamalamaccherena cetasā agāraṁ ajjhāvasati muttacāgo payatapāṇi vossaggarato yācayogo dānasaṁvibhāgarato.

Tassa disāsu samaṇabrāhmaṇā vaṇṇaṁ bhāsanti 'amukasmiṁ nāma gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṁ saraṇaṁ gato hoti, dhammaṁ saraṇaṁ gato hoti, saṁghaṁ saraṇaṁ gato hoti -pa- dānasaṁvibhāgarato'ti.

Devatāpissa vaṇṇaṁ bhāsanti "amukasmiṁ nāma gāme vā nigame vā itthī vā puriso vā Buddhaṁ saraṇaṁ gato hoti, dhammaṁ saraṇaṁ gato hoti, saṁghaṁ saraṇaṁ gato hoti -pa- dānasaṁvibhāgarato'ti. Idaṁ kho taṁ Ānanda gandhajātaṁ, yassa anuvātampi gandho gacchati, paṭivātampi gandho

---

1. Aṁ 1. 226 piṭṭhe.

gacchati, anuvātapaṭivātampi gandho gacchatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

54. "Na pupphagandho paṭivātameti,
Na candanaṁ tagaramallikā vā.
Satañca gandho paṭivātameti,
Sabbā disā sappuriso pavāyati.

55. Candanaṁ tagaraṁ vāpi, uppalaṁ atha vassikī.
Etesaṁ gandhajātānaṁ, sīlagandho anuttaro"ti.

Tattha **na pupphagandho**ti Tāvatiṁsabhavane pāricchattakarukkho āyāmato ca vitthārato ca yojanasatiko, tassa pupphānaṁ ābhā paññāsa yojanāni gacchati, gandho yojanasataṁ, sopi anuvātameva gacchati, paṭivātaṁ pana aṭṭhaṅgulamattampi[1] gantuṁna sakkoti, evarūpopi na pupphagandho paṭivātameti. **Candanan**ti candanagandho. **Tagaramallikā vā**ti imesampi gandho eva adhippeto. Sāragandhānaṁ aggassa hi lohitacandanassāpi tagarassapi Mallikāyapi anuvātameva vāyati[2], no paṭivātaṁ. **Satañca gandho**ti. Sappurisānaṁ pana Buddhapaccekabuddhasāvakānaṁ sīlagandho paṭivātameti. Kiṁ kāraṇā? **Sabbā disā sappuriso pavāyati** yasmā pana sappuriso sīlagandhena sabbāpi disā ajjhottharitvāva gacchati, tasmā "tassa gandho na paṭivātametī"ti na vattabbo[3]. Tena vuttaṁ "paṭivātametī"ti. **Vassikī**ti jātisumanā. **Etesan**ti imesaṁ candanādīnaṁ gandhajātānaṁ gandhato sīlavantānaṁ sappurisānaṁ sīlagandhova anuttaro asadiso appaṭibhāgoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Ānandattherapañhāvatthu navamaṁ.

---

1. Aḍḍhaṅgulamattampi (Syā) 2. Yāti (Sī, Syā)
3. Gandho paṭivātametīti vattabbo (Sī, Syā)

10. Mahākassapattherapiṇḍapātadinnavatthu

Appamatto ayaṁ gandhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Mahākassapattherassa piṇḍapātadānaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase thero sattāhaccayena nirodhā vuṭṭhāya "Rājagahe sapadānaṁ piṇḍāya carissāmī"ti nikkhami. Tasmiṁ pana samaye Sakkassa devarañño paricārikā kakuṭapādiniyo pañcasatā accharāyo "therassa piṇḍapātaṁ dassāmā"ti ussāhajātā pañca piṇḍapātasatāni sajjetvā ādāya antarāmagge ṭhatvā "bhante imaṁ piṇḍapātaṁ gaṇhatha, saṅgahaṁ no karothā"ti vadiṁsu. Gacchatha tumhe, ahaṁ duggatānaṁ saṅgahaṁ karissāmīti. Bhante mā no nāsetha, saṅgahaṁ no karothāti. Thero ñatvā puna paṭikkhipitvā punapi apagantuṁ anicchamānā yācantiyo "attano pamāṇaṁ na jānātha, apagacchathā"ti accharaṁ pahari. Tā therassa accharasaddaṁ sutvā santhambhitvā sammukhā ṭhātuṁ asakkontiyo palāyitvā devalokameva gantvā Sakkena "kahaṁ gatātthā"ti puṭṭhā "samāpattito vuṭṭhitassa therassa piṇḍapātaṁ dassāmā"ti gatāmhā devāti. Dinno pana voti. Gaṇhituṁ na icchatīti. Kiṁ kathesīti. "Duggatānaṁ saṅgahaṁ karissāmī"ti āha devāti. Tumhe kenākārena gatāti. Imināva devāti. Sakko "tumhādisiyo therassa piṇḍapātaṁ kiṁ dassantī"ti sayaṁ dātukāmo hutvā jarājiṇṇo mahallako khaṇḍadanto palitakeso obhaggasarīro mahallakatantavāyo hutvā sujampi devadhītaraṁ tathārūpameva mahallikaṁ katvā ekaṁ pesakāravīthiṁ māpetvā tantaṁ pasārento acchi.

Theropi "duggatānaṁ saṅgahaṁ karissāmī"ti nagarābhimukho gacchanto bahinagare eva taṁ vīthiṁ disvā olokento dve jane addasa. Tasmiṁ khaṇe Sakko tantaṁ pasāreti, Sujā tasaraṁ vaṭṭeti. Thero cintesi "ime mahallakakālepi kammaṁ karontiyeva, imasmiṁ nagare imehi duggatatarā natthi maññe, imehi dinnaṁ uḷuṅkamattampi sākamattampi gahetvā imesaṁ saṅgahaṁ karissāmī"ti. So tesaṁ gehābhimukho ahosi. Sakko taṁ āgacchantaṁ disvā Sujaṁ āha "bhadde mayhaṁ ayyo ito āgacchati, tvaṁ apassantī viya tuṇhī hutvā nisīda, khaṇena theraṁ vañcetvā piṇḍapātaṁ dassāmā"ti. Thero āgantvā

gehadvāre aṭṭhāsi. Tepi apassantā viya attano kammameva karontā thokaṁ āgamiṁsu.

Atha Sakko "gehadvāre eko thero viya ṭhito, upadhārehi tāvā"ti āha. Gantvā upadhāretha sāmīti. So gehā nikkhamitvā theraṁ pañcapatiṭṭhitena vanditvā ubhohi hatthehi jaṇṇukāni olambitvā nitthunanto uṭṭhāya "kataro thero nu kho ayyo"ti thokaṁ osakkitvā "akkhīni me dhūmāyantī"ti vatvā nalāṭe hatthaṁ ṭhapetvā uddhaṁ oloketvā "aho dukkhaṁ, ayyo no Mahākassapatthero cirassaṁ me kuṭidvāraṁ āgato, atthi nu kho kiñci gehe"ti āha. Sujā thokaṁ ākulaṁ viya hutvā "atthi sāmī"ti paṭivacanaṁ adāsi. Sakko "bhante lūkhaṁ vā paṇītaṁ vāti acintetvā saṅgahaṁ no karothā"ti pattaṁ gaṇhi. Thero "etehi dinnaṁ sākaṁ vā hotu kuṇḍakamuṭṭhi vā, saṅgahaṁ nesaṁ karissāmī"ti pattaṁ adāsi. So antogharaṁ pavisitvā ghaṭi-odanaṁ nāma ghaṭiyā[1] uddharitvā pattaṁ pūretvā therassa hattheṭhapesi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpabyañjano, sakalaṁ Rājagahanagaraṁ gandhena ajjhotthari.

Tadā thero cintesi "ayaṁ puriso appesakkho, piṇḍapāto mahesakkho, Sakkassa bhojanasadiso, ko nu kho eso"ti. Atha naṁ "Sakko"ti ñatvā āha "bhāriyaṁ te kammaṁ kataṁ duggatānaṁ sampattiṁ vilumpantena, ajja mayhaṁ dānaṁ datvā kocideva duggato senāpatiṭṭhānaṁ vā seṭṭhiṭṭhānaṁ vā labheyyā"ti. Mayā duggatataro natthi bhanteti. Kiṁ kāraṇā tvaṁ duggato devaloke rajjasiriṁ anubhavantoti. Bhante evaṁ nāmetaṁ, mayā pana anuppanne Buddhe kalyāṇakammaṁ kataṁ, Buddhuppāde vattamāne kalyāṇakammaṁ katvā Cūḷarathadevaputto Mahārathadevaputto Anekavaṇṇadevaputtoti ime tayo samānadevaputtā mama āsannaṭṭhāne nibbattā, mayā tejavantatarā. Ahañhi tesu devaputtesu "nakkhattaṁ kīḷissāmā"ti paricārikāyo gahetvā antaravīthiṁ otiṇṇesu palāyitvā gehaṁ pavisāmi. Tesañhi sarīrato tejo mama sarīraṁ ottharati, mama sarīrato tejo tesaṁ sarīraṁ na ottharati, ko mayā duggatataro bhanteti. Evaṁ santepi ito

1. Ghaṭito (Sī, Syā)

paṭṭhāya mayhaṁ mā evaṁ vañcetvā dānamadāsīti. Vañcetvā tumhākaṁ dāne dinne mayhaṁ kusalaṁ atthi, na atthīti. Atthāvusoti. Evaṁ sante kusalakammakaraṇaṁ nāma mayhaṁ bhāro bhanteti. So evaṁ vatvā theraṁ vanditvā Sujaṁ gahetvā theraṁ padakkhiṇaṁ katvā vehāsaṁ abbhuggantvā "aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitan"ti udānaṁ udānesi. Tena vuttaṁ—

Ekaṁ samayaṁ Bhagavā Rājagahe viharati Veḷuvane Kalandakanivāpe. Tena kho pana samayena āyasmā Mahākassapo Pippaliguhāyaṁ viharati, sattāhaṁ ekapallaṅkena nisinno hoti aññataraṁ samādhiṁ samāpajjitvā. Atha kho āyasmā Mahākassapo tassa sattāhassa accayena tamhā samādhimhā vuṭṭhāsi. Atha kho āyasmato Mahākassapassa tamhā samādhimhā vuṭṭhitassa etadahosi "yaṁnūnāhaṁ Rājagahaṁ piṇḍāya paviseyyan"ti.

Tena kho pana samayena pañcamattāni devatāsatāni ussukkaṁ āpannāni honti āyasmato Mahākassapassa piṇḍapātapaṭilābhāya. Atha kho āyasmā Mahākassapo tāni pañcamattāni devatāsatāni paṭikkhipitvā pubbaṇhasamayaṁ nivāsetvā pattacīvaramādāya Rājagahaṁ piṇḍāya pāvisi.

Tena kho pana samayena Sakko Devānamindo āyasmato Mahākassapassa piṇḍapātaṁ dātukāmo hoti. Pesakāravaṇṇaṁ abhinimminitvā tantaṁ vināti, Sujā asurakaññā tasaraṁ pūreti. Atha kho āyasmā Mahākassapo Rājagahe sapadānaṁ piṇḍāya caramāno yena Sakkassa Devānamindassa nivesanaṁ tenupasaṅkami, addasā kho Sakko Devānamindo āyasmantaṁ Mahākassapaṁ dūratova āgacchantaṁ, disvā gharā nikkhamitvā paccuggantvā hatthato pattaṁ gahetvā gharaṁ pavisitvā ghaṭiyā odanaṁ uddharitvā pattaṁ pūretvā āyasmato Mahākassapassa adāsi. So ahosi piṇḍapāto anekasūpo anekabyañjano anekarasabyañjano. Atha kho

āyasmato Mahākassapassa etadahosi “ko nu kho ayaṁ satto, yassāyaṁ evarūpo iddhānubhāvo”ti. Atha kho āyasmato Mahākassapassa etadahosi “Sakko kho ayaṁ Devānamindo”ti viditvā Sakkaṁ Devānamindaṁ etadavoca “kataṁ kho te idaṁ kosiya, mā punapi evarūpamakāsī”ti. Amhākampi bhante Kassapa puññena attho, amhākampi puññena karaṇīyanti.

Atha kho Sakko Devānamindo āyasmantaṁ Mahākassapaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā vehāsaṁ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṁ udānaṁ udānesi “aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitaṁ, aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitaṁ, aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitan”ti[1].

Atha kho Bhagavā vihāre ṭhito eva tassa taṁ saddaṁ sutvā bhikkhū āmantetvā “passatha bhikkhave Sakkaṁ Devānamindaṁ udānaṁ udānetvā ākāsena gacchantan”ti āha. Kiṁ pana tena kataṁ bhanteti. Vañcetvā tena mayhaṁ puttassa Kassapassa piṇḍapāto dinno, taṁ datvā tuṭṭhamānaso udānaṁ udānento gacchatīti. “Therassa piṇḍapātaṁ dātuṁ vaṭṭatī”ti kathaṁ bhante tena ñātanti. Bhikkhave mama puttena sadisaṁ nāma piṇḍapātikaṁ devāpi manussāpi pihayantīti vatvā sayampi udānaṁ udānesi. Sutte pana ettakameva āgataṁ—

Assosi kho Bhagavā dibbāya sotadhātuyā visuddhāya atikkantamānusikāya Sakkassa Devānamindassa vehāsaṁ abbhuggantvā ākāse antalikkhe tikkhattuṁ udānaṁ udānentassa “aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitaṁ, aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitaṁ, aho dānaṁ paramadānaṁ Kassape suppatiṭṭhitan”ti[1].

Atha kho Bhagavā etamatthaṁ viditvā tāyaṁ velāyaṁ imaṁ udānaṁ udānesi—

---

1. Khu 1. 111 piṭṭhe.

“Piṇḍapātikassa bhikkhuno,
Attabharassa anaññaposino.
Devā pihayanti tādino,
Upasantassa sadā satīmato”ti[1].

Imañca pana udānaṁ udānetvā “bhikkhave Sakko Devānamindo mama puttassa sīlagandhena āgantvā piṇḍapātaṁ adāsī”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

56. “Appamatto ayaṁ gandho, yvāyaṁ tagaracandanaṁ[2].
Yo ca sīlavataṁ gandho, vāti devesu uttamo”ti.

Tattha **appamatto**ti parittappamāṇo[3]. **Yo ca sīlavataB**ti yo pana sīlavantānaṁ sīlagandho, so tagaraṁ viya lohitacandanaṁ[4] viya ca parittako na hoti, ativiya uḷāro vipphārito. Teneva kāraṇena **vāti devesu uttamo**ti pavaro seṭṭho hutvā devesu ca manussesu ca sabbatthameva vāyati, ottharanto gacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Mahākassapattherapiṇḍapātadinnavatthu dasamaṁ.

---

11. Godhikattheraparinibbānavatthu

Tesaṁ sampannasīlānanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Rājagahaṁ upanissāya Veḷuvane viharanto Godhikattherassa parinibbānaṁ ārabbha kathesi.

So hi āyasmā Isigilipasse Kāḷasilāyaṁ viharanto appamatto ātāpī pahitatto sāmāyikaṁ cetovimuttiṁ phusitvā ekassa anussāyikassa rogassa vasena tato parihāyi. So dutiyampi tatiyampi chakkhattuṁ jhānaṁ nibbattetvā parihīno, sattame vāre uppādetvā cintesi “ahaṁ chakkhattuṁ jhānā parihīno, parihīnajjhānassa

1. Khu 1. 111 piṭṭhe.
2. Yāyaṁ tagaracandanī (Sī)
3. Parittaparimāṇo (Sī)
4. Tagare viya lohitacandane (Sī, Syā)

kho pana aniyatā gati, idāneva satthaṁ āharissāmī”ti kesoropanasatthakaṁ gahetvā galanāḷiṁ chindituṁ mañcake nipajji. Māro tassa cittaṁ ñatvā “ayaṁ bhikkhu satthaṁ āharitukāmo, satthaṁ āharantā kho pana jīvite nirapekkhā honti, te vipassanaṁ paṭṭhapetvā arahattampi pāpuṇanti, sacāhaṁ etaṁ vāressāmi, na me vacanaṁ karissati, Satthāraṁ vārāpessāmī”ti aññātakavesena Satthāraṁ upasaṅkamitvā evamāha—

“Mahāvīra mahāpañña, iddhiyā yasasā jala.
Sabbaverabhayātīta, pāde vandāmi cakkhuma.

Sāvako te mahāvīra, maraṇaṁ maraṇābhibhū.
Ākaṅkhati cetayati, taṁ nisedha jutindhara.

Kathaṁ hi Bhagavā tuyhaṁ, sāvako sāsane rato.
Appattamānaso sekkho, kālaṁ kayirā jane sutā”ti[1].

Tasmiṁ khaṇe therena satthaṁ āharitaṁ hoti. Satthā “māro ayan”ti viditvā imaṁ gāthamāha—

“Evaṁ hi dhīrā kubbanti, nāvakaṅkhanti jīvitaṁ.
Samūlaṁ taṇhamabbuyha, godhiko parinibbuto”ti[1].

Atha kho Bhagavā sambahulehi bhikkhūhi saddhiṁ therassa satthaṁ āharitvā nipannaṭṭhānaṁ agamāsi. Tasmiṁ khaṇe māro pāpimā “kattha nu kho imassa paṭisandhiviññāṇaṁ patiṭṭhitan”ti dhūmarāsi viya timirapuñjo viya ca hutvā sabbadisāsu therassa viññāṇaṁ samanvesati. Bhagavā taṁ dhūmatimirabhāvaṁ bhikkhūnaṁ dassetvā “eso kho bhikkhave māro pāpimā Godhikassa kulaputtassa viññāṇaṁ samanvesati ‘kattha Godhikassa kulaputtassa viññāṇaṁ patiṭṭhitan’ti. Apatiṭṭhitena ca bhikkhave viññāṇena Godhiko kulaputto parinibbuto”ti āha. Māropi tassa viññāṇaṭṭhānaṁ daṭṭhuṁ asakkonto kumārakavaṇṇo hutvā beluvapaṇḍuvīṇaṁ ādāya Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi—

1. Saṁ 1. 122 piṭṭhe.

"Uddhaṁ adho ca tiriyaṁ, disā anudisā svahaṁ.
Anvesaṁ nādhigacchāmi, Godhiko so kuhiṁ gato"ti[1].

Atha naṁ Satthā āha—

"Yo dhīro dhitisampanno, jhāyī jhānarato sadā.
Ahorattaṁ anuyuñjaṁ, jīvitaṁ anikāmayaṁ.

Jetvāna maccuno senaṁ, anāgantvā punabbhavaṁ.
Samūlaṁ taṇhamabbuyha, Godhiko parinibbuto"ti[1].

Evaṁ vutte māro pāpimā Bhagavantaṁ gāthāya ajjhabhāsi—

"Tassa sokaparetassa, vīṇā kacchā abhassatha.
Tato so dummano yakkho, tatthevantaradhāyathā"ti[1].

Satthāpi "kiṁ te pāpima Godhikassa kulaputtassa nibbattaṭṭhānena. Tassa hi nibbattaṭṭhānaṁ[2] tumhādisānaṁ satampi sahassampi daṭṭhuṁ na Sakkotī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

57. "Tesaṁ sampannasīlānaṁ, appamādavihārinaṁ.
Sammadaññā vimuttānaṁ, māro maggaṁ na vindatī"ti.

Tattha **tesan**ti yathā appatiṭṭhitena viññāṇena Godhiko kulaputto parinibbuto, ye ca evaṁ parinibbāyanti, tesaṁ. **Sampannasīlānan**ti paripuṇṇasīlānaṁ. **Appamādavihārinan**ti sati-avippavāsasaṅkhātena appamādena viharantānaṁ. **Sammadaññā vimuttānan**ti hetunā ñāyena kāraṇena jānitvā "tadaṅgavimuttiyā vikkhambhanavimuttiyā samucchedavimuttiyā paṭippassaddhivimuttiyā nissaraṇavimuttiyā"ti imāhi pañcahi vimuttīhi vimuttānaṁ. **Māro maggaṁ na vindatī**ti evarūpānaṁ mahākhīṇāsavānaṁ sabbathāmena maggantopi māro gatamaggaṁ na vindati na labhati na passatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pattā, desanā mahājanassa sātthikā jātāti.

Godhikattheraparinibbānavatthu ekādasamaṁ.

---

1. Saṁ 1. 123 piṭṭhe.
2. Parinibbutaṭṭhānaṁ (Ka)

12. Garahadinnavatthu

Yathā saṅkāraṭṭhānasminti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Garahadinnaṁ nāma Nigaṇṭhasāvakaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyañhi Sirigutto ca Garahadinno cāti dve sahāyakā ahesuṁ. Tesu Sirigutto upāsako Buddhasāvako, Garahadinno Nigaṇṭhasāvako. Taṁ Nigaṇṭhā abhikkhaṇaṁ evaṁ vadanti "tava sahāyakaṁ Siriguttaṁ 'kiṁ tvaṁ samaṇaṁ Gotamaṁ upasaṅkamasi, tassa santike kiṁ labhissasī'ti vatvā yathā amhe upasaṅkamitvā amhākañca deyyadhammaṁ dassati, kiṁ evaṁ ovadituṁ na vaṭṭatī"ti. Garahadinno tesaṁ vacanaṁ sutvā abhikkhaṇaṁ gantvā ṭhitanisinnaṭṭhānādīsu Siriguttaṁ evaṁ ovadati "samma kiṁ te samaṇena Gotamena, taṁ upasaṅkamitvā kiṁ labhissasi, kiṁ te mama ayye upasaṅkamitvā tesaṁ dānaṁ dātuṁ na vaṭṭatī"ti. Sirigutto tassa kathaṁ sutvāpi bahū divase tuṇhī hutvā nibbijjitvā ekadivasaṁ "samma tvaṁ abhikkhaṇaṁ āgantvā maṁ ṭhitaṭṭhānādīsu evaṁ vadesi "samaṇaṁ Gotamaṁ upasaṅkamitvā kiṁ labhissasi, mama ayye upasaṅkamitvā tesaṁ dānaṁ dehī'ti, kathehi tāva me, tava ayyā kiṁ jānantī"ti. Aho sāmi mā evaṁ vada, mama ayyānaṁ aññātaṁ nāma natthi, sabbaṁ atītānāgatapaccuppannaṁ sabbaṁ kāyavacīmanokammaṁ "idaṁ bhavissati, idaṁ na bhavissatī"ti sabbaṁ bhabbābhabbaṁ jānantīti. Evaṁ vadesīti. Āma vademīti. Yadi evaṁ, atibhāriyaṁ te kataṁ, ettakaṁ kālaṁ mayhaṁ etamatthaṁ anācikkhantena, ajja mayā ayyānaṁ ñāṇānubhāvo ñāto, gaccha samma, ayye mama vacanena nimantehīti. So Nigaṇṭhānaṁ santikaṁ gantvā te vanditvā "mayhaṁ sahāyako Sirigutto svātanāya tumhe nimantetī"ti āha. Siriguttena sāmaṁ tvaṁ vuttoti. Āma ayyāti. Te haṭṭhatuṭṭhā hutvā "nipphannaṁ no kiccaṁ, Siriguttassa amhesu pasannakālato paṭṭhāya kā nāma sampatti amhākaṁ na bhavissatī"ti vadiṁsu.

Siriguttassāpi mahantaṁ nivesanaṁ. So tasmiṁ dvinnaṁ gehānaṁ antare ubhato dīghaṁ āvāṭaṁ khaṇāpetvā gūthakalalassa pūrāpesi. Bahi-āvāṭe dvīsu pariyantesu khāṇuke koṭṭāpetvā tesu rajjuyo bandhāpetvā āsanānaṁ purimapāde āvāṭassa purimapasse ṭhapāpetvā pacchimapāde rajjukesu ṭhapāpesi. Evaṁ nisinnakāle evaṁ avaṁsirā

patissantī”ti maññamāno yathā āvāṭo na paññāyati, evaṁ āsanānaṁ upari paccattharaṇāni dāpesi. Mahantā mahantā cāṭiyo ṭhapāpetvā kadalipaṇṇehi ca setapilotikāhi ca mukhāni bandhāpetvā tā tucchā eva gehassa pacchimabhāge bahi yāgubhattasitthasappitelamadhuphāṇitapūvacuṇṇamakkhitā katvā ṭhapāpesi. Garahadinno pātova tassa gharaṁ vegena gantvā “ayyānaṁ sakkāro sajjito”ti pucchi. Āma samma sajjitoti. Kahaṁ pana esoti. Etāsu ettikāsu cāṭīsu yāgu, ettikāsu bhattaṁ, ettikāsu sappiphāṇitapūvādīni pūritāni, āsanāni paññattānīti. So “sādhū”ti vatvā gato. Tassa gatakāle pañcasatā Nigaṇṭhā āgamiṁsu. Sirigutto gehā nikkhamitvā pañcapatiṭṭhitena Nigaṇṭhe vanditvā tesaṁ purato añjaliṁ paggayha ṭhito evaṁ cintesi “tumhe kira atītādibhedaṁ sabbaṁ jānātha, evaṁ tumhākaṁ upaṭṭhākena mayhaṁ kathitaṁ. Sace sabbaṁ tumhe jānātha, mayhaṁ gehaṁ mā pavisittha. Mama gehaṁ paviṭṭhānaṁ hi vo neva yāgu atthi, na bhattādīni. Sace ajānitvā pavisissatha, gūtha-āvāṭe vo pātetvā pothessāmī”ti evaṁ cintetvā purisānaṁ saññaṁ adāsi. Evaṁ tesaṁ nisīdanabhāvaṁ ñatvā pacchimapasse ṭhatvā āsanānaṁ upari paccattharaṇāni apaneyyātha, mā tāni asucinā makkhayiṁsūti.

Atha Nigaṇṭhe “ito etha bhante”ti āha. Nigaṇṭhā pavisitvā paññattāsanesu nisīdituṁ ārabhiṁsu. Atha ne manussā vadiṁsu “āgametha bhante, mā tāva nisīdathā”ti. Kiṁ kāraṇāti. Amhākaṁ gehaṁ paviṭṭhānaṁ ayyānaṁ vattaṁ ñatvā nisīdituṁ vaṭṭatīti. Kiṁ kātuṁ vaṭṭati āvusoti. Attano attano pattāsanamūlesu ṭhatvā sabbepi ekappahāreneva nisīdituṁ vaṭṭatīti. Idaṁ kirassa adhippāyo[1]—ekasmiṁ āvāṭe patite “mā āvuso avasesā āsane nisīdantū”ti vattuṁ mā labhatūti[2]. Te “sādhū”ti vatvā “imehi kathitakathaṁ amhehi kātuṁ vaṭṭatī”ti cintayiṁsu. Atha sabbe attano attano pattāsanamūle paṭipāṭiyā aṭṭhaṁsu. Atha ne “bhante khippaṁ ekappahāreneva nisīdathā”ti vatvā tesaṁ nisinnabhāvaṁ ñatvā āsanānaṁ upari paccattharaṇāni nīhariṁsu. Nigaṇṭhā ekappahāreneva nisinnā, rajjūnaṁ upari ṭhapitā āsanapādā bhaṭṭhā, nigaṇṭhā avaṁsirā āvāṭe patiṁsu. Sirigutto tesu patitesu dvāraṁ

1. Idaṁ kira so (Sī, Syā)
2. Mā avasesā nisīdiṁsūti kāresi (Syā)

pidahitvā te uttiṇṇuttiṇṇe "atītānāgatapaccuppannaṁ kasmā na jānāthā"ti daṇḍehi pothetvā "ettakaṁ etesaṁ vaṭṭissatī"ti dvāraṁ vivarāpesi. Te nikkhamitvā palāyituṁ ārabhiṁsu. Gamanamagge pana tesaṁ sudhāparikammakataṁ bhūmiṁ picchilaṁ kārāpesi. Te tattha asaṇṭhahitvā patite patite puna pothāpetvā "alaṁ ettakaṁ tumhākan"ti uyyojesi. Te "nāsitamhā tayā, nāsitamhā tayā"ti kandantā upaṭṭhākassa gehadvāraṁ agamaṁsu.

Garahadinno taṁ vippakāraṁ disvā kuddho "nāsitamhi Siriguttena, hatthaṁ pasāretvā vandantānaṁ sadevake loke yathāruciyā dātuṁ samatthe nāma puññakkhettabhūte mama ayye pothāpetvā byasanaṁ pāpesī"ti rājakulaṁ gantvā tassa kahāpaṇasahassaṁ daṇḍaṁ kāresi. Athassa rājā sāsanaṁ pesesi. So gantvā rājānaṁ vanditvā "deva upaparikkhitvā daṇḍaṁ gaṇhatha, mā anupaparikkhitvā"ti āha. Upaparikkhitvā gaṇhissāmīti. Sādhu devāti. Tena hi gaṇhāhīti. Deva mayhaṁ sahāyako Nigaṇṭhasāvako maṁ upasaṅkamitvā ṭhitanisinnaṭṭhānādīsu abhiṇhaṁ evaṁ vadesi "samma kiṁ te samaṇena Gotamena, taṁ upasaṅkamitvā kiṁ labhissasī"ti idaṁ ādiṁ katvā Sirigutto sabbaṁ taṁ pavattiṁ ārocetvā deva sace imasmiṁ kāraṇe daṇḍaṁ gahetuṁ yuttaṁ, gaṇhathāti. Rājā Garahadinnaṁ oloketvā "saccaṁ kira te evaṁ vuttan"ti āha. Saccaṁ devāti. Tvaṁ ettakampi ajānante Satthāroti gahetvā vicaranto "sabbaṁ jānantī"ti kiṁ kāraṇā Tathāgatasāvakassa kathesi. "Tayā āropitadaṇḍo tuyhameva hotū"ti evaṁ sveva daṇḍaṁ pāpito[1], tasseva kulūpakā pothetvā nīhaṭā.

So taṁ kujjhitvā tato paṭṭhāya aḍḍhamāsamattampi Siriguttena saddhiṁ akathetvā cintesi "evaṁ vicarituṁ mayhaṁ ayuttaṁ, etassa kulūpakānampi mayā byasanaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti Siriguttaṁ upasaṅkamitvā āha "sahāya Siriguttā"ti. Kiṁ sammāti. Ñātisuhajjānaṁ nāma kalahopi hoti vivādopi, kiṁ tvaṁ kiñci na kathesi, kasmā evaṁ karosīti. Samma tava mayā saddhiṁ akathanato na kathemīti. Yaṁ samma kataṁ, katameva taṁ na mayaṁ mettiṁ bhindissāmāti. Tato paṭṭhāya ubhopi ekaṭṭhāne tiṭṭhanti

1. Sveva daṇḍo dāpito (Sī), tasseva daṇḍaṁ pāpito (Ka)

nisīdanti. Athekadivasaṁ Sirigutto Garahadinnaṁ āha “kiṁ te Nigaṇṭhehi, te upasaṅkamitvā kiṁ labhissasi, mama Satthāraṁ upasaṅkamituṁ vā ayyānaṁ dānaṁ dātuṁ vā kiṁ te na vaṭṭatī”ti. Sopi etameva paccāsīsati, tenassa kaṇḍuvanaṭṭhāne nakhena vilekhitaṁ viya ahosi. So “Sirigutta tava Satthā kiṁ jānātī”ti pucchi. Ambho mā evaṁ vada, Satthu me ajānitabbaṁ nāma natthi, atītādibhedaṁ sabbaṁ jānāti, soḷasahākārehi sattānaṁ cittaṁ paricchindatīti. Ahaṁ evaṁ na jānāmi, kasmā mayhaṁ ettakaṁ kālaṁ na kathesi, tena hi tvaṁ gaccha, tava Satthāraṁ svātanāya nimantehi, bhojessāmi, pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ mama bhikkhaṁ gaṇhituṁ vadehīti.

Sirigutto Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā evamāha “bhante mama sahāyako Garahadinno tumhe nimantāpeti, pañcahi kira bhikkhusatehi saddhiṁ sve tassa bhikkhaṁ gaṇhatha, purimadivase kho pana tassa kulūpakānaṁ mayā idaṁ nāma kataṁ, mayā katassa paṭikaraṇampi na jānāmi, tumhākaṁ suddhacittena bhikkhaṁ dātukāmatampi na jānāmi, āvajjetvā yuttaṁ ce, adhivāsetha. No ce, mā adhivāsayitthā”ti. Satthā “kiṁ nu kho so amhākaṁ kātukāmo”ti āvajjetvā addasa “dvinnaṁ gehānaṁ antare mahantaṁ āvāṭaṁ khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggiṁ datvā amhe aṅgāra-āvāṭe pātetvā niggaṇhitukāmo”ti. Puna āvajjesi “kiṁ nu kho tattha gatapaccayā attho atthi, natthī”ti. Tato idaṁ addasa—ahaṁ aṅgāra-āvāṭe pādaṁ pasāressāmi, taṁ paṭicchādetvā ṭhapitakilañjaṁ antaradhāyissati, aṅgārakāsuṁ bhinditvā cakkamattaṁ mahāpadumaṁ uṭṭhahissati, athāhaṁ padumakaṇṇikā akkamanto āsane nisīdissāmi, pañcasatā bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdissanti, mahājano sannipatissati, ahaṁ tasmiṁ samāgame dvīhi gāthāhi anumodanaṁ karissāmi, anumodanapariyosāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissati, Sirigutto ca Garahadinno ca sotāpannā bhavissanti, attano ca dhanarāsiṁ sāsane vikirissanti, imaṁ kulaputtaṁ nissāya mayā gantuṁ vaṭṭatīti bhikkhaṁ adhivāsesi.

Sirigutto gantvā Satthu adhivāsanaṁ Garahadinnassa ārocetvā “Lokajeṭṭhassa sakkāraṁ karohī”ti āha. Garahadinno

"Idānissa kattabbayuttakaṁ jānissāmī"ti dvinnaṁ gehānaṁ antare mahantaṁ āvāṭaṁ khaṇāpetvā asītisakaṭamattāni khadiradārūni āharāpetvā pūrāpetvā aggiṁ datvā khadiraṅgārarāsīnaṁ yojāpetvā sabbarattiṁ dhamāpetvā khadiraṅgārarāsiṁ kārāpetvā āvāṭamatthake rukkhapadarāni ṭhapāpetvā kilañjena paṭicchādetvā gomayena limpāpetvā ekena passena dubbaladaṇḍake attharitvā gamanamaggaṁ kāresi, "evaṁ akkanta-akkantakāle daṇḍakesu bhaggesu parivaṭṭetvā aṅgārakāsuyaṁ patissantī"ti maññamāno gehapacchābhāge Siriguttena ṭhapitaniyāmeneva cāṭiyo ṭhapāpesi, āsanānipi tatheva paññāpesi. Sirigutto pātova tassa gehaṁ gantvā "kato te samma sakkāro"ti āha. Āma sammāti. Kahaṁ pana soti. "Ehi, passāmā"ti sabbaṁ Siriguttena dassitanayeneva dassesi. Sirigutto "sādhu sammā"ti āha. Mahājano sannipati. Micchādiṭṭhikena hi nimantite mahanto sannipāto ahosi[1]. Micchādiṭṭhikāpi "samaṇassa Gotamassa vippakāraṁ passissāmā"ti sannipatanti, sammādiṭṭhikāpi "ajja Satthā mahādhammadesanaṁ desessati, Buddhavisayaṁ Buddhalīlaṁ upadhāressāmā"ti sannipatanti.

Punadivase Satthā pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ Garahadinnassa gehadvāraṁ agamāsi. So gehā nikkhamitvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā purato añjaliṁ paggayha ṭhito cintesi "bhante 'tumhe kira atītādibhedaṁ sabbaṁ jānātha, sattānaṁ soḷasahākārehi cittaṁ paricchindathā'ti evaṁ tumhākaṁ upaṭṭhākena mayhaṁ kathitaṁ. Sace jānātha, mayhaṁ gehaṁ mā pavisittha. Paviṭṭhānaṁ hi vo neva yāgu atthi, na bhattādīni, sabbe kho pana tumhe aṅgārakāsuyaṁ pātetvā niggaṇhissāmī"ti. Evaṁ cintetvā Satthu pattaṁ gahetvā "ito etha Bhagavā"ti vatvā "bhante amhākaṁ gehaṁ āgatānaṁ vattaṁ ñatvā āgantuṁ vaṭṭatī"ti āha. Kiṁ kātuṁ vaṭṭati āvusoti. Ekekassa pavisitvā purato gantvā nisinnakāle pacchā aññena āgantuṁ vaṭṭatīti. Evaṁ kirassa ahosi "purato gacchantaṁ aṅgārakāsuyaṁ patitaṁ disvā avasesā na āgacchissanti, ekekameva pātetvā niggaṇhissāmī"ti. Satthā "sādhū"ti vatvā ekakova pāyāsi. Garahadinno aṅgārakāsuṁ patvā apasakkitvā

---

1. Hoti (Sī, Syā)

ṭhito "purato yātha bhante"ti āha. Atha Satthā aṅgārakāsumatthake pādaṁ pasāresi, kilañjaṁ antaradhāyi, aṅgārakāsuṁ bhinditvā cakkamattāni padumāni uṭṭhahiṁsu. Satthā padumakaṇṇikā akkamanto gantvā paññatte Buddhāsane nisīdi, bhikkhūpi tatheva gantvā nisīdiṁsu. Garahadinnassa kāyato ḍāho uṭṭhahi.

So vegena gantvā Siriguttaṁ upasaṅkamitvā "sāmi me tāṇaṁ hohī"ti āha. Kiṁ etanti. Pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ gehe yāgu vā bhattādīni vā natthi, kiṁ nu kho karomīti. "Kiṁ pana tayā katan"ti āha. Ahaṁ dvinnaṁ gehānaṁ antare mahantaṁ āvāṭaṁ aṅgārassa pūraṁ kāresiṁ "tattha pātetvā niggaṇhissāmī"ti. Atha naṁ bhinditvā mahāpadumāni uṭṭhahiṁsu. Sabbe padumakaṇṇikā akkamitvā gantvā paññattāsanesu nisinnā, idāni kiṁ karomi sāmīti. Nanu tvaṁ idāneva mayhaṁ "ettikā cāṭiyo, ettikā yāgu, ettakāni bhattādīnī"ti dassesīti. Musā taṁ sāmi, tucchāva cāṭiyoti. Hotu, gaccha, tāsu cāṭīsu yāgu-ādīni olokehīti. Taṁ khaṇaññeva tena yāsu cāṭīsu "yāgū"ti vuttaṁ, tā yāguyā pūrayiṁsu, yāsu "bhattādīnī"ti vuttaṁ, tā bhattādīnaṁ paripuṇṇāva ahesuṁ. Taṁ sampattiṁ disvāva Garahadinnassa sarīraṁ pītipāmojjena paripūritaṁ, cittaṁ pasannaṁ. So sakkaccaṁ Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā katabhattakiccassa Satthuno anumodanaṁ kāretukāmo pattaṁ gaṇhi. Satthā anumodanaṁ karonto "ime sattā paññācakkhuno abhāveneva mama sāvakānaṁ Buddhasāsanassa guṇaṁ na jānanti. Paññācakkhuvirahitā hi andhā nāma, paññavanto sacakkhukā nāmā"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

58. "Yathā saṅkāradhānasmiṁ[1], ujjhitasmiṁ mahāpathe.
Padumaṁ tattha jāyetha, sucigandhaṁ manoramaṁ.

59. Evaṁ saṅkārabhūtesu, andhabhūte puthujjane.
Atirocati paññāya, Sammāsambuddhasāvako"ti.

Tattha **saṅkāradhānasmin**ti saṅkāraṭhānasmiṁ, kacavararāsimhīti attho. **Ujjhitasmiṁ mahāpathe**ti mahāmagge chaḍḍitasmiṁ. **Sucigandhan**ti surabhigandhaṁ. Mano ettha ramatīti **manoramaṁ. Saṅkārabhūtesū**ti saṅkāramiva bhūtesu.

1. Saṅkāraṭhānasmiṁ (Ka)

puthujjaneti puthūnaṁ kilesānaṁ jananato evaṁ laddhanāme lokiyamahājane. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā nāma mahāpathe chaḍḍite saṅkārarāsimhi asucijegucchiyapaṭikūlepi sucigandhaṁ padumaṁ jāyetha, taṁ rājarājamahāmattādīnaṁ manoramaṁ piyaṁ manāpaṁ uparimatthake patiṭṭhānārahameva bhaveyya, evameva saṅkārabhūtesupi puthujjanesu jāto nippaññassa mahājanassa acakkhukassa antare nibbattopi attano paññābalena kāmesu ādīnavaṁ, nekkhamme ca ānisaṁsaṁ disvā nikkhamitvā pabbajito pabbajjāmattenapi, tato uttariṁ sīlasamādhipaññāvimuttivimuttiñāṇadassanāni ārādhetvāpi atirocati. Sammāsambuddhasāvako hi khīṇāsavo bhikkhu andhabhūte puthujjane atikkamitvā rocati virocati sobhatīti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi. Garahadinno ca Sirigutto ca sotāpattiphalaṁ pāpuṇiṁsu. Te sabbaṁ attano dhanaṁ Buddhasāsane vippakiriṁsu. Satthā uṭṭhāyāsanā vihāramagamāsi. Bhikkhū sāyanhasamaye dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho acchariyā Buddhaguṇā nāma, tathārūpaṁ nāma khadiraṅgārarāsiṁ bhinditvā padumāni uṭṭhahiṁsū"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "anacchariyaṁ bhikkhave, yaṁ mama etarahi Buddhabhūtassa aṅgārarāsimhā padumāni uṭṭhitāni, aparipakke ñāṇe vattamānassa bodhisattabhūtassapi me uṭṭhahiṁsū"ti vatvā "kadā bhante, ācikkhatha no"ti yācito atītaṁ āharitvā—

"Kāmaṁ patāmi nirayaṁ, uddhaṁpādo avaṁsiro.
Nānariyaṁ karissāmi, handa piṇḍaṁ paṭiggahā"ti[1]—

Idaṁ **Khadiraṅgārajātakaṁ** vitthāretvā kathesīti.

Garahadinnavatthu dvādasamaṁ.

Pupphavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Catuttho vaggo.

---

1. Khu 5. 10 piṭṭhe.

5. Bālavagga

1. Aññatarapurisavatthu

Dīghā jāgarato rattīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Pasenadikosalañceva aññatarañca purisaṁ ārabbha kathesi.

Rājā kira pasenadi Kosalo ekasmiṁ chaṇadivase alaṅkatapaṭiyattaṁ sabbasetaṁ ekaṁ Puṇḍarīkaṁ nāma hatthiṁ abhiruyha mahantena rājānubhāvena nagaraṁ padakkhiṇaṁ karoti. Ussāraṇāya vattamānāya leḍḍudaṇḍādīhi pothiyamāno mahājano palāyanto gīvaṁ parivaṭṭetvāpi oloketiyeva. Rājūnaṁ kira sudinnadānassetaṁ phalaṁ. Aññatarassāpi duggatapurisassa bhariyā sattabhūmikassa pāsādassa uparitale ṭhitā ekaṁ vātapānakavāṭaṁ vivaritvā rājānaṁ oloketvāva apagacchi. Rañño puṇṇacando valāhakantaraṁ paviṭṭho viya upaṭṭhāsi. So tassā paṭibaddhacitto hatthikkhandhato patanākārappatto viya hutvā khippaṁ nagaraṁ padakkhiṇaṁ katvā antepuraṁ pavisitvā ekaṁ vissāsakaṁ amaccaṁ āha "asukaṭṭhāne te mayā olokitapāsādo diṭṭho"ti. Āma devāti. Tatthekaṁ itthiṁ addasāti. Addasaṁ devāti. Gaccha, tassā sasāmika-asāmikabhāvaṁ jānāhīti. So gantvā tassā sasāmikabhāvaṁ ñatvā āgantvā rañño "sasāmikā"ti ārocesi. Atha raññā "tena hi tassā sāmikaṁ pakkosāhī"ti vutte so gantvā "ehi bho, rājā taṁ pakkosatī"ti āha. So "bhariyaṁ me nissāya bhayena uppannena bhavitabban"ti cintetvā rañño āṇaṁ paṭibāhituṁ asakkonto gantvā rājānaṁ vanditvā aṭṭhāsi. Atha naṁ rājā "maṁ ito paṭṭhāya upaṭṭhāhī"ti āha. Alaṁ deva, ahaṁ attano kammaṁ katvā tumhākaṁ suṅkaṁ dadāmi, ghareyeva me jīvikā hotūti. "Tava suṅkena mayhaṁ attho natthi, ajjato paṭṭhāya maṁ upaṭṭhāhī"ti tassa phalakañca āvudhañca dāpesi. Evaṁ kirassa ahosi "kañcidevassa dosaṁ āropetvā ghātetvā bhariyaṁ gaṇhissāmī"ti. Atha naṁ so maraṇabhayabhīto appamatto hutvā upaṭṭhāsi.

Rājā tassa dosaṁ[1] apassanto kāmapariḷāhe vaḍḍhante "ekamassa dosaṁ āropetvā rājāṇaṁ karissāmī"ti taṁ pakkosāpetvā evamāha "ambho ito yojanamatthake nadiyā asukaṭṭhānaṁ nāma gantvā sāyaṁ mama nhānavelāya kumuduppalāni ceva aruṇavatīmattikañca[2] āhara. Sace tasmiṁ khaṇe nāgacchasi, āṇaṁ te karissāmī"ti. Sevako kira catūhipi dāsehi patikiṭṭhataro[3]. Dhanakkītādayo hi dāsā "sīsaṁ me rujjati, piṭṭhi me rujjatī"ti vatvā acchituṁ labhantiyeva. Sevakassetaṁ natthi, āṇattakammaṁ kātumeva vaṭṭati. Tasmā so "avassaṁ mayā gantabbaṁ, kumuduppalehi saddhiṁ aruṇavatīmattikā nāma Nāgabhavane uppajjati, ahaṁ kuhiṁ labhissāmī"ti cintento maraṇabhayabhīto vegena gehaṁ gantvā "bhadde niṭṭhitaṁ me bhattan"ti āha. Uddhanamatthake sāmīti. So yāva bhattaṁ otarati, tāva sandhāretuṁ asakkonto uḷuṅkena kañjikaṁ harāpetvā yathāladdhena byañjanena saddhiṁ allameva bhattaṁ pacchiyaṁ opīḷetvā ādāya yojanikaṁ maggaṁ pakkhando, tassa gacchantasseva bhattaṁ pakkaṁ ahosi. So anucchiṭṭhaṁ katvāva thokaṁ bhattaṁ apanetvā bhuñjanto ekaṁ addhikaṁ ekaṁ disvā mayā apanetvā ṭhapitaṁ thokaṁ anucchiṭṭhaṁ bhattameva atthi, gahetvā bhuñja sāmīti. So gaṇhitvā bhuñji. Itaropi bhuñjitvā ekaṁ bhattamuṭṭhiṁ udake khipitvā mukhaṁ vikkhāletvā mahantena saddena "imasmiṁ nadīpadese adhivatthā nāgā supaṇṇā devatā ca vacanaṁ me suṇantu, rājā mayhaṁ āṇaṁ kātukāmo 'kumuduppalehi saddhiṁ aruṇavatīmattikaṁ āharā'ti maṁ āṇāpesi, addhikamanussassa ca me bhattaṁ dinnaṁ, taṁ sahassānisaṁsaṁ, udake macchānaṁ dinnaṁ, taṁ satānisaṁsaṁ. Ettakaṁ puññaphalaṁ tumhākaṁ pattiṁ katvā dammi, mayhaṁ kumuduppalehi saddhiṁ aruṇavatīmattikaṁ āharathā"ti tikkhattuṁ anussāvesi. Tattha adhivattho nāgarājā taṁ saddaṁ sutvā mahallakavesena tassa santikaṁ gantvā "kiṁ vadesī"ti āha. So punapi tatheva vatvā "mayhaṁ taṁ pattiṁ dehī"ti vutte "demī"ti āha. Punapi "dehī"ti vutte "demi sāmī"ti āha. Evaṁ so dve tayo vāre pattiṁ āharāpetvā kumuduppalehi saddhiṁ aruṇavatīmattikaṁ adāsi.

---

1. Vivaraṁ (Sī, Syā) 2. Aruṇavaṇṇamattikañca (Sī) 3. Kiliṭṭhatarova (Ka)

Rājā pana cintesi “manussā nāma bahumāyā[1], sace so kenaci upāyena labheyya, kiccaṁ me na nipphajjeyyā”ti. So kālasseva dvāraṁ pidahāpetvā muddikaṁ attano santikaṁ āharāpesi. Itaropi puriso rañño nhānavelāyamevāgantvā dvāraṁ alabhanto dvārapālaṁ pakkosetvā “dvāraṁ vivarā”ti āha. Na sakkā vivarituṁ, rājā kālasseva muddikaṁ datvā rājagehaṁ āharāpesīti. So “rājadūto ahaṁ, dvāraṁ vivarā”ti vatvāpi “dvāraṁ alabhanto natthi me idāni jīvitaṁ, kiṁ nu kho karissāmī”ti cintetvā dvārassa upari-ummāre[2] mattikāpiṇḍaṁ khipitvā tassūpari pupphāni laggetvā mahāsaddaṁ karonto “ambho nagaravāsino rañño mayā āṇattiyā gatabhāvaṁ jānātha, rājā maṁ akāraṇena vināsetukāmo”ti tikkhattuṁ viravitvā “kattha nu kho gacchissāmī”ti cintetvā “bhikkhū nāma muduhadayā, vihāraṁ gantvā nipajjissāmī”ti sanniṭṭhānamakāsi. Ime hi nāma sattā sukhitakāle bhikkhūnaṁ atthibhāvampi ajānitvā dukkhābhibhūtakāle vihāraṁ gantukāmā honti, tasmā sopi “me aññaṁ tāṇaṁ natthī”ti vihāraṁ gantvā ekasmiṁ phāsukaṭṭhāne nipajji. Atha raññopi taṁ rattiṁ niddaṁ alabhantassa taṁ itthiṁ anussarantassa kāmapariḷāho uppajji. So cintesi “vibhātakkhaṇeyeva taṁ purisaṁ ghātāpetvā taṁ itthiṁ ānessāmī”ti.

Tasmiṁ khaṇeyeva saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattā cattāro purisā pakkuthitāya ukkhaliyā taṇḍulā viya samparivattakaṁ[3] paccamānā tiṁsāya vassasahassehi heṭṭhimatalaṁ patvā aparehi tiṁsāya vassasahassehi puna mukhavaṭṭiyaṁ pāpuṇiṁsu. Te sīsaṁ ukkhipitvā aññamaññaṁ oloketvā ekekaṁ gāthaṁ vattukāmā vattuṁ asakkontā ekekaṁ akkharaṁ vatvā parivattitvā Lohakumbhimeva paviṭṭhā. Rājā niddaṁ alabhanto majjhimayāmasamanantare taṁ saddaṁ sutvā bhīto utrastamānaso “kiṁ nu kho mayhaṁ jīvitantarāyo bhavissati, udāhu me aggamahesiyā, udāhu me rajjaṁ vinassissatī”ti cintento sakalarattiṁ akkhīni nimīletuṁ nāsakkhi. So aruṇuggamanavelāya eva purohitaṁ pakkosāpetvā “ācariya mayā majjhimayāmasamanantare mahantā bheravasaddā sutā, ‘rajjassa vā aggamahesiyā vā mayhaṁ vā kassa

1. Bahumantā (Sī, Syā) 2. Ummārummāre (Sī)
3. Samparivattakā (Syā), samparivattantā (Ka)

antarāyo bhavissatī'ti na jānāmi, tena me tvaṁ pakkosāpito"ti āha. Mahārāja kiṁ te saddā sutāti. Ācariya **du** - iti **sa** - iti **na** - iti **so** - itīti ime sadde assosiṁ, imesaṁ nipphattiṁ upadhārehīti. Brāhmaṇassa mahā-andhakāraṁ paviṭṭhassa viya na kiñci paññāyati, "na jānāmīti vutte pana lābhasakkāro me parihāyissatī"ti bhāyitvā "bhāriyaṁ mahārājā"ti āha. Kiṁ ācariyāti. Jīvitantarāyo te paññāyatīti. So dviguṇaṁ bhīto "ācariya atthi kiñci pana paṭighā takāraṇan"ti āha. Atthi mahārāja, mā bhāyi, ahaṁ tayo vede jānāmīti. Kiṁ pana laddhuṁ vaṭṭatīti. Sabbasatayaññaṁ yajitvā jīvitaṁ labhissasi devāti. Kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Hatthisataṁ assasataṁ usabhasataṁ dhenusataṁ ajasataṁ urabbhasataṁ[1] kukkuṭasataṁ sūkarasataṁ dārakasataṁ dārikāsatanti evaṁ ekekaṁ pāṇajātiṁ sataṁ sataṁ katvā gaṇhāpento "sace migajātimeva gaṇhāpessāmi, 'attano khādanīyameva gaṇhāpetī'ti vakkhantī"ti hatthi-assamanussepi gaṇhāpeti. Rājā "mama jīvitameva mayhaṁ lābho"ti cintetvā "sabbapāṇe sīghaṁ gaṇhathā"ti āha. Āṇattamanussā adhikataraṁ gaṇhiṁsu. Vuttampi cetaṁ Kosalasaṁyutte—

> Tena kho pana samayena rañño pasenadissa Kosalassa mahāyañño paccupaṭṭhito hoti, pañca ca usabhasatāni pañca ca vacchatarasatāni pañca ca vacchatarisatāni pañca ca ajasatāni pañca ca urabbhasatāni thūṇūpanītāni honti yaññatthāya. Yepissa te honti dāsāti vā pessāti vā kammakarāti vā, tepi daṇḍatajjitā bhayatajjitā assumukhā rudamānā parikammāni karontīti[2].

Mahājano attano attano puttadhītuñātīnaṁ atthāya paridevamāno mahāsaddamakāsi, mahāpathavī-undriyanasaddo viya ahosi. Atha Mallikā devī taṁ saddaṁ sutvā rañño santikaṁ gantvā "kiṁ nu kho te mahārāja indriyāni apākatikāni, kilantarūpāni viya paññāyantī"ti pucchi. Kiṁ tuyhaṁ Mallike, tvaṁ mama kaṇṇamūlena āsivisampi gacchantaṁ na jānāsīti. Kiṁ panetaṁ devāti. "Rattibhāge me evarūpo nāma saddo

---

1. Ajasataṁ gadrabhasataṁ ājaññasataṁ urabbhasataṁ (Ka) 2. Saṁ 1. 75 piṭṭhe.

suto, svāhaṁ parohitaṁ pucchitvā jīvitantarāyo te paññāyati, sabbasatayaññaṁ yajitvā jīvitaṁ labhissasī'ti sutvā "mama jīvitameva mayhaṁ lābho"ti ime pāṇe gaṇhāpesinti. Mallikā devī "andhabālosi mahārāja, kiñcāpi mahābhakkhosi, anekasūpabyañjanavikatikaṁ doṇapākaṁ bhojanaṁ bhuñjasi, dvīsu raṭṭhesu rajjaṁ kāresi, paññā pana te mandā"ti āha. Kasmā evaṁ vadesi devīti. "Kahaṁ tayā aññassa maraṇena aññassa jīvitalābho diṭṭhapubbo, andhabālassa brāhmaṇassa kathaṁ gahetvā kasmā mahājanassa upari dukkhaṁ khipasi, dhuravihāre sadevakassa lokassa aggapuggalo atītādīsu appaṭihatañāṇo Satthā vasati, taṁ pucchitvā tassovādaṁ karohī"ti vutte rājā sallahukehi yānehi Mallikāya saddhiṁ vihāraṁ gantvā maraṇabhayatajjito kiñci vattuṁ asakkonto Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi.

Atha naṁ Satthā "handa kuto nu tvaṁ mahārāja āgacchasi divā divassā"ti paṭhamataraṁ ālapi. So tuṇhīyeva nisīdi. Tato Mallikā Bhagavato ārocesi "bhante raññā kira majjhimayāmasamanantare saddo[1] suto, atha naṁ purohitassa ārocesi, purohito 'jīvitantarāyo te bhavissati, tassa paṭighātatthāya sabbasate pāṇe gahetvā tesaṁ galalohitena yaññe yajite jīvitaṁ labhissasī'ti āha. Rājā pāṇe gaṇhāpesi. Tenāyaṁ mayā idhānīto"ti. Evaṁ kira mahārājāti. Evaṁ bhanteti. Kinti te saddo sutoti. So attanā[2] sutaniyāmeneva ācikkhi. Tathāgatassa[3] taṁ sutvāva ekobhāso ahosi. Atha naṁ Satthā āha "mā bhāyi mahārāja, tava antarāyo natthi, pāpakammino sattā attano dukkhaṁ āvīkarontā[4] evamāhaṁsū"ti. Kiṁ pana bhante tehi katanti. Atha kho Bhagavā tesaṁ kammaṁ ācikkhituṁ "tena hi mahārāja suṇāhī"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte vītativassasahassāyukesu manussesu Kassapo Bhagavā loke uppajjitvā vīsatiyā khīṇāsavasahassehi saddhiṁ cārikaṁ caramāno Bārāṇasimagamāsi. Bārāṇasivāsino dvepi tayopi

---

1. Dussaddo (Ka)
2. Attano (Ka)
3. Tathāgato (Ka)
4. Dukkhaṁ adhivāsetuṁ asakkontā (Ka)

bahutarāpi ekato hutvā āgantukadānaṁ pavattayiṁsu. Tadā Pārāṇasiyaṁ cattālīsakoṭivibhavā cattāro seṭṭhiputtā sahāyakā ahesuṁ. Te mantayiṁsu "amhākaṁ gehe bahudhanaṁ, tena kiṁ karomā"ti. "Evarūpe Buddhe cārikaṁ caramāne dānaṁ dassāma, sīlaṁ rakkhissāma, pūjaṁ karissāmā"ti ekopi avatvā tesu eko tāva evamāha "tikhiṇasuraṁ pivantā madhuramaṁsaṁ khādantā vicarissāma, idaṁ amhākaṁ jīvitaphalan"ti[1]. Aparopi evamāha "devasikaṁ tivassikagandhasālibhattaṁ nānaggarasehi bhuñjantā vicarissāmā"ti. Aparopi evamāha "nānappakāraṁ pūvakhajjakavikatiṁ pacāpetvā khādantā vicarissāmā"ti. Aparopi evamāha "sammā mayaṁ aññaṁ kiñci na karissāma, 'dhanaṁ dassāmā'ti vutte anicchamānā itthī nāma natthi, tasmā dhanena palobhetvā[2] pāradārikakammaṁ karissāmā"ti. "Sādhu sādhū"ti sabbeva tassa kathāya[3] aṭṭhaṁsu.

Te tato paṭṭhāya abhirūpānaṁ itthīnaṁ dhanaṁ pesetvā vīsativassasahassāni pāradārikakammaṁ katvā kālaṁ katvā Avīciniraye nibbattā. Te ekaṁ Buddhantaraṁ niraye paccitvā tattha kālaṁ katvā pakkāvasesena saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattitvā tiṁsāya vassasahassehi heṭṭhimatalaṁ patvā punapi tiṁsāya vassasahassehi Lohakumbhimukhaṁ patvā ekekaṁ gāthaṁ vattukāmā hutvā vattuṁ asakkontā ekekaṁ akkharaṁ vatvā puna parivattitvā, Lohakumbhimeva paviṭṭhā. Vadehi mahārāja, paṭhamaṁ te kiṁ saddo nāma sutoti. Du - iti bhanteti. Satthā tena aparipuṇṇaṁ katvā vuttaṁ gāthaṁ paripuṇṇaṁ katvā dassento evamāha—

"Dujjīvitamajīvimha, ye sante na dadamhase.
Vijjamānesu bhogesu, dīpaṁ nākamha attano"ti[4].

Atha rañño imissā gāthāya atthaṁ pakāsetvā "kiṁ te mahārāja dutiyasaddo tatiyasaddo catutthasaddo suto"ti pucchitvā "evaṁ nāmā"ti vutte avasesaṁ paripūrento—

"Saṭṭhivassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.
Niraye paccamānānaṁ, kadā anto bhavissati.

---

1. Saphalanti (Syā)
2. Payojetvā (Sī)
3. Tasseva vacanakathāya (Ka)
4. Khu 5. 100; Khu 2. 216 piṭṭhesu.

Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati.
Tadā hi pakataṁ pāpaṁ, mama tuyhañca mārisā.

Sohaṁ nūna ito gantvā, yoniṁ laddhāna mānusiṁ.
Vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṁ bahun"ti[1].

Paṭipāṭiyā imā gāthā vatvā tāsaṁ atthaṁ pakāsetvā "iti kho mahārāja te cattāro janā ekekaṁ gāthaṁ vattukāmāpi vattuṁ asakkontā ekakameva akkharaṁ vatvā puna Lohakumbhimeva paviṭṭhā"ti āha.

Raññā kira Pasenadikosalena tassa saddassa sutakālato paṭṭhāya te heṭṭhā bhassanti eva, ajjāpi ekaṁ vassasahassaṁ nātikkamanti. Rañño taṁ desanaṁ sutvā mahāsaṁvego uppajji. So "bhāriyaṁ vatidaṁ pāradārikakammaṁ nāma, ekaṁ kira Buddhantaraṁ niraye paccitvā tato cutā saṭṭhiyojanikāya Lohakumbhiyā nibbattitvā tattha saṭṭhivassasahassāni paccitvā evampi nesaṁ dukkhā muccanakālo na paññāyati, ahampi paradāre sinehaṁ katvā sabbarattiṁ niddaṁ na labhiṁ, idāni ito paṭṭhāya paradāre mānasaṁ na bandhissāmī"ti cintetvā Tathāgataṁ āha "bhante ajja me rattiyā dīghabhāvo ñāto"ti. Sopi puriso tattheva nisinno taṁ kathaṁ sutvā "laddho me balavappaccayo"ti Satthāraṁ āha "bhante raññā tāva ajja rattiyā dīghabhāvo ñāto, ahaṁ pana hiyyo sayameva yojanassa dīghabhāvaṁ aññāsin"ti. Satthā dvinnampi kathaṁ saṁsanditvā "ekaccassa ratti dīghā hoti, ekaccassa yojanaṁ dīghaṁ hoti, bālassa pana saṁsāro dīgho hotī"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

60. "Dīghā jāgarato ratti, dīghaṁ santassa yojanaṁ.
Dīgho bālāna saṁsāro, saddhammaṁ avijānatan"ti.

Tattha **dīghā**ti ratti nāmesā tiyāmamattāva, jāgarantassa pana dīghā hoti, dviguṇatiguṇā viya hutvā khāyati. Tassā dīghabhāvaṁ attānaṁ maṅkuṇasaṁghassa bhattaṁ katvā yāva sūriyuggamanā samparivattakaṁ

1. Khu 5. 100; Khu 2. 216 piṭṭhesu.

semāno mahākusītopi, subhojanaṁ bhuñjitvā sirisayane sayamāno kāmabhogīpi na jānāti, sabbarattiṁ pana padhānaṁ padahanto yogāvacaro ca, dhammakathaṁ kathento dhammakathiko ca, āsanasamīpe ṭhatvā dhammaṁ suṇanto ca, sīsarogādiphuṭṭho vā hatthapādacchedanādiṁ patto vā vedanābhibhūto ca, rattiṁ maggapaṭipanno addhiko ca jānāti. **Yojanan**ti yojanampi catugāvutamattameva, **santassa** pana kilantassa **dīghaṁ** hoti, dviguṇatiguṇaṁ viya khāyati. Sakaladivasaṁ hi maggaṁ gantvā kilanto paṭipathaṁ āgacchantaṁ disvā "purato gāmo kīvadūro"ti pucchitvā "yojanan"ti vutte thokaṁ gantvā aparampi pucchitvā tenāpi "yojanan"ti vutte puna thokaṁ gantvā aparampi pucchati. Sopi "yojanan"ti vadati. So pucchitapucchitā yojananteva vadanti, dīghaṁ vatidaṁ yojanaṁ, ekayojanaṁ dve tīṇi yojanāni viya maññeti. **Bālānan**ti idhalokaparalokatthaṁ pana ajānantānaṁ bālānaṁ saṁsāravaṭṭassa pariyantaṁ kātuṁ asakkontānaṁ yaṁ sattatiṁsabodhipakkhiyabhedaṁ saddhammaṁ ñatvā saṁsārassa antaṁ karonti, taṁ **saddhammaṁ avijānataṁ saṁsāro dīgho** nāma hoti. So hi attano dhammatāya eva dīgho nāma. Vuttampi cetaṁ "anamataggoyaṁ bhikkhave saṁsāro, pubbā koṭi na paññāyatī"ti[1]. Bālānaṁ pana pariyantaṁ kātuṁ asakkontānaṁ atidīghoyevāti.

Desanāvasāne so puriso sotāpattiphalaṁ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pattā, mahājanassa sātthikā dhammadesanā jātāti.

Rājā Satthāraṁ vanditvā gacchantoyeva te satte bandhanā mocesi. Tattha itthipurisā bandhanā muttā sīsaṁ nhatvā[2] sakāni gehāni gacchantā "ciraṁ jīvatu no ayyā Mallikā devī, taṁ[3] nissāya jīvitaṁ labhimhā"ti Mallikāya guṇakathaṁ kathayiṁsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho paṇḍitā vatāyaṁ Mallikā, attano paññaṁ nissāya ettakassa janassa jīvitadānaṁ adāsī"ti. Satthā (Gandhakuṭiyaṁ nisinnova tesaṁ bhikkhūnaṁ kathaṁ sutvā Gandhakuṭito nikkhamitvā dhammasabhaṁ pavisitvā paññatte āsane nisīditvā)[4] "kāya nuttha bhikkhave etarahi

---

1. Saṁ 1. 387 piṭṭhe.
2. Nahātā (Sī)
3. Yaṁ (Sī, Syā)
4. ( ) Sī-Syā-potthakesu natthi.

kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "na bhikkhave Mallikā idāneva attano paññaṁ nissāya mahājanassa jīvitadānaṁ deti, pubbepi adāsiyevā"ti vatvā tamatthaṁ pakāsanto atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ rañño putto ekaṁ nigrodharukkhaṁ upasaṅkamitvā tattha nibbattāya devatāya āyāci "sāmi devarāja imasmiṁ jambudīpe ekasatarājāno ekasata-aggamahesiyo, sacāhaṁ pitu accayena rajjaṁ labhissāmi, etesaṁ galalohitena baliṁ karissāmī"ti. So pitari kālakate rajjaṁ patvā "devatāya me ānubhāvena rajjaṁ pattaṁ, balimassā karissāmī"ti mahatiyā senāya nikkhamitvā ekaṁ rājānaṁ attano vase vattetvā tena saddhiṁ aparampi aparampīti sabbe rājāno attano vase katvā saddhiṁ aggamahesīhi ādāya gacchanto Uggasenassa nāma sabbakaniṭṭhassa rañño Dhammadinnā nāma aggamahesī garugabbhā, taṁ ohāya āgantvā "ettakajanaṁ visapānakaṁ pāyetvā māressāmī"ti rukkhamūlaṁ sodhāpesi. Devatā cintesi "ayaṁ rājā ettake rājāno gaṇhanto 'maṁ nissāya gahitā ime'ti cintetvā tesaṁ galalohitena mayhaṁ baliṁ kātukāmo, sace panāyaṁ ete ghātessati, jambudīpe rājavaṁso upacchijjissati[1], rukkhamūlepi[2] me asuci bhavissati, sakkhissāmi nu kho etaṁ nivāretun"ti. Sā upadhārentī "nāhaṁ sakkhissāmī"ti ñatvā aññampi devataṁ upasaṅkamitvā etamatthaṁ ārocetvā "tvaṁ sakkhissasī"ti āha. Tāyapi paṭikkhittā aññampi aññampīti evaṁ sakalacakkavāḷadevatāyo upasaṅkamitvā tāhipi paṭikkhittā catunnaṁ mahārājūnaṁ santikaṁ gantvā[3] "mayaṁ na sakkoma, amhākaṁ pana rājā amhehi puññena ca paññāya ca visiṭṭho, taṁ pucchā"ti tehipi paṭikkhittakāle sakkaṁ upasaṅkamitvā[3] tamatthaṁ ārocetvā "deva tumhesu appossukkataṁ āpannesu khattiyavaṁso upacchijjissati, tassa paṭisaraṇaṁ hothā"ti āha. Sakko "ahampi naṁ paṭibāhituṁ na sakkhissāmi, upāyaṁ panate vakkhāmī"ti vatvā upāyaṁ ācikkhi "gaccha, tvaṁ rañño passantasseva rattavatthaṁ nivāsetvā attano rukkhato nikkhamitvā gamanākāraṁ dassehi, atha taṁ rājā 'devatā gacchati, nivattāpessāmi nan'ti nānappakārena yācissati, atha naṁ vedeyyāsi 'tvaṁ

1. Ucchijjissati (Sī, Syā) 2. Rukkhamūlampi (Syā, Ka)
3-3. Tehi kathitakāle "uppannaṁ bhayaṁ na mayaṁ sakkhissāmā"ti vutte sakkaṁ upasaṅkamitvā(Ka)

ekasatarājāno saddhiṁ aggamahesīhi ānetvā tesaṁ galalohitena baliṁ karissāmīti mayhaṁ āyācitvā Uggasenassa rañño deviṁ ohāya āgato, nāhaṁ tādisassa musāvādassa baliṁ sampaṭicchāmī"ti. Evaṁ kira vutte rājā taṁ āṇāpessati, sā rañño dhammaṁ desetvā ettakassa janassa jīvitadānaṁ dassatī"ti. Iminā kāraṇena Sakko devatāya imaṁ upāyaṁ ācikkhi. Devatā tathā akāsi.

Rājāpi taṁ āṇāpesi. Sā āgantvā tesaṁ rājūnaṁ pariyante nisinnampi attano rājānameva vandi. Rājā "mayi sabbarājajeṭṭhake ṭhite sabbakaniṭṭhaṁ attano sāmikaṁ vandatī"ti tassa kujjhi. Atha naṁ sā āha "kiṁ mayhaṁ tayi paṭibaddhaṁ, ayaṁ pana me sāmiko issariyassa dāyako, imaṁ avanditvā kasmā taṁ vandissāmī"ti. Rukkhadevatā passantasseva mahājanassa "evaṁ bhadde, evaṁ bhadde"ti vatvā taṁ pupphamuṭṭhinā pūjesi. Puna rājā āha "sace maṁ na vandasi, mayhaṁ rajjasiridāyikaṁ evaṁ mahānubhāvaṁ devataṁ kasmā na vandasī"ti. Mahārāja tayā attano puññe ṭhatvā[1] rājāno gahitā, na devatāya gahetvā dinnāti. Punapi taṁ devatā "evaṁ bhadde, evaṁ bhadde"ti vatvā tatheva pūjesi. Puna sā rājānaṁ āha "tvaṁ 'devatāya me ettakā rājāno gahetvā dinnā'ti vadesi, idāni te devatāya upari vāmapasse rukkho agginā daḍḍho, sā taṁ aggiṁ nibbāpetuṁ kasmā nāsakkhi, yadi evaṁ mahānubhāvā"ti. Punapi taṁ devatā "evaṁ bhadde, evaṁ bhadde"ti vatvā tatheva pūjesi.

Sā kathayamānā ṭhitā rodi ceva hasi ca. Atha naṁ rājā "kiṁ ummattikāsī"ti āha. Kasmā deva evaṁ vadesi, na mādisiyo ummattikā hontīti. Atha naṁ kiṁ kāraṇā rodasi ceva hasasi cāti. "Suṇāhi mahārāja, ahaṁ hi atīte kuladhītā hutvā patikule vasantī sāmikassa sahāyakaṁ pāhunakaṁ āgataṁ disvā tassa bhattaṁ pacitukāmā 'maṁsaṁ āharā'ti dāsiyā kahāpaṇaṁ datvā tāya maṁsaṁ alabhitvā āgatāya 'natthi maṁsan'ti vutte gehassa pacchimabhāge sayitāya eḷikāya sīsaṁ chinditvā bhattaṁ sampādesiṁ, sāhaṁ ekissāya eḷikāya sīsaṁ chinditvā niraye paccitvā pakkāvasesena tassā lomagaṇanāya sīsacchedaṁ pāpuṇiṁ, tvaṁ ettakaṁ janaṁ vadhitvā kadā

1. Puññaṁ patvā (Sī)

dukkhā muccissasīti evamahaṁ[1] tava dukkhaṁ anussarantī rodin"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

> "Ekissā[2] kaṇṭhaṁ chetvāna, lomagaṇanāya paccisaṁ[3].
> Bahūnaṁ kaṇṭhe chetvāna, kathaṁ kāhasi khattiyā"ti.

Atha kasmā tvaṁ hasasīti. "Etasmā dukkhā muttāmhī"ti tussitvā mahārājāti. Punapi taṁ devatā "evaṁ bhadde, evaṁ bhadde"ti vatvā pupphamuṭṭhinā pūjesi. Rājā "aho me bhāriyaṁ kataṁ kammaṁ, ayaṁ kira ekaṁ eḷikaṁ vadhitvā niraye pakkāvasesena tassā lomagaṇanāya sīsacchedaṁ pāpuṇi, ahaṁ ettakaṁ janaṁ vadhitvā kadā sotthiṁ pāpuṇissāmī"ti sabbe rājāno mocetvā attano mahallakatare vanditvā daharadaharānaṁ[4] añjaliṁ paggayha sabbe khamāpetvā sakasakaṭṭhānameva pahiṇi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā, "evaṁ bhikkhave na idāneva Mallikā devī attano paññaṁ nissāya mahājanassa jīvitadānaṁ deti, pubbepi adāsiyevā"ti vatvā atītaṁ samodhānesi "tadā Bārāṇasirājā pasenadi Kosalo ahosi, Dhammadinnā devī Mallikā, rukkhadevatā ahamevā"ti. Evaṁ atītaṁ samodhānetvā puna dhammaṁ desento "bhikkhave pāṇātipāto nāma na kattabbayuttako. Pāṇātipātino hi dīgharattaṁ socantī"ti vatvā imā gāthā āha—

> "Idha socati pecca socati,
> Pāpakārī ubhayattha socati.
> So socati so vihaññati,
> Disvā kammakiliṭṭhamattano"ti[5].

> "Evaṁ ce sattā jāneyyuṁ, dukkhā'yaṁ jātisambhavo.
> Na pāṇo pāṇinaṁ haññe, pāṇaghātī hi socatī"ti[6].

Aññatarapurisavatthu paṭhamaṁ.

---

1. Evaṁmahantañca (Sī, Syā)   2. Eḷikāya (Ka)   3. Paccayiṁ (Sī)
4. Daharatarānaṁ (Sī, Syā)
5. Khu 1. 15 piṭṭhe. ayaṁ gāthā Sī-Syā-potthakesu imasmiṁ ṭhāne natthi.
6. Khu 5. 5 piṭṭhe.

2. Mahākassapattherasaddhivihārikavatthu

Carañce nādhigaccheyyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ Jetavane viharanto Mahākassapattherassa saddhivihārikaṁ ārabbha kathesi. Desanā Rājagahe samuṭṭhitā.

Theraṁ kira Rājagahaṁ nissāya Pippaliguhāyaṁ vasantaṁ dve saddhivihārikā upaṭṭhahiṁsu. Tesu eko sakkaccaṁ vattaṁ karoti, eko tena kataṁ kataṁ[1] attanā kataṁ viya dassento mukhodakadantakaṭṭhānaṁ paṭiyāditabhāvaṁ ñatvā "bhante mukhodakadantakaṭṭhāni me paṭiyāditāni, mukhaṁ dhovathā"ti vadati, pādadhovananhānādikālepi evameva vadati. Itaro cintesi "ayaṁ niccakālaṁ mayā kataṁ kataṁ[1] attanā kataṁ viya katvā dasseti, hotu, kattabbayuttakamassa karissāmī"ti. Tassa bhuñjitvā supantasseva nhānodakaṁ tāpetvā ekasmiṁ ghaṭe katvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapesi, udakatāpanabhājane pana nāḷimattaṁ udakaṁ sesetvā usumaṁ muñcantaṁ ṭhapesi. Taṁ itaro sāyanhasamaye pabujjhitvā usumaṁ nikkhantaṁ disvā "udakaṁ tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṁ bhavissatī"ti vegena gantvā theraṁ vanditvā "bhante koṭṭhake udakaṁ ṭhapitaṁ, nhāyathā"ti vatvā therena saddhiṁyeva koṭṭhakaṁ pāvisi. Thero udakaṁ apassanto "kahaṁ udakaṁ āvuso"ti āha. Daharo aggisālaṁ gantvā bhājane uḷuṅkaṁ otāretvā tucchabhāvaṁ ñatvā "passatha duṭṭhassa[2] kammaṁ, tucchabhājanaṁ uddhane āropetvā kuhiṁ gato, ahaṁ 'koṭṭhake udakan'ti saññāya ārocesin"ti ujjhāyanto ghaṭaṁ ādāya titthaṁ agamāsi. Itaropi piṭṭhikoṭṭhakato udakaṁ āharitvā koṭṭhake ṭhapesi.

Thero cintesi "ayaṁ daharo 'udakaṁ me tāpetvā koṭṭhake ṭhapitaṁ, etha, bhante nhāyathā'ti vatvā idāni ujjhāyanto ghaṭaṁ ādāya titthaṁ gacchati, kiṁ nu kho etan"ti upadhārento "ettakaṁ kālaṁ esa daharo iminā kataṁ vattaṁ attanāva kataṁ viya pakāsetī"ti ñatvā sāyaṁ āgantvā nisinnassa ovādamadāsi "āvuso bhikkhunā nāma 'attanā katameva katan'ti vattuṁ vaṭṭati, no akataṁ, tvaṁ idāneva 'koṭṭhake udakaṁ ṭhapitaṁ, nhāyatha bhante'ti vatvā mayi pavisitvā ṭhite

1. Vattaṁ (Syā) 2. Dubbinītassa (Sī, Syā)

ghaṭaṁ ādāya ujjhāyanto gacchasi, pabbajitassa nāma evaṁ kātuṁ na vaṭṭatī”ti. So “passatha therassa kammaṁ, udakamattakaṁ nāma nissāya maṁ evaṁ vadesī”ti kujjhitvā punadivase therena saddhiṁ piṇḍāya na pāvisi. Thero itarena saddhiṁ ekaṁ padesaṁ agamāsi. So tasmiṁ gate therassa upaṭṭhākakulaṁ gantvā “thero kahaṁ bhante”ti puṭṭho “therassa aphāsukaṁ jātaṁ, vihāreyeva nisinno”ti āha. Kiṁ pana bhante laddhuṁ vaṭṭatīti. “Evarūpaṁ kira nāma āhāraṁ dethā”ti vutte tena vuttaniyāmeneva sampādetvā adaṁsu. So antarāmaggeva taṁ bhattaṁ bhuñjitvā vihāraṁ gato. Theropi gataṭṭhāne mahantaṁ sukhumavatthaṁ labhitvā attanā saddhiṁ gatadaharassa adāsi. So taṁ rajitvā attano nivāsanapārupanaṁ akāsi.

Thero punadivase taṁ upaṭṭhākakulaṁ gantvā “bhante ‘tumhākaṁ kira aphāsukaṁ jātan’ti amhehi daharena vuttaniyāmeneva paṭiyādetvā āhāro pesito, paribhuñjitvā vo phāsukaṁ jātan”ti vutte tuṇhī ahosi. Vihāraṁ pana gantvā taṁ daharaṁ vanditvā nisinnaṁ evamāha “āvuso tayā kira hiyyo idaṁ nāma kataṁ, idaṁ pabbajitānaṁ na anucchavikaṁ, viññattiṁ katvā bhuñjituṁ na vaṭṭatī”ti. So kujjhitvā there āghātaṁ bandhitvā “purimadivase udakamattaṁ nissāya maṁ musāvādiṁ katvā ajja attano upaṭṭhākakule bhattamuṭṭhiyā bhuttakāraṇā maṁ ‘viññattiṁ katvā bhiñjituṁ na vaṭṭatī’ti vadati, vatthampi tena attano upaṭṭhākasseva dinnaṁ, aho therassa bhāriyaṁ kammaṁ, jānissāmissa kattabbayuttakan”ti punadivase there gāmaṁ pavisante sayaṁ vihāre ohīyitvā daṇḍaṁ gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā therassa paṇṇasālāya aggiṁ datvā yaṁ na jhāyati, taṁ muggarena paharanto bhinditvā nikkhamitvā palāto. So kālaṁ katvā Avīcimahāniraye nibbatti.

Mahājano kathaṁ samuṭṭhāpesi “therassa kira saddhivihāriko ovādamattaṁ asahanto kujjhitvā paṇṇasālaṁ jhāpetvā palāto”ti. Atheko bhikkhu aparabhāge Rājagahā nikkhamitvā Satthāraṁ daṭṭhukāmo Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā Satthārā paṭisanthāraṁ katvā “kuto āgatosī”ti puṭṭho “Rājagahato bhante”ti āha. Mama puttassa Mahākassapassa khamanīyanti. Khamanīyaṁ bhante, eko pana saddhivihāriko

ovādamattena kujjhitvā paṇṇasālaṁ jhāpetvā palātoti. Satthā "na so idāneva ovādaṁ sutvā kujjhati, pubbepi kujjhiyeva. Na idāneva kuṭiṁ dūseti, pubbepi dūsesiyevā"ti vatvā atītaṁ āhari—

Atīte Bārāṇasiyaṁ Brahmadatte rajjaṁ kārente Himavantapadese eko siṅgilasakuṇo kulāvakaṁ katvā vasi. Athekadivasaṁ deve vassante eko makkaṭo sītena kampamāno taṁ padesaṁ agamāsi, siṅgilo taṁ disvā gāthamāha—

"Manussasseva te sīsaṁ, hatthapādā ca vānara.
Atha kena nu vaṇṇena, agāraṁ te na vijjatī"ti[1].

Makkaṭo "kiñcāpi me hatthapādā atthi, yāya pana paññāya vicāretvā agāraṁ kareyyaṁ, sā me paññā natthī"ti cintetvā tamatthaṁ viññāpetukāmo imaṁ gāthamāha—

"Manussasseva me sīsaṁ, hatthapādā ca siṅgila.
Yā'hu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjatī"ti[1].

Atha naṁ "evarūpassa tava kathaṁ gharāvāso ijjhissatī"ti garahanto siṅgilo imaṁ gāthādvayamāha—

"Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino.
Niccaṁ addhuvasīlassa, sukhabhāvo na vijjati.

So karassu ānubhāvaṁ vītivattassu sīliyaṁ.
Sītavātaparittāṇaṁ, karassu kuṭavaṁ kapī"ti[2].

Makkaṭo "ayaṁ maṁ anavaṭṭhitacittaṁ lahucittaṁ mittadubbhiṁ addhuvasīlaṁ karoti, idānissa mittadubbhibhāvaṁ dassessāmī"ti kulāvakaṁ viddhaṁsetvā vippakiri. Sakuṇo tasmiṁ kulāvakaṁ gaṇhante eva ekena passena nikkhamitvā palāyi.

Satthā imaṁ dhammadesanaṁ āharitvā jātakaṁ samodhānesi "tadā makkaṭo kuṭidūsakabhikkhu ahosi, siṅgilasakuṇo Kassapo

1. Khu 5. 103 piṭṭhe. 2. Khu 5. 104 piṭṭhe.

ahosī”ti. Jātakaṁ samodhānetvā “evaṁ bhikkhave na idāneva, pubbepi so ovādakkhaṇe kujjhitvā kuṭiṁ dūsesi, mama puttassa Kassapassa evarūpena bālena saddhiṁ vasanato ekakasseva nivāso seyyo”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

61. “Carañce nādhigaccheyya, seyyaṁ sadisamattano.
Ekacariyaṁ daḷhaṁ kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti.

Tattha **caran**ti iriyāpathacāraṁ aggahetvā manasācāro veditabbo, kalyāṇamittaṁ pariyesantoti attho. **Seyyaṁ sadisamattano**ti attano sīlasamādhipaññāguṇehi adhikataraṁ vā sadisaṁ vā na labheyya ce. **Ekacariyan**ti etesu hi seyyaṁ labhamāno sīlādīhi vaḍḍhati, sadisaṁ labhamāno na parihāyati, hīnena pana saddhiṁ ekato vasanto ekato saṁbhogaparibhogaṁ taronto sīlādīhi parihāyati. Tena vuttaṁ “evarūpo puggalo na sevitabbo na bhajitabbo na payirupāsitabbo aññatra anuddayā aññatra anukampā”ti[1]. Tasmā sace kāruññaṁ paṭicca “ayaṁ maṁ nissāya sīlādīhi vaḍḍhissatī”ti tamhā puggalā kiñci apaccāsīsanto taṁ saṅgaṇhituṁ sakkoti. Iccetaṁ kusalaṁ. No ce sakkoti, **ekacariyaṁ daḷhaṁ kayirā** ekībhāvameva thiraṁ katvā sabba-iriyāpathesu ekakova vihareyya. Kiṁ kāraṇā? **Natthi bāle sahāyatā**ti sahāyatā nāma cūḷasīlaṁ majjhimasīlaṁ mahāsīlaṁ dasa kathāvatthūni terasa dhutaṅgaguṇā vipassanāguṇā cattāro maggā cattāri phalāni tisso vijjā cha abhiññā. Ayaṁ sahāyatāguṇo bālaṁ nissāya natthīti.

Desanāvasāne āgantuko bhikkhu sotāpattiphalaṁ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu, desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Mahākassapattherasaddhivihārikavatthu dutiyaṁ.

---

1. Abhi 3. 140; Aṁ 1. 123 piṭṭhesu.

3. Ānandaseṭṭhivatthu

Puttā matthīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Sāvatthiyaṁ viharanto Ānandaseṭṭhiṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira Ānandaseṭṭhi nāma cattālīsakoṭivibhavo mahāmaccharī ahosi. So anvaḍḍhamāsaṁ ñātake sannipātetvā puttaṁ mūlasiriṁ nāma tīsu velāsu evaṁ ovadati "idaṁ cattālīsakoṭidhanaṁ 'bahū'ti mā saññaṁ kari, vijjamānaṁ dhanaṁ na dātabbaṁ, navaṁ dhanaṁ uppādetabbaṁ[1]. Ekekampi hi kahāpaṇaṁ vayaṁ karontassa pana[2] khīyateva. Tasmā—

> Añjanānaṁ khayaṁ disvā, upacikānañca ācayaṁ.
> Madhūnañca samāhāraṁ, paṇḍito gharamāvase"ti.

So aparena samayena attano pañca mahānidhiyo puttassa anācikkhitvā dhananissito maccheramalamalino kālaṁ katvā tasseva nagarassa ekasmiṁ dvāragāmake caṇḍālānaṁ kulasahassaṁ paṭivasati. Tatthekissā caṇḍāliyā kucchismiṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Rājā tassa kālakiriyaṁ sutvā puttamassa mūlasiriṁ pakkosāpetvā seṭṭhiṭṭhāne ṭhapesi. Tampi caṇḍālakulasahassaṁ ekatova bhatiyā kammaṁ katvā jīvamānaṁ tassa paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya neva bhatiṁ labhati, na yāpanamattato paraṁ bhattapiṇḍampi. Te "mayaṁ etarahi kammaṁ karontāpi piṇḍabhattampi na labhāma, amhākaṁ antare kāḷakaṇṇiyā bhavitabban"ti dve koṭṭhāsā hutvā yāva tassa mātāpitaro visuṁ honti, tāva vibhajitvā "imasmiṁ kule kāḷakaṇṇī uppannā"ti tassa mātaraṁ nīhariṁsu.

Sāpi yāvassā so kucchigato, tāva yāpanamattampi kicchena labhitvā puttaṁ vijāyi. Tassa hatthā ca pādā ca akkhīni ca kaṇṇā ca nāsā ca mukhañca yathāṭhāne na ahesuṁ. So evarūpena aṅgavekallena samannāgato paṁsupisācako viya ativirūpo ahosi. Evaṁ santepi taṁ mātā na pariccaji. Kucchiyaṁ vasitaputtasmiṁ hi sineho balavā hoti. Sā taṁ kicchena posayamānā taṁ ādāya gatadivase kiñci alabhitvā gehe katvā sayameva gatadivase bhatiṁ labhati. Atha naṁ piṇḍāya caritvā jīvituṁ samatthakāle sā kapālakaṁ hatthe ṭhapetvā

---

1. Navaṁ navaṁ nipphādetabbaṁ (Sī) 2. Dhanaṁ (Syā, Ka)

“Tāta mayaṁ taṁ nissāya mahādukkhaṁ pattā, idāni na sakkomi taṁ posetuṁ, imasmiṁ nagare kapaṇaddhikādīnaṁ paṭiyattabhattāni atthi, tattha bhikkhāya caritvā jīvāhī”ti taṁ vissajjesi. So gharapaṭipāṭiyā caranto Ānandaseṭṭhikāle nivutthaṭṭhānaṁ[1] gantvā jātissaro hutvā attano gehaṁ pāvisi. Tīsu pana dvārakoṭṭhakesu na koci sallakkhesi. Catutthe dvārakoṭṭhake Mūlasiriseṭṭhino puttakā disvā ubbiggahadayā parodiṁsu. Atha naṁ seṭṭhipurisā “nikkhama kāḷakaṇṇī”ti pothetvā nīharitvā saṅkāraṭṭhāne khipiṁsu. Satthā Ānandattherena pacchāsamaṇena piṇḍāya caranto taṁ ṭhānaṁ patto theraṁ oloketvā tena puṭṭho taṁ pavattiṁ ācikkhi. Thero Mūlasiriṁ pakkosāpesi. Atha mahājanakāyo sannipati. Satthā Mūlasiriṁ āmantetvā “jānāsi etan”ti pucchitvā “na jānāmī”ti vutte “pitā te Ānandaseṭṭhī”ti vatvā asaddahantaṁ “Ānandaseṭṭhi puttassa te pañca mahānidhiyo ācikkhāhī”ti ācikkhāpetvā saddahāpesi. So Satthāraṁ saraṇaṁ agamāsi. Tassa dhammaṁ desento imaṁ gāthāmāha—

62. “Puttā matthi dhanammatthi, iti bālo vihaññati.
Attā hi attano natthi, kuto puttā kuto dhanan”ti.

Tassattho—**puttā me atthi, dhanaṁ me atthi, iti bālo** puttataṇhāya ceva dhanataṇhāya ca haññati **vihañña**ti dukkhayati, “puttā me nassiṁsū”ti vihaññati, “nassantī”ti vihaññati, “nassissantī”ti vihaññati. Dhanepi eseva nayo. Iti chahākārehi vihaññati. “Putte posessāmī”ti rattiṁ ca divā ca thalajalapathādīsu nānappa kārato vāyamantopi vihaññati, “dhanaṁ uppādessāmī”ti kasivāṇijjādīni karontopi vihaññateva. Evaṁ vihaññassa ca **attā hi attano natthi** tena vighātena dukkhitaṁ attānaṁ sukhitaṁ kātuṁ asakkontassa pavattiyampissa attā hi attano natthi, maraṇamañce nipannassa māraṇantikāhi vedanāhi aggijālāhi viya pariḍayhamānassa chijjamānesu sandhibandhanesu, bhijjamānesu aṭṭhisaṅghāṭesu nimīletvā paralokaṁ ummīletvā idhalokaṁ passantassāpi divase divase dvikkhattuṁ nhāpetvā tikkhattuṁ bhojetvā gandhamālādīhi alaṅkaritvā yāvajīvaṁ positopi[2]

---

1. Nibbattaṭṭhānaṁ (Sī, Syā)
2. Upaṭṭhāya (Sī, Ka)

sahāyabhāvena dukkhaparittāṇaṁ kātuṁ asamatthatāya attā hi attano natthi. **Kuto puttā kuto dhanaṁ** puttā vā dhanaṁ vā tasmiṁ samaye kimeva karissanti, Ānandaseṭṭhinopi kassaci kiñci adatvā puttassatthāya dhanaṁ saṇṭhapetvā pubbe vā maraṇamañce nipannassa, idāni vā imaṁ dukkhaṁ pattassa kuto puttā kuto dhanaṁ. Puttā vā dhanaṁ vā tasmiṁ samaye kiṁ dukkhaṁ hariṁsu, kiṁ vā sukhaṁ uppādayiṁsūti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosi, desanā mahājanassa sātthikā ahosīti.

Ānandaseṭṭhivatthu tatiyaṁ.

---

4. Gaṇṭhibhedakacoravatthu

Yo bāloti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Gaṇṭhibhedakacore ārabbha kathesi.

Te kira dve sahāyakā dhammassavanatthāya gacchantena mahājanena saddhiṁ Jetavanaṁ gantvā eko dhammakathaṁ assosi, eko attano gayhūpagaṁ olokesi. Tesu eko dhammaṁ suṇamāno sotāpattiphalaṁ pāpuṇi, itaro ekassa dussante baddhaṁ pañcamāsakamattaṁ labhi. Tassa taṁ gehe pākabhattaṁ[1] jātaṁ, itarassa gehe na paccati. Atha naṁ sahāyakacoro attano bhariyāya saddhiṁ uppaṇḍayamāno "tvaṁ atipaṇḍitatāya attano gehe pākabhattamūlampi na nipphādesī"ti āha. Itaro pana "bālabhāveneva vatāyaṁ[2] attano paṇḍitabhāvaṁ maññatī"ti taṁ pavattiṁ Satthu ārocetuṁ ñātīhi saddhiṁ Jetavanaṁ gantvā ārocesi. Satthā tassa dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

63. "Yo bālo maññati bālyaṁ, paṇḍito vāpi tena so.
Bālo ca paṇḍitamānī, sa ve 'bālo'ti vuccatī"ti.

Tattha **yo bālo**ti yo andhabālo apaṇḍito samāno "bālo ahan"ti attano bālyaṁ bālabhāvaṁ maññati jānāti. **Tena**

---

1. Pākavaṭṭaṁ (Sī), pākavattaṁ (Syā) 2. Nāyaṁ (Sī, Ka)

soti tena kāraṇena so puggalo **paṇḍito vāpi** hoti paṇḍitasadiso vā. So hi "bālo ahan"ti jānamāno aññaṁ paṇḍitaṁ upasaṅkamanto payirupāsanto tena paṇḍitabhāvatthāya ovadiyamāno anusāsiyamāno taṁ ovādaṁ gaṇhitvā paṇḍito vā hoti paṇḍitataro vā. **Save bālo**ti yo ca bālo samāno "ko añño mayā sadiso bahussuto vā dhammakathiko vā vinayadharo vā dhutaṅgadharo[1] vā atthī"ti evaṁ paṇḍitamānī hoti, so aññaṁ paṇḍitaṁ anupasaṅkamanto apayirupāsanto neva pariyattiṁ uggaṇhāti, na paṭipattiṁ pūreti, ekanta bālabhāvameva pāpuṇāti. So Gaṇṭhibhedakacoro viya. Tena vuttaṁ "sa ve 'bālo'ti vuccatī"ti.

Desanāpariyosāne itarassa ñātakehi saddhiṁ mahājano sotāpattiphalādīni pāpuṇīti.

Gaṇṭhibhedakacoravatthu catutthaṁ.

---

5. Udāyittheravatthu

Yāvajīvampi ce bāloti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Udāyittheraṁ ārabbha kathesi.

So kira mahātheresu paṭikkantesu dhammasabhaṁ gantvā dhammāsane nisīdi. Atha naṁ ekadivasaṁ āgantukā bhikkhū disvā "ayaṁ bahussuto mahāthero bhavissatī"ti maññamānā khandhādipaṭisaṁyuttaṁ pañhaṁ pucchitvā kiñci ajānamānaṁ "ko eso, Buddhehi saddhiṁ ekavihāre vasamāno khandhadhātu āyatanamattampi na jānātī"ti garahitvā taṁ pavattiṁ Tathāgatassa ārocesuṁ. Satthā tesaṁ dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

64. "Yāvajīvampi ce bālo, paṇḍitaṁ payirupāsati.
Na so dhammaṁ vijānāti, dabbī sūparasaṁ yathā"ti.

Tassattho—**bālo** nāmesa yāvajīvampi paṇḍitaṁ upasaṅkamanto payirupāsanto "idaṁ Buddhavacanaṁ, ettakaṁ Buddhavacanan"ti evaṁ pariyattidhammaṁ vā

---

1. Dhutavādo (Sī, Syā)

"Ayaṁ cāro, ayaṁ vihāro, ayaṁ ācāro, ayaṁ gocaro, idaṁ sāvajjaṁ, idaṁ anavajjaṁ, idaṁ sevitabbaṁ, idaṁ na sevitabbaṁ, idaṁ paṭivijjhitabbaṁ, idaṁ sacchikātabban"ti evaṁ paṭipattipaṭivedhadhammaṁ vā na jānāti. Yathā kiṁ? **Dabbī sūparasaṁ yathā**ti. Yathā hi dabbī yāva parikkhayā nānappakārāya sūpavikatiyā samparivattamānāpi "idaṁ loṇikaṁ, idaṁ aloṇikaṁ, idaṁ tittakaṁ, idaṁ khārikaṁ, idaṁ kaṭukaṁ, idaṁ ambilaṁ, idaṁ anambilaṁ, idaṁ kasāvan"ti sūparasaṁ na jānāti, evameva bālo yāvajīvampi paṇḍitaṁ payirupāsamāno vuttappakāraṁ dhammaṁ na jānātīti.

Desanāvasāne āgantukā bhikkhū āsavehi cittāni vimucciṁsūti.

Udāyittheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Tiṁsamattapāveyyakabhikkhuvatthu

Muhuttamapi ce viññūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto tiṁsamatte Pāveyyake[1] bhikkhū ārabbha kathesi.

Tesañhi Bhagavā itthiṁ pariyesantānaṁ Kappāsikavanasaṇḍe paṭhamaṁ dhammaṁ deseti. Tadā te sabbeva ehibhikkhubhāvaṁ patvā iddhimayapattacīvaradharā hutvā terasa dhutaṅgāni samādāya vattamānā punapi dīghassa addhuno accayena Satthāraṁ upasaṅkamitvā **Anamataggadhammadesanaṁ**[2] sutvā tasmiṁyeva āsane arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Bhikkhū "aho vatimehi bhikkhūhi khippameva dhammo viññāto"ti dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā taṁ sutvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi ime tiṁsamattā sahāyakā dhuttā hutvā **Tuṇḍilajātake**[3] Mahātuṇḍilassa dhammadesanaṁ sutvāpi khippameva dhammaṁ viññāya pañca sīlāni samādiyiṁsu, te teneva upanissayena etarahi nisinnāsaneyeva arahattaṁ pattā"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

65. "Muhuttamapi ce viññū, paṇḍitaṁ payirupāsati.
Khippaṁ dhammaṁ vijānāti, jivhā sūparasaṁ yathā"ti

---

1. Pāṭheyyake (Sī, Syā) 2. Saṁ 1. 394 piṭṭhādīsu. 3. Khu 5. 147 piṭṭhādīsu.

Tassattho—**viññū** paṇḍitapuriso **muhuttamapi ce** aññaṁ **paṇḍitaṁ payirupāsati,** so tassa santike uggaṇhanto paripucchanto **khippa**meva pariyattidhammaṁ **vijānāti.** Tato kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā paṭipattiyaṁ ghaṭento vāyamanto yathā nāma anupahatajivhāpasādo puriso rasavijānanatthaṁ jivhagge ṭhapetvā eva loṇikādibhedaṁ rasaṁ vijānāti, evaṁ paṇḍito khippameva lokuttaradhammampi vijānātīti.

Desanāvasāne bahū bhikkhū arahattaṁ pāpuṇiṁsūti.

Tiṁsamattapāveyyakabhikkhuvatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Suppabuddhakuṭṭhivatthu

Caranti bālā dummedhāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Suppabuddhakuṭṭhiṁ ārabbha kathesi. Suppabuddhakuṭṭhivatthu **Udāne**[1] āgatameva.

Tadā hi Suppabuddhakuṭṭhi parisapariyante nisinno Bhagavato dhammadesanaṁ sutvā sotāpattiphalaṁ patvā attanā paṭiladdhaguṇaṁ Satthu ārocetukāmo parisamajjhe ogāhituṁ avisahanto mahājanassa Satthāraṁ vanditvā anugantvā nivattanakāle vihāraṁ agamāsi. Tasmiṁ khaṇe Sakko devarājā "ayaṁ Suppabuddhakuṭṭhi attano Satthu sāsane paṭiladdhaguṇaṁ pākaṭaṁ kātukāmo"ti ñatvā "vīmaṁsissāmi nan"ti gantvā ākāse ṭhitova etadavoca "Suppabuddha tvaṁ manussadaliddo manussavarāko, ahaṁ te apariyantaṁ dhanaṁ dassāmi, 'Buddho na Buddho, dhammo na dhammo, saṁgho na saṁgho, alaṁ me Buddhena, alaṁ me dhammena, alaṁ me saṁghenā'ti vadehī"ti. Atha naṁ so āha "kosi tvan"ti. Ahaṁ Sakkoti. Andhabāla ahirika tvaṁ mayā saddhiṁ kathetuṁ na yuttarūpo, tvaṁ maṁ "duggato daliddo kapaṇo"ti vadesi, nevāhaṁ duggato, na daliddo, sukhappatto ahamasmi mahaddhano—

"Saddhādhanaṁ sīladhanaṁ, hirī ottappiyaṁ dhanaṁ.
Sutadhanañca cāgo ca, paññā ve sattamaṁ dhanaṁ.

---

1. Khu 1. 134 piṭṭhe.

Yassa ete dhanā atthi, itthiyā purisassa vā.
‘Adaliddo’ti taṁ āhu, amoghaṁ tassa jīvitan”ti[1]—

Imāni me sattavidha-ariyadhanāni santi. Yesañhi imāni satta dhanāni santi, na te Buddhehi vā Paccekabuddhehi vā “daliddā”ti vuccantīti. Sakko tassa kathaṁ sutvā taṁ antarāmagge ohāya Satthu santikaṁ gantvā sabbaṁ taṁ vacanapaṭivacanaṁ ārocesi. Atha naṁ Bhagavā āha “na kho Sakka sakkā tādisānaṁ satenapi sahassenapi Suppabuddhakuṭṭhiṁ ‘Buddho na Buddho’ti vā, ‘dhammo na dhammo’ti vā, ‘saṁgho na saṁgho’ti vā kathāpetun”ti. Suppabuddhopi kho kuṭṭhi Satthu santikaṁ gantvā Satthārā katapaṭisanthāro sammodamāno attanā paṭiladdhaguṇaṁ ārocetvā vuṭṭhāyāsanā pakkāmi. Atha naṁ acirapakkantaṁ gāvī taruṇavacchā jīvitā voropesi.

Sā kira ekā yakkhinī Pukkusātikulaputtaṁ, Bāhiyaṁ dārucīriyaṁ, Tambadāṭhitacoraghātakaṁ, Suppabuddhakuṭṭhinti imesaṁ catunnaṁ janānaṁ anekasate attabhāve gāvī hutvā jīvitā voropesi. Te kira atīte cattāro seṭṭhiputtā hutvā ekaṁ nagarasobhiniṁ gaṇikaṁ uyyānaṁ netvā divasaṁ sampattiṁ anubhavitvā sāyanhasamaye evaṁ sammantayiṁsu “imasmiṁ ṭhāne añño natthi, imissā amhehi dinnaṁ kahāpaṇasahassañca sabbañca pasādhanabhaṇḍaṁ gahetvā imaṁ māretvā gacchāmā”ti. Sā tesaṁ kathaṁ sutvā “ime nillajjā, mayā saddhiṁ abhiramitvā idāni maṁ māretukāmā, jānissāmi nesaṁ kattabbayuttakan”ti tehi māriyamānā “ahaṁ yakkhinī hutvā yathā maṁ ete mārenti, evameva te māretuṁ samatthā bhaveyyan”ti patthanaṁ akāsi. Tassa nissandena ime māresi. Sambahulā bhikkhū tassa kālakiriyaṁ Bhagavato ārocetvā “tassa kā gati, kena ca kāraṇena kuṭṭhibhāvaṁ patto”ti pucchiṁsu. Satthā sotāpattiphalaṁ patvā tassa Tāvatiṁsabhavane uppannabhāvañca Tagarasikhipaccekabuddhaṁ disvā niṭṭhubhitvā apasabyaṁ[2] katvā dīgharattaṁ niraye paccitvā vipākāvasesena idāni kuṭṭhibhāvappattiṁ ca byākaritvā “bhikkhave ime sattā

1. Aṁ 2. 398, 399 piṭṭhesu.
2. Apasādaṁ (Sī), apabyāyaṁ (Syā), appabyāyakammaṁ (Ka) udāne Suppabuddhakuṭṭhisuttavaṇṇanā passitabbā.

attanāva attano kaṭukavipākakammaṁ karonto vicarantī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā uttari dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

66. "Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā.
Karontā pāpakaṁ kammaṁ, yaṁ hoti kaṭukapphalan"ti.

Tattha **carantī**ti catūhi iriyāpathehi akusalameva karontā vicaranti. **Bālā**ti idhalokatthañca paralokatthañca ajānantā idha bālā nāma. **Dummedhā**ti duppaññā. **Amitteneva attanā**ti attano amittabhūtena viya verinā hutvā. **Kaṭukapphalan**ti tikhiṇaphalaṁ dukkhaphalanti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Suppabuddhakuṭṭhivatthu sattamaṁ.

---

8. Kassakavatthu

Na taṁ kammaṁ kataṁ sādhūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto ekaṁ Kassakaṁ ārabbha kathesi.

So kira Sāvatthito avidūre ekaṁ khettaṁ kasati. Corā udakaniddhamanena nagaraṁ pavisitvā ekasmiṁ aḍḍhakule umaṅgaṁ bhinditvā bahuṁ hiraññasuvaṇṇaṁ gahetvā udakaniddhamaneneva nikkhamiṁsu. Eko coro te vañcetvā ekaṁ sahassatthavikaṁ ovaṭṭikāya katvā taṁ khettaṁ gantvā tehi saddhiṁ bhaṇḍaṁ bhājetvā ādāya gacchanto ovaṭṭikato patamānaṁ sahassatthavikaṁ na sallakkhesi. Taṁ divasaṁ Satthā paccūsasamaye lokaṁ volokento taṁ Kassakaṁ attano ñāṇajālassa antopaviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti upadhārayamāno idaṁ addasa "ayaṁ Kassako pātova kasituṁ gamissati, bhaṇḍasāmikā corānaṁ anupadaṁ gantvā ovaṭṭikato patamānaṁ sahassatthavikaṁ disvā ekaṁ gaṇhissanti, maṁ ṭhapetvā tassa añño sakkhī nāma na bhavissati, sotāpattimaggassa upanissayopissa atthi, tattha mayā gantuṁ vaṭṭatī"ti. Sopi Kassako pātova kasituṁ gato. Satthā Ānandattherena pacchāsamaṇena tattha agamāsi. Kassako Satthāraṁ disvā gantvā

Bhagavantaṁ vanditvā puna kasituṁ ārabhi. Satthā tena saddhiṁ kiñci avatvāva sahassatthavikāya patitaṭṭhānaṁ gantvā taṁ disvā Ānandattheraṁ āha "passa Ānanda, āsīviso"ti. Passāmi bhante, ghoravisoti.

Kassako taṁ kathaṁ sutvā "mama velāya vā avelāya vā vicaraṇaṭṭhānametaṁ, āsīviso kirettha atthī"ti cintetvā Satthari ettakaṁ vatvā pakkante "māressāmi nan"ti patodalaṭṭhiṁ ādāya gato sahassabhaṇḍikaṁ disvā "imaṁ sandhāya Satthārā kathitaṁ bhavissatī"ti taṁ ādāya nivatto, abyattatāya ekamante ṭhapetvā paṁsunā paṭicchādetvā puna kasituṁ ārabhi. Manussā ca vibhātāya rattiyā gehe corehi katakammaṁ disvā padānupadaṁ gacchantā taṁ khettaṁ gantvā tattha corehi bhaṇḍassa bhājitaṭṭhānaṁ disvā Kassakassa padavalañjaṁ addasaṁsu. Te tassa padānusārena gantvā thavikāya ṭhapitaṭṭhānaṁ disvā paṁsuṁ viyūhitvā thavikaṁ[1] ādāya "tvaṁ gehaṁ vilumpitvā khettaṁ kasamāno viya vicarasī"ti tajjetvā pothetvā netvā rañño dassayiṁsu. Rājā taṁ pavattiṁ sutvā tassa vadhaṁ āṇāpesi. Rājapurisā taṁ pacchābāhaṁ bandhitvā kasāhi tāḷentā āghātanaṁ nayiṁsu. So kasāhi tāḷiyamāno aññaṁ kiñci avatvā "passānanda āsīvisoti, passāmi Bhagavā ghoraviso"ti vadanto gacchati. Atha naṁ rājapurisā "tvaṁ Satthu ceva Ānandattherassa ca kathaṁ kathesi, kiṁ nāmetan"ti pucchitvā "rājānaṁ daṭṭhuṁ labhamāno kathessāmī"ti vutte rañño santikaṁ netvā rañño taṁ pavattiṁ kathayiṁsu. Atha naṁ rājā "kasmā evaṁ kathesī"ti pucchi. So "nāhaṁ deva coro"ti vatvā kasanatthāya nikkhantakālato paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ rañño ācikkhi. Rājā tassa kathaṁ sutvā "ayaṁ bhaṇe loke aggapuggalaṁ Satthāraṁ sakkhiṁ apadisati, na yuttaṁ etassa dosaṁ āropetuṁ, ahamettha kattabbaṁ jānissāmī"ti taṁ ādāya sāyanhasamaye Satthu santikaṁ gantvā Satthāraṁ pucchi "Bhagavā kacci tumhe Ānandattherena saddhiṁ etassa Kassakassa kasanaṭṭhānaṁ gatā"ti. Āma mahārājāti. Kiṁ vo tattha diṭṭhanti. Sahassatthavikā mahārājāti. Disvā kiṁ avocutthāti. Idaṁ nāma mahārājāti. Bhante sacāyaṁ puriso tumhādisaṁ apadisaṁ nākarissa, na jīvitaṁ alabhissa, tumhehi

1. Ṭhapitaṁ (Ka)

pana kathitakathaṁ kathetvā tena jīvitaṁ laddhanti. Taṁ sutvā Satthā "āma mahārāja, ahampi ettakameva vatvā gato, paṇḍitena nāma yaṁ kammaṁ katvā pacchānutappaṁ hoti, taṁ na kattabban"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

67. "Na taṁ kammaṁ kataṁ sādhu, yaṁ katvā anutappati.
Yassa assumukho rodaṁ, vipākaṁ paṭisevatī"ti.

Tattha **na taṁ kamman**ti yaṁ nirayādīsu nibbattanasamatthaṁ dukkhudrayaṁ kammaṁ katvā anussaranto anussaritānussaritakkhaṇe anutappati anusocati, taṁ kataṁ **na sādhu** na sundaraṁ niratthakaṁ[1]. **Yassa assumukho**ti yassa assūhi tintamukho rodanto vipākaṁ anubhotīti.

Desanāvasāne Kassako upāsako sotāpattiphalaṁ patto, sampattabhikkhūpi sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kassakavatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Sumanamālākāravatthu

Tañca kammaṁ kataṁ sādhūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sumanaṁ nāma mālākāraṁ ārabbha kathesi.

So kira devasikaṁ Bimbisārarājānaṁ pātova aṭṭhahi Sumanapupphanāḷīhi upaṭṭhahanto aṭṭha kahāpaṇe labhati. Athekadivasaṁ tasmiṁ pupphāni gahetvā nagaraṁ paviṭṭhamatte Bhagavā mahābhikkhusaṁghaparivuto chabbaṇṇaraṁsiyo vissajjetvā mahatā Buddhānubhāvena mahatiyā Buddhalīḷāya nagaraṁ piṇḍāya pāvisi. Bhagavā hi ekadā bhabbaṇṇaraṁsiyo cīvarena paṭicchādetvā aññataro piṇḍapātiko viya carati tiṁsayojanamaggaṁ Aṅgulimālassa paccuggamanaṁ gacchanto viya, ekadā chabbaṇṇaraṁsiyo vissajjetvā Kapilavatthuppavesanādīsu viya. Tasmimpi divase sarīrato chabbaṇṇaraṁsiyo vissajjento mahantena Buddhānubhāvena mahatiyā Buddhalīḷāya rājagahaṁ pāvisi. Mālākāro Bhagavato ratanagghiyasadisaṁ[2] attabhāvaṁ disvā

---

1. Na laṭṭhakaṁ (Sī), na siliṭṭhakaṁ (Syā)
2. Ratanagghiyakañcanagghiyasadisaṁ (Sī, Syā)

dvattiṁsamahāpurisalakkhaṇa-asītānubyañjanasarīrasobhaggaṁ oloketvā pasannacitto "kiṁ nu kho Satthu adhikāraṁ karomī"ti cintetvā aññaṁ apassanto "imehi pupphehi Bhagavantaṁ pūjessāmī"ti cintetvā puna cintesi "imāni rañño nibaddhaṁ upaṭṭhānapupphāni, rājā imāni alabhanto maṁ bandhāpeyya vā ghātāpeyya vā raṭṭhato vā pabbājeyya, kiṁ nu kho karomī"ti. Athassa etadahosi "rājā maṁ ghātetu vā bandhāpetu vā raṭṭhato pabbājetu vā, so hi mayhaṁ dadamānovi imasmiṁ attabhāve jīvitamattaṁ dhanaṁ dadeyya, Satthupūjā pana me anekāsu kappakoṭīsu alaṁ hitāya ceva sukhāya cā"ti attano jīvitaṁ Tathāgatassa pariccaji.

So "yāva me pasannaṁ cittaṁ na patikuṭati, taṁ tāvadeva pūjaṁ karissāmī"ti haṭṭhatuṭho udaggudaggo Satthāraṁ pūjesi. Kathaṁ? Paṭhamaṁ tāva dveva pupphamuṭṭhiyo Tathāgatassa upari khipi, tā uparimatthake vitānaṁ hutvā aṭṭhaṁsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā dakkhiṇahatthapassena mālā paṭacchannena[1] otaritvā aṭṭhaṁsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā piṭṭhipassena otaritvā tatheva aṭṭhaṁsu. Aparā dve muṭṭhiyo khipi, tā vāmahatthapassena otaritvā tatheva aṭṭhaṁsu. Evaṁ aṭṭha nāḷiyo aṭṭha muṭṭhiyo hutvā catūsu ṭhānesu Tathāgataṁ parikkhipiṁsu. Purato gamanadvāramattameva ahosi. Pupphānaṁ vaṇṭāni anto ahesuṁ, pattāni bahimukhāni. Bhagavā rajatapattaparikkhitto viya hutvā pāyāsi. Pupphāni acitta kānipi sacittakaṁ nissāya sacittakāni viya abhijjitvā apatitvā Satthārā saddhiṁyeva gacchanti, ṭhitaṭhitaṭṭhāne tiṭṭhanti. Satthu sarīrato satasahassavijjulatā[2] viya raṁsiyo nikkhamiṁsu. Purato ca pacchato ca dakkhiṇato ca vāmato ca sīsamatthakato ca nirantaraṁ nikkhantaraṁsīsu ekāpi sammukhasammukhaṭṭhāneneva apalāyitvā sabbāpi Satthāraṁ tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā taruṇatālakkhandhappamāṇā hutvā purato eva dhāvanti. Sakalanagaraṁ saṅkhubhi. Antonagare nava koṭiyo, bahinagare nava koṭiyoti aṭṭhārasasu koṭīsu ekopi puriso vā itthī vā bhikkhaṁ gahetvā anikkhanto nāma natthi. Mahājano sīhanādaṁ nadanto celukkhepasahassāni karonto Satthu puratova gacchati. Satthāpi mālākārassa guṇaṁ pākaṭaṁ kātuṁ tigāvutappamāṇe nagare

1. Mālāpaṭicchannena (Syā, Ka)

2. Sataraṁsivijjullatā (Sī)

bhericaraṇamaggeneva acari. Mālākārassa sakalasarīraṁ pañcavaṇṇāya pītiyā paripūri.

So thokaññeva Tathāgatena saddhiṁ caritvā manosilārase[1] nimuggo viya Buddharasmīnaṁ anto paviṭṭho Satthāraṁ thometvā vanditvā tucchapacchimeva gahetvā gehaṁ agamāsi. Atha naṁ bhariyā pucchi "kahaṁ pupphānī"ti. Satthā me pūjitoti. Rañño dāni kiṁ karissasīti. Rājā maṁ ghātetu vā raṭṭhato vā nīharatu, ahaṁ jīvitaṁ pariccajitvā Satthāraṁ pūjesiṁ, sabbapupphāni aṭṭha muṭṭhiyova ahesuṁ, evarūpā nāma pūjā jātā. Mahājano ukkuṭṭhisahassāni karonto Satthārā saddhiṁ carati, yo esa mahājanassa ukkuṭṭhisaddo, tasmiṁ ṭhāne esoti. Athassa bhariyā andhabālatāya evarūpe pāṭihāriye pasādaṁ nāma ajanetvā taṁ akkositvā paribhāsitvā "rājāno nāma caṇḍā, sakiṁ kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anatthaṁ karonti, tayā katakammena mayhampi anattho siyā"ti putte ādāya rājakulaṁ gantvā raññā pakkositvā kiṁ etan"ti pucchitā āha "mama sāmiko tumhākaṁ upaṭṭhānapupphehi Satthāraṁ pūjetvā tucchahattho gharaṁ āgantvā "kahaṁ pupphānī"ti mayā puṭṭho idaṁ nāma vadesi, ahaṁ taṁ paribhāsitvā 'rājāno nāma caṇḍā, sakiṁ kuddhā hatthapādādicchedanena bahumpi anatthaṁ karonti, tayā katakammena mayhampi anattho siyā'ti taṁ chaḍḍetvā idhāgatā, tena kataṁ kammaṁ sukataṁ vā hotu, dukkaṭaṁ vā, tassevetaṁ, mayā tassa chaḍḍitabhāvaṁ jānāhi devā"ti. Rājā paṭhamadassaneneva sotāpattiphalaṁ patto saddho pasanno ariyasāvako cintesi "aho ayaṁ itthī andhabālā, evarūpe guṇe pasādaṁ na uppādesī"ti. So kuddho viya hutvā amma kiṁ vadesi, mayhaṁ upaṭṭhānapupphehi tena pūjā katāti. Āma devāti. "Bhaddakaṁ te kataṁ taṁ chaḍḍentiyā, mama pupphehi pūjākārassa ahaṁ kattabbayuttakaṁ jānissāmī"ti taṁ uyyojetvā vegena Satthu santikaṁ gantvā vanditvā Satthārā saddhiṁyeva vicari.

Satthā rañño cittappasādaṁ ñatvā bhericaraṇavīthiyā nagaraṁ caritvā rañño gharadvāraṁ agamāsi. Rājā pattaṁ gahetvā Satthāraṁ gehaṁ pavesetukāmo ahosi. Satthā pana rājaṅgaṇeyeva nisīdanākāraṁ

---

1. Manosilātale (Ka)

dassesi. Rājā taṁ ñatvā "sīghaṁ maṇḍapaṁ karothā"ti taṅkhaṇaññeva maṇḍapaṁ kārāpesi. Nisīdi Satthā saddhiṁ bhikkhusaṁghena. Kasmā pana Satthā rājagehaṁ na pāvisi? Evaṁ kirassa ahosi "sacāhaṁ anto pavisitvā nisīdeyyaṁ, mahājano maṁ daṭṭhuṁ na labheyya, mālākārassa guṇo pākaṭo na bhaveyya, rājaṅgaṇe pana maṁ nisinnaṁ mahājano daṭṭhuṁ labhissati, mālākārassa guṇo pākaṭo bhavissatī"ti. Guṇavantānañhi guṇaṁ Buddhā eva pākaṭaṁ kātuṁ sakkonti, avasesajano guṇavantānaṁ guṇaṁ kathento maccharāyati. Cattāro pupphapaṭā[1] catuddisaṁ aṭṭhaṁsu. Mahājano Satthāraṁ parivāresi. Rājā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ paṇītenāhārena parivisi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṁ katvā purimanayeneva catūhi pupphapaṭehi parikkhitto sīhanādaṁ nadanto mahājanena parivuto vihāraṁ agamāsi. Rājā Satthāraṁ anugantvā nivatto mālākāraṁ pakkosāpetvā "mama āharitapupphehi kinti katvā Satthāraṁ pūjesī"ti pucchi. Mālākāro "rājā maṁ ghātetu vā raṭṭhato vā pabbājetūti jīvitaṁ pariccajitvā pūjesiṁ devā"ti āha. Rājā "tvaṁ mahāpuriso nāmā"ti vatvā aṭṭha hatthī ca asse ca dāse ca dāsiyo ca mahāpasādhanāni ca aṭṭha kahāpaṇasahassāni ca rājakulato nīharitvā sabbālaṅkārappaṭimaṇḍitā aṭṭha nāriyo ca aṭṭha gāmavare cāti idaṁ sabbaṭṭhakaṁ nāma dānaṁ adāsi.

Ānandatthero cintesi "ajja pātova paṭṭhāya sīhanādasahassāni ceva celukkhepasahassāni ca pavattanti, ko nu kho mālākārassa vipāko"ti. So Satthāraṁ pucchi. Atha naṁ Satthā āha—Ānanda "iminā mālākārena appamattakaṁ kammaṁ katan"ti mā sallakkhesi. Ayaṁ hi mayhaṁ jīvitaṁ pariccajitvā pūjaṁ akāsi, so evaṁ mayi cittaṁ pasādetvā—

"Kappānaṁ satasahassaṁ, duggatiṁ na gamissati.
Ṭhatvā[2] devamanussesu, phalaṁ etassa kammuno.
Pacchā paccekasambuddho, Sumano nāma bhavissatī"ti—

Āha. Satthu pana vihāraṁ gantvā Gandhakuṭipavisanakāle tāni pupphāni dvārakoṭṭhake patiṁsu. Sāyanhasamaye bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ

1. Pupphapaṭṭā (Syā) 2. Patvā (Sī)

samuṭṭhāpesuṁ "aho acchariyaṁ mālākārassa kammaṁ, dharamānakabuddhassa jīvitaṁ pariccajitvā pupphapūjaṁ katvā taṅkhaṇaññeva sabbaṭṭhakaṁ nāma labhatī"ti. Satthā Gandhakuṭito nikkhamitvā tiṇṇaṁ gamanānaṁ aññatarena gamanena dhammasabhaṁ gantvā Buddhāsane nisīditvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "āma bhikkhave, yassa kammassa katattā pacchānutappaṁ na hoti, anussaritānussaritakkhaṇe somanassameva uppajjati, evarūpaṁ kammaṁ kattabbamevā"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

68. "Tañca kammaṁ kataṁ sādhu, yaṁ katvā nānutappati.
Yassa patīto sumano, vipākaṁ paṭisevatī"ti.

Tattha **yaṁ katvā**ti yaṁ devamanussasampattīnañceva nibbānasampattiyā ca nibbattanasamatthaṁ sukhudrayaṁ kammaṁ katvā nānutappati, atha kho diṭṭhadhammeyeva anussaritānussaritakkhaṇeyeva pītivegena patīto somanassavegena ca sumano hutvā āyatiṁ pītisomanassajāto hutvā vipākaṁ paṭisevati, **taṁ kammaṁ kataṁ sādhu** bhaddakanti.

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosīti.

Sumanamālākāravatthu navamaṁ.

---

10. Uppalavaṇṇattherīvatthu

Madhuvā maññatīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Uppalavaṇṇattheriṁ ārabbha kathesi.

Sā kira Padumuttarabuddhassa pādamūle patthanaṁ paṭṭhapetvā kappasatasahassaṁ puññāni kurumānā devesu ca manussesu ca saṁsarantī imasmiṁ Buddhuppāde devalokato cavitvā Sāvatthiyaṁ seṭṭhikule paṭisandhiṁ gaṇhi. Nīluppalagabbhasamānavaṇṇatāya cassā **Uppalavaṇṇā**tveva nāmaṁ akaṁsu. Athassā vayappattakāle sakalajambudīpe rājāno ca seṭṭhino ca seṭṭhissa santikaṁ sāsanaṁ pahiṇiṁsu "dhītaraṁ amhākaṁ

detū"ti. Apahiṇanto nāma nāhosi. Tato seṭṭhi cintesi "ahaṁ sabbesaṁ manaṁ gahetuṁ na sakkhissāmi, upāyaṁ panekaṁ karissāmī"ti dhītaraṁ pakkosāpetvā "amma pabbajituṁ sakkhissasī"ti āha. Tassā pacchimabhavikattā taṁ vacanaṁ sīse āsittaṁ satapākatelaṁ viya ahosi. Tasmā pitaraṁ "pabbajissāmi tātā"ti āha. So tassā mahantaṁ sakkāraṁ katvā bhikkhunī-upassayaṁ netvā pabbājesi. Tassā acirapabbajitāya eva uposathāgāre kālavāro[1] pāpuṇi. Sā dīpaṁ jāletvā uposathāgāraṁ sammajjitvā dīpasikhāya nimittaṁ gaṇhitvā ṭhitāva punappunaṁ olokayamānā tejokasiṇārammaṇaṁ jhānaṁ nibbattetvā tameva pādakaṁ katvā arahattaṁ pāpuṇi saddhiṁ paṭisambhidāhi ceva abhiññāhi ca.

Sā aparena samayena janapadacārikaṁ caritvā paccāgantvā Andhavanaṁ pāvisi. Tadā bhikkhunīnaṁ araññavāso appaṭikkhitto hoti. Athassā tattha kuṭikaṁ[2] katvā mañcakaṁ paññāpetvā sāṇiyā parikkhipiṁsu. Sā Sāvatthiyaṁ piṇḍāya pavisitvā nikkhami. Mātulaputto panassā Nandamāṇavo nāma gihikālato paṭṭhāya paṭibaddhacitto, so tassā āgatabhāvaṁ sutvā theriyā āgamanato puretarameva Andhavanaṁ gantvā taṁ kuṭikaṁ pavisitvā heṭṭhāmañcake nilīno theriyā āgantvā kuṭikaṁ pavisitvā dvāraṁ pidhāya mañcake nisinnamattāya bahi ātapato āgatattā cakkhupathe andhakāre avigateyeva heṭṭhāmañcakato nikkhamitvā mañcakaṁ abhiruyha "mā nassi bāla, mā nassi bālā"ti theriyā vāriyamānoyeva abhibhavitvā attanā patthitakammaṁ katvā pāyāsi. Athassa aguṇaṁ dhāretuṁ asakkontī viya mahāpathavī dvedhā bhijji. So pathaviṁ paviṭṭho gantvā Mahā-avīcimhi eva nibbatti. Therīpi tamatthaṁ bhikkhunīnaṁ ārocesi. Bhikkhuniyo bhikkhūnaṁ etamatthaṁ ārocesuṁ. Bhikkhū Bhagavato ārocayiṁsu. Taṁ sutvā Satthā bhikkhū āmantetvā "bhikkhave bhikkhubhikkhūnī upāsaka-upāsikāsu yo koci bālo pāpakammaṁ karonto madhusakkharādīsu kiñci deva madhurarasaṁ khādamāno puriso viya tuṭṭhahaṭṭho[3] udaggudaggo viya karotī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

---

1. Tāḷavāro (Sī), tālavāro (Syā)
2. Kuṭiṁ (Ka) Vi 1. 43 piṭṭhe passitabbaṁ.
3. Haṭṭhapahaṭṭho (Sī)

69. “Madhuvā maññati bālo, yāva pāpaṁ na paccati.
Yadā ca paccati pāpaṁ, bālo dukkhaṁ nigacchatī”ti.

Tattha **madhuvā**ti bālassa hi pāpaṁ akusalakammaṁ karontassa taṁ kammaṁ madhu viya madhurarasaṁ viya iṭṭhaṁ kantaṁ manāpaṁ viya upaṭṭhāti. Iti naṁ so madhuṁva maññati. **Yāvā**ti yattakaṁ kālaṁ. **Pāpaṁ na paccatī**ti diṭṭhadhamme vā samparāye vā vipākaṁ na deti, tāva naṁ evaṁ maññati. **Yadā cā**ti yadā panassa diṭṭhadhamme vā vividhā kammakāraṇā kayiramānassa, samparāye vā nirayādīsu mahādukkhaṁ anubhavantassa taṁ pāpaṁ paccati, atha so bālo dukkhaṁ nigacchati vindati paṭilabhatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu.

Aparena pana samayena dhammasabhāyaṁ mahājano kathaṁ samuṭṭhāpesi “khīṇāsavāpi maññe kāmasukhaṁ sādiyanti, kāmaṁ sevanti, kiṁ na sevissanti. Na hi ete koḷāparukkhā, na ca vammikā allamaṁsasarīrāva, tasmā etepi kāmasukhaṁ sādiyanti, kāmaṁ sevantī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave khīṇāsavā kāmasukhaṁ sādiyanti, na kāmaṁ sevanti. Yathā hi padumapatte patitaṁ udakabindu na vilimpati, na saṇṭhāti, vinivattetvā patateva, yathā ca āragge sāsapo na vilimpati, na saṇṭhāti, vinivattetvā patateva, evaṁ khīṇāsavassa citte duvidhopi kāmo na vilimpati, na saṇṭhātī”ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ Brāhmaṇavagge gāthamāha—

“Vāri pokkharapatteva, āraggeriva sāsapo.
Yo na limpati kāmesu, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan”ti[1].

Imissā attho Brāhmaṇavaggeyeva āvi bhavissati. Satthā pana rājānaṁ Pasenadikosalaṁ pakkosāpetvā “mahārāja imasmiṁ sāsane yatheva kulaputtā, evaṁ kuladhītaropi mahantaṁ ñātigaṇañca bhogakkhandhañca pahāya pabbajitvā araññe viharanti, tā evaṁ viharamānā rāgarattā pāpapuggalā omānātimānavasena viheṭhentipi, brahmacariyantarāyampi pāpenti, tasmā bhikkhunisaṁghassa antonagare vasanaṭṭhānaṁ

---

1. Khu 1. 71 piṭṭhe.

kātuṁ vaṭṭatī"ti. Rājā "sādhū"ti sampaṭicchitvā nagarassa ekapasse bhikkhunisaṁghassa vasanaṭṭhānaṁ kārāpesi. Tato paṭṭhāya bhikkhuniyo antogāmeyeva vasantīti.

Uppalavaṇṇattherīvatthu dasamaṁ.

---

11. Jambukattheravatthu

Māse māseti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Jambukaṁ ājīvakaṁ ārabbha kathesi.

Atīte kira Kassapasammāsambuddhakāle gāmavāsī eko kuṭumbiko ekassa therassa vihāraṁ katvā taṁ tattha viharantaṁ catūhi paccayehi upaṭṭhahi. Thero tassa gehe nibaddhaṁ bhuñjati. Atheko khīṇāsavo bhikkhu divā piṇḍāya caranto tassa gehadvāraṁ pāpuṇi. Kuṭumbiko taṁ disvā tassa iriyāpathe pasanno gehaṁ pavesetvā sakkaccaṁ paṇītena bhojanena parivisitvā "bhante imaṁ sāṭakaṁ rajitvā nivāseyyāthā"ti mahantaṁ sāṭakaṁ datvā "bhante kesā vo dīghā, tumhākaṁ kesoropanatthāya nhāpitaṁ ānessāmi, sayanatthāya ca vo mañcakaṁ gāhāpetvā āgamissāmī"ti āha. Nibaddhaṁ gehe bhuñjanto kulūpako bhikkhu taṁ tassa sakkāraṁ disvā cittaṁ pasādetuṁ nāsakkhi, "ayaṁ taṁ muhuttaṁ diṭṭhakassa evarūpaṁ sakkāraṁ karoti, nibaddhaṁ gehe bhuñjantassa pana mayhaṁ na karotī"ti cintetvā vihāraṁ agamāsi. Itaropi teneva saddhiṁ gantvā kuṭumbikena dinnasāṭakaṁ rajitvā nivāsesi. Kuṭumbikopi nhāpitaṁ ādāya gantvā therassa kese ohārāpetvā mañcakaṁ attharāpetvā "bhante imasmiṁyeva mañcake sayathā"ti vatvā dvepi there svātanāya nimantetvā pakkāmi.

Nevāsiko tassa taṁ sakkāraṁ kayiramānaṁ adhivāsetuṁ nāsakkhi. Athassa so sāyaṁ therassa nipannaṭṭhānaṁ gantvā catūhākārehi theraṁ akkosi "āvuso āgantuka kuṭumbikassate gehe bhattaṁ bhuñjanato varataraṁ mīḷhaṁ khādituṁ, kuṭumbikena ānītanhāpitena kesohārāpanato varataraṁ tālaṭṭhikena kese luñcāpetuṁ, kuṭumbikena dinnasāṭakanivāsanato varataraṁ naggena vicarituṁ, kuṭumbikena ābhatamañcake nipajjanato

varataraṁ bhūmiyaṁ nipajjitun"ti. Theropi "mā esa bālo maṁ nissāya nassī"ti nimantanaṁ anādiyitvā pātova uṭṭhāya yathāsukhaṁ agamāsi. Nevāsikopi pātova vihāre kattabbavattaṁ katvā bhikkhācāravelāya "idānipi āgantuko niddāyati, ghaṇḍikasaddena pabujjheyyā"ti saññāya nakhapiṭṭheneva ghaṇḍiṁ paharitvā gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Kuṭumbikopi sakkāraṁ katvā therānaṁ āgamanamaggaṁ olokento nevāsikaṁ disvā "bhante thero kuhin"ti pucchi. Atha naṁ nevāsiko "mā āvuso kiñci avaca[1], tuyhaṁ kulūpako hiyyo tava nikkhantavelāya ovarakaṁ pavisitvā niddaṁ okkanto pātova uṭṭhāya mama vihārasammajjanasaddampi pānīyaghaṭaparibhojanīyaghaṭesu udakasiñcanasaddampi ghaṇḍikasaddampi karontassa na jānātī"ti āha. Kuṭumbiko cintesi "tādisāya iriyāpathasampattiyā samannāgatassa me ayyassa yāva imamhā kālā niddāyanaṁ nāma natthi, maṁ pana tassa sakkāraṁ karontaṁ disvā addhā iminā bhadantena kiñci vuttaṁ bhavissatī"ti. So attano paṇḍītabhāvena taṁ sakkaccaṁ bhojetvā tassa pattaṁ sādhukaṁ dhovitvā nānaggarasabhojanassa pūretvā "bhante sace me ayyaṁ passeyyātha, imamassa piṇḍapātaṁ dadeyyāthā"ti āha.

Itaro taṁ gahetvāva cintesi "sace so evarūpaṁ piṇḍapātaṁ bhuñjissati, imasmiṁyeva ṭhāne paluddho bhavissatī"ti antarāmagge taṁ piṇḍapātaṁ chaḍḍetvā therassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā taṁ tattha olokento na addasa. Atha naṁ ettakassa kammassa katattā vīsativassasahassāni katopi samaṇadhammo rakkhituṁ nāsakkhi. Āyupariyosāne pana kālaṁ katvā Avīcimhi nibbattitvā ekaṁ Buddhantaraṁ mahādukkhaṁ anubhavitvā imasmiṁ Buddhuppāde Rājagahanagare ekasmiṁ bahvannapāne kulaghare nibbatti. So padasā gamanakālato paṭṭhāya neva sayane sayituṁ, na bhattaṁ bhuñjituṁ icchati, attano sarīravalañjameva khādati. "Bālatāya ajānanto karotī"ti taṁ posayiṁsu. Mahallakakālepi vatthaṁ nivāsetuṁ na icchati, naggova vicarati, bhūmiyaṁ sayati, attano sarīravalañjameva khādati. Athassa mātāpitaro "nāyaṁ kulagharassa anucchaviko, kevalaṁ alajjanako ājīvakānaṁ esa anucchaviko"ti tesaṁ santikaṁ netvā "imaṁ dārakaṁ pabbājethā"ti adaṁsu. Atha naṁ te pabbājesuṁ. Pabbājentā

---

1. Āvuso kiṁ vadetha (Sī)

ca pana galappamāṇe āvāṭe ṭhapetvā dvinnaṁ aṁsakūṭānaṁ upari[1] padarāni datvā tesaṁ upari nisīditvā tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñciṁsu. Atha ne tassa mātāpitaro svātanāya nimantetvā pakkamiṁsu.

Punadivase ājīvakā "ehi, gāmaṁ pavisissāmā"ti taṁ vadiṁsu. So "gacchatha tumhe, ahaṁ idheva bhavissāmī"ti na icchi. Atha naṁ punappunaṁ vatvā anicchamānaṁ ohāya agamaṁsu. Sopi tesaṁ gatabhāvaṁ ñatvā vaccakuṭiyā padaraṁ vivaritvā oruyha ubhohi hatthehi ālopaṁ ālopaṁ katvā[2] gūthaṁ khādi. Ājīvakā tassa antogāmato āhāraṁ pahiṇiṁsu. Tampi na icchi. Punappunaṁ vuccamānopi "na me iminā attho, laddho me āhāro"ti āha. Kahaṁ laddhoti. Idheva laddhoti. Evaṁ dutiye tatiye catutthepi divase tehi bahumpi vuccamāno "ahaṁ idheva bhavissāmī"ti gāmaṁ gantuṁ na icchi. Ājīvakā "ayaṁ divase divase neva gāmaṁ pavisituṁ icchati, na amhehi pahitāhāraṁ āharituṁ icchati, 'idheva me laddho'ti vadati, kiṁ nu kho karoti, pariggaṇhissāma nan"ti gāmaṁ pavisantā ekaṁ dve jane tassa pariggaṇhanatthaṁ ohāya gamiṁsu. Te pacchato gacchantā viya hutvā nilīyiṁsu. Sopi tesaṁ gatabhāvaṁ ñatvā purimanayeneva vaccakuṭiṁ oruyha gūthaṁ khādi.

Itare tassa kiriyaṁ disvā ājīvakānaṁ ārocayiṁsu. Taṁ sutvā ājīvakā "aho bhāriyaṁ kammaṁ, sace samaṇassa Gotamassa sāvakā jāneyyuṁ 'ājīvakā gūthaṁ khādamānā vicarantī'ti amhākaṁ akittiṁ pakāseyyuṁ, nāyaṁ amhākaṁ anucchaviko"ti taṁ attano santikā nīhariṁsu. So tehi nīharito mahājanassa uccārakaraṇaṭṭhāne pattharito eko piṭṭhipāsāṇo atthi, tasmiṁ mahantaṁ soṇḍi, piṭṭhipāsāṇaṁ nissāya mahājanassa uccārakaraṇaṭṭhānaṁ, so tattha gantvā rattiṁ gūthaṁ khāditvā mahājanassa sarīravalañjanatthāya āgamanakāle ekena hattena pāsāṇassa ekaṁ antaṁ olubbha ekaṁ pādaṁ ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā uddhaṁvātābhimukho mukhaṁ vivaritvā tiṭṭhati. Mahājano taṁ disvā upasaṅkamitvā vanditvā "bhante kasmā ayyo mukhaṁ vivaritvā ṭhito"ti pucchati. Ahaṁ vātabhakkho, añño me āhāro natthīti. Atha kasmā ekaṁ pādaṁ jaṇṇuke katvā ṭhitosi bhanteti. Ahaṁ

1. Jattūnamupari (Sī)
2. Āluppakāraṁ (Sī), ālopakārakaṁ katvā (Syā)

uggatapo ghoratapo, mayā dvīhi pādehi akkantā pathavī kampati, tasmā ekaṁ pādaṁ ukkhipitvā jaṇṇuke ṭhapetvā ṭhitomhi. Ahañhi rattindivaṁ ṭhitakova vītināmemi, na nisīdāmi, na nipajjāmīti. Manussā nāma yebhuyyena vacanamattameva saddahanti, tasmā "aho acchariyaṁ, evarūpāpi nāma tapassino honti, na no evarūpā diṭṭhapubbā"ti yebhuyyena Aṅgamagadhavāsino saṅkhubhitvā upasaṅkamitvā māse māse mahantaṁ sakkāraṁ abhiharanti. So "ahaṁ vātameva bhakkhāmi na aññaṁ āhāraṁ. Aññaṁ hi me khādantassa tapo nassatī"ti tehi abhihaṭaṁ na kiñci icchati. Manussā "mā no bhante nāsetha, tumhādisena ghoratapena paribhoge kate amhākaṁ dīgharattaṁ hitāya sukhāya saṁvattatī"ti punappunaṁ yācanti. Tassa añño āhāro na ruccati, mahājanassa pana yācanāya pīḷito tehi ābhatāni sappiphāṇitādīni kusaggena jivhagge ṭhapetvā "gacchatha, alaṁ vo ettakaṁ hitāya sukhāya cā"ti uyyojesi. Evaṁ so pañcapaññāsa vassāni naggo gūthaṁ khādanto kese luñcanto bhūmiyaṁ sayamāno vītināmesi.

Buddhānampi kho paccūsakāle lokavolokanaṁ avijahitameva hoti. Tasmā ekadivasaṁ Bhagavato paccūsasamaye lokaṁ volokentassa ayaṁ Jambukājīvako ñāṇajālassa anto paññāyi. Satthā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti āvajjetvā tassa saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayaṁ disvā "ahaṁ etaṁ ādiṁ katvā ekaṁ gāthaṁ bhāsissāmi, gāthāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo bhavissati, imaṁ kulaputtaṁ nissāya mahājano sotthibhāvaṁ pāpuṇissatī"ti ñatvā punadivase Rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapātapaṭikkanto Ānandattheraṁ āmantesi "Ānanda Jambukājīvakassa santikaṁ gamissāmī"ti. Bhante kiṁ tumheyeva gamissathāti. "Āma ahamevā"ti evaṁ vatvā Satthā vaḍḍhamānakacchāyāya tassa santikaṁ pāyāsi.

Devatā cintayiṁsu "Satthā sāyaṁ Jambukājīvakassa santikaṁ gacchati, so ca jegucche uccārapassāvadantakaṭṭhakiliṭṭhe piṭṭhipāsāṇe vasati, devaṁ vassāpetuṁ vaṭṭatī"ti attano ānubhāvena taṁ muhuttaṁyeva devaṁ vassāpesuṁ. Piṭṭhipāsāṇo suci nimmalo ahosi. Athassa

upari pañcavaṇṇaṁ pupphavassaṁ vassāpesuṁ. Satthā sāyaṁ Jambukājīvakassa santikaṁ gantvā "Jambukā"ti saddamakāsi. Jambuko "ko nu kho esa, dujjano maṁ Jambukavādena vadatī"ti cintetvā "ko eso"ti āha. Ahaṁ samaṇoti[1]. Kiṁ mahāsamaṇāti. Ajja me ekarattiṁ idha vasanaṭṭhānaṁ dehīti. Natthi mahāsamaṇa imasmiṁ ṭhāne vasanaṭṭhānanti. Jambuka mā evaṁ kari, ekarattiṁ me vasanaṭṭhānaṁ dehi, pabbajitā nāma pabbajitaṁ patthenti, manussā manussaṁ, pasavo pasavanti. Kiṁ pana tvaṁ pabbajitoti. Āma pabbajitomhīti. Sace tvaṁ pabbajito, kahaṁ te lābukaṁ, kahaṁ dhūmakaṭacchuko, kahaṁ yaññasuttakanti. "Atthetaṁ mayhaṁ, visuṁ visuṁ pana gahetvā vicaraṇaṁ dukkhan"ti abbhantareneva gahetvā carāmīti. So "carissasi tvaṁ etaṁ aggaṇhitvā"ti[2] kujjhi. Atha naṁ Satthā āha "hotu Jambuka, mā kujjha, vasanaṭṭhānaṁ me ācikkhā"ti. Natthi mahāsamaṇa ettha vasanaṭṭhānanti.

Satthā tassa vasanaṭṭhānato avidūre ekaṁ pabbhāraṁ atthi, taṁ niddisanto[3] "etasmiṁ pabbhāre ko vasatī"ti āha. Natthi koci mahāsamaṇāti. Tena hi etaṁ mayhaṁ dehīti. Tvaññeva jāna mahāsamaṇāti. Satthā pabbhāre nisīdanaṁ paññāpetvā nisīdi. Paṭhamayāme cattāro mahārājāno catuddisaṁ ekobhāsaṁ karontā Satthu upaṭṭhānaṁ āgamiṁsu. Jambuko obhāsaṁ disvā "ko obhāso nāmeso"ti cintesi. Majjhimayāme Sakko devarājā āgami. Jambuko tampi disvā "ko nāmeso"ti cintesi. Pacchimayāme ekāya aṅguliyā ekaṁ, dvīhi dve, dasahi dasa cakkavāḷāni obhāsetuṁ samattho mahābrahmā sakalaṁ araññaṁ ekobhāsaṁ karonto āgami. Jambuko tampi disvā "ko nu kho eso"ti cintetvā pātova Satthu santikaṁ gantvā paṭisanthāraṁ katvā ekamantaṁ ṭhito Satthāraṁ pucchi "mahāsamaṇa tumhākaṁ santikaṁ catasso disā obhāsentā ke āgatā"ti. Cattāro mahārājānoti. Kiṁ kāraṇāti. Maṁ upaṭṭhātunti. Kiṁ pana tvaṁ catūhi mahārājehi uttaritaroti. Āma Jambuka, mahārājūnampi atirājāti. Majjhimayāme pana ko āgatoti. Sakko devarājā

---

1. Jambukāti (Ka) 2. Gaṇhitvāti (Sī, Ka) 3. Vīmaṁsanto (Ka)

Jambukāti. Kiṁ kāraṇāti. Maṁ upaṭṭhātumevāti. Kiṁ pana tvaṁ Sakkadevarājatopi uttaritaroti. Āma Jambuka, Sakkatopi uttaritaromhi, eso pana mayhaṁ gilānupaṭṭhāko kappiyakārakasāmaṇerasadisoti. Pacchimayāme sakalaṁ araññaṁ obhāsetvā ko āgatoti. Yaṁ loke brāhmaṇādayo khipitvā pakkhalitvā "namo mahābrahmuno"ti vadanti, so eva mahābrahmāti. Kiṁ pana tvaṁ mahābrahmatopi uttaritaroti. Āma Jambuka, ahañhi brahmunāpi atibrahmāti. Acchariyosi tvaṁ mahāsamaṇa, mayhaṁ pana pañca paññāsa vassāni idha vasantassa etesu ekopi maṁ upaṭṭhātuṁ nāgatapubbo. Ahañhi ettakaṁ addhānaṁ vātabhakkho hutvā ṭhitakova vītināmesiṁ, na tāva te mayhaṁ upaṭṭhānaṁ āgatapubbāti.

Atha naṁ Satthā āha "Jambuka tvaṁ lokasmiṁ andhabālaṁ mahājanaṁ vañcayamāno mampi vañcetukāmo jāto, nanu tvaṁ pañcapaññāsa vassāni gūthameva khādi, bhūmiyaṁyeva nipajji, naggo hutvā vicari, tālaṭṭhikhaṇḍena kese luñci. Atha ca pana lokaṁ vañcento 'ahaṁ vātabhakkho, ekapādena tiṭṭhāmi, na nisīdāmi, na nipajjāmī'ti vadesi, mamampi vañcetukāmosi, pubbepi tvaṁ pāpikaṁ lāmikaṁ diṭṭhiṁ nissāya ettakaṁ kālaṁ gūthabhakkho bhūmisayo naggo vicaranto tālaṭṭhikhaṇḍena kesaluñcanaṁ patto, idānipi pāpikaṁ lāmikaṁ diṭṭhimeva gaṇhāsī"ti. Kiṁ pana mayā kataṁ mahāsamaṇāti. Athassa Satthā pubbe katakammaṁ ācikkhi. Tassa Satthari kathenteyeva saṁvego uppajji, hirottappaṁ upaṭṭhitaṁ, so ukkuṭiko nisīdi. Athassa Satthā udakasāṭikaṁ khipitvā adāsi. So taṁ nivāsetvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi. Satthāpissa anupubbiṁ kathaṁ kathetvā dhammaṁ desesi. So desanāvasāne saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā Satthāraṁ vanditvā uṭṭhāyāsanā pabbajjañca upasampadañca yāci. Ettāvatā tassa purimakammaṁ parikkhīṇaṁ. Ayañhi khīṇāsavamahātheraṁ catūhi akkosehi akkositvā yāvāyaṁ mahāpathavī tigāvutādhikaṁ yojanaṁ ussannā, tāva Avīcimhi paccitvā tattha pakkāvasesena pañcapaññāsa vassāni imaṁ vippakāraṁ patto. Tenassa taṁ kammaṁ khīṇaṁ. Vīsati pana vassasahassāni iminā katassa samaṇadhammassa phalaṁ nāsetuṁ na sakkā. Tasmā Satthā dakkhiṇahatthaṁ pasāretvā "ehi bhikkhu, cara brahmacariyaṁ sammā

dukkhassa antakiriyāyā”ti āha. Tāvadevassa gihiliṅgaṁ antaradhāyi, aṭṭhaparikkhāradharo saṭṭhivassikamahāthero viya ahosi.

Aṅgamagadhavāsīnaṁ tassa sakkāraṁ gahetvā āgatadivaso kiresa, tasmā ubhayaraṭṭhavāsino sakkāraṁ gahetvā āgatā Tathāgataṁ disvā “kiṁ nu kho amhākaṁ ayyo Jambuko mahā, udāhu samaṇo Gotamo”ti cintetvā “sace samaṇo Gotamo mahā bhaveyya, ayaṁ samaṇassa Gotamassa santikaṁ gaccheyya, Jambukājīvakassa pana mahantatāya samaṇo Gotamo imassa santikaṁ āgato”ti cintayiṁsu. Satthā mahājanassa parivitakkaṁ ñatvā “Jambuka tava upaṭṭhākānaṁ kaṅkhaṁ chindāhī”ti āha. So “ahampi bhante ettakameva paccāsīsāmī”ti vatvā catutthajjhānaṁ samāpajjitvā uṭṭhāya tālappamāṇaṁ vehāsaṁ abbhuggantvā “Satthā me bhante Bhagavā, sāvakohamasmī”ti vatvā oruyha vanditvā puna dvitālamattaṁ titālamattanti evaṁ sattatālamattaṁ vehāsaṁ abbhuggantvā oruyha attano sāvakabhāvaṁ jānāpesi. Taṁ disvā mahājano “aho Buddhā nāma acchariyā anopamaguṇā”ti[1] cintesi. Satthā mahājanena saddhiṁ kathento evamāha “ayaṁ ettakaṁ kālaṁ tumhehi ābhataṁ sakkāraṁ kusaggena jivhagge ṭhapetvā ‘tapacaraṇaṁ pūremī’ti idha nivuṭṭho, sacepi iminā upāyena vassasataṁ tapacaraṇaṁ pūreyya, yā cassa idāni kālaṁ vā[2] bhattaṁ vā kukkuccāyitvā abhuñjantassa bhattacchedanakusalacetanā, tassā taṁ tapacaraṇaṁ soḷasiṁ kalampi na agghatī”ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthāmāha—

70. “Māse māse kusaggena, bālo bhuñjeyya bhojanaṁ.
Na so saṅkhātadhammānaṁ, kalaṁ agghati soḷasin”ti.

Tassattho—sace **bālo** apariññātadhammo sīlādiguṇā paribāhiro titthāyatane pabbajito “tapacaraṇaṁ pūressāmī”ti māse māse patte kusaggena bhojanaṁ bhuñjanto vassasataṁ bhuñjeyya bhojanaṁ. **Na so saṅkhātadhammānaṁ, kalaṁ agghati soḷasin**ti saṅkhātadhammā vuccanti ñātadhammā tulitadhammā. Tesu heṭṭhimakoṭiyā sotāpanno saṅkhātadhammo, uparimakoṭiyā khīṇāsavo. Imesaṁ saṅkhātadhammānaṁ so bālo kalaṁ

1. Anomaguṇāti (Sī, Syā) 2. Kulaṁ vā (Syā)

na agghati soḷasinti puggalādhiṭṭhānā desanā. Ayaṁ panettha attho—yā cassa tathā tapacaraṇaṁ pūrentassa vassasataṁ cetanā, yā ca saṅkhātadhammānaṁ kālaṁ vā bhattaṁ vā kukkuccāyitvā abhuñjantānaṁ ekā bhattacchedanakusalacetanā, tassā cetanāya sā tāva dīgharattaṁ pavattacetanā soḷasiṁ kalaṁ na agghati. Idaṁ vuttaṁ hoti—yaṁ tassā saṅkhātadhammānaṁ cetanāya phalaṁ, taṁ soḷasa koṭṭhāse katvā tato ekekaṁ puna soḷasa soḷasa koḷāse katvā tato ekassa koḷāsassa yaṁ phalaṁ, tadeva tassa bālassa tapacaraṇato mahapphalataranti[1].

Desanāvasāne caturāsītiyā pāṇasahassānaṁ dhammābhisamayo ahosīti.

Jambukattheravatthu ekādasamaṁ.

---

12. Ahipetavatthu

Na hi pāpaṁ kataṁ kammanti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto aññataraṁ Ahipetaṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase jaṭilasahassassa abbhantaro[2] āyasmā Lakkhaṇatthero ca Mahāmoggallānatthero ca "Rājagahe piṇḍāya carissāmā"ti Gijjhakūṭato otaranti. Tesu āyasmā Mahāmoggallānatthero ekaṁ ahipetaṁ disvā sitaṁ pātvākāsi. Atha naṁ Lakkhaṇatthero "kasmā āvuso sitaṁ pātukarosī"ti sitakāraṇaṁ pucchi. "Akālo āvuso Lakkhaṇa imassa pañhassa, Bhagavato santike maṁ puccheyyāsī"ti thero āha. Tesu Rājagahe piṇḍāya caritvā Bhagavato santikaṁ gantvā nisinnesu Lakkhaṇatthero pucchi "āvuso Moggallāna tvaṁ Gijjhākūṭā otaranto sitaṁ pātukaritvā mayā sitakāraṇaṁ puṭṭho 'Bhagavato santike maṁ puccheyyāsī'ti avaca, kathehi idāni taṁ kāraṇan"ti. Thero āha "ahaṁ āvuso ekaṁ petaṁ disvā sitaṁ pātvākāsiṁ, tassa evarūpo attabhāvo—manussasīsaṁ viya assa sīsaṁ, ahissa

---

1. Mahantataranti (Sī, Syā)
2. Jaṭilasahassabbhantare (Sī)

viya[1] seso attabhāvo, ahipeto nāmesa pamāṇato pañcavīsatiyojaniko, tassa sīsato uṭṭhitā aggijālā yāva naṅguṭṭhā gacchanti, naṅguṭṭhato uṭṭhitā aggijālā yāva sīsā, majjhesīsato[2] uṭṭhitā dve passāni gacchanti, dvīhi passehi uṭṭhitā majjhe otarantī"ti. Dvinnaṁyeva kira petānaṁ attabhāvo pañcavīsatiyojaniko, avasesānaṁ tigāvutappamāṇo. Imassa ceva Ahipetassa Kākapetassa ca pañcavīsatiyojaniko. Tesu ayaṁ tāva ahipeto. Kākapetampi Mahāmoggallāno Gijjhakūṭamatthake paccamānaṁ disvā tassa pubbakammaṁ pucchanto imaṁ gāthamāha—

"Pañcayojanikā jivhā, sīsaṁ te navayojanaṁ.
Kāyo accuggato tuyhaṁ, pañcavīsatiyojanaṁ.
Kiṁ nu kammaṁ karitvāna, pattosi dukkhamīdisan"ti.

Athassa peto ācikkhanto—

"Ahaṁ bhante Moggallāna, Kassapassa Mahesino.
Saṁghassa ābhataṁ bhattaṁ, āhāresiṁ yadicchakan"ti—

Gāthaṁ vatvā āha "bhante Kassapabuddhakāle sambahulā bhikkhū gāmaṁ piṇḍāya pavisiṁsu, manussā there disvā sampiyāyamānā āsanasālāyaṁ nisīdāpetvā pāde dhovitvā telaṁ makkhetvā yāguṁ pāyetvā khajjakaṁ datvā piṇḍapātakālaṁ āgamayamānā dhammaṁ suṇantā nisīdiṁsu, dhammakathāvasāne therānaṁ patte ādāya attano attano gehā nānaggarasabhojanassa pūretvā āhariṁsu, tadā ahaṁ kāko hutvā āsanasālāya chadanapiṭṭhe nilīno taṁ disvā ekena gahitapattato tikkhattuṁ mukhaṁ pūrento tayo kabaḷe aggahesiṁ, taṁ pana bhattaṁ neva saṁghassa santakaṁ, na saṁghassa niyametvā dinnaṁ, na bhikkhūhi gahitāvasesakaṁ, attano attano gehaṁ netvā manussehi bhuñjitabbakaṁ, kevalaṁ saṁghaṁ uddissa abhihaṭamattameva, tato mayā tayo kabaḷā gahitā, ettakaṁ me pubbakammaṁ, svāhaṁ kālaṁ katvā tassa kammassa vipākena Avīcimhi paccitvā tattha pakkāvasesena idāni Gijjhakūṭe kākapeto hutvā nibbatto imaṁ dukkhaṁ paccānubhomī"ti. Idaṁ kākapetassa vatthu.

---

1. Viyassa (Syā) 2. Majjhe (Syā)

Idha pana thero “ahipetaṁ disvā sitaṁ pātvākāsin”ti āha. Athassa Satthā sakkhī hutvāpi uṭṭhāya “saccaṁ bhikkhave Moggallāno āha, mayāpesa sambodhipattadivaseyeva diṭṭho, apicāhaṁ ‘ye me vacanaṁ na saddaheyyuṁ, tesaṁ ahitāya bhaveyyā’ti parānuddayāya na kathesin”ti āha. **Lakkhaṇasaṁyuttepi**[1] hi Mahāmoggallānena diṭṭhakāleyeva Satthā tassa sakkhī hutvā Vinītavatthūni[2] kathesi, idampi tena tatheva kathitaṁ, taṁ sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṁ pucchiṁsu. Satthāpi tesaṁ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasiṁ nissāya nadītīre Paccekabuddhassa paṇṇasālaṁ kariṁsu. So tattha viharanto nibaddhaṁ nagare piṇḍāya carati. Nāgarāpi sāyaṁpātaṁ gandhapupphādihatthā Paccekabuddhassūpaṭṭhānaṁ gacchanti. Eko Bārāṇasivāsī puriso taṁ maggaṁ nissāya khettaṁ kasi. Mahājano sāyaṁpātaṁ Paccekabuddhassūpaṭṭhānaṁ gacchanto taṁ khettaṁ maddanto gacchati. Kassako ca “mā me khettaṁ maddathā”ti vārentopi vāretuṁ nāsakkhi. Athassa etadahosi “sace imasmiṁ ṭhāne Paccekabuddhassa paṇṇasālā na bhaveyya, na me khettaṁ maddeyyun”ti. So Paccekabuddhassa piṇḍāya paviṭṭhakāle paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālaṁ jhāpesi. Paccekabuddho taṁ jhāmaṁ disvā yathāsukhaṁ pakkāmi. Mahājano gandhamālaṁ ādāya āgato jhāmapaṇṇasālaṁ disvā “kahaṁ nu kho no ayyo gato”ti āha. Sopi mahājaneneva saddhiṁ gato mahājanamajjhe ṭhitakova evamāha “mayā tassa paṇṇasālā jhāpitā”ti. Atha naṁ “gaṇhatha, imaṁ pāpimaṁ nissāya mayaṁ Paccekabuddhaṁ daṭṭhuṁ na labhimhā”ti. Daṇḍādīhi pothetvā jīvitakkhayaṁ pāpesuṁ. So Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṁ mahāpathavī yojanamattaṁ ussannā, tāva niraye paccitvā pakkāvasesena Gijjhakūṭe ahipeto hutvā nibbatti. Satthā idaṁ tassa pubbakammaṁ kathetvā “bhikkhave pāpakammaṁ nāmetaṁ khīrasadisaṁ, yathā khīraṁ duyhamānameva na pariṇamati, tathā kammaṁ kayiramānameva na vipaccati. Yadā pana vipaccati, tadā evarūpena dukkhena socatī”ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

1. Saṁ 1. 446 piṭṭhādīsu.
2. Vīsativatthūni (Syā)

71. “Na hi pāpaṁ kataṁ kammaṁ, sajjukhīraṁva muccati.
Ḍahantaṁ bālamanveti, bhasmacchannova pāvako”ti.

Tattha **sajjukhīraṁvā**ti taṁ khaṇaṁyeva dhenuyā thanehi nikkhantaṁ abbhuṇhaṁ khīraṁ na muccati na pariṇamati. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā idaṁ sajjukhīraṁ taṁ khaṇaññeva na muccati na pariṇamati na pakatiṁ vijahati. Yasmiṁ pana bhājane duhitvā gahitaṁ yāva tattha takkādi-ambilaṁ na pakkhipati, yāva dadhibhājanādikaṁ ambilabhājanaṁ na pāpuṇāti, tāva pakatiṁ avijahitvā pacchā jahati, evameva pāpakammampi kariyamānameva na vipaccati. Yadi vipacceyya, na koci pāpakammaṁ kātuṁ visaheyya. Yāva pana kusalābhinibbattā khandhā dharanti, tāva naṁ te rakkhanti. Tesaṁ bhedā apāye nibbattakkhandhesu vipaccati, vipaccamānañca **ḍahantaṁ bālamanveti.** Kiṁ viyāti? **Bhasmacchannova pāvako**ti. Yathā hi chārikāya paṭicchanno vītaccitaṅgāro akkantopi chārikāya paṭicchannattā na tāva ḍahati, chārikaṁ pana tāpetvā cammādīnaṁ ḍahanavasena yāva matthaluṅgā ḍahanto gacchati, evameva pāpakammampi yena kataṁ hoti, taṁ bālaṁ dutiye vā tatiye vā attabhāve nirayādīsu nibbattaṁ ḍahantaṁ anugacchatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesunti.

Ahipetavatthu dvādasamaṁ.

---

13. Saṭṭhikūṭapetavatthu

Yāvadeva anatthāyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Saṭṭhikūṭapetaṁ ārabbha kathesi.

Purimanayeneva hi Mahāmoggallānatthero Lakkhaṇattherena saddhiṁ Gijjhakūṭā orohanto aññatarasmiṁ padese sitaṁ pātvākāsi. Therena sitakāraṇaṁ puṭṭho “Bhagavato santike maṁ puccheyyāsī”ti vatvā piṇḍāya caritvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā nisinnakāle puna puṭṭho āha “ahaṁ āvuso ekaṁ petaṁ addasaṁ tigāvutappamāṇena attabhāvena, tassa saṭṭhi ayakūṭasahassāni ādittāni sampajjalitāni uparimatthake patitvā patitvā uṭṭhahanti sīsaṁ bhindanti, bhinnaṁ bhinnaṁ puna

samuṭṭhahati, iminā attabhāvena mayā evarūpo attabhāvo na diṭṭhapubbo, ahaṁ taṁ disvā sitaṁ pātvākāsin”ti. Petavatthusmiṁ hi—

“Saṭṭhi kūṭasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso.
Sīse tuyhaṁ nipatanti, vobhindanteva matthakan”ti[1] ādi—

Imameva petaṁ sandhāya vuttaṁ. Satthā therassa kathaṁ sutvāva “bhikkhave mayāpesa satto Bodhimaṇḍe nisinneneva diṭṭho, ‘ye ca pana me vacanaṁ na saddaheyyuṁ, tesaṁ ahitāya bhaveyyā’ti paresaṁ anukampāya na kathesiṁ, idāni pana Moggallānassa sakkhī hutvā kathemī”ti āha. Taṁ sutvā bhikkhū tassa pubbakammaṁ pucchiṁsu. Satthāpi nesaṁ kathesi—

Atīte kira Bārāṇasiyaṁ sāḷittakasippe nipphattiṁ patto eko pīṭhasappī ahosi. So nagaradvāre ekassa vaṭarukkhassa heṭṭhā nisinno sakkharāni khipitvā tassa paṇṇāni chindanto “hatthirūpakaṁ no dassehi, assarūpakaṁ no dassehī”ti gāmadārakehi vuccamāno icchiticchitāni rūpāni dassetvā tesaṁ santikā khādanīyādīni labhati. Athekadivasaṁ rājā uyyānaṁ gacchanto taṁ padesaṁ pāpuṇi. Dārakā pīṭhasappiṁ pārohantare katvā palāyiṁsu. Rañño ṭhitamajjhanhike rukkhamūlaṁ paviṭṭhassa chiddāvachiddacchāyā sarīraṁ phari[2]. So “kiṁ nu kho etan”ti uddhaṁ olokento rukkhapaṇṇesu hatthirūpakādīni disvā “kassetaṁ kamman”ti pucchitvā “pīṭhasappino”ti sutvā taṁ pakkosāpetvā āha “mayhaṁ purohito atimukharo appamattakepi vutte bahuṁ bhaṇanto maṁ upaddaveti, sakkhissasi tassa mukhe nāḷimattā ajalaṇḍikā khipitun”ti. Sakkhissāmi deva, ajalaṇḍikā āharāpetvā purohitena saddhiṁ tumhe antosāṇiyaṁ nisīdatha, ahamettha kattabbaṁ jānissāmīti. Atha rājā tathā kāresi. Itaro katthariyaggena sāṇiyā chiddaṁ katvā purohitassa raññā saddhiṁ kathentassa mukhe vivaṭamatte ekekaṁ ajalaṇḍikaṁ khipi. Purohito mukhaṁ paviṭṭhaṁ paviṭṭhaṁ gili. Pīṭhasappī khīṇāsu ajalaṇḍikāsu sāṇiṁ cālesi. Rājā tāya saññāya ajalaṇḍikānaṁ khīṇabhāvaṁ ñatvā āha “ācariya ahaṁ tumhehi saddhiṁ kathento

1. Khu 2. 217 piṭṭhe.
2. Chiddāvachiddachāyāya sarīraṁ paharati (Ka)

kathaṁ nittharituṁ na sakkhissāmi, tumhe atimukharatāya nāḷimattā ajalaṇḍikā gilantāpi tuṇhībhāvaṁ nāpajjathā”ti. Brāhmaṇo maṅkubhāvaṁ āpajjitvā tato paṭṭhāya mukhaṁ vivaritvā raññā saddhiṁ sallapituṁ nāsakkhi. Rājā pīṭhasappiguṇaṁ anussaritvā taṁ pakkosāpetvā “taṁ nissāya me sukhaṁ laddhan”ti tuṭṭho tassa sabbaṭṭhakaṁ nāma dhanaṁ datvā nagarassa catūsu disāsu cattāro varagāme adāsi. Tamatthaṁ viditvā rañño atthadhammānusāsako amacco imaṁ gāthamāha—

“Sādhu kho sippakaṁ nāma, api yādisa kīdisaṁ.
Passa khañjappahārena, laddhā gāmā catuddisā”ti[1].

So pana amacco tena samayena ayameva[2] Bhagavā ahosi. Atheko puriso pīṭhasappinā laddhasampattiṁ disvā cintesi “ayaṁ nāma pīṭhasappī hutvā imaṁ sippaṁ nissāya mahāsampattiṁ patto, mayāpetaṁ sikkhituṁ vaṭṭatī”ti. So taṁ upasaṅkamitvā vanditvā “idaṁ me ācariya sippaṁ dethā”ti āha. Na sakkā tāta dātunti. So tena paṭikkhitto “hotu, ārādhessāmi nan”ti tassa hatthapādaparikammādīni karonto cirassaṁ taṁ ārādhetvā punappunaṁ yāci. Pīṭhasappī “ayaṁ me ativiya upakāro”ti taṁ paṭibāhituṁ asakkonto sippaṁ sikkhāpetvā “nipphannaṁ te tāta sippaṁ, idāni kiṁ karissasī”ti āha. Bahi gantvā sippaṁ vīmaṁsissāmīti. Kiṁ karissasīti. Gāviṁ vā manussaṁ vā paharitvā māressāmīti. Tāta gāviṁ mārentassa sataṁ daṇḍo hoti, manussaṁ mārentassa sahassaṁ, tvaṁ saputtadāropi taṁ nittharituṁ na sakkhissasi, mā vinassa, yamhi pahaṭe daṇḍo natthi, tādisaṁ nimātāpitikaṁ kañci upadhārehīti. So “sādhū”ti sakkharā ucchaṅge katvā tādisaṁ upadhārayamāno vicaranto gāviṁ disvā “ayaṁ sasāmikā”ti paharituṁ na visahi, manussaṁ disvā “ayaṁ samātāpitiko”ti paharituṁ na visahi.

Tena samayena Sunetto nāma Paccekabuddho taṁ nagaraṁ nissāya paṇṇasālāya viharati. So taṁ piṇḍāya pavisantaṁ nagaradvārantare disvā “ayaṁ nimātāpitiko, imasmiṁ pahaṭe daṇḍo natthi, imaṁ paharitvā sippaṁ vīmaṁsissāmī”ti Paccekabuddhassa dakkhiṇakaṇṇasotaṁ sandhāya

1. Khu 5. 25 piṭṭhe.

2. Ahameva (Syā, Ka)

sakkharaṁ khipi. Sā dakkhiṇakaṇṇasotena pavisitvā vāmena nikkhami, dukkhā vedanā uppajji. Paccekabuddho bhikkhāya carituṁ nāsakkhi, ākāsena paṇṇasālaṁ gantvā parinibbāyi. Manussā Paccekabuddhe anāgacchante "kiñci aphāsukaṁ bhavissatī"ti cintetvā tattha gantvā taṁ parinibbutaṁ disvā rodiṁsu parideviṁsu. Sopi mahājanaṁ gacchantaṁ disvā tattha gantvā Paccekabuddhaṁ sañjānitvā "ayaṁ piṇḍāya pavisanto dvārantare mama sammukhībhūto, ahaṁ attano sippaṁ vīmaṁsanto imaṁ paharin"ti āha. Manussā "iminā kira pāpakena Paccekabuddho pahaṭo, gaṇhatha gaṇhathā"ti pothetvā tattheva naṁ jīvitakkhayaṁ pāpesuṁ. So Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṁ mahāpathavī yojanamattaṁ ussannā, tāva paccitvā vipākāvasesena Gijjhakūṭamatthake Saṭṭhikūṭapeto hutvā nibbatti. Satthā tassa imaṁ pubbakammaṁ kathetvā "bhikkhave bālassa nāma sippaṁ vā issariyaṁ vā uppajjamānaṁ anatthāya uppajjati. Bālo hi sippaṁ vā issariyaṁ vā labhitvā attano anatthameva karotī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

72. "Yāvadeva anatthāya, ñattaṁ bālassa jāyati.
Hanti bālassa sukkaṁsaṁ, muddhamassa vipātayan"ti.

Tattha **yāvadevā**ti avadhiparicchedanatthe nipāto. **Ña ttan**ti jānanasabhāvo[1]. Yaṁ sippaṁ jānāti, yamhi vā issariye yase sampattiyañca ṭhito janena ñāyati, pākaṭo paññāto hoti, tassetaṁ nāmaṁ. Sippaṁ vā hi issariyādibhāvo vā bālassa anatthāyeva jāyati. Taṁ nissāya so attano anatthameva karoti. **Hantī**ti vināseti. **Sukkaṁsan**ti kusalakoṭṭhāsaṁ. Bālassa hi sippaṁ vā issariyaṁ vā uppajjamānaṁ kusalakoṭṭhāsaṁ ghātentameva uppajjati. **Muddhan**ti paññāyetaṁ nāmaṁ. **Vipātayan**ti viddhaṁsayamānaṁ. Tassa hi taṁ sukkaṁsaṁ hanantaṁ paññāsaṅkhātaṁ muddhaṁ vipātentaṁ viddhaṁsentameva hantīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu.

Saṭṭhikūṭapetavatthu terasamaṁ.

---

1. Jānanabhāvo (Syā, Ka)

14. Cittagahapativatthu

Asantaṁ bhāvanamiccheyyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sudhammattheraṁ ārabbha kathesi. Desanā Macchikāsaṇḍe samuṭṭhāya Sāvatthiyaṁ niṭṭhitā.

Macchikāsaṇḍanagarasmiṁ hi Citto nāma gahapati pañcavaggiyānaṁ abbhantaraṁ Mahānāmattheraṁ nāma piṇḍāya caramānaṁ disvā tassa iriyāpathe pasīditvā pattaṁ ādāya gehaṁ pavesetvā bhojetvā bhattakiccāvasāne dhammakathaṁ suṇanto sotāpattiphalaṁ patvā acalasaddho hutvā Ambāṭakavanaṁ nāma attano uyyānaṁ saṁghārāmaṁ kattukāmo therassa hatthe udakaṁ pātetvā niyyādesi. Tasmiṁ khaṇe "patiṭṭhitaṁ Buddhasāsanan"ti udakapariyantaṁ katvā mahāpathavī kampi. Mahāseṭṭhi uyyāne mahāvihāraṁ kāretvā sabbadisāhi āgatānaṁ bhikkhūnaṁ vivaṭadvāro ahosi, Macchikāsaṇḍe Sudhammatthero nāma nevāsiko ahosi. Aparena samayena Cittassa guṇakathaṁ sutvā dve aggasāvakā tassa saṅgahaṁ kattukāmā Macchikāsaṇḍaṁ agamaṁsu. Citto gahapati tesaṁ āgamanaṁ sutvā aḍḍhayojanamaggaṁ paccuggantvā te ādāya attano vihāraṁ pavesetvā āgantukavattaṁ katvā "bhante thokaṁ dhammakathaṁ sotukāmomhī"ti Dhammasenāpatiṁ yāci. Atha naṁ thero "upāsaka addhānena āgatāmhā kilantarūpā, apica thokaṁ suṇāhī"ti tassa dhammaṁ kathesi. So therassa dhammaṁ suṇantova anāgāmiphalaṁ pāpuṇi. So dve aggasāvake vanditvā "bhante sve bhikkhusahassena saddhiṁ mama gehe bhikkhaṁ gaṇhathā"ti nimantetvā pacchā nevāsikaṁ Sudhammattheraṁ "tumhepi bhante sve therehi saddhiṁ āgaccheyyāthā"ti nimantesi. So "ayaṁ maṁ pacchā nimantetī"ti kuddho paṭikkhipitvā punappunaṁ yāciyamānopi paṭikkhipi eva. Upāsako "paññāyissatha bhante"ti pakkamitvā punadivase attano nivesane mahādānaṁ sajjesi. Sudhammattheropi paccūsakāleyeva "kīdiso nu kho gahapatinā aggasāvakānaṁ sakkāro sajjito, sve gantvā passissāmī"ti cintetvā pātova pattacīvaraṁ ādāya tassa gehaṁ agamāsi.

So gahapatinā "nisīdatha bhante"ti vuccamānopi "nāhaṁ nisīdāmi, piṇḍāya carissāmī"ti vatvā aggasāvakānaṁ paṭiyāditaṁ sakkāraṁ

oloketvā gahapatiṁ jātiyā ghaṭṭetukāmo "uḷāro te gahapati sakkāro, apicettha ekaññeva natthī"ti āha. Kiṁ bhanteti. "Tilasaṁguḷikā gahapatī"ti vatvā gahapatinā kākopamāya apasādito kujjhitvā "eso te gahapati āvāso, pakkamissāmahan"ti vatvā yāvatatiyaṁ vāriyamānopi pakkamitvā Satthu santikaṁ gantvā Cittena ca attanā ca vuttavacanaṁ ārocesi. Satthā "tayā upāsako saddho pasanno hīnena khuṁsito"ti tasseva dosaṁ āropetvā paṭisāraṇīyakammaṁ kārāpetvā "gaccha, Cittagahapatiṁ khamāpehī"ti pesesi. So tattha gantvā "gahapati[1] mayhameva so doso, khamāhi me"ti vatvāpi "nāhaṁ khamāmī"ti tena paṭikkhitto maṅkubhūto taṁ khamāpetuṁ nāsakkhi. Punadeva Satthusantikaṁ paccāgamāsi. Satthā "nāssa upāsako khamissatī"ti jānantopi "mānathaddho esa, tiṁsayojanaṁ tāva maggaṁ gantvā paccāgacchatū"ti khamanūpāyaṁ anācikkhitvāva uyyojesi. Athassa punāgatakāle nihatamānassa anudūtaṁ datvā "gaccha, iminā saddhiṁ gantvā upāsakaṁ khamāpehī"ti vatvā "samaṇena nāma mayhaṁ vihāro, mayhaṁ nivāsaṭṭhānaṁ, mayhaṁ upāsako, mayhaṁ upāsikā'ti mānaṁ vā issaṁ[2] vā kātuṁ na vaṭṭati. Evaṁ karontassa hi icchāmānādayo kilesā vaḍḍhantī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

73. "Asantaṁ bhāvanamiccheyya, purekkhārañca bhikkhusu.
Āvāsesu issariyaṁ, pūjā parakulesu ca.

74. Mameva kata maññantu, gihī pabbajitā ubho.
Mamevātivasā assu, kiccākiccesu kismici.
Iti bālassa saṅkappo, icchā māno ca vaḍḍhatī"ti.

Tattha **asantan**ti yo bālo bhikkhu avijjamānaṁ sambhāvanaṁ iccheyya, "assaddhova samāno 'saddhoti maṁ jano jānātū'ti icchatī"ti **pāpicchatāni**ddese[3] vuttanayeneva bālo "assaddho dussīlo appassuto appavivitto kusīto anupaṭṭhitassati asamāhito duppañño akhīṇāsavova samāno 'aho vata maṁ jano ayaṁ saddho, sīlavā, bahussuto, pavivitto, āraddhavīriyo, upaṭṭhitassati, samāhito,

1. Gahapatiṁ (Sī) 2. Issā (Sī, Ka) 3. Abhi 2. 364 piṭṭhe.

paññavā, khīṇāsavo'ti jāneyyo"ti idaṁ asantasambhāvanaṁ icchati. **Purekkhāran**ti parivāraṁ. "Aho vata maṁ sakalavihāre bhikkhū parivāretvā pañhaṁ pucchantā vihareyyun"ti evaṁ icchācāre ṭhatvā purekkhārañca bhikkhūsu icchati. **Āvāsesū**ti saṁghikesu ca āvāsesu yāni vihāramajjhe paṇītasenāsanāni, tāni attano sandiṭṭhasambhattādīnaṁ bhikkhūnaṁ "tumhe idha vasathā"ti vicārento sayampi varataraṁ senāsanaṁ palibodhento, sesānaṁ āgantukabhikkhūnaṁ paccantimāni lāmakasenā sanāni ceva amanussapariggahitāni ca "tumhe idha vasathā"ti vicārento āvāsesu issariyaṁ icchati. **Pūjā parakulesu cā**ti neva mātāpitūnaṁ na ñātakānaṁ paresuyeva kulesu "aho vatime mayhameva dadeyyuṁ, na aññesan"ti evaṁ catuppaccayehi pūjaṁ icchati.

Mameva kata maññantūti yassa ca bālassa "yaṁkiñci vihāre uposathāgārādikaraṇavasena kataṁ navakammaṁ, taṁ sabbaṁ amhākaṁ therena katanti evaṁ gihī ca pabbajitā ca ubhopi mameva nissāya kataṁ parikammaṁ niṭṭhitaṁ maññantū"ti saṅkappo uppajjati. **Mamevātivasā assū**ti "gihī ca pabbajitā ca sabbepi mameva vase vattantu, sakaṭagoṇavāsipharasu-ādīni vā laddhabbāni hontu, antamaso yāgumattampi tāpetvā pivanādīni vā, evarūpesu kiccākiccesu khuddakamahantesu karaṇīyesu kismiñci ekakiccepi mameva vase vattantu, mameva āpucchitvā karontū"ti saṅkappo uppajjati. **Iti bālassā**ti yassa bālassa sā ca icchā ayañca evarūpo saṅkappo uppajjati, tassa neva vipassanā, na maggaphalāni vaḍḍhanti. Kevalaṁ panassa candodaye[1] samuddassa udakaṁ viya chasu dvāresu uppajjamānā taṇhā ceva navavidhamāno ca vaḍḍhatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sudhammattheropi imaṁ ovādaṁ sutvā Satthāraṁ vanditvā uṭṭhāyāsanā padakkhiṇaṁ katvā tena anudūtena bhikkhunā saddhiṁ gantvā upāsakassa cakkhupathe āpattiṁ paṭikaritvā upāsakaṁ khamāpesi. So upāsakena "khamāmahaṁ bhante, sace mayhaṁ doso atthi, khamatha me"ti paṭikhamāpito Satthārā dinne ovāde ṭhatvā katipāheneva saha paṭisambhidāhi

1. Chandādayo (Syā, Ka)

arahattaṁ pāpuṇi. Upāsakopi cintesi "mayā Satthāraṁ adisvāva sotāpattiphalaṁ pattaṁ, adisvā eva anāgāmiphale patiṭṭhito, Satthāraṁ me daṭṭhuṁ vaṭṭatī"ti. So tilataṇḍulasappiphāṇitavatthacchādanādīhi paripūrāni pañca sakaṭasatāni yojāpetvā "Satthāraṁ daṭṭhukāmo āgacchantu, piṇḍapātādīhi na kilamissantī"ti bhikkhusaṁghassa ārocāpetvā bhikkhunīsaṁghassāpi upāsakānampi upāsikānampi ārocāpesi. Tena saddhiṁ pañcasatā pañcasatā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca upāsakā ca upāsikāyo ca nikkhamiṁsu. So tesaṁ ceva attano parisāya cāti tiṇṇaṁ janasahassānaṁ yathā tiṁsayojane magge yāgubhattādīhi kiñci vekallaṁ na hoti, tathā saṁvidahi. Tassa pana nikkhantabhāvaṁ ñatvā yojane yojane devatā khandhāvāraṁ bandhitvā dibbehi yāgukhajjakabhattapānakādīhi taṁ mahājanaṁ upaṭṭhahiṁsu. Kassaci kenaci vekallaṁ na hoti. Evaṁ devatāhi upaṭṭhiyamāno devasikaṁ yojanaṁ gacchanto māsena Sāvatthiṁ pāpuṇi, pañca sakaṭasatāni yathāpūritāneva ahesuṁ. Deva tāhi ceva manussehi ca abhihaṭaṁ paṇṇākāraṁ vissajjentova agamāsi.

Satthā Ānandattheraṁ āha "Ānanda ajja vaḍḍhamānakacchāyāya Citto gahapati pañcahi upāsakasatehi parivuto āgantvā maṁ vandissatī"ti. Kiṁ pana bhante tassa tumhākaṁ vandanakāle kiñci pāṭihāriyaṁ bhavissatīti. Bhavissati Ānandāti. Kiṁ bhanteti. Tassa āgantvā maṁ vandanakāle rājamānena aṭṭhakarīsamatte padese jaṇṇukamattena odhinā pañcavaṇṇānaṁ dibbapupphānaṁ ghanavassaṁ vassissatīti. Taṁ kathaṁ sutvā nagaravāsino "evaṁ mahāpuñño kira Citto nāma gahapati āgantvā ajja Satthāraṁ vandissati, evarūpaṁ kira pāṭihāriyaṁ bhavissati, mayampi taṁ mahāpuññaṁ daṭṭhuṁ labhissāmā"ti paṇṇākāraṁ ādāya maggassa ubhosu passesu aṭṭhaṁsu. Vihārasamīpe āgatakāle pañca bhikkhusatāni paṭhamaṁ āgamiṁsu. Citto gahapati "ammā tumhe pacchato āgacchathā"ti mahā-upāsikāyo ṭhapetvā pañcahi upāsakasatehi parivuto Satthu santikaṁ agamāsi. Buddhānaṁ sammukhaṭṭhāne pana ṭhitā vā nisinnā vā ito vā etto vā na honti, Buddhavīthiyā dvīsu passesu niccalāva tiṭṭhanti. Citto gahapati mahantaṁ Buddhavīthiṁ okkami. Tīṇi phalāni pattena ariyasāvakena olokitolokitaṭṭhānaṁ kampi. "Eso kira Citto gahapatī"ti mahājano

olokesi. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā chabbaṇṇānaṁ Buddharasmīnaṁ anto pavisitvā dvīsu gopphakesu Satthu pāde gahetvā vandi. Taṁ khaṇaññeva vuttappakāraṁ pupphavassaṁ vassi, sādhukārasahassāni pavattayiṁsu. So ekamāsaṁ Satthu santike vasi, vasamāno ca sakalaṁ Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ vihāreyeva nisīdāpetvā mahādānaṁ adāsi, attanā saddhiṁ āgatepi antovihāreyeva katvā paṭijaggi, ekadivasampi attano sakaṭesu kiñci gahetabbaṁ nāhosi, devamanussehi ābhatapaṇṇākāreneva dānaṁ adāsi. Sabbakiccāni akāsi. So Satthāraṁ vanditvā āha "bhante ahaṁ 'tumhākaṁ dānaṁ dassāmī'ti āgacchanto māsaṁ antarāmagge ahosiṁ, idheva me māso vītivatto, mayā ābhataṁ paṇṇākāraṁ kiñci gahetuṁ na labhāmi, ettakaṁ kālaṁ devamanussehi ābhatapaṇṇākāreneva dānaṁ adāsiṁ, sohaṁ sacepi idha saṁvaccharaṁ vasissāmi, neva mama deyyadhammaṁ dātuṁ labhissāmi. Ahaṁ sakaṭāni otāretvā gantuṁ icchāmi, paṭisāmanaṭṭhānaṁ me ārocāpethā"ti.

Satthā Ānandattheraṁ āha "Ānanda upāsakassa ekaṁ padesaṁ tucchaṁ kāretvā dehī"ti. Thero tathā akāsi. Kappiyabhūmi[1] kira Cittassa gahapatino anuññātā. Upāsakopi attanā saddhiṁ āgatehi tīhi janasahassehi saddhiṁ tucchasakaṭehi puna maggaṁ paṭipajji. Devamanussā uṭṭhāya "ayya tayā tucchasakaṭehi gamanakammaṁ katan"ti sattahi ratanehi sakaṭāni pūrayiṁsu. So attano ābhatapaṇṇākāreneva mahājanaṁ paṭijagganto agamāsi. Ānandatthero Satthāraṁ vanditvā āha "bhante tumhākaṁ santikaṁ āgacchantopi māsena āgato, idhāpi māsameva vuṭṭho, ettakaṁ kālaṁ devamanussehi abhihaṭapaṇṇākāreneva mahādānaṁ adāsi, idāni pañca sakaṭasatāni tucchāni katvā māseneva kira gamissati, devamanussā panassa uṭṭhāya 'ayya tayā tucchasakaṭehi gamanakammaṁ katan'ti pañca sakaṭasatāni sattaratanehi pūrayiṁsu, so puna attano ābhatapaṇṇākāreneva kira mahājanaṁ paṭijagganto gamissatī"ti. Kiṁ pana bhante etassa tumhākaṁ santikaṁ āgacchantassevāyaṁ sakkāro uppajjati, udāhu aññattha gacchantassāpi uppajjatīti. "Ānanda mama santikaṁ āgacchantassāpi aññattha gacchantassāpi

1. Vi 3. 335, 336 piṭṭhesu passitabbaṁ.

etassa uppajjateva. Ayaṁ hi upāsako saddho pasanno sampannasīlo, evarūpo puggalo yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati tattha tatthevassa lābhasakkāro nibbattatī”ti vatvā Satthā imaṁ Pakiṇṇakavagge gāthamāha—

“Saddho sīlena sampanno, yaso bhogasamappito.
Yaṁ yaṁ padesaṁ bhajati, tattha tattheva pūjito”ti[1].

Attho panassā tattheva āvibhavissati.

Evaṁ vutte Ānandatthero Cittassa pubbakammaṁ pucchi. Athassa Satthā ācikkhanto āha—

Ānanda ayaṁ Padumuttarassa Bhagavato pādamūle katābhinīhāro kappasatasahassaṁ devamanussesu saṁsaritvā Kassapabuddhakāle migaluddakakule nibbatto vuddhimanvāya ekadivasaṁ deve vassante migānaṁ māraṇatthāya sattiṁ ādāya āraññaṁ gantvā mige olokento ekasmiṁ akaṭapabbhāre sasīsaṁ pārupitvā ekaṁ bhikkhuṁ nisinnaṁ disvā “eko ayyo samaṇadhammaṁ karonto nisinno bhavissati, bhattamassa āharissāmī”ti vegena gehaṁ gantvā ekasmiṁ uddhane hiyyo ābhatamaṁsaṁ, ekasmiṁ bhattaṁ pacāpetvā aññe piṇḍapātacārike bhikkhū disvā tesampi patte ādāya paññattāsane nisīdāpetvā bhikkhaṁ sampādetvā “ayye parivisathā”ti aññaṁ āṇāpetvā taṁ bhattaṁ puṭake[2] pakkhipitvā ādāya gacchanto antarāmagge nānāpupphāni ocinitvā pattapuṭe katvā therassa nisinnaṭṭhānaṁ gantvā “mayhaṁ bhante saṅgahaṁ karothā”ti vatvā pattaṁ ādāya pūretvā therassa hatthe ṭhapetvā tehi pupphehi pūjaṁ katvā “yathā me ayaṁ rasapiṇḍapāto pupphapūjāya saddhiṁ cittaṁ tosesi, evaṁ nibbattanibbattaṭṭhāne paṇṇākārasahassāni ādāya āgantvā mayhaṁ cittaṁ tosentu[3], pañcavaṇṇakusumavassañca vassatū”ti patthanaṁ paṭṭhapesi. So yāvajīvaṁ kusalaṁ katvā devaloke nibbatti, nibbattaṭṭhāne jaṇṇukamattena odhinā dibbapupphavassaṁ vassi. Idānipissa jātadivase ceva idha āgatassa pupphavassavassanañca paṇṇākārābhihāro ca sattahi ratanehi sakaṭapūraṇañca tasseva kammassa nissandoti.

Cittagahapativatthu[4] cuddasamaṁ.

---

1. Khu 1. 56 piṭṭhe.
2. Piṭake (Syā)
3. Tosetvā (Sī, Ka)
4. Sudhammattheravatthu (Sī, Syā)

15. Vanavāsītissasāmaṇeravatthu

Aññā hi lābhūpanisāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Vanavāsikatissattheraṁ ārabbha kathesi. Desanā Rājagahe samuṭṭhitā.

Sāriputtattherassa kira pitu Vaṅgantabrāhmaṇassa sahāyako Mahāsenabrāhmaṇo nāma Rājagahe vasati. Sāriputtatthero ekadivasaṁ piṇḍāya caranto tasmiṁ anukampāya tassa gehadvāraṁ agamāsi. So pana parikkhīṇavibhavo daliddo, so "mama putto mayhaṁ gehadvāraṁ piṇḍāya carituṁ āgato bhavissati, ahañcamhi duggato, mayhaṁ duggatabhāvaṁ na jānāti maññe, natthi me koci deyyadhammo"ti therassa sammukhā bhavituṁ asakkonto nilīyi. Thero aparampi divasaṁ agamāsi, brāhmaṇo tatheva nilīyi. "Kiñcideva labhitvā dassāmī"ti cintentopi nālabhi. Athekadivasaṁ ekasmiṁ brāhmaṇavācake tūlasāṭakena saddhiṁ pāyasapātiṁ labhitvā ādāya gehaṁ gantvāva theraṁ anussari "imaṁ piṇḍapātaṁ mayā therassa dātuṁ vaṭṭatī"ti. Theropi taṁ khaṇaṁ jhānaṁ samāpajjitvā samāpattito vuṭṭhāya taṁ brāhmaṇaṁ disvā "brāhmaṇo deyyadhammaṁ labhitvā mama āgamanaṁ paccāsīsati, mayā tattha gantuṁ vaṭṭatī"ti saṁghāṭiṁ pārupitvā pattaṁ ādāya tassa gehadvāre ṭhitameva attānaṁ dassesi.

Brāhmaṇo theraṁ disvāva cittaṁ pasīdi, atha naṁ upasaṅkamitvā vanditvā paṭisanthāraṁ katvā antogehe nisīdāpetvā pāyasapātiṁ gahetvā therassa patte ākiri. Thero upaḍḍhaṁ sampaṭicchitvā hatthena pattaṁ pidahi. Atha naṁ brāhmaṇo āha "bhante ekapaṭivīsamattova ayaṁ pāyaso, paralokasaṅgahaṁ me karotha, mā idhalokasaṅgahaṁ, niravasesameva dātukāmomhī"ti sabbaṁ ākiri. Thero tattheva paribhuñji. Athassa bhattakiccapariyosāne tampi sāṭakaṁ datvā vanditvā evamāha "bhante ahampi tumhehi diṭṭhadhammameva pāpuṇeyyan"ti. Thero "evaṁ hotu brāhmaṇā"ti tassa anumodanaṁ katvā uṭṭhāyāsanā pakkamanto anupubbena cārikaṁ caranto Jetavanaṁ agamāsi. "Duggatakāle dinnadānaṁ pana ativiya tosetī"ti brāhmaṇopi taṁ dānaṁ datvā pasannacitto somanassajāto there adhimattaṁ sinehamakāsi. So there sineheneva kālaṁ katvā Sāvatthiyaṁ therassūpaṭṭhākakule paṭisandhiṁ

gaṇhi. Taṁkhaṇeyeva panassa mātā "kucchiyaṁ me gabbho patiṭṭhito"ti ñatvā sāmikassa ārocesi. So tassā gabbhaparihāraṁ adāsi.

Tassā accuṇha-atisīta-ati-ambilādiparibhogaṁ vajjetvā sukhena gabbhaṁ parihariyamānāya evarūpo dohaḷo uppajji "aho vatāhaṁ Sāriputtattherappamukhāni pañca bhikkhusatāni nimantetvā gehe nisīdāpetvā asambhinnakhīrapāyasaṁ datvā sayampi kāsāyavatthāni paridahitvā suvaṇṇasarakaṁ ādāya āsanapariyante nisīditvā ettakānaṁ bhikkhūnaṁ ucchiṭṭhapāyasaṁ paribhuñjeyyan"ti. Tassā kira so kāsāyavatthaparidahane dohaḷo kucchiyaṁ puttassa Buddhasāsane pabbajjāya pubbanimittaṁ ahosi. Athassā ñātakā "dhammiko no dhītāya dohaḷo"ti Sāriputtattheraṁ saṁghattheraṁ katvā pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ asambhinnakhīrapāyasaṁ adaṁsu. Sāpi ekaṁ kāsāvaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā suvaṇṇasarakaṁ gahetvā āsanapariyante nisinnā ucchiṭṭhapāyasaṁ paribhuñji, dohaḷo paṭippassambhi. Tassā yāva gabbhavuṭṭhānā antarantarā katamaṅgalesupi, dasamāsaccayena puttaṁ vijātāya katamaṅgalesupi Sāriputtattherappamukhānaṁ pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ appodakamadhupāyasameva adaṁsu. Pubbe[1] kiresa dārakena brāhmaṇakāle dinnapāyasassa nissando.

Jātamaṅgaladivase pana taṁ dārakaṁ pātova nhāpetvā maṇḍetvā sirisayane satasahassagghanikassa kambalassa upari nipajjāpesuṁ. So tattha nipannakova theraṁ oloketvā "ayaṁ me pubbācariyo, mayā theraṁ nissāya ayaṁ sampatti laddhā, mayā imassa ekaṁ pariccāgaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti sikkhāpadagahaṇatthāya ānīyamāno taṁ kambalaṁ cūḷaṅguliyā veṭhetvā aggahesi. Athassa "aṅguliyaṁ kambalo laggo"ti te taṁ harituṁ ārabhiṁsu. So parodi. Ñātakā "apetha, mā dārakaṁ rodāpethā"ti kambaleneva saddhiṁ ānayiṁsu. So theraṁ vandanakāle kambalato aṅguliṁ apakaḍḍhitvā kambalaṁ therassa pādamūle pātesi. Ñātakā "daharakumārena ajānitvā katan"ti avatvā "puttena no dinnaṁ, pariccattameva hotu bhante"ti vatvā "bhante satasahassagghanikena kambalena pūjākārakassa tumhākaṁ dāsassa sikkhāpadāni dethā"ti āhaṁsu. Konāmo ayaṁ dārakoti. Bhante ayyena

1. Sabbo (Sī)

samānanāmako, Tisso nāmesa bhavissatīti. Thero kira gihikāle Upatissamāṇavo nāma ahosi. Mātāpissa cintesi "na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo"ti. Evaṁ dārakassa nāmakaraṇamaṅgalaṁ katvā puna tassa āhāraparibhogamaṅgalepi puna tassa kaṇṇavijjhanamaṅgalepi dussagahaṇamaṅgalepi cūḷākappanamaṅgalepi Sāriputtattherappamukhānaṁ pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ appodakamadhupāyasameva adaṁsu.

Dārako vuddhimanvāya sattavassikakāle mātaraṁ āha "amma therassa santike pabbajissāmī"ti. "Sādhu tāta, pubbevāhaṁ 'na mayā puttassa ajjhāsayo bhinditabbo'ti manaṁ akāsiṁ, pabbaja puttā"ti theraṁ nimantāpetvā tassa āgatassa bhikkhañca datvā "bhante tumhākaṁ dāso 'pabbajissāmī'ti vadati, imaṁ ādāya sāyaṁ vihāraṁ āgamissāmā"ti theraṁ uyyojetvā sāyanhasamaye mahantena sakkārasammānena puttaṁ ādāya vihāraṁ gantvā therassa niyyādesi. Thero tena saddhiṁ kathesi "Tissa pabbajjā nāma dukkarā, uṇhena atthe sati sītaṁ[1] labhati, sītena atthe sati uṇhaṁ labhati, pabbajitvā kicchena jīvanti, tvañca sukhedhito"ti. Bhante ahaṁ tumhehi vuttaniyāmeneva sabbaṁ kātuṁ sakkhissāmīti. Thero "sādhū"ti vatvā tassa paṭikūlamanasikāravasena tacapañcakakammaṭṭhānaṁ ācikkhitvā taṁ pabbājesi. Sakalampi hi dvattiṁsakāraṁ kathetuṁ vaṭṭatiyeva. Sabbaṁ kathetuṁ asakkontena pana tacapañcakakammaṭṭhānaṁ kathetabbameva. Idañhi kammaṭṭhānaṁ sabbabuddhānaṁ avijahitameva. Kesādīsu ekekakoṭṭhāsesu arahattaṁ pattānaṁ bhikkhūnampi bhikkhunīnampi upāsakānampi upāsikānampi paricchedo natthi. Abyattā bhikkhū pana pabbājentā arahattassūpanissayaṁ nāsenti. Tasmā thero kammaṭṭhānaṁ ācikkhitvā pabbājetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpesi.

Mātāpitaro puttassa pabbajitasakkāraṁ karontā sattāhaṁ vihāreyeva Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa appodakamadhupāyasameva adaṁsu. Bhikkhūpi "nibaddhaṁ appodakamadhupāyasaṁ paribhuñjituṁ na sakkomā"ti ujjhāyiṁsu. Tassapi mātāpitaro sattame divase sāyaṁ gehaṁ agamaṁsu. Sāmaṇero aṭṭhame divase bhikkhūhi saddhiṁ piṇḍāya pāvisi. Sāvatthivāsino "sāmaṇero kira ajja piṇḍāya pavisissati,

1. Abbhuṇhena atthe sati sītalaṁ (Sī, Syā)

sakkāramassa karissāmā”ti pañcahi sāṭakasatehi cumbaṭakāni katvā pañca piṇḍapātasatāni sajjetvā ādāya paṭipathe ṭhatvā adaṁsu, punadivase vihārassa upavanaṁ[1] āgantvā adaṁsu. Evaṁ sāmaṇero dvīheva divasehi sāṭakasahassehi saddhiṁ piṇḍapātasahassaṁ labhitvā bhikkhusaṁghassa dāpesi. Brāhmaṇakāle dinnathūlasāṭakassa kiresa nissando. Athassa bhikkhū “Piṇḍapātadāyakatisso”ti nāmaṁ kariṁsu.

Punekadivasaṁ sāmaṇero sītakāle vihāracārikaṁ caranto bhikkhū tattha tattha aggisālādīsu visibbente disvā āha “kiṁ bhante visibbento nisinnātthā”ti. Sītaṁ no pīḷeti sāmaṇerāti. Bhante sītakāle nāma kambalaṁ pārupituṁ vaṭṭati. So hi sītaṁ paṭibāhituṁ samatthoti. Sāmaṇera tvaṁ mahāpuñño kambalaṁ labheyyāsi, amhākaṁ kuto kambaloti. “Tena hi bhante kambalatthikā mayā saddhiṁ āgacchantū”ti sakalavihāre ārocāpesi. Atha bhikkhū “sāmaṇerena saddhiṁ gantvā kambalaṁ āharissāmā”ti sattavassikasāmaṇeraṁ nissāya sahassamattā bhikkhū nikkhamiṁsu. So “ettakānaṁ bhikkhūnaṁ kuto kambalaṁ labhissāmī”ti cittampi anuppādetvā te ādāya nagarābhimukho pāyāsi. Sudinnassa hi dānassa evarūpo ānubhāvo hoti. So bahinagareyeva gharapaṭipāṭiyā caranto pañca kambalasatāni labhitvā antonagaraṁ pāvisi. Manussā ito cito ca kambale āharanti.

Eko pana puriso āpaṇadvārena āgacchanto pañca kambalasatāni pasāretvā nisinnaṁ ekaṁ āpaṇikaṁ disvā āha “ambho eko sāmaṇero kambale saṁharanto āgacchati, tava kambale paṭicchādehī”ti. Kiṁ pana so dinnake gaṇhāti, udāhu adinnaketi. Dinnake gaṇhātīti. “Evaṁ sante sace icchāmi, dassāmi, no ce, na dassāmi, gaccha tvan”ti uyyojesi. Maccharinohi andhabālā evarūpesu dānaṁ dadamānesu maccharāyitvā asadisadānaṁ disvā maccharāyanto kāḷo[2] viya niraye nibbattanti. Āpaṇiko cintesi “ayaṁ puriso attano dhammatāya āgacchamāno ‘tava kambale paṭicchādehī’ti maṁ āha. Sacepi[3] so dinnakaṁ gaṇhāti, ahaṁ pana ‘mama santakaṁ sace icchāmi, dassāmi, no ce,

1. Vihārassūpacāraṁ (Ka)
2. Khu 1. 40 piṭṭhe Asadisadānavatthuṭṭhakathāyaṁ āgato.
3. Ahampi sace (Syā), api sace (Ka)

na dassāmī'ti avacaṁ, diṭṭhakaṁ pana adentassa lajjā uppajjati, attano santakaṁ paṭicchādentassa doso natthi, imesu pañcakambalasatesu dve kambalāni satasahassagghanikāni, imāneva paṭicchādetuṁ vaṭṭatī"ti. Dvepi kambale dasāya dasaṁ sambandhitvā tesaṁ antare pakkhipitvā paṭicchādesi. Sāmaṇeropi bhikkhusahassena saddhiṁ taṁ padesaṁ pāpuṇi. Āpaṇikassa sāmaṇeraṁ disvāva puttasineho uppajji, sakalasarīraṁ sinehena paripuṇṇaṁ ahosi. So cintesi "tiṭṭhatu kambalāni, imaṁ disvā hadayamaṁsampi dātuṁ yuttan"ti. Te dvepi kambale nīharitvā sāmaṇerassa pādamūle ṭhapetvā vanditvā "bhante tayā diṭṭhadhammassa bhāgī assan"ti avaca. Sopissa "evaṁ hotū"ti anumodanaṁ akāsi.

Sāmaṇero antonagarepi pañca kambalasatāni labhi. Evaṁ ekadivasaṁyeva kambalasahassaṁ labhitvā bhikkhusahassassa adāsi. Athassa Kambaladāyakatissattheroti nāmaṁ kariṁsu. Evaṁ nāmakaraṇadivase dinnakambalo sattavassikakāle kambalasahassabhāvaṁ pāpuṇi. Buddhasāsanaṁ hi ṭhapetvā natthaññaṁ taṁ ṭhānaṁ, yattha appaṁ dinnaṁ bahuṁ hoti, bahuṁ dinnaṁ bahutaraṁ. Tenāha Bhagavā—

> Tathārūpoyaṁ bhikkhave bhikkhusaṁgho, yathārūpe bhikkhusaṁghe appaṁ dinnaṁ bahuṁ hoti, bahuṁ dinnaṁ bahutaranti[1].

Evaṁ sāmaṇero ekakambalassa nissandena sattavassikova kambalasahassaṁ labhi. Tassa Jetavane viharantassa abhikkhaṇaṁ ñātidāyakā[2] santikaṁ āgantvā kathāsallāpaṁ karonti. So cintesi "mayā idha vasantena ñātidāyakesu[3] āgantvā kathentesu akathetumpi na sakkā, etehi saddhiṁ kathāpapañcena attano patiṭṭhaṁ kātuṁ na sakkā, yaṁnūnāhaṁ Satthu santike kammaṭṭhānaṁ uggaṇhitvā araññaṁ paviseyyan"ti. So Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā upajjhāyaṁ vanditvā pattacīvaramādāya vihārā nikkhamitvā "sace āsannaṭṭhāne vasissāmi, ñātakā maṁ pakkosissantī"ti vīsati yojanasataṁ maggaṁ agamāsi. Athekena gāmadvārena gacchanto ekaṁ mahallakapurisaṁ disvā pucchi "kiṁ nu kho mahā-upāsaka imasmiṁ padese

---

1. Ma 3. 123 piṭṭhe. 2. Ñātidārakā (Sī, Syā) 3. Ñātidārakesu (Sī, Syā)

vasantānaṁ āraññakavihāro atthī”ti. Atthi bhanteti. Tena hi me maggaṁ ācikkhāhīti. Mahallaka-upāsakassa pana taṁ disvāva puttasineho udapādi. Athassa tattheva ṭhito anācikkhitvā “ehi bhante, ācikkhissāmi te”ti gahetvā agamāsi. Sāmaṇero tena saddhiṁ gacchanto antarāmagge nānāpupphaphalapaṭimaṇḍite rukkhapabbatapadese[1] disvā “ayaṁ upāsaka kiṁ padeso nāma, ayaṁ upāsaka kiṁ padeso nāmā”ti pucchi. Sopissa tesaṁ nāmāni ācikkhanto āraññakavihāraṁ patvā “idaṁ bhante phāsukaṭṭhānaṁ, idheva vasāhī”ti vatvā “bhante konāmo tvan”ti nāmaṁ pucchitvā “ayaṁ Vanavāsītisso nāma upāsakā”ti vutte “sve amhākaṁ gāme bhikkhāya carituṁ vaṭṭatī”ti vatvā nivattitvā antogāmameva gato. “Vanavāsītisso nāma vihāraṁ āgato, tassa yāgubhattādīni paṭiyādethā”ti manussānaṁ ārocesi.

Sāmaṇero paṭhamameva Tisso nāma hutvā tato Piṇḍapātadāyakatisso Kambaladāyakatisso Vanavāsītissoti tīṇi nāmāni labhitvā sattavassabbhantare cattāri nāmāni labhi. So punadivase pātova taṁ gāmaṁ piṇḍāya pāvisi. Manussā bhikkhaṁ datvā vandiṁsu. Sāmaṇero “sukhitā hotha, dukkhā muccathā”ti āha. Ekamanussopi tassa bhikkhaṁ datvā puna gehaṁ gantuṁ nāsakkhi, sabbeva olokentā aṭṭhaṁsu. Sopi attano yāpanamattameva gaṇhi. Sakalagāmavāsino tassa pādamūle urena nipajjitvā bhante tumhesu imaṁ temāsaṁ idha vasantesu mayaṁ tīṇi saraṇāni gahetvā pañcasu sīlesu patiṭṭhāya māsassa aṭṭha uposathakammāni upavasissāma, idha vasanatthāya no paṭiññaṁ dethāti. So upakāraṁ sallakkhetvā tesaṁ paṭiññaṁ datvā nibaddhaṁ tattheva piṇḍapātacāraṁ cari. Vanditavanditakkhaṇe ca “sukhitā hotha, dukkhā muccathā”ti padadvayameva kathetvā pakkāmi. So tatthevapaṭhamamāsañca dutiyamāsañca vītināmetvā tatiyamāse gacchante saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Athassa pavāretvā vuṭṭhavassakāle upajjhāyo Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā āha “ahaṁ bhante Tissasāmaṇerassa santikaṁ gacchāmī”ti. Gaccha Sāriputtāti. So attano parivāre pañcasate

1. Chappañcapadese (Sī, Syā)

bhikkhū ādāya pakkanto "āvuso Moggallāna ahaṁ Tissasāmaṇerassa santikaṁ gacchāmī"ti āha. Mahāmoggallānatthero "ahampi āvuso gacchāmī"ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nikkhami. Etenupāyena Mahākassapatthero Anuruddhatthero Upālitthero Puṇṇattheroti sabbe mahāsāvakā pañcahi pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nikkhamiṁsu. Sabbepi mahāsāvakānaṁ parivārā cattālīsa bhikkhusahassāni ahesuṁ. Te vīsatiyojanasataṁ maggaṁ gantvā gocaragāmaṁ sampattā. Sāmaṇerassa nibaddhūpaṭṭhāko upāsako dvāreyeva disvā paccuggantvā vandi.

Atha naṁ Sāriputtatthero pucchi "atthi nu kho upāsaka imasmiṁ padese āraññakavihāro"ti. Atthi bhanteti. Sabhikkhuko, abhikkhukoti. Sabhikkhuko bhanteti. Konāmo tattha vasatīti. Vanavāsītisso bhanteti. Tena hi maggaṁ no ācikkhāti. Ke tumhe bhanteti. Mayaṁ sāmaṇerassa santikaṁ āgatāti. Upāsako oloketvā Dhammasenāpatiṁ ādiṁ katvā sabbepi mahāsāvake sañjānitvā nirantaraṁ pītiyā phuṭṭhasarīro hutvā "tiṭṭhatha tāva bhante"ti vegena gāmaṁ pavisitvā "ete ayyā Sāriputtattheraṁ ādiṁ katvā asīti mahāsāvakā attano attano parivārehi saddhiṁ sāmaṇerassa santikaṁ āgatā, mañcapīṭhapaccattharaṇadīpatelādīni gahetvā vegena nikkhamathā"ti ugghosesi. Manussā tāvadeva mañcādīni gahetvā therānaṁ padānupadikā hutvā therehi saddhiṁyeva vihāraṁ pavisiṁsu. Sāmaṇero sikkhusaṁghaṁ sañjānitvā katipayānaṁ[1] mahātherānaṁ pattacīvarāni paṭiggahetvā vattamakāsi. Tassa therānaṁ vasanaṭṭhānaṁ saṁvidahantassa pattacīvaraṁ paṭisāmentasseva andhakāro jātoti. Sāriputtatthero upāsake āha "gacchatha upāsakā, tumhākaṁ andhakāro jāto"ti. Bhante ajja dhammassavanadivaso, na mayaṁ gamissāma, dhammaṁ suṇissāma, ito pubbe dhammassavanampi natthīti. Tena hi sāmaṇera dīpaṁ jāletvā dhammassavanassa kālaṁ ghosehīti. So tathā akāsi. Atha naṁ thero āha "Tissa tava upaṭṭhākā 'dhammaṁ sotukāmāmhā'ti vadanti, kathehi tesaṁ dhamman"ti. Upāsakā ekappahāreneva uṭṭhāya "bhante amhākaṁ ayyo 'sukhitā hotha, dukkhā muccathā'ti imāni dve padāni ṭhapetvā aññaṁ dhammakathaṁ na

1. Paṭipāṭiyā naṁ (Ka)

jānāti, amhākaṁ aññaṁ dhammakathikaṁ dethā”ti vadiṁsu. Sāmaṇero pana arahattaṁ patvāpi neva tesaṁ dhammakathaṁ kathesīti.

Tadā pana naṁ upajjhāyo “sāmaṇera kathaṁ pana sukhitā honti, ‘kathaṁ pana dukkhā muccantī’ti imesaṁ no dvinnaṁ padānaṁ atthaṁ kathehī”ti āha. So “sādhu bhante”ti cittabījaniṁ gahetvā dhammāsanaṁ āruyha pañcahi nikāyehi atthañca kāraṇañca ākaḍḍhitvā ghanavassaṁ vassanto cātuddīpakamahāmegho viya khandhadhātu-āyatanabodhipakkhiyadhamme vibhajanto arahattakūṭena dhammakathaṁ kathetvā “bhante evaṁ arahattappattassa sukhaṁ hoti, arahattaṁ pattoyeva dukkhā muccati, sesajanā jātidukkhādīhi ceva nirayadukkhādīhi ca na parimuccantī”ti āha. Sādhu sāmaṇera, sukathito te paṭibhāṇo[1], idāni sarabhaññaṁ bhaṇāhīti. So sarabhaññampi bhaṇi. Aruṇe uggacchante sāmaṇerassa upaṭṭhākamanussā dve bhāgā ahesuṁ. Ekacce “na vata no ito pubbe evarūpo kakkhaḷo diṭṭhapubbo. Kathaṁ hi nāma evarūpaṁ dhammakathaṁ jānanto ettakaṁ kālaṁ mātāpituṭṭhāne ṭhatvā upaṭṭhahantānaṁ manussānaṁ ekampi dhammapadaṁ na kathesī”ti kujjhiṁsu. Ekacce “lābhā vata no, ye mayaṁ evarūpaṁ bhadantaṁ guṇaṁ vā aguṇaṁ vā ajānantāpi upaṭṭhahimha, idāni ca panassa santike dhammaṁ sotuṁ labhimhā”ti tussiṁsu.

Sammāsambuddhopi taṁ divasaṁ paccūsasamaye lokaṁ volokento Vanavāsītissassa upaṭṭhāke attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhe disvā “kiṁ nu kho bhavissatī”ti āvajjento imamatthaṁ upadhāresi “Vanavāsītissasāmaṇerassa upaṭṭhākā ekacce tuṭṭhā, ekacce kuddhā, mayhaṁ puttassa pana sāmaṇerassa kuddhā nirayabhāgino[2] bhavissanti, gantabbameva tattha mayā, mayi gate sabbepi te sāmaṇere mettacittaṁ katvā dukkhā muccissantī”ti. Tepi manussā bhikkhusaṁghaṁ nimantetvā gāmaṁ gantvā maṇḍapaṁ kāretvā yāgubhattādīni sampādetvā āsanāni paññāpetvā saṁghassa āgamanamaggaṁ olokentā nisīdiṁsu. Bhikkhūpi sarīrapaṭijagganaṁ katvā bhikkhācāravelāya gāmaṁ piṇḍāya pavisantā sāmaṇeraṁ pucchiṁsu “kiṁ Tissa tvaṁ amhehi saddhiṁ gamissasi, udāhu pacchā”ti. Mama gamanavelāyameva gamissāmi, gacchatha tumhe bhanteti. Bhikkhū pattacīvaramādāya pavisiṁsu.

1. Padabhāṇo (Sī, Syā) 2. Nirayagāmino (Sī, Syā)

Satthā Jetavanasmiṁyeva cīvaraṁ pārupitvā pattamādāya ekacittakkhaṇeneva gantvā bhikkhūnaṁ purato ṭhitameva attānaṁ dassesi. “Sammāsambuddho āgato”ti sakalagāmo saṅkhubhitvā ekakolāhalo ahosi. Manussā udaggacittā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā yāguṁ datvā khajjakaṁ adaṁsu. Sāmaṇero bhatte aniṭṭhiteyeva antogāmaṁ pāvisi. Gāmavāsino nīharitvā tassa sakkaccaṁ bhikkhaṁ adaṁsu. So yāpanamattaṁ gahetvā Satthu santikaṁ gantvā pattaṁ upanāmesi. Satthā “āhara Tissā”ti hatthaṁ pasāretvā pattaṁ gahetvā “passa Sāriputta tava sāmaṇerassa pattan”ti therassa dassesi. Thero Satthu hatthato pattaṁ gahetvā sāmaṇerassa datvā “gaccha, attano pattaṭṭhāne nisīditvā bhattakiccaṁ karohī”ti āha.

Gāmavāsino Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ parivisitvā Satthāraṁ vanditvā anumodanaṁ yāciṁsu. Satthā anumodanaṁ karonto evamāha “lābhā vata vo upāsakā, ye tumhe attano kulūpakaṁ sāmaṇeraṁ nissāya Sāriputtaṁ Moggallānaṁ Kassapaṁ Anuruddhanti asītimahāsāvake dassanāya labhatha, ahampi tumhākaṁ kulūpakameva nissāya āgato, Buddhadassanampi vo imaṁ nissāyeva laddhaṁ, lābhā vo, suladdhaṁ vo”ti. Manussā cintayiṁsu “aho amhākaṁ lābhā, Buddhānañceva bhikkhusaṁghassa ca ārādhanasamatthaṁ amhākaṁ ayyaṁ dassanāya labhāma, deyyadhammañcassa dātuṁ labhāmā”ti sāmaṇerassa kuddhā manussā tussiṁsu. Tuṭṭhā manussā bhiyyoso mattāya pasīdiṁsu. Anumodanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsu. Satthā uṭṭhāyāsanā pakkāmi. Manussā Satthāraṁ anugantvā vanditvā nivattiṁsu. Satthā sāmaṇerena saddhiṁ samadhurena gacchanto “sāmaṇera ayaṁ padeso konāmo, ayaṁ padeso konāmo”ti pubbe tassa upāsakena dassitapadese pucchanto agamāsi. Sāmaṇeropi “bhante ayaṁ itthannāmo, ayaṁ itthannāmo”ti ācikkhamānova agamāsi. Satthā tassa vasanaṭṭhānaṁ gantvā pabbatamatthakaṁ abhiruhi. Tattha ṭhitānaṁ pana mahāsamuddo paññāyati. Satthā sāmaṇeraṁ pucchi “Tissa pabbatamatthake ṭhito ito cito ca oloketvā kiṁ passasī”ti. Mahāsamuddaṁ bhanteti. Mahāsamuddaṁ disvā kiṁ cintesīti. “Mama dukkhitakāle rodantassa catūhi mahāsamuddehi

atirekatarena assunā bhavitabban"ti idaṁ bhante cintesinti. Sādhu sādhu Tissa, evametaṁ. Ekekassa hi sattassa dukkhitakāle paggharita-assūni catūhi mahāsamuddehi atirekatarānevāti. Idañca pana vatvā imaṁ gāthamāha—

"Catūsu samuddesu jalaṁ parittakaṁ,
Tato bahuṁ assujalaṁ anappakaṁ.
Dukkhena phuṭṭhassa narassa socanā[1],
Kiṁ kāraṇā samma tuvaṁ pamajjasī"ti.

Atha naṁ puna pucchi "Tissa kahaṁ vasasī"ti. Imasmiṁ pabbhāre bhanteti. Tattha pana vasanto kiṁ cintesīti. "Mayā marantena imasmiṁ ṭhāne katassa sarīranikkhepassa paricchedo natthī"ti cintesiṁ bhanteti. "Sādhu sādhu Tissa, evametaṁ. Imesañhi sattānaṁ pathaviyaṁ nipajjitvā amataṭṭhānaṁ nāma natthī"ti vatvā—

"Upasāḷakanāmāni, sahassāni catuddasa.
Asmiṁ padese daḍḍhāni, natthi loke anāmataṁ.

Yamhi saccañca dhammo ca, ahiṁsā saṁyamo damo.
Etaṁ ariyā sevanti, etaṁ loke anāmatan"ti[2]—

Imaṁ Dukanipāte **Upasāḷakajātakaṁ** kathesi. Iti pathaviyaṁ sarīranikkhepaṁ katvā marantesu sattesu amatapubbapadese marantā nāma natthi, Ānandattherasadisā pana amatapubbapadese parinibbāyanti.

Ānandatthero kira vīsavassasatikakāle āyusaṅkhāraṁ olokento parikkhīṇabhāvaṁ ñatvā "ito sattame divase parinibbāyissāmī"ti ārocesi. Taṁ pavattiṁ sutvā Rohiṇīnadiyā ubhayatīravāsikesu manussesu orimatīravāsikā "mayaṁ therassa bahūpakārā, amhākaṁ santike parinibbāyissatī"ti vadiṁsu. Paratīravāsikāpi "mayaṁ therassa bahūpakārā, amhākaṁ santike parinibbāyissatī"ti vadiṁsu. Thero tesaṁ vacanaṁ sutvā "ubhayatīravāsino mayhaṁ upakārā, ime nāma anupakārāti na sakkā vattuṁ, sacāhaṁ

---

1. Socato (Syā)
2. Khu 5. 41 piṭṭhe.

orimatīre parinibbāyissāmi, paratīravāsino dhātugahaṇatthaṁ tehi saddhiṁ kalahaṁ karissanti. Sace paratīre parinibbāyissāmi, orimatīravāsinopi tathā karissanti, kalaho uppajjamānopi maṁ nissāyeva uppajjissati, vūpasamamānopi maṁ nissāyeva vūpasamissatī”ti cintetvā “orimatīravāsinopi mayhaṁ upakārā, paratīra vāsinopi mayhaṁ upakārā, anupakārāpi nāma natthi, orimatīravāsino orimatīreyeva sannipatantu, paratīravāsinopi paratīreyevā”ti āha. Tato sattame divase majjhenadiyā sattatālappamāṇe ākāse pallaṅkena nisīditvā mahājanassa dhammaṁ kathetvā “mama sarīraṁ majjhe bhijjitvā eko bhāgo orimatīre patatu, eko bhāgo paratīre”ti adhiṭṭhāya yathānisinnova tejodhātuṁ samāpajji, jālā uṭṭhahiṁsu. Sarīraṁ majjhe bhijjitvā eko bhāgo orimatīre pati, eko bhāgo paratīre. Tato mahājano paridevi, pathavi-undriyanasaddo viya ārodanasaddo ahosi. Satthu parinibbāne ārodanasaddatopi kāruññataro ahosi. Manussā cattāro māse rodantā paridevantā “Satthu pattacīcaraggāhake tiṭṭhante Satthu ṭhitakālo viya no ahosi, idāni no Satthā parinibbuto”ti vippalapantā viravantā vicariṁsūti.

Puna Satthā sāmaṇeraṁ pucchi “Tissa imasmiṁ vanasaṇḍe dīpi-ādīnaṁ saddena bhāyasi, na bhāyasī”ti. “Na bhāyāmi Bhagavā, apica kho pana me etesaṁ saddaṁ sutvā vanarati nāma uppajjatī”ti vatvā saṭṭhimattāhi gāthāhi vanavaṇṇanaṁ nāma kathesi. Atha naṁ Satthā “Tissā”ti āmantesi. Kiṁ bhanteti. Mayaṁ gacchāma, tvaṁ gamissasi, nivattissasīti. Mayhaṁ upajjhāye maṁ ādāya gacchante gamissāmi, nivattente nivattissāmi bhanteti. Satthā bhikkhusaṁghena saddhiṁ pakkāmi. Sāmaṇerassa pana nivattitumeva ajjhāsayo, thero taṁ ñatvā “Tissa sace nivattitukāmo, nivattā”ti āha. So Satthārañca bhikkhusaṁghañca vanditvā nivatti. Satthā Jetavanameva agamāsi.

Bhikkhūnaṁ dhammasabhāyaṁ kathā udapādi “aho vata Vanavāsītissasāmaṇero dukkaraṁ karoti, paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāyassa ñātakā sattasu maṅgalesu pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ appodakamadhupāyasameva adaṁsu, pabbajitakāle antovihāre Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa satta divasāni

appodakamadhupāyasameva adaṁsu. Pabbajitvā aṭṭhame divase antogāmaṁ pavisanto dvīheva divasehi sāṭakasahassena saddhiṁ piṇḍapātasahassaṁ labhi, punekadivasaṁ kambalasahassaṁ labhi. Itissa idha vasanakāle mahālābhasakkāro uppajji, idāni evarūpaṁ lābhasakkāraṁ chaḍḍetvā araññaṁ pavisitvā missakāhārena yāpeti, dukkarakārako vata Tissasāmaṇero"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "āma bhikkhave, lābhūpanisā nāmesā aññā, nibbānagāminī paṭipadā aññā. 'Evaṁ lābhaṁ labhissāmī'ti hi āraññikādidhutaṅgasamādānavasena lābhūpanisaṁ rakkhantassa bhikkhuno cattāro apāyā vivaṭadvārā eva tiṭṭhanti, nibbānagāminiyā pana paṭipadāya uppannaṁ lābhasakkāraṁ pahāya araññaṁ pavisitvā ghaṭento vāyamanto arahattaṁ gaṇhātī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

75. "Aññā hi lābhūpanisā, aññā nibbānagāminī.
Evametaṁ abhiññāya, bhikkhu Buddhassa sāvako.
Sakkāraṁ nābhinandeyya, vivekamanubrūhaye"ti.

Tattha **aññā hi lābhūpanisā, aññā nibbānagāminī**ti lābhūpanisā nāmesā aññā eva, aññā nibbānagāminī paṭipadā. Lābhuppādakena hi bhikkhunā thokaṁ akusalakammaṁ kātuṁ vaṭṭati, kāyavaṅkādīni kātabbāni honti. Yasmiṁ hi kāle kāyavaṅkādīsu kiñci karoti, tadā lābho uppajjati. Pāyasapātiyaṁ hi vaṅkaṁ akatvā ujukameva hatthaṁ otāretvā ukkhipantassa hattho makkhitamattakova hoti, vaṅkaṁkatvā otāretvā ukkhipantassa pana pāyasapiṇḍaṁ uddharantova nikkhamati, evaṁ kāyavaṅkādīni karaṇakāleyeva lābho uppajjati. Ayaṁ adhammikā lābhūpanisā nāma. Upadhisampadā cīvaradhāraṇaṁ bāhusaccaṁ parivāro araññavāsoti evarūpehi pana kāraṇehi uppanno lābho dhammiko nāma hoti. Nibbānagāminiṁ paṭipadaṁ pūrentena pana bhikkhunā kāyavaṅkādīni pahātabbāni. Anandheneva andhena viya, amūgeneva mūgena viya, abadhireneva badhirena viya bhavituṁ vaṭṭati. Asaṭhena amāyena bhavituṁ vaṭṭati. **Evametan**ti etaṁ lābhuppādanaṁ paṭipadañca nibbānagāminiṁ paṭipadañca evaṁ ñatvā sabbesaṁ saṅkhatāsaṅkhatadhammānaṁ

bujjhanaṭṭhena **Buddhassa** savanante jātaṭṭhena ovādānusāsaniṁ vā savanaṭṭhena **sāvako bhikkhu** adhammikaṁ catupaccayasakkāraṁ nābhinandeyya, na ceva dhammikaṁ paṭikkoseyya, kāyavivekādikaṁ **vivekaṁ anubrūhaye.** Tattha **Kāyaviveko**ti kāyassa ekībhāvo. **Cittaviveko**ti aṭṭha samāpattiyo. **Upadhiviveko**ti nibbānaṁ. Tesu kāyaviveko gaṇasaṅgaṇikaṁ vinodeti, cittaviveko kilesasaṅgaṇikaṁ vinodeti, upadhiviveko saṅkhārasaṅgaṇikaṁ vinodeti. Kāyaviveko cittavivekassa paccayo hoti, cittaviveko upadhivivekassa paccayo hoti. Vuttampihetaṁ—

> Kāyaviveko ca vivekaṭṭhakāyānaṁ nekkhammābhiratānaṁ, cittaviveko ca parisuddhacittānaṁ paramavodānappattānaṁ, upadhiviveko ca nirupadhīnaṁ puggalānaṁ visaṅkhāragatānanti[1].

Imaṁ tividhampi vivekaṁ brūheyya vaḍḍheyya, upasampajja vihareyyāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Vanavāsītissasāmaṇeravatthu pannarasamaṁ.

Bālavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcamo vaggo.

---

1. Khu 7. 265 piṭṭhe Mahāniddese.

6. Paṇḍitavagga

1. Rādhattheravatthu

Nidhīnaṁva pavattāranti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṁ Rādhattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira gihikāle Sāvatthiyaṁ duggatabrāhmaṇo ahosi. So "bhikkhūnaṁ santike jīvissāmī"ti cintetvā vihāraṁ gantvā appaharitakaṁ karonto pariveṇaṁ sammajjanto mukhadhovanādīni dadanto antovihāreyeva vasi. Bhikkhūpi naṁ saṅgaṇhiṁsu, pabbājetuṁ pana na icchanti. So pabbajjaṁ alabhamāno kiso ahosi. Athekadivasaṁ Satthā paccūsakāle lokaṁ volokento taṁ brāhmaṇaṁ disvā "kiṁ nukho"ti upadhārento "arahā bhavissatī"ti ñatvā sāyanhasamaye vihāracārikaṁ caranto viya brāhmaṇassa santikaṁ gantvā "brāhmaṇa kiṁ karonto vicarasī"ti āha. Bhikkhūnaṁ vattapaṭivattaṁ karonto bhanteti. Labhasi nesaṁ santikā saṅgahanti. Āma bhante, āhāramattaṁ labhāmi, na pana maṁ pabbājentīti. Satthā etasmiṁ nidāne bhikkhusaṁghaṁ sannipātāpetvā tamatthaṁ pucchitvā "bhikkhave atthi koci imassa brāhmaṇassa adhikāraṁ saratī"ti[1] pucchi. Sāriputtatthero "ahaṁ bhante sarāmi, ayaṁ me Rājagahe piṇḍāya carantassa attano abhihaṭaṁ kaṭacchubhikkhaṁ dāpesi, imamassāhaṁ adhikāraṁ sarāmī"ti āha. So Satthārā "kiṁ pana te Sāriputta evaṁ katūpakāraṁ dukkhato mocetuṁ na vaṭṭatī"ti vutte "sādhu bhante,, pabbājessāmī"ti taṁ brāhmaṇaṁ pabbājesi. Tassa bhattagge āsanapariyante āsanaṁ pāpuṇāti, yāgubhattādīhipi kilamati. Thero taṁ ādāya cārikaṁ pakkāmi, abhikkhaṇaṁ ca naṁ "idaṁ te kattabbaṁ, idaṁ te na kattabban"ti ovadi anusāsi. So suvaco ahosi padakkhiṇaggāhī. Tasmā yathā nusiṭṭhaṁ paṭipajjamāno katipāheneva arahattaṁ pāpuṇi.

Thero taṁ ādāya Satthu santikaṁ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṁ Satthā paṭisanthāraṁ katvā āha "suvaco nu kho Sāriputta te

---

1. Sarantoti (Sī, Syā) vi 3. 70 piṭṭhe vitthāro.

antevāsiko"ti. Āma bhante, ativiya suvaco, kismiñci dose vuccamāne na kuddhapubboti. Sāriputta evarūpe saddhivihārike labhanto kittake gaṇheyyāsīti. Bhante bahukepi gaṇheyyamevāti. Athekadivasaṁ dhammasabhāya kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Sāriputtatthero kira kataññū katavedī, kaṭacchubhikkhāmattaṁ upakāraṁ saritvā Duggatabrāhmaṇaṁ pabbājesi. Theropi ovādakkhamo ovādakkhamameva labhī"ti. Satthā tesaṁ kathaṁ sutvā "na bhikkhave idāneva, pubbepi Sāriputto kataññū katavedīyevā"ti vatvā tamatthaṁ pakāsetuṁ—

"Alīnacittaṁ nissāya, pahaṭṭhā mahatī camū.
Kosalaṁ senā'santuṭṭhaṁ, jīvaggāhaṁ agāhayi.

Evaṁ nissayasampanno, bhikkhu āraddhavīriyo.
Bhāvayaṁ kusalaṁ dhammaṁ, yogakkhemassa pattiyā.
Pāpuṇe anupubbena, sabbasaṁyojanakkhayan"ti[1]—

Imaṁ Dukanipāte **Alīnacittajātakaṁ** vitthāretvā kathesi. Tadā kira vaḍḍhakīhi pādassa arogakaraṇabhāvena kataṁ attano upakāraṁ ñatvā sabbasetassa hatthipotakassa dāyako ekacāriko hatthī Sāriputtatthero ahosīti evaṁ theraṁ ārabbha jātakaṁ kathetvā Rādhattheraṁ ārabbha "bhikkhave bhikkhunā nāma Rādhena viya suvacena bhavitabbaṁ, dosaṁ dassetvā ovādiyamānenapi na kujjhitabbaṁ, ovādadāyako pana nidhi-ācikkhaṇako viya daṭṭhabbo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

76. "Nidhīnaṁva pavattāraṁ, yaṁ passe vajjadassinaṁ.
Niggayhavādiṁ medhāviṁ, tādisaṁ paṇḍitaṁ bhaje.
Tādisaṁ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo"ti.

Tattha **nidhīnan**ti tattha tattha nidahitvā ṭhapitānaṁ hiraññasuvaṇṇādipūrānaṁ nidhikumbhīnaṁ. **Pavattāran**ti kicchajīvike duggatamanusse anukampaṁ katvā "ehi, sukhena jīvanūpāyaṁ dassessāmī"ti nidhiṭṭhānaṁ netvā hatthaṁ pasāretvā "imaṁ gahetvā sukhena jīvā"ti ācikkhitāraṁ[2] viya. **Vajjadassinan**ti dve vajjadassino "iminā naṁ asāruppena vā khalitena vā saṁghamajjhe niggaṇhissāmī"ti

1. Khu 5. 37 piṭṭhe. 2. Ācikkhātāraṁ (Sī)

randhagavesako ca, aññātaṁ ñāpanatthāya ñātaṁ anuggahaṇatthāya sīlādīnamassa vuddhikāmatāya taṁ taṁ vajjaṁ olokanena ullumpanasabhāvasaṇṭhito ca. Ayaṁ idha adhippeto. Yathā hi duggatamanusso "imaṁ gaṇhāhī"ti tajjetvāpi pothetvāpi nidhiṁ dassente kopaṁ na karoti, pamudito eva hoti, evameva evarūpe puggale asāruppaṁ vā khalitaṁ vā disvā ācikkhante kopo na kātabbo, tuṭṭheneva bhavitabbaṁ, "bhante mahantaṁ vo kammaṁ kataṁ, mayhaṁ ācariyupajjhāyaṭṭhāne ṭhatvā ovadantehi punapi maṁ vadeyyāthā"ti pavāretabbameva. **Niggayhavādin**ti ekacco hi saddhivihārikādīnaṁ asāruppaṁ vā khalitaṁ vā disvā "ayaṁ me mukhodakadānādīhi sakkaccaṁ upaṭṭhahati, sace naṁ vakkhāmi, na maṁ upaṭṭhahissati, evaṁ me parihāni bhavissatī"ti vattuṁ avisahanto na niggayhavādī nāma hoti. So imasmiṁ sāsane kacavaraṁ ākirati. Yo pana tathārūpaṁ vajjaṁ disvā vajjānurūpaṁ tajjento paṇāmento daṇḍakammaṁ karonto vihārā taṁ nīharanto sikkhāpeti, ayaṁ niggayhavādī nāma seyyathāpi Sammāsambuddho. Vuttañhetaṁ "niggayha niggayhāhaṁ Ānanda vakkhāmi, pavayha pavayha Ānanda vakkhāmi, yo sāro so ṭhassatī"ti[1]. **Medhāvin**ti dhammojapaññāya samannāgataṁ. **Tādisan**ti evarūpaṁ **paṇḍitaṁ** bhajeyya payirupāseyya. Tādisañhi ācariyaṁ **bhajamānassa** antevāsikassa **seyyo hoti, na pāpiyo** vaḍḍhiyeva hoti, no parihānīti.

Desanāpariyosāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Rādhattheravatthu paṭhamaṁ.

---

2. Assajipunabbasukavatthu

Ovadeyyānusāseyyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Assajipunabbasukabhikkhū ārabbha kathesi. Desanā pana Kīṭāgirismiṁ samuṭṭhitā.

Te kira dve bhikkhū kiñcāpi aggasāvakānaṁ saddhivihārikā, alajjino pana ahesuṁ pāpabhikkhū. Te pāpakehi attano parivārehi pañcahi

---

1. Ma 3. 159 piṭṭhe.

bhikkhusatehi saddhiṁ Kīṭāgirismiṁ viharantā "mālāvacchaṁ ropentipi ropāpentipī"ti-ādikaṁ[1] nānappakāraṁ anācāraṁ karontā kuladūsakakammaṁ katvā tato uppannehi paccayehi jīvikaṁ kappentā taṁ āvāsaṁ pesalānaṁ bhikkhūnaṁ anāvāsaṁ akaṁsu. Satthā taṁ pavattiṁ sutvā tesaṁ pabbājanīyakammakaraṇatthāya saparivāre dve aggasāvake āmantetvā "gacchatha Sāriputtā, tesu ye tumhākaṁ vacanaṁ na karonti, tesaṁ pabbājanīyakammaṁ karotha, ye pana karonti, te ovadatha anusāsatha. Ovadanto hi anusāsanto apaṇḍitānaṁyeva appiyo hoti amanāpo, paṇḍitānaṁ pana piyo hoti manāpo"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

77. "Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye.
Sataṁ hi so piyo hoti, asataṁ hoti appiyo"ti.

Tattha **ovadeyyā**ti uppanne vatthusmiṁ vadanto ovadati nāma, anuppanne vatthusmiṁ "ayasopi te siyā"ti-ādivasena anāgataṁ dassento anusāsati nāma. Sammukhā vadanto ovadati nāma, parammukhā dūtaṁ vā sāsanaṁ vā pesento anusāsati nāma. Sakiṁ vadanto ovadati nāma, punappunaṁ vadanto anusāsati nāma. Ovadanto eva vā anusāsati nāmāti evaṁ ovadeyya anusāseyya. **Asabbhā cā**ti akusaladhammā ca nivāreyya, kusaladhamme patiṭṭhāpeyyāti attho. **Sataṁ hi so piyo hotī**ti so evarūpo puggalo Buddhādīnaṁ sappurisānaṁ piyo hoti. Ye pana adiṭṭhadhammā avitiṇṇaparalokā āmisacakkhukā jīvikatthāya pabbajitā, tesaṁ **asataṁ** so ovādako anusāsako, "na tvaṁ amhākaṁ upajjhāyo, na ācariyo, kasmā amhe ovadasī"ti evaṁ mukhasattīhi vijjhantānaṁ appiyo hotīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti. Sāriputtamoggallānāpi tattha gantvā te bhikkhū ovadiṁsu anusāsiṁsu. Tesu ekacce ovādaṁ sampaṭicchitvā sammā vattiṁsu, ekacce vibbhamiṁsu, ekacce pabbājanīyakammaṁ pāpuṇiṁsūti.

Assajipunabbasukavatthu dutiyaṁ.

---

1. Vi 1. 274; Vi 4. 22 piṭṭhesu.

3. Channattheravatthu

Na bhaje pāpake mitteti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Channattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira āyasmā "ahaṁ amhākaṁ ayyaputtena saddhiṁ mahābhinikkhamanaṁ nikkhanto tadā aññaṁ ekampi na passāmi, idāni pana 'ahaṁ Sāriputto nāma, ahaṁ Moggallāno nāma, mayaṁ aggasāvakamhā'ti vatvā ime vicarantī"ti dve aggasāvake akkosati. Satthā bhikkhūnaṁ santikā taṁ pavattiṁ sutvā Channattheraṁ pakkosāpetvā ovadati. So taṁkhaṇeyeva tuṇhī hutvā puna gantvā there akkosatiyeva. Evaṁ yāvatatiyaṁ akkosantaṁ pakkosāpetvā Satthā ovaditvā "Channa dve aggasāvakā nāma tuyhaṁ kalyāṇamittā uttamapurisā, evarūpe kalyāṇamitte sevassu bhajassū"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

78. "Na bhaje pāpake mitte, na bhaje purisādhame.
Bhajetha mitte kalyāṇe, bhajetha purisuttame"ti.

Tassattho—kāyaduccaritādi-akusalakammābhiratā **pāpamittā** nāma. Sandhicchedanādike vā ekavīsati-anesanādibhede vā aṭṭhāne niyojakā **purisādhamā** nāma. Ubhopi vā ete pāpamittā ceva purisādhamā ca, te na bhajeyya na payirupāseyya. Viparītā pana kalyāṇamittā ceva sappurisā ca, te bhajetha payirupāsethāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Channatthero pana taṁ ovādaṁ sutvāpi purimanayeneva bhikkhū akkosati paribhāsati. Punapi Satthu ārocesuṁ. Satthā "bhikkhave mayi dharante Channaṁ sikkhāpetuṁ na sakkhissatha, mayi pana parinibbute sakkhissathā"ti vatvā parinibbānakāle āyasmatā Ānandena "bhante kathaṁ Channatthere amhehi paṭipajjitabban"ti vutte "Ānanda Channassa bhikkhuno brahmadaṇḍo dātabbo"ti āṇāpesi. So Satthari parinibbute Ānandattherena ārocitaṁ[1] brahmadaṇḍaṁ sutvā dukkhī dummano tikkhattuṁ mucchito patitvā

1. Āropitaṁ (Syā) Vi 4. 487 piṭṭhe vitthāro.

“Mā maṁ bhante nāsayitthā”ti yācitvā sammā vattaṁ pūrento na cirasseva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇīti.

Channattheravatthu tatiyaṁ.

---

4. Mahākappinattheravatthu

Dhammapīti sukhaṁ setīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Mahākappinattheraṁ ārabbha kathesi.

Tatrāyaṁ anupubbī kathā—atīte kira āyasmā Mahākappino Padumuttarabuddhassa pādamūle katābhinīhāro saṁsāre saṁsaranto Bārāṇasito avidūre ekasmiṁ Pesakāragāme jeṭṭhakapesakāro hutvā nibbatti. Tadā sahassamattā Paccekabuddhā aṭṭha māse Himavante vasitvā vassike cattāro māse janapade vasanti. Te ekavāraṁ Bārāṇasiyā avidūre otaritvā “senāsanakaraṇatthāya hatthakammaṁ yācathā”ti rañño santikaṁ aṭṭha Paccekabuddhe pahiṇiṁsu. Tadā pana rañño vappamaṅgalakālo hoti. So “Paccekabuddhā kira āgatā”ti sutvā tasmiṁ khaṇe nikkhamitvā āgatakāraṇaṁ pucchitvā “ajja bhante okāso natthi, sve amhākaṁ vappamaṅgalaṁ, tatiyadivase karissāmī”ti vatvā Paccekabuddhe animantetvāva pāvisi. Paccekabuddhā “aññattha gamissāmā”ti pakkamiṁsu. Tasmiṁ khaṇe jeṭṭhapesakārassa bhariyā kenacideva karaṇīyena Bārāṇasiṁ gacchantī te Paccekabuddhe disvā vanditvā “kiṁ bhante avelāya ayyā āgatā”ti pucchitvā ādito paṭṭhāya kathesuṁ. Taṁ pavattiṁ sutvā saddhāsampannā ñāṇasampannā itthī “sve bhante amhākaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā”ti nimantesi. Bahukā mayaṁ bhaginīti. Kittakā bhanteti. Sahassamattāti. “Bhante imasmiṁ gāme sahassapesakārā vasimha[1], ekeko ekekassa bhikkhaṁ dassati, bhikkhaṁ adhivāsetha, ahameva vo vasanaṭṭhānampi kāressāmī”ti āha. Paccekabuddhā adhivāsayiṁsu.

Sā gāmaṁ pavisitvā ugghosesi “ahaṁ sahassamatte Paccekabuddhe disvā nimantayiṁ, ayyānaṁ nisīdanaṭṭhānaṁ saṁvidahatha, yāgubhattādīni

---

1. Sahassamattāva sippikā (Sī)

sampādethā”ti. Gāmamajjhe maṇḍapaṁ kāretvā āsanāni paññāpetvā punadivase Paccekabuddhe nisīdāpetvā paṇītena khādanīyena bhojanīyena parivisitvā bhattakiccāvasāne tasmiṁ gāme sabbā itthiyo ādāya tāhi saddhiṁ Paccekabuddhe vanditvā “bhante temāsaṁ vasanatthāya paṭiññaṁ dethā”ti tesaṁ paṭiññaṁ gahetvā puna gāme ugghosesi “ammatātā ekekakulato ekeko puriso pharasuvāsi-ādīni gahetvā araññaṁ pavisitvā dabbasambhāre āharitvā ayyānaṁ vasanaṭṭhānaṁ karotū”ti. Gāmavāsino tassāyeva vacanaṁ sutvā[1] ekeko ekekaṁ katvā saddhiṁ rattiṭṭhānadivāṭṭhānehi paṇṇasālasahassaṁ kāretvā attano attano paṇṇasālāyaṁ vassūpagate Paccekabuddhe “ahaṁ sakkaccaṁ upaṭṭhahissāmi, ahaṁ sakkaccaṁ upaṭṭhahissāmī”ti upaṭṭhahiṁsu. Vassaṁvuṭṭhakāle “attano attano paṇṇasālāya vassaṁvuṭṭhānaṁ Paccekabuddhānaṁ cīvarasāṭake sajjethā”ti samādapetvā ekekassa sahassasahassamūlaṁ cīvaraṁ dāpesi. Paccekabuddhā vuṭṭhavassā anumodanaṁ katvā pakkamiṁsu.

Gāmavāsinopi idaṁ puññakammaṁ katvā ito cutā Tāvatiṁsabhavane nibbattitvā Gaṇadevaputtā nāma ahesuṁ. Te tattha dibbasampattiṁ anubhavitvā Kassapasammāsambuddhakāle Bārāṇasiyaṁ kuṭumbikagehesu nibbattiṁsu. Jeṭṭhakapesakāro jeṭṭhakakuṭumbikassa putto ahosi. Bhariyāpissa jeṭṭhakakuṭumbikasseva dhītā ahosi. Tā sabbāpi vayappattā parakulaṁ gacchantiyo tesaṁ tesaṁyeva gehāni agamiṁsu. Athekadivasaṁ vihāre dhammassavanaṁ saṅghuṭṭhaṁ. “Satthā dhammaṁ desessatī”ti sutvā sabbepi te kuṭumbikā “dhammaṁ sossāmā”ti bhariyāhi saddhiṁ vihāraṁ agamiṁsu. Tesaṁ vihāramajjhaṁ paviṭṭhakkhaṇe vassaṁ uṭṭhahi. Yesaṁ kulūpakā vā ñātisāmaṇerādayo vā atthi, te tesaṁ pariveṇāni pavisiṁsu. Te pana tathārūpānaṁ natthitāya katthaci[2] pavisituṁ avisahantā vihāramajjheyeva aṭṭhaṁsu. Atha ne jeṭṭhakakuṭumbiko āha “passatha amhākaṁ vippakāraṁ, kulaputtehi nāma ettakena lajjituṁ yuttan”ti. Ayya kiṁ pana karomāti. Mayaṁ vissāsikaṭṭhānassa abhāvena imaṁ vippakāraṁ pattā,

1. Tassā ovāde ṭhatvā (Sī), tassā vacane ṭhatvā (Syā)
2. Yesaṁ pana tathārūpānaṁ natthi, te yattha katthaci (Ka)

sabbe dhanaṁ saṁharitvā pariveṇaṁ karomāti. "Sādhu ayyā"ti jeṭṭhako sahassaṁ adāsi, sesā pañca pañca satāni. Itthiyo aḍḍhateyyāni aḍḍhateyyāni satāni. Te taṁ dhanaṁ saṁharitvā sahassakūṭāgāraparivāraṁ Satthu vasanatthāya mahāpariveṇaṁ nāma ārabhiṁsu. Navakammassa mahantatāya dhane appahonte pubbe dinnadhanato puna upaḍḍhūpaḍḍhaṁ adaṁsu. Niṭṭhite pariveṇe vihāramahaṁ karontā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa sattāhaṁ mahādānaṁ datvā vīsatiyā bhikkhusahassānaṁ cīvarāni sajjiṁsu.

Jeṭṭhakakuṭumbikassa pana bhariyā sabbehi samānaṁ[1] akatvā attano paññāya ṭhitā "atirekataraṁ katvā Satthāraṁ pūjessāmī"ti anojapupphavaṇṇena sahassamūlena sāṭakena saddhiṁ anojapupphacaṅkoṭakaṁ gahetvā anumodanakāle Satthāraṁ anojapupphehi pūjetvā taṁ sāṭakaṁ Satthu pādamūle ṭhapetvā "bhante nibbattanibbattaṭṭhāne anojapupphavaṇṇaṁyeva me sarīraṁ hotu, Anojā eva ca me nāmaṁ hotū"ti patthanaṁ paṭṭhapesi. Satthā "evaṁ hotū"ti anumodanaṁ akāsi. Te sabbepi yāvatāyukaṁ ṭhatvā tato cutā devaloke nibbattitvā imasmiṁ Buddhuppāde devalokā cavitvā jeṭṭhakakuṭumbiko Kukkuṭavatīnagare rājakule nibbattitvā vayappatto Mahākappinarājā nāma ahosi, sesā amaccakule nibbattiṁsu. Jeṭṭhakakuṭumbikassa bhariyā Maddaraṭṭhe Sāgalanagare rājakule nibbatti, anojapupphavaṇṇamevassā sarīraṁ ahosi, **Anojā**tvevassā nāmaṁ kariṁsu. Sā vayappattā Mahākappinarañño gehaṁ gantvā Anojādevī nāma ahosi. Sesitthiyopi amaccakulesu nibbattitvā vayappattā tesaṁyeva amaccaputtānaṁ gehāni agamaṁsu. Te sabbe rañño sampattisadisaṁ sampattiṁ anubhaviṁsu. Yadā rājā sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito hatthiṁ abhiruhitvā vicari, tadā tepi tatheva vicaranti. Tasmiṁ assena vā rathena vā vicarante tepi tatheva vicaranti. Evaṁ te ekato hutvā katānaṁ puññānaṁ ānubhāvena ekatova sampattiṁ anubhaviṁsu. Rañño pana balo, balavāhano[2], puppho, pupphavāhano, supattoti pañca assā honti. Rājā tesu supattaṁ assaṁ sayaṁ ārohati, itare cattāro assārohānaṁ sāsanāhāraṇatthāya adāsi. Rājā te pātova bhojetvā

1. Samabhāgikaṁ (Syā) 2. Vālo vālavāhano (Sī)

"Gacchatha dve vā tīṇi vā yojanāni āhiṇḍitvā Buddhassa vā dhammassa vā saṁghassa vā uppannabhāvaṁ ñatvā mayhaṁ sukhasāsanaṁ āharathā"ti pesesi. Te catūhi dvārehi nikkhamitvā tīṇi yojanāni āhiṇḍitvā sāsanaṁ alabhitvā paccāgacchanti.

Athekadivasaṁ rājā supattaṁ assaṁ āruyha amaccasahassaparivuto uyyānaṁ gacchanto kilantarūpe pañcasatavāṇijake nagaraṁ pavisante disvā "ime addhānakilantā, addhā imesaṁ santikā ekaṁ bhaddakaṁ sāsanaṁ sossāmī"ti te pakkosāpetvā "kuto āgacchathā"ti pucchi. Atthi deva ito vīsatiyojanasatamatthake Sāvatthi nāma nagaraṁ, tato āgacchāmāti. Atthi pana vo padese kiñci sāsanaṁ uppannanti. Deva aññaṁ kiñci natthi, Sammāsambuddho pana uppannoti. Rājā tāvadeva pañcavaṇṇāya pītiyā phuṭṭhasarīro kiñci sallakkhetuṁ asakkonto muhuttaṁ vītināmetvā "tātā kiṁ vadethā"ti pucchi. Buddho deva uppannoti. Rājā dutiyampi tatiyampi tatheva vītināmetvā catutthe vāre "kiṁ vadetha tātā"ti pucchitvā "buddho deva uppanno"ti vutte "tātā vo satasahassaṁ dadāmī"ti vatvā "aññampi kiñci sāsanaṁ atthī"ti pucchi. Atthi deva, dhammo uppannoti. Rājā tampi sutvā purimanayeneva tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre "dhammo uppanno"ti vutte "idhāpi vo satasahassaṁ dammī"ti vatvā "aparampi sāsanaṁ atthi tātā"ti pucchi. Atthi deva, saṁgharatanaṁ uppannanti. Rājā tampi sutvā tayo vāre vītināmetvā catutthe vāre "saṁgho"ti pade vutte "idhāpi vo satasahassaṁ dammī"ti vatvā amaccasahassaṁ oloketvā "tātā kiṁ karissathā"ti pucchi. Deva tumhe kiṁ karissathāti. Ahaṁ tātā "Buddho uppanno, dhammo uppanno, saṁgho uppanno"ti sutvā na puna nivattissāmi, Satthāraṁ uddissa gantvā tassa santike pabbajissāmīti. Mayampi deva tumhehi saddhiṁ pabbajissāmāti. Rājā suvaṇṇapaṭṭe akkharāni likhāpetvā vāṇijake āha "Anojā nāma devī tumhākaṁ tīṇi satasahassāni dassati, evañca pana naṁ vadeyyātha 'raññā kira te issariyaṁ vissaṭṭhaṁ, yathāsukhaṁ sampattiṁ paribhuñjāhī'ti, sace pana vo 'rājā kahan'ti pucchati, 'Satthāraṁ uddissa pabbajissāmīti vatvā gato'ti āroceyyāthā"ti. Amaccāpi attano attano bhariyānaṁ tatheva sāsanaṁ

pahiṇiṁsu. Rājā vāṇijake uyyojetvā assaṁ abhiruyha amaccasahassaparivuto taṁ khaṇaṁyeva nikkhami.

Satthāpi taṁ divasaṁ paccūsakāle lokaṁ volokento Mahākappinarājānaṁ saparivāraṁ disvā "ayaṁ Mahākappino vāṇijakānaṁ santikā tiṇṇaṁ ratanānaṁ uppannabhāvaṁ sutvā tesaṁ vacanaṁ tīhi satasahassehi pūjetvā rajjaṁ pahāya amaccasahassehi parivuto maṁ uddissa pabbajitukāmo sve nikkhamissati, so saparivāro saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇissati, paccuggamanamassa karissāmī"ti punadivase cakkavattī viya khuddakagāmabhojakaṁ paccuggacchanto sayameva pattacīvaraṁ gahetvā vīsayojanasataṁ maggaṁ paccuggantvā Candabhāgāya nadiyā tīre nigrodharukkhamūle chabbaṇṇarasmiyo vissajjento nisīdi. Rājāpi āgacchanto ekaṁ nadiṁ patvā "kā nāmesā"ti pucchi. Aparacchā[1] nāma devāti. Kimassā parimāṇaṁ tātāti. Gambhīrato gāvutaṁ, puthulato dve gāvutāni devāti. Atthi panettha nāvā vā uḷumpo vāti. Natthi devāti. "Nāvādīni olokente amhe jāti jaraṁ upaneti, jarā maraṇaṁ. Ahaṁ nibbematiko hutvā tīṇi ratanāni uddissa nikkhanto, tesaṁ me ānubhāvena imaṁ udakaṁ udakaṁ viya mā ahosī"ti tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇaṁ āvajjetvā "itipi so Bhagavā Arahaṁ Sammāsambuddho"ti Buddhānussatiṁ anussaranto saparivāro assasahassena udakapiṭṭhiṁ pakkhandi. Sindhavā piṭṭhipāsāṇe viya pakkhandiṁsu. Khurānaṁ aggā neva[2] temiṁsu.

So taṁ uttaritvā purato gacchanto aparampi nadiṁ disvā "ayaṁ kā nāmā"ti pucchi. Nīlavāhinī[3] nāma devāti. Kimassā parimāṇanti. Gambhīratopi puthulatopi aḍḍhayojanaṁ devāti. Sesaṁ purimasadisameva. Taṁ pana nadiṁ disvā "svākkhāto Bhagavatā dhammo"ti dhammānussatiṁ anussaranto pakkhandi. Tampi atikkamitvā gacchanto aparampi nadiṁ disvā "ayaṁ kā nāmā"ti pucchi. Candābhāgā nāma devāti. Kimassā parimāṇanti. Gambhīratopi puthulatopi yojanaṁ devāti. Sesaṁ purimasadisameva.

---

1. Aravacchā (Sī), āravapacchā (Syā)
2. Aggaggāneva (Sī) Aṁ-Ṭṭha 1. 248; Saṁ-Ṭṭha 2. 225 piṭṭhesu pana passitabbaṁ.
3. Nīlavāhanā (Ka) nalavāhanā (Syā)

Imaṁ pana nadiṁ disvā "suppaṭipanno Bhagavato sāvakasaṁgho"ti saṁghānussatiṁ anussaranto pakkhandi. Taṁ pana nadiṁ atikkamitvā gacchanto Satthu sarīrato nikkhantā chabbaṇṇarasmiyo addasa. Nigrodharukkhassa sākhāviṭapapalāsāni sovaṇṇamayāni viya ahesuṁ. Rājā cintesi "ayaṁ pana obhāso neva candassa, na sūriyassa, na devamārabrahmanāgasupaṇṇādīnaṁ aññatarassa, addhā ahaṁ Satthāraṁ uddissa āgacchanto Mahāgotamabuddhena diṭṭho bhavissāmī"ti. So tāvadeva assapiṭṭhito otaritvā onatasarīro rasmi-anusārena Satthāraṁ upasaṅkamitvā manosilārase nimujjanto viya Buddharasmīnaṁ anto pavisitvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdi saddhiṁ amaccasahassena, Satthā tassa anupubbiṁ kathaṁ kathesi. Desanāvasāne rājā saparivāro sotāpattiphale patiṭṭhahi. Atha sabbeva uṭṭhahitvā pabbajjaṁ yāciṁsu. Satthā "āgamissati nu kho imesaṁ kulaputtānaṁ iddhimayapattacīvaran"ti upadhārento "ime kulaputtā Paccekabuddhasahassassa cīvarasahassaṁ adaṁsu, Kassapasammāsambuddhakāle vīsatiyā bhikkhusahassānampi vīsaticīvarasahassānipi adaṁsu, anacchariyaṁ imesaṁ iddhimayapattacīvarāgamanan"ti ñatvā dakkhiṇahattaṁ pasāretvā "etha bhikkhavo, caratha brahmacariyaṁ sammā dukkhassa antakiriyāyā"ti āha. Te tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharā vassasaṭṭhikattherā viya hutvā vehāsaṁ abbhuggantvā paccorohitvā Satthāraṁ vanditvā nisīdiṁsu.

Tepi vāṇijakā rājakulaṁ gantvā raññā pahitabhāvaṁ ārocāpetvā deviyā "āgacchantū"ti vutte pavisitvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhaṁsu. Atha ne devī pucchi "tātā kiṁ kāraṇā āgatātthā"ti. Mayaṁ raññā tumhākaṁ santikaṁ pahitā, tīṇi kira no satasahassāni dethāti[1]. Tātā atibahuṁ bhaṇatha, kiṁ tumhehi rañño kataṁ, kismiṁ vo rājā pasanno ettakaṁ dhanaṁ dāpesīti. Devi na aññaṁ kiñci kataṁ, rañño pana ekaṁ sāsanaṁ ārocayimhāti. Sakkā pana tātā mayhaṁ ārocetunti. Sakkā devīti. Tena hi tātā vadethāti. Devi Buddho loke uppannoti. Sāpi taṁ sutvā purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattuṁ kiñci asallakkhetvā catutthe vāre "Buddho"ti padaṁ sutvā tātā imasmiṁ pade raññā kiṁ dinnanti. Satasahassaṁ devīti.

1. Adāsi devīti (Sī)

Tātā ananucchavikaṁ raññā kataṁ evarūpaṁ sāsanaṁ sutvā tumhākaṁ satasahassaṁ dadamānena. Ahaṁ hi vo mama duggatapaṇṇākāre tīṇi satasahassāni dammi, aparampi tumhehi rañño kiṁ ārocitanti. Te idañcidañcāti itarānipi dve sāsanāni ārocayiṁsu. Devī purimanayeneva pītiyā phuṭṭhasarīrā tikkhattuṁ kiñci asallakkhetvā catutthe vāre tatheva sutvā tīṇi tīṇi satasahassāni dāpesi. Evaṁ te sabbānipi dvādasa satasahassāni labhiṁsu.

Atha ne devī pucchi "rājā kahaṁ tātā"ti. Devi "Satthāraṁ uddissa pabbajissāmī"ti gatoti. Mayhaṁ tena kiṁ sāsanaṁ dinnanti[1]. Sabbaṁ kira tena tumhākaṁ issariyaṁ vissaṭṭhaṁ, tumhe kira yathāruciyā sampattiṁ anubhavathāti. Amaccā pana kahaṁ tātāti. Tepi "raññā saddhiṁyeva pabbajissāmā"ti gatā devīti. Sā tesaṁ bariyāyo pakkosāpetvā ammā tumhākaṁ sāmikā "raññā saddhiṁ pabbajissāmā"ti gatā, tumhe kiṁ karissathāti. Kiṁ pana tehi amhākaṁ sāsanaṁ pahitaṁ devīti. Tehi kira attano sampatti tumhākaṁ vissaṭṭhā, tumhe kira taṁ sampattiṁ yathāruci paribhuñjathāti. Tumhe pana devi kiṁ karissathāti. Ammā so tāva rājā sāsanaṁ sutvā[2] magge ṭhitakova tīhi satasahassehi tīṇi ratanāni pūjetvā kheḷapiṇḍaṁ viya sampattiṁ pahāya "pabbajissāmī"ti nikkhanto, mayā pana tiṇṇaṁ ratanānaṁ sāsanaṁ sutvā tīṇi ratanāni navahi satasahassehi pūjitāni, na kho panesā sampatti nāma raññoyeva dukkhā, mayhampi dukkhā eva. Ko raññā chaḍḍitakheḷapiṇḍaṁ jāṇukehi patiṭṭhahitvā mukhena gaṇhissati, na mayhaṁ sampattiyā attho, ahampi Satthāraṁ uddissa gantvā pabbajissāmīti. Devi mayampi tumheheva saddhiṁ pabbajissāmāti. Sace sakkotha, sādhu ammāti. Sakkoma devīti. "Sādhu ammā, tena hi ethā"ti rathasahassaṁ yojāpetvā rathaṁ āruyha tāhi saddhiṁ nikkhamitvā antarāmagge paṭhamaṁ nadiṁ disvā yathā raññā puṭṭhaṁ, tatheva pucchitvā sabbapavattiṁ sutvā "rañño gatamaggaṁ olokethā"ti vatvā "sindhavānaṁ padavalañjaṁ na passāma devī"ti vutte "rājā tīṇi ratanāni uddissa nikkhanto saccakiriyaṁ katvā gato bhavissati. Ahampi tīṇi ratanāni uddissa nikkhantā, tesameva anubhāvena idaṁ udakaṁ udakaṁ viya mā

1. Na dinnanti (Ka) 2. Rājā hutvā (Sī)

ahosī”ti tiṇṇaṁ ratanānaṁ guṇaṁ anussaritvā rathasahassaṁ pesesi. Udakaṁ piṭṭhipāsāṇasadisaṁ ahosi. Cakkānaṁ aggagganemivaṭṭiyo neva temiṁsu. Eteneva upāyena itarā dve nadiyo uttari.

Atha Satthā tassāgamanabhāvaṁ ñatvā yathā attano santike nisinnā bhikkhū na paññāyanti, evamakāsi. Sāpi gacchantī gacchantī Satthu sarīrato nikkhantā chabbaṇṇarasmiyo disvā tatheva cintetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ ṭhitā pucchi “bhante Mahākappino tumhākaṁ uddissa nikkhanto āgatettha maññe, kahaṁ so, amhākampi naṁ dassethā”ti. Nisīdatha tāva, idheva naṁ passissathāti. Tā sabbāpi tuṭṭhacittā “idheva kira nisinnā sāmike passissāmā”ti nisīdiṁsu. Satthā tāsaṁ anupubbiṁ kathaṁ kathesi, Anojādevī desanāvasāne saparivārā sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Mahākappinatthero tāsaṁ vaḍḍhitadhammadesanaṁ suṇanto saparivāro saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi, tasmiṁ khaṇe Satthā tāsaṁ te bhikkhū arahattappatte dassesi. Tāsaṁ kira āgatakkhaṇeyeva attano sāmike kāsāvadhare muṇḍakasīse disvā cittaṁ ekaggaṁ na bhaveyya, tena maggaphalāni pattuṁ na sakkuṇeyyuṁ. Tasmā acalasaddhāya patiṭṭhitakāle tāsaṁ te bhikkhū arahattappatteyeva dassesi.

Tāpi te disvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā “bhante tumhākaṁ tāva pabbajitakiccaṁ matthakaṁ pattan”ti vatvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ ṭhitā pabbajjaṁ yāciṁsu. Evaṁ kira vutte “Satthā Uppalavaṇṇāya āgamanaṁ cintesī”ti ekacce vadanti. Satthā pana tā upāsikāyo āha “Sāvatthiṁ gantvā bhikkhunī-upassaye pabbajethā”ti. Tā anupubbena janapadacārikaṁ caramānā antarāmagge mahājanena abhihaṭasakkārasammānā padasāva vīsayojanasatikaṁ gantvā bhikkhunī-upassaye pabbajitvā arahattaṁ pāpuṇiṁsu. Satthāpi bhikkhusahassaṁ ādāya ākāseneva Jetavanaṁ agamāsi. Tatra sudaṁ āyasmā Mahākappino rattiṭṭhānadivāṭṭhānādīsu “aho sukhaṁ, aho sukhan”ti udānaṁ udānento vicarati. Bhikkhū Bhagavato ārocesuṁ “bhante Mahākappino ‘aho sukhaṁ, aho sukhan’ti udānaṁ udānento vicarati, attano kāmasukhaṁ rajjasukhaṁ ārabbha kathesi maññe”ti. Satthā taṁ pakkosāpetvā “saccaṁ kira tvaṁ Kappina kāmasukhaṁ

rajjasukhaṁ ārabbha udānaṁ udānesī”ti. Bhagavā me bhante taṁ ārabbha udānabhāvaṁ vā anudānabhāvaṁ vā jānātīti, Satthā “na bhikkhave mama putto kāmasukhaṁ rajjasukhaṁ ārabbha udānaṁ udāneti, puttassa pana me dhammapīti nāma dhammarati nāma uppajjati, so amatamahānibbānaṁ ārabbha eva udānaṁ udānesī”ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

79. “Dhammapīti sukhaṁ seti, vippasannena cetasā.
Ariyappavedite dhamme, sadā ramati paṇḍito”ti.

Tattha **dhammapītīti** dhammapāyako, dhammaṁ pivantoti attho. Dhammo ca nāmesa na sakkā bhājanena yāgu-ādīni viya pātuṁ, navavidhaṁ pana lokuttaradhammaṁ nāmakāyena phusanto ārammaṇato sacchikaronto pariññābhisamayādīhi dukkhādīni ariyasaccāni paṭivijjhanto dhammaṁ pivati nāma. **Sukhaṁ setī**ti desanāmattamevetaṁ, catūhipi iriyāpathehi sukhaṁ viharatīti attho. **Vippasannenā**ti anāvilena nirupakkilesena. **Ariyappavedite**ti Buddhādīhi ariyehi pavedite satipaṭṭhānādibhede bodhipakkhiyadhamme. **Sadā ramatī**ti evarūpo dhammapīti vippasannena cetasā viharanto paṇḍiccena samannāgato sadā ramati abhiramatīti.

Desanāvasāne bahū sotāpannādayo ahesunti.

Mahākappinattheravatthu catutthaṁ.

---

5. Paṇḍitasāmaṇeravatthu

Udakaṁ hi nayantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Paṇḍitasāmaṇeraṁ ārabbha kathesi.

Atīte kira Kassapasammāsambuddho vīsatikhīṇāsavasahassaparivāro Bārāṇasiṁ agamāsi. Manussā attano balaṁ sallakkhetvā aṭṭhapi dasapi ekato hutvā āgantukadānādīni adaṁsu. Athekadivasaṁ Satthā bhattakiccapariyosāne evaṁ anumodanamakāsi—

“Upāsakā idha ekacco ‘attano santakameva dātuṁ vaṭṭati, kiṁ parena samādapitenā’ti attanāva dānaṁ deti, paraṁ na

samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadaṁ labhati, no parivārasampadaṁ. Ekacco paraṁ samādapeti, attanā na deti. So nibbattanibbattaṭṭhāne parivārasampadaṁ labhati, no bhogasampadaṁ. Ekacco attanāpi na deti, parampi na samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne neva bhogasampadaṁ labhati, na parivārasampadaṁ, vighāsādova hutvā jīvati. Ekacco attanā ca deti, parañca samādapeti. So nibbattanibbattaṭṭhāne bhogasampadampi labhati parivārasampadampī"ti.

Taṁ sutvā samīpe ṭhito eko paṇḍitapuriso cintesi "ahaṁ dāni tathā karissāmi, yathā me dvepi sampattiyo bhavissantī"ti. So Satthāraṁ vanditvā āha "bhante svātanāya[1] mayhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathā"ti. Kittakehi te bhikkhūhi atthoti. Kittako pana vo bhante parivāroti. Vīsati bhikkhusahassānīti. Bhante sabbehi saddhiṁ svātanāya mayhaṁ bhikkhaṁ gaṇhathāti. Satthā adhivāsesi. So gāmaṁ pavisitvā "ammatātā svātanāya mayā Buddhappamukho bhikkhusaṁgho nimantito, tumhe yattakānaṁ bhikkhūnaṁ dātuṁ sakkhissatha, tattakānaṁ dānaṁ dethā"ti ārocetvā vicaranto attano attano balaṁ sallakkhetvā "mayaṁ dasannaṁ dassāma, mayaṁ vīsatiyā, mayaṁ satassa, mayaṁ pañcasatānan"ti vutte sabbesaṁ vacanaṁ ādito paṭṭhāya paṇṇe āropesi.

Tena ca samayena tasmiṁ nagare atiduggatabhāveneva "mahāduggato"ti paññāto eko puriso atthi, so tampi sammukhāgataṁ disvā samma mahāduggata mayā svātanāya Buddhappamukho bhikkhusaṁgho nimantito, sve nagaravāsino dānaṁ dassanti, tvaṁ kati bhikkhū bhojessasīti. Sāmi mayhaṁ kiṁ bhikkhūhi, bhikkhūhi nāma sadhanānaṁ attho, mayhaṁ pana sve yāgu-atthāya taṇḍulanāḷimattampi natthi, ahaṁ bhatiṁ katvā jīvāmi, kiṁ me bhikkhūhīti. Samādapakena nāma byattena bhavitabbaṁ. Tasmā so tena "natthī"ti vuttepi tuṇhībhūto ahutvā[2] evamāha "samma mahāduggata imasmiṁ nagare subhojanaṁ bhuñjitvā sukhumavatthaṁ nivāsetvā nānābharaṇapaṭipaṇḍitā sirisayane sayamānā bahū janā sampattiṁ anubhavanti, tvaṁ pana divasaṁ bhatiṁ katvā kucchipūraṇamattampi na labhasi,

1. Sve (Sī, Syā, Ka)
2. Anāgantvā (Sī), ahutvā āgantvā (Ka)

evaṁ santepi ‘ahaṁ pubbe puññaṁ akatattā kiñci na labhāmī’ti na jānāsī”ti. Jānāmi sāmīti. Atha kasmā idāni puññaṁ na karosi, tvaṁ yuvā balasampanno, kiṁ tayā bhatiṁ katvāpi yathābalaṁ dānaṁ dātuṁ na vaṭṭatīti. So tasmiṁ kathenteyeva saṁvegappatto hutvā “mayhampi ekaṁ bhikkhuṁ paṇṇe āropehi, kiñcideva bhatiṁ katvā ekassa bhikkhaṁ dassāmī”ti āha. Itaro “kiṁ ekena bhikkhunā[1] paṇṇe āropitenā”ti na āropesi. Mahāduggatopi gehaṁ gantvā bhariyaṁ āha “bhadde nagaravāsino sve saṁghabhattaṁ karissanti, ahampi samādapakena ‘ekassa bhikkhaṁ dehī’ti vutto, mayampi sve ekassa bhikkhaṁ dassāmā”ti. Athassa bhariyā “mayaṁ daliddā, kasmā tayā sampaṭicchitan”ti avatvāva “sāmi bhaddakaṁ te kataṁ, mayaṁ pubbepi kiñci adatvā idāni duggatā jātā, mayaṁ ubhopi bhatiṁ katvā ekassa bhikkhaṁ dassāma sāmī”ti vatvā ubhopi gehā nikkhamitvā bhatiṭṭhānaṁ agamaṁsu.

Mahāseṭṭhi taṁ disvā “kiṁ samma mahāduggata bhatiṁ karissasī”ti pucchi. Āma ayyāti. Kiṁ karissasīti. Yaṁ tumhe kāressatha, taṁ karissāmīti. “Tena hi mayaṁ sve dve tīṇi bhikkhusatāni bhojessāma, ehi, dārūni phālehī”ti vāsipharasuṁ nīharitvā dāpesi. Mahāduggato daḷhaṁ kacchaṁ bandhitvā mahussāhappatto vāsiṁ pahāya pharasuṁ gaṇhanto, pharasuṁ pahāya vāsiṁ gaṇhanto dārūni phāleti. Atha naṁ seṭṭhi āha “samma tvaṁ ajja ativiya ussāhappatto kammaṁ karosi, kiṁ nu kho kāraṇan”ti. Sāmi ahaṁ sve ekaṁ bhikkhuṁ bhojessāmīti. Taṁ sutvā seṭṭhi pasannamānaso cintesi “aho iminā dukkaraṁ kataṁ, ‘ahaṁ duggato’ti tuṇhībhāvaṁ anāpajjitvā ‘bhatiṁ katvā ekaṁ bhikkhuṁ bhojessāmī’ti vadatī”ti. Seṭṭhibhariyāpi tassa bhariyaṁ disvā “amma kiṁ kammaṁ karissasī”ti pucchitvā “yaṁ tumhe kāressatha, taṁ karomī”ti vutte udukkhalasālaṁ pavesetvā suppamusalādīni dāpesi. Sā naccantī viya tuṭṭhapahaṭṭhā vīhiṁ koṭṭeti ceva ophuṇāti ca. Atha naṁ seṭṭhibhariyā pucchi “amma tvaṁ ativiya tuṭṭhapahaṭṭhā kammaṁ karosi, kiṁ nu kho kāraṇan”ti. Ayye imaṁ bhatiṁ katvā mayampi ekaṁ bhikkhuṁ bhojessāmāti. Taṁ sutvā seṭṭhibhariyāpi tassaṁ “aho vatāyaṁ dukkarakārikā”ti pasīdi. Seṭṭhi mahāduggatassa

1. Ekabhikkhuno (Ka)

dārūnaṁ phālitakāle "ayaṁ te bhatī"ti sālīnaṁ catasso nāḷiyo dāpetvā "ayaṁ te tuṭṭhidāyo"ti aparāpi catasso nāḷiyo dāpesi.

So gehaṁ gantvā bhariyaṁ āha "mayā bhatiṁ katvā sāli laddho, ayaṁ nivāpo bhavissati, tayā laddhāya bhatiyā dadhitelakaṭukabhaṇḍāni gaṇhāhī"ti. Seṭṭhibhariyāpi puna tassā ekaṁ sappikaroṭikañceva[1] dadhibhājanañca kaṭukabhaṇḍañca suddhataṇḍulanāḷiñca dāpesi. Iti ca ubhinnampi nava taṇḍulanāḷiyo ahesuṁ. Te "deyyadhammo no laddho"ti tuṭṭhahaṭṭhā pātova uṭṭhahiṁsu. Bhariyā mahāduggataṁ āha "gaccha sāmi, paṇṇaṁ pariyesitvā āharā"ti. So antarāpaṇe paṇṇaṁ adisvā nadītīraṁ gantvā "ajja ayyānaṁ bhojanaṁ dātuṁ labhissāmī"ti pahaṭṭhamānaso gāyanto paṇṇaṁ uccinati. Mahājālaṁ khipitvā ṭhito kevaṭṭo "mahāduggatassa saddena bhavitabban"ti taṁ pakkositvā pucchi "ativiya tuṭṭhacitto gāyasi, kiṁ nu kho kāraṇan"ti. Paṇṇaṁ uccināmi sammāti. Kiṁ karissasīti. Ekaṁ bhikkhuṁ bhojessāmīti. Aho sukhito bhikkhu, so tava kiṁ paṇṇaṁ khādissatīti[2]. Kiṁ karomi samma, attanā laddhapaṇṇena bhojessāmīti. Tena hi ehīti. Kiṁ karomi sammāti. Ime macche gahetvā pādagghanakāni aḍḍhagghanakāni kahāpaṇagghanakāni ca uddānāni karohīti. So tathā akāsi. Baddhabaddhe macche nagaravāsino nimantitanimantitānaṁ bhikkhūnaṁ atthāya hariṁsu. Tassa macchuddānāni karontasseva bhikkhācāravelā pāpuṇi. So velaṁ sallakkhetvā "gamissāmahaṁ samma, ayaṁ bhikkhūnaṁ āgamanavelā"ti āha. Atthi pana kiñci macchuddānanti. Natthi samma sabbāni khīṇānīti. "Tena hi mayā attano atthāya vālukāya nikhaṇitvā cattāro rohitamacchā ṭhapitā, sace bhikkhuṁ bhojetukāmosi, ime gahetvā gacchā"ti te macche tassa adāsi.

Taṁ divasaṁ pana Satthā paccūsakāle lokaṁ volokento mahāduggataṁ attano ñāṇajālassa anto paviṭṭhaṁ disvā "kiṁ nu kho bhavissatī"ti āvajjento "mahāduggato 'ekaṁ bhikkhuṁ bhojessāmī'ti

1. Sappikaraṇḍakañceva (Syā)

2. Aho suhito bhikkhu yo tava paṇṇaṁ khādissatīti (Syā)

bhariyāya saddhiṁ hiyyo bhatiṁ akāsi, kataraṁ nu kho bhikkhuṁ labhissatī”ti cintetvā “manussā paṇṇe āropitasaññāya bhikkhū gahetvā attano attano gehesu nisīdāpessanti, mahāduggato maṁ ṭhapetvā aññaṁ bhikkhuṁ na labhissatī”ti upadhāresi. Buddhā kira duggatesu anukampaṁ karonti. Tasmā Satthā pātova sarīrapaṭijagganaṁ katvā “mahāduggataṁ saṅgaṇhissāmī”ti Gandhakuṭiṁ pavisitvā nisīdi. Mahāduggatepi macche gahetvā gehaṁ pavisante Sakkassa Paṇḍukambalasilāsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So “kiṁ nu kho kāraṇan”ti olokento “hiyyo mahāduggato ‘ekassa bhikkhuno bhikkhaṁ dassāmī”ti attano bhariyāya saddhiṁ bhatiṁ akāsi, kataraṁ nu kho bhikkhuṁ labhissatī”ti cintetvā “natthetassa añño bhikkhu, Satthā pana mahāduggatassa saṅgahaṁ karissāmī”ti Gandhakuṭiyaṁ nisinno. Mahāduggato attano upakappanakaṁ yāgubhattaṁ paṇṇasūpeyyampi Tathāgatassa dadeyya, “yaṁnūnāhaṁ mahāduggatassa gehaṁ gantvā bhattakārakakammaṁ kareyyan”ti aññātakavesena tassa gehasamīpaṁ gantvā “atthi nu kho kassaci kiñci bhatiyā kātabban”ti pucchi. Mahāduggato taṁ disvā āha “samma kiṁ kammaṁ karissasī”ti. Ahaṁ sāmi sabbasippiko, mayhaṁ ajānanasippaṁ nāma natthi, yāgubhattādīnipi sampādetuṁ jānāmīti. Samma mayaṁ tava kammena atthikā, tuyhaṁ pana kiñci dātabbaṁ bhatiṁ na passāmāti. Kiṁ pana te kattabbanti. Ekassa bhikkhussa bhikkhaṁ dātukāmomhi, tassa yāgubhattasaṁvidhānaṁ icchāmīti. Sace bhikkhussa bhikkhaṁ dassasi, na me bhatiyā attho, kiṁ mama puññaṁ na vaṭṭatīti. Evaṁ sante sādhu samma, pavisāti. So tassa gehaṁ pavisitvā telataṇḍulādīni āharāpetvā “gaccha, attano pattabhikkhuṁ ānehī”ti taṁ uyyojesi. Dānaveyyāvaṭikopi paṇṇe āropitaniyāmeneva tesaṁ tesaṁ gehāni bhikkhū pahiṇi.

Mahāduggato tassa santikaṁ gantvā “mayhaṁ pattabhikkhuṁ dehī”ti āha. So tasmiṁ khaṇe satiṁ labhitvā “ahaṁ tava bhikkhuṁ pamuṭṭho”ti āha. Mahāduggato tikhiṇāya sattiyā kucchiyaṁ pahaṭo viya “sāmi kasmā maṁ nāsesi, ahaṁ tayā hiyyo samādapito bhariyāya saddhiṁ divasaṁ bhatiṁ katvā ajja pātova paṇṇatthāya nadītīre āhiṇḍitvā āgato, dehi me ekaṁ bhikkhun”ti bāhā paggayha paridevi. Manussā

sannipatitvā “kimetaṁ mahāduggatā”ti pucchiṁsu. So tamatthaṁ ārocesi. Te veyyāvaṭikaṁ pucchiṁsu “saccaṁ kira samma tayā esa ‘bhatiṁ katvā ekassa bhikkhussa bhikkhaṁ dehī’ti samādapito”ti. Āma ayyāti. Bhāriyaṁ te kammaṁ kataṁ, yo tvaṁ ettake bhikkhū saṁvidahanto etassa ekaṁ bhikkhuṁ nādāsīti. So tesaṁ vacanena maṅkubhūto taṁ āha “samma mahāduggata mā maṁ nāsayi, ahaṁ tava kāraṇā mahāvihesaṁ patto, manussā paṇṇe āropitaniyāmena attano attano pattabhikkhū nayiṁsu, attano gehe nisinnabhikkhuṁ nīharitvā dento nāma natthi, Satthā pana mukhaṁ dhovitvā Gandhakuṭiyameva nisinno, rājayuvarājasenāpati-ādayo Satthu Gandhakuṭito nikkhamanaṁ olokentā nisinnā Satthu pattaṁ gahetvā gamissāmā”ti. Buddhā nāma duggate anukampaṁ karonti, tvaṁ vihāraṁ gantvā ‘duggatomhi bhante, mama saṅgahaṁ karothā’ti Satthāraṁ vanda, sace te puññaṁ atthi, addhā lacchasī”ti.

So vihāraṁ agamāsi. Atha naṁ aññesu divasesu vihāre vighāsādabhāvena diṭṭhattā rājayuvarājādayo “mahāduggata na tāva bhattakālo, kasmā tvaṁ āgacchasī”ti āhaṁsu. So “jānāmi sāmi, ‘na tāva bhattakālo’ti. Satthāraṁ pana vandituṁ āgacchāmī”ti vadanto gantvā Gandhakuṭiyā ummāre sīsaṁ ṭhapetvā pañcapatiṭṭhitena vanditvā “bhante imasmiṁ nagare mayā duggatataro natthi, avassayo me hotha, karotha me saṅgahan”ti āha. Satthā Gandhakuṭidvāraṁ vivaritvā pattaṁ nīharitvā tassa hatthe ṭhapesi. So cakkavattisiriṁ patto viya ahosi. Rājayuvarājādayo aññamaññassa mukhāni olokayiṁsu. Satthārā dinnapattañhi koci issariyavasena gahetuṁ samattho nāma natthi. Evaṁ pana vadiṁsu “samma mahāduggata Satthu pattaṁ amhākaṁ dehi, ettakaṁ nāma te dhanaṁ dassāma, tvaṁ duggato dhanaṁ gaṇhāhi, kiṁ te pattenā’ti. Mahāduggato “na kassaci dassāmi, na me dhanena attho, Satthāraṁyeva bhojessāmī”ti āha. Avasesā taṁ yācitvā pattaṁ alabhitvā nivattiṁsu. Rājā pana “mahāduggato dhanena palobhiyamānopi Satthu pattaṁ na deti, Satthārā ca sayaṁ dinnapattaṁ koci gahetuṁ na sakkoti, imassa deyyadhammo nāma kittako bhavissati, iminā deyyadhammassa dinnakāle Satthāraṁ ādāya gehaṁ netvā mayhaṁ sampāditaṁ āhāraṁ dassāmī”ti cintetvā Satthārā

saddhiṁyeva agamāsi. Sakkopi devarājā yāgukhajjakabhattasūpeyyapaṇṇādīni sampādetvā Satthu nisīdanārahaṁ āsanaṁ paññapetvā nisīdi.

Mahāduggato Satthāraṁ netvā "pavisatha bhante"ti āha. Vasanagehañcassa nīcaṁ hoti, anonatena pavisituṁ na sakkā. Buddhā ca nāma gehaṁ pavisantā na onamitvā pavisanti. Gehañhi pavisanakāle mahāpathavī vā heṭṭhā ogacchati, gehaṁ vā uddhaṁ gacchati. Idaṁ tesaṁ sudinnadānassa phalaṁ. Puna nikkhamitvā gatakāle sabbaṁ pākatikameva hoti. Tasmā Satthā ṭhitakova gehaṁ pavisitvā Sakkena paññattāsane nisīdi. Satthari nisinne rājā āha "samma mahāduggata tayā amhākaṁ yācantānampi Satthu patto na dinno, passāma tāva, kīdiso te Satthu sakkāro kato"ti. Athassa Sakko yāgukhajjakādīni vivaritvā dassesi. Tesaṁ vāsagandho sakalanagaraṁ chādetvā aṭṭhāsi. Rājā yāgu-ādīni oloketvā Bhagavantaṁ āha "bhante 'ahaṁ mahāduggatassa deyyadhammo kittako bhavissati, iminā deyyadhamme dinne Satthāraṁ gehaṁ netvā attano sampāditaṁ āhāraṁ dassāmī'ti cintetvā āgato, mayā evarūpo āhāro na diṭṭhapubbo, mayi idha ṭhite mahāduggato kilameyya, gacchāmahan"ti Satthāraṁ vanditvā pakkāmi. Sakkopi Satthāraṁ yāgu-ādīni datvā sakkaccaṁ parivisi. Satthāpi katabhattakicco anumodanaṁ katvā uṭṭhāyāsanā pakkāmi.

Sakko mahāduggatassa saññaṁ adāsi. So pattaṁ gahetvā Satthāraṁ anugacchi. Sakko nivattitvā mahāduggatassa gehadvāre ṭhito ākāsaṁ olokesi. Tāvadeva ākāsato sattaratanavassaṁ vassitvā tassa gehe sabbabhājanāni pūretvā sakalaṁ gehaṁ pūresi. Tassa gehe okāso nāhosi. Tassa bhariyā dārake hatthesu gahetvā nīharitvā bahi aṭṭhāsi. So Satthāraṁ anugantvā nivatto dārake bahi disvā "kiṁ idan"ti pucchi. Sāmi sakalaṁ no gehaṁ sattahi ratanehi puṇṇaṁ, pavisituṁ okāso natthīti. So "ajjeva me dānena vipāko dinno"ti cintetvā rañño santikaṁ gantvā vanditvā "kasmā āgatosī"ti vutte āha "deva gehaṁ me sattahi ratanehi puṇṇaṁ, taṁ dhanaṁ gaṇhathā"ti. Rājā "aho

Buddhānaṁ dinnadānaṁ, ajjeva matthakaṁ pattan”ti cintetvā taṁ āha “kiṁ te laddhuṁ vaṭṭatī”ti. Dhanaharaṇatthāya sakaṭasahassaṁ devāti. Rājā sakaṭasahassaṁ pesetvā dhanaṁ āharāpetvā rājaṅgaṇe okirāpesi. Tālappamāṇo rāsi ahosi. Rājā nāgare sannipātāpetvā “imasmiṁ nagare atthi kassaci ettakaṁ dhanan”ti pucchi. Natthi devāti. Evaṁ mahādhanassa kiṁ kātuṁ vaṭṭatīti. Seṭṭhiṭṭhānaṁ dātuṁ vaṭṭati devāti. Rājā tassa mahāsakkāraṁ katvā seṭṭhiṭṭhānaṁ dāpesi.

Athassa pubbe ekassa seṭṭhino gehaṭṭhānaṁ ācikkhitvā “ettha jāte gacche harāpetvā gehaṁ uṭṭhāpetvā vasāhī”ti āha. Tassa taṁ ṭhānaṁ sodhetvā samaṁ katvā bhūmiyā khaññamānāya aññamaññaṁ āhacca nidhikumbhiyo uṭṭhahiṁsu. Tena rañño ārocite “tava puññena nibbattā, tvameva gaṇhāhī”ti āha. So gehaṁ kāretvā sattāhaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa mahādānaṁ adāsi. Tato parampi yāvatāyukaṁ tiṭṭhanto puññāni karitvā āyupariyosāne devaloke nibbatto.

Ekaṁ Buddhantaraṁ dibbasampattiṁ anubhavitvā imasmiṁ Buddhuppāde tato cuto Sāvatthiyaṁ Sāriputtattherassūpaṭṭhākakule seṭṭhidhītu kucchiyaṁ paṭisandhiṁ gaṇhi. Athassā mātāpitaro gabbhassa patiṭṭhitabhāvaṁ ñatvā[1] gabbhaparihāraṁ adaṁsu. Tassā aparena samayena evarūpo dohaḷo uppajji “aho vatāhaṁ Dhammadesanāpatiṁ ādiṁ katvā pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ rohitamaccharasena dānaṁ datvā kāsāyāni vatthāni nivāsetvā āsanapariyante nisinnā tesaṁ bhikkhūnaṁ ucchiṭṭhabhattaṁ paribhuñjeyyan”ti. Sā mātāpitūnaṁ ārocetvā tathā akāsi, dohaḷo paṭipassambhi. Athassā tato aparesupi sattasu maṅgalesu rohitamaccharaseneva Dhammasenāpatittherappamukhāni pañca bhikkhusatāni bhojesuṁ. Sabbaṁ Tissakumārassa vatthumhi vuttaniyāmeneva veditabbaṁ. Ayamassa pana mahāduggatakāle dinnassa rohitamaccharasadānasseva nissando. Nāmaggahaṇadivase panassa “bhante dāsassa vo sikkhāpadāni dethā”ti mātarā vutte thero āha “konāmo ayaṁ dārako”ti. Bhante imassa dārakassa kucchiyaṁ paṭisandhiggahaṇato paṭṭhāya imasmiṁ gehe jaḷā eḷamūgāpi

1. Sutvā (Sī)

paṇḍitā jātā, tasmā me puttassa **Paṇḍito**tveva nāmaṁ bhavissatīti. Thero sikkhāpadāni adāsi. Jātadivasato paṭṭhāya panassa "nāhaṁ mama puttassa ajjhāsayaṁ bhindissāmī"ti mātu cittaṁ uppajji. So sattavassikakāle mātaraṁ āha "amma therassa santike pabbajissāmī"ti. "Sādhu tāta, 'ahaṁ tava ajjhāsayaṁ na bhindissāmi'cceva manaṁ uppādesin"ti vatvā theraṁ nimantetvā bhojetvā "bhante dāso vo pabbajitukāmo, ahaṁ imaṁ sāyanhasamaye vihāraṁ ānessāmī"ti theraṁ uyyojetvā ñātake sannipātāpetvā "mama puttassa gihikāle kattabbasakkāraṁ ajjeva karissāmā"ti mahantaṁ sakkāraṁ kāretvā taṁ ādāya vihāraṁ gantvā "imaṁ bhante pabbājethā"ti therassa adāsi.

Thero pabbajjāya dukkarabhāvaṁ ācikkhitvā "karissāmahaṁ bhante tumhākaṁ ovādan"ti vutte "tena hi ehī"ti kese temetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṁ ācikkhitvā pabbājesi. Mātāpitaropissa sattāhaṁ vihāreyeva vasantā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa rohitamaccharaseneva dānaṁ datvā sattame divase sāyaṁ gehaṁ agamaṁsu. Thero aṭṭhame divase antogāmaṁ gacchanto taṁ ādāya gacchati, bhikkhusaṁghena saddhiṁ nāgamāsi. Kiṁ kāraṇā? Natāvassa pattacīvaraggahaṇāni vā iriyāpatho vā pāsādiko hoti, apica vihāre therassa kattabbavattaṁ atthi. Thero hi[1] bhikkhusaṁghe antogāmaṁ paviṭṭhe sakalavihāraṁ vicaranto asammajjanaṭṭhānaṁ sammajjitvā tucchabhājanesu pānīyaparibhojanīyāni upaṭṭhapetvā dunnikkhittāni mañcapīṭhādīni paṭisāmetvā pacchā gāmaṁ pavisati. Apica "aññatitthiyā tucchavihāraṁ pavisitvā 'passatha samaṇassa Gotamassa sāvakānaṁ nisinnaṭṭhānānī'ti vattuṁ mā labhiṁsū"ti sakalavihāraṁ paṭijaggitvā pacchā gāmaṁ pavisati. Tasmā taṁ divasampi sāmaṇerena pattacīvaraṁ gāhāpetvā divātaraṁ piṇḍāya pāvisi.

Sāmaṇero upajjhāyena saddhiṁ gacchanto antarāmagge mātikaṁ disvā "bhante idaṁ kiṁnāmā"ti pucchi. Mātikā nāma sāmaṇerāti. Imāya kiṁ karontīti. Ito cito ca udakaṁ āharitvā attano sassakammaṁ sampādentīti. Kiṁ pana bhante udakassa cittaṁ

---

1. Theropi ca (Sī, Syā)

atthīti. Natthāvusoti. Evarūpaṁ acittakaṁ attano icchitaṭṭhānaṁ haranti bhanteti. Āmāvusoti. So cintesi "sace evarūpampi acittakaṁ attano icchiticchitaṭṭhānaṁ haritvā[1] kammaṁ karonti, kasmā sacittakāpi cittaṁ attano vase vattetvā samaṇadhammaṁ kātuṁ na sakkhissantī"ti. Atheso purato gacchanto usukāre saradaṇḍakaṁ aggimhi tāpetvā akkhikoṭiyā oloketvā ujukaṁ karonte disvā "ime bhante ke nāmā"ti pucchi. Usukārā nāmāvusoti. Kiṁ panete karontīti. Aggimhi tāpetvā saradaṇḍakaṁ ujuṁ karontīti. Sacittako bhante esoti. Acittako āvusoti. So cintesi "sace acittakaṁ gahetvā aggimhi tāpetvā ujuṁ karonti, kasmā sacittakāpi attano cittaṁ vase vattetvā samaṇadhammaṁ kātuṁ na sakkhissantī"ti. Atheso purato gacchanto dārūni araneminābhi-ādīni tacchante disvā "bhante ime ke nāmā"ti pucchi. Tacchakā nāmāvusoti. Kiṁ panete karontīti. Dārūni gahetvā yānakādīnaṁ cakkādīni karonti āvusoti. Etāni pana sacittakāni bhanteti. Acittakāni āvusoti. Athassa etadahosi "sace acittakāni kaṭṭhakaliṅgarāni gahetvā cakkādīni karonti, kasmā sacittakā attano cittaṁ vase vattetvā samaṇadhammaṁ kātuṁ na sakkhissantī"ti. So imāni kāraṇāni disvā "bhante sace tumhākaṁ pattacīvare tumhe gaṇheyyātha, ahaṁ nivatteyyan"ti. Thero "ayaṁ adhunā pabbajito daharasāmaṇero maṁ anubandhamāno[2] evaṁ vadetī"ti cittaṁ anuppādetvāva "āhara sāmaṇerā"ti vatvā attano pattacīvaraṁ aggahesi.

Sāmaṇeropi upajjhāyaṁ vanditvā nivattanto "bhante mayhaṁ āhāraṁ āharanto rohitamaccharaseneva āhareyyāthā"ti āha. Kathaṁ labhissāmāvusoti. "Bhante attano puññena alabhantā mama puññena labhissathā"ti āha. Thero "daharasāmaṇerassa bahi nisinnakassa paripanthopi bhaveyyā"ti kuñcikaṁ datvā "mayhaṁ vasanagabbhassa dvāraṁ vivaritvā anto pavisitvā nisīdeyyāsī"ti āha. So tathā katvā attano karajakāye ñāṇaṁ otāretvā attabhāvaṁ sammasanto nisīdi. Athassa guṇatejena sakkassa āsanaṁ uṇhākāraṁ dassesi. So "kiṁ nu kho

1. Pāpetvā (Sī) 2. Anubuddhasamānaṁ (Sī), anubuddhamāno (Syā)

kāraṇan”ti upadhārento “paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṁ datvā ‘samaṇadhammaṁ karissāmī’ti nivatto, mayāpi tattha gantuṁ vaṭṭatī”ti cintetvā cattāro mahārāje āmantetvā “vihārassa upavane vasante sakuṇe palāpetvā samantato ārakkhaṁ gaṇhathā”ti vatvā Candadevaputtaṁ “candamaṇḍalaṁ ākaḍḍhitvā gaṇhāhī”ti, Sūriyadevaputtaṁ “sūriyamaṇḍalaṁ ākaḍḍhitvā gaṇhāhī”ti vatvā sayaṁ gantvā āviñchanarajjuṭṭhāne ārakkhaṁ gahetvā aṭṭhāsi, vihāre purāṇapaṇṇassa patantassapi saddo nāhosi, sāmaṇerassa cittaṁ ekaggaṁ ahosi. So antarābhatteyeva attabhāvaṁ sammasitvā tīṇi phalāni pāpuṇi.

Theropi “sāmaṇero vihāre nisinno, tassa upakappanakaṁ bhojanaṁ asukakule nāma sakkā laddhun”ti ekaṁ pemagāravayuttaṁ upaṭṭhākakulaṁ agamāsi. Tattha ca manussā taṁ divasaṁ rohitamacche labhitvā therasseva āgamanaṁ olokentā nisīdiṁsu. Te theraṁ āgacchantaṁ disvā “bhante bhaddakaṁ vo kataṁ idhāgacchantehī”ti antogehe pavesetvā yāgukhajjakādīni datvā rohitamaccharasenassa piṇḍapātaṁ[1] adaṁsu. Thero haraṇākāraṁ[2] dassesi. Manussā “paribhuñjatha bhante, haraṇakabhattampi labhissathā”ti vatvā therassa bhattakiccāvasāne pattaṁ rohitamaccharasabhojanassa pūretvā adaṁsu. Thero “sāmaṇero me chāto”ti sīghaṁ agamāsi. Satthāpi taṁ divasaṁ kālasseva bhuñjitvā vihāraṁ gantvā evaṁ āvajjesi “Paṇḍitasāmaṇero upajjhāyassa pattacīvaraṁ datvā ‘samaṇadhammaṁ karissāmī’ti nivatto, nipphajjissati nu kho assa pabbajitakiccan”ti upadhārento tiṇṇaṁ phalānaṁ pattabhāvaṁ ñatvā “arahattassa upanissayo atthi, natthī”ti āvajjento “atthī”ti disvā “purebhattameva arahattaṁ pattuṁ sakkhissati, na sakkhissatī”ti upadhārento “sakkhissatī”ti aññāsi. Athassa etadahosi “Sāriputto sāmaṇerassa bhattaṁ ādāya sīghaṁ āgacchati, antarāyampissa kareyya, dvārakoṭṭhake ārakkhaṁ gahetvā nisīdissāmi, atha naṁ pañhaṁ[3] pucchissāmi, tasmiṁ pañhe vissajjiyamāne[4] sāmaṇero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇissatī”ti. Tato

1. Patte bhojanaṁ pūretvā piṇḍapātaṁ (Ka)
2. Gamanākāraṁ (Sī)
3. Cattāro pañhe (Syā, Ka)
4. Tasmiṁ vissajjamāne (Syā)

gantvā dvārakoṭṭhake ṭhatvā sampattaṁ theraṁ cattāro pañhe pucchi, puṭṭhaṁ puṭṭhaṁ pañhaṁ[1] vissajjesi.

Tatridaṁ pucchāvissajjanaṁ—Satthā kira naṁ āha "Sāriputta kiṁ te laddhan"ti. Āhāro bhanteti. Āhāro nāma kiṁ āharati Sāriputtāti. Vedanaṁ bhanteti. Vedanā kiṁ āharati Sāriputtāti. Rūpaṁ bhanteti. Rūpaṁ pana kiṁ āharati Sāriputtāti. Phassaṁ bhanteti. Tatrāyaṁ adhippāyo—jighacchitena hi paribhutto āhāro tassa khuddaṁ[2] pariharitvā sukhaṁ vedanaṁ āharati. Āhāraparibhogena sukhitassa sukhāya vedanāya uppajjamānāya sarīre vaṇṇasampatti hoti. Evaṁ vedanā rūpaṁ āharati. Sukhito pana āhārajarūpavasena uppannasukhasomanasso "idāni me assādo jāto"ti nipajjanto vā nisīdanto vā sukhasamphassaṁ paṭilabhatīti.

Evaṁ imesu catūsu pañhesu vissajjitesu[3] sāmaṇero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patto. Satthāpi theraṁ āha "gaccha Sāriputta, tava sāmaṇerassa bhattaṁ dehī"ti. Thero gantvā dvāraṁ ākoṭesi. Sāmaṇero nikkhamitvā therassa hatthato pattaṁ gahetvā ekamantaṁ ṭhapetvā tālavaṇṭena theraṁ bīji. Atha naṁ thero āha "sāmaṇera bhattakiccaṁ karohī"ti. Tumhe pana bhanteti. Kataṁ mayā bhattakiccaṁ, tvaṁ karohīti. Sattavassikadārako pabbajitvā aṭṭhame divase taṁ khaṇaṁ vikasitapadumuppalasadiso arahattaṁ patto, paccavekkhitaṭṭhānaṁ[4] pana paccavekkhanto nisīditvā bhattakiccamakāsi. Tena pattaṁ dhovitvā paṭisāmitakāle Candadevaputto candamaṇḍalaṁ[5] vissajjesi, Sūriyadevaputto sūriyamaṇḍalaṁ. Cattāro mahārājāno catuddisaṁ ārakkhaṁ vissajjesuṁ, Sakko devarājā āviñchanake ārakkhaṁ vissajjesi. Sūriyo majjhaṭṭhānato galitvā gato.

Bhikkhū ujjhāyiṁsu "chāyā adhikappamāṇā jātā, sūriyo majjhaṭṭhānato galitvā gato[6], sāmaṇerena ca idāneva bhuttaṁ, kiṁ nu kho etan"ti. Satthā taṁ pavattiṁ ñatvā āgantvā pucchi "bhikkhave kiṁ kathethā"ti, idaṁ nāma bhanteti. "Āma bhikkhave, puññavato samaṇadhammaṁ

1. Puṭṭhapañhe (Sī, Syā) 2. Khudaṁ (Sī) 3. Vissajjantesu (Sī, Ka)
4. Paccavekkhaṇaṭṭhānaṁ (Sī), bhattapakkhipanaṭṭhānaṁ (Syā)
5. Candaṁ (Sī, Ka) 6. Galito (Sī)

karaṇakāle Candadevaputto candamaṇḍalaṁ, Sūriyadevaputto sūriyamaṇḍalaṁ ākaḍḍhitvā gaṇhi, cattāro mahārājāno vihāropavane catuddisaṁ ārakkhaṁ gaṇhiṁsu, Sakko devarājā āviñchanake ārakkhaṁ gaṇhi, ahampi 'Buddhomhī'ti appossukko nisīdituṁ nālatthaṁ, gantvā dvārakoṭṭhake mama puttassa ārakkhaṁ aggahesiṁ, nettike ca mātikāya udakaṁ harante, usukāre ca usuṁ ujuṁ karonte, tacchake ca dārūni tacchante disvā ettakaṁ ārammaṇaṁ gahetvā paṇḍitā attānaṁ dametvā arahattaṁ gaṇhantiyevā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

80. "Udakaṁ hi nayanti nettikā, usukārā namayanti tejanaṁ.
Dāruṁ namayanti tacchakā, attānaṁ damayanti paṇḍitā"ti.

Tattha **udakan**ti pathaviyā thalaṭṭhānaṁ khaṇitvā āvāṭaṭṭhānaṁ pūretvā mātikaṁ vā katvā rukkhadoṇiṁ vā ṭhapetvā attanā icchiticchitaṭṭhānaṁ udakaṁ. Nentīti **nettikā. Tejanan**ti kaṇḍaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—nettikā attano ruciyā udakaṁ **nayanti, usukārā**pi tāpetvā tejanaṁ **namayanti** usuṁ ujuṁ karonti. **Tacchakā**pi nemi-ādīnaṁ atthāya tacchantā **dāruṁ namayanti** attano ruciyā ujuṁ vā vaṅkaṁ vā karonti. Evaṁ ettakaṁ ārammaṇaṁ katvā **paṇḍitā** sotāpattimaggādīni uppādentā **attānaṁ damayanti,** arahattappattā pana[1] ekantadantā nāma hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Paṇḍitasāmaṇeravatthu pañcamaṁ.

---

6. Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu

Selo yathāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Lakuṇḍakabhaddiyattheraṁ ārabbha kathesi.

---

1. Arahatte pana patte (Syā), arahattaṁ pana patte (Sī), arahattaṁ pana pattena (Ka) Kāṇamātuvatthumhi 375 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

Puthujjanā kira sāmaṇerādayo theraṁ disvā sīsepi kaṇṇesupi nāsāyapi gahetvā "kiṁ cūḷapita sāsanasmiṁ na ukkaṇṭhasi, abhiramasī"ti vadanti. Thero tesu neva kujjhati, na dussati. Dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "passathāvuso, Lakuṇḍakabhaddiyattheraṁ disvā sāmaṇerādayo evañcevañca viheṭhenti, so tesu neva kujjhati, na dussatī"ti. Satthā āgantvā "kiṁ kathetha bhikkhave"ti pucchitvā "imaṁ nāma bhante"ti vutte "āma bhikkhave khīṇāsavā nāma neva kujjhanti, na dussanti. Ghanaselasadisā hete acalā akampiyā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

81. "Selo yathā ekaghano, vātena na samīrati.
Evaṁ nindāpasaṁsāsu, na samiñjanti paṇḍitā"ti.

Tattha **nindāpasaṁsāsū**ti kiñcāpi idha dve lokadhammā vuttā, attho pana aṭṭhannampi vasena veditabbo. Yathā hi **ekaghano** asusiro **selo** puratthimādibhedena **vātena na samīrati** na iñjati na calati, evaṁ aṭṭhasupi lokadhammesu ajjhottharantesu **paṇḍitā na samiñjanti,** paṭighavasena vā anunayavasena vā na calanti na kampanti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Lakuṇḍakabhaddiyattheravatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Kāṇamātuvatthu

Yathāpi rahadoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kāṇamātaraṁ ārabbha kathesi. Vatthu Vinaye[1] āgatameva.

Tadā pana Kāṇamātarā atucchahattaṁ dhītaraṁ patikulaṁ pesetuṁ pakkesu pūvesu catukkhattuṁ catunnaṁ bhikkhūnaṁ dinnakāle Satthārā tasmiṁ vatthusmiṁ sikkhāpade paññatte kāṇāya sāmikena aññāya pajāpatiyā ānītāya kāṇā taṁ pavattiṁ sutvā "imehi me gharāvāso nāsito"ti diṭṭhadiṭṭhe bhikkhū akkosati paribhāsati.

---

1. Vi 2. 106 piṭṭhe.

bhikkhū taṁ vīthiṁ paṭipajjituṁ na visahiṁsu. Satthā taṁ pavattiṁ ñatvā tattha agamāsi. Kāṇamātā Satthāraṁ vanditvā paññattāsane nisīdāpetvā yāgukhajjakaṁ adāsi, Satthā katapātarāso "kahaṁ Kāṇā"ti pucchi. Esā bhante tumhe disvā maṅkubhūtā rodantī ṭhitāti. Kiṁ kāraṇāti. Esā bhante bhikkhū akkosati paribhāsati, tasmā tumhe disvā maṅkubhūtā rodamānā ṭhitāti. Atha naṁ Satthā pakkosāpetvā Kāṇe kasmā maṁ disvā maṅkubhūtā nilīyitvā rodasīti. Athassā mātā tāya katakiriyaṁ ārocesi. Atha naṁ Satthā āha "kiṁ pana Kāṇamāte mama sāvakā tayā dinnakaṁ gaṇhiṁsu, adinnakan"ti. Dinnakaṁ bhanteti. Sace mama sāvakā piṇḍāya carantā tava gehadvāraṁ pattā tayā dinnakaṁ gaṇhiṁsu, ko tesaṁ dosoti. Natthi bhante ayyānaṁ doso. Etissāyeva dosoti. Satthā Kāṇaṁ āha "Kāṇe mayhaṁ kira sāvakā piṇḍāya caramānā gehadvāraṁ āgatā, atha nesaṁ tava mātarā pūvā dinnā, ko nāmettha mama sāvakānaṁ doso"ti "natthi bhante ayyānaṁ doso, mayhameva doso"ti Satthāraṁ vanditvā khamāpesi.

Athassā Satthā anupubbiṁ kathaṁ kathesi, sā sotāpattiphalaṁ pāpuṇi. Satthā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ gacchanto rājaṅgaṇena pāyāsi. Rājā disvā "Satthā viya bhaṇe"ti pucchitvā "āma devā"ti vutte "gacchatha, mama āgantvā vandanabhāvaṁ ārocethā"ti pesetvā rājaṅgaṇe ṭhitaṁ Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā "kahaṁ bhante gatātthā"ti pucchi. Kāṇamātāya[1] gehaṁ mahārājāti. Kiṁ kāraṇā bhanteti. Kāṇā kira bhikkhū akkosati paribhāsati, taṁkāraṇā gatomhīti. Kiṁ pana vo bhante tassā anakkosanabhāvo katoti. Āma mahārāja, bhikkhūnañca anakkosikā katā, lokuttarakuṭumbasāminī cāti. "Hotu bhante, tumhehi sā lokuttarakuṭumbasāminī katā, ahaṁ pana naṁ lokiyakuṭumbasāminiṁ karissāmī"ti vatvā rājā Satthāraṁ vanditvā paṭinivatto paṭicchannamahāyoggaṁ pahiṇitvā Kāṇaṁ pakkosāpetvā sabbābharaṇehi alaṅkaritvā jeṭṭhadhītuṭṭhāne ṭhapetvā "mama dhītaraṁ

1. Kāṇamātuyā (Sī)

posetuṁ samatthā gaṇhantū”ti āha. Atheko sabbatthakamahāmatto “ahaṁ devassa dhītaraṁ posessāmī”ti taṁ attano gehaṁ netvā sabbaṁ issariyaṁ paṭicchāpetvā[1] “yathāruci puññāni karohī”ti āha. Tato paṭṭhāya Kāṇā catūsu dvāresu purise ṭhapetvā attanā upaṭṭhātabbe bhikkhū ca bhikkhuniyo ca pariyesamānāpi na labhati. Kāṇāya gehadvāre paṭiyādetvā ṭhapitaṁ khādanīyabhojanīyaṁ mahogho viya pavattati. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “pubbe āvuso cattāro mahallakattherā Kāṇāya vippaṭisāraṁ kariṁsu, sā evaṁ vippaṭisārinī hutvāpi Satthāraṁ āgamma saddhāsampadaṁ labhi, Satthārā puna tassā gehadvāraṁ bhikkhūnaṁ upasaṅkamanārahaṁ kataṁ. Idāni upaṭṭhātabbe bhikkhū vā bhikkhuniyo vā pariyesamānāpi na labhati, aho Buddhā nāma acchariyaguṇā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na bhikkhave idāneva tehi mahallakabhikkhūhi kāṇāya vippaṭisāro kato, pubbepi kariṁsuyeva. Na ca idāneva mayā Kāṇā mama vacanakārikā katā, pubbepi katāyevā”ti vatvā tamatthaṁ sotukāmehi bhikkhūhi yācito—

Yatthe’ko labhate babbu, dutiyo tattha jāyati.
Tatiyo ca catuttho ca, idaṁ te babbukā bilanti[2]—

Idaṁ **Babbujātakaṁ** vitthārena kathetvā “tadā cattāro mahallakabhikkhū cattāro biḷārā ahesuṁ, mūsikā Kāṇā, maṇikāro ahamevā”ti jātakaṁ samodhānetvā “evaṁ bhikkhave atītepi Kāṇā dummanā āvilacittā vikkhittacittā hutvā mama vacanena pasanna-udakarahado viya vippasannacittā ahosī”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

82. “Yathāpi rahado gambhīro. Vippasanno anāvilo.
Evaṁ dhammāni sutvāna, vippasīdanti paṇḍitā”ti.

---

1. Paṭicchādesi (Ka)
2. Khu 5. 32 piṭṭhe Jātake.

Tattha **rahado**ti yo caturaṅginiyāpi senāya ogāhantiyā nakhubhati[1] evarūpo udakaṇṇavo, sabbākārena pana caturāsītiyojanasahassagambhīro nīlamahāsamuddo rahado nāma. Tassa hi heṭṭhā cattālīsayojanasahassamatte ṭhāne udakaṁ macchehi calati, upari tāvattakeyeva ṭhāne udakaṁ vātena calati, majjhe catuyojanasahassamatte ṭhāne udakaṁ niccalaṁ tiṭṭhati. Ayaṁ **gambhīro** rahado nāma. **Evaṁ dhammānī**ti desanādhammāni. Idaṁ vuttaṁ hoti—yathā nāma rahado anākulatāya[2] **vippasanno,** acalatāya **anāvilo,** evaṁ mama desanādhammaṁ sutvā sotāpattimaggādivasena nirupakkilesacittataṁ āpajjantā **vippasīdanti paṇḍitā,** arahattappattā pana ekantavippasannāva hontīti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kāṇamātuvatthu sattamaṁ.

---

8. Pañcasatabhikkhuvatthu

Sabbattha ve sappurisā cajantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate bhikkhū ārabbha kathesi. Desanā Verañjāyaṁ samuṭṭhitā.

Paṭhamabodhiyañhi Bhagavā Verañjaṁ gantvā Verañjena brāhmaṇena nimantito pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ vassaṁ upagañchi. Verañjo brāhmaṇo mārāvaṭṭanena āvaṭṭo ekadivasampi Satthāraṁ ārabbha satiṁ na uppādesi. Verañjāpi dubbhikkhā ahosi, bhikkhū santarabāhiraṁ Verañjaṁ piṇḍāya caritvā piṇḍapātaṁ alabhantā kilamiṁsu. Tesaṁ assavāṇijakā patthapatthapulakaṁ[3] bhikkhaṁ paññāpesuṁ. Te kilamante disvā Mahāmoggallānatthero pathavojaṁ bhojetukāmo, Uttarakuruñca piṇḍāya pavesetukāmo[4] ahosi, Satthā taṁ paṭikkhipi. Bhikkhūnaṁ ekadivasampi piṇḍapātaṁ ārabbha parittāso[5]

---

1. Nakkhubbhati (Sī), nakkhambhati (Ka)
2. Athalusatāya (Sī)
3. Patthapatthapūlakaṁ (Syā), patthapatthamūlakaṁ (Ka)
4. Pesetukāmo (Ka)
5. Paribhāso nāma (Ka)

nāhosi, icchācāraṁ vajjetvā eva vihariṁsu. Satthā tattha temāsaṁ vasitvā Verañjaṁ brāhmaṇaṁ apaloketvā tena katasakkārasammāno taṁ saraṇesu patiṭṭhāpetvā tato nikkhanto anupubbena cārikaṁ caramāno ekasmiṁ samaye Sāvatthiṁ patvā Jetavane vihāsi. Sāvatthivāsino Satthu āgantukabhattāni kariṁsu. Tadā pana pañcasatamattā vighāsādā bhikkhū nissāya antovihāreyeva vasanti. Te bhikkhūnaṁ bhuttāvasesāni paṇītabhojanāni bhuñjitvā niddāyitvā uṭṭhāya nadītīraṁ gantvā nadantā vaggantā mallamuṭṭhiyuddhaṁ yujjhantā[1] kīḷantā antovihārepi bahivihārepi anācārameva carantā vicaranti. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "passathāvuso, ime vighāsādā dubbhikkhakāle Verañjāyaṁ kañci vikāraṁ na dassesuṁ, idāni pana evarūpāni paṇītabhojanāni bhuñjitvā anekappakāraṁ vikāraṁ dassentā vicaranti, bhikkhū pana Verañjāyampi upasantarūpā viharitvā idānipi upasantupasantāva viharantī"ti. Satthā dhammasabhaṁ gantvā "bhikkhave kiṁ kathethā"ti pucchitvā "idaṁ nāmā"ti vutte "i-ubbepete gadrabhayoniyaṁ nibbattā pañcasatā gadrabhā hutvā pañcasatānaṁ ājānīyasindhavānaṁ allarasamuddikapānakapītāvasesaṁ ucchiṭṭhakasaṭaṁ udakena madditvā makacipilobhikāhi parissāvitattā 'vālodakan'ti saṅkhyaṁ gataṁ apparasaṁ nihīnaṁ pivitvā madhumattā viya nadantā vicariṁsūti vatvā—

"Vālodakaṁ apparasaṁ nihīnaṁ,
Pitvā mado jāyati gadrabhānaṁ.
Imañca pitvāna rasaṁ paṇītaṁ,
Mado na sañjāyati sindhavānaṁ.

Appaṁ pivitvāna nihīnajacco,
So majjatī tena janinda puṭṭho[2].
Dhorayhasīlī ca kulamhi jāto,
Na majjatī aggarasaṁ pivitvā"ti[3].

Idaṁ **Vālodakajātakaṁ** vitthārena kathetvā "evaṁ bhikkhave sappurisā lokadhammaṁ vivajjetvā sukhitakālepi dukkhitakālepi

---

1. Mallayuddhaṁ bujjhantā (Sī) 2. Phuṭṭho (Sī, Syā, Ka) 3. Khu 5. 47 piṭṭhe.

nibbikārāva hontī"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

83. "Sabbattha ve sappurisā cajanti,
Na kāmakāmā lapayanti santo.
Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhena,
Na uccāvacaṁ paṇḍitā dassayantī"ti.

Tattha **sabbatthā**ti pañcakkhandhādibhedesu sabbadhammesu. **Sappurisā**ti supurisā. **Cajantī**ti arahattamaggañāṇena apakaḍḍhantā chandarāgaṁ vijahanti. **Kāmakāmā**ti kāme kāmayantā kāmahetu kāmakāraṇā. **Na lapayanti santo**ti Buddhādayo santo kāmahetu neva attanā lapayanti, na paraṁ lapāpenti. Ye hi bhikkhāya paviṭṭhā icchācāre ṭhitā "kiṁ upāsaka sukhaṁ te puttadārassa, rājacorādīnaṁ vasena dvipadacatuppadesu natthi koci upaddavo"ti-ādīni vadanti, tāva te lapayanti nāma. Tathā pana vatvā "āma bhante, sabbesaṁ no sukhaṁ, natthi koci upaddavo, idāni no gehaṁ pahūta-annapānaṁ, idheva vasathā"ti attānaṁ nimantāpentā[1] lapāpenti nāma. Santo pana idaṁ ubhayampi na karonti. **Sukhena phuṭṭhā atha vā dukhenā**ti desanāmattametaṁ, aṭṭhahi pana lokadhammehi phuṭṭhā tuṭṭhibhāvamaṅkubhāvavasena vā vaṇṇabhaṇana-avaṇṇabhaṇanavasena vā **uccāvacaṁ** ākāraṁ **paṇḍitā na dassayantī**ti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pañcasatabhikkhuvatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Dhammikattheravatthu

Na attahetūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Dhammikattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko upāsako dhammena samena agāraṁ ajjhāvasati. So pabbajitukāmo hutvā ekadivasaṁ bhariyāya saddhiṁ

---

1. Nimantāpetvā (Syā, Ka)

nisīditvā sukhakathaṁ kathento āha "bhadde icchāmahaṁ pabbajitun"ti. Tena hi sāmi āgamehi tāva, yāvāhaṁ kucchigataṁ dārakaṁ vijāyāmīti. So āgametvā dārakassa padasā gamanakāle puna taṁ āpucchitvā "āgamehi tāva sāmi, yāvāsaṁ vayappatto hotī"ti vutte "kiṁ me imāya apalokitāya vā anapalokitāya vā, attano dukkhanissaraṇaṁ karissāmī"ti nikkhamitvā pabbaji. So kammaṭṭhānaṁ gahetvā ghaṭento vāyamanto attano pabbajita kiccaṁ niṭṭhapetvā tesaṁ dassanatthāya puna Sāvatthiṁ gantvā puttassa dhammakathaṁ kathesi. Sopi nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Purāṇaduti yikāpissa "yesaṁ atthāya ahaṁ gharāvāse vaseyyaṁ, te ubhopi pabbajitā, idāni me kiṁ gharāvāsena, pabbajissāmī"ti nikkhamitvā pabbaji, pabbajitvā ca pana na cirasseva arahattaṁ pāpuṇi. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso Dhammika-upāsako attano[1] dhamme patiṭṭhitattā nikkhamitvā pabbajitvā arahattaṁ patto puttadārassāpi patiṭṭhā jāto"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave paṇḍitena nāma neva attahetu, na parahetu samiddhi icchitabbā, dhammikeneva pana dhammapaṭisaraṇena[2] bhavitabban"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

84. "Na attahetu na parassa hetu,
Na puttamicche na dhanaṁ na raṭṭhaṁ.
Na iccheyya adhammena samiddhimattano,
Sa sīlavā paññavā dhammiko siyā"ti.

Tattha **na attahetū**ti paṇḍito nāma attahetu vā parahetu vā pāpaṁ na karoti. **Na puttamicche**ti puttaṁ vā **dhanaṁ** vā **raṭṭhaṁ** vā pāpakammena na iccheyya, etānipi icchanto pāpakammaṁ na karotiyevāti attho. **Samiddhimattano**ti yā attano samiddhi, tampi **adhammena na iccheyya,** samiddhikāraṇāpi pāpaṁ na karotīti attho. **Sa sīlavā**ti yo evarūpo

1. Attanāpi (Sī, Ka)
2. Dhammanissaraṇena (Ka)

puggalo, so eva sīlavā ca **paññavā** ca **dhammiko** ca **siyā,** na aññoti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Dhammikattheravatthu navamaṁ.

---

10. Dhammassavanavatthu

Appakā te manussesūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto dhammassavanaṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira ekavīthivāsino manussā samaggā hutvā gaṇabandhena dānaṁ datvā sabbarattiṁ dhammassavanaṁ kāresuṁ, sabbarattiṁ pana dhammaṁ sotuṁ nāsakkhiṁsu. Ekacce kāmaratinissitā hutvā puna gehameva gatā, ekacce dosanissitā hutvā, ekacce mānanissitā hutvā, ekacce thinimiddhasamaṅgino hutvā tattheva nisīditvā pacalāyantā sotuṁ nāsakkhiṁsu. Punadivase bhikkhū taṁ pavattiṁ ñatvā dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave ime sattā nāma yebhuyyena bhavanissitā, bhavesu eva laggā viharanti, pāragāmino nāma appakā"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā āha—

85. "Appakā te manussesu, ye janā pāragāmino.
Athāyaṁ itarā pajā, tīramevānudhāvati.

86. Ye ca kho sammadakkhāte, dhamme dhammānuvattino.
Te janā pāramessanti, maccudheyyaṁ suduttaran"ti.

Tattha **appakā**ti thokā na bahū. **Pāragāmino**ti nibbānapāragāmino. **Athāyaṁ itarā pajā**ti yā panāyaṁ avasesā pajā sakkāyadiṭṭhitīrameva **anudhāvati,** ayameva bahutarāti attho. **Sammadakkhāte**ti sammā akkhāte sukathite. **Dhamme**ti desanādhamme. **Dhammānuvattino**ti taṁ

dhammaṁ sutvā tadanucchavikaṁ paṭipadaṁ pūretvā maggaphalasacchikaraṇena dhammānuvattino. **Pāramessantī**ti te evarūpā janā nibbānapāraṁ gamissanti. **Maccudheyyan**ti kilesamārasaṅkhātassa maccussa nivāsaṭṭhānabhūtaṁ[1] tebhūmikavaṭṭaṁ. **Suduttaran**ti ye janā dhammānuvattino, te etaṁ[2] suduttaraṁ duratikkamaṁ māradheyyaṁ taritvā atikkamitvā nibbānapāraṁ gamissantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Dhammassavanavatthu dasamaṁ.

---

11. Pañcasata-āgantukabhikkhuvatthu

Kaṇhaṁ dhammaṁ vippahāyāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto pañcasate āgantuke bhikkhū ārabbha kathesi.

Kosalaraṭṭhe kira pañcasatā bhikkhū vassaṁ vasitvā vuṭṭhavassā "Satthāraṁ passissāmā"ti Jetavanaṁ gantvā Satthāraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Satthā tesaṁ cariyapaṭipakkhaṁ nisāmetvā[3] dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

87. "Kaṇhaṁ dhamma vippahāya, sukkaṁ bhāvetha paṇḍito.
Okā anokamāgamma, viveke yattha dūramaṁ.

88. Tatrābhiratimiccheyya, hitvā kāme akiñcano.
Pariyodapeyya attānaṁ, cittaklesehi paṇḍito.

89. Yesaṁ sambodhiyaṅgesu, sammā cittaṁ subhāvitaṁ.
Ādānapaṭinissagge, anupādāya ye ratā.
Khīṇāsavā jutimanto, te loke parinibbutā"ti.

Tattha kaṇhaṁ **dhamman**ti kāyaduccaritādibhedaṁ akusalaṁ dhammaṁ **vippahāya** jahitvā. **Sukkaṁ bhāvethā**ti **paṇḍito** bhikkhu abhinikkhamanato paṭṭhāya yāva arahattamaggā kāyasucaritādibhedaṁ sukkaṁ dhammaṁ bhāveyya. Kathaṁ?

---

1. Nivāsanaṭṭhānabhūtaṁ (Sī, Syā) 2. Te eva (Ka) 3. Niyāmetvā (Ka)

Okā anokamāgammāti okaṁ vuccati ālayo, **anokaṁ** vuccati anālayo, ālayato nikkhamitvā anālayasaṅkhātaṁ nibbānaṁ paṭicca ārabbha taṁ patthayamāno bhāveyyāti attho. **Tatrābhiratimiccheyyā-**i yasmiṁ anālayasaṅkhāte viveke nibbāne imehi sattehi durabhiramaṁ, tatra abhiratiṁ iccheyya. **Hitvā kāme**ti vatthukāmakilesakāme hitvā **akiñcano** hutvā viveke abhiratiṁ iccheyyāti attho. **Cittaklesehī**ti pañcahi nīvaraṇehi **attānaṁ pariyodapeyya** vodāpeyya, parisodheyyāti attho. **Sambodhiyaṅgesū**ti sambojjhaṅgesu. **Sammā cittaṁ subhāvita**nti hetunā nayena cittaṁ suṭṭhu bhāvitaṁ vaḍḍhitaṁ. **Ādānapaṭinissagge**ti ādānaṁ vuccati gahaṇaṁ, tassa paṭinissaggasaṅkhāte aggahaṇe catūhi upādānehi kiñci anupādiyitvā **ye ratā**ti attho. **Jutimanto**ti ānubhāvavanto, arahattamaggañāṇajutiyā khandhādibhede dhamme jotetvā ṭhitāti attho. **Te loke**ti imasmiṁ khandhādiloke **parinibbutā** nāma arahattappattito paṭṭhāya kilesavaṭṭassa khepitattā sa-upādisesena, carimacittanirodhena khandhavaṭṭassa khepitattā anupādisesena cāti dvīhi parinibbānehi parinibbutā, anupādāno viya padīpo apaṇṇattikabhāvaṁ gatāti[1] attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Pañcasata-āgantukabhikkhuvatthu ekādasamaṁ.

Paṇḍitavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Chaṭṭho vaggo.

---

1. Katāti (Ka)

7. Arahantavagga

1. Jīvakapañhavatthu

Gataddhinoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jīvakambavane viharanto Jīvakena puṭṭhapañhaṁ ārabbha kathesi. Jīvakavatthu Khandhake[1] vitthāritameva.

Ekasmiṁ pana samaye Devadatto Ajātasattunā saddhiṁ ekato hutvā Gijjhakūṭaṁ abhiruhitvā paduṭṭhacitto "Satthāraṁ vadhissāmī"ti silaṁ pavijjhi. Taṁ dve pabbatakūṭāni sampaṭicchiṁsu. Tato bhijjitvā gatā papaṭikā Bhagavato pādaṁ paharitvā[2] lohitaṁ uppādesi, bhusā[3] vedanā pavattiṁsu. Bhikkhū Satthāraṁ maddakucchiṁ[4] nayiṁsu. Satthā tatopi Jīvakambavanaṁ gantukāmo "tattha maṁ nethā"ti āha. Bhikkhū Bhagavantaṁ ādāya Jīvakambavanaṁ agamaṁsu. Jīvako taṁ pavattiṁ sutvā Satthu santikaṁ gantvā vaṇapaṭikammatthāya tikhiṇabhesajjaṁ datvā vaṇaṁ bandhitvā Satthāraṁ etadavoca "bhante mayā antonagare ekassa manussassa bhesajjaṁ kataṁ, tassa santikaṁ gantvā puna āgamissāmi, idaṁ bhesajjaṁ yāva mamāgamanā baddhaniyāmeneva tiṭṭhatū"ti. So gantvā tassa purisassa kattabbakiccaṁ katvā dvārapidahanavelāya āgacchanto dvāraṁ na sampāpuṇi. Athassa etadahosi "aho mayā bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, yvāhaṁ aññatarassa purisassa viya Tathāgatassa pāde tikhiṇabhesajjaṁ datvā vaṇaṁ bandhiṁ, ayaṁ tassa mocanavelā, tasmiṁ amuccamāne sabbarattiṁ Bhagavato sarīre pariḷāho uppajjissatī"ti. Tasmiṁ khaṇe Satthā Ānandattheraṁ āmantesi "Ānanda Jīvako sāyaṁ āgacchanto dvāraṁ na sampāpuṇi, 'ayaṁ vaṇassa mocanavelā'ti pana cintesi, mocehi nan"ti. Thero mocesi, vaṇo rukkhato challi[5] viya apagato. Jīvako anto-aruṇeyeva Satthu santikaṁ vegena āgantvā "kiṁ nu kho bhante sarīre vo pariḷāho uppanno"ti pucchi. Satthā "Tathāgatassa kho Jīvaka Bodhimaṇḍeyeva sabbapariḷāho vūpasanto"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

---

1. Vi 3. 377 piṭṭhe. 2. Abhihanitvā (Sī, Syā) 3. Kharā (Sī)
4. Maddakucchipabbataṁ (Ka) 5. Jalli (Sī)

90. "Gataddhino visokassa, vippamuttassa sabbadhi.
Sabbaganthappahīnassa, pariḷāho na vijjatī"ti.

Tattha **gataddhino**ti gatamaggassa kantāraddhā vaṭṭaddhāti[1] dve addhā nāma. Tesu kantārapaṭipanno yāva icchitaṭṭhānaṁ na pāpuṇāti, tāva addhikoyeva, etasmiṁ pana patte gataddhi nāma hoti. Vaṭṭasannissitāpi sattā yāva vaṭṭe vasanti, tāva addhikā eva. Kasmā? Vaṭṭassa akhepitattā. Sotāpannādayopi addhikā eva, vaṭṭaṁ pana khepetvā ṭhito khīṇāsavo gataddhi nāma hoti. Tassa gataddhino. **Visokassā**ti vaṭṭamūlakassa sokassa vigatattā visokassa. **Vippamuttassa sabbadhī**ti sabbesu khandhādidhammesu vippamuttassa, **sabbaganthappahīnassā**ti catunnampi ganthānaṁ pahīnattā sabbaganthappahīnassa. **Pariḷāho na vijjatī**ti duvidho pariḷāho kāyiko cetasiko cāti. Tesu khīṇāsavassa sītuṇhādivasena uppannattā[2] kāyikapariḷāho anibbutova, taṁ sandhāya Jīvako pucchati. Satthā pana Dhammarājatāya desanāvidhikusalatāya cetasika[3]pariḷāhavasena desanaṁ vinivattento "Jīvaka paramatthena[4] evarūpassa khīṇāsavassa pariḷāho na vijjatī"ti āha.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Jīvakapañhavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Mahākassapattheravatthu

Uyyuñjantīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Mahākassapattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Satthā Rājagahe vuṭṭhavasso "addhamāsaccayena cārikaṁ pakkamissāmī"ti bhikkhūnaṁ ārocāpesi. Vattaṁ kiretaṁ Buddhānaṁ bhikkhūhi saddhiṁ cārikaṁ caritukāmānaṁ "evaṁ bhikkhū attano pattapacanacīvararajanādīni katvā sukhaṁ gamissantī"ti "idāni addhamāsaccayena cārikaṁ pakkamissāmī"ti bhikkhūnaṁ ārocāpanaṁ. Bhikkhūsu pana attano pattapacanādīni

---

1. Kantāraddhānavaṭṭaddhānāti (Sī, Ka)
2. Uppajjanako (Sī), uppajjanto (Syā)
3. Kāyikacetasika... (Sī)
4. Āvuso Jīvaka paramatthena hi (sabbattha)

karontesu Mahākassapattheropi cīvarāni dhovi. Bhikkhū ujjhāyiṁsu “thero kasmā cīvarāni dhovati, imasmiṁ nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti. Tattha ye therassa na ñātakā, te upaṭṭhākā, ye na upaṭṭhākā, te ñātakā. Te therassa catūhi paccayehi sammānasakkāraṁ[1] karonti. Ettakaṁ upakāraṁ pahāya esa kahaṁ gamissati. Sacepi gaccheyya, māpamādakandarato paraṁ na gamissatī”ti. Satthā kira yaṁ kandaraṁ patvā nivattetabbayuttake bhikkhū “tumhe ito nivattatha, mā pamajjitthā”ti vadati. Taṁ[2] “māpamādakandaran”ti vuccati, taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ.

Satthāpi cārikaṁ pakkamanto cintesi “imasmiṁ nagare anto ca bahi ca aṭṭhārasa manussakoṭiyo vasanti, manussānaṁ maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu bhikkhūhi gantabbaṁ hoti, na sakkā vihāraṁ tucchaṁ kātuṁ, kaṁ nu kho nivattessāmī”ti. Athassa etadahosi “Kassapassa hete manussā ñātakā ca upaṭṭhākā ca, Kassapaṁ nivattetuṁ vaṭṭatī”ti. So theraṁ āha “Kassapa na sakkā vihāraṁ tucchaṁ kātuṁ, manussānaṁ maṅgalāmaṅgalaṭṭhānesu bhikkhūhi attho hoti, tvaṁ attano parisāya saddhiṁ nivattassū”ti. “Sādhu bhante”ti thero parisaṁ ādāya nivatti. Bhikkhū ujjhāyiṁsu “diṭṭhaṁ vo āvuso, nanu idāneva amhehi vuttaṁ ‘Mahākassapo kasmā cīvarāni dhovati, na eso Satthārā saddhiṁ gamissatī’ti, yaṁ amhehi vuttaṁ, tadeva jātan”ti. Satthā bhikkhūnaṁ kathaṁ sutvā nivattitvā ṭhito āha “bhikkhave kiṁ nāmetaṁ kathethā”ti. “Mahākassapattheraṁ ārabbha kathema bhante”ti attanā kathitaniyāmeneva sabbaṁ ārocesuṁ. Taṁ sutvā Satthā “na bhikkhave tumhe Kassapaṁ ‘kulesu ca paccayesu ca laggo’ti vadetha, so ‘mama vacanaṁ karissāmī’ti nivatto. Eso hi pubbe patthanaṁ karontoyeva ‘catūsu paccayesu alaggo candūpamo hutvā kulāni upasaṅkamituṁ samattho bhaveyyan’ti patthanaṁ akāsi. Natthetassa kule vā paccaye vā laggo, ahaṁ candopamappaṭipadañceva[3] ariyavaṁsappaṭipadañca kathento mama puttaṁ Kassapaṁ ādiṁ katvā kathesin”ti āha.

---

1. Sammānaṁ sakkāraṁ (Syā) 2. Tasmā (Sī) 3. Saṁ 1. 401 piṭṭhe.

Bhikkhū Satthāraṁ pucchiṁsu "bhante kadā pana therena patthanā ṭhapitā"ti. Sotukāmāttha bhikkhaveti. Āma bhanteti. Satthā tesaṁ "bhikkhave ito kappasatasahassamatthake Padumuttaro nāma Buddho loke udapādī"ti vatvā Padumuttarapādamūle tena ṭhapitapatthanaṁ ādiṁ katvā sabbaṁ therassa pubbacaritaṁ kathesi. Taṁ Therapāḷiyaṁ[1] vitthāritameva. Satthā pana imaṁ therassa pubbacaritaṁ vitthāretvā "iti kho bhikkhave ahaṁ candopamappaṭipadañceva ariyavaṁsappaṭipadañca mama puttaṁ Kassapaṁ ādiṁ katvā kathesiṁ, mama puttassa Kassapassa paccayesu vā kulesu vā vihāresu vā pariveṇesu vā laggo nāma natthi, pallale otaritvā tattha caritvā gacchanto rājahaṁso viya katthaci alaggoyeva mama putto"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

91. "Uyyuñjanti satīmanto, na nikete ramanti te.
    Haṁsāva pallalaṁ hitvā, okamokaṁ jahanti te"ti.

Tattha **uyyuñjanti satīmanto**ti sativepullappattā khīṇāsavā attanā paṭividdhaguṇesu[2] jhānavipassanādīsu āvajjanasamāpajjanavuṭṭhānādhiṭṭhānapacca-vekkhaṇāhi yuñjanti ghaṭenti. **Na nikete ramanti te**ti tesaṁ ālaye rati nāma natthi. **Haṁsāvā**ti desanāsīsametaṁ, ayaṁ panettha attho—yathā gocarasampanne pallale sakuṇā attano gocaraṁ gahetvā gamanakāle "mama udakaṁ, mama padumaṁ, mama uppalaṁ, mama kaṇṇikā"ti tasmiṁ ṭhāne kañci ālayaṁ akatvā anapekkhāva taṁ ṭhānaṁ pahāya uppatitvā ākāse kīḷamānā gacchanti, evamevaṁ[3] khīṇāsavā yattha katthaci viharantāpi kulādīsu alaggā eva viharitvā gamanasamayepi taṁ ṭhānaṁ pahāya gacchantā "mama vihāro, mama pariveṇaṁ, mamūpaṭṭhākā"ti anālayā anapekkhāva gacchanti. **Okamokan**ti ālayālayaṁ, sabbālaye pariccajantīti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahākassapattheravatthu dutiyaṁ.

---

1. Khu 2. 350 piṭṭhe. 2. Paṭiladdhaguṇesu (Ka) 3. Evamete (Syā)

3. Belaṭṭhasīsattheravatthu

Yesaṁ sannicayo natthīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto āyasmantaṁ Belaṭṭhasīsaṁ ārabbha kathesi.

So kirāyasmā antogāme ekaṁ vīthiṁ piṇḍāya caritvā bhattakiccaṁ katvā puna aparaṁ vīthiṁ caritvā sukkhaṁ kūraṁ[1] ādāya vihāraṁ haritvā paṭisāmetvā "nibaddhaṁ piṇḍapātapariyesanaṁ nāma dukkhan"ti katipāhaṁ jhānasukhena vītināmetvā āhārena atthe sati taṁ paribhuñjati. Bhikkhū ñatvā ujjhāyitvā tamatthaṁ Bhagavato ārocesuṁ. Satthā etasmiṁ nidāne āyatiṁ sannidhikāraparivajjanatthāya bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññapetvāpi[2] therena pana apaññatte sikkhāpade appicchataṁ nissāya katattā tassa dosābhāvaṁ pakāsento anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

92. "Yesaṁ sannicayo natthi. Ye pariññātabhojanā.
Suññato animitto ca, vimokkho yesaṁ gocaro.
Ākāseva sakuntānaṁ, gati tesaṁ durannayā"ti.

Tattha **sannicayo**ti dve sannicayā kammasannicayo ca paccayasannicayo ca. Tesu kusalākusalakammaṁ **kammasannicayo** nāma, cattāro paccayā **paccayasannicayo** nāma. Tattha vihāre vasantassa bhikkhuno ekaṁ guḷapiṇḍaṁ, catubhāgamattaṁ sappiṁ, ekañca taṇḍulanāḷiṁ ṭhapentassa paccayasannicayo natthi, tato uttari hoti. **Yesaṁ** ayaṁ duvidhopi sannicayo **natthi. Pariññātabhojanā**ti tīhi pariññāhi pariññātabhojanā. Yāgu-ādīnaṁ hi yāgubhāvādijānanaṁ ñātapariññā, āhāre paṭikūlasaññāvasena pana bhojanassa parijānanaṁ tīraṇapariññā, kabaḷīkārāhāre chandarāga apakaḍḍhanañāṇaṁ pahānapariññā. Imāhi tīhi pariññāhi **ye** pariññātabhojanā. **Suññato animitto cā**ti ettha appaṇihitavimokkhopi gahitoyeva. Tīṇipi cetāni nibbānasseva nāmāni. Nibbānaṁ hi rāgadosamohānaṁ abhāvena suññato[3], tehi ca vimuttanti suññato vimokkho, tathā rājādinimittānaṁ abhāvena animittaṁ, tehi ca vimuttanti animitto vimokkho, rāgādipaṇidhīnaṁ pana abhāvena

1. Sukkhāhāraṁ (Ka) Vi 2. 116 piṭṭhe pana passitabbaṁ.
2. Paññapesi. (Ka)
3. Suññaṁ (Syā)

appaṇihitaṁ, tehi ca vimuttanti appaṇihito vimokkhoti vuccati. Phalasamāpattivasena taṁ ārammaṇaṁ katvā viharantānaṁ ayaṁ tividho **vimokkho yesaṁ gocaro. Gati tesaṁ durannayā**ti yathā nāma ākāsena gatānaṁ sakuṇānaṁ padanikkhepassa adassanena gati durannayā na sakkā jānituṁ, evameva yesaṁ ayaṁ duvidho sannicayo natthi, imāhi ca tīhi pariññāhi pariññātabhojanā, yesañca ayaṁ vuttappakāro vimokkho gocaro, tesaṁ tayo bhavā catasso yoniyo pañca gatiyo satta viññāṇaṭṭhitiyo nava sattāvāsāti imesu pañcasu koṭṭhāsesu iminā nāma gatāti gamanassa apaññāyanato gati durannayā na sakkā paññāpetunti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Belaṭṭhasīsattheravatthu tatiyaṁ.

---

4. Anuruddhattheravatthu

Yassāsavāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Anuruddhattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi divase thero jiṇṇacīvaro saṅkārakūṭādīsu cīvaraṁ pariyesati. Tassa ito tatiye attabhāve purāṇadutiyikā Tāvatiṁsabhavane nibbattitvā Jālinī nāma devadhītā ahosi. Sā theraṁ coḷakāni pariyesamānaṁ disvā therassa atthāya terasahatthāyatāni catuhatthavitthatāni tīṇi dibbadussāni gahetvā "sacāhaṁ imāni iminā nīhārena dassāmi, thero na gaṇhissatī"ti cintetvā tassa coḷakāni pariyesamānassa purato ekasmiṁ saṅkārakūṭe yathā nesaṁ dasantamattameva paññāyati, tathā ṭhapesi. Thero tena maggena coḷakapariyesamānaṁ caranto nesaṁ dasantaṁ disvā tattheva gahetvā ākaḍḍhamāno vuttappamāṇāni dibbadussāni disvā "ukkaṭṭhapaṁsukūlaṁ vata idan"ti ādāya pakkāmi. Athassa cīvarakaraṇadivase Satthā pañcasatabhikkhuparivāro vihāraṁ gantvā nisīdi, asītimahātherāpi tattheva nisīdiṁsu, cīvaraṁ sibbetuṁ Mahākassapatthero mūle nisīdi, Sāriputtatthero majjhe, Ānandatthero agge, bhikkhusaṁgho suttaṁ vaṭṭesi, Satthā

sūcipāsake āvuṇi, Mahāmoggallānatthero yena yena attho, taṁ taṁ upanento vicari.

Devadhītāpi antogāmaṁ pavisitvā "bhontā ayyassa no Anuruddhattherassa cīvaraṁ karonto Satthā asītimahāsāvakaparivuto pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ vihāre nisīdi, yāgu-ādīni ādāya vihāraṁ gacchathā"ti bhikkhaṁ samādapesi. Mahāmoggallānattheropi antarābhatte mahājambupesiṁ āhari, pañcasatā bhikkhū parikkhīṇaṁ khādituṁ nāsakkhiṁsu. Sakko cīvarakaraṇaṭṭhāne bhūmiparibhaṇḍamakāsi, bhūmi alattakarasarañjitā viya ahosi. Bhikkhūhi paribhuttāvasesānaṁ yāgukhajjakabhattānaṁ mahārāsi ahosi. Bhikkhū ujjhāyiṁsu "ettakānaṁ bhikkhūnaṁ kiṁ evaṁbahukehi yāgu-ādīhi, nanu nāma pamāṇaṁ sallakkhetvā 'ettakaṁ nāma āharathā'ti ñātakā ca upaṭṭhākā ca vattabbā siyuṁ, Anuruddhatthero attano ñāti-upaṭṭhākānaṁ bahubhāvaṁ ñāpetukāmo maññe"ti, atha ne Satthā "kiṁ bhikkhave kathethā"ti pucchitvā "bhante idaṁ nāmā"ti vutte kiṁ pana tumhe bhikkhave "idaṁ Anuruddhena āharāpitan"ti maññathāti. Āma bhanteti. "Na bhikkhave mama putto Anuruddho evarūpaṁ vadeti. Na hi khīṇāsavā paccayapaṭisaṁyuttaṁ kathaṁ kathenti, ayaṁ pana piṇḍapāto devatānubhāvena nibbatto"ti anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

93. "Yassāsavā parikkhīṇā, āhāre ca anissito.
Suññato animitto ca, vimokkho yassa gocaro.
Ākāseva sakuntānaṁ, padaṁ tassa durannayan"ti.

Tattha **yassāsavā**ti yassa cattāro āsavā **parikkhīṇā. Āhāre ca anissito**ti āhārasmiṁ ca taṇhādiṭṭhinissayehi anissito. **Padaṁ tassa durannayan**ti yathā **ākāse** gacchantānaṁ sakuṇānaṁ "imasmiṁ ṭhāne pādehi akkamitvā gatā, idaṁ ṭhānaṁ urena paharitvā gatā, idaṁ sīsena, idaṁ pakkhehī"ti na sakkā ñātuṁ, evameva evarūpassa bhikkhuno "nirayapadena vā gato, tiracchānayonipadena vā"ti-ādinā nayena padaṁ paññāpetuṁ nāma na sakkoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Anuruddhattheravatthu catutthaṁ.

5. Mahākaccāyanattheravatthu

Yassindriyānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Pubbārāme viharanto Mahākaccāyanattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye Bhagavā mahāpavāraṇāya Migāramātuyā pāsādassa heṭṭhā mahāsāvakaparivuto nisīdi. Tasmiṁ samaye Mahākaccāyanatthero avantīsu viharati. So panāyasmā dūratopi āgantvā dhammassavanaṁ paggaṇhātiyeva. Tasmā mahātherā nisīdantā Mahākaccāyanattherassa āsanaṁ ṭhapetvā nisīdiṁsu. Sakko devarājā dvīhi devalokehi devaparisāya saddhiṁ āgantvā dibbagandhamālādīhi Satthāraṁ pūjetvā ṭhito Mahākaccāyanattheraṁ adisvā kiṁ nu kho mama ayyo na dissati, sādhu kho panassa sace āgaccheyyāti. Theropi taṁ khaṇaññeva āgantvā attano āsane[1] nisinnameva attānaṁ dassesi. Sakko theraṁ disvā gopphakesu daḷaṁ gatetvā "sādhu vata me ayyo āgato, ahaṁ ayyassa āgamanameva paccāsīsāmī"ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā gandhamālādīhi pūjetvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Bhikkhū ujjhāyiṁsu "Sakko mukhaṁ oloketvā sakkāraṁ karoti, avasesamahāsāvakānaṁ evarūpaṁ sakkāraṁ akaritvā Mahākaccāyanaṁ disvā vegena gopphakesu gahetvā 'sādhu vata me ayyo āgato, ahaṁ ayyassa āgamanameva paccāsīsāmī'ti vatvā ubhohi hatthehi pāde sambāhitvā pūjetvā vanditvā ekamantaṁ ṭhito"ti. Satthā tesaṁ taṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave mama puttena Mahākaccāyanena sadisā indriyesu guttadvārā bhikkhū devānampi manussānampi piyāyevā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

94. "Yassindriyāni samathaṅgatāni,
Assā yathā sārathinā sudantā.
Pahīnamānassa anāsavassa,
Devāpi tassa pihayanti tādino"ti.

---

1. Attanā (Ka)

Tassattho—**yassa** bhikkhuno chekena **sārathinā sudantā assā** viya cha **indriyāni samathaṁ** dantabhāvaṁ nibbisevanabhāvaṁ **gatāni,** tassa navavidhaṁ mānaṁ pahāya ṭhitattā **pahīnamānassa** catunnaṁ āsavānaṁ abhāvena **anāsavassa. Tādino**ti tādibhāvasaṇṭhitassa tathārūpassa **devāpi pihayanti,** manussāpi dassanañca āgamanañca patthentiyevāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Mahākaccāyanattheravatthu pañcamaṁ.

---

6. Sāriputtattheravatthu

Pathavisamoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye āyasmā Sāriputto vuṭṭhavasso cārikaṁ pakkamitukāmo Bhagavantaṁ āpucchitvā vanditvā attano parivārena saddhiṁ nikkhami. Aññepi bahū bhikkhū theraṁ anugacchiṁsu. Thero ca nāmagottavasena paññāyamāne bhikkhū nāmagottavasena kathetvā nivattāpesi. Aññataro nāmagottavasena apākaṭo bhikkhu cintesi "aho vata mampi nāmagottavasena paggaṇhanto kathetvā nivattāpeyyā"ti. Thero mahābhikkhusaṁghassa antare taṁ na sallakkhesi. So "aññe viya bhikkhū na maṁ paggaṇhātī"ti there āghātaṁ bandhi. Therassapi saṁghāṭikaṇṇo tassa bhikkhuno sarīraṁ phusi, tenāpi āghātaṁ bandhiyeva. So "dāni thero vihārūpacāraṁ atikkanto bhavissatī"ti ñatvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā "āyasmā maṁ bhante Sāriputto tumhākaṁ aggasāvakomhīti kaṇṇasakkhaliṁ bhindanto viya paharitvā akhamāpetvāva cārikaṁ pakkanto"ti āha. Satthā theraṁ pakkosāpesi.

Tasmiṁ khaṇe Mahāmoggallānatthero ca Ānandatthero ca cintesuṁ "amhākaṁ aggajeṭṭhabhātarā imassa bhikkhuno apahaṭabhāvaṁ Satthā no na jānāti, sīhanādaṁ pana nadāpetukāmo bhavissatīti parisaṁ sannipātāpessāmā"ti. Te kuñcikahatthā pariveṇadvārāni vivaritvā

"Abhikkamathāyasmanto, abhikkamathāyasmanto, idānāyasmā Sāriputto Bhagavato sammukhā sīhanādaṁ nadissatī"ti[1] mahābhikkhusaṁghaṁ sannipātesuṁ. Theropi āgantvā Satthāraṁ vanditvā nisīdi. Atha naṁ Satthā tamatthaṁ pucchi. Thero "nāyaṁ bhikkhu mayā pahaṭo"ti avatvāva attano guṇakathaṁ kathento "yassa nūna bhante kāye kāyagatāsati anupaṭṭhitā assa, so idha aññataraṁ sabrahmacāriṁ āsajja appaṭinissajja cārikaṁ pakkameyyā"ti vatvā "seyyathāpi bhante pathaviyaṁ sucimpi nikkhipanti, asucimpi nikkhipantī"ti-ādinā[1] nayena attano pathavīsamacittatañca āpotejovāyo rajoharaṇa caṇḍālakumāraka usabhachinnavisāṇasamacittatañca ahikuṇapādīhi viya attano kāyena aṭṭiyanañca medakathālikā viya attano kāyapariharaṇañca pakāsesi. Imāhi ca pana navahi upamāhi there attano guṇe kathente navasupi ṭhānesu[2] udakapariyantaṁ katvā mahāpathavī kampi. Rajoharaṇacaṇḍālakumārakamedakathāliko pamānaṁ pana āharaṇakāle puthujjanā bhikkhū assūni sandhāretuṁ nāsakkhiṁsu, khīṇāsavānaṁ dhammasaṁvego udapādi.

There attano guṇaṁ kathenteyeva abbhācikkhanakassa bhikkhuno sakalasarīre ḍāho uppajji, so tāvadeva Bhagavato pādesu patitvā attano abbhācikkhanadosaṁ[3] pakāsetvā accayaṁ desesi. Satthā theraṁ āmantetvā "Sāriputta khama imassa moghapurisassa, yāvassa sattadhā muddhā na phalatī"ti āha. Thero ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggayha "khamāmahaṁ bhante tassa āyasmato, khamatu ca me so āyasmā, sace mayhaṁ doso atthī"ti āha. Bhikkhū kathayiṁsu "passatha dānāvuso therassa anopamaguṇaṁ[4], evarūpassa nāma musāvādena abbhācikkhanakassa bhikkhuno upari appamattakampi kopaṁ vā dosaṁ vā akatvā sayameva ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggayha khamāpetī"ti. Satthā taṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave kiṁ kathethā"ti pucchitvā "idaṁ nāma bhante"ti vutte "na bhikkhave sakkā Sāriputtasadisānaṁ kopaṁ vā dosaṁ vā uppādetuṁ, mahāpathavīsadisaṁ bhikkhave indakhīlasadisaṁ

---

1. Aṁ 3. 181 piṭṭhe.
2. Vāresu (Sī, Syā)
3. Abhūtabbhakkhānadosaṁ (Sī, Syā)
4. Anomaguṇattaṁ (Syā)

pasanna-udakarahadasadisañca Sāriputtassa cittan”ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

95. “Pathavisamo no virujjhati,
Indakhilupamo tādi subbato.
Rahadova apetakaddamo,
Saṁsārā na bhavanti tādino”ti.

Tassattho—bhikkhave yathā nāma pathaviyaṁ sucīni gandhamālādīnipi nikkhipanti, asucīni muttakarīsādīnipi nikkhipanti, yathā nāma nagaradvāre[1] nikhātaṁ indakhīlaṁ dārakādayo omuttentipi[2] ūhadantipi, apare pana taṁ gandhamālādīhi sakkaronti. Tattha pathaviyā indakhīlassa ca[3] neva anurodho uppajjati, na virodho, evameva yvāyaṁ khīṇāsavo bhikkhu aṭṭhahi lokadhammehi akampiyabhāvena **tādi,** vatānaṁ sundaratāya **subbato.** So “ime maṁ catūhi paccayehi sakkaronti, ime pana na sakkarontī”ti sakkārañca asakkārañca karontesu neva anurujjhati, **no virujjhati,** atha kho **pathavisamo** ca **indakhilupamo** eva ca hoti. Yathā ca apagatakaddamo **rahado** pasannodako hoti, evaṁ apagatakilesatāya rāgakaddamādīhi akaddamo vippasannova hoti. **Tādino**ti tassa pana evarūpassa sugatiduggatīsu saṁsaraṇavasena **saṁsārā** nāma na hontīti.

Desanāvasāne nava bhikkhusahassāni saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattheravatthu chaṭṭhaṁ.

---

7. Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu

Santaṁ tassa manaṁ hotīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Tissattherassa sāmaṇeraṁ ārabbha kathesi.

Eko kira Kosambivāsī kulaputto Satthu sāsane pabbajitvā laddhūpasampado “Kosambivāsītissatthero”ti paññāyi. Tassa Kosambiyaṁ

---

1. Tathā nagaradvāre (Sī, Syā)
2. Ummihantipi (Syā)
3. Pathaviyā vā indakhīlassa vā (Syā)

vuṭṭhavassassa upaṭṭhāko ticīvarañceva sappiphāṇitañca āharitvā pādamūle ṭhapesi. Atha naṁ thero āha "kiṁ idaṁ upāsakā"ti. Nanu mayā bhante tumhe vassaṁ vāsitā, amhākañca vihāre vuṭṭhavassā imaṁ lābhaṁ labhanti, gaṇhatha bhanteti. Hotu upāsaka, na mayhaṁ iminā atthoti. Kiṁ kāraṇā bhanteti. Mama santike kappiyakārako sāmaṇeropi natthi āvusoti. Sace bhante kappiyakārako natthi, mama putto ayyassa santike sāmaṇero bhavissatīti. Thero adhivāsesi. Upāsako sattavassikaṁ attano puttaṁ therassa santikaṁ netvā "imaṁ pabbājethā"ti adāsi. Athassa thero kese temetvā tacapañcakakammaṭṭhānaṁ datvā pabbājesi. So khuraggeyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Thero taṁ pabbājetvā aḍḍhamāsaṁ tattha vasitvā "Satthāraṁ passissāmī"ti sāmaṇeraṁ bhaṇḍakaṁ gāhāpetvā gacchanto antarāmagge ekaṁ vihāraṁ pāvisi. Sāmaṇero upajjhāyassa senāsanaṁ gahetvā paṭijaggi, tassa taṁ paṭijaggantasseva vikālo jāto, tena attano senāsanaṁ paṭijaggituṁ nāsakkhi. Atha naṁ upaṭṭhānavelāyaṁ āgantvā nisinnaṁ thero pucchi "sāmaṇera attano vasanaṭṭhānaṁ paṭijaggitan"ti[1]. Bhante paṭijaggituṁ okāsaṁ nālatthanti. "Tena hi mama vasanaṭṭhāneyeva vasa, dukkhaṁ te āgantukaṭṭhāne bahi vasitun"ti taṁ gahetvāva senāsanaṁ pāvisi. Thero pana puthujjano nipannamattova niddaṁ okkami. Sāmaṇero cintesi "ajja me upajjhāyena saddhiṁ tatiyo divaso[2] ekasenāsane vasantassa, 'sace nipajjitvā niddāyissāmi, thero sahaseyyaṁ āpajjeyyā'ti nisinnakova vītināmessāmī"ti upajjhāyassa mañcakasamīpe pallaṅkaṁ ābhujitvā nisinnakova rattiṁ vītināmesi. Thero paccūsakāle paccuṭṭhāya "sāmaṇeraṁ nikkhamāpetuṁ vaṭṭatī"ti mañcakapasse ṭhapitabījaniṁ gahetvā bījanipattassa aggena sāmaṇerassa kaṭasārakaṁ paharitvā bījaniṁ uddhaṁ ukkhipanto "sāmaṇera bahi nikkhamā"ti āha. Bījanipattadaṇḍako akkhimhi paṭihaññi, tāvadeva akkhi bhijji. So "kiṁ bhante"ti vatvā uṭṭhāya "bahi nikkhamā"ti vutte "akkhi me bhante bhinnan"ti avatvā ekena hatthena paṭicchādetvā nikkhami. Vattakaraṇakāle ca pana "akkhi me bhinnan"ti tuṇhī anisīditvā ekena hatthena akkhiṁ gahetvā ekena

1. Na paṭijaggitanti (Sī) 2. Tayo divasā (Ka)

hatthena muṭṭhisammuñjaniṁ ādāya vaccakuṭiñca mukhadhovanaṭṭhānañca sammajjitvā mukhadhovanodakañca ṭhapetvā pariveṇaṁ sammajji. So upajjhāyassa dantakaṭṭhaṁ dadamāno ekeneva hatthena adāsi.

Atha naṁ upajjhāyo āha "asikkhito vatāyaṁ sāmaṇero, ācariyupajjhāyānaṁ ekena hatthena dantakaṭṭhaṁ dātuṁ na vaṭṭatī"ti[1]. Jānāmahaṁ bhante "na evaṁ vaṭṭatī"ti[2], eko pana me hattho na tucchoti. Kiṁ sāmaṇerāti. So ādito paṭṭhāya taṁ pavattiṁ ārocesi. Thero sutvāva saṁviggamānaso "aho vata mayā bhāriyaṁ kammaṁ katan"ti vatvā "khamāhi me sappurisa, nāhametaṁ jānāmi, avassayo me hohī"ti añjaliṁ paggayha sattavassikadārakassa pādamūle ukkuṭikaṁ nisīdi. Atha naṁ sāmaṇero āha "nāhaṁ bhante etadatthāya kathesiṁ, tumhākaṁ cittaṁ anurakkhantena mayā evaṁ vuttaṁ, nevettha tumhākaṁ doso atthi, na mayhaṁ. Vaṭṭasseveso doso, mā cintayittha, mayā tumhākaṁ vippaṭisāraṁ rakkhanteneva nārocitan"ti. Thero sāmaṇerena assāsiyamānopi anassāsitvā uppannasaṁvego sāmaṇerassa bhaṇḍakaṁ gahetvā Satthu santikaṁ pāyāsi. Satthāpissa āgamanaṁ olokentova nisīdi. So gantvā Satthāraṁ vanditvā Satthārā saddhiṁ paṭisammodanaṁ katvā "khamanīyaṁ te bhikkhu, kiñci[3] atirekaṁ aphāsukaṁ atthī"ti pucchito āha "khamanīyaṁ bhante, natthi me kiñci atirekaṁ aphāsukaṁ, apica kho pana me ayaṁ daharasāmaṇero viya añño atirekaguṇo na diṭṭhapubbo"ti. Kiṁ pana iminā kataṁ bhikkhūti. So ādito paṭṭhāya sabbaṁ taṁ pavattiṁ Bhagavato ārocento āha "evaṁ bhante mayā khamāpiyamāno maṁ evaṁ vadesi 'nevettha tumhākaṁ doso atthi, na mayhaṁ. Vaṭṭasseveso doso, tumhe mā cintayitthā'ti, iti maṁ assāsesiyeva, mayi neva kopaṁ, na dosamakāsi, na me bhante evarūpo guṇasampanno diṭṭhapubbo"ti. Atha naṁ Satthā "bhikkhu khīṇāsavā nāma na kassaci kuppanti, na dussanti, santindriyā santamānasāva hontī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

1. Dātuṁ labhatīti (Sī, Syā) 2. Na etaṁ vattanti (Sī, Syā) 3. Na kiñci (Sī, Syā)

96. "Santaṁ tassa manaṁ hoti, santā vācā ca kamma ca.
Sammadaññā vimuttassa, upasantassa tādino"ti.

Tattha **santaṁ tassā**ti tassa khīṇāsavasāmaṇerassa abhijjhādīnaṁ abhāvena **manaṁ** santameva **hoti** upasantaṁ nibbutaṁ. Tathā musāvādādīnaṁ abhāvena **vācā ca** pāṇātipātādīnaṁ abhāvena kāyakammañca santameva hoti. **Sammadaññā vimuttassā**ti nayena hetunā jānitvā pañcahi vimuttīhi vimuttassa. **Upasantassā**ti abbhantare rāgādīnaṁ upasamena upasantassa. **Tādino**ti tathārūpassa guṇasampannassāti.

Desanāvasāne Kosambivāsītissatthero saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi, sesamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Kosambivāsītissattherasāmaṇeravatthu sattamaṁ.

---

8. Sāriputtattheravatthu

Assaddhoti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sāriputtattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi samaye tiṁsamattā āraññakā bhikkhū Satthu santikaṁ āgantvā[1] vanditvā nisīdiṁsu. Satthā tesaṁ saha paṭisambhidāhi arahattassūpanissayaṁ disvā Sāriputtattheraṁ āmantetvā "saddahasi tvaṁ Sāriputta, saddhindriyaṁ bhāvitaṁ bahulīkataṁ amatogadhaṁ hoti amatapariyosānan"ti[2] evaṁ pañcindriyāni ārabbha pañhaṁ pucchi. Thero "na khvāhaṁ bhante ettha Bhagavato saddhāya gacchāmi, saddhindriyaṁ -pa- amatapariyosānaṁ. Yesaṁ hetaṁ bhante aññātaṁ assa adiṭṭhaṁ aviditaṁ asacchikataṁ aphassitaṁ paññāya, te tattha paresaṁ saddhāya gaccheyyuṁ. Saddhindriyaṁ -pa- amatapariyosānan"ti evaṁ taṁ pañhaṁ byākāsi. Taṁ sutvā bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Sāriputtatthero micchāgahaṇaṁ neva[3] vissajjesi, ajjāpi Sammāsambuddhassa na saddahatiyevā"ti. Taṁ sutvā Satthā "kiṁ nāmetaṁ bhikkhave vadetha. Ahaṁ hi 'pañcindriyāni abhāvetvā samathavipassanaṁ

---

1. Gantvā (Syā) 2. Saṁ 3. 194 piṭṭhe. 3. Micchāgahaṇeneva (Syā)

avaḍḍhetvā maggaphalāni sacchikātuṁ samattho nāma atthīti saddahasi tvaṁ Sāriputtā'ti pucchiṁ. So 'evaṁ sacchikaronto atthi nāmāti na saddahāmi bhante'ti kathesi. Na dinnassa vā katassa vā phalaṁ vipākaṁ na saddahati, nāpi Buddhādīnaṁ guṇaṁ na saddahati. Eso pana attanā paṭividdhesu jhānavipassanāmaggaphaladhammesu paresaṁ saddhāya na gacchati. Tasmā anupavajjo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

97. "Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro,
Hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso"ti.

Tassattho—attano paṭividdhaguṇaṁ paresaṁ kathāya na saddahatīti **assaddho.** Akataṁ nibbānaṁ jānātīti **akataññū,** sacchikatanibbānoti attho. Vaṭṭasandhiṁ saṁsārasandhiṁ chinditvā ṭhitoti **sandhicchedo.** Kusalākusalakammabījassa khīṇattā nibbattanāvakāso hato assāti **hatāvakāso.** Catūhi maggehi kattabbakiccassa katattā sabbā āsā iminā vantāti **vantāso.** So evarūpo **naro.** Paṭividdhalokuttaradhammatāya purisesu uttamabhāvaṁ pattoti **purisuttamo**ti.

Gāthāvasāne te āraññakā tiṁsamattā bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sesajanassāpi satthikā dhammadesanā ahosīti.

Sāriputtattheravatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Khadiravaniyarevatattheravatthu

Gāme vāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Khadiravaniyarevatattheraṁ ārabbha kathesi.

Āyasmā hi Sāriputto sattāsītikoṭidhanaṁ pahāya pabbajitvā Cālā Upacālā Sīsūpacālāti tisso bhaginiyo, Cundo Upasenoti ime dve ca bhātaro pabbājesi, Revatakumāro ekova gehe avasiṭṭho. Athassa mātā cintesi "mama putto Upatisso ettakaṁ dhanaṁ pahāya pabbajitvā Tisso ca bhaginiyo dve ca bhātaro pabbājesi, Revato ekova avaseso. Sace imampi pabbājessati,

ettakaṁ no dhanaṁ nassissati, kulavaṁso pacchijjissati, daharakāleyeva naṁ gharāvāsena bandhissāmī"ti. Sāriputtattheropi paṭikacceva bhikkhū āṇāpesi "sace āvuso Revato pabbajitukāmo āgacchati, āgatamattameva naṁ pabbājeyyātha, mama mātāpitaro micchādiṭṭhikā, kiṁ tehi āpucchitehi, ahameva tassa mātā ca pitā cā"ti. Mātāpissa Revatakumāraṁ sattavassikameva gharabandhanena bandhitukāmā samānajātike kule dārikaṁ vāretvā divasaṁ vavatthapetvā kumāraṁ maṇḍetvā pasādhetvā mahatā parivārena saddhiṁ ādāya kumārikāya ñātigharaṁ agamāsi. Atha nesaṁ katamaṅgalānaṁ dvinnampi ñātakesu sannipatitesu udakapātiyaṁ hatthe otāretvā maṅgalāni vatvā kumārikāya vuḍḍhiṁ ākaṅkhamānā ñātakā "tava ayyikāya diṭṭhadhammaṁ passa[1], ayyikā viya ciraṁ jīva ammā"ti āhaṁsu. Revatakumāro "ko nu kho imissā ayyikāya diṭṭhadhammo"ti cintetvā "katarā imissā ayyikā"ti pucchi. Atha naṁ āhaṁsu "tāta kiṁ na passasi imaṁ vīsavassasatikaṁ khaṇḍadantaṁ palitakesaṁ valittacaṁ tilakāhatagattaṁ gopānasivaṅkaṁ, esā etissā ayyikā"ti. Kiṁ pana ayampi evarūpā bhavissatīti. Sace jīvissati, bhavissati tātāti. So cintesi "evarūpampi nāma sarīraṁ jarāya imaṁ vippakāraṁ pāpuṇissati, idaṁ me bhātarā Upatissena diṭṭhaṁ bhavissati, ajjeva mayā palāyitvā pabbajituṁ vaṭṭatī"ti. Atha naṁ ñātakā kumārikāya saddhiṁ ekayānaṁ āropetvā ādāya pakkamiṁsu.

So thokaṁ gantvā sarīrakiccaṁ apadisitvā "ṭhapetha tāva yānaṁ, otaritvā āgamissāmī"ti yānā otaritvā ekasmiṁ gumbe thokaṁ papañcaṁ katvā agamāsi. Punapi thokaṁ gantvā teneva apadesena otaritvā abhiruhi, punapi tatheva akāsi. Athassa ñātakā "addhā imassa uṭṭhānāni vattantī"ti sallakkhetvā nātidaḷhaṁ ārakkhaṁ kariṁsu. So punapi thokaṁ gantvā teneva apadesena otaritvā "tumhe pājento purato gacchatha, mayaṁ pacchato saṇikaṁ āgamissāmā"ti vatvā otaritvā gumbābhimukho ahosi. Ñātakāpissa "pacchato āgamissatī"ti saññāya yānaṁ pājentā gamiṁsu.

1. Passitvā (Ka)

Sopi tato palāyitvā ekasmiṁ padese tiṁsamattā bhikkhū vasanti, tesaṁ santikaṁ gantvā vanditvā āha "pabbājetha maṁ bhante"ti. Āvuso tvaṁ sabbālaṅkārapaṭimaṇḍito, mayaṁ te rājaputtabhāvaṁ vā amaccaputtabhāvaṁ vā na jānāma, kathaṁ pabbājessāmāti. Tumhe maṁ bhante na jānāthāti. Na jānāmāvusoti. Ahaṁ Upatissassa kaniṭṭhabhātikoti. Ko esa Upatisso nāmāti. Bhante[1] bhaddantā mama bhātaraṁ "Sāriputto"ti vadanti, tasmā mayā "Upatisso"ti vutte na jānantīti. Kiṁ pana tvaṁ Sāriputtattherassa kaniṭṭhabhātikoti. Āma bhanteti. "Tena hi ehi, bhātarā te anuññātamevā"ti vatvā bhikkhū tassa ābharaṇāni omuñcāpetvā ekamantaṁ ṭhapāpetvā taṁ pabbājetvā therassa sāsanaṁ pahiṇiṁsu. Thero taṁ sutvā Bhagavato ārocesi "bhante 'āraññikabhikkhūhi kira Revato pabbājito'ti sāsanaṁ pahiṇiṁsu, gantvā taṁ passitvā āgamissāmī"ti. Satthā "adhivāsehi tāva Sāriputtā"ti gantuṁ na adāsi. Thero puna katipāhaccayena Satthāraṁ āpucchi. Satthā "adhivāsehi tāva Sāriputta, mayampi āgamissāmā"ti neva gantuṁ adāsi.

Sāmaṇeropi "sacāhaṁ idha vasissāmi, ñātakā maṁ anubandhitvā pakkosissantī"ti tesaṁ bhikkhūnaṁ santike yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ uggaṇhitvā pattacīvaramādāya cārikaṁ caramāno tato tiṁsayojanike ṭhāne Khadiravanaṁ gantvā antovasseyeva temāsabbhantare saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Theropi pavāretvā Satthāraṁ puna tattha gamanatthāya āpucchi. Satthā "mayampi gamissāma Sāriputtā"ti pañcahi bhikkhusatehi saddhiṁ nikkhami. Thokaṁ gatakāle Ānandatthero dvedhāpathe ṭhatvā Satthāraṁ āha "bhante Revatassa santikaṁ gamanamaggesu ayaṁ parihārapatho saṭṭhiyojaniko manussāvāso, ayaṁ ujumaggo tiṁsayojaniko amanussapariggahito, katarena gacchāmā"ti. Sīvali pana Ānanda amhehi saddhiṁ āgatoti. Āma bhanteti. Sace Sīvali āgato, ujumaggameva gaṇhāhīti. Satthā kira "ahaṁ tumhākaṁ yāgubhattaṁ uppādessāmi, ujumaggaṁ gaṇhāhī"ti avatvā "tesaṁ tesaṁ janānaṁ puññassa vipākadānaṭṭhānaṁ etan"ti ñatvā "sace Sīvali āgato, ujumaggaṁ

1. Āma bhante (Sī, Ka)

gaṇhāhī"ti āha. Satthari pana taṁ maggaṁ paṭipanne devatā "amhākaṁ ayyassa Sīvalittherassa sakkāraṁ karissāmā"ti cintetvā ekekayojane vihāre kāretvā ekayojanato uddhaṁ gantuṁ adatvā pāto vuṭṭhāya dibbayāgu-ādīni gahetvā "ayyo no Sīvalitthero kahaṁ nisinno"ti vicaranti. Thero attano abhihaṭaṁ Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa dāpesi. Evaṁ Satthā saparivāro tiṁsayojanikaṁ kantāraṁ Sīvalittherassa puññaṁ anubhavamānova agamāsi. Revatattheropi Satthu āgamanaṁ ñatvā Bhagavato Gandhakuṭiṁ māpetvā pañca kūṭāgārasatāni pañca caṅkamanasatāni pañcarattiṭṭhānadivāṭṭhānasatāni ca māpesi. Satthā tassa santike māsamattameva vasi, tasmiṁ vasamānopi Sīvalittherasseva puññaṁ anubhavi.

Tattha pana dve mahallakabhikkhū Satthu Khadiravanaṁ pavisanakāle evaṁ cintayiṁsu "ayaṁ bhikkhu ettakaṁ navakammaṁ karonto kiṁ sakkhissati samaṇadhammaṁ kātuṁ, Satthā 'Sāriputtassa kaniṭṭho'ti mukholokanakiccaṁ karonto evarūpassa navakammikassa bhikkhussa santikaṁ āgato"ti, Satthāpi taṁ divasaṁ paccūsakāle lokaṁ voloketvā te bhikkhū ditvā tesaṁ cittācāraṁ aññāsi, tasmā tattha māsamattaṁ vasitvā nikkhamanadivase yathā te bhikkhū attano telanāḷiñca udakatumbañca upāhanāni ca pamussanti, tathā adhiṭṭhahitvā nikkhamanto vihārūpacārato bahi nikkhantakāle iddhiṁ vissajjesi. Atha te bhikkhū "mayā idañcidañca pamuṭṭhaṁ, mayāpi pamuṭṭhan"ti ubhopi nivattitvā taṁ ṭhānaṁ asallakkhetvā khadirarukkhakaṇṭakehi vijjhamānā vicaritvā ekasmiṁ khadirarukkhe olambantaṁ attano bhaṇḍakaṁ disvā ādāya pakkamiṁsu. Satthāpi bhikkhusaṁghaṁ ādāya puna māsamatteneva Sīvalittherassa puññaṁ anubhavamāno paṭigantvā Pubbārāmaṁ pāvisi.

Atha te mahallakabhikkhū pātova mukhaṁ dhovitvā "āgantukabhattadāyikāya Visākhāya gharaṁ yāguṁ pivissāmā"ti gantvā yāguṁ pivitvā khajjakaṁ khāditvā nisīdiṁsu. Atha ne Visākhā pucchi "tumhepi bhante Satthārā saddhiṁ Revatattherassa vasanaṭṭhānaṁ āgamitthā"ti. Āma upāsiketi, ramaṇīyaṁ bhante therassa vasanaṭṭhānanti. Kuto tassa ramaṇīyatā, setakaṇṭakakhadirarukkhagahanaṁ[1] petānaṁ nivāsanaṭṭhānasadisaṁ upāsiketi. Athaññe dve daharabhikkhū āgamiṁsu. Upāsikā tesampi yāgukhajjakaṁ datvā tatheva

1. Kuto tassa taṁ ramaṇīyaṁ, tāva suddhakaṁ kaṇṭakakhadirarukkhagahanaṁ (Ka)

paṭipucchi. Te āhaṁsu "na sakkā upāsike vaṇṇetuṁ, sudhammadevasabhāsadisaṁ iddhiyā abhisaṅkhataṁ viya therassa vasanaṭṭhānan"ti. Upāsikā cintesi "paṭhamaṁ āgatā bhikkhū aññathā vadiṁsu, ime aññathā vadanti, paṭhamaṁ āgatā bhikkhū kiñcideva pamussitvā iddhiyā vissaṭṭhakāle paṭinivattitvā gatā bhavissanti, ime pana iddhiyā abhisaṅkharitvā nimmitakāle gatā bhavissantī"ti attano paṇḍitabhāvena etamatthaṁ ñatvā "Satthāraṁ[1] āgatakāle pucchissāmī"ti aṭṭhāsi. Tato muhuttaṁyeva[2] Satthā bhikkhusaṁghaparivuto Visākhāya gehaṁ gantvā paññattāsane nisīdi. Sā Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ sakkaccaṁ parivisitvā bhattakiccāvasāne Satthāraṁ vanditvā paṭipucchi "bhante tumhehi saddhiṁ gatabhikkhūsu ekacce Revatattherassa vasanaṭṭhānaṁ 'khadiragahanaṁ araññan'ti vadanti, ekacce 'ramaṇīyan'ti, kiṁ nu kho etan"ti. Taṁ sutvā Satthā "upāsike gāmo vā hotu araññaṁ vā, yasmiṁ ṭhāne arahanto viharanti, taṁ ramaṇīyamevā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

98. "Gāme vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale.
Yattha arahanto viharanti, taṁ bhūmirāmaṇeyyakan"ti.

Tattha kiñcāpi arahanto gāmante kāyavivekaṁ na labhanti, cittavivekaṁ pana labhanteva. Tesañhi dibbapaṭibhāgānipi ārammaṇāni cittaṁ cāletuṁ na sakkonti. Tasmā gāmo vā hotu araññādīnaṁ vā aññataraṁ, **yattha arahanto viharan**ti, **taṁ bhūmirāmaṇeyyakan**ti so bhūmipadeso ramaṇīyo evāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Aparena samayena bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "āvuso kena nu kho kāraṇena āyasmā Sīvalitthero sattadivasasattamāsādhikāni satta vassāni mātu kucchiyaṁ vasi, kena niraye pacci, kena nissandena lābhaggayasaggappatto jāto"ti. Satthā taṁ kathaṁ sutvā "bhikkhave kiṁ kathethā"ti pucchitvā "bhante idaṁ nāmā"ti vutte tassāyasmato pubbakammaṁ kathento āha—

---

1. Satthu (Sī, Syā)
2. Muhuttasseva (Sī, Syā)

Bhikkhave ito ekanavutikappe Vipassī Bhagavā loke uppajjitvā ekasmiṁ samaye janapadacārikaṁ caritvā pitu nagaraṁ paccāgamāsi. Rājā Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa āgantukadānaṁ sajjetvā nāgarānaṁ sāsanaṁ pesesi "āgantvā mayhaṁ dāne sahāyakā hontū"ti. Te tathā katvā "raññā dinnadānato atirekataraṁ dassāmā"ti Satthāraṁ nimantetvā punadivase dānaṁ paṭiyādetvā rañño sāsanaṁ pahiṇiṁsu. Rājā āgantvā tesaṁ dānaṁ disvā "ito adhikataraṁ dassāmī"ti punadivasatthāya Satthāraṁ nimantesi. Neva rājā nāgare parājetuṁ sakkhi, na nāgarā rājānaṁ. Nāgarā chaṭṭhe vāre "sve dāni yathā 'imasmiṁ dāne idaṁ nāma natthī'ti na sakkā hoti vattuṁ, evaṁ dānaṁ dassāmā"ti cintetvā punadivase dānaṁ paṭiyādetvā "kiṁ nu kho ettha natthī"ti olokentā allamadhumeva na addasaṁsu. Pakkamadhu pana bahuṁ atthi. Te allamadhassatthāya catūsu nagaradvāresu cattāri kahāpaṇasahassāni gāhāpetvā pahiṇiṁsu. Atheko janapadamanusso gāmabhojakaṁ passituṁ āgacchanto antarāmagge madhupaṭalaṁ disvā makkhikā palāpetvā sākhaṁ chinditvā sākhādaṇḍakeneva saddhiṁ madhupaṭalaṁ ādāya "gāmabhojakassa dassāmī"ti nagaraṁ pāvisi. Madhu-atthāya gato taṁ disvā "ambho vikkiṇiyaṁ madhun"ti pucchi. Na vikkiṇiyaṁ sāmīti. Handa imaṁ kahāpaṇaṁ gahetvā dehīti. So cintesi "imaṁ madhupaṭalaṁ pādamattampi na agghati, ayaṁ pana kahāpaṇaṁ deti. Bahukahāpaṇako maññe, mayā vaḍḍhetuṁ vaṭṭatī"ti. Atha naṁ "na demī"ti āha, tena hi dve kahāpaṇe gaṇhāhīti. Dvīhipi na demīti. Evaṁ tāva vaḍḍhesi, yāva so "tena hi idaṁ sahassaṁ gaṇhāhī"ti bhaṇḍikaṁ upanesi.

Atha naṁ so āha "kiṁ nu kho tvaṁ ummattako, udāhu kahāpaṇānaṁ ṭhapanokāsaṁ na labhasi, pādampi na agghanakaṁ madhuṁ 'sahassaṁ gahetvā dehī'ti vadasi, kiṁ nāmetan"ti. Jānāmahaṁ bho, iminā pana me kammaṁ atthi, tenevaṁ vadāmīti. Kiṁ kammaṁ sāmīti. Amhehi Vipassībuddhassa aṭṭhasaṭṭhisamaṇasahassaparivārassa mahādānaṁ sajjitaṁ, tatrekaṁ allamadhumeva natthi, tasmā evaṁ gaṇhāmīti. Evaṁ sante nāhaṁ mūlena dassāmi, sace ahampi dāne pattiṁ labhissāmi, dassāmīti. So gantvā nāgarānaṁ tamatthaṁ ārocesi. Nāgarā tassa saddhāya balavabhāvaṁ ñatvā "sādhu[1], pattiko

1. Sādhu sādhu (Sī, Ka)

hotū”ti paṭijāniṁsu, te Buddhappamukhaṁ bhikkhusaṁghaṁ nisīdāpetvā yāgukhajjakaṁ datvā mahatiṁ suvaṇṇapātiṁ āharāpetvā madhupaṭalaṁ pīḷāpesuṁ. Teneva manussena paṇṇākāratthāya dadhivārakopi āhaṭo atthi, so tampi dadhiṁ pātiyaṁ ākiritvā tena madhunā saṁsanditvā[1] Buddhappamukhassa bhikkhusaṁghassa ādito paṭṭhāya adāsi. Taṁ yāvadatthaṁ gaṇhantānaṁ sabbesaṁ pāpuṇi, uttarimpi avasiṭṭhaṁ ahosiyeva. “Evaṁ thokaṁ madhu kathaṁ tāva bahūnaṁ pāpuṇī”ti na cintetabbaṁ. Tañhi Buddhānubhāvena pāpuṇi, Buddhavisayo na cintetabbo. Cattāri hi “acinteyyānī”ti[2] vuttāni. Tāni cintento ummādasseva bhāgī hotīti. So puriso ettakaṁ kammaṁ katvā āyupariyosāne devaloke nibbattitvā ettakaṁ kālaṁ saṁsaranto ekasmiṁ samaye devalokā cavitvā Bārāṇasiyaṁ rājakule nibbatto pitu accayena rajjaṁ pāpuṇi. So “ekaṁ nagaraṁ gaṇhissāmī”ti gantvā parivāresi, nāgarānañca sāsanaṁ pahiṇi “rajjaṁ vā me dentu yuddhaṁ vā”ti. Te “neva rajjaṁ dassāma, na yuddhan”ti vatvā cūḷadvārehi nikkhamitvā dārūdakādīni āharanti, sabbakiccāni karonti.

Itaropi cattāri mahādvārāni rakkhanto sattamāsādhikāni satta vassāni nagaraṁ uparundhi. Athassa mātā “kiṁ me putto karotī”ti pucchitvā “idaṁ nāma devī”ti taṁ pavattiṁ sutvā “bālo mama putto, gacchatha, tassa ‘cūḷadvārānipi pidhāya nagaraṁ uparundhatū’ti vadethā”ti. So mātu sāsanaṁ sutvā tathā akāsi. Nāgarāpi bahi nikkhamituṁ alabhantā sattame divase attano rājānaṁ māretvā tassa rajjaṁ adaṁsu. So imaṁ kammaṁ katvā āyupariyosāne Avīcimhi nibbattitvā yāvāyaṁ pathavī yojanamattaṁ ussannā, tāya niraye paccitvā catunnaṁ cūḷadvārānaṁ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchismiṁ paṭisandhiṁ gahetvā sattamāsādhikāni satta vassāni antokucchismiṁ vasitvā satta divasāni yonimukhe tiriyaṁ nipajji. Evaṁ bhikkhave Sīvali tadā nagaraṁ uparundhitvā gahitakammena ettakaṁ kālaṁ niraye paccitvā catunnaṁ cūḷadvārānaṁ pidahitattā tato cuto tassā eva mātu kucchiyaṁ paṭisandhiṁ gahetvā ettakaṁ kālaṁ kucchiyaṁ vasi. Navamadhuno dinnattā lābhaggayasaggappatto jātoti.

---

1. Sannetvā (Sī), sandetvā (Syā)

2. Aṁ 1. 392 piṭṭhe.

Punekadivasaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "aho sāmaṇerassa lābho, aho puññaṁ, yena ekakena pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ pañcakūṭāgārasatādīni katānī"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mayhaṁ puttassa neva puññaṁ atthi, na pāpaṁ, ubhayamassa pahīnan"ti vatvā Brāhmaṇavagge imaṁ gāthamāha—

"Yodha puññañca pāpañca, ubho saṅga'mupaccagā.
Asokaṁ virajaṁ suddhaṁ, tamahaṁ brūmi brāhmaṇan"ti[1].

Khadiravaniyarevatattheravatthu navamaṁ.

---

10. Aññatara-itthivatthu

Ramaṇīyānīti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto aññataraṁ itthiṁ ārabbha kathesi.

Eko kira piṇḍapātiko bhikkhu Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā ekaṁ jiṇṇa-uyyānaṁ pavisitvā samaṇadhammaṁ karoti. Ekā nagarasobhinī itthī purisena saddhiṁ "ahaṁ asukaṭṭhānaṁ nāma gamissāmi, tvaṁ tattha āgaccheyyāsī"ti saṅketaṁ katvā agamāsi, so puriso nāgacchi. Sā tassa āgamanamaggaṁ olokentī taṁ adisvā ukkaṇṭhitvā ito cito ca vicaramānā taṁ uyyānaṁ pavisitvā theraṁ pallaṅkaṁ ābhujitvā nisinnaṁ disvā ito cito ca olokayamānā aññaṁ kañci adisvā "ayañca puriso eva, imassa cittaṁ pamohessāmī"ti tassa purato ṭhatvā punappunaṁ nivatthasāṭakaṁ mocetvā nivāseti, kese muñcitvā bandhati, pāṇiṁ paharitvā hasati. Therassa saṁvego uppajjitvā sakalasarīraṁ phari. So "kiṁ nu kho idan"ti cintesi. Satthāpi "mama santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā "samaṇadhammaṁ karissāmī"ti gatassa bhikkhuno kā nu kho pavattī"ti upadhārento taṁ itthiṁ disvā tassā anācārakiriyaṁ, therassa ca saṁveguppattiṁ ñatvā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova tena saddhiṁ kathesi "bhikkhu kāmagavesakānaṁ aramaṇaṭṭhānameva vītarāgānaṁ ramaṇaṭṭhānaṁ

---

1. Khu 1. 72 piṭṭhe.

hotī"ti. Evañca pana vatvā obhāsaṁ pharitvā tassa dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

99. "Ramaṇīyāni araññāni, yattha na ramatī jano.
Vītarāgā ramissanti, na te kāmagavesino"ti.

Tattha **araññānī**ti supupphitataruvanasaṇḍapaṭimaṇḍitāni vimalasalilasampannāni araññāni nāma **ramaṇīyāni. Yatthā**ti yesu araññesu vikasitesu padumavanesu gāmamakkhikā viya kāmagavesako **jano na ramati. Vītarāgā**ti vigatarāgā pana khīṇāsavā nāma bhamaramadhukarā viya padumavanesu tathārūpesu araññesu **ramissanti.** Kiṁ kāraṇā? **Na te kāmagavesino**, yasmā te kāmagavesino na hontīti attho.

Desanāvasāne so thero yathānisinnova saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇitvā ākāsenāgantvā thutiṁ karonto Tathāgatassa pāde vanditvā agamāsīti.

Aññatara-itthivatthu dasamaṁ.

Arahantavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattamo vaggo.

8. Sahassavagga

1. Tambadāṭhikacoraghātakavatthu

Sahassamapi ce vācāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Tambadāṭhikacoraghātakaṁ ārabbha kathesi.

Ekūnapañcasatā kira corā gāmaghātakādīni karontā jīvikaṁ kappesuṁ. Atheko puriso nibbiddhapiṅgalo Tambadāṭhiko tesaṁ santikaṁ gantvā "ahampi tumhehi saddhiṁ jīvissāmī"ti āha. Atha naṁ corajeṭṭhakassa dassetvā "ayampi amhākaṁ santike vasituṁ icchatī"ti āhaṁsu. Atha naṁ corajeṭṭhako oloketvā "ayaṁ mātu thanaṁ chinditvā pitu vā galalohitaṁ nīharitvā khādanasamattho atikakkhaḷo"ti cintetvā "natthetassa amhākaṁ santike vasanakiccan"ti paṭikkhipi. So evaṁ paṭikkhittopi āgantvā ekaṁ tasseva antevāsikaṁ upaṭṭhahanto ārādhesi. So taṁ ādāya corajeṭṭhakaṁ upasaṅkamitvā "sāmi bhaddako esa, amhākaṁ upakārako, saṅgaṇhatha nan"ti yācitvā corajeṭṭhakaṁ paṭicchāpesi. Athekadivasaṁ nāgarā rājapurisehi saddhiṁ ekato hutvā te core gahetvā vinicchayamahāmaccānaṁ santikaṁ nayiṁsu. Amaccā tesaṁ pharasunā sīsacchedaṁ āṇāpesuṁ. Tato "ko nu kho ime māressatī"ti pariyesantā te māretuṁ icchantaṁ kañci adisvā corajeṭṭhakaṁ āhaṁsu "tvaṁ ime māretvā jīvitañceva labhissasi sammānañca, mārehi ne"ti. Sopi attānaṁ nissāya vasitattā te māretuṁ na icchi. Etenūpāyena ekūnapañcasate pucchiṁsu, sabbepi na icchiṁsu. Sabbapacchā taṁ nibbiddhapiṅgalaṁ Tambadāṭhikaṁ pucchiṁsu. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā te sabbepi māretvā jīvitañceva sammānañca labhi. Etenūpāyena nagarassa dakkhiṇatopi pañca corasatāni ānetvā amaccānaṁ dassetvā tehi tesampi sīsacchede āṇatte corajeṭṭhakaṁ ādiṁ katvā pucchantā kañci māretuṁ icchantaṁ adisvā "purimadivase eko puriso pañcasate core māresi, kahaṁ nu kho so"ti. "Asukaṭṭhāne amhehi diṭṭho"ti vutte taṁ pakkosāpetvā "ime mārehi, sammānaṁ lacchasī"ti āṇāpesuṁ. So "sādhū"ti sampaṭicchitvā te sabbepi māretvā sammānaṁ labhi. Atha naṁ "bhaddako

ayaṁ puriso, nibaddhaṁ coraghātakameva etaṁ karissāmā”ti mantetvā tassa taṁ ṭhānantaraṁ datvāva sammānaṁ kariṁsu. So pacchimadisatopi uttaradisatopi ānīte pañcasate pañcasate core ghātesiyeva. Evaṁ catūhi disāhi ānītāni dve sahassāni māretvā tato paṭṭhāya devasikaṁ ekaṁ dveti ānīte te manusse māretvā pañcapaṇṇāsa saṁvaccharāni coraghātakakammaṁ akāsi.

So mahallakakāle ekappahāreneva sīsaṁ chinnituṁ na sakkoti, dve tayo vāre paharanto manusse kilameti. Nāgarā cintayiṁsu “aññopi coraghātako uppajjissati, ayaṁ ativiya manusse kilameti, kiṁ iminā”ti tassa taṁ ṭhānantaraṁ hariṁsu. So pubbe coraghātakakammaṁ karonto “ahatasāṭake nivāsetuṁ, navasappinā saṅkhataṁ khīrayāguṁ pivituṁ, sumanapupphāni pilandhituṁ, gandhe vilimpitun”ti imāni cattāri na labhi. So ṭhānā cāvitadivase “khīrayāguṁ me pacathā”ti vatvā ahatavatthasumanamālāvilepanāni gāhāpetvā nadiṁ gantvā nhatvā ahatavatthāni nivāsetvā mālā pilandhitvā gandhehi anulittagatto gehaṁ āgantvā nisīdi. Athassa navasappinā saṅkhataṁ khīrayāguṁ purato ṭhapetvā hatthadhovanodakaṁ āhariṁsu. Tasmiṁ khaṇe Sāriputtatthero samāpattito vuṭṭhāya “kattha nu kho ajja mayā gantabban”ti attano bhikkhācāraṁ olokento tassa gehe khīrayāguṁ disvā “karissati nu kho me puriso saṅgahan”ti upadhārento “maṁ disvā mama saṅgahaṁ karissati, karitvā ca pana mahāsampattiṁ labhissati ayaṁ kulaputto”ti ñatvā cīvaraṁ pārupitvā pattaṁ ādāya tassa gehadvāre ṭhitameva attānaṁ dassesi.

So theraṁ disvā pasannacitto cintesi “mayā ciraṁ coraghātakakammaṁ kataṁ, bahū manussā māritā, idāni me gehe khīrayāgu paṭiyattā, thero āgantvā mama gehadvāre ṭhito, idāni mayā ayyassa deyyadhammaṁ dātuṁ vaṭṭatī”ti purato ṭhapitayāguṁ apanetvā theraṁ upasaṅkamitvā vanditvā antogehe nisīdāpetvā patte khīrayāguṁ ākiritvā navasappiṁ āsiñcitvā theraṁ bījamāno aṭṭhāsi. Athassa ca dīgharattaṁ aladdhapubbatāya khīrayāguṁ pātuṁ balava-ajjhāsayo ahosi. Thero tassa ajjhāsayaṁ ñatvā “tvaṁ upāsaka attano yāguṁ

pivā”ti āha. So aññassa hatthe bījaniṁ datvā yāguṁ pivi. Thero bījamānaṁ purisaṁ “gaccha, upāsakameva bījāhī”ti[1] āha. So bījiyamāno kucchipūraṁ yāguṁ pivitvā āgantvā theraṁ bījamāno ṭhatvā katāhārakiccassa therassa pattaṁ aggahesi. Thero tassa anumodanaṁ ārabhi. So attano cittaṁ therassa dhammadesanānugaṁ[2] kātuṁ nāsakkhi. Thero sallakkhetvā “upāsaka kasmā cittaṁ desanānugaṁ kātuṁ na sakkosī”ti pucchi. Bhante mayā dīgharattaṁ kakkhaḷakammaṁ kataṁ, bahū manussā māritā, tamahaṁ attano kammaṁ anussaranto cittaṁ ayyassa desanānugaṁ kātuṁ nāsakkhinti. Thero “vañcessāmi nan”ti cintetvā kiṁ pana tvaṁ attano ruciyā akāsi, aññehi kāritosīti. Rājā maṁ kāresi bhanteti. Kiṁ nu kho te upāsaka evaṁ sante akusalaṁ hotīti. Mandadhātuko[3] upāsako therenevaṁ vutte[4] “natthi mayhaṁ akusalan”ti saññī hutvā tena hi bhante dhammaṁ kathethāti. So there anumodanaṁ karonte ekaggacitto hutvā dhammaṁ suṇanto sotāpattimaggassa orato anulomikaṁ khantiṁ nibbattesi. Theropi anumodanaṁ katvā pakkāmi.

Upāsakaṁ theraṁ anugantvā nivattamānaṁ ekā yakkhinī dhenuvesena āgantvā ure paharitvā māresi. So kālaṁ katvā Tusitapure nibbatti. Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “coraghātako pañcapaṇṇāsa vassāni kakkhaḷakammaṁ katvā ajjeva tato mutto, ajjeva therassa bhikkhaṁ datvā ajjeva kālaṁ kato, kahaṁ nu kho nibbatto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave Tusitapure nibbatto”ti āha. Kiṁ bhante vadetha, ettakaṁ kālaṁ ettake manusse ghātetvā Tusitavimāne nibbattoti. “Āma bhikkhave, mahanto tena kalyāṇamitto laddho, so Sāriputtassa dhammadesanaṁ sutvā anulomañāṇaṁ nibbattetvā ito cuto Tusitavimāne nibbatto”ti vatvā imaṁ gāthamāha—

“Subhāsitaṁ suṇitvāna, nagare coraghātako.
Anulomakhantiṁ laddhāna, modatī tidivaṁ gato”ti.

---

1. Gaccha tvaṁ upāsaka, mā me bījāhīti (Ka)
2. Dhammadesanānugataṁ (Syā), dhammadesanānuyogaṁ (Ka)
3. Muddhadhātuko (Sī)
4. Vutto (Syā)

Bhante anumodanakathā nāma na balavā, tena kataṁ akusalakammaṁ mahantaṁ, kathaṁ ettakena visesaṁ nibbattesīti. Satthā "kiṁ bhikkhave 'mayā desitadhammassa appaṁ vā bahuṁ vā'ti mā pamāṇaṁ gaṇhatha. Ekavācāpi hi atthanissitā seyyāvā"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

100. "Sahassamapi ce vācā, anatthapadasaṁhitā.
Ekaṁ atthapadaṁ seyyo, yaṁ sutvā upasammatī"ti.

Tattha **sahassamapī**ti paricchedavacanaṁ, ekaṁ sahassaṁ dve sahassānīti evaṁ sahassena cepi[1] paricchinnavācā honti, tā ca pana **anatthapadasaṁhitā** ākāsavaṇṇanāpabbatavaṇṇanāvanavaṇṇanādīni pakāsakehi aniyyānadīpakehi anatthakehi padehi saṁhitā yāva bahukā hoti, tāva pāpikā evāti attho. **Ekaṁ atthapadan**ti **yaṁ** pana "ayaṁ kāyo, ayaṁ kāyagatāsati, tisso vijjā anuppatto, kataṁ Buddhassa sāsanan"ti evarūpaṁ ekaṁ atthapadaṁ **sutvā** rāgādivūpasamena **upasammati,** taṁ atthasādhakaṁ nibbānappaṭisaṁyuttaṁ khandhadhātu-āyatana-indriyabalabojjhaṅgasatipaṭṭhānaparidīpakaṁ ekampi padaṁ seyyoyevāti attho.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Tambadāṭhikacoraghātakavatthu paṭhamaṁ.

---

2. Bāhiyadārucīriyattheravatthu

Sahassamapi ce gāthāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Dārucīriyattheraṁ ārabbha kathesi.

Ekasmiṁ hi kāle bahū manussā nāvāya mahāsamuddaṁ pakkhanditvā antomahāsamudde bhinnāya nāvāya macchakacchapabhakkhā ahesuṁ. Ekovettha[2] ekaṁ phalakaṁ gahetvā vāyamanto suppārakapaṭṭanatīraṁ okkami, tassa nivāsanapārupanaṁ natthi. So aññaṁ kiñci apassanto sukkhakaṭṭhadaṇḍake vākehi paliveṭhetvā nivāsanapārupanaṁ katvā devakulato

---

1. Ceva (Sī), ce (Ka)   2. Vāṇijo (Ka)

kapālaṁ gahetvā suppārakapaṭṭanaṁ agamāsi. Manussā taṁ disvā yāgubhattādīni datvā "ayaṁ eko arahā"ti sambhāvesuṁ. So vatthesu upanītesu "sacāhaṁ nivāsessāmi vā pārupissāmi vā, lābhasakkāro me parihāyissatī"ti tāni vatthāni paṭikkhipitvā dārucīrāneva paridahi[1]. Athassa bahūhi "arahā arahā"ti vuccamānassa evaṁ cetaso parivitakko udapādi "ye kho keci loke arahanto vā arahattamaggaṁ vā samāpannā, ahaṁ tesaṁ aññataro"ti. Athassa purāṇasālohitā devatā evaṁ cintesi.

Purāṇasālohitāti pubbe ekato katasamaṇadhammā. Pubbe kira Kassapadasabalassa sāsane osakkamāne sāmaṇerādīnaṁ vippakāraṁ disvā satta bhikkhū saṁvegappattā "yāva sāsanassa antaradhānaṁ na hoti, tāva attano patiṭṭhaṁ karissāmā"ti suvaṇṇacetiyaṁ vanditvā araññaṁ paviṭṭhā ekaṁ pabbataṁ disvā "jīvite sālayā nivattantu, nirālayā imaṁ pabbataṁ abhiruhantū"ti vatvā nisseṇiṁ bandhitvā sabbepi taṁ abhiruyha nisseṇiṁ pātetvā samaṇadhammaṁ kariṁsu. Tesu saṁghatthero ekarattātikkameneva arahattaṁ pāpuṇi. So Anotattadahe nāgalatādantakaṭṭhaṁ khāditvā Uttarakuruto piṇḍapātaṁ āharitvā te bhikkhū āha "āvuso imaṁ dantakaṭṭhaṁ khāditvā mukhaṁ dhovitvā imaṁ piṇḍapātaṁ paribhuñjathā"ti. Kiṁ pana bhante amhehi evaṁ katikā katā "yo paṭhamaṁ arahattaṁ pāpuṇāti, tenābhataṁ piṇḍapātaṁ avasesā paribhuñjissantī"ti. No hetaṁ āvusoti. "Tena hi sace mayampi tumhe viya visesaṁ nibbattessāma, sayaṁ āharitvā paribhuñjissāmā"ti na icchiṁsu. Dutiyadivase dutiyatthero anāgāmiphalaṁ pāpuṇi. Sopi tatheva piṇḍapātaṁ āharitvā itare nimantesi. Te evamāhaṁsu "kiṁ pana bhante amhehi evaṁ katikā katā 'mahātherena ābhataṁ piṇḍapātaṁ abhuñjitvā anutherena ābhataṁ bhuñjissāmā'ti". No hetaṁ āvusoti. "Evaṁ sante tumhe viya mayampi visesaṁ nibbattetvā attano purisakārena bhuñjituṁ sakkontā bhuñjissāmā"ti na icchiṁsu. Tesu arahattaṁ patto bhikkhu parinibbāyi, anāgāmī brahmaloke nibbatti. Itare pañca therā visesaṁ nibbattetuṁ asakkontā sussitvā sattame divase kālaṁ

1. Parihari (Sī)

katvā devaloke nibbattitvā imasmiṁ Buddhuppāde tato cavitvā tattha tattha kulagharesu nibbattiṁsu. Tesu eko **Pukkusāti rājā**[1] ahosi, eko **Kumārakassapo**[2], eko **Dārucīriyo**[3], eko **Dabbo Mallaputto**[4], eko **Sabhiyo paribbājako**ti[5]. Tattha yo brahmaloke nibbatto bhikkhu, taṁ sandhāyetaṁ vuttaṁ "purāṇasālohitā devatā"ti.

Tassa hi brahmuno etadahosi "ayaṁ mayā saddhiṁ nisseṇiṁ bandhitvā pabbataṁ abhiruhitvā samaṇadhammaṁ akāsi, idāni imaṁ laddhiṁ gahetvā vicaranto vinasseyya, saṁvejessāmi nan"ti. Atha naṁ upasaṅkamitvā evamāha "neva kho tvaṁ Bāhiya arahā, napi arahattamaggaṁ vā samāpanno, sāpi te paṭipadā natthi, yāya tvaṁ arahā vā assa arahattamaggaṁ vā samāpanno"ti. Bāhiyo ākāse ṭhatvā kathentaṁ mahābrahmānaṁ oloketvā cintesi "aho bhāriyaṁ kammaṁ kataṁ, ahaṁ 'arahantomhī'ti cintesiṁ, ayañca maṁ 'na tvaṁ arahā, napi arahattamaggaṁ vā samāpannosī'ti vadati, atthi nu kho loke añño arahā"ti. Atha naṁ pucchi "atthi nu kho etarahi devate loke arahā vā arahattamaggaṁ vā samāpanno"ti. Athassa devatā ācikkhi "atthi Bāhiya uttaresu janapadesu Sāvatthi nāma nagaraṁ, tattha so Bhagavā etarahi viharati Arahaṁ Sammāsambuddho. So hi Bāhiya Bhagavā arahā ceva arahattatthāya ca dhammaṁ desetī"ti.

Bāhiyo rattibhāge devatāya kathaṁ sutvā saṁviggamānaso taṁ khaṇaṁyeva suppārakā nikkhamitvā ekarattivāsena[6] Sāvatthiṁ agamāsi, sabbaṁ vīsayojanasatikaṁ maggaṁ ekarattivāseneva agamāsi. Gacchanto ca pana devatānubhāvena gato. "Buddhānubhāvenā"tipi vadantiyeva. Tasmiṁ pana khaṇe Satthā Sāvatthiṁ piṇḍāya paviṭṭho hoti. So bhuttapātarāse kāya-ālasiyavimocanatthaṁ abbhokāse caṅkamante sambahule bhikkhū "kahaṁ etarahi satthā"ti pucchi. Bhikkhū "Bhagavā Sāvatthiṁ piṇḍāya paviṭṭho"ti vatvā taṁ pucchiṁsu "tvaṁ pana

---

1. Ma 3. 281 piṭṭhe. 2. Ma 1. 195 piṭṭhe. 3. Khu 1. 84 piṭṭhe.
4. Vi 1. 243; Khu 1. 191 piṭṭhesu. 5. Khu 1. 355 piṭṭhe Suttanipāte.
6. Nikkhamitvā sabbattha ekarattivāsena (Ka)

kuto āgatosī”ti suppārakā āgatomhīti. Kadā nikkhantosīti. Hiyyo sāyaṁ nikkhantomhīti. Dūratosi āgato, nisīda, tava pāde dhovitvā telena makkhetvā thokaṁ vissamāhi, āgatakāle Satthāraṁ dakkhissasīti. Ahaṁ bhante Satthu vā attano vā jīvitantarāyaṁ na jānāmi, ekarattenevamhi katthaci aṭṭhatvā anisīditvā vīsayojanasatikaṁ maggaṁ āgato, Satthāraṁ passitvāva vissamissāmīti. So evaṁ vatvā taramānarūpo Sāvatthiṁ pavisitvā Bhagavantaṁ anopamāya Buddhasiriyā piṇḍāya carantaṁ disvā “cirassaṁ vata me Gotamo Sammāsambuddho diṭṭho”ti diṭṭhaṭṭhānato paṭṭhāya onatasarīro gantvā antaravīthiyameva pañcapatiṭṭhitena vanditvā gopphakesu daḷhaṁ gahetvā evamāha “desetu me bhante Bhagavā dhammaṁ, desetu Sugato dhammaṁ, yaṁ mamassa dīgharattaṁ hitāya sukhāyā”ti. Atha naṁ Satthā “akālo kho tāva Bāhiya, antaragharaṁ[1] paviṭṭhamhā piṇḍāyā”ti paṭikkhipi.

Taṁ sutvā Bāhiyo bhante saṁsāre saṁsarantena kabaḷīkārāhāro na aladdhapubbo, tumhākaṁ vā mayhaṁ vā jīvitantarāyaṁ na jānāmi, desetu me dhammanti. Satthā dutiyampi paṭikkhipiyeva. Evaṁ kirassa ahosi “imassa maṁ diṭṭhakālato paṭṭhāya sakalasarīraṁ pītiyā nirantaraṁ ajjhotthaṭaṁ hoti, balavapītivego dhammaṁ sutvāpi na sakkhissati paṭivijjhituṁ, majjhattupekkhāya tāva tiṭṭhatu, ekaratteneva vīsayojanasatikaṁ maggaṁ āgatattā darathopissa balavā, sopi tāva paṭippassambhatū”ti. Tasmā dvikkhattuṁ paṭikkhipitvā tatiyaṁ yācito antaravīthiyaṁ ṭhitova “tasmātiha te Bāhiya evaṁ sikkhitabbaṁ ‘diṭṭhe diṭṭhamattaṁ bhavissatī’ti” ādinā[2] nayena dhammaṁ desesi. So Satthu dhammaṁ suṇantoyeva sabbāsave khepetvā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Tāvadeva ca pana Bhagavantaṁ pabbajjaṁ yāci “paripuṇṇaṁ te pattacīvaranti” puṭṭho “na paripuṇṇan”ti āha. Atha naṁ Satthā “tena hi pattacīvaraṁ pariyesāhī”ti vatvā pakkāmi.

“So kira vīsati vassasahassāni samaṇadhammaṁ karonto ‘bhikkhunā nāma attanā paccaye labhitvā aññaṁ anoloketvā sayameva paribhuñjituṁ vaṭṭatī’ti ekabhikkhussāpi pattena vā cīvarena vā saṅgahaṁ na

1. Antaravīthiṁ (Syā)   2. Khu 1. 85 piṭṭhe.

akāsi, tenassa iddhimayapattacīvaraṁ na uppajjissatī"ti ñatvā ehibhikkhubhāvena pabbajjaṁ na adāsi. Tampi pattacīvaraṁ pariyesamānameva ekā yakkhinī dhenurūpena āgantvā uramhi[1] paharitvā jīvitakkhayaṁ pāpesi. Satthā piṇḍāya caritvā katabhattakicco sambahulehi bhikkhūhi saddhiṁ nikkhanto Bāhiyassa sarīraṁ saṅkāraṭṭhāne patitaṁ disvā bhikkhū āṇāpesi "bhikkhave ekasmiṁ gehadvāre ṭhatvā mañcakaṁ āharāpetvā imaṁ sarīraṁ nagarato nīharitvā jhāpetvā thūpaṁ karothā"ti. Bhikkhū tathā kariṁsu, katvā ca pana vihāraṁ gantvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā attanā katakiccaṁ ārocetvā tassa abhisamparāyaṁ pucchiṁsu. Atha nesaṁ Bhagavā tassa parinibbutabhāvaṁ ācikkhitvā "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ bhikkhūnaṁ khippābhiññānaṁ yadidaṁ Bāhiyo dārucīriyo"ti[2] etadagge ṭhapesi. Atha naṁ bhikkhū pucchiṁsu "bhante tumhe 'Bāhiyo arahattaṁ patto'ti vadetha, kadā so arahattaṁ patto"ti. Mama dhammaṁ sutakāle bhikkhaveti, kadā panassa bhante tumhehi dhammo kathitoti. Piṇḍāya carantena antaravīthiyaṁ ṭhatvāti. Appamattako hi bhante tumhehi antaravīthiyaṁ ṭhatvā kathitadhammo kathaṁ so tāvattakena visesaṁ nibbattesīti, atha ne Satthā "kiṁ bhikkhave mama dhammaṁ 'appaṁ vā bahuṁ vā'ti mā pamāṇaṁ gaṇhatha. Anekānipi hi gāthāsahassāni anatthanissitāni na seyyo, atthanissitaṁ pana ekampi gāthāpadaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

101. "Sahassamapi ce gāthā, anatthapadasaṁhitā.
Ekaṁ gāthāpadaṁ seyyo, yaṁ sutvā upasammatī"ti.

Tattha **ekaṁ gāthāpadaṁ seyyoti** "appamādo amatapadaṁ -pa- yathā matā"ti[3] evarūpā ekā gāthāpi seyyoti attho. Sesaṁ purimanayeneva veditabbaṁ.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Bāhiyadārucīriyattheravatthu dutiyaṁ.

---

1. Vāma-ūrumhi (Syā, Ka) 2. Aṁ 1. 25 piṭṭhe. 3. Khu 1. 16 piṭṭhe.

3. Kuṇḍalakesittherīvatthu

Yo ca gāthāsataṁ bhāseti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kuṇḍalakesiṁ ārabbha katheti.

Rājagahe kira ekā seṭṭhidhītā soḷasavassuddesikā abhirūpā ahosi dassanīyā pāsādikā. Tasmiṁ ca vaye ṭhitā nāriyo purisajjhāsayā honti purisalolā. Atha naṁ mātāpitaro sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale sirigabbhe nivāsāpesuṁ, ekamevassā dāsiṁ paricārikaṁ adaṁsu, athekaṁ kulaputtaṁ corakammaṁ karontaṁ gahetvā pacchābāhaṁ bandhitvā catukke catukke kasāhi paharitvā āghātanaṁ nayiṁsu. Seṭṭhidhītā mahājanassa saddaṁ sutvā "kiṁ nu kho etan"ti pāsādatale ṭhatvā olokentī taṁ disvā paṭibaddhacittā hutvā taṁ patthayamānā āhāraṁ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṁ mātā pucchi "kiṁ idaṁ ammā"ti. Sace etaṁ "coro"ti gahetvā niyyamānaṁ purisaṁ labhissāmi, jīvissāmi. No ce labhissāmi, jīvitaṁ me natthi, idheva marissāmīti. Amma mā evaṁ kari, amhākaṁ jātiyā ca gottena ca bhogena ca sadisaṁ aññaṁ sāmikaṁ labhissasīti. Mayhaṁ aññena kiccaṁ natthi, imaṁ alabhamānā marissāmīti. Mātā dhītaraṁ saññāpetuṁ asakkontī pituno ārocesi. Sopi naṁ saññāpetuṁ asakkonto "kiṁ sakkā kātun"ti cintetvā taṁ coraṁ gahetvā gacchantassa rājapurisassa sahassabhaṇḍikaṁ pesesi "imaṁ gahetvā etaṁ purisaṁ mayhaṁ dehī"ti. So "sādhū"ti kahāpaṇe gahetvā taṁ muñcitvā aññaṁ māretvā "mārito deva coro"ti rañño ārocesi. Seṭṭhipi tassa dhītaraṁ adāsi.

Sā tato paṭṭhāya "sāmikaṁ ārodhessāmī"ti sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā sayameva tassa āgu-ādīnaṁ saṁvidahati, coro katipāhaccayena cintesi "kadā nu kho imaṁ māretvā etissā ābharaṇāni gahetvā ekasmiṁ surāgehe vikkiṇitvā khādituṁ labhissāmī"ti. So "attheko[1] upāyo"ti cintetvā āhāraṁ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Atha naṁ sā upasaṅkamitvā "kiṁ te sāmi rujjatī"ti pucchi. Na kiñci me bhaddeti. Kacci pana me mātāpitaro tuyhaṁ kuddhāti. Na kujjhanti

---

1. Attheso (Syā, Ka)

bhaddeti. Atha kiṁ nāmetanti. "Bhadde ahaṁ taṁ divasaṁ bandhitvā niyyamāno corapapāte adhivatthāya devatāya balikammaṁ paṭissuṇitvā jīvitaṁ labhiṁ, tvampi mayā tassā eva ānubhāvena laddhā, taṁ me devatāya balikammaṁ ṭhapitan"ti cintemi bhaddeti. Sāmi mā cintayi, karissāmi balikammaṁ, vadehi, kenatthoti. Appodakamadhupāyasena ca lājapañcamakapupphehi cāti. "Sādhu sāmi, ahaṁ paṭiyādessāmī"ti sā sabbaṁ balikammaṁ paṭiyādetvā "ehi sāmi, gacchamā"ti āha. Tena hi bhadde tava ñātake nivattetvā mahagghāni vatthābharaṇāni gahetvā attānaṁ alaṅkarohi, hasantā kīḷantā sukhaṁ gamissāmāti. Sā tathā akāsi.

Atha naṁ so pabbatapādaṁ gatakāle āha "bhadde ito paraṁ ubho va janā gamissāma, sesajanaṁ yānakena saddhiṁ nivattāpetvā balikammabhājanaṁ sayaṁ ukkhipitvā gaṇhāhī"ti. Sā tathā akāsi. Coro taṁ gahetvā corapapātapabbataṁ abhiruhi. Tassa hi ekena passena manussā abhiruhanti, ekaṁ passaṁ chinnapapātaṁ[1]. Pabbatamatthake ṭhitā tena passena core pātenti. Te khaṇḍākhaṇḍaṁ hutvā bhūmiyaṁ patanti. Tasmā "corapapāto"ti vuccati. Sā tassa pabbatassa matthake ṭhatvā "balikammaṁ te sāmi karohī"ti āha. So tuṇhī ahosi. Puna tāya "kasmā sāmi tuṇhībhūtosī"ti vutte taṁ āha "na mayhaṁ balikammenattho, vañcetvā pana taṁ ādāya āgatomhī"ti. Kiṁ kāraṇā sāmīti. Taṁ māretvā tava ābharaṇāni gahetvā palāyanatthāyāti. Sā maraṇabhayatajjitā āha "sāmi ahañca ābharaṇāni ca tava santakāneva, kasmā evaṁ vadesī"ti. So "mā evaṁ karohī"ti punappunaṁ yāciyamānopi "māremi evā"ti āha. "Evaṁ sante kiṁ te mama maraṇena, imāni ābharaṇāni gahetvā mayhaṁ jīvitaṁ dehi, ito paṭṭhāya maṁ 'matā'ti dhārehi, dāsī vā te hutvā kammaṁ karissāmī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Idaṁ suvaṇṇakeyūraṁ, muttā veḷuriyā bahū.
Sabbaṁ harassu bhaddante, maṁ ca dāsīti sāvayā"ti[2].

---

1. Chinnataṭaṁ (Sī, Syā)
2. Ime suvaṇṇakeyūrā, sabbe veḷuriyāmayā.
Sabbañca gaṇhā bhaddante, mamaṁ dāsiñca sāvayāti.
(Sī, Syā, Ka) Khu 4. 242 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

Taṁ sutvā coro "evaṁ kate tvaṁ gantvā mātāpitūnaṁ ācikkhissasi, māressāmiyeva, mā tvaṁ bāḷhaṁ paridevasī"ti vatvā imaṁ gāthamāha—

"Mā bāḷhaṁ[1] paridevesi, khippaṁ bandhāhi bhaṇḍikaṁ.
Na tuyhaṁ jīvitaṁ atthi, sabbaṁ gaṇhāmi bhaṇḍakan"ti.

Sā cintesi "aho idaṁ kammaṁ bhāriyaṁ, paññā nāma na pacitvā khādanatthāya katā, atha kho vicāraṇatthāya katā, jānissāmissa kattabban"ti. Atha naṁ āha "sāmi yadā tvaṁ 'coro'ti gahetvā nīyasi, tadāhaṁ mātāpitūnaṁ ācikkhiṁ, te sahassaṁ vissajjetvā taṁ āharāpetvā gehe kariṁsu. Tato paṭṭhāya ahaṁ tuyhaṁ upakārikā, ajja me sudiṭṭhaṁ katvā attanaṁ vandituṁ dehī"ti. So "sādhu bhadde, sudiṭṭhaṁ katvā vandāhī"ti vatvā pabbatante aṭṭhāsi. Atha naṁ sā tikkhattuṁ padakkhiṇaṁ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā "sāmi idaṁ te pacchimadassanaṁ, idāni tuyhaṁ vā mama dassanaṁ, mayhaṁ vā tava dassanaṁ natthī"ti purato ca pacchato ca āliṅgitvā pamattaṁ hutvā pabbatante ṭhitaṁ piṭṭhipasse ṭhatvā ekena hatthena khandhe gahetvā ekena piṭṭhikacchāya gahetvā pabbatapapāte khipi. So pabbatakucchiyaṁ paṭihato khaṇḍākhaṇḍikaṁ hutvā bhūmiyaṁ pati. Corapapātamatthake adhivatthā devatā tesaṁ dvinnampi kiriyaṁ disvā tassā itthiyā sādhukāraṁ datvā imaṁ gāthamāha—

"Na hi[2] sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito.
Itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā"ti[3].

Sāpi coraṁ papāte khipitvā cintesi "sacāhaṁ gehaṁ gamissāmi, 'sāmiko te kuhin'ti pucchissanti, sacāhaṁ evaṁ puṭṭhā 'mārito me'ti vakkhāmi, 'dubbinīte sahassaṁ datvā taṁ āharāpetvā idāni naṁ māresī'ti maṁ mukhasattīhi vijjhissanti, 'ābharaṇatthāya so maṁ māretukāmo ahosī'ti vuttepi na saddahissanti, alaṁ me gehenā"ti tatthevābharaṇāni chaḍḍetvā araññaṁ pavisitvā anupubbena vicarantī ekaṁ paribbājakānaṁ assamaṁ patvā vanditvā "mayhaṁ bhante tumhākaṁ santike pabbajjaṁ dethā"ti āha. Atha naṁ pabbājesuṁ. Sā pabbajitvāva pucchi "bhante tumhākaṁ pabbajjāya kiṁ uttaman"ti. Bhadde dasasu vā kasiṇesu parikammaṁ katvā jhānaṁ

---

1. Bāle (Sī) 2. Na so (Sī, Syā) 3. Khu 4. 242 piṭṭhe Therī-apadāne.

nibbattetabbaṁ, vādasahassaṁ vā uggaṇhitabbaṁ, ayaṁ amhākaṁ pabbajjāya uttamatthoti. Jhānaṁ tāva nibbattetuṁ ahaṁ na sakkhissāmi, vādasahassaṁ pana uggaṇhissāmi ayyāti. Atha naṁ te vādasahassaṁ uggaṇhāpetvā "uggahitaṁ te sippaṁ, idāni tvaṁ jambudīpatale vicaritvā attanā saddhiṁ pañhaṁ kathetuṁ samatthaṁ olokehī"ti tassā hatthe jambusākhaṁ datvā uyyojesuṁ "gaccha bhadde sace koci gihibhūto tayā saddhiṁ pañhaṁ kathetuṁ sakkoti, tasseva pādaparicārikā bhavāhi, sace pabbajito sakkoti, tassa santike pabbajāhī"ti.

Sā nāmena Jambuparibbājikā nāma hutvā tato nikkhamitvā diṭṭhe diṭṭhe pañhaṁ pucchantī vicarati. Tāya saddhiṁ kathetuṁ samattho nāma nāhosi. "Ito Jambuparibbājikā āgacchatī"ti sutvāva manussā palāyanti. Sā gāmaṁ vā nigamaṁ vā bhikkhāya pavisantī gāmadvāre vālukarāsiṁ katvā tattha jambusākhaṁ ṭhapetvā "mayā saddhiṁ kathetuṁ samattho jambusākhaṁ maddatū"ti vatvā gāmaṁ pāvisi. Taṁ ṭhānaṁ upasaṅkamituṁ samattho nāma nāhosi. Sāpi milātāya jambusākhāya aññaṁ jambusākhaṁ gaṇhāti, iminā nīhārena vicarantī Sāvatthiṁ patvā gāmadvāre vālukarāsiṁ katvā jambusākhaṁ ṭhapetvā vuttanayeneva vatvā bhikkhāya pāvisi. Sambahulā gāmadārakā jambusākhaṁ parivāretvā aṭṭhaṁsu. Tadā Sāriputtatthero piṇḍāya caritvā katabhattakicco nagarā nikkhanto te dārake jambusākhaṁ parivāretvā ṭhite disvā "kiṁ idan"ti pucchi. Dārakā therassa taṁ pavattiṁ ācikkhiṁsu. Tena hi dārakā imaṁ sākhaṁ maddathāti, bhāyāma bhanteti. Ahaṁ pañhaṁ kathessāmi, maddatha tumheti. Te therassa vacanena sañjātussāhā tathā katvā maddantā jambusākhaṁ[1] ukkhipiṁsu. Paribbājikā āgantvā te paribhāsitvā "tumhehi saddhiṁ mama pañhena kiccaṁ[2] natthi, kasmā me sākhaṁ maddathā"ti āha. "Ayyenamhā maddāpitā"ti āhaṁsu. Bhante tumhehi me sākhā maddāpitāti. Āma bhaginīti. Tenati mayā saddhiṁ pañhaṁ kathethāti. Sādhu kathessāmīti.

Sā vaḍḍhamānakacchāyāya pañhaṁ pucchituṁ therassa santikaṁ agamāsi, sakalanagaraṁ saṅkhubhi. "Dvinnaṁ paṇḍitānaṁ kathaṁ suṇissāmā"ti nāgarā tāya saddhiṁyeva gantvā theraṁ vanditvā ekamantaṁ nisīdiṁsu. Paribbājikā

1. Rajaṁ (Sī, Syā) 2. Pañhapucchanakiccaṁ (Sī)

theraṁ āha "bhante pucchāmi te pañhan"ti. Puccha bhaginīti. Sā vādasahassaṁ pucchi, pucchitaṁ pucchitaṁ thero vissajjesi. Atha naṁ thero āha "ettakā eva te pañhā, aññepi atthī"ti. Ettakā eva bhanteti. Tayā bahū pañhā puṭṭhā, mayampi ekaṁ pucchāma, vissajjissasi noti. Jānamānā vissajjissāmi, pucchatha bhanteti. Thero "ekaṁ nāma kin"ti[1] pañhaṁ pucchi. Sā "evaṁ nāmesa vissajjetabbo"ti[2] ajānantī "kiṁ nāmetaṁ bhante"ti pucchi. Buddhapañho[3] nāma bhaginīti. Mayhampi taṁ detha bhanteti. Sace mādisā bhavissasi, dassāmīti. Tena hi maṁ pabbājethāti. Thero bhikkhunīnaṁ ācikkhitvā pabbājesi. Sā pabbajitvā laddhūpasampadā Kuṇḍalakesittherī nāma hutvā katipāhaccayeneva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Bhikkhū dhammasabhāyaṁ kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ "Kuṇḍalakesittheriyā dhammassavanañca bahuṁ natthi, pabbajitakiccañcassā matthakaṁ pattaṁ, ekena kira corena saddhiṁ mahāsaṅgāmaṁ katvā jinitvā āgatā"ti. Satthā āgantvā "kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā"ti pucchitvā "imāya nāmā"ti vutte "bhikkhave mayā desitadhammaṁ 'appaṁ vā bahuṁ vā'ti pamāṇaṁ mā gaṇhatha[4], anatthakaṁ padasatampi seyyo na hoti, Dhammapadaṁ pana ekampi seyyova. Avasesacore jinantassa ca jayo nāma na hoti, ajjhattikakilesacore jinantasseva pana jayo nāma hotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

102. "Yo ca gāthāsataṁ bhāse, anatthapadasaṁhitā.
Ekaṁ dhammapadaṁ seyyo, yaṁ sutvā upasammati.

103. Yo sahassaṁ sahassena, saṅgāme mānuse Jine.
Ekañca jeyyamattānaṁ, sa ve saṅgāmajuttamo"ti.

Tattha **gāthāsatan**ti yo ca puggalo sataparicchedā bahūpi gāthā bhāseyyāti attho. **Anatthapadasaṁhitā**ti ākāsavaṇṇanādivasena anatthakehi padehi saṁhitā. **Dhammapadan**ti atthasādhakaṁ khandhādipaṭisaṁyuttaṁ, "cattārimāni paribbājakā dhammapadāni. Katamāni cattāri, anabhijjhā paribbājakā dhammapadaṁ, abyāpādo paribbājakā dhammapadaṁ, sammāsati paribbājakā

1. Khu 1. 3; Aṁ 3. 296 piṭṭhādīsu vitthāro.
2. Evaṁ nāma me vissajjetabbanti (Sī)
3. Buddhamanto (Syā)
4. Mā mināthа (Sī, Syā)

dhammapadaṁ, sammāsamādhi paribbājakā dhammapadan"ti[1] evaṁ vuttesu catūsu dhammapadesu ekampi dhammapadaṁ **seyyo. Yo sahassaṁ sahassenā**ti yo eko saṅgāmayodho sahassena guṇitaṁ sahassaṁ **mānuse** ekasmiṁ **saṅgāme** jineyya, dasamanussasatasahassaṁ jinitvā jayaṁ āhareyya, ayampi saṅgāmajinataṁ uttamo pavaro nāma na hoti. **Ekañca jeyyamattānan**ti yo rattiṭṭhānadivāṭṭhānesu ajjhattikakammaṭṭhānaṁ sammasanto attano lobhādikilesajayena attānaṁ jineyya. **Sa ve saṅgāmajuttamo**ti so saṅgāmajinānaṁ uttamo pavaro saṅgāmasīsayodhoti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Kuṇḍalakesittherīvatthu tatiyaṁ.

---

4. Anatthapucchakabrāhmaṇavatthu

Attā haveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto anatthapucchakaṁ brāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

So kira brāhmaṇo "kiṁ nu kho Sammāsambuddho atthameva jānāti, udāhu anatthampi, pucchissāmi nan"ti Satthāraṁ upasaṅkamitvā pucchi "bhante tumhe atthameva jānātha maññe, no anatthan"ti. Atthañcāhaṁ brāhmaṇa jānāmi anatthañcāti. Tena hi me anatthaṁ kathethāti. Athassa Satthā imaṁ gāthamāha—

"Ussūraseyyaṁ ālasyaṁ, caṇḍikkaṁ dīghasoṇḍiyaṁ[2].
Ekassaddhānagamanaṁ, paradārūpasevanaṁ.
Etaṁ brāhmaṇa sevassu, anatthaṁ te bhavissatī"ti.

Taṁ sutvā brāhmaṇo sādhukāramadāsi "sādhu sādhu gaṇācariya gaṇajeṭṭhaka, tumhe atthañca jānātha anatthañcā"ti. Evaṁ kho brāhmaṇa atthānatthajānanako[3] nāma mayā sadiso natthīti. Athassa Satthā ajjhāsayaṁ upadhāretvā "brāhmaṇa kena kammena jīvasī"ti pucchi. Jūtakammena bho Gotamāti. Kiṁ pana te jayo hoti

---

1. Aṁ 1. 338 piṭṭhe.
2. Dīghasotthiyaṁ (Sī), dīghasottiyaṁ (Syā)
3. Anatthajānanako (Sī)

parājayoti. "Jayopi hoti parājayopī"ti vutte "brāhmaṇa appamattako esa, paraṁ jinantassa jayo nāma na seyyo. Yo pana kilesajayena attānaṁ jināti, tassa jayo seyyo. Na hi taṁ jayaṁ koci apajayaṁ kātuṁ sakkotī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

104. "Attā have jitaṁ seyyo, yā cāyaṁ itarā pajā.
Attadantassa posassa, niccaṁ saññatacārino.

105. Neva devo na Gandhabbo. Na māro saha brahmunā.
Jitaṁ apajitaṁ kayirā, tathārūpassa jantuno"ti.

Tattha **have**ti nipāto. **Jitan**ti liṅgavipallāso, attano kilesajayena attā jito seyyoti attho. **Yā cāyaṁ itarā pajā**ti yā panāyaṁ avasesā pajā jūtena vā dhanaharaṇena vā saṅgāmena vā[1] balābhibhavena[2] vā jitā bhaveyya, taṁ jinantena yaṁ jitaṁ, na taṁ seyyoti attho. Kasmā pana tadeva jitaṁ seyyo, idaṁ na seyyoti? Yasmā **attadantassa -pa- tathārūpassa jantuno**ti. Idaṁ vuttaṁ hoti—yasmā hi yvāyaṁ nikkilesatāya attadanto poso, tassa attadantassa[3] kāyādīhi niccaṁ saññatacārino evarūpassa imehi kāyasaññamādīhi[4] saññatassa jantuno **devo** vā **gandhabbo** vā **māro** vā **brahmunā saha** uṭṭhahitvā "ahamassa jitaṁ apajitaṁ karissāmi, maggabhāvanāya pahīne kilese puna uppādessāmī"ti ghaṭentopi vāyamantopi yathā dhanādīhi parājito pakkhantaro hutvā itarena jitaṁ puna jinanto apajitaṁ kareyya, evaṁ apajitaṁ kātuṁ neva sakkuṇeyyāti.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Anatthapucchakabrāhmaṇavatthu catutthaṁ.

---

1. Saṅgāme vā (Sī, Syā)
2. Dhanalābhibhāvena (Ka)
3. Anaṅgaṇassa (Syā)
4. Kāyasamācārādīhi (Ka)

5. Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu

Māse māseti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattherassa Mātulabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

Thero kira tassa santikaṁ gantvā āha "kiṁ nu kho brāhmaṇa kiñcideva kusalaṁ karosī"ti. Karomi bhanteti. Kiṁ karosīti. Māse māse sahassapariccāgena dānaṁ dammīti. Kassa desīti. Nigaṇṭhānaṁ bhanteti. Kiṁ patthayantoti. Brahmalokaṁ bhanteti. Kiṁ pana brahmalokassa ayaṁ maggoti. Āma bhanteti. Ko evamāhāti. Ācariyehi me kathitaṁ bhanteti. "Neva tvaṁ brahmalokassa maggaṁ jānāsi, nāpi te ācariyā, Satthāva eko jānāti, ehi brāhmaṇa, brahmalokassa te maggaṁ kathāpessāmī"ti taṁ ādāya Satthu santikaṁ netvā "bhante ayaṁ brāhmaṇo evamāhā"ti taṁ pavattiṁ ārocetvā sādhu vatassa brahmalokassa maggaṁ kathethāti. Satthā "evaṁ kira brāhmaṇā"ti pucchitvā "āma bho Gotamā"ti vutte "brāhmaṇa tayā evaṁ dadamānena vassasataṁ dinnadānatopi muhuttamatthaṁ pasannacittena mama sāvakassa olokanaṁ vā kaṭacchubhikkhāmattadānaṁ vā mahapphalataran"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

106. "Māse māse sahassena, yo yajetha sataṁ samaṁ.
Ekañca bhāvitattānaṁ, muhuttamapi pūjaye.
Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṁ hutan"ti.

Tattha **sahassenā**ti sahassapariccāgena. **Yo yajetha sataṁ saman**ti yo vassasataṁ māse māse sahassaṁ pariccajanto lokiyamahājanassa dānaṁ dadeyya, **ekañca bhāvitattānan**ti yo pana ekaṁ sīlādiguṇavisesena vaḍḍhita-attānaṁ heṭṭhimakoṭiyā sotāpannaṁ, uparimakoṭiyā khīṇāsavaṁ gharadvāraṁ sampattaṁ kaṭacchubhikkhādānavasena vā yāpanamatta-āhāradānavasena vā thūlasāṭakadānamattena vā pūjeyya. **Yaṁ** itarena **vassasataṁ hutaṁ,** tato **sāyeva pūjanā seyyo,** seṭṭho uttamoti atthoti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṁ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattherassa mātulabrāhmaṇavatthu pañcamaṁ.

---

6. Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu

Yo ca vassasataṁ jantūti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattherassa bhāgineyyaṁ ārabbha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā āha "kiṁbrāhmaṇa kusalaṁ karosī"ti. Āma bhanteti. Kiṁ karosīti. Māse māse ekaṁ ekaṁ pasuṁ ghātesvā aggiṁ paricarāmīti. Kimatthaṁ evaṁ karosīti. Brahmalokamaggo kiresoti. Kenevaṁ kathitanti. Ācariyehi me bhanteti. "Neva tvaṁ brahmalokassa maggaṁ jānāsi, nāpi te ācariyā, ehi, Satthu santikaṁ gamissāmā"ti taṁ Satthu santikaṁ netvā taṁ pavattiṁ ārocetvā "imassa bhante brahmalokassa maggaṁ kathethā"ti āha. Satthā "evaṁ kirā"ti pucchitvā "evaṁ bho Gotamā"ti vutte "brāhmaṇa vassasatampi evaṁ aggiṁ paricarantassa tava aggipāricariyā mama sāvakassa taṁkhaṇamattaṁ pūjampi na pāpuṇātī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

107. "Yo ca vassasataṁ jantu, aggiṁ paricare vane.
Ekañca bhāvitattānaṁ, muhuttamapi pūjaye.
Sāyeva pūjanā seyyo, yañce vassasataṁ hutan"ti.

Tattha **jantū**ti sattādhivacanametaṁ. **Aggiṁ paricare vane**ti nippapañcabhāvapatthanāya vanaṁ pavisitvāpi tattha aggiṁ paricareyya. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṁ pāpuṇi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattherassa bhāgineyyavatthu chaṭṭhaṁ.

7. Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu

Yaṁ kiñci yiṭṭhaṁ vāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Veḷuvane viharanto Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇaṁ ārabbha kathesi.

Tampi hi thero upasaṅkamitvā "kiṁ brāhmaṇa kiñci kusalaṁ karosī"ti pucchi. Āma bhanteti. Kiṁ karosīti. Yiṭṭhayāgaṁ yajāmīti. Tadā kira taṁ yāgaṁ mahāpariccāgena yajanti. Ito paraṁ thero purimanayeneva pucchitvā taṁ Satthu santikaṁ netvā taṁ pavattiṁ ārocetvā "imassa bhante brahmalokassa maggaṁ kathethā"ti āha. Satthā "brāhmaṇa evaṁ kirā"ti pucchitvā "evaṁ bho Gotamā"ti vutte "brāhmaṇa tayā saṁvaccharaṁ yiṭṭhayāgaṁ yajantena lokiyamahājanassa dinnadānaṁ pasannacittena mama sāvakānaṁ vandantānaṁ uppannakusalacetanāya catubhāgamattampi na agghatī"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

108. "Yaṁ kiñci yiṭṭhaṁ va hutaṁ va loke,
Saṁvaccharaṁ yajetha puññapekkho.
Sabbampi taṁ na catubhāgameti,
Abhivādanā ujjugatesu seyyo"ti.

Tattha **yaṁ kiñcī**ti anavasesapariyādānavacanametaṁ. **Yiṭṭhan**ti yebhuyyena maṅgalakiriyādivasesu dinnadānaṁ. **Hutan**ti abhisaṅkharitvā kataṁ pāhunadānañceva, kammañca phalañca[1] saddahitvā katadānañca. **Saṁvaccharaṁ yajethā**ti ekasaṁvaccharaṁ nirantarameva vuttappakāraṁ dānaṁ sakalacakkavāḷepi lokiyamahājanassa dadeyya. **Puññapekkho**ti puññaṁ icchanto. **Ujjugatesū**ti heṭṭhimakoṭiyā sotāpannesu uparimakoṭiyā khīṇāsavesu. Idaṁ vuttaṁ hoti—evarūpesu pasannacittena sarīraṁ onamitvā vandantassa kusalacetanāya yaṁ phalaṁ, tato catubhāgampi sabbaṁ taṁ dānaṁ na agghati, tasmā ujugatesu abhivādanameva seyyoti.

Desanāvasāne so brāhmaṇo sotāpattiphalaṁ patto, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sāriputtattherassa sahāyakabrāhmaṇavatthu sattamaṁ.

---

1. Kammaphalaṁ (Syā)

8. Āyuvaḍḍhanakumāravatthu

Abhivādanasīlissāti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Dīghalaṅghikaṁ[1] nissāya Araññakuṭiyaṁ viharanto Dīghāyukumāraṁ ārabbha kathesi.

Dīghalaṅghikanagaravāsino kira dve brāhmaṇā bāhirakapabbajjaṁ pabbajitvā aṭṭhacattālīsa vassāni tapacaraṇaṁ kariṁsu. Tesu eko "paveṇi me nassissati, vibbhamissāmī"ti cintetvā attanā kataṁ tapaṁ paresaṁ vikkiṇitvā gosatena ceva kahāpaṇasate ca saddhiṁ bhariyaṁ labhitvā kuṭumbaṁ saṇṭhapesi. Athassa bhariyā puttaṁ[2] vijāyi. Itaro panassa sahāyako pavāsaṁ gantvā punadeva taṁ nagaraṁ paccāgami. So tassa āgatabhāvaṁ sutvā puttadāraṁ ādāya sahāyakassa dassanatthāya agamāsi. Gantvā puttaṁ mātu hatte datvā sayaṁ tāva vandi, mātāpi puttaṁ pitu hatthe datvā vandi. So "dīghāyukā hothā"ti āha, putte[3] pana vandāpite tuṇhī ahosi, atha naṁ "kasmā bhante amhehi vandite 'dīghāyukā hothā'ti vatvā imassa vandanakāle kiñci na vadethā"ti āha. Imasseko antarāyo atthi brāhmaṇāti. Kittakaṁ jīvissati bhanteti. Sattāhaṁ brāhmaṇāti. Paṭibāhanakāraṇaṁ atthi bhanteti. Nāhaṁ paṭibāhanakāraṇaṁ jānāmīti. Ko pana jāneyya bhanteti. Samaṇo Gotamo jāneyya, tassa santikaṁ gantvā pucchāhīti. Tattha gacchanto tapaparihānito bhāyāmīti. Sace te puttasineho atthi, tapaparihāniṁ acintetvā tassa santikaṁ gantvā pucchāhīti.

So Satthu santikaṁ gantvā sayaṁ tāva vandi. Satthā "dīghāyuko hohī"ti āha, pajāpatiyā vandanakālepi tassā tatheva vatvā puttassa vandāpanakāle tuṇhī ahosi. So purimanayeneva Satthāraṁ pucchi, Satthāpi tatheva byākāsi. So kira brāhmaṇo sabbaññutaññāṇaṁ apaṭivijjhitvāva attano mantaṁ sabbaññutaññāṇena saṁsandesi, paṭibāhanupāyaṁ pana na jānāti. Brāhmaṇo Satthāraṁ pucchi "atthi pana bhante paṭibāhanupāyo"ti. Bhaveyya brāhmaṇāti. Kiṁ bhaveyyāti. Sace tvaṁ attano gehadvāre maṇḍapaṁ kāretvā tassa majjhe pīṭhikaṁ kāretvā taṁ parikkhipanto aṭṭha vā soḷasa vā

1. Dīghalambikaṁ (Sī, Syā) 2. Dārakaṁ (Sī, Syā) 3. Puttena (Sī)

āsanāni paññāpetvā tesu mama sāvake nisīdāpetvā sattāhaṁ nirantaraṁ parittaṁ kātuṁ sakkuṇeyyāsi, evamassa antarāyo nasseyyāti. Bho Gotama mayā maṇḍapādīni sakkā kātuṁ, tumhākaṁ pana sāvake kathaṁ lacchāmīti. Tayā ettake kate ahaṁ mama sāvake pahiṇissāmīti. “Sādhu bho Gotamā”ti so attano gehadvāre sabbaṁ kiccaṁ niṭṭhāpetvā Satthu santikaṁ agamāsi. Satthā bhikkhū pahiṇi, te gantvā tattha nisīdiṁsu, dārakampi pīṭhikāyaṁ nipajjāpesuṁ. Bhikkhū sattarattindivaṁ nirantaraṁ parittaṁ bhaṇiṁsu, sattame divase sāyaṁ[1] Satthā āgacchi. Tasmiṁ āgate sabbacakkavāḷadevatā sannipatiṁsu. Eko pana avaruddhako nāma yakkho dvādasa saṁvaccharāni Vessavaṇaṁ upaṭṭhahitvā tassa santikā varaṁ labhanto “ito sattame divase imaṁ dārakaṁ gaṇheyyāsī”ti labhi. Tasmā sopi āgantvā aṭṭhāsi.

Satthari pana tattha gate mahesakkhāsu devatāsu sannipatitāsu appesakkhā devatā osakkitvā osakkitvā okāsaṁ alabhamānā[2] dvādasa yojanāni paṭikkamiṁsu. Avaruddhakopi tatheva paṭikkami, Satthāpi sabbarattiṁ parittamakāsi. Sattāhe vītivatte avaruddhako dārakaṁ na labhi. Aṭṭhame pana divase aruṇe uggatamatte dārakaṁ ānetvā Satthāraṁ vandāpesuṁ. Satthā “dīghāyuko hohī”ti āha. Kīvaciraṁ pana bho Gotama dārako ṭhassatīti. Vīsavassasataṁ brāhmaṇāti. Athassa “Āyuvaḍḍhanakumāro”ti nāmaṁ kariṁsu. So vuddhimanvāya pañcahi upāsakasatehi parivuto vicari. Athekadivasaṁ dhammasabhāyaṁ bhikkhū kathaṁ samuṭṭhāpesuṁ “passathāvuso, Āyuvaḍḍhanakumārena kira sattame divase maritabbaṁ abhavissa, so idāni vīsavassasataṭṭhāyī hutvā pañcahi upāsakasateti parivuto vicarati, atthi maññe imesaṁ sattānaṁ āyuvaḍḍhanakāraṇan”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha bhikkhave etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “bhikkhave na kevalaṁ āyuvaḍḍhanameva, ime pana Satthā guṇavante vandantā abhivādentā catūhi kāraṇehi vaḍḍhanti, parissayato muccanti, yāvatāyukameva tiṭṭhantī”ti[3] vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

---

1. Sayaṁ (Ka) 2. Dadamānā (Sī) 3. Ṭhassantīti (Sī)

109. “Abhivādanasīlissa, niccaṁ vuḍḍhāpacāyino.
Cattāro dhammā vaḍḍhanti, āyu vaṇṇo sukhaṁ balan”ti.

Tattha **abhivādanasīlissā**ti vandanasīlissa, abhiṇhaṁ vandanakiccapasutassāti attho. **Vuḍḍhāpacāyino**ti gihissa vā tadahupabbajite daharasāmaṇerepi, pabbajitassa vā pana pabbajjāya vā upasampadāya vā vuḍḍhatare guṇavuḍḍhe apacāyamānassa, abhivādanena vā **niccaṁ** pūjentassāti attho. **Cattāro dhammā vaḍḍhantī**ti āyumhi vaḍḍhamāne yattakaṁ kālaṁ taṁ vaḍḍhati, tattakaṁ itarepi vaḍḍhantiyeva. Yena hi paññāsavassa-āyusaṁvattanikaṁ kusalaṁ kataṁ, pañcavīsativassakāle cassa jīvitantarāyo uppajjeyya, so abhivādanasīlatāya paṭippassambhati, so yāvatāyukameva tiṭṭhati, vaṇṇadayopissa āyunāva saddhiṁ vaḍḍhanti. Ito uttaripi eseva nayo. Anantarāyena pavattassāyuno vaḍḍhanaṁ nāma natthi.

Desanāvasāne Āyuvaḍḍhanakumāro pañcahi upāsakasatehi saddhiṁ sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Āyuvaḍḍhanakumāravatthu aṭṭhamaṁ.

---

9. Saṁkiccasāmaṇeravatthu

Yo ca vassasataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Saṁkiccasāmaṇeraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kira tiṁsamattā kulaputtā Satthu dhammakathaṁ sutvā sāsane uraṁ datvā pabbajiṁsu. Te upasampadāya pañcavassā hutvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā ganthadhuraṁ vipassanādhuranti dve dhurānīti sutvā “mayaṁ mahallakakāle pabbajitā”ti ganthadhure ussāhaṁ akatvā vipassanādhuraṁ pūretukāmā yāva arahattā kammaṭṭhānaṁ kathāpetvā “bhante ekaṁ araññāyatanaṁ gamissāmā”ti Satthāraṁ āpucchiṁsu. Satthā “kataraṁ ṭhānaṁ gamissathā”ti pucchitvā “asukaṁ nāmā”ti vutte “tattha tesaṁ ekaṁ vighāsādaṁ nissāya bhayaṁ uppajjissati, tañca pana Saṁkiccasāmaṇere gate vūpasamissati, atha nesaṁ pabbajitakiccaṁ pāripūriṁ gamissatī”ti aññāsi.

Saṁkiccasāmaṇero nāma Sāriputtattherassa sāmaṇero sattavassiko jātiyā. Tassa kira mātā Sāvatthiyaṁ aḍḍhakulassa dhītā, sā tasmiṁ kucchigate ekena byādhinā taṁkhaṇaññeva kālamakāsi. Tassā[1] jhāpiyamānāya ṭhapetvā gabbhamaṁsaṁ sesaṁ jhāyi. Athassā gabbhamaṁsaṁ citakato otāretvā dvīsu tīsu ṭhānesu sūlehi vijjhiṁsu. Sūlakoṭi dārakassa akkhikoṭiṁ pahari. Evaṁ gabbhamaṁsaṁ vijjhitvā aṅgārarāsimhi khipitvā aṅgāreheva paṭicchādetvā pakkamiṁsu. Gabbhamaṁsaṁ jhāyi, aṅgāramatthake pana suvaṇṇabimbasadiso dārako padumagabbhe nipanno viya ahosi. Pacchimabhavikassa sattassa hi Sinerunā otthariyamānassapi arahattaṁ appatvā jīvitakkhayo nāma natthi. Punadivase "citakaṁ nibbāpessāmā"ti āgatā tathānipannaṁ dārakaṁ disvā acchariyabbhutacittajātā "kathañhi nāma ettakesu dārūsu khīyamānesu sakalasarīre jhāpiyamāne dārako na jhāyi, kiṁ nu kho bhavissatī"ti dārakaṁ ādāya antogāmaṁ gantvā nemittake pucchiṁsu. Nemittakā "sace ayaṁ dārako agāraṁ ajjhāvasissati, yāva sattamā kulaparivaṭṭā ñātakā duggatā bhavissanti[2]. Sace pabbajissati, pañcahi samaṇasatehi parivuto vicarissatī"ti āhaṁsu. Tassa saṅkunā akkhikoṭiyā bhinnattā **Saṁkiccan**ti[3] nāmaṁ kariṁsu. So aparena samayena Saṁkiccoti paññāyi. Atha naṁ ñātakā "hotu, vaḍḍhitakāle amhākaṁ ayyassa Sāriputtassa santike pabbājessāmā"ti posiṁsu. So sattavassikakāle "tava mātukucchiyaṁ vasanakāle mātā te kālamakāsi, tassā sarīre jhāpiyamānepi tvaṁ na jhāyī"ti kumārakānaṁ kathaṁ sutvā "ahaṁ kira evarūpā bhayā mutto, kiṁ me gharāvāsena, pabbajissāmī"ti ñātakānaṁ ārocesi. Te "sādhu tātā"ti Sāriputtattherassa santikaṁ netvā "bhante imaṁ pabbājethā"ti adaṁsu. Thero tacapañcakakammaṭṭhānaṁ datvā pabbājesi. So khuraggeyeva saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi. Ayaṁ Saṁkiccasāmaṇero nāma.

Satthā "etasmiṁ gate taṁ bhayaṁ vūpasamissati, atha nesaṁ pabbajitakiccaṁ pāripūriṁ gamissatī"ti ñatvā "bhikkhave tumhākaṁ jeṭṭhabhātikaṁ Sāriputtattheraṁ oloketvā gacchathā"ti āha. Te "sādhū"ti vatvā

1. Tassaṁ (Sī) 2. Na bhavissanti (Syā) 3. Saṁkiccoti (Sī, Syā)

therassa santikaṁ gantvā "kiṁ āvuso"ti vutte mayaṁ Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññaṁ pavisitukāmā hutvā āpucchimhā, atha no Satthā evamāha "tumhākaṁ jeṭṭhabhātikaṁ oloketvā gacchathā"ti. Tenamhā idhāgatāti. Thero "Satthārā ime ekaṁ kāraṇaṁ disvā idha pahitā bhavissanti, kiṁ nu kho etan"ti āvajjento tamatthaṁ ñatvā āha "atthi pana vo āvuso sāmaṇero"ti. Natthi āvusoti. Sace natthi, imaṁ Saṁkiccasāmaṇeraṁ gahetvā gacchathāti. Alaṁ āvuso, sāmaṇeraṁ nissāya no palibodho bhavissati, kiṁ araññe vasantānaṁ sāmaṇerenāti. Nāvuso imaṁ nissāya tumhākaṁ palibodho, apica kho pana tumhe nissāya imassa palibodho bhavissati. Satthāpi tumhe mama santikaṁ pahiṇanto tumhehi saddhiṁ sāmaṇerassa pahiṇanaṁ paccāsīsanto pahiṇi, imaṁ gahetvā gacchathāti. Te "sādhū"ti adhivāsetvā sāmaṇerena saddhiṁ ekatiṁsa janā theraṁ apaloketvā vihārā nikkhamma cārikaṁ carantā vīsayojanasatamatthake ekaṁ sahassakulaṁ gāmaṁ pāpuṇiṁsu.

Manussā te disvā pasannacittā sakkaccaṁ parivisitvā "bhante kattha gamissathā"ti pucchitvā "yathāphāsukaṭṭhānaṁ āvuso"ti vutte pādamūle nipajjitvā "mayaṁ bhante ayyesu imaṁ ṭhānaṁ nissāya antovassaṁ vasantesu pañcasīlaṁ samādāya uposathakammaṁ karissāmā"ti yāciṁsu. Therā adhivāsesuṁ. Atha nesaṁ manussā rattiṭṭhānadivāṭṭhānacaṅkamanapaṇṇasālāyo saṁvidahitvā "ajja mayaṁ, sve mayan"ti ussāhappattā upaṭṭhānamakaṁsu. Therā vassūpanāyikadivase katikavattaṁ kariṁsu "āvuso amhehi dharamānakabuddhassa santike kammaṭṭhānaṁ gahitaṁ, na kho pana sakkā aññatra paṭipattisampadāya Buddhe ārādhetuṁ, amhākañca apāyadvārāni vivaṭāneva, tasmā aññatra pāto bhikkhācāravelaṁ, sāyaṁ therūpaṭṭhānavelañca sesakāle dve ekaṭṭhāne na bhavissāma, yassa aphāsukaṁ bhavissati, tena ghaṇḍiyā[1] pahaṭāya tassa santikaṁ gantvā bhesajjaṁ karissāma, ito aññasmiṁ rattibhāge vā divasabhāge vā appamattā kammaṭṭhānamanuyuñjissāmā"ti.

---

1. Gaṇḍiyā (Sī, Syā)

Tesu evaṁ katikaṁ katvā viharantesu eko duggatapuriso dhītaraṁ upanissāya jīvanto tasmiṁ ṭhāne dubbhikkhe uppanne aparaṁ dhītaraṁ upanissāya jīvitukāmo maggaṁ paṭipajji. Therāpi gāme piṇḍāya caritvā vasanaṭṭhānaṁ āgacchantā antarāmagge ekissā nadiyā nhatvā vālukapuline nisīditvā bhattakiccaṁ kariṁsu. Tasmiṁ khaṇe so puriso taṁ ṭhānaṁ patvā ekamantaṁ aṭṭhāsi, atha naṁ therā "kahaṁ gacchasī"ti pucchiṁsu. So tamatthaṁ ārocesi. Therā tasmiṁ kāruññaṁ uppādetvā "upāsaka ativiya chātosi, gaccha, paṇṇaṁ āhara, ekamekaṁ te bhattapiṇḍaṁ dassāmā"ti vatvā tena paṇṇe āhaṭe attanā attanā bhuñjananiyāmeneva sūpabyañjanehi sannahitvā[1] ekamekaṁ piṇḍaṁ adaṁsu. Etadeva kira vattaṁ, yaṁ bhojanakāle āgatassa bhattaṁ dadamānena bhikkhunā aggabhattaṁ adatvā attanā bhuñjananiyāmeneva thokaṁ vā bahuṁ vā dātabbaṁ, tasmā tepi tathā adaṁsu. So katabhattakicco there vanditvā pucchi "kiṁ bhante ayyā kenaci nimantitā"ti. Natthi upāsaka nimantanaṁ, manussā devasikaṁ evarūpameva āhāraṁ dentīti. So cintesi "mayaṁ niccakālaṁ uṭṭhāya samuṭṭhāya kammaṁ karontāpi evarūpaṁ āhāraṁ laddhuṁ na sakkoma, kiṁ me aññattha gatena, imesaṁ santikeyeva jīvissāmī"ti. Atha ne āha "ahaṁ vattapaṭivattaṁ katvā ayyānaṁ santike vasituṁ icchāmī"ti. Sādhu upāsakāti. So tehi saddhiṁ tesaṁ vasanaṭṭhānaṁ gantvā sādhukaṁ vattapaṭivattaṁ karonto bhikkhū ativiya ārādhetvā dvemāsaccayena dhītaraṁ daṭṭhukāmo hutvā "sace ayye āpucchissāmi, na maṁ vissajjissanti, anāpucchā gamissāmī"ti tesaṁ anācikkhitvāva nikkhami. Ettakameva kirassa oḷārikaṁ khalitaṁ ahosi, yaṁ bhikkhūnaṁ anārocetvā pakkāmi.

Tassa pana gamanamagge ekā aṭavī atthi, tattha pañcasatānaṁ corānaṁ "yo imaṁ aṭaviṁ pavisati, taṁ māretvā tassa maṁsalohitena tuyhaṁ balikammaṁ karissāmā"ti devatāya āyācanaṁ katvā vasantānaṁ sattamo divaso hoti. Tasmā sattame divase corajeṭṭhako rukkhaṁ āruyha olokento taṁ āgacchantaṁ disvā corānaṁ saññamadāsi. Te tassa aṭavimajjhaṁ paviṭṭhabhāvaṁ ñatvā parikkhipitvā taṁ gaṇhitvā gāḷhabandhanaṁ

1. Sannetvā (Sī), sannehitvā (Syā)

katvā araṇisahitena aggiṁ nibbattetvā[1] dārūni saṁkaḍḍhitvā mahantaṁ aggikkhandhaṁ katvā sūlāni tacchiṁsu. So tesaṁ taṁ kiriyaṁ disvā "sāmi imasmiṁ ṭhāne neva sūkarā, na migādayo dissanti, kiṁ kāraṇā idaṁ karothā"ti pucchi. Taṁ māretvā tava maṁsalohitena devatāya balikammaṁ karissāmāti. So maraṇabhayatajjito bhikkhūnaṁ taṁ upakāraṁ acintetvā kevalaṁ attano jīvitameva rakkhamāno evamāha "sāmi ahaṁ vighāsādo, ucchiṭṭhabhattaṁ bhuñjitvā vaḍḍhito, vighāsādo nāma kāḷakaṇṇiko, ayyā pana yato tato nikkhamitvā pabbajitāpi khattiyāva, asukasmiṁ ṭhāne ekatiṁsa bhikkhū vasanti, te māretvā balikammaṁ karotha, ativiya vo devatā tussissatī"ti. Taṁ sutvā corā "bhaddakaṁ esa vadeti, kiṁ iminā kāḷakaṇṇinā, khattiye māretvā balikammaṁ karissāmā"ti cintetvā "ehi, nesaṁ vasanaṭṭhānaṁ dassehī"ti tameva maggadesakaṁ katvā taṁ ṭhānaṁ patvā vihāramajjhe bhikkhū adisvā "kahaṁ bhikkhū"ti naṁ pucchiṁsu. So dve māse vasitattā tesaṁ katikavattaṁ jānanto evamāha "attano divāṭṭhānarattiṭṭhānesu nisinnā, etaṁ ghaṇḍiṁ paharatha, ghaṇḍisaddena sannipatissantī"ti. Corajeṭṭhako ghaṇḍiṁ pahari.

Bhikkhū ghaṇḍisaddaṁ sutvā "akāle ghaṇḍi pahaṭā, kassaci aphāsukaṁ bhavissatī"ti āgantvā vihāramajjhe paṭipāṭiyā paññattesu pāsāṇaphalakesu nisīdiṁsu. Saṁghatthero core oloketvā pucchi "upāsakā kenāyaṁ ghaṇḍi pahaṭā"ti. Corajeṭṭhako āha "mayā bhante"ti. Kiṁ kāraṇāti. Amhehi aṭavidevatāya āyācitaṁ atthi, tassā balikammakaraṇatthāya ekaṁ bhikkhuṁ gahetvā gamissāmāti. Taṁ sutvā mahāthero bhikkhū āha "āvuso bhātikānaṁ uppannakiccaṁ nāma jeṭṭhabhātikena nittharitabbaṁ, ahaṁ attano jīvitaṁ tumhākaṁ pariccajitvā imehi saddhiṁ gamissāmi, mā sabbesaṁ antarāyo hotu, appamattā samaṇadhammaṁ karothā"ti. Anuthero āha "bhante jeṭṭhabhātu kiccaṁ nāma kaniṭṭhassa bhāro, ahaṁ gamissāmi, tumhe appamattā hothā"ti. Iminā upāyena "ahameva ahamevā"ti vatvā paṭipāṭiyā tiṁsapi janā uṭṭhahiṁsu, evaṁ te neva ekissā mātuyā puttā,

1. Nimmathetvā (Sī, Syā)

na ekassa pituno, nāpi vītarāgā, atha ca pana avasesānaṁ atthāya paṭipāṭiyā jīvitaṁ pariccajiṁsu. Tesu ekopi "tvaṁ yāhī"ti vattuṁ samattho nāma nāhosi.

Saṁkiccasāmaṇero tesaṁ kathaṁ sutvā "bhante tumhe tiṭṭhatha, ahaṁ tumhākaṁ jīvitaṁ pariccajitvā gamissāmī"ti āha. Te āhaṁsu "āvuso mayaṁ sabbe ekato māriyamānāpi taṁ ekakaṁ na vissajjessāmā"ti. Kiṁ kāraṇā bhanteti. "Āvuso tvaṁ Dhammasenāpatisāriputtattherassa sāmaṇero, sace taṁ vissajjessāma, sāmaṇeraṁ me ādāya gantvā corānaṁ niyyādiṁsū"ti thero no garahissati, taṁ nindaṁ nittharituṁ na sakkhissāma, tena taṁ na vissajjessāmāti. "Bhante Sammāsambuddho tumhe mama upajjhāyassa santikaṁ pahiṇantopi, mama upajjhāyo maṁ tumhehi saddhiṁ pahiṇantopi idameva kāraṇaṁ disvā pahiṇi, tiṭṭhatha tumhe, ahameva gamissāmī"ti so tiṁsa bhikkhū vanditvā "sace bhante me doso atthi, khamathā"ti vatvā nikkhami. Tadā bhikkhūnaṁ mahāsaṁvego uppajji, akkhīni assupuṇṇāni hadayamaṁsaṁ pavedhi. Mahāthero core āha "upāsakā ayaṁ daharako tumhe aggiṁ karonte, sūlāni tacchante, paṇṇāni attharante disvā bhāyissati, imaṁ ekamante ṭhapetvā tāni kiccāni kareyyāthā"ti. Corā sāmaṇeraṁ ādāya gantvā ekamante ṭhapetvā sabbakiccāni kariṁsu.

Kiccapariyosāne corajeṭṭhako asiṁ abbāhitvā sāmaṇeraṁ upasaṅkami. Sāmaṇero nisīdamāno jhānaṁ samāpajjitvāva nisīdi. Corajeṭṭhako asiṁ parivattetvā sāmaṇerassa khandhe pātesi, asi namitvā dhārāya dhāraṁ pahari, so "na sammā paharin"ti maññamāno puna taṁ ujukaṁ katvā pahari. Asi tālapaṇṇaṁ viya veṭhayamāno[1] tharumūlaṁ agamāsi. Sāmaṇeraṁ hi tasmiṁ kāle Sinerunā avattharantopi māretuṁ samattho nāma natthi, pageva asinā. Taṁ pāṭihāriyaṁ disvā corajeṭṭhako cintesi "pubbe me asi silāthambhaṁ vā khadirakhāṇuṁ vā kaḷīraṁ viya chindati, idāni ekavāraṁ nami, ekavāraṁ tālapattaveṭhako viya jāto. Ayaṁ nāma asi acetano hutvāpi imassa guṇaṁ jānāti, ahaṁ sacetanopi na jānāmī"ti. So asiṁ

1. Veṭhiyamāno (Sī), paveṭhiyamāno (Ka)

bhūmiyaṁ khipitvā tassa pādamūle urena nipajjitvā "bhante mayaṁ dhanakāraṇā aṭaviṁ paviṭṭhāmhā, amhe dūratova disvā sahassamattāpi manussā pavedhanti, dve tisso kathā kathetuṁ na sakkonti. Tava pana santāsamattampi[1] natthi, ukkāmukhe suvaṇṇaṁ viya supupphitakaṇikāraṁ viya ca te mukhaṁ virocati, kiṁ nu kho kāraṇan"ti pucchanto imaṁ gāthamāha—

"Tassa te natthi bhītattaṁ[2], bhiyyo vaṇṇo pasīdati.
Kasmā na paridevesi, evarūpe mahabbhaye"ti[3].

Sāmaṇero jhānā vuṭṭhāya tassa dhammaṁ desento "āvuso Gāmaṇi khīṇāsavassa attabhāvo nāma sīse ṭhapitabhāro viya hoti, so tasmiṁ bhijjante vā nassante vā tussateva, na bhāyatī"ti vatvā imā gāthā abhāsi—

"Natthi cetasikaṁ dukkhaṁ, anapekkhassa gāmaṇi.
Atikkantā bhayā sabbe, khīṇasaṁyojanassa ve.

Khīṇāya bhavanettiyā, diṭṭhe dhamme yathātathe.
Na bhayaṁ maraṇe hoti, bhāranikkhepane yathā"ti[4].

So tassa kathaṁ sutvā pañca corasatāni oloketvā āha "tumhe kiṁ karissathā"ti. Tumhe pana sāmīti. Mama tāva bho evarūpaṁ pāṭihāriyaṁ disvā agāramajjhe kammaṁ natthi, ayyassa santike pabbajissāmīti mayampi tatheva karissāmāti. "Sādhu tātā"ti tato pañcasatāpi corā sāmaṇeraṁ vanditvā pabbajjaṁ yāciṁsu. So tesaṁ asidhārāhi eva kese ceva vatthadasā ca chinditvā tambamattikāya rajitvā tāni kāsāyāni acchādāpetvā dasasu sīlesu patiṭṭhāpetvā te ādāya gacchanto cintesi "sacāhaṁ there adisvāva gamissāmi,

---

1. Cittutrāsamattampi (Syā)
2. Tāso te natthi na bhayaṁ (Sī, Syā)
3. Khu 2. 320 piṭṭhe Theragāthāyaṁ.
4. Natthi cetasikaṁ dukkhaṁ, anapekkhassa Gāmaṇi.
Atikkanto bhayaṁ sabbaṁ, khīṇasaṁyojano isī.

Khīṇā cassa bhavanetti, diṭṭhā dhammā yathā tathā.
Nibbhayaṁ maraṇaṁ hoti, bhāravoropanaṁ yathāti (Sī, Syā) Khu 2. 320 piṭṭhe pana passitabbaṁ.

te samaṇadhammaṁ kātuṁ na sakkhissanti. Corānaṁ hi maṁ gahetvā nikkhantakālato paṭṭhāya tesu ekopi assūni sandhāretuṁ nāsakkhi, 'mārito nu kho sāmaṇero, no'ti cintentānaṁ kammaṭṭhānaṁ abhimukhaṁ na bhavissati, tasmā disvāva ne gamissāmī"ti. So pañcasatabhikkhuparivāro tattha gantvā attano dassanena paṭiladdha-assāsehi tehi "kiṁ sappurisa saṁkicca, laddhaṁ te jīvitan"ti vutte "āma bhante, ime maṁ māretukāmā hutvā māretuṁ asakkonto mama guṇe pasīditvā dhammaṁ sutvā pabbajitā, ahaṁ 'tumhe disvāva gamissāmī'ti āgato, appamattā samaṇadhammaṁ karotha, ahaṁ Satthu santikaṁ gamissāmī'ti te bhikkhū vanditvā itare ādāya upajjhāyassa santikaṁ gantvā "kiṁ Saṁkicca, antevāsikā te laddhā"ti vutte "āma bhante"ti taṁ pavattiṁ ārocesi. Therena "gaccha Saṁkicca, Satthāraṁ passāhī"ti vutte "sādhū"ti theraṁ vanditvā te ādāya Satthu santikaṁ gantvā Satthārāpi "kiṁ Saṁkicca, antevāsikā te laddhā"ti vutte "āma bhante"ti taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā "evaṁ kira bhikkhave"ti pucchitvā "āma bhante"ti vutte "bhikkhave tumhākaṁ corakammaṁ katvā dussīle patiṭṭhāya vassasataṁ jīvanato[1] idāni sīle patiṭṭhāya ekadivasampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

110. "Yo ca vassasataṁ jīve, dussīlo asamāhito.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, sīlavantassa jhāyino"ti.

Tattha **dussīlo**ti nissīlo. **Sīlavantassā**ti dussīlassa **vassasataṁ** jīvanato **sīlavantassa** dvīhi jhānehi **jhāyino** ekadivasampi ekamuhuttampi **jīvitaṁ seyyo,** uttamanti attho.

Desanāvasāne te pañcasatāpi bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Aparena samayena Saṁkicco upasampadaṁ labhitvā dasavasso hutvā sāmaṇeraṁ gaṇhi. So pana tasseva bhāgineyyo Adhimuttasāmaṇero nāma. Atha naṁ thero paripuṇṇavassakāle āmantetvā "upasampadaṁ te karissāmi, gaccha, ñātakānaṁ santike vassaparimāṇaṁ

---

1. Jīvitato (Syā)

pucchitvā ehī”ti uyyojesi. So mātāpitūnaṁ santikaṁ gacchanto antarāmagge pañcasatehi corehi balikammatthāya māriyamāno tesaṁ dhammaṁ desetvā pasannacittehi tehi “na te imasmiṁ ṭhāne amhākaṁ atthibhāvo kassaci ārocetabbo”ti vissaṭṭho paṭipathe mātāpitaro āgacchante disvā tameva maggaṁ paṭipajjantānampi tesaṁ saccamanurakkhanto nārocesi. Tesaṁ corehi viheṭhiyamānānaṁ “tvampi corehi saddhiṁ ekato hutvā maññe, amhākaṁ nārocesī”ti paridevantānaṁ saddaṁ sutvā te[1] mātāpitūnampi anārocitabhāvaṁ ñatvā pasannacittā pabbajjaṁ yāciṁsu. Sopi Saṁkiccasāmaṇero viya te sabbe pabbājetvā upajjhāyassa santikaṁ ānetvā tena Satthu santikaṁ pesito gantvā taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā “evaṁ kira bhikkhave”ti pucchitvā “āma bhante”ti vutte purimanayeneva anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imameva gāthamāha—

“Yo ca vassasataṁ jīve, dussīlo asamāhito.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, sīlavantassa jhāyino”ti.

Idampi **Adhimuttasāmaṇeravatthu** vuttanayamevāti.

Saṁkiccasāmaṇeravatthu navamaṁ.

---

10. Khāṇukoṇḍaññattheravatthu

Yo ca vassasataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Khāṇukoṇḍaññattheraṁ ārabbha kathesi.

So kira thero Satthu santike kammaṭṭhānaṁ gahetvā araññe viharanto arahattaṁ patvā “Satthu ārocessāmī”ti tato āgacchanto antarāmagge kilanto maggā okkamma ekasmiṁ piṭṭhipāsāṇe nisinno jhānaṁ samāpajji. Athekaṁ gāmaṁ vilumpitvā pañcasatā corā attano balānurūpena bhaṇḍikaṁ bandhitvā sīsenādāya gacchantā dūraṁ gantvā kilantarūpā “dūraṁ āgatāmha, imasmiṁ piṭṭhipāsāṇe vissamissāmā”ti maggā

---

1. Tena (Sī, Ka)

okkamma piṭṭhipāsāṇassa santikaṁ gantvā theraṁ disvāpi "khāṇuko ayan"ti saññino ahesuṁ. Atheko coro therassa sīse bhaṇḍikaṁ ṭhapesi, aparopi taṁ nissāya bhaṇḍikaṁ ṭhapesi. Evaṁ pañcasatāpi corā pañcahi bhaṇḍikasatehi theraṁ parikkhipitvā sayampi nisinnā niddāyitvā aruṇuggamanakāle pabujjhitvā attano attano bhaṇḍikaṁ gaṇhantā theraṁ disvā "amanusso"ti saññāya palāyituṁ ārabhiṁsu. Atha ne thero āha "mā bhāyittha upāsakā, pabbajito ahan"ti. Te therassa pādamūle nipajjitvā "khamatha bhante, mayaṁ khāṇukasaññino ahumhā"ti theraṁ khamāpetvā corajeṭṭhakena "ahaṁ ayyassa santike pabbajissāmī"ti vutte sesā "mayampi pabbajissāmā"ti vatvā sabbepi ekacchandā hutvā theraṁ pabbajjaṁ yāciṁsu. Thero Saṁkiccasāmaṇero viya sabbepi te pabbājesi. Tato paṭṭhāya **Khāṇukoṇḍañño**ti paññāyi. So tehi bhikkhūhi saddhiṁ Satthu santikaṁ gantvā Satthārā "kiṁ Koṇḍañña antevāsikā te laddhā"ti vutte taṁ pavattiṁ ārocesi. Satthā "evaṁ kira bhikkhave"ti pucchitvā "āma bhante, na no aññassa evarūpo ānubhāvo diṭṭhapubbo, tenamhā pabbajitā"ti vutte "bhikkhave evarūpe duppaññakamme patiṭṭhāya vassasataṁ jīvanato idāni vo paññāsampadāya vattamānānaṁ ekāhampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

111. "Yo ca vassasataṁ jīve, duppañño asamāhito.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, paññavantassa jhāyino"ti.

Tattha **duppañño** nippañño. **Paññavantassā**ti sappaññassa. Sesaṁ purimasadisamevāti.

Desanāvasāne pañcasatāpi te bhikkhū saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇiṁsu, sampattamahājanassāpi sātthikā dhammadesanā ahosīti.

Khāṇukoṇḍaññattheravatthu dasamaṁ.

---

11. Sappadāsattheravatthu

Yo ca vassasataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Sappadāsattheraṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kireko kulaputto Satthu dhammadesanaṁ sutvā pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena ukkaṇṭhitvā "mādisassa kulaputtassa gihibhāvo nāma ayutto, pabbajjāya ṭhatvā maraṇampi me seyyo"ti cintetvā attano maraṇūpāyaṁ cintento vicarati. Athekadivasaṁ pātova katabhattakiccā bhikkhū vihāraṁ gantvā aggisālāya sappaṁ disvā taṁ ekasmiṁ kuṭe pakkhipitvā kuṭaṁ pidahitvā ādāya vihārā nikkhamiṁsu. Ukkaṇṭhitabhikkhupi bhattakiccaṁ katvā āgacchanto te bhikkhū disvā "kiṁ idaṁ āvuso"ti pucchitvā "sappo āvuso"ti vutte iminā kiṁ karissathāti. Chaḍḍessāma nanti. Tesaṁ vacanaṁ sutvā "iminā attānaṁ ḍaṁsāpetvā marissāmī"ti "āharatha, ahaṁ taṁ chaḍḍessāmī"ti tesaṁ hatthato kuṭaṁ gahetvā ekasmiṁ ṭhāne nisinno tena sappena attānaṁ ḍaṁsāpeti, sappo ḍaṁsituṁ na icchati. So kuṭe hatthaṁ otāretvā ito cito ca āloleti, ghorasappassa mukhaṁ vivaritvā aṅguliṁ pakkhipati, neva naṁ sappo ḍaṁsi. So "nāyaṁ āsīviso, gharasappo eso"ti taṁ pahāya vihāraṁ agamāsi. Atha naṁ bhikkhū "chaḍḍito te āvuso sappo"ti āhaṁsu. Na so āvuso ghorasappo, gharasappo esoti. "Ghorasappoyevāvuso mahantaṁ phaṇaṁ katvā susuyanto dukkhena amhehi gahito, kiṁ kāraṇā evaṁ tvaṁ vadesī"ti āhaṁsu. Ahaṁ āvuso tena attānaṁ ḍaṁsāpentopi mukhe aṅguliṁ pakkhipentopi taṁ ḍaṁsāpetuṁ nāsakkhinti. Taṁ sutvā bhikkhū tuṇhī ahesuṁ.

Athekadivasaṁ nhāpito dve tayo khure ādāya vihāraṁ gantvā ekaṁ bhūmiyaṁ ṭhapetvā ekena bhikkhūnaṁ kese ohāreti. So bhūmiyaṁ ṭhapitaṁ khuraṁ gahetvā "iminā gīvaṁ chinditvā marissāmī"ti ekasmiṁ rukkhe gīvaṁ upanidhāya khuradhāraṁ galanāḷiyaṁ katvā ṭhito upasampadāmāḷato[1] paṭṭhāya attano sīlaṁ āvajjento vimalacandamaṇḍalaṁ viya sudhotamaṇikhandhamiva ca nimmalaṁ sīlaṁ addasa. Tassa taṁ olokentassa sakalasarīraṁ pharantī pīti uppajji. So pītiṁ vikkhambhetvā vipassanaṁ vaḍḍhento saha paṭisambhidāhi arahattaṁ patvā khuraṁ ādāya vihāramajjhaṁ pāvisi. Atha naṁ bhikkhū "kahaṁ gatosi āvuso"ti pucchiṁsu. "Iminā khurena galanāḷiṁ

1. Upasampadakālato (Syā, Ka)

chinditvā marissāmī"ti gatomhi āvusoti. Atha kasmā na matosīti. Idānimhi satthaṁ āharituṁ abhabbo jāto. Ahañhi "iminā khurena galanāḷiṁ chindissāmī"ti ñāṇakhurena sabbakilese chindinti. Bhikkhū "ayaṁ abhūtena aññaṁ byākarotī"ti Bhagavato ārocesuṁ. Bhagavā tesaṁ kathaṁ sutvā āha "na bhikkhave khīṇāsavā nāma sahatthā attānaṁ jīvitā voropentī"ti. Bhante tumhe imaṁ "khīṇāsavo"ti vadatha, evaṁ arahattūpanissayasampanno panāyaṁ kasmā ukkaṇṭhati, kimassa arahattūpanissayakāraṇaṁ kasmā so sappo etaṁ na ḍaṁsatīti. Bhikkhave so tāva sappo imassa ito tatiye attabhāve dāso ahosi, so attano sāmikassa sarīraṁ ḍaṁsituṁ na visahatīti. Evaṁ tāva nesaṁ Satthā ekaṁ kāraṇaṁ ācikkhi. Tato paṭṭhāya ca so bhikkhu **Sappadāso** nāma jāto.

Kassapasammāsambuddhakāle kireko kulaputto Satthu dhammakathaṁ sutvā uppannasaṁvego pabbajitvā laddhūpasampado aparena samayena anabhiratiyā uppannāya ekassa sahāyakassa bhikkhuno ārocesi. So tassa abhiṇhaṁ gihibhāve ādīnavaṁ kathesi. Taṁ sutvā itaro sāsane abhiramitvā pubbe anabhiratakāle malaggahite samaṇaparikkhāre ekasmiṁ Soṇḍitīre nimmale karonto nisīdi. Sahāyakopissa santikeyeva nisinno. Atha naṁ so evamāha "ahaṁ āvuso uppabbajanto ime parikkhāre tuyhaṁ dātukāmo ahosin"ti. So lobhaṁ uppādetvā cintesi "iminā mayhaṁ pabbajitena vā uppabbajitena vā ko attho, idāni parikkhāre gaṇhissāmī"ti[1]. So tato paṭṭhāya "kiṁ dānāvuso amhākaṁ jīvitena, ye mayaṁ kapālahatthā parakulesu bhikkhāya carāma, puttadārehi saddhiṁ ālāpasallāpaṁ na karomā"ti-ādīni[2] vadanto gihibhāvassa guṇaṁ kathesi. So tassa kathaṁ sutvā puna ukkaṇṭhito hutvā cintesi "ayaṁ mayā 'ukkaṇṭhitomhī'ti vutte paṭhamaṁ gihibhāve ādīnavaṁ kathetvā idāni abhiṇhaṁ guṇaṁ katheti, kiṁ nu kho kāraṇan"ti cintento "imesu samaṇaparikkhāresu lobhenā"ti ñatvā sayameva attano cittaṁ nivattesi. Evamassa Kassapasammāsambuddhakāle ekassa bhikkhuno ukkaṇṭhāpitattā idāni

1. Nāsessāmīti (Syā) 2. Karomāti-ādīni (Sī, Ka)

anabhirati uppannā. Yo pana teneva tadā vīsati vassasahassāni samaṇadhammo kato, svassa etarahi arahattūpanissayo jātoti.

Imamatthaṁ te bhikkhū Bhagavato santikā sutvā uttariṁ pucchiṁsu "bhante ayaṁ kira bhikkhu khuradhāraṁ galanāḷiyaṁ katvā ṭhitova arahattaṁ pāpuṇāti, uppajjissati nu kho ettakena khaṇena arahattamaggo"ti. "Āma bhikkhave, āraddhavīriyassa bhikkhuno pādaṁ ukkhipitvā bhūmiyaṁ ṭhapentassa pāde bhūmiyaṁ asampatteyeva arahattamaggo uppajjati. Kusītassa puggalassa hi vassasataṁ jīvanato āraddhavīriyassa khaṇamattampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā imaṁ gāthamāha—

112. "Yo ca vassasataṁ jīve, kusīto hīnavīriyo.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, vīriyamārabhato daḷhan"ti.

Tattha **kusīto**ti kāmavitakkādīhi tīhi vitakkehi vītināmento puggalo. **Hīnavīriyo**ti nibbīriyo. **Vīriyamārabhato daḷhan**ti duvidhajjhānanibbattanasamatthaṁ thiraṁ vīriyaṁ ārabhantassa. Sesaṁ purimasadisameva.

Desanāvasāne bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sappadāsattheravatthu ekādasamaṁ.

---

12. Paṭācārātherīvatthu

Yo ca vassa sataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Paṭācāraṁ theraṁ ārabbha kathesi.

Sā kira Sāvatthiyaṁ cattālīsakoṭivibhavassa seṭṭhino dhītā ahosi abhirūpā. Taṁ soḷasavassuddesikakāle sattabhūmikassa pāsādassa uparimatale rakkhantā vasāpesuṁ. Evaṁ santepi sā ekena attano cūḷūpaṭṭhākena saddhiṁ vippaṭipajji. Athassā mātāpitaro samajātikakule ekassa kumārassa paṭissuṇitvā vivāhadivasaṁ ṭhapesuṁ. Tasmiṁ upakaṭṭhe sā taṁ cūḷūpaṭṭhākaṁ āha "maṁ kira asukakulassa nāma dassanti, mayi patikulaṁ gate mama paṇṇākāraṁ gahetvā āgatopi tatta pavesanaṁ na labhissasi, sace te mayi sineho atthi,

idāneva maṁ gahetvā yena vā tena vā palāyassū”ti. So sādhu bhaddeti. “Tena hi ahaṁ sve pātova nagaradvārassa asukaṭṭhāne nāma ṭhassāmi, tvaṁ ekena upāyena nikkhamitvā tattha āgaccheyyāsī”ti vatvā dutiyadivase saṅketaṭṭhāne aṭṭhāsi. Sāpi pātova kiliṭṭhaṁ vatthaṁ nivāsetvā kese vikkiritvā kuṇḍakena sarīraṁ makkhitvā kuṭaṁ ādāya dāsīhi saddhiṁ gacchantī viya gharā nikkhamitvā taṁ ṭhānaṁ agamāsi. So taṁ ādāya dūraṁ gantvā ekasmiṁ gāme nivāsaṁ kappetvā araññe khettaṁ kasitvā dārupaṇṇādīni āharati. Itarā kuṭena udakaṁ āharitvā sahatthā koṭṭanapacanādīni karontī attano pāpassa phalaṁ anubhoti. Athassā kucchiyaṁ gabbho patiṭṭhāsi. Sā paripuṇṇagabbhā “idha me koci upakārako natthi, mātāpitaro nāma puttesu muduhadayā honti, tesaṁ santikaṁ maṁ nehi, tattha me gabbhavuṭṭhānaṁ bhavissatī”ti sāmikaṁ yāci. So “kiṁ bhadde kathesi, maṁ disvā tava mātāpitaro vividhā kammakāraṇā kareyyuṁ, na sakkā mayā tattha gantun”ti paṭikkhipi. Sā punappunaṁ yācitvāpi gamanaṁ alabhamānā tassa araññaṁ gatakāle paṭivissake āmantetvā “sace so āgantvā maṁ apassanto ‘kahaṁ gatā’ti pucchissati, mama attano kulagharaṁ gatabhāvaṁ ācikkheyyāthā”ti vatvā gehadvāraṁ pidahitvā pakkāmi. Sopi āgantvā taṁ apassanto paṭivissake pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā “nivattessāmi nan”ti anubandhitvā taṁ disvā nānappakāraṁ yāciyamānopi nivattetuṁ nāsakkhi. Athassa ekasmiṁ ṭhāne kammajavātā caliṁsu. Sā ekaṁ gacchantaraṁ pavisitvā “sāmi kammajavātā me calitā”ti vatvā bhūmiyaṁ nipajjitvā samparivattamānā kicchena dārakaṁ vijāyitvā “yassatthāyāhaṁ kulagharaṁ gaccheyyaṁ, so attho nipphanno”ti punadeva tena saddhiṁ gehaṁ āgantvā vāsaṁ kappesi.

Tassā aparena samayena puna gabbho patiṭṭhahi. Sā paripuṇṇagabbhā hutvā purimanayeneva sāmikaṁ yācitvā gamanaṁ alabhamānā puttaṁ aṅkenādāya tatheva pakkamitvā tena anubandhitvā “tiṭṭhāhī”ti vutte[1] nivattituṁ na icchi. Atha nesaṁ gacchantānaṁ mahā akālamegho udapādi. Samantā vijjulatāhi ādittaṁ viya meghatthanitehi[2] bhijjamānaṁ

---

1. Anubandhitvā diṭṭhāpi (Sī, Syā)

2. Meghasaddena (Ka)

viya udakadhārānipātanirantaraṁ[1] nabhaṁ ahosi. Tasmiṁ khaṇe tassā kammajavātā caliṁsu. Sā sāmikaṁ āmantetvā "sāmi kammajavātā me calitā, na sakkomi sandhāretuṁ, anovassakaṭṭhānaṁ me jānāhī"ti āha. So hatthagatāya vāsiyā ito cito ca upadhārento ekasmiṁ vammikamatthake jātaṁ gumbaṁ disvā chindituṁ ārabhi. Atha naṁ vammikato nikkhamitvā ghoraviso āsīviso ḍaṁsi. Taṁkhaṇaññevassa sarīraṁ antosamuṭṭhitāhi aggijālāhi ḍayhamānaṁ viya nīlavaṇṇaṁ hutvā tattheva pati. Itarāpi mahādukkhaṁ anubhavamānā tassa āgamanaṁ olokentīpi taṁ adisvāva aparampi puttaṁ vijāyi. Dve dārakā vātavuṭṭhivegaṁ asahamānā mahāviravaṁ viravanti. Sā ubhopi te urantare katvā dvīhi jaṇṇukehi ceva hatthehi ca bhūmiyaṁ uppīḷetvā tathā ṭhitāva ratthiṁ vītināmesi. Sakalasarīraṁ nillohitaṁ viya paṇḍupalāsavaṇṇaṁ ahosi. Sā uṭṭhite aruṇe maṁsapesivaṇṇaṁ ekaṁ puttaṁ aṅkenādāya itaraṁ aṅguliyā gahetvā "ehi tāta, pitā te ito gato"ti vatvā sāmikassa[2] gatamaggena gacchantī taṁ vammikamatthake kālaṁ katvā patitaṁ nīlavaṇṇaṁ thaddhasarīraṁ disvā "maṁ nissāya mama sāmiko panthe mato"ti rodantī paridevantī pāyāsi.

Sā sakalarattiṁ devena vuṭṭhattā Acīravatiṁ nadiṁ jaṇṇuppamāṇena kaṭippamāṇena thanappamāṇena udakena paripuṇṇaṁ disvā attano mandabuddhitāya dvīhi dārakehi saddhiṁ udakaṁ otarituṁ avisahantī jeṭṭhaputtaṁ orimatīre ṭhapetvā itaraṁ ādāya paratīraṁ gantvā sākhābhaṅgaṁ attharitvā nipajjāpetvā "itarassa santikaṁ gamissāmī"ti bālaputtakaṁ pahāya tarituṁ asakkontī punappunaṁ nivattitvā olokayamānā pāyāsi. Athassā nadīmajjhaṁ gatakāle eko seno taṁ kumāraṁ disvā "maṁsapesī"ti saññāya ākāsato bhassi. Sā taṁ puttassatthāya bhassantaṁ disvā ubho hatthe ukkhipitvā "sūsū"ti tikkhattuṁ mahāsaddaṁ nicchāresi. Seno dūrabhāvena taṁ asutvāva kumārakaṁ gahetvā vehāsaṁ uppatitvā gato. Orimatīre ṭhitaputto mātaraṁ nadīmajjhe ubho hatthe ukkhipitvā mahāsaddaṁ nicchārayamānaṁ

---

1. Dhārāpātanirantaraṁ (Sī, Syā)
2. Sāmikena (Ka)

disvā “maṁ pakkosatī”ti saññāya vegena udake pati. Itissā bālaputtaṁ seno hari, jeṭṭhaputto udake vūḷho.

Sā “eko me putto senena gahito, eko udakena vūḷho, panthe me pati mato”ti rodantī paridevantī gacchamānā Sāvatthito āgacchantaṁ ekaṁ purisaṁ disvā pucchi “kattha vāsikosi tātā”ti. Sāvatthivāsikomhi ammāti. Sāvatthinagare asukavīthiyaṁ evarūpaṁ asukakulaṁ nāma atthi, jānāsi tātāti. Jānāmi amma, taṁ pana mā pucchi. Sace aññaṁ jānāsi, pucchāti. Aññena me kammaṁ natthi, tadeva pucchāmi tātāti. Amma tvaṁ attano anācikkhituṁ na desi[1], ajja te sabbarattiṁ devo vassanto diṭṭhoti. Diṭṭho me tāta, mayhameveso sabbarattiṁ vuṭṭho, na aññassa. Mayhaṁ pana vuṭṭhakāraṇaṁ pacchā te kathessāmi, etasmiṁ tāva me seṭṭhigehe pavattiṁ kathehīti. Amma ajja rattiṁ seṭṭhiñca seṭṭhibhariyañca seṭṭhiputtañcāti tayopi jane avattharamānaṁ[2] gehaṁ pati, te ekacitakasmiṁ jhāyanti. Esa dhūmo paññāyati ammāti. Sā tasmiṁ khaṇe nivatthavatthaṁ patamānaṁ na sañjāni[3], ummattikabhāvaṁ patvā yathājātāva rodantī paridevantī—

“Ubho puttā kālakatā, panthe mayhaṁ patī mato.
Mātā pitā ca bhātā ca, ekacitamhi ḍayhare”ti[4]—

Vilapantī paribbhami. Manussā taṁ disvā “ummattikā ummattikā”ti kacavaraṁ gahetvā paṁsuṁ gahetvā matthake okirantā leḍḍūhi paharanti. Satthā Jetavanamahāvihāre aṭṭhaparisamajjhe nisīditvā dhammaṁ desento taṁ āgacchamānaṁ addasa kappasatasahassaṁ pūritapāramiṁ abhinīhārasampannaṁ.

Sā kira Padumuttarabuddhakāle Padumuttarasatthārā ekaṁ vinayadharattheriṁ bāhāya gahetvā Nandanavane ṭhapentaṁ viya etadaggaṭṭhāne ṭhapiyamānaṁ disvā “ahampi tumhādisassa Buddhassa santike vinayadharattherīnaṁ aggaṭṭhānaṁ labheyyan”ti adhikāraṁ katvā patthanaṁ ṭhapesi. Padumuttarabuddho anāgataṁsañāṇaṁ pattharitvā patthanāya samijjhanabhāvaṁ ñatvā “anāgate Gotamabuddhassa nāma sāsane ayaṁ Paṭācārā nāmena vinayadharattherīnaṁ

1. Amma ācikkhituṁ na yuttanti. Vadehi me tātāti (Syā)
2. Vātavuṭṭhi avattharamānaṁ (Ka)
3. Na sañjānantī (Syā)
4. Khu 4. 238 piṭṭhe Therī-apadāne.

aggā bhavissatī”ti byākāsi. Taṁ evaṁ patthitapatthanaṁ abhinīhārasampannaṁ Satthā dūratova āgacchantiṁ disvā “imissā ṭhapetvā maṁ añño avassayo bhavituṁ samattho nāma natthī”ti cintetvā taṁ yathā vihārābhimukhaṁ āgacchati, evaṁ akāsi. Parisā taṁ disvāva “imissā ummattikāya ito āgantuṁ mā daditthā”ti āha. Satthā “apetha, mā naṁ vārayitthā”ti vatvā avidūraṭṭhānaṁ āgatakāle “satiṁ paṭilabha bhaginī”ti āha. Sā taṁ khaṇaṁyeva Buddhānubhāvena satiṁ paṭilabhi. Tasmiṁ kāle nivatthavatthassa patitabhāvaṁ sallakkhetvā hirottappaṁ paccupaṭṭhāpetvā ukkuṭikaṁ nisīdi. Athassā eko puriso uttarasāṭakaṁ khipi. Sā taṁ nivāsetvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā suvaṇṇavaṇṇesu pādesu pañcapatiṭṭhitena vanditvā bhante avassayo me hotha, patiṭṭhā me hotha. Ekañhi me puttaṁ seno gaṇhi, eko udakena vūḷho, panthe me pati mato, mātāpitaro ceva me bhātā ca gehena avatthaṭā ekacitakasmiṁ jhāyantīti.

Satthā tassā vacanaṁ sutvā “Paṭācāre mā cintayi, tava tāṇaṁ saraṇaṁ avassayo bhavituṁ samatthasseva santikaṁ āgatāsi. Yathā hi tava idāni eko puttako senena gahito, eko udakena vūḷho, panthe pati mato, mātāpitaro ceva bhātā ca gehena avatthaṭā, evameva imasmiṁ saṁsāre puttādīnaṁ matakāle tava rodantiyā paggharita-assu catunnaṁ mahāsamuddānaṁ udakato bahutaran”ti vatā imaṁ gāthamāha—

“Catūsu samuddesu jalaṁ parittakaṁ,
Tato bahuṁ assujalaṁ anappakaṁ.
Dukkhena phuṭṭhassa narassa socanā,
Kiṁ kāraṇā amma tuvaṁ pamajjasī”ti.

Evaṁ Satthari **anamataggapariyāyaṁ** kathente tassā sarīre soko tanuttaṁ agamāsi. Atha naṁ tanubhūtasokaṁ ñatvā puna Satthā āmantetvā “Paṭācāre puttādayo nāma paralokaṁ gacchantassa tāṇaṁ vā leṇaṁ vā saraṇaṁ vā bhavituṁ na sakkonti, tasmā vijjamānāpi te na santiyeva. Paṇḍitena pana sīlaṁ visodhetvā attano nibbānagāmimaggaṁ khippameva sodhetuṁ vaṭṭatī”ti vatvā dhammaṁ desento imā gāthā abhāsi—

> "Na santi puttā tāṇāya, na pitā nāpi bandhavā.
> Antakenādhipannassa, natthi ñātīsu tāṇatā[1].
>
> Etamatthavassaṁ ñatvā, paṇḍito sīlasaṁvuto.
> Nibbānagamanaṁ maggaṁ, khippameva visodhaye"ti[2].

Desanāvasāne Paṭācārā mahāpathaviyaṁ paṁsuparimāṇe kilese jhāpetvā sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti. Sā pana sotāpannā hutvā Satthāraṁ pabbajjaṁ yāci. Satthā taṁ bhikkhunīnaṁ santikaṁ pahiṇitvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā paṭitācārattā **Paṭācārā**tveva paññāyi. Sā ekadivasaṁ kuṭena udakaṁ ādāya pāde dhovantī udakaṁ āsiñci, taṁ thokaṁ gantvā pacchijji. Dutiyavāre āsittaṁ tato dūrataraṁ agamāsi. Tatiyavāre āsittaṁ tatopi dūrataranti. Sā tadeva ārammaṇaṁ gahetvā tayo vaye paricchinditvā "mayā paṭhamaṁ āsittaṁ udakaṁ viya ime sattā paṭhamavayepi maranti, tato dūrataraṁ gataṁ dutiyavāre āsittaṁ udakaṁ viya majjhimavayepi maranti, tatopi dūrataraṁ gataṁ tatiyavāre āsittaṁ udakaṁ viya pacchimavayepi marantiyevā"ti cintesi. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova obhāsaṁ pharitvā tassā sammukhe ṭhatvā kathento viya "evametaṁ Paṭācāre, pañcannampi khandhānaṁ udayabbayaṁ apassantassa vassasataṁ jīvanato tesaṁ udayabbayaṁ passantassa ekāhampi ekakkhaṇampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

> 113. "Yo ca vassasataṁ jīve, apassaṁ udayabbayaṁ.
> Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, passato udayabbayan"ti.

Tattha **apassaṁ udayabbayan**ti pañcannaṁ khandhānaṁ pañcavīsatiyā lakkhaṇehi udayañca vayañca apassanto. **Passato udayabbayan**ti tesaṁ udayañca vayañca passantassa. Itarassa jīvanato ekāhampi jīvitaṁ seyyoti.

Desanāvasāne Paṭācārā saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇi.

Paṭācārātherīvatthu dvādasamaṁ.

---

1. Khu 1. 54; Khu 4. 238 piṭṭhesu.
2. Khu 1. 54 piṭṭhe.

13. Kisāgotamīvatthu

Yo ca vassasataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Kisāgotamiṁ ārabbha kathesi.

Sāvatthiyaṁ kirekassa seṭṭhissa gehe cattālīsakoṭidhanaṁ aṅgārā eva hutvā aṭṭhāsi. Seṭṭhi taṁ disvā uppannasoko āhāraṁ paṭikkhipitvā mañcake nipajji. Tasseko sahāyako gehaṁ gantvā "samma kasmā socasī"ti pucchitvā taṁ pavattiṁ sutvā "samma mā soci, ahaṁ ekaṁ upāyaṁ jānāmi, taṁ karohī"ti. Kiṁ karomi sammāti. Attano āpaṇe kilañjaṁ pasāretvā tattha te aṅgāre rāsiṁ katvā vikkiṇanto viya nisīda, āgatāgatesu manussesu ye evaṁ vadanti "sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṁ pana aṅgāre vikkiṇanto nisinno"ti. Te vadeyyāsi "attano santakaṁ avikkiṇanto kiṁ karomī"ti. Yo pana taṁ evaṁ vadati "sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṁ pana hiraññasuvaṇṇaṁ vikkiṇanto nisinno"ti. Taṁ vadeyyāsi "kahaṁ hiraññasuvaṇṇan"ti. "Idan"ti ca vutte "āhara tāva nan"ti hattehi paṭiccheyyāsi. Evaṁ dinnaṁ tava hatthe hiraññasuvaṇṇaṁ bhavissati. Sā pana sace kumārikā hoti, tava gehe puttassa naṁ āharitvā cattālīsakoṭidhanaṁ tassā niyyādetvā tāya dinnaṁ valañjeyyāsi. Sace kumārako hoti, tava gehe vayappattaṁ dhītaraṁ tassa datvā cattālīsakoṭidhanaṁ niyyādetvā tena dinnaṁ valañjeyyāsīti. So "bhaddako upāyo"ti attano āpaṇe aṅgāre rāsiṁ katvā vikkiṇanto viya nisīdi. Ye pana naṁ evamāhaṁsu "sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, kiṁ pana tvaṁ aṅgāre vikkiṇanto nisinno"ti. Tesaṁ "attano santakaṁ avikkiṇanto kiṁ karomī"ti paṭivacanaṁ adāsi. Athekā Gotamī nāma kumārikā kisasarīratāya **Kisāgotamī**ti paññāyamānā parijiṇṇakulassa dhītā attano ekena kiccena āpaṇadvāraṁ gantvā taṁ seṭṭhiṁ disvā evamāha "kiṁ tāta sesajanā vatthatelamadhuphāṇitādīni vikkiṇanti, tvaṁ hiraññasuvaṇṇaṁ vikkiṇanto nisinno"ti. Kahaṁ amma hiraññasuvaṇṇanti. Nanu tvaṁ tadeva gahetvā nisinnosīti, āhara tāva naṁ ammāti. Sā hatthapūraṁ gahetvā tassa hatthesu ṭhapesi, taṁ hiraññasuvaṇṇameva ahosi.

Atha naṁ seṭṭhi "kataraṁ te amma gehan"ti pucchitvā "asukaṁ nāmā"ti vutte tassā assāmikabhāvaṁ ñatvā dhanaṁ paṭisāmetvā taṁ attano puttassa ānetvā cattālīsakoṭidhanaṁ paṭicchāpesi. Sabbaṁ hiraññasuvaṇṇameva ahosi. Tassā aparena samayena gabbho patiṭṭhahi. Sā dasamāsaccayena puttaṁ vijāyi. So padasā gamanakāle kālamakāsi. Sā adiṭṭhapubbamaraṇatāya taṁ jhāpetuṁ nīharante vāretvā "puttassa me bhesajjaṁ pucchissāmī"ti matakaḷevaraṁ aṅkenādāya "api nu me puttassa bhesajjaṁ jānāthā"ti pucchantī gharapaṭipāṭiyā vicarati. Atha naṁ manussā "amma tvaṁ ummattikā jātā, matakaputtassa bhesajjaṁ pucchantī vicarasī"ti vadanti. Sā "avassaṁ mama puttassa bhesajjaṁ jānanakaṁ labhissāmī"ti maññamānā vicarati. Atha naṁ eko paṇḍitapuriso disvā "ayaṁ mama dhītā paṭhamaṁ puttakaṁ[1] vijātā bhavissati adiṭṭhapubbamaraṇā, mayā imissā avassayena bhavituṁ vaṭṭatī"ti cintetvā āha "amma ahaṁ bhesajjaṁ na jānāmi, bhesajjajānanakaṁ pana jānāmī"ti. Ko jānāti tātāti. Satthā amma jānāti, gaccha, taṁ pucchāhīti. Sā "gamissāmi tāta, pucchissāmi tātā"ti vatvā Satthāraṁ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṁ ṭhitā pucchi "tumhe kira me puttassa bhesajjaṁ jānātha bhante"ti. Āma jānāmīti. Kiṁ laddhuṁ vaṭṭatīti. Accharaggahaṇamatte siddhatthake laddhuṁ vaṭṭatīti. Labhissāmi bhante. Kassa pana gehe laddhuṁ vaṭṭatīti. Yassa gehe putto vā dhītā vā na koci matapubboti. Sā "sādhu bhante"ti Satthāraṁ vanditvā mataputtakaṁ aṅkenādāya antogāmaṁ pavisitvā paṭhamagehassa dvāre ṭhatvā "atthi nu kho imasmiṁ gehesiddhatthako, puttassa kira me bhesajjaṁ etan"ti vatvā "atthī"ti vutte tena hi dethāti. Tehi āharitvā siddhatthakesu diyyamānesu "imasmiṁ gehe putto vā dhītā vā matapubbo koci natthi ammā"ti pucchitvā "kiṁ vadesi amma. Jīvamānā hi katipayā, matakā eva bahukā"ti vutte "tena hi gaṇhatha vo siddhatthake, netaṁ mama puttassa bhesajjan"ti paṭi-adāsi[2].

Sā iminā niyāmena ādito paṭṭhāya naṁ pucchantī vicari. Sā ekavehepi siddhatthake agahetvā sāyanhasamaye cintesi "aho

---

1. Paṭhamaputtakaṁ (Sī)
2. Paṭikkhipi (Sī)

bhāriyaṁ kammaṁ, ahaṁ 'mameva putto mato'ti saññamakāsiṁ, sakalagāmepi pana jīvantehi matakāva bahutarā"ti. Tassā evaṁ cintayamānāya puttasinehaṁ[1] mudukahadayaṁ thaddhabhāvaṁ agamāsi. Sā puttaṁ araññe chaḍḍetvā Satthu santikaṁ gantvā vanditvā ekamantaṁ aṭṭhāsi. Atha naṁ Satthā "laddhā te ekaccharamattā siddhatthakā"ti āha. Na laddhā bhante, sakalagāme jīvantehi matakāva bahutarāti. Atha naṁ Satthā "tvaṁ 'mameva putto mato'ti sallakkhesi, dhuvadhammo esa sattānaṁ. Maccurājā hi sabbasatte aparipuṇṇajjhāsaye eva mahogho viya parikaḍḍhamānoyeva apāyasamudde pakkhipatī"ti vatvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

"Taṁ puttapasusammattaṁ, byāsattamanasaṁ naraṁ.
Suttaṁ gāmaṁ mahoghova, maccu ādāya gacchatī"ti[2].

Gāthāpariyosāne Kisāgotamī sotāpattiphale patiṭṭhahi, aññepi bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṁsūti.

Sā pana Satthāraṁ pabbajjaṁ yāci, Satthā taṁ bhikkhunīnaṁ santikaṁ pesetvā pabbājesi. Sā laddhūpasampadā **Kisāgotamī therī**ti paññāyi. Sā ekadivasaṁ uposathāgāre vāraṁ patvā dīpaṁ jāletvā nisinnā dīpajālā uppajjantiyo ca bhijjantiyo ca disvā "evameva ime sattā uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva[3] na paññāyantī"ti ārammaṇaṁ aggahesi. Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova obhāsaṁ pharitvā tassā sammukhe nisīditvā kathento viya "evameva Gotami, ime sattā dīpajālā viya uppajjanti ceva nirujjhanti ca, nibbānappattā eva[3] na paññāyanti, evaṁ nibbānaṁ apassantānaṁ vassasataṁ jīvanato nibbānaṁ passantassa khaṇamattampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

114. "Yo ca vassasataṁ jīve, apassaṁ amataṁ padaṁ.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, passato amataṁ padan"ti.

Tattha **amataṁ padan**ti maraṇavirahitakoṭṭhāsaṁ, amatamahānibbānanti attho. Sesaṁ purimasadisameva.

---

1. Puttasinehena (Syā) 2. Khu 1. 54 piṭṭhe. 3. Nibbānaṁ patvā evaṁ (Syā)

Desanāvasāne Kisāgotamī yathānisinnāva saha paṭisambhidāhi arahatte patiṭṭhahīti.

Kisāgotamīvatthu terasamaṁ.

14. Bahuputtikattherīvatthu

Yo ca vassasataṁ jīveti imaṁ dhammadesanaṁ Satthā Jetavane viharanto Bahuputtikaṁ theriṁ ārabbha kathebhi.

Sāvatthiyaṁ kirekasmiṁ kule satta puttā satta ca dhītaro ahesuṁ. Te sabbepi vayappattā gehe patiṭṭhahitvā attano dhammatāya sukhappattā ahesuṁ. Tesaṁ aparena samayena pitā kālamakāsi. Mahā-upāsikā sāmike naṭṭhepi na tāva kuṭumbaṁ vibhajati. Atha naṁ puttā āhaṁsu "amma amhākaṁ pitari naṭṭhe tuyhaṁ ko attho kuṭumbena, kiṁ mayaṁ taṁ upaṭṭhātuṁ na sakkomā"ti. Sā tesaṁ kathaṁ sutvā tuṇhī hutvā punappunaṁ tehi vuccamānā "puttā maṁ paṭijaggissanti, kiṁ me visuṁ kuṭumbenā"ti sabbaṁ sāpateyyaṁ majjhe bhinditvā adāsi. Atha naṁ katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa[1] bhariyā "aho amhākaṁ ayyā 'jeṭṭhaputto me'ti dve koṭṭhāse datvā viya imameva gehaṁ āgacchatī"ti āha. Sesaputtānaṁ bhariyāpi evameva vadiṁsu. Jeṭṭhadhītaraṁ ādiṁ katvā tāsaṁ gehaṁ gatakālepi naṁ evameva vadiṁsu. Sā avamānappattā hutvā "kiṁ imesaṁ santike vuṭṭhena, bhikkhunī hutvā jīvissāmī"ti bhikkhunī-upassayaṁ gantvā pabbajjaṁ yāci. Tā naṁ pabbājesuṁ. Sā laddhūpasampadā hutvā **Bahuputtikattherī**ti paññāyi. Sā "ahaṁ mahallakakāle pabbajitā, appamattāya me bhavitabban"ti bhikkhunīnaṁ vattapaṭivattaṁ karontī "sabbarattiṁ samaṇadhammaṁ karissāmī"ti heṭṭhāpāsāde ekaṁ thambhaṁ hatthena gahetvā taṁ āviñchamānāva[2] samaṇadhammaṁ karoti, caṅkamamānāpi "andhakāraṭṭhāne me rukkhe vā katthaci vā sīsaṁ paṭihaññeyyā"ti taṁ rukkhaṁ hatthena gahetvā taṁ āviñchamānāva samaṇadhammaṁ karoti, "Satthārā desitadhammameva karissāmī"ti dhammaṁ āvajjetvā dhammaṁ anussaramānāva samaṇadhammaṁ karoti.

---

1. Katipāhaccayena jeṭṭhaputtassa gehaṁ agamāsi, jeṭṭhaputtassa (Sī, Ka)
2. Āvijjhamānā (Syā)

Atha Satthā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova obhāsaṁ pharitvā sammukhe nisinno viya tāya saddhiṁ kathento "Bahuputtike mayā desitaṁ dhammaṁ anāvajjentassa apassantassa vassasataṁ jīvanato mayā desitaṁ dhammaṁ passantassa muhuttampi jīvitaṁ seyyo"ti vatvā anusandhiṁ ghaṭetvā dhammaṁ desento imaṁ gāthamāha—

115. "Yo ca vassasataṁ jīve, apassaṁ dhammamuttamaṁ.
Ekāhaṁ jīvitaṁ seyyo, passato dhammamuttaman"ti.

Tattha **dhammamuttaman**ti navavidhaṁ lokuttaradhammaṁ. So hi uttamo dhammo nāma. Yo hi taṁ na passati, tassa vassasatampi jīvanato taṁ dhammaṁ passantassa pajṭivijjhantassa ekāhampi ekakkhaṇampi **jīvitaṁ seyyo**ti.

Gāthāpariyosāne Bahuputtikattherī saha paṭisambhidāhi arahatte patiṭṭhahīti.

Bahuputtikattherīvatthu cuddasamaṁ.

Sahassavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhamo vaggo.

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Lakkhitabbapadānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Dhammapadaṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A]	
Aṁsakūṭānaṁ upari = Jattūnamupari (Sī)	315
Akkhikāṇassa = Anakkhikakālassa (Sī)	7
Akkuṭṭho = Kuddho (Ka)	29
Aggā neva = Aggaggāneva (Sī)	355
Ajini = Ajinī (?)	29
Aṭṭhaṅgulamattampi = Aḍḍhaṅgulamattampi (Syā)	267
Aṭṭhīhi = Aṭṭhehi (Sī)	95
Atisāraṁ = Atīsāraṁ (Sī)	117
Attadantassa = Anaṅgaṇassa (Syā)	419
Anapāyinīti = Anupāyinīti (Ka)	23
Anākulatāya = Akalusatāya (Sī)	375
Anāhariyaṁ = Asaṁhāriyaṁ (Sī)	176
Anivattagamanaṁ = Anivattanīyagamanaṁ (Sī)	41
Anupubbikathā = Anupubbī kathā (Sī, Syā)	103
Anubandhamāno = Anubuddhasamānaṁ (Sī), Anubuddhamāno (Syā)	368
Anopamaguṇaṁ = Anomaguṇattaṁ (Syā)	391
Anopamaguṇāti = Anomaguṇāti (Sī, Syā)	319
Antaragharaṁ = Antaravīthiṁ (Syā)	411
Aparacchā = Aravacchā (Sī), Āravapacchā (Syā)	355
Apariciṇṇaṭṭhāne = Aparicitaṭṭhāne (Sī, Syā)	45

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[A - Ā]	
Apasabyaṁ = Apasādaṁ (Sī), Apabyāyaṁ (Syā), Appabyāyakammaṁ (Ka)	303
Ambaṇaṁ = Ammaṇaṁ (Sī), Ambaṇakaṁ (Syā)	203
Amittamaddanaṁ = Amittamathanaṁ (Sī), Amittadamanaṁ (Ka)	198
Ayakapallaṁ = Ayakapālaṁ (Sī)	95
Aruṇavatīmattikañca = Aruṇavaṇṇamattikañca (Sī)	283
Alabhamānā = Dadamānā (Sī)	424
Allakapparaṭṭhe = Ajitaraṭṭhe (Sī)	108
Asabbhaṁ = Asabbhivācaṁ (Syā)	163
Āgantvā = Gantvā (Syā)	395
Ācikkhitāraṁ = Ācikkhātāraṁ (Sī)	347
Āyakammikaṁ = Āyuttakaṁ (Syā, Ka)	118
Ārocitaṁ = Āropitaṁ (Syā)	350
Ālimpentāpi = Āḷimpetvāpi (Sī)	143
Ālopaṁ katvā = Āluppakāraṁ (Sī), Ālopakārakaṁ katvā (Syā)	315
Āvijjhitvā = Āvajjetvā (Sī), Āviñchitvā (Ka)	198
Āsane = Attanā (Ka)	389
Āsīsamānena = Āsiṁsamānena (Sī, Syā)	1
Āḷāne = Āḷāhane (Syā, Ka)	81
Āḷāhane = Āḷahane (Ka)	87
[U]	
Ujukasaṇṭhānena = Ujukasantānena (Sī, Ka)	204
Utenoti = Udenoti (Sī)	105
Udañcanabhāvappatti = Udakacalanabhāvappatti (Syā), Udakasiñcanabhāvappatti (Ka)	60
Uddhacchiddakavātapānāni = Uddhacchikavātapānāni (Sī), Khuddacchiddakavātapānāni (Syā)	135
Upacchijjissati = Ucchijjissati (Sī, Syā)	290
Upaṭṭhiyamāno = Uṭṭhahiyamāno (Sī)	37

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[U]	
Upasampadāmāḷato = Upasampadakālato (Syā, Ka)	435
Uppāṭetvā = Ubbattetvā (Sī, Syā)	48
Ubbejanīyo = Ubbegajaniyo (Ka)	105
Uramhi = Vāma-ūrumhi (Syā, Ka)	412
Ekovettha = Vāṇijo (Ka)	408
[O]	
Otāraṁ = Okāsaṁ (Ka)	225
Omuttentipi = Ummihantipi (Syā)	392
[Ka]	
Kaṇḍakaṁ = Kanthakaṁ (Sī, Syā)	54
Kaṭṭhattharake = Kaṭṭhatthare (Ka)	87
Katipāheneva = Katipāhasseva (Sī, Syā)	204
Kathāpariyosāne = Gāthāpariyosāne (Ka)	133
Kappaṭo = Kappako (Syā)	79
Kāyasaññamādīhi = Kāyasamācārādīhi (Ka)	419
Kālena kālaṁ = Kālānukālaṁ (Sī, Syā)	205
Kāsāvāni = Kāsāyāni (Sī, Syā)	65
Kiñci = Na kiñci (Sī, Syā)	394
Kiñci ñāti = Kañci ñātiṁ vā (Syā)	163
Kimaṅgaṁ = Kimaṅga (Sī)	5
Kimilaṁ = Kimbilaṁ (Sī, Syā)	86
Kirīti = Kiṇīti (Sī)	215
Kuṭikaṁ = Kuṭiṁ (Ka)	311
Kuṇṭhadhāro = Kuṇṭhākāro (Sī)	161
Kūṭaṭṭaparājitā = Kūṭaḍḍaparājitā (Ka)	224
Koseyyavatthapūrāji = Pattavattha... (Sī), Suttavattha... (Syā)	249
[Kha]	
Khīrapakehi = Khīrapāyakepi (Sī, Ka)	227
Khuddaṁ = Khudaṁ (Sī)	370

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ga]	
Gaṇhissāmīti = Nāsessāmīti (Syā)	436
Gatāti = Katāti (Ka)	381
Gato = Galito (Sī)	370
Gahetvā = Gaṇetvā (Sī)	101
Giraggasamajjo = Giraggasamajjaṁ (Sī, Ka)	56
[Gha]	
Ghaṭiyā = Ghaṭito (Sī, Syā)	269
Ghaṭetvā = Ghaṭṭetvā (Ka)	213
Ghaṭṭesi ghaṭṭesi = Ghaṭesi ghaṭesi (Syā)	160
Ghaṇḍiyā = Gaṇḍiyā (Sī, Syā)	184, 427
Ghanavassaṁ = Ghanakarakavassaṁ (Sī)	228
[Ca]	
Cakkapathe = Cakkapāde (Sī, Syā)	192
Candamaṇḍalaṁ = Candaṁ (Sī, Ka)	370
Caritavasena = Cariyāvasena (Syā)	60
Cariyāvasena = Pubbacariyavasena (Ka)	243
Cittagahapativatthu = Sudhammattheravatthu (Sī, Syā)	332
Cittahatthattheraṁ = Cittahaṭṭhattheraṁ (Ka)	194
Cuṇṇakādīhi = Vaṇṇakādīhi (Sī, Ka)	245
Cumbaṭakaṁ = Cumbuṭakaṁ (Ka)	90
Celakaṭṭhi = Celakaṇṭhī (Sī), Velakaṁsī (Syā)	126
[Cha - Ja]	
Chinnapapātaṁ = Chinnataṭaṁ (Sī, Syā)	414
Challi = Jalli (Sī)	382
Jambusākhaṁ = Rajaṁ (Sī, Syā)	416
Jātasaṁvaḍḍho = Jātisaṁvuḍḍho (Ka)	179
Jīvitaphalanti = Saphalanti (Syā)	287
Jeṭṭhāpacāyanakammaṁ = Jeṭṭhāpacāyikakammaṁ (Syā)	172

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ṭha - Ta]	
Ṭhānesu = Vāresu (Sī, Syā)	391
Taṁ = Tasmā (Sī)	384
Tamattabhāvaṁ = Tamabhāvaṁ (Sī)	15
Tassā = Tassaṁ (Sī)	426
Tikhiṇena = Tiṇhena (Sī, Syā)	81
Tiṭṭhantīti = Ṭhassantīti (Sī)	424
Tissattheravatthu = Thullatissattheravatthu (Sī)	29
Tuṭṭhahaṭṭho = Haṭṭhapahaṭṭho (Sī)	311
Te etaṁ = Te eva (Ka)	380
[Da - Dha]	
Dassatīti = Ñassatīti (Sī)	251
Daharadaharānaṁ = Daharatarānaṁ (Sī, Syā)	292
Dīghalaṅghikaṁ = Dīghalambikaṁ (Sī, Syā)	423
Dīghītissa = Dīghāvupitussa (Ka)	36
Duṭṭhassa = Dubbinītassa (Sī, Syā)	293
Dussaṇṭhāpito = Dussaṇṭhāpiyo (Sī)	192
Dussante = Dasante (Sī)	115
Devilo = Devalo (Sī, Syā)	26
Dosaṁ = Vivaraṁ (Sī, Syā)	283
Dosena = Rosena (Sī)	234
Dhure = Pure (Syā, Ka)	139
Dhūmāyantopi = Dhūpāyantopi (Sī)	234
[Na]	
Nakhubhati = Nakkhubbhati (Sī), Nakkhambhati (Ka)	375
Nikkammikā = Nikkammā (Sī, Syā)	137
Nikkhamanato = Nekkhammato (Sī)	103
Nibbattaṭṭhānaṁ = Parinibbutaṭṭhānaṁ (Ka)	274
Nibbattetvā = Nimmathetvā (Sī, Syā)	429

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Na]	
Nibbānappattā eva = Nibbānaṁ patvā evaṁ (Syā)	445
Nibbinditvā = Nibbijjitvā (Sī)	55
Nimātā nipitāti = Nimmātāpitikāti (Sī)	220
Niratthakaṁ = Na laṭṭhakaṁ (Sī), Na siliṭṭhakaṁ (Syā)	306
Nirayabhāgino = Nirayagāmino (Sī, Syā)	340
Nivatthadussakaṇṇe vā = Dasākaṇṇe vā (Sī)	246
Niviṭṭhagatto = Nibbiddhagatto (Sī, Syā)	38
Nivuṭṭhaṁ = Niviṭṭhaṁ (Ka)	128
Nivutthaṭṭhānaṁ = Nibbattaṭṭhānaṁ (Sī, Syā)	298
Nisānapāsāṇasadisaṁ = Satthakanisādana... (Sī, Syā)	196
Nisāmetvā = Niyāmetvā (Ka)	380
Nīlavāhinī = Nīlavāhanā (Ka), Nalavāhanā (Syā)	355
Nhatvā = Nahātā (Sī)	289
Nhānatitthaṁ = Nahānatitthaṁ (Sī, Syā)	2
[Pa]	
Pakkadhūpanatelaṁ = Cakkadhūpanatelaṁ (Syā)	201
Pakkuthitatele = Pakkuthitatelena (Ka)	145
Pakkuthikaṁ = Pakkaṭṭhitaṁ (Sī)	81
Pakkhantariko = Pakkhuttariyo (Sī)	219
Paccisaṁ = Paccayiṁ (Sī)	292
Pañhaṁ = Cattāro pañhe (Syā, Ka)	369
Pañhaṁ pucchanāya = Pañhapucchāya (Sī), Pañhaṁ pucchāya (Syā)	22
Paṭi-adāsi = Paṭikkhipi (Sī)	444
Paṭicchāpetvā = Paṭicchādesi (Ka)	374
Paṭipādeyyāsīti = Paṭiyādeyyāsīti (Sī)	230
Paṭibāhanto = Paṭidahanto (Ka)	201
Paṭibhāṇo = Padabhāṇo (Sī, Syā)	340
Paṭiyādesi = Paṭipādesi (Sī, Syā)	12
Paṭihananakaṭṭhānaṁ = Paṭihananaṭṭhānaṁ (Syā)	139

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa - Pha]	
Pupphapaṭā = Pupphapaṭṭā (Syā)	309
Purato = Parato (Sī)	115
Pūrantappo = Parantapo (Sī, Syā)	104
Pothesi = Poṭhesi (Sī), Poṭesi (Ka)	223
Phalake = Phallaṅke (Sī)	12
[Ba]	
Bāḷhaṁ = Bāle (Sī)	415
Buddhapañho = Buddhamanto (Syā)	417
Balābhibhavena = Dhanalābhibhāvena (Ka)	419
Balibaddassa = Balivaddassa (Sī, Syā)	14
Balo, balavāhano = Vālo vālavāhano (Sī)	353
Bahumāyā = Bahumantā (Sī, Syā)	284
Bālakaloṇakagāmaṁ = Bālakaloṇakārāmaṁ (Sī, Syā), Pālileyyakagāmaṁ (Ka)	36
Bālyena = Bāllena (Sī)	164
Bidalamañcake vā = Viraḷamañcake vā (Ka)	87
Byāsattamanasaṁ = Byāsattamānasaṁ (Syā, Ka)	228
[Bha]	
Bhatakena = Bhatikena (Syā)	148
Bhattavetanaṁ = Vetanaṁ (Sī, Syā)	16
Bhavissanti = Na bhavissanti (Syā)	426
Bhusā = Kharā (Sī)	382
[Ma]	
Maggakilanto = Magge kilamanto (Syā)	186
Macalagāme = Acalagāme (Syā)	169
Maccuparāyaṇo = Mañcaparāyano (Sī)	118
Maṭṭhakuṇḍaliṁ = Maṭṭakuṇḍaliṁ (Sī)	16
Maddakucchiṁ = Maddakucchipabbataṁ (Ka)	382

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ma]	
Manosilārase = Manosilātale (Ka)	308
Mallamuṭṭhiyuddhaṁ yujjhantā = Mallayuddhaṁ bujjhantā (Sī)	376
Mandadhātuko = Muddhadhātuko (Sī)	407
Māgaṇḍiyā = Māgandiyā (Sī, Syā)	128
Mā gaṇhatha = Mā minātha (Sī, Syā)	417
Mātuṭṭhāne = Mātiṭṭhāne (Sī, Syā)	257
Māretabbāti = Māritā (?)	228
Māladhārī = Mālabhārī (Sī, Syā)	18
Micchāgāhaṁ = Micchāgahaṇaṁ (Sī)	42
Mettacittena = Mettena (Sī)	170
Medāḷupaṁ = Ulumpaṁ (Sī)	225
[Ya]	
Yathāruci = Yathāruciyā (Syā), Yathāruciṁ (Ka)	186
Yvāyaṁ tagaracandanaṁ = Yāyaṁ tagaracandanī (Sī)	272
Yāva arahattā = Yāva arahattaṁ (Ka)	178
[Ra]	
Ratanesu = Saraṇesu (Sī, Ka)	256
Rājabaliṁ = Rājapīḷaṁ (Syā)	205
Rājāṇaṁ = Rājadaṇḍaṁ (Ka)	125
[La]	
Lakkhayoggaṁ = Lakkhaṇayoggaṁ (Ka)	34
Lañjaṁ = Lañcaṁ (Syā)	135
[Va]	
Vakkhā = Rukkhā (Sī, Syā, Ka)	219
Vajjhappattānaṁ = Paccāmittānaṁ (Ka)	41
Vanappatiṁ = Vanaspatiṁ (Sī)	2
Vassāratte = Vassāvāse (Syā, Ka)	130
Vāyati = Yāti (Sī, Syā)	267

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sampādetvāna = Sannipātetva (Sī), Sannipātetvāna (Syā)	69
Samānaṁ = Samabhāgikaṁ (Syā)	353
Samitagamanena = Mitagamanena (Sī)	246
Sasineho = Sasneho (Sī)	215
Sahapaṁsukīḷakā = Saha paṁsukīḷāya (Sī)	67
Sahassanayapaṭimaṇḍite = Sahassanayasampanne (Sī, Syā)	59
Sāriputtattheravatthu = Aggasāvakavatthu (Sī), Sañjayavatthu (Syā)	73
Sāriyā = Rūpasāriyā (Sī, Ka)	56
Sippalivanaṁ = Simbalivanaṁ (Sī)	177
Sīhavijambhita = Sīhavikkanta (Sī, Syā)	159
Sujāti = Sujātāti (Sī, Syā, Ka)	171
Suvā = Suvakā (Syā)	180
Seyyamāno = Semānako (Sī), Sayamāno (Syā)	11
Sottiyena = Sotthiyena (Sī, Syā, Ka)	54
[Ha]	
Hatthināgaṁ = Hatthinā taṁ (?)	124
Haraṇākāraṁ = Gamanākāraṁ	369
Haripattā = Haritapattā (Sī, Syā, Ka)	180
Hāretvā = Hāpetvā (Ka)	224

Dhammapadaṭṭhakathāya paṭhamabhāge

Gāthāsūci